

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

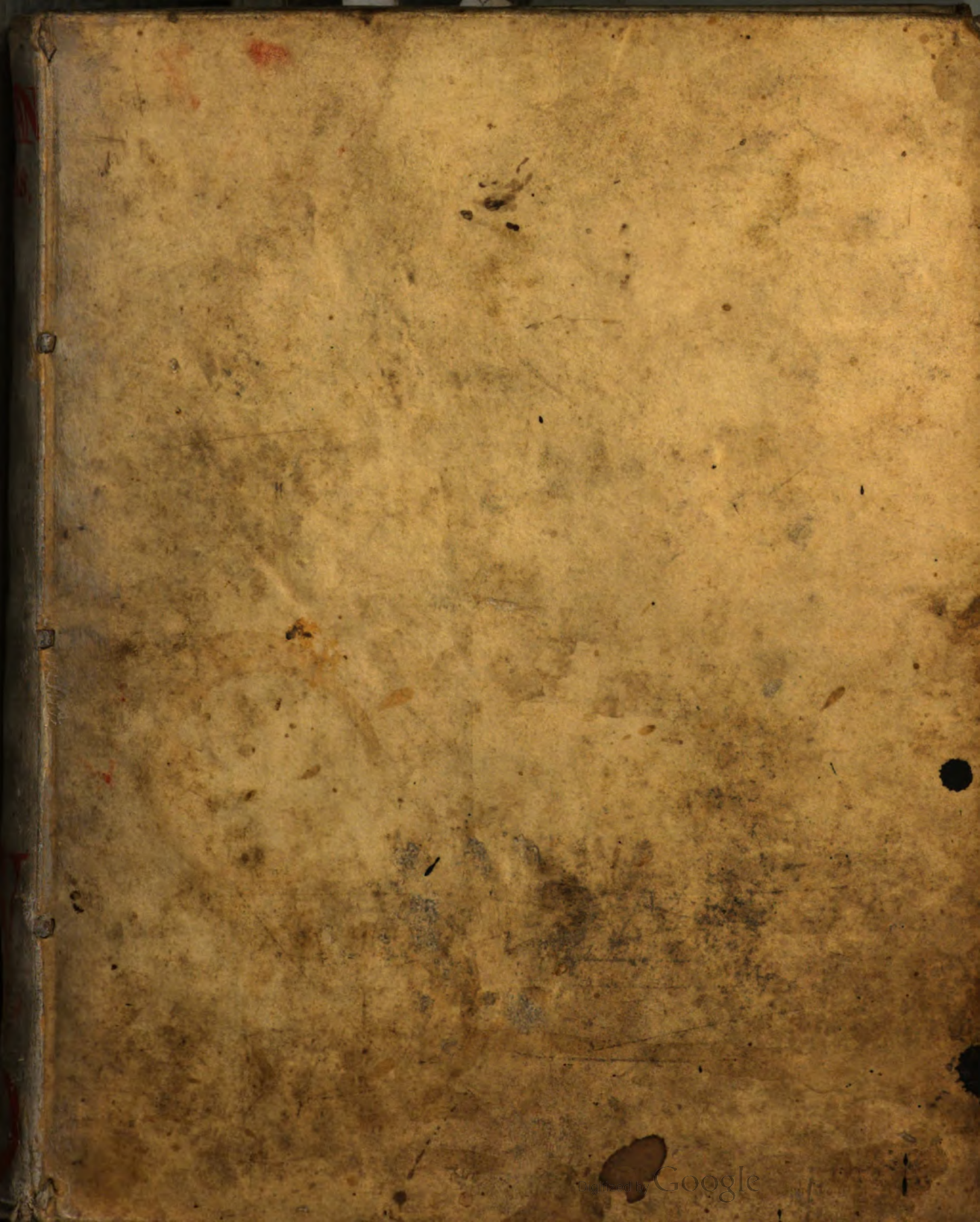
Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

Národní knihovna ČR
Historické fondy

25 H 318

Národní knihovna

1003303041

XIV

II 318

3. 017

DOCTRINA JURIS

EX

JURE NATURÆ, JURE
GENTIUM, CANONICO,
DIVINO, JURE CIVILI ROMANO,
RECESSIBUS IMPERII, JURE FEUDALI ET
PRINCIPIIS PHILOSOPHICIS IN OMNIUM
FACULTATUM STUDIO SORUM UTILITATEM SIC
HAUSTA, ET TYPIS MANDATA, UT NIHIL QUIC-
QUAM AD ESSENTIALEM JURIS SCIENTIAM NECES-
SARIUM IN ILLA SIT OMISSUM, FIDELITER TRA-
DITA AB AUTORE

FRISCO NSVLTO

NICOLAO BECKMANNO,
J. U. D. Eminentissimi ac Serenissimi Dni.

Cardinalis Badensis &c. Consiliario, & celeberrimi
Monasterij Sti. Michaelis prope Bambergam Cancel-
lariz Directore.

*Nunc vero
Majoris Bibli
Pragæ ad*

*Titulo Emilianij
Collegij Societatis
S. Clementis*

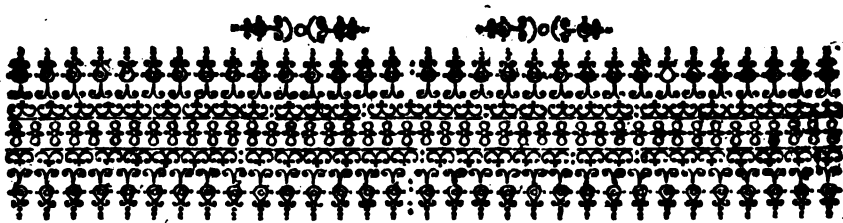
PROSTAT HERBIPOLI ET FRANCOEVRTI
Apud Joannem Bencard Bibliopolam Academicum 1677.

Caroline Beckmann

Symbolum Auctoris:

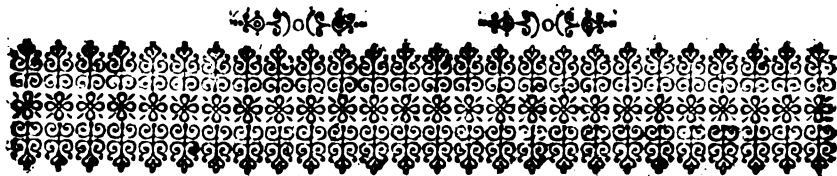
**Piè & prudenter ,
Sincerè & constanter.**

POTENTISSIMO AC INVICTISSIMO
PRINCIPI ET DOMINO
DOMINO

LEOPOLDO I.
ROMANORUM IMPERATORI SEMPER AUGUSTO, GERMANIÆ, HUNGARIÆ, BOHEMIÆ, DALMATIÆ, CROATIÆ, SLAVONIÆ, &c. REGI, ARCHIDUCI AUSTRIÆ, DUCI BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, STIRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLÆ, SUPERIORIS AC INFERIORIS SILESIE, LUXENBURGIÆ ET WURTEMBERGÆ. MARCHIONI S. R. IMPERII BURGRAVIÆ, MORAVIÆ, ET SUPERIORIS AC INFERIORIS LUSATIÆ, PRINCIPI SVEVIÆ, LANDGRAVIO ALSATIÆ, COMITI HABSPURGI, TYROLIS ET GORTIÆ, DOMINO SCLAVONIÆ, PORTUS NAONIS ET SALINARUM
ETC. ETC.

INVICTISSIME CÆSAR

Iurisprudencia juxta Ju-
ris Consultorum definitio-
nem, & Piiſſimi ac Glorioſiſ-
ſimi Imperatoris Juſtiniani effatum ſit
Divinarum & humanarum rerum no-
titia, juſti & injuſti ſcientia, quam hic
in meâ juris doctrina pro ingenii mei
modulo enixè tracto; utique illam ob
materiæ dignitatem nemini conve-
nientius dedicare poſſum, quàm Sa-
crae

cræ Vestræ Cæsareæ Majestati, cetero
summo in terris Christianis Justitiæ
Præfuli & Præsidi; à quo tanquam O-
ceano jura in flumina & rivulos, hoc
est in Academias, Tribunalia, & di-
casteria perenni fluxu fluunt, & ad
eundem tutò refluunt: à cujus publi-
câ Sanctione, interpretatione, auto-
ritate & jussu Cæsareo suum habent
esse, genuinum sensum, vigorem &
effectum. Quod si Sacra Cæsareæ
Vestra Majestatis calamitosis hisce
temporibus non forent alter & redi-
vivi Justinianus, qui ut verus Le-
gum conditor nobilissimum illud Ju-
ris studium, Academias & Juriscon-
sultos incomparabili Vestra Majesta-
te, & Herculeâ autoritate clemen-
tissimè non fovissent, utique dirus
Martis furor omnia saniora jura, Ju-
sti-

b

sti-

titiam, Academias & Musarum tranquillitatem jamdudum in Imperio Romano Germanico impiè fustulisset, vel planè confudisset. Verùm quemadmodum Sacra Vestra Cæsarea Majestas in tractandis armis, & negotio hoc bellico perquàm piè, prudenter & cautè procedunt, ad charissimam patriam ab omni hostili invasione liberandam, ita in juribus conservandis, Academiis protegendis, & Jurisconsultis fovendis se antiquis Imperatoribus jam nulli secundam immortalis ac gloriosissimo exemplo publicè ostendunt. Quæ omnia mihi in peregrino solo existenti tantam animi fiduciam, alacritatē & constantiam conciliarunt, ut opusculum hoc pro viribus conscriberem, idq; quamvis exiguum Sacræ Vestræ Majestati Cæsareæ

reæ humillimâ mente, manu ac ore de-
dicare non sim veritus, sub cujus po-
tentissimo clypeo ac invictissimâ au-
toritate ut devotissim9 cliens perpe-
tuò latere, vivere, ac mori unicè desi-
dero. Utinam Sacra Vestra Cæs. Maj.
humillimam hanc operis mei dedica-
tionem, ac devotissimam ejusdem ob-
lationem tantâ animi clementiâ & ge-
nerosâ frontis serenitate suscipere,
dignarentur, quantâ animi submissio-
ne & candore humillimè offertur;
nullum fanè munus Sacræ Vestræ
Majestati Cæsareæ foret gratius &
acceptius, cui me totum ad vitæ fi-
nem devotissimè offero, dedico, devo-
veo. Interim floreat Sacra Vestra
Majestas Cæsarea sempiternâ felici-
tate; stet ac perduret Familia & stem-
ma vestrum Leopoldinum mediante,

felicitissimo ac foecundissimo matrimo-
nio, ad mundi finem; ut eidem juxta,
Evangelii doctrinam, dentur DEO,
quæ DEI, & Cæsari, quæ Cæsaris,
Supprimantur omnes clandestini ve-
stri inimici & proditores; debellantur
omnes, quotquot fuerint hostes pu-
blici, ut sic exoptata salus, beata tran-
quillitas, & perpetuum status publici
incrementum tum Sacræ Vestræ Cæ-
sareæ Majestati, tum toti Imperio Ro-
mano Germanico, omnibusque Impe-
rii Statibus undiquaque affulgeant;
quod non tantum ex nuperrimâ for-
tissimi propugnaculi Philipsburgi re-
cuperatione lætus auguror, sed idem
ex animo voveo, ac unice precor,
qui ad aras sum & ero

Sacræ Vestræ Majestatis Cæsareæ

Devotissimus ac fidelissimus
cliens

Nicolaus Beckmannus, J.U.D.

Benevole Lectori salutem & officia.

DUm integram juris doctrinam, benevole Lector, in tui favorem operose edere depropero, eamque ob plurima commoda lexici instar disponere volui, ut tanto facilius omnes juris materias statim inquirere possis, id non sinistrè interpreteris, amice rogo; imprimis, ut iudicium tuum juxta doctrinam legis *24. ff. de leg. ib.* de meo opere ac labore tamdiu suspendas; donec illud ad finem cum grano salis accuratè perlegeris; quoniam incivile est, inquit Imperator Justinianus, ut quis unâ vel alterâ operis particulâ saltem inspectâ de toto opere iudicium ferre velit. Sponsionem tecum faciam, iudicium tuum, (si æquo animo feratur) de meo opere fore benignius, quàm primo laboris mei intuitu tibi imaginari potuisti. Quandoquidem illud non absque multo labore & lucubratione circumspectè elaboraverim in omnium & singulorum utilitatem. Quanquam ipse sponte confitear, me non inaudita, & plurima in moribus

-175- (175) -175-

libus & jure naturæ nova & periculosa exemplo detestandi Magistri Samuelis Puffendorffii, illustris athei curiosæ ac incautæ juventuti, & erudito orbi impiè proponere; qui in impio & perverso suo jure naturæ & gentium ante triennium typis edito, se publicè cum omnium proborum, & totus orbis Christiani scandalo, impudentissimè gloriatus est, se non minùs in jure naturæ invenisse nova principia & entia moralia, quàm Medici & Mathematici in suis disciplinis invenerunt; quæ gloria quàm ignominiosa sit ethnico huic Puffendorffio, quàmque periculosa toti Christianismo, in ipsa operis mei tractatione perspicuè videre licet. Dum (1) excogitatis suis impiis entibus moralibus, sub quibus multum veneni latet, (2) damnandâ sua omnium actionum humanarum indifferentia, quasi adulterium, sodomia, homicidium, blasphemia essent actiones indifferentes, (3) religione statui reipublicæ accommodandâ, & infinitis aliis perversis dogmatibus totum Decalogum & Christianismum detestando conamine malitiosè evertere studet &c. Idem in execrando suo Severino de Monzambano ad fratrem Lælium malitiosè præstitit; ubi *in c. g. §. 6.* non tantum omnes Sacerdotes, (quos vocat Sacerdotum nationem) impiè contemnit; cum in nullo hominum

num

num genere plus ambitionis, avaritiæ, invidiæ, iracundiæ, contumaciæ &c. reperire statuat, quam in illis; sed insuper imperium Romano Germanicum impudentissimo calamo asserit, esse irregularem (non mixtum) & monstro simillimum c. 6. §. 9. pr. cum tamen regimen in eo optimè & prudentissimè sit dispositum, prout ex Recessibus Imperii satis luculenter patet; & Sueci ac Galli jam cum maximis suis damnis experiuntur; jura etiam & Icti in imperio satis florent: &c. Nec summo imperii Capiti in famoso hoc Monzambano parit, cui contra omne jus ac fas auctoritatem & potestatem Cæsaream indignè detrahere conatur. *Vide. c. 6. §. 6.* quales atrocissimæ calumniæ & detractiones Imperio, ejusque Capiti nihil nocebunt, sed effusum venenum in autorem suo tempore refluet. Interim florebit Aquila ad mundi finem, Gallo & Sueco depressis, inq; propria sua regna miserè remissis, &c. Ut ut ejusmodi insolita & rara, mundoque placentia ex meo cerebro, conscientia meâ reclamante proferre nec valeam, nec cupiam, ut hic atheus & calumniator Puffendorffius: utilissima tamen ex omni jure ad genuinam juris doctrinam spectantia brevi compendio perspicuè incalcanda hic tractare, & typis edere intendo. Quod si hanc meam juris doctrinam

eo,

—♦♦♦♦—   —♦♦♦♦—

eo, quo par est, animi candore benignè susce-
ris, eamque memoriae tuae fideliter impresseris,
rem mihi gratissimam, ac tibi utilissimam praesta-
bis, meq; ad majora imposterum conanda incita-
bis. Ast si opusculum meum contra meam in-
tentionem & votum tibi displicuerit, saltem ca-
lumnias ac injurias amicè deprecor, qui bonâ &
pia intentione opusculum hoc in studiosae juven-
tutis emolumentum conscripsi, ne iniquae ac ri-
gorosae plurimorum censurae & opprobrio indig-
nè exponar &c. Cæterum scias, benevole lector,
quod opusculum hoc meum me absente Norin-
bergæ impressum incuriâ Typographi & Corre-
ctoris multa contineat errata, quae in mei favo-
rem pro tuo beneplacito juxta allegata & correctâ
in fine libri loca, corrigas, meq; tibi semper com-
mendatum habeas, huic vale & fave tui amanti.

Nicolao Beckmanno, J.U.D.

Carmen Gratulatorium,

Quo
Pranobili ac Celeberrimo Jurisconsulto

**DNO. NICOLA O
BECKMANN O,**

**J.U.D. & Eminentissimi ac Serenissi-
mi DNI. Cardinalis Badensis &c. Consiliario di-
gnissimo, & Celeberrimi Monasterii Sti. Michaelis pro-
pe Bambergam Cancellariæ Directori
meritissimo,**

Ceu
*Autori hujus novi exoptati operis, pro viribus ap-
plaudere & gratulari voluit*

ADAMUS HENRICUS BRUNNER,
Celsissimi Principis Bamberg. & Herbipolens. &c. Sa-
cellanus Aulicus, Capellæ Magister, & Canon. Cap.
ad St. Stephanum.

c

Quid

 Uid fama strepitus de te Beckmanne per orbem

*Spargit? Quisve meas rumor novus occupat aures?
Aut mea quo tandem perstringis lumina libro?
Asiduo nondum studiorum fessa labore
Optat am tua Mens prendet Generosa quietem?
Aut nondum ingenii prae grandes edere partus
Cessas? sublimi fors an quos cincta cothurno
Musa canat, tollatque tuum super aethera nomen?
Substat adhuc opus à multis quod sedulus annis
In lucem dederas, mirà quod continet arte
Totius nucleum furis, normasque docendi.
Unde tuum nomen multum memorabile fasti(a)
Gallorum celebrant. Operi quoque Gratia Regis
Egregio, insolitos adjunxit Magna favores (b)
Nec minus affundit magnam tibi Lipsia laudem,
Dum proprio praeclara typo divulgat in orbe
Ingenuam methodum, quam tu vir Docte secutus,*

Quin

(a) le journal des Savans, hoc est ephemerides
Eruditorum pag. 437.

(b) Privilegium Regis Galliae Ludovici 14. anno 1666.
Auctori gratiosissime concessum est.

— 107 —

*Quin tua quae in cludis theoremat a clara fatentur,
 Tantâ Doctrina vix haecenus edita luce.
 Fundamenta refert Juris Beckmanni secundum
 Rursus opus, propriis quod sumptibus ipse
 Edere conatus, charâ dum Suecia Pace
 In Regno fruita est; ubi te Doctore Schanorum
 Londini, Summâ Carolina Academia laude
 Floruit, & raros legit sapientia fructus (c)
 Hoc tamen haud desudasti satis usque labore,
 Tertius in lucem prodit pulchro ordine Codex,
 Aurea veridici monstrans Oracula Juris,
 Exactâ serie, per quam studiosa Jurventus
 Obtineat, strenuè cunctarum symbola legum,
 Claraque justitia succrescant lumina mundo.
 Fama celer, sublimes ad sidera vecta volatus
 Beckmanni nomen festivas tolle per auras,
 Humida qua terras circumfluit amphitrite,
 Qua librata suo consistit sidere tellus.
 At captis insiste tuis Praenobilis Author
 Multarum linguarum instructe idiomate, qui ve
 Lustrasti Europa loca, plura ardore sciendi.
 Hinc te splendentes aula Regumque, Ducumque
 Prae reliquis magno semper coluere favore.*

Per-

(c) Ubi per 8. annos Primarius juris Professor honorificè exististi.

—♦♦♦♦—   —♦♦♦♦—

*Perge, tuum Beckmanne Caput modo Gloria lauri
Ambiet, hac meritum remanent te digna laboris
Præmia, quacunctis decernit magnus Apollo,
Qui musis operam non impare laude locarunt.*

Ad eundem.

Nobiliss. Consultissimum atq. Excellent.

Dn. AUTOREM

*Auro magis aurei hujus tractatus de Norma Juris,
quem ipsissimæ Leges virgines, ob puritatem & elegan-
tiam rarissimam, venerantur & adorant!*

HÆ studii eximii testes sunt mille pagellæ!

Hæ mentem recreant, perpetuæque manent.

Hæ pascunt oculos, hæ monstrant byssina verba,

Neminem in obscuro vivere jura sinunt.

Inculcas Leges vel virginitate superbas,

Somnia Doctorum sic removesque procul.

Mœnia, templa, domus, vastentur ut infima, summa,

Perpetuabit honos, non cinerescet honos!

Vivat BECKMANNUS, cui gratum est nobile lumen,

Flammam perpetuam mox dabit istud opus!

*Benevolentie & gratulationis ergo, Dn. Autori, inter oc-
cupationes, pauca hæc addere, & sic purpuræ tanti Au-
toris pannum suum adsuere voluit, & rogatus debuit, ut
opus hoc tanto magis niteret, & in Aula Cæsarea is-
primis exsplendesceret,*

Christophorus Ludovicus Dietherr,
ab & in Anvvanden, U. J. D. Reip.
Patriæ Advocatus.

Ut

VT tanto faciliorem & feliciorē in Juris studio facias progressum, benevole Lector, omnium materiarum sedem in Digestis & Codice exactē scire debes, ne harum rerum ignorantia in creberrimis legum evolutionibus tibi valdē sit impedimento; quam difficultatem facillimo negotio superabis, si sequentia in Digestis & Codice accuratē observaveris. Quod digesta concernit, Imperator Justinianus ea in 7. partes divisit. 1. Pars continet prima juris & judiciorum primordia, ubi de officiis magistratuum, de jurisdictione, de in jus vocando, de dilationibus, de libello actoris edendo, de pactis, transactionibus, advocatis, procuratoribus, de negotiis gestis, calumniatoribus, & de in integrum restitutione plenariē tractatur, quod fit in 4. prioribus digestorum libris. 2. Pars agit de ipsis judiciis, & in specie, quæ de causis privatorum civilibus realibus sunt, ut de petitione hæreditatis, rei vindicatione, de publiciana in rem actione, de usufructu, de servitutibus prædiorum &c. quod fit usque ad 12. librum exclusivē. 3. Pars tractat de judiciis personalibus rerum creditarum, ut de mutuo, commodato, deposito, pignore, mandato, societate, emptione, venditione, locatione, permutatione &c. usque ad librum 20. 4. Pars agit de accessoriis contractuum, quæ vel ad securitatem contractus (ut pignus & hypotheca) vel ad implementum (ut de damno emtoris ex ædilitio edicto, de evictione, usuris spectat) vel ad probationem contractuum, puta per testes, & instrumenta; item de sponsalibus, nuptiis, de jure dotium, pactis dotalibus, tutelis &c. usque ad librum 28. 5. Pars est de ultimis voluntatibus, sive successione testamentaria, de quæ legatis &c. usque ad librum 37. 6. Pars tractat de judiciis prætoriiis, bonorum possessionibus, & legitimis successioneibus, de novi operis nunc-

A

cia-

ciatione, damno infecto, donationibus, item de manumissionibus, dominio, possessione, usucapione, interdictis, exceptionibus, obligationibus & actionibus &c. usque ad librum 45. 7. Pars agit de stipulationibus, sive verborum obligationibus, fidejussionibus, novationibus, solutionibus; item de judiciis criminalibus, appellationibus, & de causis publicis, quibus in fine libri 50. est annexum totius juris Romani brevium, nimirum duo tituli de verborum significatione & de regulis juris. Quod ad Codicem attinet, illius dispositionem ex 12. sequentibus versibus 12. Codicis libros ac singulorum contenta in singulis versibus breviter cognosces.

1. Pars prior (*hoc est, liber primus Codicis*) officia & leges & Sacra doccet.
2. Transigo, restituo, gero, postulo parte secunda (*libro secundo.*)
3. Tertia jus dicit, queritur, servit, petit, occat. (*unde usufructus.*)
4. Actio, contractus, testes quartâ referantur.
5. Quinta dabit nuptas, tutelarumque figuras.
6. Sextâ libertos & testamenta notabo.
7. Hepta (*septima*) manu mittit, præscribit, provocat ad te (*per appellationem.*)
8. Pignorat Octava, interdicit, dat, stipulatur.
9. Nona, at multiplici pars crimina lege flagellat.
10. Jus fisci decimo sua munera civibus addit.
11. Principis undecimi pars ad patrimonia spectat.
12. Ultima personas dignas & jura recenset.

Notandum, in tribus ultimis Codicis libris titulorum series, & materiarum sedes scitu non adeò necessaria, est comprehensa. Nam in iis saltem de jure veteri publico, quod, quoad maximam sui partem, ob mutatum Reipublicæ Romanæ statum est abrogatum, tractatur. In antecedentibus verò novem libris utilissima proponuntur, sparsim tamen hinc inde quibusdam antiquitatibus jam abolitis.

Omnia

Omnia ad majorem DEI Gloriam & proximi utilitatem.

Um Imperatore Justiniano verè Catholico omnia in nomine Domini incipio, ut proœmio Institutionum & l. 2. C. de offic. præf. urbi. piè exorditur; inter alia dicit: omnia consilia, omnes actus & jura imperii in nomine Domini incipimus, per ipsum pacem cum Persis in æternum confirmavimus, per ipsum acerbissimos hostes & fortissimos tyrannos dejecimus, per ipsum multas difficultates superavimus, per ipsum Africam defendere, & sub nostrum imperium redigere, nobis concessum est, &c. hinc, quæ bono inchoantur principio, ea felicem quoque sortientur exitum; coeptis faveat Deus.

Abbas à voce Syriacâ dicitur pater, respectu ætatis, honoris & curæ, quam pro monasterio gerit; c. fin. X. de regularib. Abbates in Germania distinguuntur in duas species, ut (1) in Abbates principali dignitate condecoratos (Gefürstete Abte) qui regalia habent, suntque Principes Imperii, inter quos eminet Abbas Fuldenfis, qui ut Abbas Augustæ Imperatricis Archicancellarius, ac per Germaniam & Galliam primas est: eum sequitur Abbas Hirschfeldensis, Mürbacensis, & Campidonensis: & (2) distinguuntur in Abbates principali dignitate destitutos, qui regulariter imperio mediare subjecti sunt, nec singuli, ut Principes votum in Comitibus habent, sed quæ universi curiatim duo tantum vota habent; præ aliis tamen religiosis maximè sunt venerandi, c. 6. X. de stat. monach. quoniam suis monasteriis regendis magnâ autoritate præsunt, jusque coercendi religiosos suos contra canones peccantes habent. Tales Abbates decem Gelsissimum Principem Bambergensem & Herbipolensem, Dominum Petrum Philippum à Dernbach agnoscunt Dominum territorialem, suumque Ordinarium Episcopum, sub cujus directione, dominio supereminente & jurisdictione territoriali quietè vivunt, & validè proteguntur. Utinam omnes Principes religiosi tanto zelo, & pietatis studio monasteria sua, statum ecclesiasticum & secularem ad Dei gloriam, Ecclesiæ ædificationem, & omnium ac singulorum utilitatem dirigere, inque concinnum ordinem & exoptatam tranquillitatem prudentissimè redigere conarentur; utque plurimorum bonis, corporibus & animabus melius consuleretur. Quam

fortem & animosum Celsissimus hic Princeps, & religiosissimus Episcopus, Dominus & Patronus meus Clementissimus se præstiterit motibus hisce bellicis ferventibus, norunt cum suo inestimabili damno Galli, contestantur omnes Status imperii, ac Sacra Cæsarea Majestas grato animo agnoscit. Quod si reliqui Germaniæ Principes eadem cum illo constantissimè fovissent principia, idemque heroico spiritu ad immortale nomen acquirendum tentassent, nullus hoc triennio in Germaniæ sterquilinio cantasset Gallus, nec ullius animus sordidâ pecuniæ fame, & lue Gallicâ ad libertatem Germanicam vendendam & opprimendam fuisset correptus. In tantum ratiocinari valent inanimati Ludovici.

Absentia. Interpretes juris faciunt distinctiones circa absentiam: primò absentia in genere est, vel ordinaria, vel extraordinaria. Absentia ordinaria est, quando quis alibi habitat. Absentia extraordinaria est, quando quis hic habitat, sed non est domi. Secundo absentia est vel necessaria, vel voluntaria: absentia necessaria iterum est triplex, (1) laudabilis, (2) vituperabilis, & (3) casualis. Absentia necessaria laudabilis est, quando quis Reipublicæ causa justè & necessariò abest, e. g. legationis vel militiæ causa, *l. 1. ff. ex quib. caus. major. 25. annis restit. in integr.* Absentia necessaria vituperabilis est, quando quis est relegatus, bannitus, vel ob aliud maleficium justè est incarceratus, ut inde domum non dimittatur. Absentia necessaria casualis est, quando quis in latronum manus præter spem incidendo ab iis injustè detentus, vel metu hostium imminuentium, hyeme vel æstu maris exurgente impeditus venire nequit. Absentia voluntaria quoque est duplex, (1) laudabilis & (2) malitiosa. Absentia voluntaria laudabilis est, quando quis studiorum vel mercaturæ causa abest, aut ad nundinas profectus est. Absentia voluntaria malitiosa est, quando quis est contumax, qui spreto judicis jussu in judicio comparere non vult, sed latitat; prior executio valet, posterior non item; hinc qui Reipublicæ causa justè absens est, si damnum interea patiat, in integrum restituendus est, hoc est, in eum statum reponendus est, in quo antè læsionem fuit. *l. 4. ff. d. t. ratio est*, quia nemini officium suum debet esse damnosum, *l. 7. ff. quemadm. testam. aper.* Excipe duplicem casum, (1) nisi absens idem damnum præsens passurus fuisset, quia absentia per se in tali casu absentia non nocuit, sed alia causa damnum hoc

con-

conciliavit. (2) nisi quis dolose abesse corperit; dolus enim nemini debet esse proficiuus, *d. l. 4.*

Academiae sive Scholæ publicæ majores & superiores, in quibus artes liberales & studia omnium facultatum publicè docentur, ac florent, olim in ipsis monasteriis fuerunt; nam Monachi doctissimi & probatissimi tunc temporis studiosæ juventuti erudiendæ sedulo præfuerunt, quod eo præprimis sine factum, ut juvenus pietatem cum literis sensim instillatam auribus, oculisque simul hauriret, cum viris Ecclesiasticis assidue conversando? undè adhuc hodiè fit, quod Jesuitæ ubicunquè locorum tam illustres habeant Scholæ, Gymnasia & Academiae, in quibus juvenus singulari quodam artificio & rarâ methodo publicè gratis informatur. Sciendum tamen, quod antè aliquot secula extra monasteria separatim institutæ & erectæ sint Academiae (cœu seminaria Reipublicæ & Ecclesiæ) inprimis in Germania: ut (1) Heidelbergensis Academia erecta est à Ruperto Ruffo, Electore Palatino anno 1346. indultu Imperatoris; (2) Academia Pragensis à Carolo 4. Imperatore anno 1361. (3) Viennensis Academia à Rudolpho & Alberto 3. Austriae Archiducibus fratribus germanis anno 1388. eodem anno (4) Colonienſis Academia à Senatu condita est. (5) Academia Herbipolensis à Johanne Episcopo Würzburgico, anno 1404. (6) Lipsiensis Academia à Friderico I. Electore Saxonico, anno 1409. (7) Rostochiensis Acad. à Johanne & Alberto, Ducibus Megapolitanis, anno 1415. (8) Gryphiswaldiana Acad. instituta est ab Vladislavo 9. Duce Pomeraniæ anno 1457. (9) Ingolstadiensis Acad. à Ludovico, Duce Bavariæ, anno 1472. (10) Tubingensis Acad. condita est ab Eberhardo Barbato, Duce Würtembergico anno 1477. (11) Acad. Moguntina à Diethero Isenpurgico, Archi-Episcopo Moguntino, anno 1482. (12) Acad. Wittebergenſis condita est à Friderico III. Electore Saxonix, anno 1502. (13) Acad. Francofordiana à Joachimo I. Electore Brandenburgico, anno 1506. (14) Acad. Marpurgensis à Philippo, Hassiæ Landgravo, anno 1516. (15) Acad. Argentinensis à Senatu Argentinensium instituta anno 1538. (16) Acad. Regiomontana ab Alberto, Marchione Brandenburgico, Duce Borussia, anno 1544. (17) Acad. Jenensis sive Salana condita est à Johanne Friderico I. Electore Saxonix anno 1548. (18) Acad. Lugdunensis Batavorum ab Or-

finibus anno 1575. (19) Acad. Julia Helmstadiana à Julio, Duce
 Brunswicensi & Lüneburgensi, anno 1576. (20) Acad. Altorphian-
 na à Senatu Norimbergico anno 1581. (21) Acad. Giessena à Lu-
 dovico, Landgravio Hassiæ anno 1607. introducta est. (22) A-
 cademia Rindlenfis in Hassia condita est anno 1621. (23) Acade-
 mia Bambergensis erecta est ab Episcopo Melchiore Ottone anno
 1648. & (24) Academia Chiloniensis in Holsatia à Duce Holsa-
 tiæ Christiano anno 1665. (25) Acad. Parisiensis à Carolo Magno
 condita est anno 791. (26) Acad. Bononiensis in Italia ab Impe-
 ratore Theodosio II. anno 423. (27) Academia Conimbricensis in
 Lusitania à Johanne II. Rege Portugalliæ anno 482. (28) Complu-
 tentis Acad. in Hispania ab Archi-Episcopo Toletano Francisco.
 (29) Acad. Hafniensis in Dania à Christiano III. Rege Daniæ & Nor-
 wegicæ, anno 1539. (30) Acad. Upsaliensis in Svecia, à Rege Sve-
 cicæ. (31) Acad. Carolina Gothorum in Schania Svecis subjecta,
 erecta est anno 1667. ubi ego ante ejus inaugurationem, anno
 1666. qua Professor jussu Regio omnium primus vixi, & postea
 secundus Academiæ Rector anno 1668. honorificè extitit, & per
 8. annos ibidem Professor fui; in illa Academia sunt 18. Professores,
 quorum infimus pro solario annuo habet 400. imperiales &
 prædium rusticum absque Collegiorum, quæ privatim habet,
 præmiis, &c. Academiæ constant personis & rebus, unde docentes
 vivunt, & solaria habent. Personæ sunt vel primariæ, vel secundariæ,
 sive accessoriæ; Primariæ sunt Cancellarii, Rectores Academiæ,
 Professores ceu docentes, & Studiosi ceu discipuli; Accessoriæ
 sunt Pedelli, Studioforum nuncii, sive famuli, Bibliopola, Typographi
 & alii interdum opifices; Cancellarius regulariter est Episcopus
 ejus diæcesis, cui competit potestas honores summos in omnibus
 facultatibus conferendi: Sic Academia Gripswaldensis in Pomerania
 olim habuit Episcopum Caminensem, hodiè per metamorphosin habet
 Ducem ac Militem fortissimum Comitem Wrangelium. Academia
 Lipsiensis habuit Cancellarium Episcopum Martisburgensem, &
 Acad. Rostochiensis Episcopum Sverinensem &c. Hodie dignitatem &
 potestatem Cancellarii Academici sibi vindicant Status Imperii &
 Principes in suis territoriis, qui in suis Academiis sunt perpetui
 Cancellarii. Rector est caput Academiæ, cujus suprema in Academia
 est potestas; Rectoris munus est, Studiosos in album recipere, ut fiant,
 me-

mediante juramento, cives academici; tranquillitatem Reipublicæ literariæ conservare, de negotiis academicis, quæ Rectoris jurisdictioni subfunt, cognoscere, & in Professorum publicum & privatum laborem inquirere, ne studiosam juventutem temerè negligant. In actibus solennibus Rectori Academiæ præferuntur Sceptra argentea auro obducta, quæ sunt insignia amplissimi honoris, dignitatis & autoritatis; quoniam illa sunt signa jurisdictionis, correctionis & officii, sine hac corrigendi & puniendi potestate Rector jurisdictionem academicam conservare non posset, cum in Academiis existere soleant tot juvenes juvenili calore plus nimio lascivientes, quorum temeritas prudenti & tempestiva correctione indiget, pro qualitate excessus vel delicti, ut illi legitimo freno in sui emendationem moderatè coercerentur, & sic tranquillitas conservetur, &c. Academiæ regulariter habent 4. facultates sive facultatum Collegia. (1) Est facultas Theologica, quam repræsentant Professores & Doctores Theologiæ. (2) Est facultas Juridica, quam Professores & Doctores juris repræsentant. (3) Est medica, quæ ex Professoribus & Doctoribus Medicinæ constat, & (4) est Philosophica, quam Professores & Magistri Philosophiæ exhibent. Quælibet ex 4. hisce facultatibus peculiarem habet Decanum, cujus officium exigit (1) convocare collegas, quoties sibi opus videtur, (2) quando à facultate Theologica, Juridica vel Medica consilium petitur, Decano incumbit, ut, convocatis suis Collegis casum proponat, & deinde auditis prius singulorum Collegarum suffragiis, ipse sententiam concipiat, juxta suffragiorum pluralitatem, ac sententiam postea in mundum redactam sigillo facultatis obsignet, & (3) si qui sunt, qui ad dignitatis doctorales promoveri volunt, hi prius sua nomina Decano dare obligantur, ut is id Collegis suis annunciet.

Accessorium regulariter sequitur naturam & conditionem sui principalis c. 42. de R. J. in sexto. § l. 34. ff. de contrab. empt. intellige in conjunctis, & ubi eadem subest ratio. Exceptio est in separatis, & ubi diversa subest ratio, l. 13. C. de transact. Hinc, si testator legaverit uxori vestes, & aurea & argentea ornamenta illarum vestium legasse præsumitur, licet illa longè pretiosiora sint ipsius vestibus: Sicutiam, si quis in testamento alicui donaverit aurum vel argentum certum, tunc præsumitur etiam id omne donasse, quod

or-

ornandarum harum rerum causa est adhibitum. Ergo gemmæ & adamantes inclusi annulo vel auro aut argento tanquam accessorium donata videntur. *l. 19. §. 13. ff. de aur. & argent. legat.*

Accusare. Sequentes 5. personæ alios ob reverentiam regulariter accusare non possunt, (1) filius patrem accusare prohibetur, *l. 8. ff. de accusat.*: nam is filius mortalium esset ingratus, qui genitori suo, cui præter Deum debet vitam, eandem eripere audeat. (2) Alumnus educatorem *l. 17. l. qui accusare non possunt.* (3) Libertus patronum, *d. l. 8.* (4) servus Dominum, *l. 20. C. qui accus. non pos.* (5) vassallus Dominum, alioquin ob ingratitudinem feudo privatur. Excipe hic duplicem casum, (1) nisi personæ hæ suam suorumque injuriam persequantur, ut si demonstrare possint, se ab iis ex possessione injustè esse depulso, ac velle restitui in priorem statum. *l. 11. ff. de accusat.* (2) nisi crimen læsæ majestatis commiserint, *d. l. 20.* ratio est, quia plus debemus patriæ, quam parentibus, patronis, Dominis, &c. Salus enim publica suprema lex esto.

Accusatio est criminis sive delicti ad judicium delatio, vindictæ publicæ causa facta: qui hodie alium in judicio publicè accusare vult, tenetur cautionem præstare de injuriis & expensis in casum succumbentiæ: aut si tantum non habuerit in bonis, solet interdum accusator carcere detineri, donec innotescat, num verè, vel malitiosè alium accusaverit, *vide tt. in medull. mea Justin. ff. de accusat.* Parisiis impressa.

Accusator ubi non est, ibi non est judex *l. 6. §. 2. ff. de muner. & bon.* Excipe nisi judex ex officio, ob Reipubl. salutem & tranquillitatè conservandam, ipse inquirere cogatur, si forsam delictum sit valdè atrox, quod per consequentiam lædit ipsam Rempublicam, qualia delicta committunt latrones, pyratæ, incendiarii, &c. quos in securitatem reipubl. omni modo persequi debemus, eosque interitorem aliorum gravissimè punire.

Accusatus non potest alium regulariter accusare pendente illa accusatione *l. 19. C. de his, qui accusare non possunt.* Excipe tres casus, (1) nisi accusatus accusanti majus crimen objecerit, vel (2) nisi suam, suorumque injuriam prosequatur, vel (3) nisi per modum exceptionis accusanti crimen objecerit *l. 1. §. 5. de adult.* e.g. Si maritus uxorem adulterii accuset ad lucrandam dotem; illa verò per-

mo-

modum exceptionis & defensionis incuset maritum de lenocinii crimine, &c.

Actio (germanicè *eine gerichtliche Klage*) in jure non sumitur physice pro quacunque operatione, sive actione, sed juridicè (in sensu civili) ad nudum forensem usum applicata. Idcirco actio sic definitur: Est jus sive potestas persequendi in judicio, quod sibi debetur. Hinc agere in jure nihil aliud denotat, quàm aliquem eorum judice competente legitimè convenire, ad jus suum conservandum. *Einen Gerichtlich anklagen.*

Actio directa & utilis ejusdem sunt potestatis, eundemque habent effectum, *l. 47. in fin. ff. de negot. gest.* Actio directa ex verbis legis vel edicti prætorii expressis oritur. Contrà actio utilis deficientibus legis verbis ex mente & sententia legis per interpretationem Jstorum oritur, *l. 5. §. pen. ff. de constit. pecun.* æquitate naturali sic suadente. Tales actiones utiles sunt sequentes, ut (1) actio utilis de pauperie *l. 4. ff. si quadrup. paup. sec. dic.* (2) actio utilis legis aquilæ *§. fin. Inst. de L. aquil.* (3) actio utilis familiæ eriscundæ *l. 2. §. 1. ff. famil. erisc.* & (4) actio utilis negotiorum gestorum *l. 17. C. de negot. gest.* Circa actiones in quolibet negotio observanda sunt tria sequentia (1) cui competat actio, (2) adversus quem competat, & (3) ad quid competat, e. g. in mandati negotio actio competit mandanti contra mandatarium, ad negotium juxta promissum ritè expediendum, *l. 10. §. 7. ff. mandat.* item in emptione & venditione, actio datur emptori contra venditorem, ad pretium solvendum; sic etiam actio locati competit locatori contra conductorem, ad rem, pro certa mercede, locatam finito locationis tempore incolumem sibi reddendam & mercedem solvendam &c.

Actio confessoria & negatoria sunt actiones in rem. Nam sicuti rei vindicatione persequimur res corporales; ita actione confessoria & negatoria tuemur jura nostra, quæ sunt incorporalia. Actio confessoria est actio in rem, quâ quis vindicat servitutem, quàm alterius prædium, (rusticum vel urbanum sive ædes) suo prædio debere asserit vel confitetur, hoc est, quod jus servitutis sibi in alieno fundo vel ædibus debeatur. *vide §. 2. Inst. de action.* Acturum hac actione confessoria probare oportet, jus servitutis sibi deberi, idque vel mortis causa, vel inter vivos pactioibus vel usu & patientiâ esse constitutum *l. fin. ff. de servit.* Ratio est, quia alias,

B

cef.

cessante hac probatione, omne prædium præsumitur à servitibus liberum juxta primævum suum statum. Contrà, Actio negatoria est actio in rem, qua quis negat alteri jus sive servitutem in prædio suo, (rustico vel urbano, hoc est, in fundo vel ædibus,) competere; *d. §. 2.* vel est actio, quæ Dominus adversus eum, qui servitutem in ipsius prædio præten- dit, rem liberam in judicio declarari petit: quo casu reus tenetur liquidè probare, servitutem sibi in actoris prædio esse constitutam, alioquin amittit præten- sum jus. Ratio est, quia Dominus servitutem negans ob natura- lem libertatem habet præsumptionem pro se pugnantem, servitu- tem non deberi. Hanc præsumptionem evidentibus argumentis elidere debet reus, nisi jus præten- sum amittere velit. Hanc actio- nem negatoriam instituit Dominus contra eum, qui præten- dit servitutem in ejus prædio ad hoc, ut prædium ejus in judicio declaretur liberum, & ut reus interessè solvat. Hic notandum, in controversiis rerum corporalium is semper agit, qui non possi- det, ac petit rem suam ab aliis possessam sibi restitui; Ratio est, quia possidenti sufficit, se possidere *l. 1. §. 6. ff. uti possidetis*. At in con- troversiiis rerum incorporalium etiam is agit, qui possidet ad con- cessam libertatem, quietè & integrè conservandam, ut fit in actio- ne negatoria.

Actiones in genere sunt vel in rem, (ut rei vindicationes) vel in per- sonam (ut condictiones) *l. 25. ff. de obligat. & act. §. 2. Inst. de act.* Illæ oriuntur ex jure in re, unde jus reale & actiones reales; Hæ oriuntur ex obligatione & jure ad rem; unde actio personalis; idè obligatio etiam dicitur mater actionum, intellige persona- lium; quòd autem id non absolutè de omnibus actionibus tam realibus, quàm personalibus sit intelligendum, sed saltem de per- sonalibus, patet ex arg. *l. 42. §. 2. ff. de procurat.* Nam actionum realium mater & causa sunt jura in re, h. e. dominium, possessio, ser- vitus, hereditas, & pignus, & non obligatio, quæ est duntaxat ad rem; licet autem obligatio, sive jus ad rem, versetur circa rem, ob id tamen res ipsa alteri non statim est devincta, sive obligata, sicuti jus in rem sibi habet devinctam, sed persona tantum est obliga- ta, ad aliquid præstandum: quoniam per obligationem non sta- tim transfertur immediatè rei dominium, sive jus in re in alte- rum, sive in nos, sed per obligationem saltem obstringimus nobis per-

personam obligatam ad aliquid dandum vel faciendum, l. 3. ff. de obligat. § aff. prout ex subsequentibus definitionibus patet. Actio in personam est, quâ cum eo agimus, qui nobis obligatus est ex contractu vel quasi contractu, ex delicto vel quasi delicto, ad dandum vel faciendum. Finis enim actionis personalis est, ut is, qui nobis obligatus est, aliquid det vel faciat, l. 25. ff. de oblig. § aff. Actio in rem est, qua rem nostram, quæ ab alio possidetur, petimus; actio hæc realis dicitur per excellentiam rei vindicatio; hujus actionis finis est, ut actor rem suam, quam adversarius possidet, ab adversario consequatur. Hic probè notandum, quòd causa proxima actionis in personam sit obligatio, sed causa remota actionum personalium est duplex, (1) est conventio sive contractus, & (2) delictum: Ratio est, quia omnis obligatio ex contractu vel quasi contractu, aut ex delicto vel quasi delicto oritur. In actione personali causam remotam exprimere sufficit, e. g. peto à te centum ex mutuo, locatione, venditione, quia mihi inde obligatus es; nam ex causa remota præsumitur causa proxima, videlicet obligatio; aut sola expressio causæ proximæ in actione personali non sufficit, e. g. peto à te centum, ad quæ solvenda mihi es obligatus; ideò si quis tali modo formaret libellam, utique declararetur ineptus, ob causam debiti prætensi incertam, C. fin. X. de libell. oblat. ergò causa remota addenda est, quia ex mutuo, locatione, venditione, &c. ad hæc solvenda mihi es obligatus. Contra in actione reali causam proximam, quæ est dominium, exprimere sufficit. l. 23. ff. de rei vindicat. e. g. si actor in libello suo dicat, peto rem, quæ mea est jure domini, vel quasi &c. Ratio, quia dominium nemini ex pluribus causis, sed ex una saltem contingere potest, l. 3. §. 4. ff. de acquir. possess. nec plures possunt unius rei dominium in solidum habere, l. 5. §. 15. ff. commodat. remota verò causa actionis realis est ipsum factum, ex quo causatur dominium, seu ipsum jus agendi, remque suam persequendi, e. g. peto à te rem, quia mihi fuit legata, vel vendita, aut per transactionem data, &c.

Actiones humanæ ab intellectu & voluntate regulariter proficiuntur, dependent & diriguntur, prout ex subsequentibus, & ex titulo actionum humanarum essentialia patebit; si verò actio sit coacta contra voluntatem, vel erronea contra intellectum, agentem regulariter non obligat; ideò distinguit Aristoteles actiones huma-

nas tripliciter, quòd sint, vel (1) voluntariæ, vel (2) invitæ sive coactæ, vel (3) mixtæ. Actiones humanæ voluntariæ sunt, quæ à voluntate agentis proficiuntur, dum ab agente spontè & liberè suscipiuntur, ideò eundem regulariter obligant; Invitæ sive coactæ actiones sunt, quæ contra voluntatem agentis scienter geruntur, ideò tales actiones agentem vi vel metu ad quid faciendum adactum jure æquo non obligant; Mixtæ actiones sunt, quando voluntas hominis (agentis) non ultrò & simpliciter aliquid vult, sed necessitate cogente aliquid facit, suscipit vel approbat ad effugiendum majus malum, à qua actione alioquin voluntas hominis, extra necessitatem & periculum constituta, regulariter abhorret; Mixtæ hæ actiones cum voluntariis, sive spontaneis actionibus illud habent commune, quòd voluntas pro præsentis statu eas actiones eligat tanquam minus malum: idcirco hæ actiones mixtæ non simpliciter, sed secundum quid censentur invitæ. Hic porro notandum, quod nulla validior ratio dari possit, cur homini una vel altera actio imputari possit, quam sequens: quia actio ab ipso (Petro vel Paulo) sciente & volente, & quidem vel immediate, vel mediate est profecta, h.e. quia penes ipsum fuit, ut fieret, vel non fieret. Ejusmodi actio secundum moralem & civilem disciplinam scienti & volenti tanquam auctori justè imputatur. Ex opposito nemo pro autore actionis habetur, quæ penes ipsum, neque in se, neque in sua naturâ fuit. Hinc si bruta animantia naturali adhuc libertati relicta, homini ex naturali ferocitate nocuerint, nemo propter damnum illatum tenetur: Ratio est, quia nemo fuit in causa, ut hoc damnum fieret; ast si talia animalia à venatoribus captâ, & in urbe voluptatis vel spectaculi causa habeantur custodita, & negligentia possessoris erumpant, damnumque hominibus, vel animalibus domesticis inferant, utique hoc damnum possessori in noxiis hisce animalibus custodiendis negligenter existenti justè imputatur: Ratio est, quia is dominium in illa animalia habens occasionem & causam, huic damno dedit. Contra homini imputari non possunt ea, quæ absque dolo vel culpa coactè & invitè patitur, aut agit: Ratio est, quia talia à se removere vel effugere non potuit, sed supra ipsius vires videntur. *Cicero lib. 1. offic. dicit*, quòd omnis actio humana vacare debeat temeritate & negligentia, nec cuiquam quicquam agere liceat, cu-

jus

ius non possit causam probabilem reddere; idè dicunt Philosophi, quòd unaquæque actio ex fine & intentione agentis sit vel honesta vel turpis.

Actiones humanæ distinguuntur finibus; idè in omnibus hominum actibus præprimis accuratè considerandum, qua quis intentione quid fecerit, & ad quem effectum, *l. 16. ff. de pœnis* ne actus agentium ultra eorum intentionem iniquè extendantur, *l. 19. pr. ff. de rebus credit.*

Actiones concurrere dicuntur, quando plures actiones eidem aëtori contra eundem reum circa eandem rem competunt, quod fit dupliciter, (1) electivè, & (2) cumulativè. Electivè concurrunt actiones, quando duæ vel plures actiones aëtori quidem competunt, sed eidem unam duntaxat ex his intentare licet, quã electã, & in iudicium deducta ceteræ consumuntur; sic legatario ratione legati consequendi tres competunt actiones, ut actio personalis ex testamento; secunda est rei vindicatio, & tertia est hypothecaria, *l. 1. C. commun. de legat.* Prima actio legatario datur in personam hæredis, qui ad eundem hæreditatem videtur cum legatario quasi vel tacitè contraxisse, seque ad legata à defuncto relicta, legatario præstanda obligasse, *§. 5. Inst. de obligat. quæ quasi ex contractu nascuntur*; obligatio autem cum sit vinculum personæ, est mater actionum personalium, *§. 1. Inst. de action.* Altera actio, nimirum rei vindicatio, legatario competit, quia dominium rei legatæ statim post mortem testatoris immediatè transit in legatarium, licet possessionem ejus nondum apprehenderit *l. 64. in fin. ff. de furt.* Tertia actio puta hypothecaria legatario datur, quia legatarius, quamdiu caret re legata, habet omnia bona hæreditaria interim sibi tacitè obligata, donec res legata ei traditur, *l. 2. C. commun. de legat.* tot actiones idè suppeditantur legatario, ut his remediis vota defuncti adimpleantur; (2) Cumulativè concurrunt actiones, ut omnes vel simul vel successivè experiri sit permissum *l. 11. ff. de jurisdict.* quod concedi solet ad lites dirimendas; ad sumtus lites minuendos, & ut evitetur multiplicatio processuum, *l. 13. C. de judic.* cumulatio hæc actionum fieri solet, quando actiones sunt compatibles & invicem non contrariæ: nam si quis actiones plures, quas intendere cupit, simul proponit & persequitur in iudicio, tunc citius finiuntur, quàm si unam post aliam proponere

cogitur; ideo licet interdicta adipiscendæ vel recuperandæ possessionis cum rei vindicatione, cumulare; prior actio est de possessione, posterior de proprietate, quæ duæ sunt diversæ, non autem contrariæ actiones, *l. 11. §. fin. ff. de except. rei judic.* sicut etiam, quando quis indignè verberatus & vulneratus est, potest actionem legis aquilæ de damno, & actionem injuriarum de contumelia sibi facta instituire; quia hæ duæ actiones non sunt contrariæ, sed tantùm diversæ, & per consequens sunt compatibles; prior continet interesse damni, altera restitutionem famæ læsæ.

Actioum concursus. Quando causâ civilis cum criminali in judicio concurrat, tunc prius de criminali est agendum, quia major, graviorque est, ubi de vita, sanguine, & fama hominis agitur. *l. ult. C. de ordin. Judic.* Excipe, nisi plus periculi sit in causâ civili.

Actioum humanarum basis & fundamentum consistit in illa æquitatis regula, quod quisque juris in alium statuit, ipse eodem utatur, *l. 1. ff. d. t.* per hanc ratiocinando statim cognoscimus, utrum æquum, an iniquum sit, quod nos ab aliis, vel contra, alii à nobis petunt? Deus enim omnium hominum mentibus quandam justitiæ censuram, & rectè judicandi rationem naturâ indidit, quam deinde arte, eruditione, & doctrina juris ad majora scrutanda promptiorem & perfectiorem efficere possumus. Nemo hanc æquitatis regulam, absque propriæ conscientiæ læsione & gravissima aliorum injuria, temerè rejicere justè potest: quis enim nisi malitiosus & pertinax aspernabitur, idem sibi jus dici in qualibet causa, quod ipse aliis dixit, vel dici curavit, aut dicturus est. Quoniam leges tam divinæ, quam humanæ nobis mortalibus sub pœnâ sedulo injungunt, ut sic faciamus aliis, quemadmodum velimus nobis fieri, *Matth. c. 7. & d. l. 1. ff.* idem nobis inculcant secundum & tertium juris præceptum generale, ne proximum lædamus; vel suum cuique denegemus: nec possumus melius cognoscere, utrum æquum vel iniquum sit, quod in judicio, vel extra judicium ab alio petituri sumus, quam si ex personis nostris tacitè primum metiamur, num etiam vellemus hoc jus in nos exerceri, quod in alium decernimus aut decerni conamur.

Actioum humanarum essentialia. In omnibus actionibus, contractibus, & negotiis civilibus tria essentialia probè attendenda sunt.

(1) In.

(1) Intellectus sive ratio. (2) Voluntas, & (3) Potentia; horum uno deficiente vitiatur totum negotium; nam qui intellectu caret, vel non intelligit, quæ agit, is per consequens in sensu morali nihil facere videtur, nec velle creditur; quoniam integra ratio sive intellectus in omnibus negotiis necessario præcedere debet, antequam quis consentiat negotio; hinc (1) necessario requiritur, ut quis præsens negotium intelligat, utrum sibi utile sit, vel non? (2) ut negotio benè ponderato consensum suum liberè, sive spontè det, hoc est, negotium liberâ voluntate approbet, ne videatur coactè consentire, aut præter intentionem aut voluntatem agere; talis extortus consensus jure benigno non censetur ratus. (3) ut agens habeat potentiam agendi, & consentiendi; nam qui naturâ vel lege agere prohibetur, non potest consentire; hinc sicuti infans, impubes, furiosus, mente captus, & summè ebrius ob deficientem rationem non rectè ratiocinari valent: ita nec consensum dare possunt, *l. 40. ff. de R. J.* ob id summè ebrius promissis suis stare non obligatur, si forsan inter pocula contraxerit, vel virgini fidem conjugalem imprudenter promiserit, nisi subsequente die, post edormitam crapulam, ea, quæ ebrius fecit, ratihabuerit. Intellectui contraria sunt dolus, error & ignorantia; Voluntati verò contraria sunt vis & metus.

Actiones reales contra quemlibet possessorem exercentur, etiamsi res ad mille manus pervenerit, *§. 1. Inst. de action.* ex opposito actiones personales infixæ sunt personæ obligati, & personam obligati sequuntur ut corpus umbra *l. fin. ff. de contract. empt.* hic observandum, quòd actiones reales (sive in rem) & actiones personales (sive in personam) non differant materia sive subjecto, sed saltem causâ petendi; illæ oriuntur ex dominio, hæ ex promissione, obligatione vel facto personarum.

Actiones poenales regulariter in hæredes non transeunt, *l. III. §. 1. ff. de R. I.* quia nemo debet alicui criminis successor constitui, *l. 26. ff. de porn.* Excipe, eatenus tamen illæ dantur in hæredes, quatenus illi ex illato damno facti sunt locupletiores; turpia enim lucra hæredibus sunt extorquenda. *l. 5. ff. de calumniat.*

Actionum qualitas. Omnes hominum actus intelligendi sunt cum hac clausula, (rebus sic stantibus) *l. 38. ff. de solut.* mutato enim rerum statu, mens & intentio disponentium cessare cogitur. Sic ultimæ

ultimæ voluntates cum illa conditione (si res in eo, quo nunc sunt statu, permanferint,) intelligendæ sunt; nam si testator postea mutaverit testamentum, tunc prior testatoris actus nihil valet, sed posterior subsistit.

Actor forum rei sequitur *l. 2. C. de jurisdict. omnium judic. § C. fin. X. de foro competenti.* quod in actione personali & reali, item in civili & criminali verum est *l. 5. C. d. t.* Contrarium observatur in lege diffamari, ubi reus cogitur sequi forum actoris: quoniam diffamatus & injuriatus provocat diffamatorem, ut agat sub poenâ perpetui silentii *l. 5. C. de ingenuis § manumiss.* ubi porro notandum, quod reus forum regulariter sortiatur, ex loco, vel (1) domicili, vel (2) ex loco contractus, vel (3) ex loco delicti, vel (4) ex loco rei sitæ; Quoties verò plura loca concurrunt, ubi reus conveniri potest, tunc actori datur electio, in quo loco reum, cum quo habet controversiam, convenire velit.

Actori incumbit probatio *l. 21. ff. de probat.* hinc actore non probantereus regulariter absolvitur; reus enim non tenetur prius suam exceptionem probare, quam actor suam probaverit intentionem, *l. 19. C. de probat.* nec tenetur reus propria instrumenta edere ad fundandam contra se actoris intentionem, *l. 4. C. de edendo.* ratio est, quoniam nemo se ipsum prodere obligatur, & adversario gladium ad se jugulandum porrigere; datur tamen exceptio, nisi præsumptio sit contra reum, tunc onus probandi transfertur in reum ad fundandam suam exceptionem. *vide cap. un. X. ut ecclesiast. benefic.*

Actus agentium ultra eorum intentionem operari non debent, *l. 19. §. 1. ff. de reb. credit.* in omnibus enim hominum actionibus accuratè attendendum, qua intentione quis quid fecerit, præsertim (1) in delictis, e.g. qui injuriæ inferendæ causa januam alteri malitiosè effregit, si interea ab aliis injurato res furto auferantur, injurians furti non tenetur; *l. 53. pr. ff. de furt.* sed injuriarum actione conveniri potest. Ratio est, quia voluntas & propositum delicta distinguunt, *l. 16. ff. de poen.* nam ex injuriantis intentione patet, quod non furandi, sed injuriandi causa, effregerit fores. Ergo eo nomine etiam conveniendus est. Idem (2) in testamentis statuitur; testatoris enim voluntas ibi maximè consideratur; (3) In rescriptis, quæ juxta Principis intentionem interpretanda sunt; &

& (4) in contractibus. Ratio est, quia potius voluntas sive mens contrahentium, quam eorum verba sunt perpendenda, *d. l. 19. §. 1.* ne aliquid contra eorum mentem sinistrè intelligatur, quod ex circumstantiis colligi potest.

Adoptivus pater extraneus non tenetur in testamento suo adoptivis liberis aliquid relinquere. Ratio est, quia non naturali vinculo adstrictus hoc facit, sed ex mera saltem liberalitate, *l. 10. §. 1. C. de adopt.* Ergo talibus non datur querela inofficiosi testamenti, si iis nihil in testamento sit relictum: iis verò, qui ab ascendente, avo vel proavo sunt adoptati, propter duplex vinculum, naturale scilicet & civile, legitima (portio) relinquenda est.

Adulterium est dolosa thori alieni violatio, *caus. 36. q. 1. can. 2.* idè absque dolo non committitur, *l. pen. ff. ad L. Jul. de adult. caus. 32. q. 4. can. 4.* Ergo si puella alterius uxoris marito, quem solutum putavit, bonà fide nupsit, adulterium non committit, sed maritus est bigamus, adulterium committit, & capitaliter peccat, *l. 30. C. ad L. Juliam de adult.* quia hoc dolosè contra severam legum prohibitionem fecit. Nec mulier adulterium committit, si alium pro marito ex ignorantia in suo thoro admittat. Ratio est, quia hoc casu, non dolosè egit, sed dolo decepta, præter intentionem, alteri copiam sui corporis fecit; idè merito excusanda est, & is, qui se maritum fingit, gravissimè puniendus. *caus. 34. q. 2. can. 6.* Sic etiam virgines & matronæ commiseratione, & non potnâ dignæ justè censentur, quæ à latronibus, vel hostibus, vel raptoribus contra voluntatem violenter comprimuntur & impregnantur. *l. 39. pr. ff. de adulter.* In hisce casibus non licet marito contra uxorem ad separationem thori & mensæ agere, quia illa non dolosè egit, & à parte sui non violavit temerè foedus matrimonii. Hinc rectissimè à Jurisconsultis statuitur, quod non corpus, sed mens hominis peccet: ergò quoties mens corporis violationem non approbat, sed instanter contradicit, utique corpus violatum in tali casu non peccat.

Adulterium jure civili non committitur, nisi in nuptam, *l. 6. §. 1. ff. ad L. Jul. de adult.* Ast adulterium jure Divino & canonico tripliciter committitur. (1) Quando solutus cum conjugata illicitam venere libidinosè exercet. *caus. 32. q. 4. can. 4.* (2) Quando conjugatus cum soluta indigno exemplo rem habet, *d. l. 10. §. 1.* (3) Quando

conjugatus cum conjugata thorum utriusque matrimonii perfidè ac libidinose violat, *ibidem*.

Adulteros, sive sacrilegos nuptiarum (id est thori conjugalis violatores), gladio punire oportet, l. 30. *C. ad L. Jul. de adult.* Ratio est, quia adulterium est gravissimum crimen, malitiose corrumpens primam viræ societatem, quæ est in conjugio, ubi combinata corda & duo in unâ carne habitantes pessimè distrahuntur; fidesque conjugalis perfidè violatur; certitudo etiam sobolis fit dubia, ut, undè sit orta, ignoretur.

Advocatus est, qui partibus litigantibus operam suam mercede locat. Advocatorum munus est publicum, honorificum, & fructuosum, præcipuis in summis tribunalibus, ut Spiræ, Viennæ, Parisiis, &c. Est insuper Advocatorum officium in republica necessarium, ne quis indefensus justam fovendo causam iniquè supprimatur; est quoque laudabile, si debito modo exerceatur; si nimirum Advocati justè defendant viduas, pupillos, & alios innocentes simplices ab astutorum hominum fraude, injuriis, & oppressionibus; haud inconvenienter comparantur milicibus, patriam tuentibus, l. 14. *C. de advocat. divers. judic.* Si verò cupidine sordidilucris justas & injustas causas promiscuè defendere conentur, clientesque suos injustam causam foventes, datâ operâ, ad lites iniquè fovendas & prosequendas malitiose impellant, meritò damnandi & è republ. proscribendi sunt. Tales sanguisuga opimo jure vocantur conscientia vermes, patrimonii tineæ, posteritatis lepra, justitiæ perniciæ, alienarum facultatum expilatores, famæ decoctores, nequitia architecti & gehennæ candidati.

Advocati sunt causarum & clientum patroni, l. 13. §. 9. *C. de judic.* quo etiam respectu dicuntur præstare clientibus suis patrocinium, non servitium; non dominos agnoscunt, sed clientes tuentur. Officium Advocatorum requirit, ut causæ statum, factique speciem ex fundamento circumstantialiter referant, ac jura pro cliente suo facientia temperanter allegent; ita tamen, ut informet potius judicem in ipsa facti specie, quàm in jure, ex corpore juris, vel interpretibus adducto: Quia judex jura scire præsumitur, & ne speciem præbeat, ac si judici præscribere vellet, quid de lite sit judicandum; hoc perindè absurdum foret, ac si ægrotus medico curam præscribere vellet ex Galeno vel Hippocrate. Ideò Advocati sub

sub poenâ à proluxa legum allegatione abstinere coguntur, ne causam controversam suis allegatis intricatiorem reddant, &c. Duo sunt Advocatorum genera, qui totum nobilissimum Jctorum ordinem vulgi opprobrio indignè exponunt; (1) qui lucri cupidine justas & injustas causas promiscuè defendunt, clientesque ad fovendas lites pessimè instruunt, per hoc: *Si fecisti, nega*: quæ prima est iniquitatis regula; (2) sunt rabulæ foronics, nullâ juris doctrinâ instructi, quibus præter latratum nec erudicio, nec juris doctrina, nec prudentia, nec probitas, nec conscientia; quos Jctus Cujacius congruè vocat ignaros litium concionatores, cum tamen Advocati non minus pii & probi, quàm literati esse debeant, ne munus suum plus ad subversionem veritatis & litigiorum augmentum, quàm ad dilucidationem justitiæ & litiorum diremptionem exercent, ut eorum marsupia saltem insumescant, & clientum miserè corumpantur.

Advocatus fisci est, qui causas agit publicas nomine Principis.

Advocatis de quota litis cum suo cliente contrahere non licet. Ratio est, quia ipsis tali casu daretur occasio calumniosè litigandi, & veritatem, ob spem fordidi lucri, iniquè opprimendi. Tales litigantibus non sunt utiles, sed perniciosi.

Ædes. Qui ædium suarum defendendarum gratia alienas ædes intercidit, justo metu compulsus, ut à suis arceret incendium, lege aquilia de damno dato non tenetur, l. 49. §. 1. ff. ad L. aquil. secus si res habet, siurgens necessitas hoc non expresserit, sed ob varium & levem metum hoc commiserit, quo casu damnum illatum refarcire cogitur.

Æquitas est mitigatio legis scriptæ ob diversitatem circumstantiarum, rerum scilicet, personarum, locorum, & temporum; Ex opposito strictum jus est, quod nulla habita circumstantiarum ratione in universum aliquid simpliciter decidit. Æquitas in omnibus negotiis observanda est, ne quid iniqui statuatur. e. g. Jus strictum, sive lex 12. Tabb. furem nocturnum impunè occidere permittit, hunc juris rigorem æquitas non simpliciter approbat, sed secundum quid, quatenus scil. furi nocturno sine periculo nostro parcere non possumus, l. 9. ff. ad L. Cornel. de Sicar. quia nemo ob nudam rerum quarundam mobilitatem defensionem hominem pro arbitrio occidere debet, nisi fur, vel latro egerit, vel major

nam bonorum partem possessori suo impie eripere conetur, & possessor fortunæ bona absque læsione furis vel latronis nullo planè modo conservare possit, tunc licet; quia bona fortunæ sunt hominis alter sanguis, quibus amissis, miserè & turpiter vivere cogitur;

Æquitas juris rigori regulariter præferenda est. *l. 8. C. de judic.* interdum tamen æquitas & rigor juris conjunguntur, *C. 2. X. de sentent.* *Et re judic.* interdum rigor ex singulari causa præfertur, quando ob delinquentium multitudinem ad tranquillitatem in republ. conservandam exemplo in reliquorum terrorem opus est: Crescentibus enim delictis, crescere debent & poenæ. *distinct. 45. C. 9.* ut alii metu poenæ à talibus delictis perpetrandis deterreantur: Cæteroque æquitas ut plurimum præfertur rigori, dummodò magistratus in puniendis delictis non sit plus nimio lenis: maledicta enim est illa magistratûs pietas & lenitas, quæ destruit justiciam. Hinc in *d. C. 9. distinct. 45.* prudenter asseritur, quòd disciplina cum misericordia prudenter sit temperanda, nequid remissius vel severius æquo puniatur. Miscenda igitur lenitas cum severitate, ac faciendum quoddam ex utraque temperamentum, ut neque horrida asperitate exulcerentur subditi, neque nimia benignitate solvantur, ac pessimi evadant; ad hoc collimat David: Virga, inquit, tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt; virgâ namque percutimur, & baculo sustentamur; si ergo est districtio virgæ, quæ feriat, sit & consolatio baculi, quæ sustentet; sit iraque amor, sed non emolliens; sit rigor, sed non exasperans; sit Zelus, sed non immoderatè sæviens; sit pietas, sed non plus, quàm expediat, parcens; ob id in *C. sequenti dicitur*, omnis, qui justè judicat, stateram in manu gestat, & in utroque penso justiciam & misericordiam portat ad æqualitatem & æquitatem conservandam.

Æstus secundum jus civile incipit ab æquinoctio verno, & finitur æquinoctio autumnali, & ita senis mensibus æstas & hyems dividuntur, *l. 1. §. 32. ff. de aqua quotid.* *Et est.* Aliud juxta Astrologorum dimensiones astronomicas statuitur, pro ut ex sequentibus patet; duodecim sunt signa cœlestia, quatuor anni tempora, nimirum ver, æstatem, autumnum & hyemem indicantia; quælia sunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, scorpio,

pio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Verna signa sunt tria priora; ut (1) Aries, sub quo habemus æquinoctium vernum, ut die 11. 21. Martii. (2) Taurus refertur ad Aprilem, & (3) Gemini ad Majum. Æstiva signa sunt tria sequentia; (1) Cancer, sub quo habemus solstitium æstivum 11. 21. Junii. (2) Leo refertur ad Julium, & (3) Virgo ad Augustum; Autumnalia signa sunt quoque tria, ut (1) Libra, sub qua incidit æquinoctium autumnale, 11. 21. Septembris. (2) Scorpio refertur ad Octobrem, & (3) Sagittarius ad Novembrem; Hyberna signa sunt tria sequentia, ut (1) Capricornus, sub quo existit triste illud solstitium hybernum 11. 21. Decembris, quo brevissimos habemus dies, & sol nobis parum apparet. (2) Aquarius refertur ad Januarium, & (3) Pisces referuntur ad Februarium. Sic quodlibet signum occupat integrum mensem. Ex hisce signis in Zodiaco notatis possumus accuratè cognoscere incrementa & decrementa dierum; nam dum sol singulis diebus gradum in Zodiaco absolvit ascendendo, vel descendendo; sic dies crescunt vel decrescunt: Ideò totum Zodiacum singulis annis semel percurrit. &c.

Ætas hominum in negotiis civilibus probè est attendenda. Vita hominum in 6. ætates commodè dividitur. Prima hominis ætas est usque ad septimum annum, quæ dicitur infantia, *l. 18. pr. C. de jur. delib.* Secunda ætas est, à septimo annosque ad 14. inclusivè in masculo, & ad 12. in femina, quæ dicitur pueritia, *pr. Inst. de nupt.* Tales ut plurimum iterum distinguuntur inter infantie proximam & pubertati proximam. Illi sunt, qui nuper infantiam egressi sunt, suntque adhuc valdè impuberes, *l. 3. §. 1. ff. de sepulchr. viol.* Hi sunt, qui prope pubertatem sunt, *l. 14. ff. ad Sc. Silan.* Nonnulli acuratiores Jcti id judicis arbitrio relinquunt, ut is definiat, quis infantie vel pubertati censeatur proximus? *arg. l. 1. in fin. ff. de jur. delib.* Nam in pueris unus altero præcociore est intellectus, citiusque dolum capiunt illi, qui in urbe, quam qui ruri educati sunt. Sunt (inquit Persius) quibus velox est prudentia ante pilos, qui plus sensus habent in mente, quam alii, quamvis ætate grandiores, serarum in mento. (3) est ab hoc tempore usque ad 25. annum, & dicitur adolescentia, *l. 1. ff. de minor.* (4) est ab hoc tempore usque ad annum 50. & dicitur virilitas, (5) est ab

hoc tempore usque ad annum 70. & dicitur senectus, & (6) est ex-
 înde usque ad finem vitæ, & dicitur decrepitas. Hinc, quoties in
 iudicio criminali de poenâ delinquentis (scilicet in puncto homi-
 cidij, furti, injuriæ, &c.) agitur, maximè necessarium est, ut iudex
 respectum ætatis habeat, utrum delinquens sit infans, qui est 7.
 annis minor, vel infante major; qualis est, vel infantie vel pu-
 bertati proximus, qualis adhuc est in pueritia; utrum pubes, mi-
 nor vel major 25. annis; nam infans & infantie proximus, (qui
 est à septimo ad decimum annum) ex delicto commisso non ob-
 ligatur: Ratio est, quia ob teneram ætatem & iudicij defectum
 doli nondum est capax. *l. 12. ff. ad L. Cornel. de Sicar. l. 1. in fn. C.
 de fals. monet.* quos consilii innocentia tuetur, *l. 12. ff. ad L. Cor-
 nel. de Sicar.* Ast pubertati proximus (qualis est masculus ab unde-
 cimo anno ad 14. completum, & foemina à decimo ad 12. com-
 pletum) quadantenus doli capax censetur; malitia enim inter-
 dum supplet ætatem, idè talis quadantenus ex delicto obligatur,
l. 23. ff. de furt. qui ob debilem ætatem & valdè immaturum ju-
 dicitium non ordinariâ poenâ, sed mitiori afficitur. Ratio est, quia
 in omnibus poenalibus iudiciis & ætati & imprudentiæ succurri-
 tur, *l. 108. ff. de R. J.* quod clarius exprimit jus canonicum, *X. in
 titul. de delictis puerorum*, quod delicta in pueris non ita punienda
 censet, sicut in maioribus, perfectum iudicium habentibus. Pu-
 beres quoque regulariter mitius puniri solent, quia juvenilis calor
 & imperfectum iudicium, rationi non semper parent; idè com-
 miseratio ætatis iudicem ad mitiorem sententiam movere solet,
 nisi delictum sit atrox, & puberis malitia sit nimium notabilis,
l. 37. §. 1. ff. de minorib.

Affectus animi sunt in triplici differentia, (1) alii sunt boni, ut mise-
 ricordia, spes, amor; (2) alii sunt mali, ut invidia, superbia,
 iracundia, desperatio, & (3) alii sunt indifferentes, ut ira, a-
 mor, desiderium &c. Affectus sive passio in genere ita definitur,
 quòd sit motus quidam sensibilis, potentiæ appetitivæ propter
 imaginationem boni vel mali. Ejusmodi passionibus in homine
 censentur undecim, ut amor & odium, desiderium & fuga, gau-
 dium & tristitia, spes, audacia, desperatio, timor, ira. Quod in-
 de patet, dum per potentiam imaginativam tibi res aliqua pro-
 ponitur, ut bona & grata, quam amas; quæ si fuerit absens, il-
 lam

sim desideras; si vero præsens & obtema, gaudes in ejus possessione, & acquiescis. Ast quando res aliqua tibi exhibetur & representatur, ut mala & ingrata, sive incommoda, eam odisti; quæ si adhuc fuerit absens, eam fugis & averfari; si præsens, inde tristar; similiter si bonum illud, quod amas, sit arduum, quod nondum es consecutus, possibile tamen est consequi; tunc surgit in te spes illud consequendi; & audacia interdum intervenit in applicandis mediis; quod si verò bonum apprehendatur, ut impossibile, inde surgit desperatio: si malum arduum apprehendatur, ut futurum, elicitur timor; sed si præsens consideretur, accenditur ira, qua vindictam de illo paras. Ne autem affectus sive passiones illæ in te sint inordinatæ, regi debent juxta rectæ rationis normam sive præscriptum, ac generoso conatu cohibendæ & restringendæ sunt, ne à recto virtutis tramite aberrant. Hoc affectuum inordinatorum dominium & regimen prudentiam requirit, quoniam voluptatibus & doloribus animi resistere est difficillimum, dum vita, mors, felicitas, ærumnæ, divitiæ, paupertas &c. voluptatem & dolorem afferre solent.

Affectus hominibus excitantur semper sub specie boni, ad acquirendum aliquod gratum, vel declinandum aliquod molestum vel ingratum. Affectus boni laudem, & contra affectus mali vituperium merentur; attamen affectus mali in foro civili regulariter non puniuntur: Ratio est, quia cogitationis poenam nemo patitur, l. 22. C. de poen. Sed contrarium in delictis atrocioribus statuitur, ubi affectus mali æquè, quàm effectus propter exemplum puniuntur; ut si quis cum telo hominis occidendi causa ambulaverit, &c. l. 7. C. ad L. Cornel. de Sicar. item si quis sacratissimas Virgines sive moniales matrimonii vel libidinis causa rapere machinetur, capitali poenâ feriat. l. 5. C. de Episcop. & Cleric. Ast in foro conscientie affectus mali semper puniendi sunt, quia in eo cogitationibus, verbis, & operibus æquè peccare dicimur. Hic porro notandum, quod nihil magis noxium sit animæ, quàm brutalis & inordinatus appetitus sensitivus, qui est fons omnium scelerum, vitiorum & peccatorum; est hostis, quem quilibet ratione præditus timere & fortiter impugnare debet, donec rationis imperio subiciatur, sic pravos affectus regere, compescere & moderari possumus. Difficilis quidem est pugna, ut ratio sana corruptos affectus vincat, illis-

illisque dominetur: causa est sequens, quia affectus cum hominibus nascuntur, & ratio cum hominibus non item, ut se exercere possit; sed illa demum post multorum annorum decursam vires suas & dominandi jus accipit: nam infantes statim irasci possunt, aut ratiocinari & malorum affectuum tyrannidi, mediante sanâ ratione, ob ejus defectum resistere nequeunt.

Affinitas contrahitur inter unum conjugem & alterius conjugis cognatos; idcirco utriusque conjugis cognati propriè non sunt inter se affines, licet vulgò se ita invicem salutare consueverint; ob eam rationem pater & filius matrem & filiam, vel duas sorores licet ducunt in uxores. Cæterum dantur tria Affinitatis genera. *C. 8. X. de consangu. & affin.* quarum unum regulariter saltem in jure civili observatur, nisi quòd in secundo affinitatis genere, in linea recta descendente & ascendente, prohibitio fiat; idè non potest vitricus privigni sui uxorem sibi post privigni mortem matrimonio jungere; quia inter vitricum & privigni uxorem est parentum & liberorum respectus: unde honestas merito impedit ejusmodi nuptias. *l. 15. ff. de rit. & nupt.* nec vice versâ privignus potest vitrici uxorem ducere, &c. Primum genus affinitatis contrahitur per unam personam, secundum genus per duas personas, & tertium per tres: e.g. frater meus mihi est consanguineus; si is Mæviam ducat uxorem, ea mihi est affinis in primo affinitatis genere; fratre meo mortuo, si Mæviam postea ad secunda vota transeundo nubat Titio, erit mihi Titius affinis in secundo genere affinitatis. Mæviam defunctâ, si Titius ducat Cajam, hæc mihi erit affinis in tertio genere affinitatis. Hinc notanda est regula, quo gradu quis jure cognationis est uxori meæ conjunctus, eodem gradu erit mihi ratione affinitatis conjunctus. Ratio est, quia ego & uxor mea sumus una caro, idè uxoris meæ soror, videtur ratione affinitatis meæ soror. *caus. 35. q. 5. can. 3.* Hinc sequitur: In quo gradu cognationis uxor mea post meâ fata, obstante consanguinitate, matrimonium inire prohibetur, in eodem gradu affinitatis ego post uxoris mortem prohibeor jure affinitatis inire matrimonium: Ratio est, sicut uxor mea me mortuo non potest nubere fratri suo, obstante consanguinitate; ita nec ego sororem ejus mortuâ uxore meâ uxorem ducere possem, obstante Affinitate in eodem gradu &c. Affinitatis jure nulla successio permittitur. *l. 7. Codic. comman. de succession.*

Affinitas

Afflictis regulariter non est addenda afflictio, ne dolor dolori, & luctus luctui sit comes. *l. 14. pr. ff. de offic. prefec. excipe*, nisi quis ipsemet causam dederit afflictioni, ut publica utilitas vel privati cuiusdam salus contrarium svadeat.

Agere. Omnis, qui malè agit, odit lucem: *Caus. 18. q. 2. can. 26.* sic adulteri & scortatores clam, remotis arbitris, adulterium & scortationem malitiosè committunt, ne in delicto comprehendantur; ideò illa delicta etiam vocantur delicta occulta.

Agnatio. Hodie agnationis & cognationis differentia jure civili est sublata; *Novell. 118. C. 4.* ideò agnati & cognati in pari gradu existentes ad defuncti hæreditatem promiscuè admittuntur; ast jure feudali inter agnatos & cognatos strictè observatur differentia; quia agnati ob familiarum conservationem in feudo regulariter excludunt cognatos. Hic nota, agnatus proximus jure Saxónico vocatur *Schwertmagen* / nam stomachus denotat hic originem familiæ: quia stomachus hepatis concoctione cibi originem sanguinis facit; gladius verò denotat *Vivum gerentem gladium* &c. & consanguineus vocatur *Spießmagen*.

Alimenta. Parentes liberis ad alimenta præstanda pro modo facultatum jure naturæ & civili obligantur; & contra liberi parentibus. *l. 5. §. 1. ff. de liber. agnosc.* cum nec ipsa bruta animantia temerè relinquere soleant fortum, sed eidem alimenta ad necessitatem procurare, ne fame perire cogatur.

Alimentis legatis cibaria, vestitus, & habitatio debetur. Ratio est, quia sine iis corpus ali nequit, *l. 6. ff. de aliment. §. cib. legat.*

Amor magis descendit, quàm ascendit, *l. 67. ff. de ritu nupt.* quoniam amor à parentibus ad liberos juxta naturalem inclinationem facilius & validius descendit, quàm ut à liberis ad parentes ascendat; nec, ulli mortalium ignotum esse, puto, attestante ipsà experientiâ, optimâ rerum magistrâ, parentes ferventius amare suos liberos, quàm liberos parentes. Unde oriri solet, ut parentes longè facilius 12. liberos alant, quàm 12. liberi duos parentes.

Amoris furore nihil est vehementius, quem continere, philosophiæ est perfectæ; *Novell. 74. C. 4.* quia omnis amans, amens; in quo, respectu objecti amati, non ratio, sed affectus in amorem prædominantur; ideò Philosophi amorem furoris speciem dicunt, & *Propertius libr. 2. elegiar.* dicit, sine sensu vivere amantes. At-

tamen, si amantes delictum temerè commiserint, non excusantur, sed puniuntur poenâ ordinariâ, nisi forsân provocatio cor- rivilis crimen ex parte sublevet, poenamque mitiget.

Anima hominum quibuscunque causis, vasis, vel vestimentis præ- ferendæ sunt; *l. 21. C. de SS. ecclesiis*. Ex hoc fundamento permis- sum est tempore necessitatis, captivos, per oppignorationem, vel venditionem bonorum ecclesiasticorum, à Turcis redimere, *d. l. 21.* ne in perpetuâ servitute miserrimè vivere cogantur. Hic sciendum, quòd anima rationalis sit spiritualis & incorporea, ac vera corporis humani forma: eo ipso momento, quo anima removetur ab homine, homo post istam animæ & corporis se- parationem dicitur cadaver; anima hæc non in solo corde, vel cervice, aut cerebro residet, sed per totum hominis corpus diffusa & extensa est.

Anima hominum ex signis, conjecturis, & actibus exterioribus col- ligitur, *l. 22. §. 2. ff. de tutor. & curat.*

Annulus quarto digito inseritur, quia in eo vena quædam (ut fertur) sanguinis ad cor usque perveniat, *causa 30. q. 5. cap. 7.* idè spon- sus sponsæ annulum in conjugalis & mutæ fidei signum, dare solet, ut, mediante annuli pignore, corda sponsi & sponsæ indis- solubiler conjungantur. Doctores etiam annulam, ob digni- tatem, in pollice gestare solent; quia annulus aureus olim nobili- tatis fuit insigne.

Annus in jure vel est continuus; vel utilis, ille est, qui sine interruptione currit: hic, scilicet utilis, non semper currit, sed ex quo deducun- tur dies, quibus in judicio agere non licet, *l. 1. ff. de divers. & tem- por. præscript.*

Apostoli sunt literæ testimoniales, quas Judex à quo, ad instantiam appellantis, dat ad Judicem ad quem, & per illas interpositæ ap- pellationi vel defert, vel non defert, *l. un. ff. de libell. dimiss.* Apo- stoli sunt vel dimissorii, vel refutatorii; dimissorii sunt, per quos judex appellationi defert, & appellantem à suâ jurisdictione ad eum, ad quem appellatum est, dimittit; *d. l. un.* Apostoli refutato- rii sunt, per quos apparet, judicem non deferre appellationi, ob certas causas in literis expressas; quando videlicet appellatio est frivola, vel quando jura appellationem non admittunt. *l. fin. §. 1. C. de appellat.* Alii apostoli sunt testimoniales, quando coram no-
tario

tario & duobus vel tribus testibus idoneis appellatur; quod fit, quando iudex non potest inveniri, aut recusat dare apostolos, *Can. fin. X. de appellat.* Porro notandum, petuntur & dantur apostoli, post appellationem interpositam, ab eo, à quo, vel coram quo appellatum est, sive iudice, vel notario; & quidem petendi sunt apostoli intra 30. dies à scientiâ sententiæ, *l. 24. C. de appellat.* alioquin, si appellans apostolos intra hunc terminum 30. dierum non petierit, præsumitur renunciâsse appellationi, & appellatio efficitur deserta; iudex ad quem appellanti, compulsoriales literas petenti, concedere solet ad edenda acta prioris instantiæ, quorum copiam iudex inferior sub sigillo judiciali appellanti edere tenetur. Hodie apostolorum exiguus est usus. *Ord. Cam. part. 2. tit. 30.* quia hodie actorum editio est loco apostolorum, ut appellans acta à iudice inferiore ad sui & superioris magistratûs informationem consequatur; Iudex verò, qui apostolos dimissorios iniquè denegat, pro arbitrio superioris condignè punitur, *d. l. 24. Codic.*

Appellatio in omni causa, jure civili regulariter est concessa, *l. 6. ff. § l. 12. § 14. Cod. de appellat.* quæ gradatim fieri debet ab inferiori iudice ad superiorem, nullo intermedio omisso, *l. 1. §. 3. ff. de appellat.* Ratio est, quia non debet fieri per saltum, ut quis statim ab imo ad supremum provocet iudicem, hoc est, ad Imperatorem, *l. 21. ff. de appellat.* excipe, nisi litigantes sint imperio immediate subjecti. De cætero appellatio eo fine est concessa, ut, mediante eâ, partim iudicis inferioris iniquitas & imperitia corrigatur, partim defectus probationis in ea suppleatur; quoniam appellatio non ad defensionem iniquitatis instituenda, sed ad præsidium innocentiz: idè etiam vocatur theriaca, contra injuriæ sententiæ venenum, quo sine & Paulus Apostolus in actis Apostolorum, iniquitate Judæorum oppressus, apud Præsidem provocavit, tanquam civis Romanus ad Imperatorem Neronem; ne sententia in inferiori iudicio lata transfiret in rem judicaram: cum appellatio statim devolvat causam controversam ad iudicem appellationis, eamque reducat ad eum statum, in quo fuit causa ante litem contestationem. Ratio est, quia appellans à jurisdictione iudicis, à quo per appellationem statim eximitur, & videtur quasi extinguere priorem sententiam, quoad præsentem appellationis sta-

tum; licet quoad futurum statum & lites exitum saltem videatur suspendere pronunciatum; Olim in causis criminalibus appellatio erat permissa; *d.l.6.* hodiè verò in criminalibus regulariter appellare non licet: idè etiam in Camera Imperiali appellationes causarum criminalium non recipiuntur. Contra regulam supra allegatam statuit jus canonicum, quod nemo teneatur gradatim appellare, sed licitè possit, omittis intermediis iudicibus, ad quos alioquin jure ordinario provocandum erat, statim appellare ad Pontificem Romanum, ut quilibet injustè oppressus & damnatus, ibi auxilium & restitutionem plenariè consequatur; *caus. 2. q. 6. can. 4. & seqq.*

Appellatio. Quando à sententia intra 10. dies non appellatur, tunc transit in rem judicatam, *Novell. 119. c. 5.* appellare autem quis potest statim viva voce vel intra decendium. *l. 5. §. fin. ff. de appellat.* Bis saltem in eadem causà appellare licet, nam tertià causà controversæ appellatio jure non recipitur, *l. 1. C. ne liceat in una eademque causa ter provocare.* quod etiam in Camera Imperiali strictè observatur, ne lites fiant immortales; quia appellatio saltem inventa est in remedium innocentie, idè non debet esse iniquitatis præsidium, *C. 61. X. de appellat.* Hic notandum, quoties hodiè appellatio non amplius in Camera conceditur victo, qui se sententià iniquè læsum conqueritur, tunc ei revisio in camera imperiali, vel in aliis tribunalibus gratiosè concedi solet. Quo juris beneficio sententia prior ad trutinam revocatur: si illa tunc iniqua apprehendatur, corrigitur; sin minus, iterum confirmatur.

Appellationis fatalia, (scil. tempora) dicuntur à fato seu morte, *L. 2. C. de temporib. in integr. restitut.* quasi mortalia, sive mortem inferentia appellationi. Ratio est, quia appellandi facultas certis temporibus est inclusa & restricta; si enim definita hæc appellationis tempora non observet appellans, causà controversà quasi quodam suo fato intercidit & perit. Appellationis fatale est certum temporis spatium, appellationi determinatum; id tempus est duplex, (1) appellationis interponendæ, (2) appellationis prosequendæ; Fatale appellationis instituendæ sive interponendæ, est decendium à die & hora pronunciatæ sententiæ computandum, intra quod appellans appellare cogitur. *l. 5. §. fin. ff. de appellat.* Potest autem quis viva voce statim, à lata sententià, vel scripto,

pto, sive libello intra 10. dies appellare. *l. 1. §. ult. §. l. 2. ff. de appellat.* Appellans autem modestè appellare debet, à iudice inferiori ad superiorem; nec iudici inferiori convitium dicere debet, nisi infamiâ notari velit. *l. 42. ff. de injuriis.* Quod si appellaturus intra decendum non appellaverit, appellatio habetur deserta, & sententia prior transit in rem judicatam. Ratio est, quia decendum hoc à iudice inferiori neque dilatarî, neque constringi potest, *C. p. 2. §. 22. §. 1.* Ergò si iudex inferior sententiam de causa controversa 1. Maji, horâ 10. matutinâ pronunciaverit, si appellans demùm 11. Maji horâ 1. pomeridianâ appellare velit, non amplius ad appellationem admittitur, quia decendum jam integrè elapsum est; quod si verò in iudicio victus ignoraverit, sententiam contra se esse latam, quo casu decendum non à die late sententiæ, sed à tempore scientiæ currere incipit, sic ratione principii tempus decendi est utile: at ratione cursus est continuum. Fatale appellationis prosequendæ & finiendæ est tempus, intra quod appellatio interposita ad finem perducenda est, *C. 14. in fin. X. de procurator.* estque jure civili annus, & interdum ex iustâ causa biennium, intra quod à die interpositæ appellationis finienda est. *auth. ei qui C. de tempor. appellat. §. C. 5. X. de appellat.* Si verò per appellantis negligentiam & culpam intra hoc tempus non finiatur, appellatio censetur deserta. Hoc fatale tempus appellationis prosequendæ quinque tempora in se continet, (1) est tempus petendorum appostolorum, quos appellans intra 30. dies petere debet, eosque iudex, à quo appellatur, dat appellanti. Per apostolos autem intelligimus libellum dimissorium à iudice inferiori ad superiorem appellanti datum. (2) Tempus est actorum requirendorum; acta enim priora intra 30. dies, ab interposita appellatione à iudice inferiore requirere debet appellans sub poena desertionis, ut acta sive totus processus maturè & intra 4. menses insinuetur; (3) tempus insinuandæ appellationis, est tempus 4. mensium, à die interpositæ appellationis sub poena desertionis, ut intra 4. menses insinuetur, ut jam antea diximus. *vide Recessu imperii. de anno 1654. §. 67. Sodann soll.* (4) tempus appellationis introducendæ est 6. mensium, à tempore appellationis factæ computandum, ubi tamen appellanti incumbit, ut intra 4. menses ritè citetur reus ad comparandum in præfixo termino. Ut reus sic post insinuatione

nem citationis & actorum sive processuum appellationis ad minimum duos menses habeat residuos ad necessariam deliberationem, utrum cedere vel contendere velit, & ad instituendam suarum exceptionum productionem, *vid. Recept. de anno 1654. §. 36. Würbe hterauf.* (5) Tempus appellationis finiendæ, quod jure civili regulariter est annus; interdum etiam ex legitima causa biennium, quod in Camera Imperiali ob causarum multitudinem non observatur, ubi causæ controversæ spirant, sed non facile vel nunquam expirant. Idem, proh! dolor, in multis aliis judiciis hodiè cum maximo litigantium incommodo, observari solet; sed per multos annos, interdum ultra vitæ tempora, causæ controversæ in judiciis injustè protrahuntur.

Appellatione pendente nihil est innovandum t. t. ff. nihil innovari appellatione interposita. In eo consistit appellationis effectus; idè omnia integra appellanti servanda in eum usque diem, quo sententia in superiori judicio lata fuerit, *Lun. ff. d. t. ne causa controversa vel in totum, vel pro parte ab appellato in præjudicium appellantis immutetur, aut planè executioni mandetur.* Ratio hujus assertionis est, quia appellationis remedio sententia in inferiori judicio lata non potest in rem judicatam abire, sed tamdiu manet in suspensio, donec in superiori foro causa iterum fuerit ventilata & decisa. Quod si ibi iudex superior pro appellante judicaverit, extinguitur inferioris iudicis sententia; ast si contra appellantem sententia fertur, tunc confirmatur prior sententia, quam postea exsequitur iudex superior, ne sententia sit inanis; nam sententia absque executione, est quasi campana sine pistillo.

Arbitr vocatur iudex compromissarius, *l. 41. ff. de recept. arbitr.* quia litigantes in eum communi consensu compromittunt, seque invicem obstringunt ad certam pœnam mediante stipulatione, vel nudo pacto, vel etiam juramento, quod sententiæ arbitri (quam vulgò laudum vocant) stare velint, ut eorum controversia tanto commodius absque strepitu iudicii finiatur; idè ab arbitri sententiæ regulariter appellare non licet, sed sententiæ arbitri parere obligantur, *l. 27. §. 2. ff. b. t. nisi quis in pœnam compromissam, vel etiam perjurium temere incurrere velit: l. 1. 2. §. 4. C. de recept. arbitr.* potest tamen pars læsa exceptionè doli uti, si probare possit, arbitrum gratiâ, inimiciâ, vel lucro

sor-

fordido corruptum, iniquam sententiam tulisse, l. 32. §. 14. ff. b. s. jure novellarum arbitri juramento partium litigantium constituti non possunt; ratio juris novissimi est, ne hominibus detur occasio committendi perjurium; *Novell. 82. c. 11.* quod si partes nudo consensu, absque poenae determinatione, arbitrum elegerint, ab arbitri laudo sive sententia appellare potest victus, l. 23. ff. de appellat. arbiter quidem non habet imperium & jurisdictionem, sicuti Magistratus & ordinarius judex; sed saltem notionem, hoc est simplicem causae cognitionem, attamen judicandi munere, juxta litigantium placitum, rite fungitur; vide *titulum decret. X. de officio & potestate Judicis delegati.*

Arbitrium boni viri est, quod in rebus suis quis faceret, vel quod vellet sibi ab aliis fieri; ergo quoties arbitrium hoc aperta fronte pugnat cum aequitate naturali, & bona fide, tunc judex ordinarius interpellatus iniquum hoc arbitrium corrigere, & ad boni viri arbitrium redigere solet, l. 32. §. 14. ff. de recept. arbitr.

Aresta jure civili sunt incognita & plane prohibita; l. 5. C. quorum appellat. non recip. quia ab executione nunquam inchoare licet processum, sed debitor prius legitime in judicio convincendus, ac postea autoritate judicis ad solutionem cogendus est; *lun. C. de prohibita sequest. pecun.* Arrestum est duplex, (1) reale, & (2) personale: Illud est, cum alicujus bona ob certam causam jussu Magistratus detinentur, & arstantur; hoc est, cum alicujus persona, jussu magistratus detinetur. Hic quaeritur: utrum arresta personalia hodie sint licita? Resp. quamvis arrestum videatur species executionis, a qua judicium haud facile inchoandum; sed ab in jus vocando & litis contestatione: probantur nihilominus arresta, non simpliciter & absolute, sed secundum quid. Si prudens judex sequentia debito modo accurate observaverit. (1) ut causam sive civilem, sive criminalem, cujus gratia creditor, vel accusator arrestum urget, prius summarie examinet, an persona arstanda sit solvendo, nec ne? vel an eadem persona praesumatur delictum commississe? (2) num persona arstanda sit vagabunda, extranea, vel de fuga suspecta, & per consequens, periculum sit in mora? (3) an vero actor arrestum per calumniam in alterius ignominiam dolose saltem efflagiet? sic tuto & prudenter agit judex, ne, ex quadam mentis praecipitania, ad nudam cujuslibet creditoris vel accusa-

cusatoris petitionem, arrestum cum arrestandi contumelia & damno injustè concedat; *l. 13. §. 3. ff. de damno infect.* Impositum arrestum in causis civilibus relaxatur per cautionem, iudicio fisci & iudicatum solvi: idèd fidejussio dicitur arresti medicina: non eo respectu, ac si cautio fidejussoria principalem arresti causam tollat; sed quod illa creditorem reddat securum de debito consequendo; Arrestationis illegitimæ effectus est, quod parit actionem injuriarum contra creditorem, qui iniquè detento & injustè arrestato, non tantùm ratione damni, quoad famam & bona, accepti, sed etiam respectu lucri cessantis est obligatus. Arresti causa in civilibus causis est debitum, & in criminalibus est delictum.

Argumentum à contrariis sumtura valet. Ratio est, quia contrariorum idem est iudicium & eadem doctrina, intellige quoad cognitionem; uno enim contrariorum cognito, cognoscitur & alterum. Ergò, si cognoveris, quæ personæ alieno juri sint subjectæ, simul cognosces, quæ sui juris sint, *pr. Inst. de his, qui sunt sui vel alieni juris.* Sed quoad effectum non est eadem contrariorum ratio, sed diversa planè dispositio; cum ex contrariis diversi proveniant effectus. *l. 83. §. 5. ff. de verb. obligat.* Sic bonum à DEO est, & malum à diabolo; quæ duo contraria producunt effecta; item tyrannus proprium commodum principaliter & unicè quærit, contra Rex vel Princeps pius subditorum salutem principaliter sive primariò quærit, juxta illud: Salus populi suprema lex esto. Ratio, quia Rex vel Princeps subditorum causâ est constitutus, quos, ceu gregem bonus Pastor, custodire & servare debet.

Argumentum de clericis veteris testamenti sumere licet, ad clericos hodiernos, sive novi testamenti, intellige, quando eadem subest ratio; Hinc sicuti in veteri testamento clericus clericum non decimavit, cum Levitæ à Levitis decimas non acceperint, sic idem nec hodiè licet; ast regula hæc non valet, quando diversa subest ratio, *vid. cap. 2. X. de decimis.* Hinc quoties nobis catholicis ab adversariis objicitur, æque licitum esse omnibus sacerdotibus novi testamenti, sicuti Levitis veteris testamenti, ducere uxores; respondemus, quod inter veteris & novi testamenti sacerdotes diversa sit ratio & causa; nam nemo juxta vetus testamentum ad sacerdotium, nisi ex tribu Levi promoveri potuit, idèd uxoris usus obfidorum successionem in sacerdotio erat quam maximè necessarius.

Ast

Ast Sacerdotes novi testamenti sine filiorum successione ex omnibus nationibus pro arbitrio juxta animi dotes eligi possunt & eliguntur; ea de causa his matrimonium non est necessarium, sed Pauli Apostoli exemplum piè sequantur: qui enim sine uxore est, curat, quæ domini sunt, quomodo placiturus sit Domino; qui verò ducit uxorem, sollicitus est de his, quæ mundi sunt, *d. Paul. 1. Cor. 7. v. 32. & seq. & C. 5. X. de cleric. conjugat.*

Argumentum à majori ad minus in jure validum est; caus. 32. q. 5. can. 11. e. gr. si D. Paulus, ut vas electionis Divinæ, in tantum se agnoscat peccatorem, quid ego & tu, qui sumus longè debiliores & imperfectiores, facere debemus? item, si mulier corpus suum fidei mariti concedere audet, quidni eidem & dotem, quæ corpore uxoris longè minor & vilior censetur, concedere auderet absque fidejussoribus? l. 1. & 2. C. de fidejuss. dot. dentur.

Argumentum à minori ad majus in jure valet, intellige, si minoris & majoris eadem sit ratio, vel si argumentum sit negativè, & non affirmativè, e. gr. (1) qui non dignus est Senatorio ordine, is utique & Consulibus vel Dictatoris ordine censetur indignus; cui enim minor qualitas non inest, ei nec inest qualitas longè major, l. 4. ff. de Senator. (2) qui non dignus censetur Diaconi officio, utique is Episcopalibus honoribus censendus est indignissimus, ubi major sanctitas, exquisitior eruditio, morumque gravitas requiruntur. can. 3. distinct. 38. (3) qui non dignus est baccalaureatu vel gradu magisterii, is multo magis indignus habendus est gradu Doctorali, ad quem consequendum longè major doctrina & eruditio requiritur; (4) si debitor tantum non habet in bonis, ut uni creditori satisfacere possit, quo pacto omnibus creditoribus debira solvendo satisfacere poterit?

Argumentum à sufficienti partium enumeratione desumptum valet, Cap. 51. X. de election. §. 1. Inst. de action. quando omnes partes sufficienter sunt enumeratæ; e. g. si quis negat, possessorem rem nullo valido & justo titulo à defuncto accepisse, neque per successionem ex testamento, neque ab intestato, neque titulo universalis, neque particulari, neque per contractum, neque per ultimam voluntatem scilicet legatum, neque per aliam dispositionem; ergò talis rem nullo justo titulo possidens restituat eam legitimo hæredi.

Argumentum, à vocis etymologia ductum, est debile; attamen valet negativè, e. g. non est testatio mentis; ergò non est testamentum, *pr. Inst. de testam.* verum affirmativè non valet; quia nihil certi concluditur, ut si quis sic argumentetur; est testatio mentis, ergò est testamentum, quia potest esse donatio, codicillus &c. hinc cum etymologia sit generalior etymologato, sequè habeat tanquam genus ad speciem: ideò dicimus, quemadmodum de genere ad speciem affirmativè argumentari validè non licet, (e. g. est animal, ergo est homo, quia potest esse canis, bos, equus, &c.) sic nec ab etymologia ad etymologatum affirmativè argumentari licet; sed negativè valet, non est animal, ergo non est homo.

Arma. Qui telum (gladium) vel alia arma salutis suæ tuendæ causâ gerunt, non videntur, vel præsumuntur, hominis occidendi causâ, illud portare. *l. pen. ff. ad L. Jul. de vi public.*

Ars omnis consistit in cognitione & operatione; Illa (scilicet cognitio) est Theoriæ, hæc (operatio) est Praxis. Nam exercitatio, sive usus artis rectè fieri nequit, nisi ars prius sit cognita. Ex opposito, cognitio artis esse potest, licet exercitatio ejusdem artis non accedat; attamen cognitio sine exercitatione est imperfecta: quia tunc finem artis in exercitatione consistentem non assequitur. Hinc dicimus illum esse verum artificem, qui utrumque (h. e. cognitionem & exercitationem) simul habet, ut non tantum intelligat artem, sed ut illam ad usum sive utilitatem hominum quovis modo prudenter accommodet: talis & sibi & aliis prodest; qui verò cognitioni & nudis speculationibus duntaxat operam dat, proximo non prodest, sed sibi saltem satisfacit; quò refertur vulgatum illud, scire tuum nihil est, nisi te scire hoc, sciat alter; cum non solum nobis nati simus, sed juxta Ciceronem, partem patriæ, partem amicis, & proximo debemus. Ideò is propriè non dicitur JCrus, qui nudam juris cognitionem habet, artisque sive juris præcepta tantum callet, sed talis vocatur juris sciens. Qui verò juris cognitionem & præcepta legum juxta oblatos varios casus ad utilitatem hominum, quovis modo & tempore prudenter accommodat, is verus est JCtus: talis non simulatam, sed veram Philosophiam proficitur, licitum ab illicito discernendo, æquum ab iniquo separando, *l. 1.*

§. 1.

§. 1. ff. de iustit. §. jur. ob id Jurisprudencia haud incongruè per excellentiam vocatur ars divinitus homini data, ad tranquillitatem in statu civili & societate humanà conservandam, quà nulla hominibus maior & utilior esse potest, quæ magis in negotiis vitæ humanæ est occupata, quàm Medicina & Philosophia.

Articuli & positiones, quas actor formare solet, distinguuntur. Positiones idè format actor, ut per confessionem rei, sive responsionem partis adversæ, ab onere probandi relevetur, durch rechtso mässige Antwort des Gegentheils. *C. 1. X. de confessis.* Verum articulos idè facit actor, ut ea, quæ negat reus, testibus vel instrumentis probare possit; idè positiones præcedere debent, & articuli sequi: quæ distinctio hodiè in Camera Imperiali strictè non observatur; sed juxta Recessus Imperii actor libellum articulatum antè litis contestationem exhibere debet, super quo prius lis contestatur, postea articuli loco positionalium & articulorum repetuntur, quod fit litium abbreviandarum gratià; Positiones sive articulos mediante juramento (quod practici vocant juramentum dandorum) exhibere debet actor, quòd videlicet non calumniosè, sed juris sui tuendi gratià, positiones sive articulos tales exhibeat; sic etiam reus ad positiones sive articulos hosce propositos mediante juramento (quòd practici juramentum respondendorum appellant) respondere cogitur. *C. 31. X. de testibus §. attestation.* & quidem purè & simpliciter respondere tenetur, per verbum credo, vel non credo, *l. 2. §. 2. C. de jurejurando propter calumnias.* Ergò illa responsio non valet, non credo, prout ponitur; quia talis responsio est lubrica & incerta. Quòd si verò reus post litis contestationem in judicio comparens, ob contumaciam ad articulos respondere nolit, quo casu articuli, pro confessatis habentur, *C. 2. X. de confessis.* quid de articulis & processu formando Recessus Imperii ceu jus novissimum dicant, videre licet in recessu Imperii Spirensi, de anno 1557. *§. Kerner nachdem Hiebey etc.* So haben Wir uns demnach mit den Churfürsten und Seindten/ und der abwesende Seindten Rächten/ Botschafften und Gesandten hierin auf nachfolgender massen verglichen etc. Nürs erste soll der bissher in mehr Weg mißbrauchte Modus zu articuliren/ und ad articulos zu respondiren satz allen denen bishero nach sich gezogenen terminen und anhängen/ darbey und darüber auch bestiffentlich vorgangenen uno

nothigen disputationen und Aufsjüglichkeiten (nur allein die probationalen / da die Parteien wollen / und wann es die Nothdurfft erfordert / wie auch die responsiones und Antworten auf dieselbe angenommen) hinüro gänzlich castiret und aufgehoben / und hingegen in Sachen simplicis querelæ, ein jeder Kläger vor Gericht mit seiner Nothdurfft bereit erscheinen / und bey Ausziehung der Proceß oder Endung seiner Klage oder Libell nicht articulis / sondern allein summarischer Weiß / darinn das factum kurz und nervosè, jedoch deutlich und distinctè, klar / auch da ihm beliebet / oder der Sachen Weißdichtigkeit und Umstände es erforderen / Punctweiß verfaßt und ausgeführet sey / mit angelegelter Conclusion und Bitte / nicht allein den Gegentheil zu citiren / sondern auch zu condemniren; oder aber neben der Supplication umb die Ladung abgesondert (gleich wie solches judicialiter zu geschehen) extra judicialiter übergeben / und nach erfolgter citation, so wol dieselbige / als auch besagten libellum, durch protonotarien / videmirte Copien dem citirenden insinuiren lassen; Damit der citirte / in diesem allem sich voll erfassen und reiflich bedenken könne / ob er dießfalls zweifeln / oder indem Proceß verfahren wolle / etc. Will er litem fortsetzen / ist er verpflichtet in primo termino für Gericht zu erscheinen / und ad actoris libellum excipiendo, vel simpliciter negando zu antworten schuldig. Hierauf soll Kläger in dem folgenden vorgesezten termino ad rei exceptionem vel negationem repliciren / ut testibus idoneis vel documentis claris assertum contra rei negationem probet. Quòd punctum probatorium concernit, nihil impertinens à litigantibus adduci debet, sed id saltem, quod ad causam controversam spectat, &c.

Articuli inquisitionales sunt interrogationes à iudice faciendæ; iudex in articulis exprimere non debet circumstantias, aut delicti qualitates, aut in quâ parte corporis quis læsus. e.g. an deliquens Petrum gladio vulneraverit? An in capite? An præ hujus, vel illius foribus factum? An media nocte circa horam 12? Has circumstantias reo suggerere non debet iudex; Sed sequenti modo interrogationem formare debet iudex; an inquisitus Petrum vulneraverit? Quo instrumento? Qua corporis parte? Quo loco urbis? Quo tempore: Hoc modo videre potest iudex, an confessio rei sive delinquentis cum testium dictis conveniat vel pugnet.

Arti-

Artifici in arte sua credendum est, l. 12. ff. de stat. homini. intellige quatenus artis sue præceptis innititur, & non se propriâ, vel alienam auctoritate, simpliciter fundat. Ergo præclaro Doctori Juris in studio juridico, & Doctori Medicinæ in studio medico assenti, partum septimestrem esse vitalem, & Astrologo in temporum computatione regulariter credendum est; Judicium enim peritorum magnam inducit probabilitatem, at tamen non tam quis, aut quot dicant; sed quid & quâ ratione dicatur, probè ponderandum est: *distinct.* 19. c. 8. Ratio est, quia doctoribus tantum credendum, quantum probant; Sic etiam juxta regulam in d. l. 12. fundatam Medicorum judicio standum est, si circa vulnerati vulnus occurrat dubium, utrum fuerit lethale, vel non; si vulneratus post aliquot dies vel hebdomades moriatur superveniente feбри acutâ, rabidâ, vel alio symptomate periculoso, C. 12. X. de homicidio. Hinc imprudenter faciunt, qui Doctorum opiniones sive rationes promiscuè sequuntur; tales meritò comparantur avibus, quarum unam prævolantem turmatim sequatur reliquæ omnes: multitudo enim errantium non parit errori patrocinium.

Ascendentes primi, secundi, & tertii gradus in successione descendètiùm (hoc est liberorum) cum defuncti fratribus & sororibus germanis in capita admittuntur; *Novell.* 118. c. 2. (intellige si defunctus nullos reliquerit liberos) proximior tamen ascendens excludit remotiorem, ut pater avum matrem. Ratio est, quia in ascendentiùm successione servatur graduum prærogativa, adeò, ut mater defuncti excludat avum paternum, contra, pater avum matrem, *Ausb. defuncto C. ad S. C. Tertullian.* In ascendentiùm enim jus præsentationis non habet locum; contrarium obtinet in descendentiùm, scilicet liberis, ubi jus repræsentationis regulariter valet; idèò etiam liberi fratrum, sororumque ex utroque latere cum fratribus, sorosis & ascendentiùm ad defuncti hæreditatem in stirpes admittuntur. *Novell.* 127. C. 1. ob id fratres & sorores ex uno tantùm latere conjuncti sive sint consanguinei, sive uterini, ab hæreditate excluduntur. Nota porrò, quando fratrum filii cum patre duntaxat concurrunt, tunc omnes in stirpes succedunt jure repræsentationis; Si verò fratrum, sororumque filii sint soli, succedunt in capita, h. e. in viriles & æquales partes, l. 2. §. 2. ff. de suis & legitimis hæred.

Affassinum est homicidium ab aliquo mercede conducto commissum.

C. 1. de homicidio in 6to. quando quis horrendâ inhumanitate, detestandâque sævitia mortem inimicorum injustè facit, quos per affassinos sceleratè interfici curat, & sic non solum corporum, sed & animarum mortem impiè studet; hoc delictum simplici homicidio longè gravius censetur, quia quis pecuniâ corruptus hominem in alterius (scilicet mandantis) gratiam impiâ manu occidit. Origo hujus delicti est ab Affassinis Asiæ incolis, gente perfidissimâ, crimini huic deditâ; de hoc delicto jus Romanum expressè non agit, sed juris interpretes hoc ad publica delicta referunt.

Affecuratio (olim dicebatur aversio periculi) est contractus innominatus, nimirum facio, ut des, hoc est, suscipio mercium tuarum periculum in me, pro certo constituto præmio, si interea merces terrâ marique ab hostibus vel latronibus, aut pyratis præter spem violenter intercipientur, vel casu pereant, tenetur mercium domino damnum illatum reparare. e.g. ego affecurans teneor tibi mercium Domino solvere justum pretium, si damnum casu inferatur. *vide t. ff. de nautic. fœnore.* Quod si verò mercium Dominus aut nauta prohibitas merces inscio affecurante simul transvehat, & ob id affecurate merces propter dolum nautæ vel mercium Domini commissum publicentur, fiscoque cedant, affecurans id damnum præstare non obligatur; quia casum saltem, & non culpam vel dolum domini mercium, vel nautæ in se suscepit, *L. 3. C. de nautic. fœnore.* Hinc damnum, quod quis suâ culpâ sentit, sentire nõ videtur.

Afylum. Sicuti Ecclesiæ præsidium & securitatem præbent ad eas piè confugientibus, ita etiam statuz Principum liberis & servis sunt præsidio, *L. 2. ff. de his, qui sui vel alien. jar. § t. t. C. de his, qui ad statuas confug.* dum modò ex justa causa ad eas confugiant, scilicet vitandi metus, violentiæ, injuriæ &c. non aliàs, ut si scelerati & latrones ad asyla Ecclesiarum vel statuas confugiant, asyli beneficio justè non gaudent. Ratio est, quia tutissimo hoc præsidio ad aliorum injurias abuti non licet confugientibus. Sic etiam asyla Judæorum non homicidiis dolosis, sive voluntariis, sed imprudentibus saltem patrocinebantur; dolosi enim homicidiæ, latrones & alii facinorosi poterant abstrahi ab arâ, & impunè occidi, *Deut. 19. v. 11. § seqq.* ob id Ecclesiæ de jure non debent recipere fures, latrones, vel alios atrociter delinquentes, ne ex domo DEI & orationis

sionis fiat spolia latronum, *Matth. 21. v. 13.* itaque rapiatur ab altari homo scelerosus, dignoque subiciatur supplicio. *Exodi 21. v. 14. & 1. Reg. 2. v. 5. 34.* cum non possit pinguior victima mactari iustitiae, quam sceleratus homo, ne tranquillitatem reipublicae diutius impediatur, & scelestè venet.

Athei. Queritur, an dentur athei? Resp. dantur & non dantur, diverso considerandi modo, si quis (prout vulgus loqui consuevit) eum vocet atheum, qui simpliciter & semper ore & corde negat esse DEUM, nulli dantur athei; quoniam mortalium nemo tam barbarus, belluinus & ferox existit, quin sciat esse DEUM omnium rerum Conditorem & Gubernatorem, à cuius nutu omnia unice dependent. Et quamvis nonnulli tam perverse sint mentis, ut id ore ad tempus negent; attamen idem corde constantè negare nequeunt. Etenim licet latronum, nebulonum, & blasphemorum conscientia interdum ad tempus dormitet, tandem tamen evigilat, ut DEUM cum horrore & desperatione agnoscant. Exemplum habemus in nefario ac sedicioso Caligula, quo nullum unquam audaciorem, & effrenatiorem mundus vidit Divini Numinis contemptorem; at ipso nemo miserius trepidavit, quoties vel fulminaret, vel aliud irae Divinae indicium innotesceret. Indè colligimus, excitari in hominibus delinquentibus sensus peccati ac morsus conscientiae, quo ex dictamine rectae rationis cognoscimus, nos voluntatem ac præscriptum summi Legislatoris temerè transgressos & poenà dignos; Clarum in Adamo habemus exemplum *Gen. 3. v. 8.* item in Caino fratrem Abelem dolosè interficiente, qui, conscientia ipsius saltem iudice, semetipsum capitis reum aestimabat, ac in tantum tremebat, ut tremulà voce clamaret: omnis, qui me inveniet, me occidet; cum tamen Cain tunc temporis præter parentes & debiles sorores nullum in mundo inveniret, à quo occidi poterat. Imò dantur præclara in ipsis gentibus exempla; videatur egregius locus ad *Rom. 2. v. 14. & seq.* Sic etiam plurimi docti gentiles suis scriptis unanimiter affirmant, DEUM moderari humanas actiones, inter quos exempli loco eminent sequentes. (1) Orpheus *ὅτι ἐστὶ δαίμωνος, ἢ ἐστὶν ἄναρ πάριον*. Unus est per se existens, ab uno sunt omnia. (2) Hesiodus *πάριον ἰδὼν, Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα γινώσκων*. Omnia videt Jovis oculus, & omnia intelligit; (3) Sophocles, unus reverà primus DEUS, qui

qui cœlum condidit & longam terram; (4) Aristoteles de mundo C. 7. & in *physic.* & *metaph.* qui, ut Ethnicus, ex lumine naturæ antè mortem tandem piè exclamavit; O Ens entium, miserere mei! (5) Cato in distich: Si DEUS est animus, nobis ut carmina dicunt, hic tibi præcipuè sit purâ mente colendus. (6) Homerus ἔχεν θεὸς ἰσθμὸν ὄμμα. Habet DEUS vindicem oculum; idem, θεὸς ἢ πάντων δυνάται. h. e. Dii omnia possunt, (7) Seneca in *epistola* 83. nihil DEO clausum, interest animis nostris & cogitationibus; idem Seneca lib. 4. de *benefic.* quisquis purè justiciam sectari desideras, prius DEUM time & ama, ut amoris ab eo; amabis autem DEUM, si in hoc illum imitaberis, ut velis omnibus prodesse, & nocere nulli; justus autem ut sis, non solum non noceris, sed etiam nocentes prohibebis; idem alibi. præstabis parentibus pietatem, cognatis dilectionem, pacem cum hominibus habebis, cum vitis bellum geres, amicis fidem, omnibus æquitatem præstabis. (8) Phocylides. ἓς θεὸς ἔσσι σίφθον δυνάτης, ἰ ἀίμα, καὶ παύσηθον. Unus est DEUS sapiens potensque, simul & beatissimus; (9) Ovidius lib. 4. *Trist.* Nil ita sublime est, supraque pericula tendit, non sit ut inferius, suppositumque DEO; (10) Cicero in somnio Scipionis: DEUS est, qui sentit, qui meminit, qui videt, qui regit, & moderatur omnia, & est æternus; & alibi: Qui mutationes temporum & rerum vicissitudines & ordines conservat, terras & maria contemplatur, hominumque commoda & vitas tuetur; (11) Socrates, DEUS, inquit, est beatus & beneficus, optimus, nihil indigens, ipse conferens omnia; (12) Plato. Est DEUS mens æterna, boni omnis causa in natura. Ut infinitos alios Ethnicos taceam, qui non tantum ex naturali rationis lumine eo usque progressi sunt, ut DEUM mundi Conditorem & Governatorem agnoverint, verum etiam suis assertis more Christianorum adjicere voluerunt, animam hominis esse immortalem; idè finxerunt sibi Campos Elysijs & Tartara, variaque post hominum mortem excogitarunt supplicia, quibus animæ improborum miserè cruciarentur; Hinc Plato, lex inquit, & semper & etiam nunc exstat apud DEOS, ut quicumque homines justè pièque vitam exegissent suam, post mortem, ad beatorum insulas profecti, in omni felicitate viverent, à malis longè sejuncti & remoti, qui verò injustè, impièque vixissent, in punitionis justique supplicii car-

ce-

cerem, quem Tartarum appellabant, abirent. Sic etiam Cyrus, quâ Ethnicus, probè adhortatus est filios; pertimescite, inquit, Deos, ut nihil impii, nihil nefarii, vel committatis, vel deliberetis. Et Cicero de amicitia; non assentior, inquit, illis, qui animas interire cum corporibus putant, atque omnia morte deleri. Sed cum Socrate sentio, esse animos hominum planè divinos, eisquæ, postquam ex corporibus hominum excesserint, reditum ad cælum patere, &c. Quod alterum divisionis membrum concernit, dantur athei, quando per atheos intelligimus eos, qui quidem ex insitâ ratione & naturæ lumine sciunt, esse Deum, sed sordidis voluptatibus, divitiis, honoribus ac infinitis sceleribus usquæ ad eodè distracti, ut obdurata habeant corda, & impiam mentem, qui mandata DEI planè contemnunt, sacra temerè negligunt, aut iis interdum sub specie religionis malitiosè interfunt, &c. Tales, proh dolor! plurimi in hisce ultimis mundi temporibus reperiuntur, quos ipsis lupis censemus pejores, vide *Psalmum 14. pr.* quibus, canis sub pectore latrans, conscientia simul reus, actor, testis, judex, tortor, carcer, & carnifex est, à quâ perpetuâ anxietate condignè cruciantur. Solus hic Judex malis ad accusandum, judicandum & damnandum sufficit. Incorruptus hic Judex nec flecti potest precibus, nec corrumpi muneribus, nec minis deterreri. Quocunquè locorum peccator est, vel quo se recipit, eum mala ipsius cōscientia semper comitatur, & vermes gignit immortales, &c. vah! quantū mali mala hominibus conciliat conscientia! Ergo conscientiam nostram, misericors DEUS! per veram poenitentiam munda, & peccata nostra in nobis extingve, ne cum Atheis & Epicureis in caducâ hac mortalitate inexplebilem conscientiæ moriūm, & in futurâ vitâ æternum flammarum cruciatum justè sentire cogamur. Vorum confirmet Deus.

Atheismus. Licet præter Mahometismum Judaismum & Ethnicismum multæ hoc seculo reperiantur sectæ, præprimis in Hollandia & Anglia sectarum patriis. Nulla tamen major & pestilentior est secta Catholicæ Ecclesiæ & Reipublicæ Christianæ, quàm Atheistarum, qui quidem Deum ore & corde non absolutè & constanter negant; sacram tamen scripturam ceu fabulam agnoscunt, ac resurrectionem mortuorum, & immortalitatem animarum tacito ore negant; fato omnia unicè adscribentes. Imò

de toto religionis negotio impium hoc fovent axioma. Quod religio saltem sit Regum, Principum, & Statistarum inventum, quo tanquam freno preberem ad obedientiam, Principumque nutum facile redigere possunt, ut omnes subditi intuitu religionis Christianæ quietè in republicâ vivant, prout nuperrimè adhuc pessimo docuit exemplo publicè atheus M. Samuel Puffendorff in suo jure naturæ & gentium, qui religionem statui reipublicæ accommodandam diabolico spiritu gentiliter docet, &c. Ex præsuppositis asserunt saniores Jurisconsulti & Theologi, atheismi principia primariò in sequentibus consistere. (1) non credere, esse infernum, nec dari dæmones, aut sagas, &c. (2) animam non esse immortalem, (3) sacram scripturam esse potius fabulam, quàm verum & immutabile Dei verbum. (4) Adamum non fuisse primum hominem, nisi ratione certi stemmatis; sed extitisse Præ-Adamitas; (5) mundum fuisse ab æterno; Hisce quinque diabolicis principiis primo impetu omnia vitæ æternæ fundamenta funditus destruunt, sequè in æternam perniciem datâ operâ miserrimè detrudunt; longè consultius facerent, si Deum, quem ex lumine naturæ norunt, omnium rerum conditorem & gubernatorem, piâ mente & ore agnoscerent, eumque debitâ reverentiâ colerent, ipsius mirabilia opera admirantes, Deum indefinenter invocando, ut is pro misericordia suâ eos in gratiam recipere vellet, ne cum desperatione, horrore & planctu tandem vitam caducam cum æternâ morte commutare cogerentur.

Athletæ olim fuerunt, qui non mercedis, sed virtutis exercendæ & ostendendæ causâ in palæstra pugnabant, præmia accipientes, lauream, coronam, & immunitates. Contrâ qui mercedis causâ id faciebant, habebantur viles; quales hodiè in præclaris emporiis plurimi inveniuntur, germanicè vocantur, *Klopfescher*/quos hodiè non magni facimus, quoniam sunt ex vili plebe, & homines plerumque leves ac otiosi, virtutem parum curantes.

Avarus gratius aurum intuetur, quàm solem, c. 8. *distin.* 47. ex hoc vitio multa alia, tanquam è fonte, propullulare solent; omnia vitia accrescente ætate decrefcere solent, sed hoc cum annis accrescit; idèò etiam avaritia omnium malorum mater dicitur. *Novell. 8. c. 1.* quoties magistratum animi hoc vitio corrupti sunt, tunc venalem habent rempublicam, omniaque ejus commoda, sub-

fulora & præsidia, senatum, dignitates, & judicia fordido quaestui exponunt venalia. Nec in Hollandia, nec in Germania hisce calamitosiis belli temporibus tot extitissent patriæ proditores nisi detestanda auri & argenti cupido eorum pectora in rerum publicarum perniciem scelestè inuasisset & occupasset: Hinc Aristoteles 2. *polit. c. 7.* maxima, inquit, pars injustorum factorum, quæ homines spontè faciunt, proficiscuntur ab ambitione & avaritiâ, hæc duæ meretrices multorum Illustrissimorum virorum & Heroum animos pessimè corrumpunt, & cum multorum injuria impiè possident, eosque ad gehennam tandem miserimè perducunt, nisi ante vitæ finem fecerint poenitentiam. Non est mirum, quòd in nos mortales Divina sæpissimè sæviat indignatio, cum ardentius à nobis terræ sordes (pecunia, honores & voluptates corporis) quam cœli deliciæ desiderentur. Contrarium desideravit Paulus Apostolus, qui cœli beatitudinem usque adeò æstimavit, quòd cum cœlesti gaudio & gloria nihil quidquam comparari posset, quòd nec simile quicquam visum, nec auditum, nec cogitatum, nec in cor hominis ascenderit.

Aule Regum & Principum, in tanto libertatis, dignitatis, & luxuriæ statu vix possunt variis ac infinitis carere peccatis mortalibus, cum Aulici præter Principem neminem facilè in suis erroribus corrigendis admittant censorem; undè ob impunitatis spem & peccandi occasionem ab illis gravissima sæpè perpetrantur peccata, & quidem cum multorum scandalo: ut non immeritò quisquam dixerit; discedat ab aula, qui volet esse pius. Ut ut non negem, dari in aulis Regum & Principum viros pios, quamvis raros. Ideò de aulicæ vita in genere prudentissimè scribunt auctores Politici, inter quos est Busbequius in *epistola 4.* quòd illa sibi nunquam cordi fuerit; Notæ mihi, inquit, sunt ejus ærumnæ: falso splendore multæ ejus miseriæ obtenduntur: fuci in ea multum, candoris parum est; ubi alter alterum osculo interdum Judaico amicè excipit, & premendo manus in tantum se ejus amicum simulat, ac si alter pro altero mortis supplicium libenter subire vellet, licet contrarium, hoc est, interitum ejus plus millies omni voto expetere. Tam lubrica, ficta, & periculosa est aulicorum vita ad ruinam, ut is, qui non potest perfectus cujuslibet rei esse simulator & dissimulator, aliud clausum in

pectore, aliud promptum in lingua habendo, omnium aulicorum opprobrio quasi per sibilum indignè exponatur. Nullam facile invenies aulam, quæ vacat perfidiâ, dolo, ac invidiâ, in qua non desideretur amicitia fides, ubi voluntatum mutatio, & subita ruina non sit metuenda: cum ipsi Reges & Principes sint homines, qui fragilitate humanâ ob lapsum primorum parentum errare possunt. Vidi, qui centum amicis stipatus Regiam animosè adierat, ast irato Rege vix cum uno comite miserimè domum rediit. Aula verum & perfectum bonum non novit, nisi serò. Umbris, famâ, specie, fallaciis, errore populari, ac falsis opinionibus, ut plurimum miserè ducitur ac seducitur, qui aulam ad vitæ finem semper frequentat; ut eos fortunatos meritò dicere non dubitem, qui sibi, musis & Deo vivunt, cum paucis honestis & non fallacibus ac lubricis conversari & consensescere amant. Deplorandum sanè, quòd in aula Regum & Principum juxta perversum vivendi morem hodiè plerumque plus valeat nobilis scurra & Sycophanta, quàm vir bonus & virtuosus: ut non absurdè viri boni inter aulicos speciem oculis subjecisse videantur, qui asinum pinxerunt inter simias.

Austregarum Judices (die *Austridge*) non ordinariam, sed delegatam saltem à Principe habent jurisdictionem, quæ post semestrem, vel annum exspirare solet; idè non qua ordinarii, sed delegati Judices ab Imperii statibus tanquam commissarii sunt constituti, ut de causa litigantium controversa judicent, qui propter arbitraria hæc judicia regulariter nudam duntaxat causarum notionem, non executionem habent; ea propter Cæsar vel Camera Imperialis res ab *Austregarum* Judicibus judicatas exsequitur; *Austregæ* sunt duplices, (1) sunt illæ, quas quædâ familiæ illustres sibi ipsis peculiare constituerunt; has germanicè *Stamm-Austridge* und *getoils Richte Austridge* vocant, quales inter se familia Saxonica, Hassiaca & aliæ fecerunt, (2) sunt, quæ ex generali dispositione imperialis decretorum suam habent autoritatem. Maximilianus I. dicitur *austregarum* autor, & fundator, anno 1495. in comitiis *Wormatiensibus*. Privilegia *austregarum* sunt exceptiones à jurisdictione camerae in prima instantia, quibus omnes imperio immediatè subjecti, ut Electores, Duces, Principes, Prælati, Comites, Barones, liberae Imperii Civitates, & Nobiles Franci, Sveci

Svevi & Rhenani frauntur : In aliis casibus omnes status imperii jurisdictionem camerae regulariter agnoscere coguntur ; Austregarum jus competit omnibus imperii civibus immediatè Imperatori subjectis, quando inter se litigant, vel alius inferior, sive civis, sive rusticus, eos judicialiter convenire vult ; *ordinat. Camer. art. 12. vñ Bürger und Baurn.* Hinc, quando Princeps secularis vel Ecclesiasticus tanquam actor cum alio Principe seu reo litigare vult, tunc suam petitionem in libello declaratam mittit reo, requirens insuper juris justitiæque administrationem, *C. p. 2. t. 2. pr.* quo præstito, reus sive requisitus Princeps tenetur intra unius mensis lapsum à libelli insinuatione 4. Principes regentes, nimirum duos Ecclesiasticos, & duos seculares ex diversis familiis nominare, ne cognatio suspicionem collusionis gignat ; ex his 4. nominatis Principibus actor unum Judicem controversiarum eligere potest. Constitutus hic Judex austregarum tanquam commissarius Cæsareus litigantibus tempus Comparitionis in quadam civitate suarum ditionum determinat, totamque causam cum suis Consiliariis breviter & accuratè examinando, intra semestrem vel anni spatium sententiam dicere obligatur ; quòd si verò reus sit in mora, & tergiversetur, causa statim ad Cameraam devolvitur, *constit. 2. titul. 4. §. 1.* dantur & alii modi in judicio austregarum usitati, quos brevitas causa ratione mei instituti apponere non licet, de quibus *vide constit. p. 2. tit. 4. §. 7. & Gailum.* Nota, à judicio austregarum & Camerae imperialis excipiuntur causæ matrimoniales, & spirituales : nam sicuti hæ causæ neque ad Cameraam imperialem, sed ad forum ecclesiasticum spectant, ita hæc ad austregas pertinent ; Duo sequentia hic probè sunt notanda ; (1) quòd omnis civis Imperio Rom. immediatè subjectus, cui jus Austregarum datum est, in omnibus causis civilibus regulariter conveniri debeat in prima Instantia coram Austregarum Judicibus. (2) Quòd appellatio regulariter ab Austregarum judicio ad Cameraam Imper. concedatur ; ast in causis feudaliibus regulariter cessant austregarum judicia, quando vasallus vult Principem Imperii in suâ causâ feudali in jus vocare ; tunc Patres curiæ, & non iudices austregarum adire debet.

Authenticæ, quas Irnerius Ictus codici Justiniano inseruit, eatenus merentur fidem, quatenus cum textu Novellarum, unde desum-

te sunt, congruunt; idè ad fontem, hoc est, ad Novellas, est recurrendum, quoties de intellectu authenticæ aliquod dubium occurrit; dulcius enim, imò purius, ex ipso fonte bibuntur aquæ.

Auloxusis, sive propricidium est delictum simplici homicidio atrocius; qui enim ob conscientiam perpetrati criminis, vel ob metum securitæ pœnæ, aut ob denegatum reciprocam amorem (quo flagrante amore stulti juvenes interdum virgines formosas amare solent) se ipsum gladio, sclopeto, veneno, fune, aquâ &c. dolosè occidit, gravius peccat, quàm qui alium interficit, quod ex subsequente ratione clarius liquet; quia is, qui alium innocentem malitiosè necat, corpus ipsius saltem è medio violentè tollit, animam non lædit; sed qui se ipsum ex desperatione occidit, is & corpus & animam simul perdere & perire creditur; teste *S. Augustino*, de civitate Dei C. 26. vide. tit. ff. & C. de bonis eorum, qui mortem sibi consciverunt. Nam nemo ex mortalibus membrorum vel vitæ suæ Dominus est, qui eam sibi ipsi non dedit, sed vitam Dei beneficio habet, eamque tam diu ducere debet, donec Deus vitæ humanæ & totius generis humani creator, eam pro suo beneplacito clementer revocet. His propricidis sepultura ecclesiastica justè denegatur, qui sub tecto domus dejiciuntur, vel sub limine extrahuntur à carnifice, & supra rastrum educuntur, & in separato campo à lictoribus ignominiosè sepeliuntur; aliud statuitur, si quis furore mentis vel vi morbi correptus semet ipsum interficit, quia talis commiseratione, & non pœnâ dignus est, ob furorem & privationem mentis supervenientem.

Auxilium, operæ tulisse dicitur, qui fecit, quod potuit, l. 1. f. 35. ff. ad Scutum Syllan. nemo enim ultra suum posse obligatur, & juxta Poëtam: ut desint vires, tamen est laudanda voluntas: Ergò si videro alium à latronibus vel pessimis hominibus in tantum esse oppressum, ut eum, etiamsi libentissimè juvare velim, ob latronum multitudinem & vim juvare non possim absque summo mortis periculo, quo casu in conscientia excusor.

Bancum rumpunt debitores, quando ære alieno nimium gravati aliquantisper à loco domicilii secedere & latitare solent; & sic foro cedunt, l. 7. f. 2. ff. depositi. Donec certis conditionibus cum suis creditoribus transegerint, ut creditores ipsis partem debiti remittant, & residuum vel statim creditoribus solvant, vel aliquam-

dia

est differant; hi quidem propriè non cedunt bonis, sed ea retinent; attamen non sine dispendio famæ, existimationis, & fidei; præprimis si quis prodigalitate & propriâ culpâ vel dolo ad id extremum descenderit; qui verò fortunæ casu recedere cogitur, commiseratione dignus est. Hi bancruptores Italicè vocantur falliti, & gallicè banqueroutiers, qui sont banqueroute, qui romaine la banque.

Bannum propriè proscriptio est, ideò banniti per denominationem dicuntur proscripti. Bannum imperiale (die Reichsacht) est imperii censura judicialis, quâ delinquentibus, h. e. violatoribus pacis publicæ aquâ & igni interdicitur, ita ut à nemine in clientelam, fidem & amicitiam jure recipi possint, sed ab omnibus impune, tam in persona, quàm in rebus offendi licitè queant. Ratio est, quia ob criminis atrocitatem à fide & tuitione imperii excluduntur, & in discrimine vitæ fortunarumque constituuntur; *ordin: camer. part. 2. tit. 9. §. 1. So jemand.* Omnes, qui armatis hominibus pacem publicam & tranquillitatem Reipub. dolosè violant, in bannum imperii incidunt; attamen non prius censentur banniti, (ut extra omnem protectionem constituti ubivis locorum impune occidi possint,) quàm per sententiam declaratoriam super commisso delicto ab Imperatore vel Camerâ Imperiali expressè tales declarantur. *Das derer Leben jederman so gemein und frey heimgestellt/wie eines Vogels in der Luft.* Ille quoque, qui bannitos contra prohibitionem sciens recipit, eadem poenâ punitur. Ratio est, quia apertos imperii hostes contra reipubl. salutem dolosè recepisse creditur, sequè delicti participem temerè reddit.

Bellum non temerè absque necessitate & justâ causâ suscipiendum est, ideò etiam justè damnantur omnia bella, quæ tantum ad dilatandos regionis vel regni fines, vel ad debiliores planè suppressendos, vel ad nominis immortalitatem consequendam frivole suscipiuntur. Rationes variæ adduci possunt, quæ temeraria bella prohibent, (1) quia bello omnia vastantur; subditi partim ad incitas miserè rediguntur, partim trucidantur aut violantur; Virgines & honestæ matronæ ceu publica scorta damnandæ militum libidini impiè exponuntur, deflorantur, corumpuntur. Hinc bellum haud incongruè vocatur cunctarum calamitatum Vorago. (2) quia bella in genere plus detrimenti & impendii, quàm

com.

compendii & emolumentum secumferunt; nam bellis plerumque pestis & fames sunt sociæ, & comites; (3) quia Martis alea est ambigua, & eventus dubius; nusquam enim minus, quàm in bello, eventus rerum intentioni belligerantium respondere solet, *1. Reg. 20. v. 11.* (4) Bellum facile suscipitur, sed ægerrimè definit, cujus initium & finis rarò solent esse in ejusdem belligerantis potestate. Plurima hodiè, proh dolor! bella ex avaritia & ambitione, sive cupidine habendi & dominandi temerè suscipiuntur, cum infinitorum hominum, multarum provinciarum, & regnorum ruinà. Vah quantum mali mortalibus conciliat illud meum & tuum! quantum inde sanguinis impiè profunditur! quot scelera & atrocia delicta ibi pro cujusque libidine impunè exercentur! Quid hisce autoribus in extremo judicio fiet? quando tremenda sententia pronuntiabitur: Ite maledicti in ignem æternum, &c.

Bella, quæ ad religionem, & regionem, bonaque sua defendenda contra malorum insultus piè, fortiter, & prudenter suscipiuntur, censentur non minus pia, quàm licita; quod exemplo Josue & reliquorum Judicum è Bibliis patet, *Ex Recept. Imperii de anno 1532. §. und damit solcher / §. de anno 1542. §. und dieweil nun.* Ratio est, quia bellum, religionis catholicæ defendendæ gratiâ susceptum, refertur ad Dei gloriam, veræ Ecclesiæ conservationem ac propagationem; Alterum scilicet bellum regionis defendendæ ad patriæ & proborum subditorum salutem ac tranquillitatem spectat; dulce enim & decorum est, pro patria mori; David nunquam contra hostem bellum inchoavit, nisi prius Deum in consilium adhibuisset, implorato ejus auxilio; In hoc peccavit populus Israël, qui justissimam quidem habuerunt causam pugnandi cum Philistinis; verùm, quia non timore Dei arma contra hostes susceperunt, bis in fugam coniecti, magnam acceperunt cladem, *1. Samuel c. 4.* An hodiè Reges & Principes Christiani semper bella justa suscipiant, vel ea ab invocatione Dei cum David inchoent, judicent prudentiores. Quàm difficillima horum reddenda erit ratio in extremo judicio; vereor, ne sequatur sententia: Ite maledicti, &c.

Bellum. In bello etiam justissimo multa enormia & abominanda peccata à plurimis ex quadam animi levitate perpetrantur; Ratio est,

est, quia militantium (præprimis gregariorum militum) nec indignatio, nec lætitia moderata est, ad omnes affectus impetu rapiuntur, vituperant, laudant, miserentur, scortantur, rapiunt, blasphemant, trucidant &c. utcunq̄e præsens eos movet affectio; beati igitur pacifici, quoniam filii DEI vocabuntur, *Matth. 5. v. 9.* Tanta militantibus in bello concessa est licentia, ut homines non tantum in præliis, sed etiam extra illud in hostili terra pro libidine occidere, torquere, ipsis sua eripere, regiones, urbes, pagos, & agros vastare impunè possint.

Beneficia omnia, ab Imperatoribus alicui concessa, sine aliorum præjudicio regulariter fieri, & valere debent. *l. 2. §. 16. ff. ne quid in loco publico.* Ob id rescripta dicuntur valere, quæ neminem lædunt, ac supplicantibus prolunt; & quamvis interdum parum lædere videantur, attamen exigua ista læsio pro nullâ in hoc casu censetur, cum minima non curet Prætor, ut læsos eo nomine in integrum restituat; quod fit ad amputandas in foro civili lites, ne hominibus levibus de minimis rebus & lana caprina litigare permittatur.

Beneficio aliquo concesso, omnia videntur concessa, sine quibus beneficio commodè uti non licet; e. gr. maritus uxori in testamento donavit ad vitæ dies alimenta, in hoc alimentorum beneficio comprehensa sunt, victus, vestitus, lectus, habitatio, & ea omnia, sine quibus commodè & honestè vivere non potest uxor, *l. 43. ff. de verbor. signific.* quia in materia favorabili omnia laxè, & in materia odiosa omnia strictè sunt intelligenda.

Beneficium. Jus naturæ nos obligat, ut beneficia beneficiis compensemus; ob id homo de honestate, non autem de necessitate ad id secundum naturalem æquitatem obstringitur: Attamen in foro civili ad id non obligatur; Ratio est, quia naturalis obligatio non producit actionem civilem, *l. 7. §. 4. ff. de pact.* ei tamen præ aliis jure naturæ plurimum tribuere & officia præstare debemus, à quo maximè diligimur, quia amor est bonum amicitia: proprium.

Beneficium. Quilibet beneficio pro se introducto liberè renunciare potest, si beneficium merè sit personale; sic mulier Senatusconsulto Vellejano renunciare potest, quia illud pro sexus imbecillitate est introductum, ne patrimonio, rebusque suis fidejubendo inique defraudetur, *l. fin. ff. ad S. C. tum Vellej.* Secus se res habet, si beneficium pro unâ parte sit favorabile, pro alterâ odiosum, ut benefi-

cium S^Cti Macedoniani ; quia hoc partim in filiorum familiâs favorem, partim in foeneratorum & creditorum odium à lege est introductum, ne ipsis amplius daretur occasio juventutem subdole corrumpendi, *l. 40. pr. ff. de condi&. indebit.* sic nec Clerico licet in præjudicium Episcopi renunciare ordinario suo foro, etiam si Clericus in foro seculari citetur ; *caus. 11. q. 1. Can. 17.*

Bigamia est famosa, h. e. binas simul uxores ducens habetur infamis, *l. 1. in fin. ff. qui notantur infamia* ; talis potest etiam adulterii accusari *l. 18. C. ad L. Jul. de adult.* quòd si verò puella maritò alieno ignoranter nupsit, ipsa à poenâ est immunis, quia dolo caret, (dum de mariti priori matrimonio nihil scivit) nec adulterium absque dolo committitur, *l. pen. ff. ad L. Jul. de adult.* Si verò puella antè sciverit, maritum suum aliam adhuc habere uxorem superstitem, & tamen se ei matrimonio junxerit, ultimo supplicio non afficitur, sed ob dolum fustigationis & relegationis saltè poenæ subjicitur : attamen non est bigama, quia illa duos maritos simul non habet.

Blasphemia est nefandissimum, ac pessimum crimen, quò Divina Majestas contumeliosis dictis atrocissimè læditur, & ad iram justè provocatur ; idcirco si talia detestanda crimina à Regibus, Principibus, & Magistratu non vindicentur, ac condignè puniantur, ad honorem DEI per omnia conservandam, DEUS irâ commotus generi humano publicas calamitates, famem, pestilentiam, bellum & terræ motum justè immittit, imò tota regna, regiones, & maximas civitates interire & vastare jubet, teste experientia *vid. Novell. 77. C. 1. §. 1.* horrendum hoc delictum jure Divino & civili capitale est, *Levitic. 24. v. 13. & seq. & d. Novell. 77.* Ratio est, quia atrox injuria civi duntaxat (non dicam Regi) illata graviter punitur, quid ni ergò blasphemia quâ Rex regum, & Dominus dominantium atrocissimè offenditur ; Hic nota inter blasphemiarum species latissimè etiam refertur, si quis per caput vel capillum DEI juraverit, *caus. 22. q. 1. Can. 10.*

Bona dicuntur ex eo, quòd beant, sive beatos faciunt homines, iisque profunt ; beare enim est prodesse, *l. 49. ff. de verb. sign.* ergò illa propriè non possunt dici bona, quæ plus incommodi, quàm commodi habent, *l. 83. ff. ibid.* hinc bona intelliguntur cujusque, quæ deducto ære alieno (sive debito) supersunt, *l. 39. §. 1. ff. de verb. signif.*

signif. nam quod ego alteri debeo, illud propriè non est meum, sed ad creditorem meum spectat; idè illud non possum jure inter mea bona numerare. Cæterum bona generaliter considerata sunt in triplici differentia, vel sunt (1) bona fortunæ, ut divitiæ, vel (2) bona corporis, ut sanitas, pulchritudo, & agilitas corporis, & (3) sunt bona animi, ut eruditio, sapientia, prudentia. Inter hæc tria bonorum genera homines singuli sæpissimè in jure considerantur, & alius ab alio distinguitur. (1) Juxta bona animi homines quidam sunt boni, quidam mali, *l. i. §. i. ff. de just. & jur.* quidam sanæ mentis, diligentes, idonei, docti, quidam furiosi, mente capti, prodigi, negligentes, inhabiles, indocti, &c. (2) Juxta bona corporis homines vel sexu differunt, vel ætate, vel valetudine & corporis firmitate. Ratione sexus alii sunt mares, alii formiæ, respectu ætatis alii sunt majores natu, alii minores; hi iterum vel puberes, vel impuberes, qui vel infantes, vel infantia aut pubertati præximi, quorum omnium maximæ & plurimæ in jure civili sunt differentia. Ratione valetudinis, alii homines sunt sani, alii ægri, ut surdi, muti, cæci, perpetuo vel temporali morbo laborantes &c. quorum diversa ratio existit in excusatione tutorum, in restitutione integrum, in torturis &c. Juxta bona externa sive fortunæ, alii homines sunt divites, & beati, alii pauperes & miserabiles, ut pupilli, egeni, viduæ; alii nobiles, alii ignobiles &c. hæc porro notandum, quòd bonitas sit duplex, (1) naturalis & (2) moralis; illa est sanitas, robur, integritas sensuum & corporis; hæc est, quæ à naturâ rationali & virtute dependet, ut justitia, prudentia, temperantia &c.

Bona damnatorum regulariter hodiè non amplius confiscantur, & fisco cedunt, ut olim, excepto crimine læsæ Majestatis. *auth. bona damnatorum C. de bonis proscript. sive damnatorum.* Sed descendentibus vel ascendentibus vel collateralibus ad tertium usque gradum reservantur; & uxores dotem & donationem propter nuptias retinent illæsam, *d. auth.*

Bona regalis patrimonii vel coronæ non debent renunciationis titulo in benè meritos conferri, nisi consentientibus Reipubl. defensoribus. Ratio est, quia ea bona sunt potius regni, quam Regis, cui saltem commissa est bonorum istorum administratio, non verò alienatio.

C*alamitas matris non debet nocere ei, qui in ventre est, l. 5. §. 2. ff. de stat. hom.* quia delicta duntaxat tenere debent suos autores, non verò alios, ut fortum mulieris delinquentis innocentem; ideo etiam prægnantis mulieris supplicium differtur, donec pariat; nec quæstio sive tortura de tali delinquente habenda est prius, ne innocens partus injustè simul puniatur. *l. 3. ff. de poen.*

Calculi error est error in computationibus factus. Veteres enim rationibus supputandis utebantur calculis.

Calumniatores in jure sunt, qui per fraudem & frustrationem alios vexant litibus, *l. 233. ff. de verb. signif. § l. 1. ff. de calumniat.* In causis criminalibus is dicitur calumniator, qui sciens dolo malo falsum crimen intendit *l. 1. §. 1. ff. ad St. Turpil.* qui meritò poenam talionis patitur, vel infamiam incurrit *l. 7. § l. fin. C. de calumn.* olim lege Memmia calumniatorum frontibus litera K, ceu ignominie nota inurebatur *l. 1. §. 2. ff. de his, qui not. infam.* ut alii exemplo admonerentur, ne idem lingvæ vitium temerè sequerentur, quod tamen ob hominum malitiam præcaveri nequit, cum lingvæ nihil sit inaccessum. Non sunt immunes à criminationibus Principes terræ, quos extra ferri metum collocavit potentia: nec viri sanctitate conspicui, quos censuræ subduxit innocentia. Ipse Christus, cum inter homines degeret, lingvæ flagellum non evasit. Ad horum exempla Christianus meritò patientiam suam erigere debet. Stimulus quidam virtutis est obtrectatio & frænum, ne à recto virtutis tramite deviet Christianus. Nullus capitalior vitiolorum hostis, quàm censura. Cum quis perperam de te loquitur, doceris, quid caveas. Vis malitiosos venenatæ lingvæ morsus cautè evadere, contemne eos, in quantum fama tua honestè permittit. Nullum vulnus habebis, si tacueris, plus tribuens bonorum judicio, quàm criminantis insolentiæ, ne ab insipientium sermone dependere videaris.

Capitula sive Collegia Canonicorum (juxta canones Ecclesiæ viventium) ab Imperatoribus, Regibus, & Principibus Christianis eo præprimis sine sunt instituta, ut in iis religio Christiana conservaretur, religionisque Christianæ, artiumque liberalium studia, tanquam in Sacrariis deposita, perpetuò exstantia vigerent, & ut pii fundatores, eorumque successores ad hæc collegia, tanquam ad Pythonis oraculum, in omnibus causis & casibus dubiis confugere pos-

possent, indeque veritatis eruendæ gratiâ dubiarum controversiarum, tum in religionis, tum in status politici negotiis, valida responsa referrent; Ex hoc fundamento factum est, ut ex primariis cathedralibus Ecclesiis tres Archiepiscopi, puta, Moguntinus, Trevirensis, & Coloniensis, inter Electores Imperii summæ in Imperio Rom. post Imperatorem sint dignitatis & autoritatis; & ut in reliquis cathedralibus Ecclesiis Canonorum & Capitularium Præses sive Prælati sit Episcopus & Princeps Imperii *C. 4. X. de his, que sunt à Prælato sine consensu Capituli.*

Capitulum vel Collegium non moritur, sed ob perpetuam personarum surrogationem, ubi in demortuorum locum alii surrogantur, semper idem est; hinc si casu contingeret, ut omnes ex collegio præter unum essent mortui, jus collegii in eum recideret, inque illo solo collegii nomen staret, & collegium per illum unicè conservaretur, *l. 7. §. fin. ff. quod cuiusq. universitatis nomine agitur.* Ex opposito Collegium per pauciores, quàm tres, constitui nequit, *l. 85. ff. de verb. signif.* sed tres ad minimum faciunt collegium.

Caput hominis dicitur nobilior & principalior ejus pars, *l. 44. ff. de reliq. §. sumpt. fun.* in quo rationis sedes, & totius corporis regimen est.

Carcer ad custodiam non ad supplicium inventus est, h. e. ad continendos, non puniendos homines, *l. 8. §. 9. ff. de pæn.* Quamvis tamen carcer non sit absque afflictione vitæ, famæ, corporis & bonorum; ob id etiam vocatur mala mansio, *l. 7. ff. de depositi.* Ast jure canonico interdum puniuntur delinquentes ob criminis atrocitatem perpetuâ carceris pœnâ ad pœnitentiam agendam, *c. 3. de pœnitent. in 6to.*

Carcerem, vincula, torturam, vel fustigationem injustè passus non notatur infamiâ. Ratio est, quia non quivis cruciatus, sed causa, propter quàm cruciatum justè patitur, infamat, *l. 22. ff. de his, qui notantur infamiâ.*

Cardinales sunt summi Pontificis Senatores primarii, Consiliarii, Coadjutores, Assessores, & Electores, cum quibus Pontifex judicium Sacrum exercet; quorum autoritas tanta, ut in jure publico Regibus pares & Principibus superiores censeantur, teste *Lymneo.* Hinc fit, ut Cardinalem graviter & dolosè lædens, dicatur crimen læsæ Majestatis commisisse. Cardinales in primitiva Ecclesia &

tempore Justiniani Imperatoris anno 527. & seqq. propriè & titulotenus non fuerunt, quia eorum in toto corpore juris non fit mentio; in quo aliàs omnia dignitatum Ecclesiasticarum officia specialiter recensentur. Verùm haud longè postà Pontifice Gregorio Magno, circa finem seculi sexti post nativitatem Christi, creati & introducti sunt. Cardinales dicuntur à cardine, quia Ecclesiæ Catholicæ, cui inserviunt, sunt quasi cardo & axis, circa quàm Ecclesia Catholica sic piè & prudenter volvitur, ac fortiter regitur, sicuti ostium, imò cælum circa axin, Præsides ac Gubernatores summo Pontifice. Cardinales sunt numero 72. ad imitationem discipulorum Christi, suntque in triplici differentia; (1) quidam sunt Episcopi, (2) quidam Bresbyteri, & (3) quidam Diaconi, à quibus omnibus eligitur summus Pontifex. Inter Cardinales quàm maximè eminent Serenissimus Cardinalis Badensis Gustavus Bernhardus, qui ut regio sanguine natus, & duplici principatu Fuldensi & Campidonensi donatus est; ita omnibus regiis virtutibus instructus exemplar Præfulum & pietatis publicè præ se fert; quem ego, ut Consiliarius ejus, intra seculi anni spatium cum summa animi admiratione ex generosissimis suis actionibus non satis condignè æstimare potui, in victu & amictu perquam simplicem, ac stramineo semper lecto linteis super inducto piè dormientem. Indignum foret, si maximus hïc Præsul ad omnia summa natus, educatus & instructus, ad majores honores in totius Ecclesiæ incrementum, ad extendendam nominis sui immortalitatem pro viribus non promoveretur. De promotionis successu nullus planè dubito, si modo fata eundem in plurimorum solatium diutissimè vivere permittant. Quòd si huic fortissimo, simul & piissimo Heroi majores forent vires & copiz militares, utique Gallorum nullus penes Rhenum, vel in aliis Germaniæ partibus cantu suo aures Germanorum perfringeret, multo minùs incendiis, ruinà & tyrannide, more Turcarum, in optimas Germaniæ civitates, propugnacula, oppida & villas in tantum sæviret; sed potiùs eundem Gallum in proprio Galliæ sterquilinio existentem forissimà suà manu ac Heroico spiritu, in Cæsaris sui gratiam, ad eas rerum angustias gloriosè redigeret, ut ille, quasi agonizando, victoriosa Eminentissimi ac Serenissimi Principis & Cardinalis Badensis arma submissà voce & lugubri cantu, agnosceret. Hinc
 pessi-

peffimè fecerunt Galli, quòd plurimas fictitias literas, quasi à Sere-
nissima ipsius Eminentia scriptas, typis publicè ediderint, nullo alio
fine, quàm ut ipsum Sacræ Cæsaræ Majestati redderent suspectum,
quæ tamen Gallorum fraudes quibusdam jam satis innotescunt.

Carnifex, decollando, suspendendo, vel rotâ quassando delinquentem
justè condemnatum, in conscientia non peccat; quia id non ex
quadam malitia contra leges, sed jussu Magistratûs officium su-
um facit, cum tantùm sit minister justitiæ & non suorum affectu-
um, *caus. 23. q. 5. can. 29. § 37.* & sicuti miles, autoritate Princi-
pis, hostem interficiens, non peccat, sic nec carnifex, ceu minister
justitiæ, autoritate & jussu Magistratûs, latronem, homicidam, fu-
rem &c. occidens, peccare intelligitur.

Casus fortuitos nullum humanum consilium prævidere vel præcave-
re potest. *l. 2. §. 7. ff. de administrat. rerum, ad civit. pertin.* idè
cessante dolo & culpa casum nemo in ullo contractu regulariter
præstat. Ratio est, quia est fortuitus & inopinatus eventus, quem
prudentissimus præcavere non potest. *l. 23. ff. de R. J.* quales sunt
rapina, aquarum magnitudo, hostium & pyratatum incurfus,
mors animalium &c. Ergò si quis rem commodatam, locatam,
vel alio titulo habeat, eamque casu absque suo dolo & culpâ amit-
tat, eam solvere non obligatur; quia in hiscè casibus res perit suo
Domino, non alii, penes quem res fuit, fatali casu superveniente.
Nota, quoties res, penes alium existens, casu periisse dicitur, is, penes
quem res fuit, regulariter quidem, ob casum, Domino non obliga-
tur ad refusionem damni; in triplici tamen casu obligatur, (1) si
contrahens (commodatarius, conductor &c.) expressè casum
præstandum domino promiserit, omneque periculum in se susce-
perit, *d. l. 23.* contractus enim ex conventionem legem accipiunt
l. 1. §. 6. ff. de positi. (2) si dolus vel culpa casui intervenerit, *l. 5. ff.*
C. de reb. credit. (3) si casum præcesserit mora injusta, ob quam
res periit, *d. l. 23.* Nota, furtum inter casus fortuitos non refertur,
quia id regulariter circumspècti hominis diligentia & prudentia
evitari vel præcaveri potest. *l. 5 2. §. 3. ff. pro socio.*

Cathedralium Ecclesiarum in Germania fundator primus fuit Carolus
Magnus, qui Episcopis, præter decimas & aliquot agrorum jugera
cum colonis, plures ditiones, ex pia liberalitate, concessit in Ecclesia-
rum augmentum; hinc etiam postea certis legibus statutum fuit,

ne

ne ullum consecraretur templum, nisi illud dotem haberet in fixis redditibus ad templum illud factum tectum conservandum, ad luminaria, ad vasa, & ad ministrorum sustentationem, *Novell. 67.* Inde factum est, ut Imperatores, Reges & Principes, successu temporis, non modò certa prædia, pagos & villas, ex devota quadam munificentia, Ecclesiis dederint in veræ religionis augmentum; verùm etiam civitates, oppida, castra, aliæque dominia temporalia, & jurisdictiones piè donaverint, imò integros Ducatus & Comitatus Ecclesiis plenariè assignaverint: sic opes Ecclesiarum sensim creverunt. Otto I. Imperator Cathedralibus Ecclesiis dominia temporalia & jurisdictiones, ut & peculiaria insignia primum dedit, qui Archiepiscopos & Episcopos Ducatibus, Comitatibus & Baronis primum communit, ut præter spirituales jurisdictiones iuribus a regibus, ad instar Principum secularium, in suis ditionibus liberè uti possent; sic Episcopi Imperii Principes sunt effecti, bonaque ecclesiastica, ut feuda Imperii regalia ab Imperatore possident.

Causæ vox dupliciter in jure accipi solet. (1) Causa accipitur pro ipso negotio controverso, quam hodiè dicimus facti speciem sive casum; (2) causa accipitur pro argumento ex casu sive specie facti desumpto. Quod argumentum, cum ex eodem casu oriatur, pro personarum diversitate est diversum; ex parte actoris est ad actionis suæ susceptæ intentionem fundandam; & ex parte rei est ad fundandam exceptionem, sed ex conflictione utriusque; argumenti oritur status causæ, sive negotii controversi &c. Secundum Philosophos sunt quatuor causarum genera, quibus in jure etiam utimur; (1) est causa efficiens, (2) materia, (3) forma, & (4) finis. Nam quando res aliqua fit in mundo, non fit à se ipsa, sed ab alio aliquo; hoc est efficiens causa: Sed efficiens causa non facit aliquid ex nihilo. Ratio est, quia ex nihilo nihil fit, intellige Physicè, non autem metaphysicè & supernaturaliter: Nam Deus cœlum & terram ex nihilo creavit. Ergò causa efficiens in sensu Physico seu naturali rem facit ex aliquo, atqui hoc est materia. Præterea efficiens debet aliquid novi efficere, & in materiam introducere, atqui hoc est forma. Denique causæ per se agentes & præsertim intellectivæ non agunt temerè, sed certum sibi semper finem habent propositum; ergò etiam datur finis: Quicquid enim agitur, semper ob certum finem

finem propositum agitur: sic 4. dantur causæ: inter has causas excellunt materia & efficiens, quæ sunt extrinsecæ, intrinsecæ verò sunt forma & finis. Finis non existit in rerum natura, qui dicitur causare, & materia à solo Deo creatur & conservatur.

Causæ Ecclesiasticæ & Spirituales ad Cameram Imperialem ceu forum seculare in Imperio R. summum non devolvuntur, quales sunt crimen hæreseos, adulterium, causæ matrimoniales, simonia &c. Sed ad forum Ecclesiasticum spectant, ibique tractandæ sunt, ne confundantur fora & jurisdictiones.

Causæ spirituales conscientiam, animam, & religionem concernunt, in his causis semper sequimur Jus Canonicum, licet jus civile contrarium statuat: item quoties in jure civili aliquid est dubium, controversum, vel non decisum, & illud in Jure Canonico clarè decisum est, tunc juris Canonici decisioni standum est, *attestante Ggilio 1. observ. 105.* quòd fit ob naturalem æquitatem, quâ Jus Canonicum semper nititur.

Causa. Cessante causâ (scilicet impulsiva, efficiente & finali) regulariter cessat effectus; excipe, nisi effectus jam sit impressus & consummatus. Ergò mortuâ uxore meâ, quæ erat causâ affinitatis inter me & uxoris meæ consanguineos, non statim tollitur affinitas jam antea contracta cum ejus consanguineis *§. 7. Inst. de nupt.*

Cautio. Plus cautionis est in re, quàm in persona *l. 25. ff. de R. J.* hoc est, nulla cautio creditorem reddit securiorem, quàm pignoris datio; tutius enim est rem sibi pignore habere devinctam, quàm in personam agere, vel fidejussorem habere. Ratio est, quia fidejussor creditorem fallere potest, qui nonnunquam labitur facultatibus, nonnunquam foro, vel bonis cedit, interdum etiam dolosè creditum negat, vel abjurat: Contra in pignore magna est securitas; oppignoratio enim & jus in re consistens quemlibet possessorem cum suo onere comitatur. *l. 2. C. de hereditar. action.* Ideò actiones reales contra quemlibet possessorem exercentur, etiamsi res oppignorata in mille manus pervenerit, *§. 1. Inst. de action.* actiones verò personales tantùm infixæ sunt in persona obligati, *l. fin. ff. de contract. empt.*

Cautio. Quoties quis violentam offensionem justè metuit, tunc licitè potest judicem ordinarium supplex rogare, ut alter, à quo se violari metuit, sibi idoneam cautionem de non offendendo præster.

arg. l. 5. C. de his, qui ad Ecclesiam. Sic sibi suisque cautè consulit; sed hæc cautio sive securitas tunc demum peti debet, si justus merus violationis sublit, qui in constantem virum cadere potest *l. 6. ff. quod metus causa § l. 3. §. 5. ff. de vi § vi armata*, e. gr. si homo ferrox vel dissolutus alteri capitaliter minetur; quòd si verò quis ob vanam saltem suspicionem vel levem metum cautionem petat, nihil efficit, sed frustra cautionem petit.

Cautionem sive satisfactionem actor & reus in judicio, juxta jus civile, regulariter fidejussoribus præstare obligantur, ne judicium eludatur; hinc cautionem actor præstat coram giudice, dato fidejussore, quâ promittit se ad finem litis causam persequi velle; etsi in judicio convictus fuerit, se calumniosè vel injustè movisse litem, decimam partem litis reo præstiturum ob temerarium litigium. Cautio hæc moribus nostris non observatur; sed actor sequentem cautionem præstare cogitur, se damna & sumtus litis (si causa cadat, vel quòd idem, in casum succumbentiæ) reo restitutum. **Contra** reus duplicem præstare cogitur cautionem, (1) cautionem præstare cogitur de judicio fisci, quæ fit datis fidejussoribus, *vide t. ff. in jus vocati ut eant, aut satis vel cautum dent*, quòd judicio ad causæ controversiæ exitum adesse velit. Altera cautio, quam reus præstare tenetur, est judicatum solvi, *vide t. ff. judic. solv.* hanc ultimam reus hodiè regulariter præstare non solet, nisi sit suspectus de fugâ, tunc eam præstare debet. Reus etiam interdum cautionem præstare cogitur de non offendendo actorem, si ei fortè minatus sit vim, sitque talis homo, qui minas exsequi solet. Procurator quoque rei nomine agens cautionem judicio fisci & judicatum solvi præstare obligatur; idèd procuratores, ne in damnum incurrant, in suis mandatis inseri curant clausulam de procuratore indemnifervando, & à cautionibus, quas præstiterit relevando. Dantur præterea variz cautiones, ut cautio damni infecti, quando veremur damnum ædibus vel agris nostris futurum, quod avertere petimus per cautionem de damno, si nobis postea damnum à vicino inferatur, id resarcire debet, de quâ agitur, *t. ff. de damn. infecti.* item cautio juratoria, cautio nuda, &c. *t. ff. qui satis dare coguntur.* quas omnes recensere & explicare, à meo instituto est alienum.

Census est civium vel bonorum descriptio publica l. 3. pr. § l. 4. ff. de censib. inde patet, quod census sit duplex, (1) est census personarum, & (2) est census bonorum. Census personarum est, quando cives vel subditi nomina sua, uxorum, liberorum, & servorum suorum profiteri coguntur, & cujus ætatis sint. Census bonorum est, quando patresfamilias sua prædia tam urbana, quam rustica, suppellectilem & pecuniæ numerum edere coguntur, l. 64. ff. de acquir. rer. dom. hinc in crimen defraudati census incidunt, qui non omnia sua bona, quæ habent, in censum expressè deferunt l. 53. ff. de judic. quod ob eam rationem fit, quia tributa præstantur à subditis, vel pro modo patrimonii, vel pro capite; excipe, nisi vel immunitas vel ætas aliquem à tributis excuset, d. l. 3. pr. ff. b. t.

Cessio bonorum est actus, quo debitor ære alieno prægravatus, omnia sua bona spontè dimittit, & creditoribus suis, ad effugiendas vinculorum & servitutis injurias offert, l. 4. C. qui hon. ced. ut solutis utcumque debitis molestiam carceris & rigorem creditorum tempestivè evitet.

Cessio hæc bonorum dicitur flebile & miserabile beneficium, l. 7. § 8. C. qui bonis cedere poss. quia cedens bonis postea panem ostiatim, aut duris manuum laboribus, quærere cogitur, nisi fame perire velit, cum creditores ei omnia eripiant. Hæc bonorum cessio debitoribus obæratiscōceditur, ad effugiendum carcerem, & alios corporis cruciatus, aliaque incommoda, quibus à creditoribus affici solent.

Cessio bonorum regulariter non infamat debitorem ære alieno prægravatum; excipe nisi debitor datâ operâ patrimonium dilapidaverit; l. 11. C. ex quib. caus. infam. irrog. quoniam multi honesti viri, Mercatores, Nobiles & alii, fortuitis casibus, vel fortunæ novercantis injuriâ, præter spem & meritum bonis suis privantur, qui potius misericordiâ, quam pœnâ aut ullâ infamiâ digni sunt.

Charitas ordinata incipit à seipsâ, l. 6. C. de servit. § aqua. Ex hoc fundamento non teneor alterius salutem promovere, neglectâ propriâ. In quantum verò salvâ meâ salute, salvisque propriis meis juribus, proximum juvare possum, in conscientia obligor. Id enim homo cum omnibus animantibus habet commune, ut se ipso nihil habeat carius; se ipsum, suasque res præ aliis quovis honesto modo & mediis licitis conservare studeat; & ut ea, quæ sibi videntur

tur bona & grata, acquirere nitatur. Et ea, quæ sibi mala videntur, à se pro viribus repellat, sequæ per omnia & in omnibus indemnem ac incolumem contra malitiosorum attentata & insultus plenariè defendat.

Circuitus. Omnis inutilis circuitus in jure est vitandus, l. 53. ff. de condit. indebiti. Ratio est, quia frustra fit per plura & ambages, quòd fieri potest per pauciora, sivè viâ rectâ; nihil enim in judicio fieri debet, quod factum non relevat, l. 14. §. 1. ff. ut legator. nomine caveatur.

Circuli Imperii. Sicuti omnia regna & imperia in certas provincias dividi solent, ut de Gallia, Italia, Hispania, Dania, Svecia, &c. constat, sic Imperium Rom. cum omnibus statibus Imperii in 10. circulos (in zehen Kreisse) sive districtus à Carolo V. est divisum, *Recess. Imper. Norinbergens. anno 1522. tit. Erklärung des Landfriedens.* (1) Circulus est Austriacus, sub quo Comitatus Tirolensis comprehenditur. Director ejus Circuli est Dux Austriæ. (2) Est Burgundicus, cujus Director est Rex Hispaniæ & Archiepiscopus Bifantinus. (3) Est Circulus Electoralis Rhenanus inferior (*der Nies derreintische Kreisse*) sub quo 4. Electores, ut Moguntinus, Trevirensis, Coloniensis, & Palatinus, unà cum quibusdam Prælati, Comitibus, & Baronibus, sedes suas ibi habentibus, comprehenduntur: Hujus Circuli Directores sunt omnes 4. Electores. (4) Circulus Saxonicus superior, sub quo Electores duo, nimirum Saxonicus & Brandenburgicus, ut & Episcopi sequentes, Misnensis, Mersburgensis, Naumburgensis, Brandenburgensis, Havelburgensis, Libusienensis. Item Principes Saxoniz & Pomeraniz, unà cum Prælati, Comitibus & Baronibus territoria ibi habentibus, comprehenduntur. Hujus Circuli Director est Elector Saxoniz. (5) Circulus Francicus, sub quo sunt tres Episcopi, Bambergensis, Würzburgensis, & Aichstadiensis, ut & Burggravius Norimbergensis; item Prælati, Comites, Barones, & civitates liberæ ejusdem districtus. Director est Celsissimus Princeps & Episcopus Bambergensis. (6) Circulus Bavaricus, sub quo sunt Archiepiscopus Salzburgensis & tres Episcopi, nim. Episcopus Ratisbonensis, Frisingensis, & Passavienensis, item Duces utriusque Bavariz, ut & Landgravius Leuchtenbergenses, unà cum Prælati, Comitibus & Baronibus, territoria vel bona sua ibi habentibus. Directores hujus

hujus Circuli sunt Archiepiscopus Salzburgensis & Dux Bavariz. (7) Est Circulus Svecicus, sub quo sunt Episcopi tres, ut Curien-
 sis, Constantiensis, & Augustanus; Abbas Compidonensis, Duces
 Württembergenses, Marchiones Badenses & Societas S. Gregorii
 unà cum Prælati, Comitibus & Baronibus. Directores hujus Cir-
 culi sunt Episcopus Constantiensis, sive Costniensis & Dux Würt-
 tembergensis. (8) Circulus est Rhenanus superior, (der Oberreini-
 sche Kreis) sub quo sunt Episcopi 4. ut Wormatiensis, Spirensis,
 Argentiniensis, Basiliensis: Abbas Fuldensis, Duces Bipontini, &
 Simerenses, Dux Lotharingiz, Landgravii Hassiz unà cum Præla-
 tis, Comitibus & Baronibus, & Civitatibus liberis, circum circa ibi
 jacentibus. Director est Episcopus Wormatiensis & Dux Bi-
 pontinus. (9) Circulus est Westphalicus, sub quo sunt 5. Episco-
 pi, ut Paderbornensis, Leodiensis, Trajectensis, Monasteriensis,
 & Osnabrugensis, item Duces Juliacenses, Bergenses, Cleveses,
 Geldrienses, Comites Nassovienses, Seinenses, Isenburgerenses, &
 cæterarum regiones usq; ad Mosellam, unà cum Prælati, Comitibus,
 Baronibus & liberis Civitatibus ibidè sitis. Directores hujus Circuli
 sunt, Episcopus Monasteriensis & Dux Juliacensis, (Brunsvicensis)
 (10) Circulus est Saxonicus inferior, sub quo sunt Archiepiscopus
 Magdeburgensis & 8. Episcopi; puta, Bremensis, Hildesimensis,
 Halberstadiensis, Lubecensis, Ratzburgensis, Suffiensis, Minden-
 sis, & Verdensis; ut & Duces, Brunsvicenses, Luneburgerenses, Me-
 gapolitani, (scil. Gustroviensis & Sverinensis) Holfatiensis, Lauen-
 burgerensis, unà cum Prælati, Comitibus, Baronibus & 6. Civita-
 tibus liberis, huic districtui ad Oceanum usque subjectis. Directo-
 res hujus Circuli sunt Administrator Magdeburgensis & Dux
 Luneburgerensis. Hi decem Circuli solent habere conventus Cir-
 culares, (Kreis, Tage) qui sunt vel universales, vel particulares: In
 universalibus omnes Circuli conveniunt; in particularibus verò
 unus vel quidam convenire solent. Cæterum conventus Circu-
 lorum sunt vel ordinarii, vel extraordinarii; ordinarii Circulo-
 rum conventus habentur de pacis publicæ conservatione, de sen-
 tentiarum & mandatorum Imperialium executione contra con-
 tumaces; de contributionibus, de monetis probandis vel impro-
 bandis: Extraordinarii sunt, qui ob præsentem necessitatem Cir-
 culis ab Imperatore injunguntur, *Recess. Imper. de anno 1555.*

Ex dictis patet, Bohemiam esse in nullo Imperii Circulo, quamvis sit membrum & feudum Imperii; nec ad Comiticia & conventus Imperii vocari, nec contributionibus, aliisque Imperii oneribus, vel constitutionibus Imperii esse obnoxiam, *Recess. Imper. anno 1500. rubr. Wie man mit dem König* & *Recess. Imp. anno 1551. §. 53. Sc.*

Citatio & in jus vocatio hodiè idem significant; citatio hodiè non amplius fit autoritate privatâ, ut quis quemlibet pro arbitrio statim citare & in jus vocare possit; sed publicâ, per decretum judicis: Idedò, quando quis cum alio in judicio coram giudice litigare vult, tenetur actor libellum supplicem unâ cum libello actionis judici offerre, & sic rogare judicem, ut pars ejus adversa citetur. Quod si judex ex oblato libello & facti specie generaliter colligat, actionem actori competere, tunc citationem & per consequens processum decernit, reoq; citationem, unâ cum libello actionis, in quo facti species summamim expressa, transmittit. Sin verò actor in supplicatione suâ judici oblata speciem futuræ litis non exposuerit, nec libellum actionis supplicationi adjunxerit, ut judex primò, & deinde citandus causam citationis in genere statim scire, seque ad defensionem præparare possit, judex citationem non decernit; item si actor citationi causam controversam breviter non adjungi curaverit, eamq; reo non communicaverit, citatio reum ad comparandum necessariò non obligat, *vide Recept. Imp. Spirens. de anno 1557. §. 34.* hinc *Recepta Imperii de anno 1654. §. 34.* sequentia formalia sunt, *daß der Kläger seinen libell summarischer weise formire / worinn das factum kurz und nervol, doch deutlich und distinctè begriffen / mit angehängter Bitte / daß Judex Gegenseit citiren wolle / und selbigem / nebst der citation, libellum actionis durch dem Kammerbotten insinuliren lassen / damit der citirte auf solche weise causam controversam könne sehen / und sich reiflich bedenden / ob er hierinn wolle weichen / oder den bevorzuehenden proceß fortsetzen.*

Cita-

Citatio est duplex, (1.) verbalis & (2.) realis. Verbalis citatio est, cum quis auctoritate judicis in judicium vocatur. Citatio verbalis variè fit; vel fit (1.) vivâ voce in faciem, vel (2.) ad domum citandi, vel fit (3.) in scriptis, & quidem simpliciter, vel peremptoriè. Citatio edictalis est, quando quis per edictum publicè affixum citatur, quod fit, quando reus latitat. Realis citatio est, quando reus per ministros publicos jussu judicis apprehenditur, & ad judicium vel carcerem contra voluntatem ducitur, quod regulariter fit in causis criminalibus, quando reus metu poenæ comparere non audet, causamque suam in judicio defendere. Interdum etiam fit in civilibus, quando reus est suspectus de fuga, vel est contumax, dum Magistratus citationem & jussum temerè spernit. Hic porro notandum, ut ut citatio dicatur principium & fundamentum judicii, *f. fin. Inst. de poen. temerè litigant.* Attamen judicii sive litis exordium propriè à litis contestatione demum incipit, *c. 27. X. de offic. & potest. judic. delegat.* Ratio est, quia ante litis contestationem nemo dicitur agere vel petere, sed agere vel petere velle, *l. 15. ff. rem ratam haberi.* Hæc litis contestatio est tanquam lapis angularis, & maximum fundamentum judicii, quâ deficiente nihil super ædificari potest. *f. fin. Inst. de poen. temer. litig.* Nam cessante litis contestatione, sententia definitiva ferri nequit. *c. 5. X. ut lite non contest.*

Citatio valida debet habere 6. requisita, (1.) ut in illa exprimaturnomen judicis citantis. Ratio est, ut citatus indè cognoscat, utrum à judice competente sit citatus, nec ne; quoniam nemo supra jurisdictionem, vel extra territorium aliquem validè citare potest. *l. fin. ff. de jurisdic.* (2.) ut in citatione nomen & cognomen citandi absque æquivocatione perspicuè exprimaturn, ut indè certò cognoscatur citandus, citationem ad se pertinere; ne alius pro alio per errorem citeatur, e. g. Si citandus nominetur Petrus Stephani, & pro illo, errore nominis, citaretur Petrus Pauli, quo casu citans tanquam temerarius litigator condemnatur in expensas. (3.) ut in ea nomen & cognomen citantis exprimaturn, ut citatus de eo, qui ipsum auctoritate judicis citari curavit, certus sit, secumque deliberare possit, utrum contendere, an cedere velit. *c. fin. X. de rescript.* (4.) ut in citatione generaliter exprimaturn causa, ob quam quis citatur; ad hoc ut instruaturn, super quo convenitur, *c. 2. X. de dilat.* ut sic paratus ad respondendum accedere possit. (5.) in citatione locus judi-

judicii exprimendus est, ne citatio sine loci adjectione & expressione sit dubia, & planè nulla, *l. 5. §. 1. ff. de novi oper. nunciat.* (sed hoc intelligendum est de iudice delegato, non verò de ordinariis iudicibus, hi enim certum & determinatum iudicii locum habent.) Si enim citatus locum iudicii ignoraverit, comparere non potest; deindè ut citatus sciat, utrum locus in citatione definitus sit tutus, vel utrum tutò ad eum pervenire possit: Nam citatus ad locum non tutum comparere non cogitur, *vide Clement. pastoralis §. notorium de sententia & re judic.* Ratio est, quia nemo tenetur periculo se temerè exponere. Ob eam rationem citatus non obligatur comparere in loco, ubi pestis grassatur, qui locus, ratione contagii, non habetur tutus, cum quilibet etiam salutis suæ rationem habere debeat; (6.) in ea exprimatür dies & terminus comparendi, ut citatus sciat, num dies sit iudicialis, vel non; quoniam die feriato comparere non cogitur. *l. 2. ff. si quis in ius vocat. non ierit.* Iudices prudentes, ad præcavendas cavillationes & disputationes, solent interdum citationi adjicere clausulam: Compareas tali die; quod si illa non sit iudicialis, compareas sequenti die iudiciali; quam clausulam observat camera imperialis. Notandum, quòd iudex citationem die feriato decernere licitè possit, sed ut ad diem non feriatum compareat reus. Actus enim citationis non est iudicialis, sed extrajudicialis, adeòque eam domi facere potest; item iudici licet executionem citationis die feriato facere per nuncium, vel notarium; quia illa nullam causæ cognitionem requirit. Coeterum terminus in citatione expressus non debet esse nimis brevis, ut citatus intra illud ad locum iudicii destinatum commodè venire possit, alias non valet. *l. 5. ff. quod vi aut clam.* In civilibus terminus brevis est 10. dierum, *l. 68. §. 69. ff. de judic.* aut in camera imper. tempus est arbitrarium; ubi iudex pro locorum distantia terminum definit, intra quem reus comparere debet. Quod si actor ad vexandum reum, quem citari curavit, emanserit, litemque diu protelare intenderit, quo casu actor cogitur reo reddere viatica & sumtus litis, *l. 79. ff. de judic.* nec antè ad agendum iterum admittitur, quàm refuderit expensas, & sufficientem præstiterit cautionem de lite prosequendâ. Hic notandum, quod actoris contumacia censetur foedior & gravior, quàm rei; actor enim litem incipit, quam ideò prosequi iure tenetur, nisi calumniator censei velit, qui falsis liti-

litibus homines vexare pro delectamento habet. Rei verò proprium est fugere & subterfugere, ut onera imminencia à se pro viribus depellat; undè etiam fugientes sæpè appellantur, l. 13. C. de judic.

Citatione peremptoriâ Judex cominatur, se etiam absente diversa parte cogniturum & pronunciaturum, l. 71. ff. de judic. quia finis citationis est, ut citatus definito tempore in judicio compareat, seque tandem defendat; sin minus, citatus ob contumaciam & contemptum Magistratus legitime condemnatur.

Citatio. Omnis actus judiciarius requirit specialem citationem; ideo etiam partes litigantes ad audiendam sententiam definitivam de jure communi citari debent, ut sententia ipsis presentibus publicetur, ne sententia judicis declaretur nulla l. 7. C. quomodo & quando judices sententiam proferre debent, & in Clementina pastoralis de sententia & re judicatâ. Quod si verò pars altera causæ iure diffidens nolit esse præsens, quo casu ob contumaciam fictione juris censetur præsens, l. 13. in fin. princ. ff. de minorib. o

Cives sive subditi Imperii Romano Germanici in genere sunt duplicis generis, vel sunt mediati, vel immediati. Cives mediati sunt, qui præter Imperatorem alii Principi, Prælato, Comiti, vel Baroni, &c. mediante homagio principaliter sunt subiecti, salvis tamen Imperatoris juribus & auctoritate. Hic notandum; Sicuti omnes cives Imperio Romano immediate subiecti non sunt ejusdem conditionis, sed diversarum conditionum & qualitatum, prout ex subsequentiis patet, ita etiam cives mediatè imperio subiecti conditione & qualitatibus inter se valdè differunt; quidam enim sunt majoris, quidam minoris, quidam minimæ conditionis, &c. quales sunt nonnulli Comites, Barones, Nobiles, (exceptis nobilibus Francis, Rhenanis, & Svevis,) Doctores Juris, Magistri, milites, mercatores, opifices, rustici. *recess. imp. de anno 1548. §. Wietwol auch.* Cives immediati sunt sequentes: (1.) Electores octo, ut tres Ecclesiastici, (1.) Moguntinus, (2.) Trevirensis, & (3.) Colonienfis; & quinque seculares, ut (1.) Rex Bohemiæ, (2.) Dux Baviariæ, (3.) Dux Saxoniz, (4.) Marchio Brandenburgicus, & (5.) Palatinus. (2.) Inter majores cives imperii sunt Archidux Austriæ & Burgundiz, quamvis ille & hic sint Principes seculares, sedent nihilominus in comitiis in scamno ecclesiastico, ad quod alioquin Principes seculares regulariter non admittuntur: primus scilicet Archidux

Austriæ in dirigendo & sedendo alternat cum Archiepiscopo Salisburgensi; alter verò, nimirum Burgundiæ Dux Archiepiscopum in sedendo immediatè sequitur reliquosque Archiepiscopos præcedit, (3.) sunt Archiepiscopi, quos sequitur Magister ordinis Teutonici, qui dignitate major est Episcopo. (5.) Magister ordinis S. Johannis in Germania; (6.) Episcopi, quorum quidam genere vel origine sunt Principes, quidam electione tales fiunt. Quamprimum enim in summis Collegiis Ecclesiasticis, in den hohen geistlichen Stiftern unus è Capitularibus canonicè eligitur Collegii Præses, per collatam hanc principalem dignitatem ecclesiasticam immediatè fit Princeps imperii, & in tam eminenti gradu, ut omnibus Principibus secularibus genere talibus in omnibus actibus solennibus & comitiis præferatur. (7.) Abbates principali dignitate fulgentes, (*gefürstete Aebte*) quales sunt Abbas Fuldenfis, Campidonensis, &c.) qui omnes sessiones & votum viritum in comitiis habent, (8.) Abbatissæ Principes, quales sunt Quedlenburgensis, Effensis, Gandersheimensis, Hervordensis, &c. (9.) sunt Duces, (10.) Comites Palatini (11.) Marchiones, (12.) Landgravii, (13.) Principes simpliciter sic dicti. Hic observandum, quod vox Principis fit vocabulum generale, sub quo Imperatores, Reges, Duces, Comites Palatini, Marchiones & Landgravii comprehenduntur, qui omnes titulo Principis, præter titulum Ducis, Comitis Palatini, Marchionis vel Landgravii utuntur; aut ex opposito non omnis Princeps specialiter sic dictus est Dux, Comes Palatinus, Marchio, vel Landgravius, verum est dignitate minor. teste *Goldsasto*. (14.) sunt Abbates & Prælati, qui non sunt Principes. (15.) sunt Comites Imperii neminem in imperio præter Cæsarem Dominum agnoscentes; dantur alioquin nonnulli Comites imperio mediatè subjecti, qui præter Imperatorem, Electori vel Principi cuidam subfunt. (16.) Barones Imperii, (17.) liberæ civitates, (18.) Nobiles Franci, Svevi, & Rhenani liberi, qui majora privilegia, jura, & auctoritatem majorem reliquis nobilibus habent, &c. Cives mediati non statim in Camerâ ceu supremo Germaniæ tribunali conveniri possunt, sed primam, secundam vel tertiam instantiam habent instantiam, priusquam causa controversa ad Cameram devolvitur, ut jura sua in inferiori judicio vel neglecta, vel per injuriam debilitata aut denegata per appellationem in superioribus

ribus judiciis amplius urgeri, sibi que conservare possint. Cives verò immediati, quia Imperio immediatè subsunt, statim quidem in Camera Imp. essent conveniendi, nisi loco primæ instantiæ coram austregarum iudicibus conveniri deberent, *ordin. Camer. part. 2. l. 2. 3. 4.* coram quibus tanquam in prima instantia lites vel componuntur, vel per viam juris deciduntur, ne sint deterioris conditionis, quàm mediatè Imperio subjecti, quibus aliquot instantiæ conceduntur.

Civitates Germaniæ hodiè sunt in triplici differentia. (1) Quædam civitates imperiales sunt liberæ, plenam jurisdictionem à Cæsare habentes. (2) Quædam sunt planè subjectæ Principibus vel statibus Imperii, à quibus ædificatæ sunt, unde etiam jus civitatis & immunitatis habent. Et (3) quædam sunt civitates mixtæ, mixtum statum habentes, quæ partim dependent à Principibus, partim à Cæsare, à quo certa privilegia & regalia acceperunt. Ut Hamburgum, Magdeburgum, Erfordia, Brunsvigum, quarum prima contra Regem Daniæ adhuc conservavit, sed altera Electorem Brandenburgensem, tertia Electorem Moguntinum & quarta Ducem Brunsvicensem jam per omnia vi armorum agnoscunt Dominos.

Civitates liberæ Imperii pari jure, ut Principes jura territorii in suis civitatibus, earumque pertinentiis & ditionibus habent, & exercent: habent quoque propria territoria, & jura territorio annexa, quibus innuitur superioritas territorialis, *die Landes Oberkeit* / ut eadem in suis territoris & ditionibus facere possint, quæ Principes in suis Principatibus, cum habeant multa regalia, jurisdictionem, merita & mixtum imperium, liberam religionis exercitium, jus pangendi foedera, jus creandi magistratus, jus cudendæ monetæ, jus mittendi legatos: & ad comitia admittuntur, ut status Imperii, *recess. imp. de anno 1551. circa fin. s. und wie Churfürsten*. Hæc privilegia & immunitates civitatibus Imperii liberis ex singulari clementia olim ab Imperatoribus concessa sunt; præ aliis tamen civitatibus Colonia, Argentoratum, Norimberga singulari jure & privilegio gaudent, puta jure erigendi Academias, quia tres hæc civitates habent Academias proprias, &c. suprædictæ civitates non dicuntur eo sensu liberæ, ac si tantâ fruantur libertate, ut jurisdictioni Imperatoris non sint subjectæ, sed ita vocantur liberæ, quòd præter Im-

peratorem nullius Imperio, censura, & exactionibus sint obnoxia. Ideo Imperatores olim in singulis civitatibus liberis habuerunt Praefectum einen Reichs-Schultheißen / qui Imperatoris nomine Senatoris consultationibus ut Praeses interesset, quos successu temporis pleræque civitates ad majorem auctoritatem consequendam pretio & precibus consensu Imperatoris abrogarunt, ut ut civitates quaedam liberæ vel præscriptione aut conventionione Principibus vicinis jura quaedam concesserint, ut Principes merum Imperium vel vestigalia in civitatibus hisce habeant, manent nihilominus liberæ. Sic in liberâ civitate Coloniensi habet Elector Coloniensis merum Imperium, & in liberâ civitate Bremensi Rex Sveciæ. Consules quidem jus carcerandi, & inquirendi habent, sed jus damnandi vel absolvendi reum in illis sibi reservarunt Elector, & Rex &c. Civitates quidem non habent personalia Principum jura, sed realia jura æquè habent ut Principes. Civitates liberæ Imperii sunt ultra 60. sed primariæ sunt Colonia, Francofurtum, Argentoratum, Lubeca, Norimberga, Wormatia, Spira, Brema, Ratisbona, Ulma, Augusta Vindelicorum, Schweinfurt, &c. Consules & Senatores Civitatum Imperialium conjunctim sumpti in Principis locum à Civibus eliguntur. Ideo de potestate, auctoritate, & dignitate Senatus Civitatum Imperialium scribit Lehmannus inter alia, *Wie den Menschen die Vernunft regiret / den Leib die lebendige Seele / die Sonne den Himmel / und der Steurmann das Schiff / also sey ein Rath der Stadt Verstand / Leben / Licht und Anker des Friedens. Und wie der Leib ohne lebendige Seele tod und erstorben; Also könne ohne einen Rath die Stadt nicht bestehen. In einer jeden Reichs Stadt ist der ganze Rath gleich einem Fürsten des Reichs in seinem Lande / wird auch von der Burgerschaft aufstat eines Fürsten erwöhlet / und gesetzt / und gleich wie andere Unterthanen ihrem Landesfürsten zu Treu / Guld / und Gehorsam vermittelst letlichen Eides verbunden / also auch die Burgerschaften in Reichs Städten ihrer Obrigkeit dem Rath / etc.*

Clerici & Canonici non debent interesse judiciis criminalibus, in quibus de puniendo maleficio, poenarumque sanguinis irrogatione agitur; ne videantur delectari sanguine hu mano effundendo. Ideo nec Episcopi, Canonici, & Monachi debent aliquid contribuere ad maleficum puniendum, nisi velint fieri irregulares, C. 9. X. ne Cle-

rici

rici vel Monachi secularibus negotiis se immisceant. ob hanc causam Episcopi causas criminales committunt suis Consiliariis decidendas & exsequendas, ne delicta commissa maneant impunita.

Clerici Sacerdotes & Monachi regulariter non debent se immiscere negotiis merè secularibus, ut iudices causarum secularium esse velint, *t. X. ne Clerici vel Monachi secular. negot. se immis. l. 33. C. de Episcop. & Cleric.* quia est contra decorum & Sacerdotalem statum, ut Sacerdotes, Clerici, vel Monachi, qui Ecclesie tantum inservire debent, in foro examinandis litibus, dijudicandisque causis secularibus occupari & distrahi velint; imo opprobrium est Sacerdotibus & monachis, si se peritos negotiorum & disceptationum forensium ostendere velint, *teste Imperatore in l. 23. C. de testamentis*, & quidem ob sequentem rationem, ne mundana negotia & lites forenses, clericos à piis meditationibus abstrahant, & eos mundanis curis planè implicent, piisque eorum meditationes impediant, vel eas indignè distrahant.

Clerici regulariter non possunt condere testamentum, præsertim de bonis Ecclesie, *caus. 17. q. 5. c. 3.* De bonis tamen patrimonialibus, doctrinà vel artificio quodam acquisitis in ultima voluntate sive testamento modicè disponere possunt; præsertim si consanguineis egenis, religiosis locis, pauperibus, vel aliis, de se benè merentibus eadem piè reliquerint, *argum. C. 17. X. de testam.*

Clerici sive Monachi ingredientiæ Monasterium ab hæreditate paterna non possunt excludi, sed quarta sive legitima (portio) hæreditatis eis relinquenda est, *l. 56. §. 1. C. de Episcop. audient.*

Clerici olim Imperatorum legibus stringebantur, subque jurisdictione eorum erant, *l. 7. §. 1. C. de Episcop. audient.* imò ipsi Pontifices in negotiis secularibus leges Romanas olim agnoverunt, *distinct. 10. c. 8.* ratio, quia olim quidam Pontifices ab Imperatoribus electi, ordinati & confirmati sunt, *distinct. 63. c. 23.* quod postea abrogatum est: Hodie omnes Clerici à jurisdictione seculari sunt exempti, sunt que in tanta veneratione, ut qui in Clericum violentas manus infert, excommunicatus sit, *Caus. 17. q. 4. cau. 29.*

Clericus si homicidium vel aliud atrox delictum commiserit, deponendus est, & postea brachio seculari tradendus, ut vindictæ publicæ, & ecclesiastici ordinis dignitati rectè consulatur, *c. 10. X. de judic.* vel perpetuo carceri includendus, quia reatus omnem dignitatem

excludit. Nam in atrocioribus delictis, Nobilis, Doctor, Baro, Clericus non considerantur qua tales, sed qua sunt delinquentes, & ca-
tenus sunt puniendi.

Clericus coram Judice laico sive seculari regulariter conveniri non potest, sed coram suo iudice ecclesiastico conveniendus est. *c. 1. § 2. § c. 18. X. de foro competenti.* Nec potest Clericus renunciare huic privilegio, ut se subjiciat jurisdictioni seculari, quia hoc privilegium non est personale, sed reale, toti ordini ecclesiastico est concessum, *C. 12. X. ibid.* Ideò illud in totius ordinis præjudicium facere nequit clericus, aut si fecerit, nullius censetur momenti, (1.) ab hac regula datur exceptio in causis feudalibus; in hisce enim casibus cessat privilegium fori Clericis concessum, qui conveniri debent coram iudice laico, h. e. Domino feudi, vel paribus curiæ, *C. 6. § 7. X. de foro compet.* ratio est, quia natura & qualitas causæ trahit ad se personam, non autem persona naturam causæ, (2.) datur exceptio, si causa realis sit in clericum & laicum, ratio, quia ea causa tractari debet coram iudice laico, sub quo res sita est, *l. fin. C. ubi in rem act. § C. fin. X. de de foro compet.* Nam ratione rei controversæ sortitur quis forum in loco, ubi res sita est, cum in actione reali persona non dicatur obligata, *§. 1. Inst. de action.* & sic non trahitur in iudicium persona ecclesiastica, sed res ipsa.

Cogitationis poenam nemo patitur, *l. 18. ff. de penis.* intellige in foro fori, non autem in foro poli, sive ecclesiastico; quia homo opere, verbis, & cogitationibus peccat. In foro seculari sive externo delicta metimur manu, hoc est, superveniente actu; non autem solâ mente, cogitatione, animo, & consilio, *d. l. 18.* Ideò, qui nunquam rem alienam invito domino dolosè contrectavit, vel alienam matremfam. maliciosè corrumpit, licet ejus, mens & intentio fuerit, ut occasione datâ id committeret, is jure civili neq; fur, neque adulter est, &c. Theologorum & Philosophorum est, scelera mente metiri; contra Nomothetarum & Ictorum est, manu: quod explicat Cicero *lib. 3 offic.* aliter leges, aliter Philosophi tollunt astutias. Leges, quatenus manu res tenere possunt: Philosophi quatenus ratione & intelligentiâ. Ob id in foro poli sive ecclesiastico & coram tribunali Divino etiam secundum mentem examinantur delicta; quod nobis satis clarè innuit Matth. *c. 5. v. 28.* Quicumque aspicit mulierem, ut eam concupiscat, jam adulteravit eam in corde suo;

&

& Paulus, *Rom. 7. v. 7.* concupiscentiam non nossem esse peccatum, nisi lex expressè prohibuisset, non concupisces.

Celibatus. Beati, qui tanto continentiae dono præditi sunt, ut se propter regnum Domini castrare velint, *Matt. 19. v. 12.* nam qui sine uxore est, curat quæ domini sunt, quomodo placiturus sit Domino, aut qui ducit uxorem, sollicitus est de his, quæ sunt mundi *C. 5. X. de clericis conjugatis* & *Paulus 1. Cor. 7. v. 32.* & seq. Ratio est, quia in illo statu à cultu Divino, exercitiis sacris, & animæ suæ curâ haud facile avocatur, (si suo saltem officio cum fervore mentis juxta votum & statum suum fungi velit) prout ex multorum Sanctorum Patrum exemplis patet; quod si verò quis dono continentiae non sit præditus, tunc melius est nubere, quam uri, juxta Pauli doctrinam; quoniam & conjugii status est Sanctus, ut ut in remissiori gradu. S. Basilus egregiè de utroque statu nimirum conjugali & virginali sive libero statu (h. e. coelibatu) locutus est. Le mariage est conforme à l'ordre de la nature, & la loy rend ses ordonnances conformes à cet ordre naturel. C'est pourquoy comme la virginite, qu'on vouë à dieu s'élève au dessus de la nature, elle ne reçoit de la loy aucun joug, ny aucun commandement; mais s'élève par-dessus la loy, elle offre volontairement au createur & au législateur suprême le présent d'une pureté inviolable. Aussi le sauveur du monde n'a rien commandé, touchant ce point; mais il a permis seulement, que comme l'homme avoit passé de l'incorruption à la corruption, en violant la nature par l'abus, qu'il a fait de sa liberté, il passât au contraire de la corruption à l'incorruption, en faisant violence à sa nature, par l'élection libre & volontaire d'un estat plus noble, & plus excellent, que le naturel. Et c'est ce qui a fait, qu'il n'ordonne à qui, que ce soit, de demeurer vierge, sachant qu'une condition si excellente, qui est au dessus de la nature & de la loy, ne peut être embrassée, que d'une ame, qui s'y porte d'elle même par le seul amour de cette vertu. Ex hisce dictis constat, statum conjugalem hominibus non esse absolutè necessarium, sed hominum arbitrio relictum, num illi sese committere velint, nec ne. De dono continentiae perquam piè loquitur S. Augustinus, dum DEUM sic alloquitur, continentiam jubes, domine, da quod jubes, & jube quod vis. (Vous n'ordonnez la continence, seigneur don-

donnez moy la grace & la force d'accomplir, ce que vous m'ordonnez, & ordonnez moy, ce que vous voudrez) quàm acceptus hic status sit DEO, qui in puritate & munditie vitæ cœlibes extra conjugium bonâ conscientia vivere valent, innuit S. Paulus 1. Corinth. 7. v. 2. 8. &c. nec cœlibatum subvertunt verba primæ institutionis conjugii. Crescite & multiplicamini, sicuti nonnulli perversè opinantur; Ratio est, quia hæc verba non sunt præceptiva, ac si quilibet in conjugio per inevitabilem necessitatem vivere debeat, sed sunt verba benedictionis, quibus Jehovah conjugibus benedicere voluit.

Cognati vox sumitur dupliciter, (1.) generaliter, & (2.) specialiter. Generaliter accepta denotat omnes omninò propinquos & sanguine junctos, qui dividuntur in agnatos & cognatos specialiter sic dictos. Agnati sunt cognati per virilis sexus personas sanguine nobis conjuncti, §. 1. *Inst. de legit. agnat. tut.* qui idem gentilitatis nomen & familiam habent, l. 2. ff. de suis & legit. germanicè die Schwermagen / so eines Geschlechtes / Schids und Helms sohd. Cognati verò in specie sic dicti, per foeminas nobis sanguine junguntur, d. §. 1. Hinc sicuti agnati jure Saxonico vocantur Schwermagen / ita contra cognati dicuntur Spelmagen / à fuso vel Spindel / quem sexus foemineus tractat, unde fit, quod jure Saxonico proximis agnatis res expeditoriz in hæreditate cedant, das Heergetvett / als das beste Pferd / Schwert und Harnisch / &c. Cognatis verò proximis cedit gerada, seu bona utensilia, inter quæ sunt vestes mulierum, catenæ, armillæ, annuli, &c.

Cognatio superior & inferior in linea ascendenti vel descendenti, à primo gradu incipit, sed quæ ex transverso numeratur, (h. e. collateralis) à secundo gradu: *princ. Inst. de grad. cognat.* Ideò pater & filius juxta jus civile sunt in primo; & frater & soror in secundo gradu cognationis, sed jure canonico sunt in primo gradu. *vid. Casf. 35. q. 5. de arbore consanguin.*

Collaterales in quarto gradu, jure civili licitè admittuntur ad nuptias contrahendas, a. g. consobrini & patruels, duorum fratrum vel sororum liberi, l. 19. C. de nupt. Contrarium docet jus Canonicum, propter arctum sanguinis nexum; possunt tamen per dispensationem summi Pontificis matrimonio inter se jungi; quia jus Divinum tales nuptias non simpliciter improbat.

Col-

Collatio bonorum est, quâ liberi ea, quæ à parentibus vivis acceperunt, post eorum mortem per fictionem quasi reddere & conferre coguntur, ut unâ cum reliquis fratribus vel sororibus ad defunctorum hæreditatem æqualiter admittantur; sic filia dotem, & filius bona profectitia conferre tenentur, *l. 17. C. de collat.* Castrensia verò, & quasi castrensia bona, quæ ipsi in militia, vel mediante arte quadam, laboriosè acquisiverunt, conferre non obligantur; nec adventitia bona, quæ aliundè illis obvenerunt, *l. 1. §. 15. ff. de collat.* Causa efficiens collationis est Prætor, & contributionis æquitas: materia sive objectum collationis sunt bona profectitia, quæ ab ascendente, cui succeditur, vel ejus occasione vivo eo accepta. Sic filia dotem post patris mortem conferre debet, aliàs ad hæreditatem non admittitur, ne reliqui fratres vel sorores, nihil adhuc ex bonis paternis accipientes, inæqualiter ad hæreditatem paternam admittantur, *l. 4. C. de liber. præterit.* Ergò meritò omnia illa bona imputantur in liberorum legitimam, quæ immediatè ex substantia & patrimonio ejus, de cujus successione queritur, provenerunt. *l. 30. §. 2. C. de inoffic. testament.* Ex dictis facile cognoscitur finis collationis, nimirum ut conservetur inter cohæredes æqualitas in dividenda hæreditate paterna, ne unus plus quàm alter ex bonis paternis vel avitis cum cohæredis damno injustè consequatur.

Collecta in genere (germanicè *die Steuer / Hülfsgeld / Anlage / Beth*) est contributio publica, pro Reipublicæ commodo ob necessitatem à Magistratu indicta; ideò dicitur onus reale extraordinarium, quod personis pro rebus imponitur pro necessitate Reipublicæ; Vocatur in jure Rom. collatio, *l. 27. §. 3. ff. de usufruct.* Vocatur etiam indictio, *t. t. C. de indict.* item tributum, *l. ult. §. 7. ff. de censib.* Collectas & tributa solvere debent illi, qui res vel prædia possident jure proprio, & qui fructus suos faciunt, *t. t. C. sine censu fund. Compar. non poss.* Colicctandi jus non imperio vel simplici jurisdictioni, sed regalibus cohæret. Ratio est, quia collectatio est actus sive qualitas superioritatis, sive jurisdictionis supereminentis; ideò inter regalia meritò refertur, *Recess. Imp. de anno 1551. §. Solche der Stände it.* & per consequens Baronibus & Nobilibus, aliisque inferioribus non comperit. Collecta est triplex: (1.) Imperialis, (*Reichsteuer*) (2.) Provincialis, (*Landsteuer*) & (3.) circularis, (*Kreysteur.*) Collecta imperialis in utilitatem totius imperii

perii Rom. omnibus in imperio viventibus ab Imperatore, cum consensu statuum imperii, necessitate flagitante indicitur, *l. un. C. de superindict. Recess. imper. Spirens. de anno 1544. §.* Und toletvol. *ibi.* Daß ein gemeiner Pfenning und Anschlag durch das ganze Reich Teutscher nation, &c. *§. §. seq. ibid.* Niemand ausgenommen / gemacht werde. Ideo indicitur etiam clericis privilegiatis & exemptis, *in d. recess. §.* Und zu diesen Christlichen *re. ibi.* Auch alle Stifter / Capittel / Klöster / *re. recess. imper.* zu Augsburg *de anno 1582. §.* Und nachdem diese / *re. ibid.* Ihre Untertanen / Geistliche und Weltliche / sie seynd exempt, oder nicht exempt, befreyt oder nicht befreyt / niemand ausgenommen. Ejusmodi collecta regulariter indicitur & solvitur pro expeditione turcica; ne turca immani suâ tyrannide Christianismum impiè supprimat, *Recess. imper. de anno 1542. §. 1548.* Hinc quando Imperator ab omnibus imperii subditis, necessitate urgente, collectam exigit, tunc eam immediatè ab Electoribus, Principibus, & reliquis imperii statibus exigit; illi verò, ne onera pro suis subditis soli ferant, subditos suos proportionaliter subcollectant, *Recess. imper. de anno 1544. §.* Und diereit nun diese Hülffe / *re. ibi:* Darzu die obberührte Hülffe an ihr selbst etwas ansehnlich / und gemeinen Ständen nicht wenig beschwerlich seyn wird / dieselbe aus ihren Kammergütern zu leisten; so ist für billig und nöthwendig angesehen / daß ein jeder Churfürst / Fürst und Stand seine Untertanen derothalben umb Hülffe und Steuer ersuche / und die von ihnen einbringen möge. Collectam tamen à subditis suis exigere debent secundum proportionem Geometricam, habitâ ratione bonorum cujusque, hoc est, pro modo facultatum & reddituum, ne quis ultra vires patrimonii injustè gravetur, sed distributio fiat secundum æs & libram, hoc est, juxta vires & quantitatem cujusvis subditi patrimonii & obventionem. *l. 1. C. de muner. patrim. §. Recess. imper. de anno 1542 §.* Nachdem aber die. Quod autem Electores, Principum, Comitum, Baronum, Nobilium, & Ecclesiasticorum bona à collectis non eximantur, sed proportionaliter collectasolvere debeant, ratio æquitatis hæc est, quia illi omnes sunt cives, & pars corporis Reipubl. Rom. qui non minus, quàm cœteri ab hostium incurfu & violentiâ defenduntur. Ideo collectarum solutione bona sua ab incurfu, deprædatione & incendio hostili redimere debent, necessitate & salute reipubl. sic svadente. *arg. l. 3. §. 15. ff. de*

de muner. & honor. (2.) Collecta provincialis statibus imperii tribuitur vi superioritatis territorialis. Attamen sciendum, quod statibus imperii jus collectandi sub certo duntaxat temperamento sit concessum; non autem pro statuum imperii arbitrio. Sie haben die Untertanen mit Steuer nicht höher zu belegen/ als einer jeden Obrigkeit Herkommen sich erstreckt/ und recht ist; darbey die Armen/ so viel möglich/ zu bedenken/ und nicht mit übermaß zu beschweren/ ne fiat juxta commune dictorium, divites solent condere decreta, & inopes solvere tributa. Ejusmodi provinciales collectas, consensu populi, indicant subditis Status imperii, ex rationabili & justa causa, vigore superioritatis & regalium; nam status imperii in suis territoriis vicem Imperatoris sustinent: Sic pro refectione murorum, vallis, & fossis civitatis extruendis, collectas cum consensu populi indicare possunt. Ex dictis patet, quod status imperii absque consensu populi & justâ vel gravi causâ collectas indicare nequeant, nisi contra jus vi id tentare velint, tyrannorum instar. Hic nota, collectæ imperiales à provincialibus in eo differunt, quod ratione collectarum imperialium subditi pro omnibus suis bonis ubique sitis collectas solvere cogantur; aut ratione provincialium saltem pro bonis in provincia sitis; quia hæc extra territorium extendi non possunt, cum bona reliqua collectantis jurisdictioni non sint subiecta, arg. l. fin. ff. de jurisdic. (3.) Collecta circularis ad decem circulos imperii, quâ singulos spectat. Sic quilibet circulus imperii pro sustentatione Camere imperialis Spirensis & Assessorum collectas quotannis solvere debet. *Ordm. camere p. 1. tit. 40. Sc. Cæterum collectarum solutio subjectionis tessera & probatio est, c. 2. X. de censib.* Ergo qui statibus imperii collectas provinciales solvit, eorum subditus est, &c. Collectæ justâ ex causâ impositæ, paratam merentur executionem, ob id in iis exigendis summariter saltem de plano contra subditos procedere, & à præceptis executivis incipere licet, l. 7. C. de exalt. tribut. quia militares expensæ, hostiumque incursiones multâ indigent diligentia, quæ citra pecunias peragi nequeunt, nec dilationem patiuntur; idcirco intra definita tempora tributa & collectæ solvenda sunt, ne Reipubl. inde quid detrimenti inferatur. *Novell. 8. c. 10.* Hic porro sciendum, quoties in civitatibus imperii de novis collectis exigendis necessitate sic exigente, questio est, tunc Magistratus urbici de collectis

tractant cum omnium ordinum, tribuumque (der *Zunftten*) civitatem repræsentantium consensu, ne seditio inde oriatur: quo sine in civitatibus Germaniæ collectam (*Schoss*) ad certam quantitatem facultatum sive bonorum, quæ quilibet civium possidet, solvere cogitur: nimirum à singulis centum imperialibus dimidium, vel unum, aut duos imperiales, prout civitatis necessitas & utilitas id postulat.

Collegæ vocantur, qui sunt ejusdem muneris & collegii. Tres faciunt collegium *l. 85. ff. de verb. signif.* quia collegium est quasi universitas, ad quam constituendam dualis numerus non sufficit; accedit & alia ratio, quòd si inter duos istos collegas de rebus ad collegium pertinentibus dissensio oriretur, quis hujus dissensionis & litis foret arbiter, cum tertium non haberent, cujus autoritate decidi vel componi possit lis. Prout *J. C. Ulpianus* de dissensione duorum arbitratorum respondet in *l. 17. §. ff. de recept. arbitr.* Cæteroquin universitas & collegii cujusque hæc est natura, ut negotia collegii dirigantur, vel decendantur aut componantur consensu majoris partis, *l. 160. §. 1. ff. de R. J.* at si collegium ex duobus saltem collegis constat, tunc nec majorem, nec minorem partem in eo reperire licet; idèd tres ad minimum requiruntur, ut tertia persona in duorum collegarum dissensione sententiam ferat, aut ut duo collegæ quasi per majora vota vincant in ferendis votis tertium, &c. quamvis per unam personam collegium non possit constitui, per unum tamen potest conservari, si antiqui forsàn sint mortui *l. 7. §. fin. ff. quod cujusque univers. nom.*

Collegia opificum consensu Principis vel Magistratus opprobata (qualia sunt Sartorum, Sutorum, Fabrorum, Scriptorum, &c.) de rebus ad eorum artificium & professionem spectantibus statuta inter se specialia condere possunt, quatenus aliis non nocent, *l. ult. C. de jurisdict. omnium judic.* quæ collegas eorum saltem, & non alios obligant, *de Zunft. Brüder.* Hæc statuta particularia tribuum tribuunt Magistris Collegiorum, (*den Zunft. Meistern*) quandam jurisdictionem & potestatem coercendi collegas, multamque civilem irrogandi, (intellige in causis civilibus, artificium eorum concernentibus; non autem in aliis, nec in criminalibus) ut de causis inter collegas & collegiaros controversis cognoscere, ac transgressores statutorum punire licitè possint; quod si *collegia Principis*

pis privilegio non fuerint approbata, non censentur licita, sed reprobata, etiam si plura quam centum forent; quia alioquin videntur facere monopolia reipublicæ noxia.

Collegium est plurium personarum ejusdem potestatis & muneris, rerumque ad id spectantium Societas, Principis autoritate firmata: Ratio est, quia collegia opificum, mercatorum &c. jure regulariter sunt prohibita; causæ prohibitionis sunt sequentes, (1) ut commensationum & comotationum occasio honestè evitetur, undè plurima mala in Republ. oriri solent. (2) Ut factionibus & conjurationibus non detur ansa; quo respexit Svetonius in vita Augusti Imper. plurimæ, inquit, factiones titulo collegii novi ad nullius non facinoris societatem coibant; sed Augustus omnia præter antiqua & legitima prudenter dissolvit. Et (3) ne monopolia in reliquorum evium oppressiorem inique introducantur, nam opifices solent interdum inter se in fraudem aliorum condere statutum, nequis eorum minori pretio res suas divendat, quam in suo collegio privatim inter se definiverunt; contrarium faciens certâ multâ pecuniariâ sit puniendus. Quale statutum meritò à Magistrato rejiciendum, (si id cognoverit) & omnes opifices eo nomine punire debet, ne imposterum talia ad vexandos suos concives malitiôsè excoigent.

Comitia prævio Electorum consensu indicat Imperator statibus imperii, ut certo & definito tempore Francofurti vel alibi conveniant omnes, deque totius imperii Rom. salute tempestivè deliberent, quæ inchoantur ab invocatione Spiritus sancti per Missam, quâ finita pergat Cæsar ad curiam, seu deliberandi locum, ab omnibus Electoribus, Principibus, & reliquis statibus, sive Ordinibus imperii comitatus. Tunc Cæsar in solium suum ascendit, & Electores, ut Moguntinus, Trevirensis, Colonienfis, Bavarus, Saxo, Marchio Brandeburgensis, & Palatinus, suam quisque sessionem ordine occupant. Cæsar sedet loco eminentiori, & Electores loco paululum depressiori circumsedent, ut à dextris Moguntinus, Dux Baviaræ & Palatinus; à sinistris, Colonienfis, Saxo, & Brandeburgensis, à Elector Trevirensis Cæsari è regione oppositus sedet. Porro inferius ad dextram sedent Archidux Austriae, Archiepiscopi, Magister ordinis Teutonici, Episcopi, Abbates, & Abbatissarum legati. Ad sinistram reliqui Principes Seculares, eorumque legati, quibus

postea Comites, Barones, liberæ civitates ordine ferè confuso se adjungunt. Sessionibus sic ritè occupatis, Cæsar Principi cuidam imperii clementer injungit negotium, ut Comitiorum initium brevi quâdam succinctâ oratione coram omnibus imperii Statibus publicè faciat, gratias nomine Imperatoris agendo Statibus imperii pro præstito obsequio; hoc peracto, capita ad deliberandum proposita statim publicè præleguntur: postea surgunt Electores & Principes, & paululum inter se collocuti per aliquem, regulariter per Brandenburgicum Electorem, vel ejus Cancellarium respondent, gratias primum agendo Cæsari pro paternâ curâ & affectione erga imperium, offerentes se de capitibus propositis deliberaturos, omneque id, quod ad salutem & dignitatem imperii spectare possit, facturos. Ceremoniis hisce peractis, & copiâ propositionis statibus Imperii communicatâ, quislibet status Imperii in suâ classe de iis negotiis consultat. Hæc observandum, quod Electorale Collegium autoritate & potestate longè exsuperet reliqua duo collegia, nimirum Principum & civitatum. Primi collegii scilicet Electoralis Director & Decanus est Elector Moguntinus. In secundo collegio, puta Principum jus proponendi & dirigendi habent Archidux Austriæ & Archiepiscopus Salisburgensis alternatim; in hoc collegio omnes Principes, tam Ecclesiastici, quàm seculares, ut & Abbates principali dignitate gaudentes virium suffragia sive vota ferunt, suntque numero 92. Reliqui verò Abbates & Prælati minores omnes curiatim vota ferunt, h. e. omnes in universum duo tantum habent suffragia, alterum habet Svevi, & Rhenani alterum; hæc etiâ Comites Imperii, quibus adjunguntur Barones, in duo scâna sc. Svevicum & Wetteravicum divisi, duo saltem habent vota; Tertium Civitatum liberarum collegium in duo scamaa divisum, utpotè Rhenanum & Svevicum, duo etiam habet vota. Hæc notandum, Civitas libera, in quâ habentur Comitæ, habet in collegio civitatum jus proponendi; Si ergò Francofurti, ubi ut plurimum celebrantur, Comitæ fuerint, tunc Consul Francofurtensis est Decanus Collegii civitatum, &c. Præcipuæ civitates liberæ sunt Norimberga, Augusta Vindelicorum, Francofurtum, Colonia, Lubeca, Ulma, Argentoratum, Ratisbona, Wormatia, Spira, &c. Hæc porro notandum, quando Electores in uno, vel altero articulo aliquid certi ratione sui collegii concluderunt, aperitur

senten-

sententiam suam Collegio Principum, & hi vice-versâ; si hi sententiam Electorum approbent, benè est; sin minus, recipiunt se Electores in suum conclave, de re ulterius deliberaturi, & tamdiu referunt & correferunt hæc duo collegia, donec inter se conveniant. Hoc præstito, postea colleg. uni civitatum advocant, suamque illi sententiam communem amicè exponunt; si tunc tertium Civitatum Collegium, Electorum & Principum sententias approbaverit, tunc communem suam sententiam status Imperii Imperatori per deputatos offerri curant, quòd si Imperator eorum placita approbet, res est confecta; Sin secus, replicando cum statibus tamdiu amicè disceptat, donec inter ipsos conveniat. Verùm si collegia inter se discrepent, diversasq; foveant sententias, nec inter se convenire possunt, tunc Imperatori discrepantia eorum suffragia proponuntur, qui amicâ tractatione dissentientes Imperii status componere studet; compositione sic subsecutâ, communem sententiam Moguntinus ceu Decanus & Cancellarius Imperii in justam Recessus formam redigit, quàm postea subscriptione & sigillatione corroborant status Imperii: quòd si verò quædam præter spem componi nequeunt, in proximum conventum differuntur. Eo sine in plurimis Imperii decretis sequentia verba circa finem apponi solent: Und Wir Churfürsten / Fürsten / Prælaten / Grafen / und Herren / und des Heiligen Reichs Freye und Reichs Städte / Gesandten / Botschafften / und Gewaltshabern hernach bekant / bekennen öffentlich mit diesem Abschied / daß alle und jede Puncten und Articul mit unserm guten Wissen / Willen und Rath vorgenommen und beschlossen seyn; Porrò notandum, quòd jurisdictio tempore Comitiorum in civitate liberâ, in quâ habentur Comiticia, tripliciter sit divisa. Primam Imperatoris aulae Marschallus in aulicos Imperatoris exercet; Alteram jurisdictionem hereditarius Marschallus ex mandato Archimarschalli Saxonis in Legatos, Legatorumque familiam & advenas omnes exercet, & tertiam Senatus urbanus in suos Cives exercet. Ideò etiam Senatus Civitatis Imperatori ad Comiticia venienti claves urbis spontè offerre solet in signum subjectionis.

Commissarii à Principe, eò sine constitui solent, ut partes litigantes reconcilientur, quòd si verò litigare, quàm reconciliari malint, tunc dissolutâ commissione per ordinariam juris viam procedunt

liti.

litigantes. Ratio est, quia nemo jure ad transigendum vel paciscendum compelli potest, *l. 3. §. 1. ff. de recept. arbit.* Ergò durante commissione suspensa est jurisdicção ordinarii judicis, coram quo processus institui solet; Hi commissarii commissionis formam præcisè observare debent, ne fines excedant, *c. 22. X. de rescript.*

Commodatum est contractus realis, quo rem nostram alicui gratis ad certum usum concedimus, ut is eandem nobis in specie illà sam finito usu restituat. Efficiens causa hujus contractus est contrahentium consensus, h. e. sunt ipsi contrahentes, puta commodans (ut Dominus rei) & commodatarius, cui incumbit sollicitè curare, ut rem sibi commodatam conservec illà sam, & ne eam ad alios usus, aut diutius, quàm commodans ei permittit, in sui commodum applicet; Idcirco si commodatarius rem commodatam culpà suà deteriore reddat, res non censetur reddita, *l. 3. §. 1. ff. commodat.* atsi res commodata, nimirum equus, vel alia res casu fortuito & improvisò absque dolo & omni culpà commodatarii perierit, commodatarius non obligatur æstimationem rei commodatæ solvere commodanti, quia nemo regulariter tenetur in contractibus casum fortuitum præstare; sed res perit suo Domino, *l. 23. in fin. ff. de R. I. l. 6. C. de pign. action.* quòd si verò culpa casum præcesserit, talis casus commodatarium non excusat, quia non est merè fortuitus, sed à culpa originem trahit, ob id impuratur commodatario. Materia sive objectum commodati sunt res tam mobiles, quàm immobiles in commercio existentes. Forma est rem utendam gratuito tradere præscripto fine & modo usus, per tempus expressum, vel tacitè intellectum; quantum scilicet usus rei commodatæ expeditus exigit, *l. 17. §. 3. ff. commodat.* Finis est, ut mutuis officiis alii alios adjuvemus, & communicato rerum usu communibus vitæ necessitatibus in hac civili societate subveniatur; Hic duas quæstiones subjungo, (1) quæritur, an commodans jure possit commodatum antè finitum tempus usui rei commodatæ constitutum repetere? Resp. distinguendo, vel commodans postea re commodatà opus habet, vel non. Si opus ipse habeat, subdistingendum, vel prævidit hoc commodans (se re commodatà opus habere) & sic revocare nequit, quia censetur illud incommodum spontè subire voluisse in commodatarii gratiam; vel non prævidit, & revocare potest. Ratio est, quia commodans non præ-

præsumitur in tali gratuito casu sic liberalis fuisse, ut propriis suis necessitatibus officeret. Sic etiam se res habet cum donatione, quæ ob natam postea prolem, revocari potest, quia donans de liberis non cogitavit; idcirco actus ultra, quàm cogitatum, extendi nequit. *arg. l. 55. ff. de oblig. & action.* Hinc semper subest tacita conditio, nisi commodans ipse indigeat; quilibet enim, magis sibi, quàm alteri, obligatur, *l. 6. C. de servit. & aqua.* Ergò in tali casu licitè revocatur, exemplo locatoris, qui, si ipse indiget domo locata, conductorem jure expellere potest, *l. 3. C. de locat. & conduct.* Altero casu, ubi commodans ipse non indiget, rem commodatam jure repetere nequit, antè finitum usum, *l. 17. §. 3. ff. commodat.* quia commodatarius jus ad rem, ex contractu habet, quòd ipsi, antè tempus usui constitutum, contra justitiæ principia, in tali casu, non est eripiendum, *§. pen. Inst. de just. & jur. (2)* Quaritur; an commodatarius, in casu ruinae, incendiù vel naufragii, teneatur res commodatas, neglectis rebus propriis, servare; & si commodatarius viderit, se utrasque conservare non posse, amore rerum propriarum, ex quadam necessitate, neglexerit commodatas, num ad eas restituendas actione commodati justè conveniri possit? Resp. affirmando, ratio est, quia commodatarius exactissimam diligentiam, & majorem, quàm suis rebus adhibet, alienis rebus, quarum usus sibi gratis est concessus, adhibere debet, *l. 18. pr. ff. commodat.* adeoque commodatas res propriis præferre obligatur &c.

Comædiæ & tragœdiæ non prohibentur, quæ spectatores ad virtutem & honestatem excitant, ad has omnibus, tam juvenibus, quàm senibus, adire licet; at, si inhonesta & turpia contineant, meritò damnandæ sunt. Sæpè enim honesta matrona, vel virgo, ad Comœdiam procedit, & inhonesta revertitur. Insuper histriones, quæstuariâ suâ arte, civitatum pecunias exhauriunt. Eo fine olim repudium permisit Imperator, si uxor, inscio vel invito, marito ad theatrales ludos, vel arenarum spectacula iret. l. 8. §. 3. C. de repud. Quod fiebat ob præsumtionem libidinis & adulterii, hisce enim illecebris mulierum pudicitia præsumitur attentata.

Commodum. Qui vult sentire commoda; is debet & incommoda sentire, l. 10. ff. de R. I. Ergò, qui vult hæreditatem locupletem adire, is debet quoque hæreditatis debita solvere, ne fiat locupletior cum aliorum damno. Ex opposito, qui suffert rei incommoda, illi nec

L

ejus-

eiusdem commoda invidere debemus, *l. 1. §. fin. ff. de aqua plu. arcend. §. l. 18. ff. de usufr.* ne is iniquè prægravetur, exemplum habemus in *§. 20. Inst. de rer. divis.* quod proprietates riparum sit illorum, quorum prædiis adhæret; nam si morsu fluminis ripæ fiant latiores, hoc damnum ad eosdem prædiorum Dominos pertinet. Hinc prudentissimè asserit Imperator Justinianus, in *l. un. §. 4. C. de caduc. toll.* quod is non sit ferendus, qui lucrum amplectitur, sed onus ei annexum contemnit, cum naturâ æquum sit, commoda cujusque rei eum sequi, quem sequuntur incommoda, *l. 10. ff. de R. I.*

Communio rerum discordias excitare solet, *l. 77. §. 20. ff. de legat. 2.* Ideò quilibet rem communem, pro parte sua indivisa, licitè vendere potest. *l. 3. §. 4. C. de commun. rer. alienatione.* Primis quidem mundi temporibus, cum pauci adhuc existerent homines, res omnes, quotquot in mundo erant, habebantur communes, ut non magis ad hunc, quam ad alterum propriè spectarent: quoties verò tunc temporis unus vel alter, certam rem, vel terram, in sui utilitatem possidere inciperet, eam tamdiù retinebat quietam & quasi propriam, quamdiù illam possidebat, & ad suos usus applicabat. Ipso autem momento, quò apprehensas res relinquere desinebat, eas quilibet alius, pro arbitrio occupare, sibi que retinere poterat. Ast successu temporis, aucto undique genere humano, & occupatis ubique terrarum possessionibus, ad evitandas lites, pacem & tranquillitatem inter homines conservandam, terræ & agri inter homines sunt divisi, & singulis assignati; sic dominia tandem rerum ab hominibus sunt introducta, ne communio amplius mortalibus discordias excitare posset. De his apertè loquitur Imperator, in *l. 5. ff. de justit. §. jure.* Jure gentium, inquit, introducta sunt bella, discretæ gentes, regna condita, dominia distincta, agris termini positi, ædificia collata, commercium, contractus, emptiones, venditiones, locationes, conductiones, & reliquæ contractuum species; undè obligationes institutæ, &c. Sciendum tamen, quòd non omnes res, factâ primâ illâ rerum divisione, simul & semel in proprietatem certorum hominum pervenerint, sed successivè, & pro ut usus generis humani id postulare visus est. Multæ res sunt divisæ, & à certis hominibus separatim occupatæ; quædam intra primævam communionem permanserunt, ut lumen, aër, aqua profluens,

fluens, calor Solis, immensus Oceanus, &c. *§. 1. Inst. de rer. divis.* Verum, quæ primis temporibus non fuerunt divisa, sed communia, juxta primævum statum manserunt, sic semper fuerunt qualificata, ut cederent primo occupanti, quo jure naturali Hollandi hoc seculo, multas incognitas & desertas regiones occuparunt, sibi que proprias effecerunt. Ex introducto hoc rerum dominio, certa officia hominibus, jure naturali & gentium, injuncta fuerunt, quæ adhuc sunt observanda, (1.) ut quilibet obligetur pati, alterum rebus suis quietè frui, neque illas vi aut fraude, sive dolo, in veri Domini præjudicium vel detrimentum, corrumpere, aut quovis modo ad se, contra Domini voluntatem, trahere. Quo referuntur duo sequentes tituli. *ff. ad L. Julian. de vi public. §. 1. ff. ad L. Jul. de vi privata.* eo fine furta & rapinæ, jure gentium prohibentur *l. 42. de verb. signif.* (2.) Quoties res aliena fortè ad me, sine Domini consensu, & sine justo titulo, pervenit, obligor, eandem vero Domino, (si eum cognovero) restituere, ne injustè fiam locupletior cum alterius damno, *l. 14. ff. de condit. indebiti.* Ex hoc fundamento fluit: si fur rem furtivam apud me, furti ignarum, deposuerit, & postea verus rei Dominus accesserit, Domino, & non furi, rem depositam restituere cogor, *l. 31. §. 1. ff. de posit.* De his vide plura apud Grotium, de jure belli & pacis; & apud JCtum à Felden, universalìa juris tractantem.

Comparatio. Quicquid alicui comparatur, non est id ipsum, cui comparatur; sic lata culpa dolo comparatur, *l. 32. ff. de positi.* Ergò non est ipse dolus; quæ duo in delictis distinguuntur, *l. 7. ff. ad L. Cornel. de Sicar.* hinc si quis, culpà latà, committit homicidium, ultimo supplicio non afficitur, sed leviori pœna.

Compensatio est debiti & crediti inter se contributio; quod fit, quando creditor debitori iterum liquido & purè debet ex alia justa causà; & si tantundem, in quantum creditori est obligatus, solvere debet, compensatur tota debiti summa; si verò fuerit minus, quoad concurrentem saltem summam, ut invicem tollantur. Ob id compensatio dicitur, imaginaria & interpretativa solutio, quâ debitum liquidum & certum cum debito liquido & certo, reciprocum actoris & rei justè compensatur. Compensatio enim est species solutionis, *l. 4. in fin. ff. qui potior. in pign.* Compensatio tamen non fit immediatè ipso jure, sed opponi debet à reo, *l. 2. l. 8. §. 1. fin. C. de*

compensat. Undè Germanorum proverbium: Abschlag ist gute Beszahlung; quod ratione haud caret, quia debitoris interest, in mutua, certâ & liquidâ obligatione potius non solvere, quàm solutum postea repetere, e. g. si Titius à Mævio peteret ex emptione & venditione 100, & Mævius vice versâ à Titio 60 ex locatione & conductione: quod si in hisce casibus debitum ab utraque parte sit liquidum, tunc Mævius, factâ compensatione, 40 saltem reverâ solvit, reliqua 60. per imaginariam solutionem solvere videtur. Ast si debitum prærensus Mævii sit illiquidum, secus se res habet; quia liquidum cum illiquido compensari nequit. Causa efficiens compensationis sunt personæ compensantes, creditor & debitor reciprocus. Compensatio enim oritur partim ex naturali æquitate, partim ex civili. Ex naturali; quia interest nostra potius non solvere, quàm solutum repetere. *l. 3. ff. b. t.* Dolo etiam malo postulat, qui petit id, quod restituere debet. *c. 59. de R. I. in 6to.* Ex civili autem æquitate sive ratione; quia compensatio pertinet ad dirimendas lites, ne fiat per plura, quod per pauciora præstari potest, *l. 10. C. de judic.* Sic actiones compensatione minuuntur. Materia sive objectum compensationis sunt debita liquida & res fungibiles. Finis compensationis est, ut præscindantur litium occasiones, ac uno judicio negotium, contributione ultro citroque facta, transigatur, quod alioquin pluribus judiciis & actionibus esset expediendum, & sic justè minuuntur actiones. Hæc tria notanda sunt requisita, (1.) ut debitum sit certum & liquidum, ex causa judicati, *l. 2. C. b. t.* vel ex alia legitima ac clara probatione tali, ut instrumentis, vel testibus statim demonstrari possit; (2.) ut sit purum & statim exigibile: nam quod in diem, vel sub conditione debetur, compensari nequit, *l. 7. ff. b. t.* & (3.) ut utrimque debeatur, hoc est, ut is, qui convenitur, illi ipsi, qui ipsum convenit, vicissim ex justa causa debeat, *l. 18. §. 1. Gl. pen. ff. b. t.*

Compromissum. A persona (hoc est, arbitro) in qua est compromissum, regulariter recedere non possunt litigantes, si arbiter compromissarius sententiam solenniter, observato juris ordine, tulerit, *l. 27. §. 2. de recept. arbitr.* Ast si dolosè egerit arbiter, in unius partis præjudicium, à compromisso licitè recedi potest, *l. 3. C. d. t.* exceptione doli oppositâ, ne arbitri malitia litiganti (reo vel actori) iniquè noccat.

Cona-

Conatus in atrocioribus delictis perinde punitur, quàm ipsi delicti atrocioris effectus; intellige, si conatus ad aliquem externum actum & effectum pervenerit. Ea propter is etiam pacem publicam fregisse dicitur, qui non reverà ipso actu eam fregit, vel in eam dolosè deliquit; sed qui eandem frangere, sive in eam delinquere conatur, *Recess. Imp. Land: Fried de anno 1548. art. 3.*

Concilia generalia sunt conventus Episcoporum, quæ Episcopi, ex toto terrarum orbe in unum convenientes, autoritate sedis Apostolicæ, condunt, *distinct. 17. can. 1. § 2.* Concilia universalis quatuor priora sunt, Nicenum, Constantinopolitanum, Ephesinum, & Chalcedonense, *Novell. 115. c. 3. § 14. § distinct. 16. can. 8.* In conciliis semper agitur de verà Catholica religione conservanda, & propaganda; de dissensionibus circa fidem tollendis, deque hæresibus & erroribus extirpandis, *distinct. 15. can. 1.* Concilia generalia demùm inceperunt, sub initio seculi quarti, tempore Constantini Magni; quia antè illa tempora, ob Imperatorum Ethnicorum gravissimas persecutiones, congregari nõ potuerunt Episcopi, *distinct. 15. can. 1. pr.* In primo Concilio, puta Niceno, congregati fuerunt 318. Episcopi, qui Arrium hæresicos damnarunt, anno Christi 328. In secundo Concilio generali Macedonius: In tertio Nestorius: Et in quarto Eutyches, hæresicos publicè condemnati sunt. Hic notandum: Concilia à loco, ubi habita sunt, nomen acceperunt.

Conclusio causæ controversæ in foro, est omnium probationum & allegationum ulteriorum renunciatio, & ad sententiam submissio, quæ partibus os clausum est. Tunc in causa controversa dicitur conclusum, quando præviâ litis contestatione & deductis probationibus (per testes & instrumenta) exceptionibus, replicationibus, duplicationibus, &c. litigantes utrinque renunciarunt omnibus ulterioribus exceptionibus, disceptationibus, & allegationibus juris, & facti, & causam controversam cognitioni iudicis committunt, *c. 5. X. de causa possess. § proprietat.* quæ partium renunciaciones actis inferendæ sunt ad publicum testimonium, *c. 11. X. de probation.* Conclusio causæ alia est pura, quæ simpliciter & absolute causam concludit; alia est eventualis, quæ fit, cum conditione, protestatione, & reservatione, dicendo: hisce concludo, causamque controversam ad definiendum iudici submitto; si ad-

verſa pars nihil novi amplius attigerit, vel alioquin nihil de novo emerſerit: quod ſi pars adverſa abſque juſtâ cauſâ concludere nolit, tunc poteſt judex, ob contumaciam illius cauſam pro concluſâ acceptare, & ſententiam pronunciare, *Auſt. jubemus C. de judicis.*

Concubinatus jure civili Romano olim permiſſus fuit, ſed iis ſaltem, qui uxores non habebant, ne dilectio concubinæ minueret vel planè tolleret amorem uxori debitum, *l. un. C. de concubinis.* nec infamare potuit concubinatus, *l. 3. §. 1. §. t. t. ff. de concubin.* quia eſt imitatio quædam matrimonii, vel eſt quali ſemi matrimonium. Vocatur etiam inæquale conjugium, *l. 3. C. de natur. liber.* ſed minus propriè. Olim etiam lupanaria & ſordida meretricum confuetudo fuit permiſſa, *l. 22. §. l. 29. in ſin. C. ad L. Jul. de adult.* Jura hunc vagum concubitum & ſcortationem non ideò permiſerunt, ac ſi hanc inordinatam Veneris libidinem, ab omni crimine immunem eſſe aſſerent; ſed ad majora mala in republicâ præcavenda (ſcilicet adulterium & Sodomiam) per conniventiam permittere cogebantur, &c. Contrarium ſtatuit jus Divinum, quòd omnem concubitum, extra matrimonium, damnat, *1. Cor. 5. 6. §. 10. verſ. 8.* eundem & jus canonicum damnat; ubi inter alia *c. 6. diſtin. 34.* dicit, fornicari vobis non licet, ſufficiant vobis uxores, ſi vos ſurdi eſtis, audiant angeli; ſi vos contemnitis, concubinas vobis habere non licet; et ſi non habeatis uxores, tamen non licet vobis habere concubinas &c.

Condemnare. Nemo juſtè condemnari poteſt, niſi vel convictus ſit criminis, vel ſpòntè confeſſus ſit, *cauſ. 2. q. 1. can. 13.* Ergò confeſſio, vi aut metu tormentorum expreſſa, neminem condemnat, niſi factam confeſſionem poſteà iterùm confirmet, *l. 1. §. 23. ff. de queſtion.* quæſtio enim ſivè tortura eſt res fragilis & periculòſa, veritatem sæpè fallens, quia plerique torture ſubjecti tanta ſunt cordis duritia, ut ipsis veritas vi tormentorum nullo planè modo exprimi poſſit: alii è contra tanta ſunt impatientia, ut quidvis in propriam perniciem mentiri, quàm tormentis amplius cruciari velint.

Conditio abſolutè conſiderata eſt generale nomen, omnes actiones personales in ſe complectens. Dicitur à condicendo h. e. denunciando diem & locum coram teſtibus, ac convenire cum reo, quâ die

die iudicio se sistere velit, *f. 15. Inst. de action.* nam olim in Rep. R. moris fuit, ut, iudicio à Prætoribus urbano, seu Magistratu, constituto, diem ex suo commodo litigatores determinarent, quo causa controversa in iudicio examinaretur, *l. 8. ff. qui satisd. cog.* cum autem ejusmodi conditiones sive denunciations, præsertim in actionibus personalibus fierent, hinc factum est, ut actiones personales generaliter vocarentur conditiones. Hodie conditionibus vel denunciationibus talibus non amplius utimur, sed iudex reum, mediante actoris petitione & libelli oblatione, in jus vocari sive citari jubet.

Conditio causa data causa non sequuta est, quâ quis alteri quid ob causam futuram honestam dedit, causam verò ab altero permittente non impletâ, datum justè repetit, si accipiens causam (promissum) non adimpleat, obstringitur ad reddendum, quòd datum est. De hac conditione in ff. & Codice agitur de conditione ob causam datorum. Ergò si quid alicui detur aut donetur ob causam e.g. ut Romam proficiscatur ad defendendam causam controversam, per appellationem ibi devolutam, si causa non sequatur, hoc est si is id non faciat, justè condicitur ex capite causæ non secutæ, *l. 2. C. de condit. ob caus. dator.* hæc conditio videtur ex quasi contractu & tacita conventionione oriri, ut, si promissum non fiat, repetere liceat, quòd datum est, *l. 52. ff. de condit. indebiti.*

Conditio sine causa repetitur id, quod sine causa est apud alterum veluti Syngrapha apud creditorem post solutam pecuniam, *l. 2. C. de condit. ex lege.*

Conditio indebiti est, dum quis aliquid quasi ex mutuo accipit, ad quod reddendum justè obligatur. Ergò qui indebitam pecuniam ignorans solvit, hoc ipso videtur contrahere cum illo, cui solvit, quod sibi ex mutuo tacite sit obligatus, ad solum reddendum, *l. 2. § 33. ff. de condit. indebiti.* Hæc conditio ex bono & æquo oritur; æquum namque est, ut omne illud, quod alterius est, & apud alterum sine justa causa deprehenditur, justè repeti possit; ne quis cum alterius damno locupletetur, *l. 14. ff. d. t.* ast si quis sciens indebitum solvat, cessat conditio sive repetitio indebiti; ratio est, quia in tali casu solvens donare videtur. Ubi non sufficit conditionem indebiti allegari, quia illa est facti, quod æquè probandum, quam ignorantia sive error; ob id actori in conditio-

ne

ne indebiti duo extrema sunt probanda (1) solutio & (2) ignorantia sive error, *l. 25. pr. ff. de probat.* quò casu ignorantia facti proprii toleratur ob dampnum vitandum, *l. 22. §. 1. de condit. indebit.*

Conditio furtiva est, quã rem furto dolosè ablatam à fure, vel ejus hæredibus repetimus. Condiçione hac furtivã rem nostram, nobis dolosè surreptam, licite persequimur & petimus, *§. fin. Inst. de obligat. que ex delicto nasc.* Condiçtio hæc furtiva soli Domino competit, *l. 2. ff. de condit. furt.* hæc actio est rei persecutoria & non poenalis *l. 7. §. 2. ff. d. t. ab hac condiçione furtiva differt actio furti*, quoniam illã furtivam saltem rem persequimur, hac verò poenam dupli vel quadrupli persequimur, *d. §. fin.*

Conditio ob turpem vel injustam causam est, qua id, quod ob factum, respectu solius accipientis, turpe datum aut promissum repetitur, licet factum præstatum, sive causa secuta fuerit; fundamentum hujus condiçionis est quasi delictum, nimirum acceptio ex turpi causa. Hæc condiçtio competit illi, qui nihil turpe intendens, aliquid dedit, & idèd danti competit, contra eum, qui aliquid turpiter accepit ad restituendum datum. Hic probè notandum: omne quod datur, aut ob rem consequendam aut ob causam datur, *l. 1. ff. de Condit. ob turpem causam.* Datur quid ob rem honestam vel turpem: quod ob rem honestam datur, tunc repeti potest, si res, propter quã datum est, secuta non fuerit: ob rem turpem ita datur, ut aut dantis sit turpitude, & non accipientis; aut saltem accipientis, aut utriusque: quando solius dantis turpitude intercedit, datum repeti nequit, quia repetens propriam allegaret turpitudinem *l. 5. C. d. t.* ut si quis meretrici pecuniam daret pro inhonesto coitu, quò casu dans videretur turpiter agere, non accipiens: nam licet in se turpe sit esse meretricem, attamen turpiter non acciperet pro concubitu datum, quia non quã honesta persona, sed quã meretrix id accepisset, *l. 29. C. ad L. Jul. de adult.* Ast si turpis tantum causa accipientis fuerit, etiãsi res secuta sit, propter quã datum est, repeti potest: Ut si actor judici multam pecuniaz det, ut pro se in justissimã causa sententiam ferat, quia judex id gratis, ratione de mandati officii æquitate suadente & justitia impellente, præstare obligatur, *l. fin. ff. d. t. de condiçione ob turpem causam.* Quando verò utriusque & dantis & accipientis turpitudi-

do

do versetur, tunc datum repeti nequit, quia in pari causa potius debet esse accipientis & possessoris conditio, *l. pen. ff. h. t.* quidquid hic de turpi causa dictum est, id de omni etiam injusta causa dictum intelligitur, nam quidquid injustè datur, aut injustè fit, id turpiter dari aut fieri censetur, cum injustitia nihil sit pejus & deterius.

Conditio. Nemini regulariter per alterum iniqua conditio inferenda est, *l. 41. ff. de R. I.* Excipe, si pater crimen læsæ Majestatis commiserit, filius per patrem redditur infamis, & privatur totâ paternâ hereditate; ut ut filius sit innocens, quòd fit ob atrocitatem criminis, & præsumptionem hereditarii criminis: in filio enim metuitur exemplum hereditarii criminis, *l. 5. C. ad L. Jul. Majest.* juxta Germanorum proverbium, *Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm.*

Conditio est vel Physicè (sivè naturâ) vel moraliter (sivè lege) impossibilis; illa est, quæ per rerum naturam fieri nequit, e.g. si mare ebberis, vel cælum digito tetigeris, tibi mille dabo; Hæc est, quæ secundum leges honestè fieri nequit, sed bonis moribus repugnat, *l. 15. ff. de condit. instit.* e.g. si inimicum meum necaveris, vel Deum abnegaveris, dabo tibi mille. Ex ejusmodi contractu inhonesto promittens non obligatur, etiamsi alter, puta stipulator horrendum hoc delictum in effectum deduxerit, quia rerum turpium nulla est obligatio. Ex hoc fundamento statuunt jura civilia, quod si juvenis ancillam spe & promissione certi præmii, ad illicitam venerem dolosè & libidinosè permoverit, is ad implendum promissum ancillæ civiliter non obligetur, quia ex turpi causa promissum est. Et vice versâ, quod ancilla non obligetur illicitam venerem cum juvene exercere, etiamsi illa inhonestum coitum acceptâ pecuniâ juveni promiserit; imò ne quidem pecuniam sordido nomine acceptam, juveni reddere cogitur; Ratio est, quia ex turpi causa datum repeti nequit, *l. 1. § seqq. de condit. ob turp. caus.* ejusmodi ridiculi casus interdum accidere solent.

Conditio impossibilis contractibus adjecta reddit contractum inutilem, *l. 31. ff. de oblig. § act.* quia tunc ludere videntur contrahentes, nec obligari velle; contrarium obtinet in ultimâ voluntate; ut si testamento impossibilis conditio adscribatur, tunc favore ultimæ voluntatis habetur pro non adjecta, ac si testamento non esset adscripta, *§. 10. Inst. de hered. instit.*

Conditio habetur jam impleta, si is non sit in mora vel culpa, à quo implenda est, *vide t. ff. de condit. causa data, causam non secuta*, e.g. si quis mihi promisisset mille imperiales, si ejus filiam in uxorem duxero, accipio conditionem; sed is eam mihi postea denegat; quo casu conditio à parte mei censetur impleta; At si morte filiae interveniente eam ducere non potuerim, tunc conditio non intelligitur impleta, *l. 4. C. de condit. insert.*

Conditiones intrinsecè testamento accedentes (h.e. quæ tacitè insunt) non faciunt legata conditionalia, *l. 99. ff. de condit. § demonstrat.* nisi per extensionem sic loqui velimus.

Conductio. Qui contra legem conductionis fundum ante tempus sine justa ac probabili causa deseruerit, ad solvendas totius temporis pensiones ex conducto conveniri potest, *l. 55. §. 2 ff. de locat. § condit.*

Confessionem fidei Catholicæ in scriptis publicè facere voluit Imperator Justinianus ad fervorem sinceræ religionis Catholicæ contestandum, *vide §. 5. C. de Summa Trinitate.* Hic religiosissimus Imperator maximum suum studium & curam in legibus ferendis, & in republica feliciter gubernanda publicè declaravit *in Novell. 7. pr. § Novell. 86. pr.* & quomodo omnia ad utilitatem reipublicæ, à DEO sibi concreditæ, & ad tranquillitatem ac felicitatem subditorum retulerit, ac direxerit; inque hanc curam dies noctesque anxie incubuerit, *Novell. 85. pr. § Novell. 109.* quo etiam sine *in Novell. 3. dicit*, decet Imperatoriam Majestatem eâ provisione cuncta complecti, ut in nullo publica lædatur utilitas. Salus populi suprema lex esto.

Confrontatio est commissio testium cum inquisito sive reo. Testes enim solent cum inquisito confrontari, & in ejus præsentia repetuntur & confirmantur prius à se dicta. Sic melius convincitur delinquens ex visu, trepidatione, gestibus, voce. Et ut major testimonio sit fides, testi iterum post factum testimonium prælegitur depositio testimonii, & interrogatur, num assertum suum pro veris habeat. Quo affirmante, interrogandus est reus, quid contra testem excipiat. Tum testis ad rei exceptionem replicare debet, & inquisitus duplicare, &c. Postea alius testis cum inquisito iterum est confrontandus, &c.

Con

Conjugalis affectus in unam, & non in plures foeminas dividi debet. Ab initio enim una costa in unam foeminam, & non in plures conversa est, *c. 8. X. de divort.* Hinc patet, jure naturæ non esse licitum, plures simul uxores ducere, ne amor maritalis distrahatur, & status conjugalis in liberorum educatione ac regenda familia confundatur.

Conjuges. Quicquid sub initio matrimonii per pacta dotalia inter se firmiter constituerunt conjuges, id servandum est, *t. t. ff. de pact.* Ratio est, quia conventio & pacta dant legem contractui, *l. 1. §. 6. ff. depositi.* à quo temerè recedendum non est.

Conjuges non sunt affines, sed affinitatis origo. Affinitas enim inter unum conjugem, & alterius conjugis cognatos est; ut, inter uxoris meæ sororem, & me; & contra, inter sororem & fratrem meum & uxorem meam est affinitas in pari gradu.

Conscientia est judicium hominis de se ipso, vel est interior animi nostri scientia & recordatio eorum, quæ à nobis benè vel malè facta sunt erga Deum, alios, & nosmetipsos. Hinc Cicero pro Milone, magnam, inquit, vim habet conscientia, in utramque, fiducia & metus partem, ut semper poenam ante oculos veritari putent, qui peccaverint; & nihil timeant, qui nihil mali admiserint: nemo enim tam extremè impius existit, cui non aliquando conscientia est malefactorum testis, judex, tortor, & carnifex. Exemplum habemus in Caino, Adami filio, qui post fratricidium ad foliorum strepitum expavescens dicebat, qui me inveniet, me occidet, &c. Hoc malum omnibus sceleratis evenire solet, qui regulariter conscientiam obstrepente dormire non possunt; sed furia eos exagitant. Ex opposito conscientia rectè factorum in rebus adversis est una omnium maxima consolatio; quo respexit Horatius, dum dicit: Hic murus abeneus esto, nil conscire sibi, nullam pallefcere culpam. Item Plautus: Qui non deliquit, decet audacem esse, & confidentem pro se, & torvè loqui: Ideò convenientissimè dicitur, quod nullus monitor sit fidelior conscientiam, nec accusator diligentior, nec testis gravior, nec judex incorruptior, nec solator jucundior, nec hostis importunior. Fundamentum conscientia est jus divinum & jus naturale, quibus DEUS conscientiam in quavis hominum actione urget & cogit, ut illa judicet, quid faciendum, omittendumve sit; vel factum accuset, vel excuset. Hic

probè observandum, quando communiter distingui solet inter bonam & malam conscientiam, quòd hoc fiat minus propriè ; Ratio est, quia bonitas & malitia non est in ipsa conscientia, sed in actionibus nostris, de quibus conscientia nostra judicat, num actiones bonæ vel malæ sint. Ergò conscientia duntaxat metonymicè dicitur bona, vel mala. Cæterum forum conscientia est intellectus hominis, in quo instituitur discursus rationis, judicans de actionibus suis, quatenus cum jure Divino & lege naturæ conveniant, vel discrepent. In foro externo sunt diversæ personæ, iudex, actor, reus, testes, &c. Ast in foro interno sive conscientia (poli) intellectus humanus omnes has personas simul repræsentat. Hæc duo fora probi Jcti penitus separare non debent, nec solent, sed maximè combinare ; quia leges civiles non dedignantur imitari sacros canones, *Novell. 83. c. 8. X. de judic.* ut peccatis obvietur, & animis hominum rectè consulatur ; *Decianus lib. 2. crim. cap. 15.* inter alia asserit, quòd in foro conscientia animus præcipuè attendatur ; hinc si quis aliquid deliberato animo fecit, quod putavit esse peccatum mortale, mortaliter peccavit, licet actus ille in rei veritate non fuerit vitiosus. Ex opposito, si quis aliquid fecit eo animo, quia putavit & credidit esse licitum, non peccavit mortaliter, licet reverà peccatum fuerit mortale, e.g. si maritus cum alia pro uxore ignorans congregiatur, *vide cans. 34. q. 2. can. 6.* Ratio est, quia is non habuit intentionem adulterium committendi, sed præter intentionem ab alia muliere dolosè fallitur, dum se pro ejus uxore falso substituat, &c. Si videre amas hominem sine conscientia, legas Hobbesium, Magistri Samuelis Puffendorffii Præceptorem, & præsertim in suo Leviathan, quo scripto nihil est pejus & magis detestandum, nihilominus Puffendorffius, id præ omnibus aliis tanquam sacrum Codicem summo-pere veneratur ; unde pestifera sua entia moralia, omnium actionum humanarum indifferentiam, & religionem statui reipubl. esse accommodandam, impiè hausit, &c. Non est mirum, quod tot millium animarum conscientia tam infinitis modis miserè crucientur si pravam consuetum vivendi modum in mortalibus consideraverimus. Producat homo ex tot annorum decursu vel unicum diem integræ virtutis testem, qui non fuerit aliquà conscientia labe pollutus, vix ullum inveniet. In summa ignorantia mor-

mortalibus deflorere solet rudior ætas inter talos & nuces; inter ineptias, & libidinem adolescentia oscitanter abit; præceps juvenus inter scelera & flagitia ut plurimum consumitur. Tandem post tot annos, qui à cunis ad canos, h. e. ab infantia ad senectutem defluerunt, nihil jam superest, nisi dolor & pravi fructus malitiæ. Heu quales tunc temporis te, qui non melius vixisti, circumdabunt angustia, cui præterita negotia pudori, & futura tibi erunt formidini: quid tunc proderunt divitiæ; tot infinitis partæ sudoribus, tot curis, vigiliis, & peregrinationib⁹ acquisitæ? Quid carnis delitiæ & voluptates? Quid inania dignitatum nomina & tituli? Quid purpura, quid Sceptra, quid Coronæ? Si tunc daretur reverti ad crepundia, & ad vitam demùm innocenter inchoandã, quàm meliori & perfectiori modo omnia & singula religiosè perficere nitereris. Hinc videmus, quã minima, laudabilis tamen res sit, momentaneis renunciare, ut æterna consequamur. Per Deum rogo, perlustra sedulò conscientiam tuam, & caligantes tuos oculos circumspicere aperi, tunc facilius animadvertes, qualis esse debeas. Si sub prudenti hac cautela curam animæ tuæ habueris maximum & saluberrimum tibi bonum, hoc est beatitudinem cælestem gloriosè quaesiveris, dic fodes, quid prodest homini, si universum mundum lucratur, & animæ suæ detrimentum pariatur. Nullum enim ibi est lucrum, ubi salutis æternæ damnum certissimè est futurum. Ab omnibus ergò vitiis expianda & liberanda est hominum, æternam vitam ambientium conscientia, genuinã & sufficienti peccatorum confessione, verã cordis contritione, & constanti emendandi proposito. Quæ omnia in nobis Christianis confirmet Deus misericors. Ad hæc commodè refer illud Thomæ de Kempis, *libro 1. c. 10.* Noi dobbiamo effaminare le nostre operationi interiori & esteriori, se tu non puoi raccoglierti di continuo, raccoglierti qualche volta il di, la mattina, o la sera. Proponti la mattina, la sera effamina i tuoi costumi: come ti sei portato quel giorno nelle parole, nell' opere, e nel pensieri; perche in queste cose perauventura hai offeso spesse volte dio, & il prossimo. Armati, come huomo fortè, contra le malvagita diaboliche Raffrena la gola, e facilmente mortifichera i tutte le inclinazioni della carne. Non star mai in tutto otioso, ma leggi, o scrivi, o ora, o medita, o fa qualche cosa per l' utilita commune. Però li esserci-

tii corporali sono da farsi con discretione, *Sidem Autor c. 23-ibid. sic pergit.* dovresti conservarti in ogni tuo fatto, e pensiero, come se tu haveffi hoggi a morire. Se tu haveffi buona coscienza, non temeresti molto la morte. Meglio sarebbe guardarsi da i peccati, che fuggir la morte. Se tu non sei apparecchiato hoggi a morire, in che modo sarai apparecchiato domani? &c. ingegnati hora di vivere di tal sorte, che nell' hora della morte tu possi più presto rallegrarti, che haver paura. Impara alla presente a morire al mondo, accioche all' hora incominci a vivere con Christo.

Conscientia. Nullum est gravius peccatum, quàm dominari conscientiis, quoniam non gladio, igne, vel exilio efficitur, ut quis ad credendum cogatur; voluntas enim non potest cogi. Scholastici accuratè distinguunt inter actum voluntatis elicitem, ipsumque velle, cui vis inferri non potest, & inter actum imperatum, qui mediante alia potentia exercetur, quales sunt ambulare, loqui, edere, &c. qui actus, quo minus exercentur, per violentiam homini impediri possunt; & certè, ubi nihil confert id, quod vim patitur, & per consequens est principium purè externum, is actus sanè est involuntarius: exempli gratià, si quis manu meà, per vim alterius, præter meam voluntatem & intentionem, morà pulsetur, vel verbereatur; is actus utique mihi planè est involuntarius, nec ullam à parte mei meretur poenam. Ast, ut ego de aliquo Tyranno, vel malo Principe benè sentiam, nemo me cogere potest; quia voluntas internè cogi nequit, sed externi actus à voluntate humana provenientes impediri possunt.

Consensus verus, circa quodlibet negotium civile, tria requirit principia, (1.) intellectum, (2.) voluntatem, (3.) facultatem, scil. potentiam consentiendi; nam si contrahens vel agens, negotium, quod tractat, non intelligat, tunc illud nec velle creditur; aut si id quidem intelligat, ast non vult illud contrahere & approbare, nihil actum intelligitur; vel si contrahens ob certas rationes facultatem consentiendi non habet; quia naturà vel lege consentire prohibetur ob mentis defectum, & corruptos mores (quales sunt mente capti, furiosi, prodigi, &c.) tunc contrahens nec intelligere, nec velle, nec posse censetur. Intellectui contraria sunt, vel obsunt dolor, error & ignorantia: nam si quis dolo ci. cumventus, aut errore lapsus, aut ignorantia rei vel qualitatis quid in sui præjudicium fece-

fecerit, non habetur ratum, quia omnia hæc agentis intellectui & intentioni sunt contraria. Voluntati contraria sunt vis & metus. Hinc per vim & metum facta validè non obligant.

Consensus. Non consentiunt, qui errant, (scilicet in re ipsa, & non in nomine rei) quid enim tam contrarium est consensui, quàm error, qui imperitiam detegit, *l. 15. ff. de jurisdic.* quoniam errans compertum errorem corrigere desiderat; ne actus agentium ultra eorum intentionem injustè operentur.

Consensus. Nemo præsumitur fraudare eos, qui sciunt & consentiunt, *l. 145. ff. de R. I.* Ratio est, quia scienti & liberè consentienti non fit injuria; intellige, si consentiens sit legitimæ ætatis (25. annorum) & perfecti judicii. Furiosus enim, mentecaptus, prodigus, impubes, imò & minor in bonis suis alienandis, ipsi per se nihil facere possunt, quia partim ob judicii defectum, partim ob corruptos mores, & imperfectam ætatem, jure consentire non intelliguntur; ne bona sua iniquè distrahant. Quod si verò quis coactè consentiat, vi, metuvè ad id impulsus, aliud dicendum. Nam tale negotium Prætor non vult habere ratum, *l. 1. ff. quod metus causa.* Quoniam nihil magis voluntatis libertati censetur contrarium; quam vis & compulsio, quæ omnem consensum excludit. Interdum etiam consentienti videtur fieri injuria, & quidem atrox; ut si quis virginem etiam volentem rapit, eamque clam, in vitis parentibus, vel tutoribus, abducit; cujus pœna, juxta juris rigorem, est capitalis, *l. un. §. 2. C. de rapt. virgin.* quod fit ob dolosam abducentis persuasionem: quia consensus virginis præsumitur, in hoc casu, blanditiis & illecebris raptoris fraudulenter exortus: jam verò dolosè persuadere, gravius judicant iura, quàm violenter compellere, *l. 1. §. 3. ff. de servo corrupto.* Hunc juris civilis rigorem corrigi jus canonicum, æquitatem pro norma semper habens, quod violentum raptum, ob virginis consensum supervenientem, excludit, (si raptor eam ducat uxorem) ad famam virginis conservandam; quia virgo procum sequi voluit ad finem honestum, hoc est, incundum matrimonium, in vitis licet parentibus, *c. 6. §. seq. X. de raptor.* Ideò tale matrimonium in favorem virginis permittitur, ne ob denegationem ejus virgini, mediante raptu, infamiae macula inuratur.

Conse-

Consequens. Qui vult consequens, vult & necessarium antecedens. Quæ regula in conjunctis, favorabilibus & in iis observatur, ubi eadem subest ratio, l. 55. ff. de procurat. Ergò, si testator servum suum instituat hæredem, censetur eum liberum declarasse; ratio est, quia servus sine libertate hæreditatem adire nequit, l. 32. ff. de R. I. Sed in separatis, odiosis, & in iis, ubi diversa subest ratio, regula hæc nihil operatur, quia odia restringi, & favores ampliari convenit, c. 15. de Reg. Jur. in 6to.

Consiliarius Principis §. inordinatos affectus, timorem, cupiditatem, amorem (corruptum) odium, & adulationem cane & angue pejus fugiat, ne Principi suo contra conscientiam, & juris scientiam, contra justitiam, veritatem, & fidem injusta in perniciem Reipublicæ, vel proximi dolosè persuadeat; sit vir cordatus, ac multarum rerum peritus, qui remoto omni timore Principi ac Domino suo veritatem rotundè detegere non veretur, exulet in illa infamis auri fames; remotus sit omnis personarum respectus, ne quid spe præmii, vel intuitu amicitie, affinitatis, consanguinitatis, aut inimicitie contra conscientiam malitiosè suggerat, vel statuatur. Abominandam sibi semper habeat adulationem, ne forsitan Principi iusta & injusta promiscuè flagitanti, in omnibus indignè annuere & placere studeat; sed eundem ex humanam imbecillitate errantem prudenti, valido & pio suo consilio in viam veritatis & justitiæ, quantum ei possibile, reducat; ne sit cum Jonadab detestandus adulator, & impius Consiliarius, qui Ammoni de incestu cum sorore Thamar committendo, non solum per adulationem pessimè assensit; verum etiam consilium commodius perpetrandi nefarii criminis scelestè suppeditavit, quo suæ & Principis animæ miserrimè consuluit, 2. Samuel. 13. v. 5. Tales Placentini proh dolor! adhuc hodiè inveniuntur plurimi in Regum & Principum aulis, omnia Principum suorum facta & dicta sine discrimine approbantes; in quorum ore semper est, præcaveat DEUS, ut ego Principi meo clementissimo in minimo puncto contradicere, ipsius placitum mihi sit mandatum; quidquid ipse vult, mihi pergratum & acceptum. Ast mi Placentine, qui magis hominem, quàm DEUM times, quid de te futurum? Qui veritatem in aliorum perniciem contra officium tuum meticulosè occultando, vel reticendo iram DEI super te provocas, corrige mores & men-

mentem, ut cum Davide jure dicere possis, integritas, reſtitudo, & veritas me custodiant, *Psalm. 25. vers. pen.* Cæterum, ut Consiliarius in officio suo sit fidelis, & probus, bonum Principem decet in acta consiliariorum interdum inquirere, eosque pro negotiorum & personarum qualitate præmiis & pœnis afficere, ut subditi indè apertè colligere possint, negotia publica majori fide & diligentia, quàm privata esse tractanda. Interim probò & prudenti Principi convenit, ut Consiliariis suis honesta salaria gratiosissimè constituat, unde vivere possunt; ne illis egestate urgente detur occasio, justitiam & jura saniora malitiosè evertendi; nam Principes neque sibi, neque reipublicæ, & sustentationi ministrorum suorum benè consulunt, qui illis pro officio parçâ manu salaria exigua solvunt, cum paupertas sæpius malæ, quàm bonæ mentis soror sit ingeniosa, ad fraudes excogitandas, & modos, pecuniam illicite acquirendi, inveniendos; sic Principes sponte fures Reipub. alunt, eosque cogente necessitate ad furta committenda imprudenter invitant.

Consilii non fraudulentum nulla est obligatio; at si dolus & calliditas consilio subsit, de dolo actio est, l. 47. ff. de R. J. Ratio est, quia consilium patrono, amico, vel clienti suo sincerè & absque fraude subministratum, consultori non debet esse damnosum, cum liberum cuique sit, utrum illud sequi, an rejicere velit: prudens id prius apud se explorare debet, an sibi salutare sit, nec ne. Contra ex consilio doloso datur in consultorem actio doli, juxta commune proverbium, malum consilium consultori pessimum, e. g. si consultor certò sciat, mercatorem vel alium, à me mille imperiales mutuo petentem, facultatibus labi, aut esse prodigum, vel de fuga suspectum, & consultor hic mihi dolosè affirmaret, eum esse satis idoneum, cui pecunia tutò credi possit, utique in tali casu justissimè datur actio de dolo contra consultorem, quia ille decipiendi causa alterum falsò laudavit, l. 8. ff. de dolo malo.

Consilium. Nemo ex consilio suppeditato alteri obligatur, l. 47. ff. de R. J. § C. 62. de Reg. Jur. in 6to. Quia consilium regulariter non est obligatorium, etiamsi non sit proficuum, vel eventus consilio minus feliciter respondeat: nihil enim consulenti imputandum; cum liberum cuique sit, apud se explorare, an consilium sibi expediat, vel non? l. 2. § ult. ff. mandat.

N

(1) ni.

(1) nisi consilium sit dolosum, *d.c. 62.* e. g. si quis suaserit suo amico, quod deberet Petro vel Paulo mutuo dare mille imperiales, quia is satis esset solvendo, eum tamen sciret, eundem nihil habere in bonis, esseque rerum prodigum. Ideo quia ille mei decipiendi causa fraudulenter laudavit alterum, & fraudulentum consilium dedit, datur mihi adversus illum de dolo actio, *l. 8. ff. de dolo.* (2) exceptio, nisi quis consilium pro delicto committendo suppeditaverit, quia & is ejus delicti justè accusatur. *l. 34. ff. de furt. agentes enim & consentientes pari fermè poenà afficiuntur.*

Consuetudo jure fundata est optima legum interpret. *l. 37. ff. de legib.*

Consuetudo, quæ legem sibi contrariam tollere valet, debet habere 4-sequentia requisita. (1) ut sit rationalis; consuetudo enim est lex sive jus moribus populi introductum, quod rationem pro fundamento habere debet; Ideo irrationabilis consuetudo, quæ contra jus divinum vel naturale est, non valet. (2) Ut sit præscripta, h. e. diuturnitate temporis comprobata. (3) Moribus populi frequentata, quæ ex actuum frequentia & usu colligitur, *l. 2. C. quæ sit longa consuet.* & *l. 3. C. de edific.* nimirum si tales sint actus, qui venisimiliter innocitiam populi pervenire possunt, & (4) ut sit tacito Principis consensu approbata, *§. 9. Inst. de jur. naturâ gent. & civil. d. l. 2.* Sed opponis, quia lex est rationalis, ergo consuetudo legi contraria, ratione caret: Nego consequentiam. Ratio est, quia etiam consuetudo diverso respectu potest esse rationalis, e. g. lex sive canon dicit, Episcopo tractanda esse negotia Ecclesiastica cum consensu totius capituli, *c. 5. X. de his, quæ sunt à Prelato.* Ratio est, quia in consiliis tractandis plus vident oculi, quam oculus. Consuetudo contra asserit, negotia ecclesiastica longè facilius expediri per unum, quam per plures, modò prudenter & fideliter agat Episcopus, &c. Ergo talis consuetudo non est irrationabilis, cum non sit contra ecclesiæ salutem, sed potius pro ejus salute.

Contractus est conventus duorum vel plurium contrahentium, quæ ex se & sua natura producit obligationem, ad agendum efficacem.

Contractus in genere sunt duplices; (1) nominati, & (2) innominati; Contractus nominati certum & proprium nomen à lege tributum habent, *l. 7. §. 1. ff. de pact.* Quales sunt omnes contractus, qui (1) nudo consensu, (2) literis (sive chirographo,) (3) solennibus verbis (sive stipulatione) aut (4) re contrahuntur; ut emptio, venditio,

ditio, locatio, societas, mandatum, depositum, mutuum, pignus, commodatum &c. Ex dictis colligi non debet, quasi Imperator quasdam obligationes consensu iniri vellet, quasdam verò absque consensu; sed quòd quasdam obligationes (sivè contractus) nominatè solo & nudo contrahentium consensu perficiantur; quasdam non solo consensu, sed præter consensum contrahentium, vel mediante stipulatione, vel chirographo, vel rei traditione accedente; quoniam consensus contrahentium est omnium contractuum fundamentum & principium; adedque contractus realis mediante consensu inchoatur, sed per rei traditionem demum perficitur, *l. 30. ff. de reb. credit.* Contractus innominati sunt, qui non habent proprium & speciale nomen, causa tamen, hoc est, datio aut factum subest, *l. 7. §. 2. ff. de pact. l. 8. ff. de prescript. verb. l. 8. C. de rer. permutat.* quales sunt, do ut des, (ut permutatio) do ut facias, facio ut facias, *l. 5. pr. ff. de prescript. verb.* unde actio præscriptis verbis semper nascitur. Ut dicta magis innotescant, sequentia adhuc addo; Contractus innominatus est conventio, causam sine speciali nomine habens, *l. 21. ff. de rer. permutat.* per causam hic intelligo actualem rei dationem, vel factum, *l. 5. §. 1. §. seqq. ff. h. t.* nam quicumque contractus dicuntur non stare in suo nomine, sed causam habere, illi non nisi actuali rei traditione vel facto perficiuntur: Ideò permutatio ex re traditâ initium obligationi præbet, *l. 1. §. 2. ff. de rer. permutat.* Hic porrò circa contractus in genere tria sunt notanda. (1) Substantialia contractuum, (2) naturalia eorundem, & (3) accidentalia. Substantialia contractus sunt, sine quibus contractus subsistere nequit; sic in genere omnium contractuum substantiale est consensus, sine quo nullus contractus iniri nec subsistere potest, *l. 1. §. 3. ff. de pact.* Sic substantiale contractuum realium præter consensum est res; nam antequàm in mutuo, commodato, deposito, & pignore res traditur, contractus non censetur perfectus, etiamsi perfectus contrahentium consensus præcesserit; idè contractus reales demum rei traditione perficiuntur, &c. In Verborum obligatione sivè stipulatione, substantiale contractus est congrua interrogatio & prompta responsio; In literarum obligatione substantiale sunt litteræ, quibus deficientibus deficit ipse contractus; ut ut consensus contrahentium præcesserit, &c. Naturalia contractus sunt, quæ

N a

con-

contractibus naturà insunt, juxta legis dispositionem, licet ea in contractibus nominatim non exprimentur. Sic omnium contractuum naturalia sunt præstatio doli & culpæ, *l. 23. ff. de R. I. h. e.* damnum, ex dolo vel culpa emergens, refarciendum est ab eo, qui dolum vel culpam in contractibus committit; Accidentalibus sunt, quæ præter contractus essentiam ex contrahentium conventionione, siue consensu dependent, ut si contrahens promittat casum præstare, ad quem aliàs regulariter non est obligatus, *d. l. 23. ff. de R. I.* vel si depositarius culpam levem promittat, ad quam nec is regulariter esset obligatus.

Contractus est verus, vel quasi contractus, *§. 2. Inst. de obligat.* Contractus verus ex vero consensu constat; & quasi contractus ex præsumto consensu; Hinc quasi contractus dicitur præsumta quædam conventio, mediante facto aliquo honesto, obligationem producens. Ex hac definitione duo sunt colligenda, (1) quod quasi contractus fiat absque expressâ conventionione, sine expresso contrahentium consensu; idem tamen tacita voluntas per jurisdictionem in quasi contractu operatur, quod expressus consensus & voluntas contrahentium in vero contractu, (2) quod factum siue negotium non debeat esse turpe; nam si turpitudinem in se contineat, tunc non est quasi contractus, sed est delictum, vel quasi delictum. Hujus quasi contractus sunt 5. species. (1) Est negotiorum gestio, quâ quis sine mandato Domini absentis vel ignorantis negotia utiliter gerit, *t. ff. de negot. gest.* (2) Est tutelæ administratio, quia testator vel Magistratus solet tutores dare pupillis non modò ignorantibus, verùm etiam interdum invitis; ne autem pupilli omni actione destituantur, & ex opposito quoque tutores, si se inde læsos putant: Idè per jurisdictionem quasi contractum inter pupillum & tutorem celebrare voluit Imperator; undè mutua inter eos est obligatio, & actio, *l. 5. §. 1. ff. de oblig. §. act.* (3) Est rerum communio, quando duobus vel tribus res simul legata vel donata est, *l. 31. ff. pro soc.* Idè sic definitur, communio est societas (latè dicta) siue vero contractu orta, quia tales focii inter se propriè non contraxerunt; inde in communione hac viventibus datur actio ex quasi contractu, ut res singulares communes inter illos dividantur, *t. ff. communi dividundo.* (4) Est familiæ eriscundæ, h. e. hereditatis dividendæ, (quia eriscere denotat dividere) quo duo vel plu-

plures heredes sibi invicem ad divisionē hereditatis tacitè obligantur. Obligantur etiā creditoribus & legatariis defuncti ex quasi contractu; nam licet cum illis nullum negotium gesserint, adeundo tamen hereditatem tacitè cum illis contrahunt, dum succedentes in omne jus defuncti, personam ejus repræsentant; idè ejus factum præstare coguntur, *l. 62. ff. de R.I.* Et (5) est indebiti solutio, quā quis per errorem alteri non debitum solvendo, eundem sibi tacitè obligat ad restitutionem, perinde ac si mutuum accepisset: nam accipiens non per expressam quandam conventionem indebitum solventi obligatur ad restitutionem, quia se ad hoc non expressè obligavit; sed saltem ex tacitā & præsumtā conventionem: iniqum enim foret, ut indebitum accipiens contra moralia præcepta locupletaretur cum alterius jactura, *l. 32. ff. de reb. credit.* Ergò indebitum solventi datur condictio indebiti, ex quasi contractu ad repetendum illud, quod errore injustè solvit, *t. t. ff. C. de condit. indebit.*

Contractus porro sunt duplicis generis; vel sunt gratuiti sive lucrativi, qui uni contrahentium saltem commoda gratis afferunt, vel (2) sunt onerosi; vel quod idem, contractus sunt vel unilaterales, vel bilaterales. Contractus unilaterales (sive gratuiti) ex uno saltem latere obligatorii sunt, h. e. unum saltem contrahentem obligant, quales sunt mutuum, depositum, commodatum, mandatum, stipulatio &c. Contractus bilaterales (sive onerosi) utroque obligatorii sunt; qui utrumque contrahentem ad aliquid præstandum æqualiter obligant; ut emtio, venditio, locatio, conductio, societas. In onerosis sive bilateralibus contractibus regulariter æqualitas est observanda, ut uterque contrahentium tantundem accipiat, nimirum emtor ratione rerum, & venditor ratione pretii: nam quoties inæqualitas magna contractibus accesserit, tunc minus accipienti datur potestas ab altero contrahente petendi vel supplementum ejus, quod sibi deest; vel planè rescindendi contractum, ut læsus conservetur indemnis, *l. 2. C. de rescind. vendit.* Est enim contra naturalem æquitatem, ut quis fiat locupletior cum alterius damno, *l. 14. ff. de condit. indebit.* Antiquissimus contractuum onerosorum est permutatio, quæ ante nummi usum fuit, *l. 1. ff. de contrah. empt.* Hic observandum, quod primis mundi temporibus jure naturæ non fuerint contractus, nec

usus eorum usus. Ratio est, quia tunc temporis Adam & ejus filii rebus omnibus communiter utebantur. Verùm successu temporis genere humano in tantum multiplicato, ut absque summa rerum confusione, rixis & caedibus in comunione diutius persistere non possent, rerum divisio jure gentium ob necessitatem & tranquillitatem in communi societate conservandam, est introducta: ne autem societas humana maximis vexaretur incommodis, sed ut in ea commodius viverent mortales, jure gentium ob humanam indigentiam contractus plerique sunt introducti, *l. 5. ff. de just. & jar.* præsertim permutatio, ut quilibet pro necessitate temporum ac rerum utilia inutilibus permutaret; nam plerumque evenire solet, ut quòd alteri præter necessitatem superest, alteri desit, &c.

Contractus ex conventionione legem accipiunt, *l. 1. §. 6. ff. de posit.* Ergo si quis in contractu promittat, se culpam omnem vel casum præstaturum, obligatur ratione promissi & contractus inici ad casum præstandum, ad quem aliàs nemo regulariter obligatur *l. 23. ff. de R. J.*

Contractus ab initio sunt voluntatis liberæ, sed ex postfacto, nimirum contractibus jam perfectis regulariter sunt necessitatis; *l. 5. C. de obligat. & act.* Ratio est, quia res non amplius est integra, ut uni ex poenitentia, invito altero contrahente, à contractu impunè rescire liceat, *l. 3. C. de rescind. vendit.* Excipe (1) nisi contrahens uterque postea ab initio contractu per expressum contrarium consensum liberè recedat; nihil enim tam naturale est, quàm unumquodque eo genere dissolvi, quo colligatum est, *l. 35. ff. de R. J.* (2) nisi contrahens, quem poenitet contractus, perspicuè demonstrare possit, se ultra dimidium justii pretii esse læsum; quo casu contractus ob iniquitatem planè rescinditur; vel illud etiam, quòd contra æquitatem naturalem deest, suppleendum est, ad æqualitatem inter contrahentes observandam, *l. 2. C. de rescindenda vendit.* Secus est in matrimonio, licet id quidem utriusque partis consensu perficiatur, utriusque tamen partis contrario consensu à matrimonio recedi non licet, ob expressum DEI mandatum, quos DEUS conjunxit, homo non separet; idèò Sanctum illud vinculum nullo planè modo nisi morte dissolvitur; Excipe (3.) nisi dolus vel fraus intervenerit. Ratio est, quia in omni-

omnibus contractibus intelligitur dolus exceptus, *l. 60. §. fr. ff. mandat.*

Contrarium nihil (id est antinomial) in toto corpore juris non invenies, si subtili animo diversitatis rationes excuties, *§. 15. de confirmat. digest.* Contra hoc Imperatorium assertum *Wissenbach, Cujacius, & alii* acriter pugnant, sed eos *Jetus Illustris Struvius & alii* mecum refutant; nam sicuti Imperatoris mens non fuit, contraria simul statuere, & per hæc sibi ipsi in suis assertis expressè contradicere; sic eadem contra ejus intentionem non debemus admittere.

Contrarium. Duo contraria non possunt simul & eodem tempore in eodem subiecto subsistere; nam quæ rerum natura prohibentur, nulla lege confirmata sunt, *l. 188. ff. de R. I.* quia contraria ob pugnantiam simul stare nequeant, uno posito necesse est tolli alterum, *l. 124. ff. de U. S.* nam nullus, qui sine ratione utitur, potest aliquid simul affirmare & negare; cum impossibile sit? idem simul esse & non esse. Ergo si testator ante aliquot dies condiderit testamentum, Titio mille legando, postea condidit aliud, in quo Titio nihil relinquere voluit, sed eundem ut inamorigerum justè excludit, tunc prius testamentum per posterius priori contrarium, justè tollitur. Quod si alioquin contrarietas vel in testamentis, vel in testium dictis, vel in instrumentis sive documentis reperitur, si illa sub aliquâ honesta distinctione, vel justâ explicatione tolli possit, faciendum est, ut negotium maneat illæsum, *l. 80. ff. de verb. obligat.* ne ultima testatoris voluntas, postquam amplius velle non potest, temerè destruat.

Contumacia militis adversus Ducem capite punitur, *l. 6. §. 2. ff. de re militar.* ut effrenis militum petulantia vi legum validè coercetur.

Creditor pignus sine culpâ casu amittens, debitum non perdit, *l. 6. C. de pignorat. action.* quia nemo regulariter tenetur casum præstare, aut si eum promiserit, tunc demum ad eum obligatur, *l. 23. ff. de R. I.*

Crimina sive peccata regulariter in foro civili puniuntur, si externè in actum prorumpant, & in effectum deducantur, ne delicta contra reipubl. tranquillitatem maneant impunita, *l. 13. ff. de offic. Præsid.* Quod si verò actus criminosi sint interni, quales sunt cogitationes delectabiles de peccatis committendis, ut cupiditas adulteriû, stupri, homicidiû, furti, &c. malum propositum delinquendi abs-

que

que effectu jure civili regulariter extra poenam est. Ratio est, quia per vitiosos hos internos motus nemini damnum est illatum: idcirco jura R. dicunt, cogitationis poenam nemo in foro civili patitur, *l. 18. ff. de poen.* Cùm solus DEUS sit cordium scrutator. Dantur tamen nonnulla hominum vitia valde frequentia in actum producta, quæ nihilominus ob depravatam humanam conditionem in foro civili haud facile puniuntur: qualia sunt inhumanitas, iracundia, odium, ingratitude, avaritia, invidia, ambitio, superbia, hypocrisis, juramenta, ebrietas, &c.

Culpa in genere est omnis desidia, & negligentia circa custodiam vel usum rei alienæ, quæ jure culpari vel reprehendi potest; vel quando quis negligit vel ignorat ea, quæ scire vel observare debuisset & potuisset, *§. 3. Inst. quib. mod. re contrab.* sive culpa est factum inconsultum, in committendo vel omittendo consistens.

Culpa est triplex, lata, levis, & levissima. Culpam latam quis per supinam negligentiam committit, quando quis non intelligit, quod omnes intelligunt, saltem in sua professione; vel non facit per supinam negligentiam, quod omnes alii faciunt, *l. 213. §. ult. ff. de verb. signif.* E.g. si quis id, quod publicè propositum, templorum & curiæ valvis affixum, aut præconis voce proclamatum est, non observaverit, *l. 11. §. 3. de instit. act.* aut si quis, quod omnes in civitate faciunt, solus ignoret, *l. 9. §. 2. ff. de jur. & fact. ignor.* Hæc lata culpa in poenis pecuniariis doli speciem habet, doloque proxima dicitur, *l. 1. ff. si mens. fals. mod. dix.* aut in poenis corporalibus lata culpa dolo non æquiparatur, *l. 7. ff. ad L. Cornel. de Sicar.* Levem culpam committit, qui ob incuriam id non facit in alienis, quod quilibet bonus paterfamiliâs diligens facit in rebus propriis, *l. 72. ff. pro socio.* h. e. non providet, quod à diligente provideri potuit, *l. 31. ff. ad L. Aquil.* ut si creditor pignus sibi à debitore concreditum domi permittat à muribus & tinea corrodidi. Levissimam culpam committit, qui id non facit in alienis, quod diligentissimus paterfam. faceret in rebus propriis, *l. 25. §. pen. ff. de locat. & conduct.* e.g. si quis passus est rem à furibus auferri, si quoquo modo furtum præcavere potuit, *§. 2. Inst. quib. mod. re contrab. obligat.* Hic probe notandum. Quoties in jure R. vox culpa absolute ponitur, nec additur epitheton, *minima, vel lata*, tùm regulariter intelligitur per culpam, culpa levis *l. 5. §. 2. ff. commodat. l. 72. pr. ff.*

pr. ff. pro soc. l. 3. §. 1. ff. de naut. camp. §. c. l. 23. ff. de R. I. l. 25. §. 1. ff. solut. matrim. l. 108. §. 12. ff. de legat. 1. Culpa levissima in nullis contractibus, in quibus utriusque contrahentis versatur utilitas, regulariter est præstanda: Ergo multò minus casus fortuitus, *d. l. 5. §. 2. ff. commodat.* idè in locatione & conductione dolus, lata, & levis culpa tantùm præstantur: excipe nisi quis specialiter ad levissimam culpam & fortuitum casum præstandum obligaverit.

Culpa caret, qui scit, sed prohibere non potest *l. 50. ff. de R. I.* ex opposito, culpa non caret, qui scit, & commodè prohibere potest malum, nec tamen prohibet: nam qui patitur peccare peccantem, dum eundem commodè corrigere, vel prohibere potest, is vires subministrat audaciæ, ejusque audaciam quasi approbat; hinc jura statuunt, quòd quilibet in conscientia obligetur, hominem in vitæ periculo constitutum quovis honesto modo adjuvare, si id absque vitæ periculo facere possit, *l. 109. ff. de R. I.* vel si quis videat virginem honestam vi stuprari, eamque à stupratoris violentia & intentata atroci injuria non liberat, si id tutò præstare possit, is utique videtur approbare delictum hoc atrox, & contra proximi charitatem frivole peccat.

Culpa. Is non est sine culpa, qui se scienter immiscet rei ad se non pertinenti, *l. 36. ff. de R. I. §. c. 19. de R. I. in 686.* e. g. si quis nullà artis scientiã instructus velit Judicem, Assessorem tribunalis, Medicum, vel Advocatum agere, & si per imperitiam malè judicaverit, vel mala medicamenta ægroto suppeditaverit, vel malè consulverit, actione legis Aquiliæ tenetur, *§. 6. J. ad L. Aquil. l. 6. §. 7. ff. de offic. præsid.* Ratio est, quia quilibet artem, quam proficitur, scire debet, aut latam culpam committit, dum ignorat, quòd omnes ejus professionis sciunt, & scire debent; hinc regula innuit, unumquemque debere intra professionis suæ metas se continere, nec aliorum negotiis ad se non pertinentibus temerè se involvere; ne promiscuis ærum actibus iniquè turbentur in republ. officia. Sic ecclesiasticus secularibus causis se immiscere non debet, *c. 7. X. de appellat.* Contra nec Judex laicus ecclesiastica sive spiritalia negotia tractanda in se suscipiat, *c. 5. in fin. X. qui filii sunt legitim.*

Damnatus propter crimen in fronte non est signandus; ne facies quæ ad similitudinem pulchritudinis celestis est figurata ignominio-

miniosè maculetur, *l. 17. C. de poen.* quòd tamen non ubiq̄re locorum observatur.

Dammum. Quia damna sæpissimè, dejectione vel effusione præter ambulantes inferri solent, Prætori ceu Magistratui æquissimum est visum, in id imprimis incumbere, ut per vias & itinera publica tutè sine metu & periculo omnibus commeari liceat. Ideò de his, qui dejecerunt, vel effuderunt, edictum publicè proposuit Prætor, ut, si in eum locum, quo vulgo iter fit, vel in quo homines consistere solent, quid dejectum vel effusum fuerit, quantum ex ea re damnum datum, factumvè erit, in eum, qui ibi habitaverit, regulariter in duplum judicium dabo; quod si verò homo inde occisus, datur actio ad pœnam 50. aureorum, *l. 1. pr. §. 5. ff. de his, qui dejec. vel effud.* Actio hæc de effuso (liquido) & dejecto (solido nimirum lapide) est actio in personam, quia est ex quasi delicto; nam præsumtio delicti contra inhabitatorem est, quòd non satis circumspèctam curam familiarium habuerit de damno præcavendo, *l. 1. §. 4. ff. h. t.* Culpa hæc domini, in omittendo consistens, non attenderetur, nisi id fieret ob publicam utilitatem & securitatem, qua expedit, per itinera & vias publicas sine periculo & metu omnibus commeari licere. *d. l. 1. §. 1. §. 2.* actio hæc est in factum. Ratio est, quia inhabitator ob alterius factum condemnatur, *d. l. 1. §. 4.* Actio hæc datur ei, qui damnum in corpore vel vestimentis suis per effusionem vel dejectionem passus est, *d. l. 1. §. 6.* & datur contra eum, qui inhabitavit eo tempore, quo dejectum vel effusum est. Actio hæc datur ad damnum illatum resarciendum; Ideò si damnum in rebus æstimabilibus fuit datum, datur in duplum *d. l. 1. pr.* Si verò in rebus inæstimabilibus, ut in homine libero, si inde occisus, datur actio 50. aureorum; Sin verò homo inde saltem læsus, datur actio ad æstimationem curationis & operarum amissarum, quibus caruit, aut cariturus est, cum inutilis sit factus.

Dammum: Jus naturæ, Divinum, & Canonicum docent, neminem debere cum alterius damno locupletari, *l. 14. ff. de condit. indeb. o. 48. de R. F. in 6to.* quia est contra charitatem proximi.

Damni occasionem dans, ipsum damnum intulisse videtur, *l. 30. §. 3. ff. ad L. Aquil. l. 1. §. 6. §. seq. ff. si quadrup. paup. fecis. dicatur.*

Debitor incarceratus sumatibus & expensis creditoris alendus est, *l. 34. ff. de re judic.* Debi-

Debitor quomodo liberetur. Quando debitor creditori pecuniam tempestivè offert, & creditor eam non vult sine justâ causa accipere; si debitor eam postea sine culpa perdiderit, non amplius obligatur creditori, sed ob creditoris moram pecunia debita habetur jam soluta, l. 72. pr. ff. de solut. Ratio est, quia damnum, quod quis propriâ culpâ sentit, sentire non videtur, quòd sibi & non alii imputare debet, c. 86. de Reg. Jur. in 6to.

Debitor regulariter non potest cogere creditorem, ut aliud pro alio accipiat, l. 2. §. 1. ff. de reb. credit. Ergò si Mævius mihi deberet 1000. Imperiales, me cogere non potest, ut à se domum, agrum, vineam vel nomen debitoris in solutum recipiam, licet ejusdem sit pretii, l. 16. C. de solut. excipe, nisi creditorem cogit necessitas, ut aliud pro alio à debitore accipiat, ne debitor ob angustas res bonis cedere cogatur,

Deceptis, & non decipientibus, jura sub veniunt, l. 110. §. 4. ff. de R. J. ideo si mulier, minor, vel alius in contractibus graviter læsus est, restituitur in integrum; quod si vero deceptio sit levis, aut parvi momenti, non item. Ratio est, quia minimum vel modicum (damnum) non curat Prætor (sive magistratus) ad amputandâs in foro lites l. 4. ff. de in integr. restitut. Si enim ob minimum vel leve damnum mortalibus litigare liceret, lites in infinitum crescerent. Hinc si quis in emptione modicè sâktem est læsus, emptio, venditio non retractatur, l. 54. ff. C. de contrab. empt. Sic juxta regulam, foeminarum simplicitas & infirmitas; non verò calliditas earum meretur auxilium. l. 2. §. 1. C. ad SCtam Vellej.

Decipere. Jure civili licitum est contrahentibus ex usu humano se invicem decipere ad dimidium justî pretii l. 16. §. 4. ff. de minorib. ut quod pluris est, minoris emere, & quod minoris est, pluris vendere l. 12. §. 3. ff. de locat. conduct. Attamen hoc non debet fieri malitiosè, & ex prozressi, fraudisquè studio; sed per solertiam quandam negotiativam, seu œconomicam: Unde dicimus deceptionem, sive circumventionem hanc non debere esse dolum sive fraudem, sed industriam & vigilantiam quandam œconomicam, studiumque rei familiaris augendæ; quia unicuique licet conditionem suam facere meliorem absquè alterius injuria. Venditor hoc animo & voto ad contrahendum accedit, ut rem

carissimè vendat; contra emptor hoc animo & voto contrahere nititur, ut res venales quàm minimo pretio sibi comparet, quod mercatoribus vitio non est vertendum, si dolus absit, quia lucri causa emere & vendere solent, ut victum & amictum inde sibi honestè acquirant; cum pretium rerum vendendarum non sit positum in principio mathematico, ut semper sit certum & immutabile; sed est varium & instabile, pro regionum diversitate & pro copiâ, vel ex paucitate rerum. Ut ut ad huc hodie multa, ad commercia eo liberius exercenda, & ampatandas litium occasiones, in republ. permittantur, ita tamen negotia sunt tractanda, ut charitas & æquitas inter Christianos absque ulla deceptione piè conserventur; nam sicuti nemo juxta æquitatis & juris naturæ regulam (quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris) in contractibus, ne quidem quoad obulum, decipi vult, ita nec alium in pretio fallere jure debet; ne videatur in propria causa iniquam ferre sententiam.

Defendi uxores à viris, non viros ab uxoribus æquum est, intellige in judicio, s. 2. Inst. de injur. quia defensio & patrocinium sunt officia virilia.

Delicta sunt duplicia, (1) facti permanentis, & (2) facti transeuntis. Illa sunt, quæ post se relinquunt vestigia, ut homicidium, stuprum virgini illatum, furtum, incendium. Hæc sunt, quæ nullum post se relinquunt vestigium, e.g. adulterium, injuria, blasphemia, perjurium, &c. Delicta etiam distinguuntur in levia, atrociora, & atrocissima. Delicta levia levem saltem poenam pro modo delicti merentur; Delicta atrociora, sive atrociora, simpliciter merentur poenam capitalem; Ast delicta atrocissima non simplicem poenam capitalem, sed longè graviolem merentur, ut (1) in crimine Sodomix, & veneficii, ubi reus igne comburitur, (2) in crimine læsæ Majestatis, quo perduellis quadrigis violenter discinditur; (3) in crimine latrocinii, reus rotâ contunditur; (4) Corruptores monetæ in oleo coquantur &c. (5) Infanticidæ culeo insutæ suffocantur in aqua, &c.

Delicta ut puniantur, reipubl. interest, l. 5 1. ff. ad L. Aquil. alioquin respub. quietæ & tuta esse nequit, vide l. 13. ff. de offic. prasid. nec privati bona sua conservare possent illata, nisi delinquentes pro delictorum qualitate condignè punirentur. Ideo expedit reipubl.

ut

ut delicta puniantur; imprimis si sint gravia & atrocis, ut alii metu poenae à similibus facinoribus abstinere discant: Atamen in puniendo perquam cautè procedendum est Magistratui; ne fontes & infantes promiscuè puniantur; Ideò debent probationes luce meridianà esse clariores, *l. fin. C. de probat.*

Delictum à pluribus commissum singulos in solidum obligat ad poenam, *l. 7. in fin. §. l. 8. ff. de juridict. §. l. 11. §. 2. ff. ad L. Aquil.* quia singuli cogitatione & opere reverà contra legem temerè egerunt.

Delictum in genere est factum illicitum contra jus commissum ad poenam obligans. Delicta dividuntur in publica & privata, delicta publica ad reipubl. læsionem directo & principaliter spectant, licet per consequentiam ad privatorum læsionem referantur, qualia sunt crimen læsæ Majestatis, adulterium, homicidium, &c. delicta privata principaliter in privatorum læsionem vergunt, cum privatus inde lædatur, per consequentiam tamen ad reipubl. læsionem spectant. Ratio est, quia delictis sive maleficiis reipubl. tranquillitas perturbatur; qualia sunt furtum, rapina, damnum, & injuria. Quasi delicta variè committuntur, ut effusione, ejectione è coenaculo facta, imperitià malè judicantis, &c. Hic notandum, homo non minus ex delictis commissis, quàm ex contractibus inicit obligatur, hinc sicuti quis ex contractu quid debet, ita etiam ex perpetrato delicto; nam qui spontè delinquit, & directo peccare vult, per necessariam consequentiam, poenam tacitè mereri vult, seque propria voluntate poenae subdere quasi studet, *l. 34. ff. de jur. fisc. l. 8. C. ad L. Jul. Majest.* ut ut delinquentes immediate puniri nolint, per necessariam tamen consequentiam maluisse intelliguntur, alioquin ab illicitis factis abstinuissent.

Delictum. In pari delicto vel causa potior est pars possidentis, *c. 65. de R. J. in 6to.* hinc quoties dantis & accipientis turpitudine in negotio versatur, conditio accipientis regulariter melior est; Ergo si juvenis meretrici ducatum pro illicito concubitu dederit, & illa postea desiderio ejus belluino satisfacere recusaverit, ad reddendam pecuniam turpiter acceptam, jure non tenetur, *vide t. ff. de condition. ob turpem causam.* dignum patella operculum. Optandum foret, omnes puellas sic deludere prurientes adolescentes, utique tot peccata carnis non committerentur, nec tot virgines viarentur.

Delictum. Ex quolibet delicto duplex actio nascitur; (1) criminalis, & (2) civilis; criminalis ad poenam publicam reo infligendam, & civilis ad damna præstationem læso solvendam datur *l. 23. §. 9. ff. ad L. Aquil.*

Delictum sive crimen, quod lege Dei morali est capitale, à Magistratu vel Principe condonari vel mitigari nequit. Ratio est, quia Princeps & Magistratus est saltē Minister voluntatis Divinæ, non autem dispensator, *Roman. 13.* qui immutabilem Dei voluntatem lege morali declaratam tollere, vel corrigere, aut circa eam dispensare nequit, *Matth. 10. v. 14. Luc. 6. v. 40.* idē non potest Princeps, ex plenitudine potestatis, homicidæ (si is dolosē occiderit hominem) pœnam jure remittere. Ratio est, quia lex Divina moralis transcendit omnem Principis potestatem, *Lactant. lib. 5. de vero cultu.* Absurdum etiā foret, Principem, ut inferiorē respectu Dei, velle contra legem Dei, seu supremi Principis, aliquid statuere, & delinquenti veniam dare; hinc cū Deus, ut supremus legislator, statuatur, qui sanguinem humanum dolosē profudit, (h. e. hominem malitiosē occidit) ejus sanguis iterum profundatur. *Genes. 9. v. 5. & seq.* Ergo tali homicidæ Princeps contra expressam Dei legem gratiam facere nequit; quod ex *Proverb. 17. v. 15.* magis patet, dum Salomon censet, judicem coram DEO æque esse abominabilem, qui absolvit impium, quā qui condemnat justum, & *1. Reg. c. 26.* terribili pœnā punit Deus Achabum, quia non Benhadabum Syriæ regem condignā mortis pœnā affecit, verba sunt seqq. Quia virum morte dignum dimisisti, erit anima tua pro anima ejus, & populus tuus pro populo ejus: ob hanc rationem David jam moriturus filio suo Salomoni, mandavit, ut è medio tolleret Joabum ob cædem duorum Ducum, Abneri & Amasæ; Salomon autem, mandatum patris executurus, ita Benajæ præcepit; occide hominem, ut ne sanguis ejus profusus mihi, domuique patris mei imputetur, *1. Reg. 2. v. 31. & seq.* Sic reatus omnem dignitatem excludit, quia nemo punitur secundum gradum dignitatis & nobilitatis; sed quatenus est facinorosus, & pœnæ capitalis reus; nec capitis rei justē vocandi sunt generosi & nobiles, quia eminentem dignitatem capitali delicto pessimè macularunt; idcirco perquam piè dixit Hilarius Pontifex, reatu majori delinquere eum, qui potiori honore perfrui-

fruitur, & graviora fieri peccatorum vitia sublimitate peccantium, &c.

Delicti Compensatio. Paria delicta mutuâ compensatione tolluntur. Ergò delictum eum delicto, dolus cum dolo compensantur, *L. 13. §. 5. ff. ad L. Aquil.* intellige, si civiliter agatur; non verò, si criminaliter agatur, *L. 39. ff. solut. matr.* (e.g. si maritus accusat uxorem adulterii, & illa eum vice versâ lenocinii) Ratio est, quia in publicis judiciis non privatorum jus, sed publica vindicta ad coercenda maleficia spectatur: idcirco Magistratus nullâ habet ratione compensationis, virum & uxorem adulterii reos ad supplicium sapere, potnâque capitis afficere justè potest, (si duplex sit adulterium) ut utrumque fontem sua maneat poena, ne delicta dimittantur impunita.

Denominatio. Res à digniori sive potiori regulariter denominatur, *l. 10. ff. de stat. hom.* excipe matrimonium, quod non à patre, cum digniori, sed à matre denominatur, *§. 1. Inst. de patr. potest.* Quare autem potius ab uxore denominetur, ratio est, quia uxor in matrimonio majora marito sustinet onera; est namque mater ante partum onerosa, in partu dolorosa, & post partum laboriosa, *c. 2. X. de convers. fidel.* quæ circa infantum alimenta & educationem maximè occupata est.

Depositum est contractus realis, quo res gratis custodienda datur, ut eadem deponenti juxta libitum ejus in specie restituatur. Depositum est duplex, (1) rei non litigiosæ, quod propriè dicitur depositum, & (2) depositum est rei litigiosæ, quod specialiter, & propriè dicitur sequestrum, *l. 5. §. 1. ff. deposit.* Sequestrum iterum dividitur in voluntarium & necessarium. Illud consensu partium sive litigantium sequestratur; hoc partibus etiam invicis auctoritate Judicis sequestratur, *l. 6. ff. de offi. presid.* Causa efficiens depositi est contrahentium consensus. Objectum sunt res mobiles & immobiles. Forma ex definitione patet, & finis est, ut res deposita tamdiu custodiat, donec eandem deponens reperierit.

Depositum actio hoc privilegium præ reliquis habet, quòd depositarius non possit rem depositam regulariter tamdiu retinere, donec eis ob impensas necessarias factas sit, vel propter debitum compensatio instituitur; sed depositarius tenetur rem depositam deponenti reddere, & postea actionem depositi contrariam, vel aliam insti-

instituire, l. 11. C. de posit. Dantur tamen exceptiones tres vel plures, licet enim sit juris naturalis, deponenti depositum reddere, (ut redde amico, quod ab eo custodiendum accepisti) ratione tamen circumstantiarum interdum non valet, quia datur jus justo melius, e.g. (1) depositarius non tenetur deponenti postea furioso reddere gladium, ne sibi, vel aliis noceat; hinc Cicero lib. 3. of. sic. inquit: Si quis gladium apud te sanâ mente deposuerit, repetat insaniens, reddere, peccatum sit, non reddere officium. (2) depositarius non obligatur deponenti depositum reddere, propter ejus atrox delictum, si deponentis bona consistantur, quia in tali casu cedunt fisco, cui depositarius plus obligatur, quam delinquenti, l. 31. ff. deposit. (3) si dominus cum fure concurret in repetendo rem, quo casu præfertur dominus, cui res jure naturæ & civili debetur.

Descendentes. H. e. liberi omnibus ascendentibus, (h. e. parentibus) & ex latere cognatis in successione hæreditaria semper præponuntur *Novell. 118. C. 1.* quia illi naturâ & communi parentum voto ad hæreditatem vocantur.

Deus amplius respicit ad cogitationes & spontaneas voluntates, quam pælus, qui per simplicitatem fiunt, quia Deus magis est inspector cordis, quam operis. *caus. 15. q. 6. C. 1.*

Dicare Deo. Quod sanæ dicatum est Deo, ad usus humanos regulariter non est transferendum *C. 51. de R. J. in 6to.* Ergo malè faciunt Lutherani, ut in tota Suecia, Dania, Holsatia, Pomerania, Saxonia &c. omnia monasteria reddiderint secularia, quorum redditus; extirpatis religiosis, non in extructiones templorum & cenodochiorum, sed in pompam, luxuriam, & venationem transulerunt, *vide caus. 12. q. 2. Cas. 3.* qui canon eos sacrilegii reos facit. Limitatur regula; (1) si captivi sint redimendi, vel debita sint urgentia; tunc vendi possunt hæc bona; item ob urgentem famem, ut sustententur pauperes; extra hos casus non licet.

Dies in jure dupliciter accipitur. (1) Dies est naturalis, & (2) est civilis sive legalis. Dies naturalis incipit ab ortu solis, & in solis occasu desinit, comprehendens saltem lucem à mane ad vesperam, hoc est, quamdiù sol est super terram. *c. 3. X. de homicid.* Contrarium tempus est nox ab occasu solis ad ortum ejus. Dies civilis sive legalis est tempus, quod fit uno coeli circumactu, quo dies verus & nox

& nox continentur, complectens in se 24. horas: talis dies more Romano à media nocte incipit, & subsequente media nocte finitur *l. 8. ff. de fer.*

Dies. Ultimus anni dies inchoatus habetur pro completo, intellige in re favorabili, & nemini noxia, *l. 5. ff. qui testam. fac. poss.* aut in re odiosa contrarium observatur, v. c. quando agitur de præscriptione actionum temporalium, aut de excludenda restitutione minorum, in iis casibus ultimus anni dies debet esse completus, *l. 3. §. 3. ff. de minorib.*

Dies interpellat pro homine, quando nimirum dies contractui vel obligationi est adjuncta *l. 2. C. de jure emphyt.* nam si promissor eodem die, quò solvere quid promisit, non solverit, moram committit: quòd si verò dies obligationi non sit apposita, sed quis nude, absque determinatione temporis, promisit, tunc debitor ante creditoris petitionem non censetur in mora esse. Ubi enim absque temporis determinatione nulla est petitio, ibi nulla creditur commissa mora.

Die Solis nihil sibi vindicet scena theatralis, (ubi habentur comœdiæ,) aut ferarum lacrumosa spectacula, in quibus dilaniantur feræ, *l. 1. C. de feriis.* quia tertio saltem præcepto, & non reliquis illud, *memorato diem Sabbathi sanctificos*, emphaticè adscriptum est; ipse etiam creator mundi septimo die quievit, & ab operibus cessavit.

Diffamari. Quando injuriatus actionem injuriarum rigorosam contra injuriantem intentare non vult, sed mitiorem sibi viam per beneficium legis diffamari eligit, sic procedere debet: injuriatus sive diffamatus, tanquam actor, Judici competenti summariam petitionem exhibeat, in qua diffamationem deducat, & à Judice petat, diffamanti, ceu Reo, certum terminum, ad probandam suam diffamationem, præfigi, ut in illo præfixo termino actionem adversus diffamatum instituat, & injurias effusas probet, vel imposterum à diffamatione & injuria perpetuò desistat; si postea diffamans injurias probare nolit, quia forsàn defectu probationis non potest, tunc diffamanti ob contumaciam perpetuum silentium imponatur *l. diffamari 5. C. de ingen. & manumiss.* quamvis nemo regulariter invitus agere cogatur *l. un. C. ut nemo invitus agat.* Diffamator tamen, si perpetui silentii poenam incurrere nolit, ad agendum cogitur, *d. l. 5. C.* Ex dictis colligere

licet, actionem injuriarum tendere ad poenam gravem, inrentem corpori vel famæ ignominiam; remedium verò legis diffamari non item; quod propriè non est actio, sed saltem officii Judicis imploratio, quæ diffamantem facit actorem, sive velit, sive nolit: per hoc remedium legis diffamari exspirat injuriarum actio, quæ postea contra injuriantem intentari nequit. Remedium legis diffamari requirit duo separata judicia. (1) judicium est diffamationis, & (2) est judicium actionis sive causæ principalis. In illo diffamatus est actor, in hoc diffamans. Hæc duo judicia diversos habent fines; ratio est, quia judex diffamationis pronunciat tantum respectu termini, intra quem diffamans ceu reus in judicio diffamatorio conventus postea in ordinario & principali judicio actor esse debet; Sic jam finitum est judicium diffamationis, & tunc demum incipit judicium actionis, sive causæ principalis, in quo diffamans debet esse actor, & diffamatus debet esse reus; causa hæc principalis tractatur coram iudice diffamari &c.

Dignioribus dignior locus debetur, l. 5. C. de offic. Reç. provinc. quoniam rationi naturali conveniens est, ut singularibus animi dotes, prudentiâ, eruditione & literatura instructi, præ aliis minus scientibus honorentur ac iis præferantur, ne virtuosus ac præclaris viris virtutis & laboris præmium, nimirum honor & dignitas, indignè auferantur.

Dignitas duplicata plus honoris tribuit, quàm una sola; & multiplicatio titularum designat præ eminentiam meritorum. Ex hoc fundamento Duces, (Seydige) Marchiones, Palatini, & Landgravii justè præferuntur Principibus simpliciter talibus. Omnis enim Dux, Marchio, Palatinus, & Landgravius gaudet Principis titulo, aut non contra. Hic sciendum, quod hi tituli illustrium dignitatum (Ducum, Marchionum, Landgraviorum, Palatinorum, Comitum, &c.) olim Caroli Magni tempore fuerint nomina officiorum, quæ quovis tempore ab Imperatore liberè revocari poterant; Ideò non erant hereditaria; aut successu temporis dignitates istæ illustres factæ sunt perpetuæ & hereditariæ, quæ una cum territoriis ad successores transeant.

Dignitas personæ in delictis non attenditur, sed punitur talis juxta meritum, l. 1. C. ubi Senat. Conven. Ratio est, quia reatus omnem dignitatem excludit. Ergò nobilis, hominem dolose occidens, non idè

ideo mitius puniatur, quia est nobilis, sed quia homicida capite puniatur.

Dilatio est protelatio diei, (sive termini, quo causa controversa tractanda esset) à iudice petita & concessa, instrumentorum aut personarum exhibendarum gratia, instruendi iudicis, & intentionis suae defendendae causa. Dilationes in iudiciis à litigantibus saepe petuntur, ac ipsis conceduntur, propter iusta impedimenta; iudex tamen secundam vel tertiam dilationem concedere non solet petentibus, absque causae cognitione, utrum dilationem petens, id iuste faciat, an dolosè protelet litem; quod si quis quartam dilationem petat, iudex petenti eam regulariter concedere non solet, nisi petens iuramento confirmaverit, quod non malitiosè sive dolosè talem productionem & dilationem petat; quia praesumptio in hoc casu est contra petentem, quod causam controversam protelare velit ad vexandum adversarium. Caeterùm in causis civilibus regulariter reo una dilatio; & in criminalibus reo tres, & accusatori duae dilationes conceduntur, *l. fin. ff. de feriis*. Ratio est, quia causae criminales sunt gravioris momenti; in his enim causis agitur de vitâ, hominisque sanguine, fama, & existimatione: eâ de causa reo plures dantur dilationes, quia ejus causa est favorabilior, *l. 125. ff. de R. L.* cum iura longè praeiora debeant esse ad absolvendum, quàm condemnandum, satiusque sit, impunitum in dubio casu dimittere facinus nocentis, quàm innocentem condemnare; ne quis ex suspicionibus iniuste condemnetur, *l. 5. pr. ff. de pen.* Causa finalis dilationis est, ut litigatores idoneum habeant spatium, quò se ad iudicium iuste praeparare & instruere possint. Effectus dilationis concessae est, quod eò usque faciat conquiescere officium iudicis, donec effluerit petiti temporis curriculum, *l. 3. C. de dilat.* ideo tam diu excusat à mora.

Disciplina sive censura ecclesiastica est potestas spiritualis, cognoscendi & animadvertendi in transgressores contumaces, malitiosè in delictis perseverantes, propter gravem Ecclesiae offensionem. Hanc exercent Episcopi, Praelati & Sacerdotes in Clerum & populum; sed pro diverso statu, diversis modis & poenis; (1) monendo, (2) corripiendo, (3) castigando, (4) excommunicando, (5) deponendo, & (6) degradando. Si peccatum non fuerit grave in doctrina & moribus, tunc primò admonentur vel corripiuntur; tales

enim admonitiones & correctiones speciem elemosinarum in se continent, *distinct. 45. c. 11.* Si verò peccatum fuerit grave, ut homicidium, adulterium &c. tunc Clerici dignitatibus, privilegiis & ordinibus sacris exuti & depositi traduntur Magistratui civili puniendi, *c. 27. X. de verb. signif.* ne delicta maneant impunita. Excommunicatio etiã Clericis & secularibus est communis, estque jure canonico duplex, major & minor: illa est, quã quis ob atrox crimen commissum à toto corpore Ecclesiæ & communione fidelium planè removetur, *c. 58. X. de verb. signif.* quam ultimo supplicio comparant. Hęc, scil. minor, communionem Sacramentorum adimit, non autem totam fidelium communionem *Matth. 18.* Pœna sive disciplina illa ecclesiastica non est simpliciter mortalis, sed medicinalis, *caus. 24. q. 3. can. 37. in fin.* quã peccatores, ad pœnitentiam commoti, in viam salutis reducuntur. Ab hac disciplina & potestate spirituali, nec ipsi Imperatores, Reges & Principes absolutè eximuntur, quia hi non sunt supra Ecclesiam, sed intra Ecclesiam, fatente Hieronymo. Reges tamen & Principes, contra Ecclesiæ canones ex imbecillitate vel malicia peccantes, potius privatim sunt monendi, ut peccare desistant, quàm ut publico subditorum opprobrio scandalosè exponantur & anathemate feriantur; excipe, nisi extrema urserit necessitas, *1. Sam. 15. v. 30.* ne inde bellum, seditio, heresis vel alia mala orientur; S. Ambrosius Imperatorem Theodosium ob delictum exclusit ab Ecclesia, nec eum prius admisit ad sacrorum communionem, quàm ageret pœnitentiam.

Disciplina militaris. Nullum bellum feliciter geri vel expediri potest absque accurata disciplina militari. Disciplinam castrorum Romani olim tanti æstimarunt, ut eam liberorum suorum caritati prætulerint, *l. 19. §. 7. ff. de captiv. & postlim. revers.* ex ipsis rerum effectibus probè cognoscentes, omnium rerum publ. opes, jura & leges, sub bonæ disciplinæ militaris clypeo, conservari ac florere. Disciplina hæc militaris in tribus principaliter consistit, (1) in exercitio militum, (2) in ordine, & (3) coërcitione. Quòd ad primum attinet, Exercitium militum valdè necessarium est, ut milites quotidie à suis Præfectis & officialibus accuratè exercean- tur: exercitus enim exercitando fit melior, inque armis tractandis promptior; cum omne artificium per exercitium recipiat in ser-
men-

mentum, *l. 65. §. 3. ff. de legat. 3.* Contrà exercitio omisso, milites in luxum, commestationem, debachationes, scortationes, duella &c. incautè prolabantur. Nulla enim major & perniciosior exercitui est pestis, quàm luxus & securitas, *1. Reg. 20. v. 11. §. 12.* quibus malis Hannibalis exercitus olim in Italia miserimè periit. Alterum disciplinæ militaris requisitum est ordo; sicuti is omnium actionum humanarum anima dicitur, ita belli & armorum est ornamentum, fundamentum & basis, *Recess. Imperii, Spir. de anno 1542. §. und damit in solchen/ &c. & §. und damit unter allen Kriegsvolck desto besser Regiment und Ordnung gehalten werde;* Ipse etiam DEUS populo suo ordinem in bello servandum præscripsit, *Nam. c. 1. §. seq.* Ordo militaris postulat, ut totus exercitus in legiones, cohortes, centurias, & decurias ritè distinguatur, & quando exercitus in campum, ad exercendum vel pugnandum, à suo Duce educitur, ut quilibet suo adhæreat signo ac agmini, & ut tunc miles à milite æquali spatio distet, nec ultra quàm expedit, aut conglobent agmen, aut laxent. Tertium requisitum disciplinæ militaris consistit in coercitione militum, quæ ad compescendam militum petulantiam, & ad reprimendas eorum debachationes, direptiones, rapinas, aliamque violentiam tollendam est introducta. Nam in militia, ubi tot reperiuntur indomita animalia, severitate & gravitate opus est Duci, ne ipse se periculis temerè exponat; quoniam militantium nec indignatio, nec lætitia moderata est, ad omnes affectus impetu rapiuntur, vicuperant, laudant, miserentur, utcunque præsens eos movet affectio. Eo etiam intuitu contumacia militis adversus Ducem capitè punitur, *l. 6. §. 2. ff. de re milit.* ut tanto validiùs petulantia militum coercetur. Gravissimè etiam punitur perniciofa militum fuga, ne reliquorum profugorum exemplo arma quoque contra datam fidem & juramentum maliciosè deferant. Militia, inquit *Bodinus libr. 5. de republ.* olim apud Romanos fuit fortitudinis, temperantia, & prudentiæ schola; hodiè verò latrocinandi ars esse videtur, ubi militum luxus, rapinæ, direptiones, & flagitia in regionibus propriis vel confederatis impunita sæpè relinquuntur; & ubi milites plùs damni amicis, & confederatis plerumque inferunt, quàm ipse hostis &c. Ob accuratam disciplinam militarem maximè laudatur Imperator Aurelianus, Duci suo severè annuncians; si vis

tribunus esse, imò si vis vivere, manus militum contine; nemo aliena rapiat, segetem atterat, annonâ suâ miles sit contentus, & de præda hostis, non de lachrymis provincialium vivat. Optandum foret, hanc maximam in præsentî hoc bello Germanico omnium Ducum & Chiliarcharum cordibus esse inscriptam, tunc tot millia rusticorum ad incitas non essent redacti.

Discipulus. Ante debet esse discipulus, quisquis Doctor esse desiderat. *Distinct. 59. c. 4.* idè à facilioribus & minimis est incipiendum, ut quis gradatim ad majora perveniat; nemo enim repente fit summus *c. 14. in fin. de penitent. caus. 33. q. 3.*

Distinctio. Ubi lex non distinguit, nec nobis regulariter distinguere licet *l. 8. ff. de public. in rem actio. excipe*, nisi conveniens ratio nos honestè ad distinguendum invitet. Ergo licet jus canonicum aleæ lusum simpliciter sub gravissima pœna prohibeat, absque ulla distinctione; attamen me non peccare puto, nec canones sanctos impiè offendere, si hic distinguam inter aleæ lusum, pecuniæ sive lucri causâ, & eum, qui animi duntaxat recreandi gratiâ, absq; nummis, temperanter exercetur. Prior damnatur, & clericis justè interdicitur, quia est peccatum: ne concupiscas. Alter verò non item, si aleâ temperanter absque ullo lucro & nummis, interdum horis subsicivis tempestivè utantur, quia prohibitionis ratio, in fordida lucri cupidine consistens, hæc cessat.

Divortium jure Divino & canonico permittitur ob adulterium *Matth. 5. v. 32. causa 32. q. 5. can. 21.* ratio est, quia adulterium conjugii formam, quæ in fide conjugali & unitate carnis consistit, impiè dissolvit. Idè scribit Bellarminus, quod adulterium ipsum conjugii fundamentum tollat.

Doctoralis Dignitas. Cùm Gregorius Fitchellus J. U. D. ab Imperatore Sigismundo insignia ordinis equestris consecutus dubitaret; utrum in antecamera Imperatoris se lateri Jctorum, vel ordinis equestris adjungeret, seque postea equitibus adjunxit; Imperator hoc videns, stultè inquit, quid literis, doctrinæ & doctorali dignitati equestræ præfers? Nobiles enim unâ die mille facere possum; ast mille annis ne quidem unum Doctorem vesè facere valeo. Idè etiam Carolus Quintus in ordinatione politicâ, *sub rubr. von Doctoren 5. desgleichen 5. Rudolphus Imper. anno 1577.*

COR-

consensu omnium statuum imperii concessit Doctoribus Juris (non medicinae) gestare pretiosiora vestimenta, ornamenta, aureas catenas, annulos, apertam galeam, &c.

Doctores Juris privilegiis Nobilium fruuntur, (1) ab omnibus oneribus personalibus sunt exempti; (2) vestibus pretiosis & sericis, auro, catenis, & gemmis licitè se ornare possunt, sicuti Nobiles. *Recess. Imperii de anno 1557. tit. 11. § seq.* quòd validius exprimitur, in *Recess. Imper. de anno 1500. tit. Von Uebernützigkeit der Kleider* / verba sunt hæc: *Die vom Adel / so keine Ritter / noch Doctoren seyn / sollen kein Gold / noch Perlen öffentlich tragen.* (3) Insignia Nobilium (Wapen und Helm, Doctoribus Juris licitè permittuntur. (4) Armorum portatio iis concessa est, *arg. lult. C. de proposit. sacr. cubic.* Idèò (5) plebeia conditione sunt exempti, *Recess. Imperii Colonienfis de anno 1512. §. item sollen dieselben zc.* Nota. Inter Doctores juris maxime præ eminent Assessores Cameræ Spirensis, Consiliarii Principis, & Professores Juris, qui in Academiis publice præsententur, qui ob exquisitam eruditionem ac Juris Doctrinam vocari solent viri illustres, quorum scientiâ totus illuminatur mundus. Eo etiã respectu tales juris Doctores, ceu prudentiores & habiliores, præ aliis juris Doctoribus, quamvis Senioribus, promoventur ad Assessoratum in Camerâ Imperiali, prout ex *ordinat. Camer. part. 1. tit. 4. §. aus denselben videre licet.*

Doctores autoritas in causis civilibus decidendis est saltem probabilis; ast autoritas legum est necessãria. Ratio est, quia illa fallere potest, hæc non item. Hinc dicimus: Amicus Plato, Amicus Aristoteles, Amici Bartolus, Baldus & alii JCTi, magis tamen est amica veritas. Nam in controversiis civilibus decidendis non autoritas JCTorum, sed rationis momenta sunt attendenda. Idèò sicuti Philosophi sine ratione, ita JCTi sine lege loqui erubescant, *Novell. 28. c. 5.*

Doctrina & literarum omnium virtutum fundamenta esse dicuntur; quoniam homines doctrinã sive eruditione fideliter imbuti, ut plurimum redduntur meliores & prudentiores, juxta illud Poëtæ: didicisse fideliter artes emollit mores: nam quò quis magis quicquid se deceat, mediante doctrinã intelligit, eò vehementius ipsum neglecti pudet officii, seque in virtutis viam reduci patitur. Hoc etiã innotuit Seneca: non aliud è, inquit, animo venit robur, quàm à bonis

bonis artibus. Hinc pulchrum, utile, imò necessarium est homini, scire, quid in vita communi sequi, & quid fugere debeat; at illa sciendi ratio à doctrina juris dependet, ideo illa sedulò excolenda est.

Dolus malus est, quò quis ex proteresi sivè proposito, alterum sciens fallit, damnumque eidem dolosè infert, *l. 1. ff. de dolo malo.* vel est machinatio quædam alterius decipiendi causâ, cum aliud simulatur, aliud agitur *d. l. 1. §. 2.* additur hinc dolo epitheton malus, quia datur etiam in jure civili dolus bonus *l. 1. §. 3. ff. de dolo.* qui dicitur in jure solertia animi, studiumque rei familiaris licitè agendæ, *l. 16. §. 4. ff. de minorib.* regulariter tamen dolus in malam partem accipitur. Ubi sciendum, quò Dolus malus regulariter circa negotium aliquod committatur duobus modis, (1) ante ipsum negotium, vel (2) in ipso negotio. Ante ipsum negotium dolus tunc committitur, si quis machinatione ejus, cum quo ipsi negotium est, ad faciendum vel omittendum aliquid, dolosè inducitur, quòd aliàs non esset factururus, aut omisurus, nisi ad id ita fuisset inductus. In ipso negotio dolus committitur; cum quis in ipso contractu decipitur, *l. pen. C. de judic.* exemplum est *in l. 2. C. de rescindend. vendit.* Sic dolo & stratagemate contra hostes uti licet, si modò perfidia, ac temeraria violatio datæ fidei, & pactorum sanctè præcaveatur, cum naturâ æquum sit pacta servari.

Dolus regulariter non præsumitur, est si quis versetur in actibus vel negotiis illicitis, tunc dolus præsumitur; nam qui rei illicitæ vel prohibitæ operam dat, in manifesto dolo esse præsumitur *l. 2. §. 8. ff. de vi bonor. raptor.*

Dolus suus nemini patrocinari debet, ideo nemo quicquam ex dolo suo lucrari; aut causam suam indè meliorem facere debet, *l. 1. ff. de except. doli, c. 15. X. de rescript.* ne decipientibus malitia sua sit lucrosa, & deceptis simplicitas damnosa, *l. 1. pr. ff. de dol.* sed tales maliciosi, ob delictum, potius poenam, quàm lucrum merentur, *l. 1. §. 14. ff. de tutor. G. rat. distr.*

Dolus in omnibus contractibus est præstandus, idcirco non valet conventio, quæ dolum præstandum excludit; dolus enim pacta & contractus reddit irritos, eosque rescindit; *l. 7. §. 7. ff. de pact. G. t. t. ff. de dolo.* ob id dicimus, quò dolus in omnibus negotiis semper

per

per tacitè exceptus intelligatur, quia consensum excludit in illo negotio, ad quod quis dolo fuit inductus, *l. 7. pr. ff. de dolo c. 2. de pact. in 6to.* Hic norandum. Præstare dolum, culpam, vel casum non eam habet significationem, ac si quis ea committere deberet, vel velet, prout vulgò sinistrè accipitur; sed sensu juridico sive morali denotat, ut si quis damnum dolo, culpâ, vel casu commiserit, id resarcire teneatur. Coeterum circa dolum & culpam præstandam tres seqq. regulæ sunt observandæ, (1) in quibus contractibus dantis saltem observatur utilitas, in iis accipiens regulariter dolum & latam culpam duntaxat præstat, ut in deposito, *l. 32. ff. deposit.* Ratio est, quia gratuitum est accipientis officium, qui depositionem in se gratis suscipit in dantis commodum. Ergò id non debet in ejus damnum vergere, si forsàn quid levi culpa committatur; (2) in quibus contractibus accipientis saltem utilitas observatur, in iis regulariter accipiens dolum & omnem culpam etiam levissimam præstare cogitur: ut in commodato *§. 2. Inst. quib. mod. re contrah.* (3) in quibus contractibus utriusque contrahentis utilitas observatur, in iis præstatur dolus, lata & levis culpa, ut in venditione, locatione, pignore, societate, & dote data, *l. 5. §. 2. ff. commodat.*

Domicilium. Qui studiorum causa aliquo loco moratur, domicilium ibi non habet, nisi decem annos ibi manserit, & postea sedem fixam ibi constituerit, *l. 2. C. de incolis,* & ubi quòs domicilium habere videtur. Domicilium aliud est originis, aliud est habitationis; illud dicitur immutabile, hoc pro arbitrio mutari potest:

Dominium est jus in re corporali liberè disponendi, (hoc est, utendi, fruendi alienandi, &c. suo arbitratu) eamque vindicandi, quando alius rem ipsius detinet; Ex hac definitione constat, rerum incorporalium nullum esse Dominium propriè dictum; nam dominium ex naturali possessione originem trahit, *l. 1. §. 1. ff. de acquir. possess.* possessio autem naturalem exigit apprehensionem, *l. 43. ff. de acquir. rer. Domin.* Hæc naturalis apprehensio in res incorporales cadere nequit, dum reverà non existunt; Dominium hoc generaliter consideratum est duplex, (1) verum sive plenum & (2) minus plenum. Verum sive plenum dominium est, quando proprietas cum usufructu est conjuncta, & ad Dominum pertinet tam rei proprietas, quam usufructus. Minus plenum domi-

q

nium

nium est, quando proprietas ab usufructu est separata; hoc est, quando dominus tantum habet proprietatem rei absque usufructu, quod vocatur dominium directum, & qui hujus rei habet usufructum, habet dominium utile, ut vasallus, & Emphyteuta. Causa efficiens dominii est jus gentium (per occupationem) vel jus civile, *l. 5. ff. de just. & jur.* Idè JCrus Nerva in *l. r. ff. de acquir. possess.* dicit, quòd dominium à naturali possessione coeperit; nam antiquissimus acquirendi modus est per occupationem; Materia in quâ consistit dominium, sunt res omnes corporales humani Juris, quæ in commercium cadunt; sic excipiuntur res sacræ, sanctæ, Religiosæ; Finis dominii est, ut constitutâ rerum proprietate sit aliquis litium & controversiarum finis, quia incertitudo dominii & rerum communio discordias parit, *l. 79. s. 20. ff. de legat. 2.* ut sic quilibet illud, quod suo jure possidet, tutò ac securè possidere, illoque pro arbitrio uti, frui, vel alienare & distrahere possit; cum quilibet rerum suarum sit moderator & arbiter. Effectus dominii est duplex. (1) Jus reale ipsam rem afficiens, quo quis de re propriâ pro arbitrio disponere potest, & (2) rei vindicatio, quam dominus contra quemlibet instituere potest, ad amissam rei possessionem recuperandam, *l. 23. de R. V.* datur quoque dominium jurisdictionis protectionis & defensionis, Imperatoribus, Regibus & Principibus competens, quod convenientius appellatur Imperium, quàm dominium cum sit à proprietate alienum.

Dominus. Quilibet Dominus rerum suarum regulariter est moderator, & arbiter, ut de iis pro arbitrio disponere possit, *l. 21. C. mandat.* Hæc regula in sensu morali intelligenda est, quatenus id leges honestè permittunt. Sic pater testamentum condere nequit, ut liberis suis absque justâ & validâ causâ omnia sua bona adimat, *l. 55. ff. de legat. 1.* Sic nec furioso, nec prodigo, nec impuberi ob mentis exilium, vel debile judicium permittitur facultas, res suas pro arbitrio disponendi, vendendi, & alienandi; quia negotia humana non intelligunt; Idè absque curatorum vel tutorum auctoritate nihil facere possunt; ne ex stolidâ quadam liberalitate, aut incautâ administratione ad incitas miserè redigantur.

Dominus. dominium rei suæ amittit, quando possessori possessionem ejus vi absque Magistratus imploratione & auxilio aufert, *l. 7. C. unde vi.* Quòd fit in pœnam, quia dominus contra reipubl. tranquil-

quillitatem, & legum prohibitionem spreto Magistratu sibi ipsi armatus voluit jus dicere.

Dominus ex delicto familiarum suarum regulariter non tenetur, nisi delinquat in officio vel ministerio, cui familiam vel officialem praefecit, & in quo ejus opera familiari utitur, *l. 1. §. 5. ff. de publican. & vectigal.* quoniam delicta familiarum regulariter non praesumuntur voluntate domini facta, nisi alia indicia simul concurrant; ut factum cuique suum, & non alteri promiscue noceat, *l. 155. ff. de R. J.* ne alteri (innocenti) per alterum iniqua conditio afferatur, quod fieret, si dominus ex servorum delictis promiscue obligaretur.

Domini duo. Non possunt duo in solidum eodem respectu ejusdem rei esse domini; aut diverso respectu possunt esse domini, ut dominus feudi & vasallus, si unus directum, & alter utile dominium habeat, *l. 5. §. 25. ff. commodat.*

Domus tutissimum cuique refugium & receptaculum est, *l. 18. ff. de in jus vocando.* Ideo Cicero in oratione pro domo sua nihil, inquit, Sanctius, aut omni religione munitius esse debet, quam domus unius cujusque civium; idem privilegium extenditur ad hortum, qui aedium est additamentum, *l. 91. §. 5. ff. de legat. 3.* Hinc si quis in suis aedibus (sive propriis sive conductis verberetur, vel violatur, id delictum ob securitatem aedium violatam (da der Haus & Fried gebrochen wird) censetur gravius & atrocius, quam si alibi perpetratum fuisset; quod si armis sit commissum, vis publica; si sine armis vis privata facta dicitur; hoc delictum pro delicti qualitate poena Judicis arbitraria punitur. Haec regula locum habet in causis civilibus, non autem in causis publicis, puta in criminibus publicis: nam reus criminis publici de domo sua licite extrahi potest, *Novell. 134. c. 5.*

Donatio inter virum & uxorem non valet, si sit donatio inter vivos, *l. 2. §. seq. ff. de donat. inter vivos.* Et quidem ob sequentes rationes. (1) Ne conjuges praemagno amore patrimonium profusa erga se liberalitate temere exhauriant, & ad egestatem inique perducantur. (2) Ne amor honestus, fides, concordia & affectio conjugalis emi videatur, neve matrimonia videantur venalia, quae potius debent esse gratuita, quam precio conciliari; turpe enim est venalem habere concordiam conjugalem, & meretricium est pro usura corporis mercedem accipere, &c. Excipe si uxor marito

donat.

Q₂

donaverit pecuniam ad honores & dignitates consequendas ut doctoratum &c. *l. 40. ff. d. t.* tunc valet. Ex opposito donationes mortis causa conjugibus invicem sunt concessæ, ut si uxor marito certa bona legaverit, *l. 9. §. ult. & l. 11. ff. ibid.*

Donatio inter vivos regulariter revocari non potest; Excipe duos casus (1) nisi donatarius erga donantem fuerit ingratus, *l. fin. C. de revocand. donat.* Ratio donationis revocandæ est, quia, qui liberalitatem alicujus erga se provocavit, nō est dignus, ut donata retineat, postquam liberalitas in eum collata (quæ potius debebat donatarium ad obsequia grati animi inclinare) eundem ad insolentiam adversus donatorem erexit, *c. fin. X. de donat.* (2) nisi donatori postea nascantur liberi, *l. 8. C. de revocand. donat.* quia voluntas donantis fundata est in defectu liberorum; natis ergo, post factam donationem, liberis, cessat donandi voluntas: præsumitur enim potius liberis propriis, quàm aliis favere, suumque proprium sanguinem extraneo antepone.

Donatio mortis causâ regulariter coram 5. testibus fieri debet, l. fin. C. de donat. mort. caus. nisi fiat apud acta in judicio; quò casu testes non sunt necessarii: Ratio est, quia superfluum est privatum testimonium, quando publica monumenta sufficiunt, *l. 31. C. de donat.*

Donatio mortis causâ ex pœnitentia revocari potest, l. 30. ff. de mort. causa donat. nec valet illa adjectio, se nunquam eam revocare velle, sed irrevocabiliter donationem hanc servaturum; Ratio est, quia hæc clausula immutat donationis naturam, ut ex mortis causa donatione fiat donatio inter vivos, *l. 27. ff. ibid.* Ergò tali modo conjuges non possunt invicem facere donationem; Ratio, quia donatio inter vivos conjugibus non est permessa, ne præ magno amore mutuo patrimonium profusâ liberalitate imprudenter exhauriant, seque inopes reddant.

Donatio remuneratoria non est propriè donatio, sed potius permutatio, vel præstiti officii compensatio; estque extra causam donationis, l. 19. §. 1. ff. de donat. Ratio est, quia donatio propriè est actus, quò donum in alterum ex merâ liberalitate confertur, quod ibi simpliciter non fit, sed ob causam.

Donatione propter nuptias maritus compensat dotem, Novell. 97. c. 1. eamque sic securam reddit, l. 29. C. de jur. dot.

Dos.

Dos. Matrimonium sine dote esse potest: Ratio est, quia non est matrimonii substantiale, ut uxor sit dotata; non enim dotibus, sed affectu & amore conjugali, matrimonia contrahuntur. Ergo si puella se fingat divitem, cum ne obulum pro dote habeat, sicque alliciat adolescentem ad matrimonium contrahendum, ille id, dolo postea compertò, ideò dissolvere nequit; Ex opposito dos sine nuptiis esse nequit: Ratio est, quia dos nuptiarum causà est constituta: Ergo ubi non est matrimonium, ibi nec dos, *l. 3. ff. de jur. dot.*

Dos. Pater dives, ratione officii paterni, jure naturæ & civili obligatur, dotare filiam, juxta patrimonii sui facultates, ut filia conditionem honestè nubendi inveniat; Quòd si pater, exutò quasi naturali erga suum partum affectu, filiam dotare nolit, officio judicis ad id cogi potest, *l. 19. ff. de ritu nupt.*

Dos. Fructus dotis constante matrimonio percepti non sunt dotis; hoc est, non augent dotem, nec dissolutò matrimonio in restitutionem veniunt, ob matrimonii onera *l. 7. §. 1. ff. de jur. dot.* nimirum propter alimentationem uxoris, liberorum, familiæ, &c. quæ omnia maritum gravant, *l. 22. §. 8. ff. solut. matrim.*

Dotales res, constante matrimonio, per fictionem juris, in dominio mariti sunt, *l. 7. §. 3. ff. de jur. dot.* ideò mulier dicitur habere dominium dotis naturale, arg. *l. 3. §. 5. ff. de minor.* & maritus dominium civile, intellige quoad effectum vindicandi, & fruendi dote. Cæterò quoniam res dotales verè & naturaliter sunt in dominio mulieris, *l. 30. C. de jur. dot.* ob id maritus dotem alienare nequit, etiam si uxor consentiat, *pr. Inst. quib. aliena licet.* Ratio est, ne sexus muliebris fragilitas in perniciem substantiæ earum iniquè convertatur. Dotis tamen actio datur marito, ad exigendam dotem, & uxori, ad dotem repetendam. Nota, maritus & uxor, stante matrimonio, habent bona indivisa ratione possessionis, & ususfructus, sed non ratione proprietatis; cum dos proprium sit mulieris patrimonium, cujus dominium, stante matrimonio, quiescere videtur, dum maritus solus de dote disponat, *l. 9. C. de rei vindic.*

Dotalia pacta diligenter sunt observanda, modò non repugnent legibus, vel statutis. Pactis dotalibus conjuges sibi invicem succedunt. Idcirco si conjuges ita inter se convenerint de pactis dotalibus, ut sine liberis superites conjux præmortuo conjugi succedat,

& quidem vel in omnia bona defuncti conjugis, vel in partem bonorum; vel ut lucretur dotem, vel partem ejus. Hoc strictè observandum est. Ex opposito pacta dotalia ex supervenientia liberorum corrumpunt; Ratio est, quia liberis instinctu naturæ hæreditas parentum debetur, *l. 7. in fin. ff. unde liber.* quam parentes liberis auferre non præsumuntur, cum sit commune parentum votum, ut liberi post eorum fata vivant, inque omnia parentum jura & bona soli plenariè succedant, in quibus parentes etiam post sua fata vivere videntur.

Dotare filiam in fraudem creditorum non est permittum, arg. l. 10. §. fin. ff. que in fraudem credit. fact. Ratio est, quia pater in hoc casu filiæ non de suis bonis, sed de creditorum bonis, dare videtur: **Bona enim cujusque dicuntur, quæ, deducto ære alieno, supersunt, l. 39. §. 1. ff. de verb. signif.**

Dotem, durante matrimonio, uxor regulariter à marito repetere nequit, l. un. C. si dos constante matrim. sol. Ratio est; quia dos oneribus matrimonii inservit, *l. 20. C. de jur. dot.* Idcirco uxor de dote repetenda nullam actionem, stante matrimonio, contra maritum validè instituere potest, *l. 2. ff. de dote, prælegata.* Ab hac regula datur exceptio: Si maritus, durante matrimonio, ad inopiam vergat, sive illud ex mariti delicto, culpâ, vel sine ejus culpâ, fortuito casu accidat, *l. 24. ff. solut. matrim.* Ergò confiscatis ob mariti delictum omnibus ejus bonis, uxor nihilominus dotem suam conservat incolumem. Hinc si fiscus omnia mariti bona unâ cum dote, tanquam caduca propter mariti delictum occupasset, tenetur nihilominus uxori dotem restituere, *l. 2. C. ne uxor pro marito.* & vide *l. 24. C. de donat. inter vir. & uxor.* quoniam æquitati naturali planè foret contrarium, uxorem ceu infontem ex delicto alterius (scil. mariti) puniri: cum poena debeat suos tenere auctores; *l. 22. C. de pœn.* Cæterùm uxor, pro dote conservanda, statim à die nuptiarum habet tacitam hypothecam in omnibus mariti bonis, *l. 12. C. qui potior. in pignor.* Ideò bonis mariti confiscatis, bona cum suo onere transeunt ad fiscum, *l. 7. ff. de distract. pign.* Sic fiscus meritò ad restitutionem dotis tenetur, ne uxor præter meritum dote injustè priveretur.

Duellum est singulare certamen, Græcè vocatur monomachia. Nemi-
ni jure licet ad duellum sive pugnam singularem provocare inimi-
cum,

cum, vindictæ, vel honoris sui defendendi causâ; nec provocato licet comparere, ne sint iudices in propria causa, & quid temerè faciant ad tranquillitatem è republ. tollendam. Ideò duella jure Divino, canonico, jure gentium, & civili, severè sunt prohibita, cum provocans contra DEUM, contra Magistratum, contra proximum, & contra seipsum gravissimè peccet, dum proximum non sicuti seipsum diligit, ad quod jure Divino obligatur, *Matth. 22, v. 36.* Sed contra dilectionem proximi eundem è medio violenter tollere tentat: Sic contra quintum præceptum expressè peccat. Vindicta DEO committenda est. Debemus aliis peccata in nos commissâ dimittere, si pater cœlestis nobis peccata nostra dimittere debet, *Matth. 18, v. 21.* Quàm turpè & damnandum probo & honesto viro censendum sit duellum, ob vindictæ studium, ex sequentibus clarè patet; Si in illicito hoc certamine vel provocans, vel provocatus violento gladio vel globulo è medio truculenter rapiatur, æternâ privatur salute; quoniam is non in viis Domini, sed diaboli ambulavit: Si verò adversarium suum, juxta perversum suum desiderium violenter prosternat, & occidat, carnifex omnium mortalium vilissimus, demto honoris torque, cum iterum ense necat, non propter heroicam virtutem, sed propter maleficium. En quàm egregiè hoc remedio conservetur honor? Quòd si verò occisor fortuitò, post commissum delictum, fugâ elapsus, ignominioso, cum bonorum amissione, mulctetur exilio, nulla ipsi unquam animi quies, qui perpetuum animi tortorem, testem & judicem, malam conscientiam, ubique locorum secum miserrimè circumfert, occisum diè nocteque præ oculis habendo, ad quemlibet cadentis folii strepitum perpetuò horret, ac tremit; ne ob commissum homicidium capiatur, & capite puniatur. Provocatio ad duellum hodiè sic fieri solet. *Wist du ein ehlicher Kerl und kein Schelm/ x. so komme heraus und wehre dich meiner;* Si provocatus comparere recusat, jure consuetudinario inter Nobiles & Milites & Studiosos perperam recepto pro effeminato, meticuloso, & indigno honestorum virorum conversatione, & comotatione habetur, (er ist nicht werth/das er mit einem ehlichen Kerl aus der Kannen trincke) quod tamen contra omnia jura. Duella imprimis in Gallia glorioso Regis instituto, sub suspendii poenâ, absque ullo personarum respectu, severè & piè prohibita

hibita sunt, ut tranquillitas regni conservetur. Quod si duella promiscuè forent licita (Dag ein jeder sich möchte des Faust Rechts bedienen) quid de republ. & salute civium futurum? de iis sanè actum foret: in quem usum judicia essent constituta & Magistratus creati? non ad querelas & injurias civium justè tollendas, non ad damna & mala avertenda, & tranquillitatem in republ. conservandam; Sed saltem, ut honoris causa otiosè adessent. Longè erras, mi homo, turpi vindicta ardens, DEUS Magistratui, ceu Vicario suo, non frustra dedit gladium, sed ad tuendam justitiam, puniendos, pro modo delicti, fontes, & ad suum cuique tribuendum ac conservandum. Vides, quomodo Diabolus, suis fraudibus, honoris cupidos, à verâ salutis æternæ viâ, misère abducere conetur. Ideo perquam piè admonentur Christiani, quòd in caduca ac fragili hac vita debeant calumnias & injurias, si non sint nimium atroces, æquo animo pati, ut in futura vita à gravissimis malis & cruciatibus perpetuis liberentur: nam qui tam parum hic pati non valet, quomodo is æterna tormenta olim sustinere poterit, si modò modica passio hominem tam impatientem efficit, quid gehenna & æterna passio tunc faciet? Quod si verò quis in via, vel alibi hostiliter aliquem adoriatur, vim vi propulsare quo vis modo licet, etiamsi adversarium, pro defensione vitæ propriæ, occidat: quod enim quis ob justam corporis sui defensionem facit, adhibito moderamine inculpatæ tutelæ, justè fecisse dicitur, *l. 3. ff. de just. & jur.* Hodìe jus militare (Germanicè *das Faust- und Kolben-Recht*) moribus & constitutionibus Imperii ac Principum salubriter sublatum est, quod olim infinitas turbas in Germania conciliavit. Utinam duellorum patroni probè considerarent canonem *3. distict. 47.* sine dubio meum assertum magis in sui conversionem ponderarent, neglecto duello & vindictæ studio: omnes, inquit, hujus seculi dilectores in terrenis rebus fortes sunt, & in coelestibus debiles; nam pro temporali gloriâ usque ad mortem defudare appetunt, & pro gloria perpetuâ ne parum quidem in labore subsistunt: pro terrenis lucris quaslibet injurias tolerant, & pro coelesti mercede vel tenuissimi verbi ferre contumelias recusant: Terreno Judici vel toto die assistere fortes sunt; in oratione verò coram domino, vel unius horæ momento lassantur: Sæpè nuditatem, dejectionem, famem, pro acquirendis divitiis

vitiis atque honoribus tolerant, superna autem laboriosè quæ-
re tantò magis dissimulant, quantò ea retribui tardius putant :

Duo hominibus sunt maximè necessaria, (1) conscientia quoad nos,
& (2) fama quoad alios, ut alii de nobis benè sentiant & loquan-
tur; qui enim, conscientia suæ fidens, negligit famam, crudelis
est in seipsum, *caus. 12, q. 1. c. 10*. Ergò non tantùm conscientiam
quilibet conservare debet illa famam, sed & quò pacto famam apud vi-
ros probos immaculatam perpetuò conservet, probè attendat.

Ebrietas est magnum & periculosum vitium. Servitus hodiè non ef-
set, nisi ebrietas fuisset, prout videre est *ex distict. 35. c. 8. & c. 9.*
v. 25. Genesios de Noa, qui maledixit filio suo Cham, videnti ebrii
parentis pudenda. In principio generis humani ignorabatur e-
brietas. Noa primum vineam plantavit, qui dedit naturam, sed
ignoravit potentiam; idè nec vinum suo peperit autori, *d. distict.*
35. c. 8. Eo etiam sine Jus Canonicum optimè monet omnes
Clericos, ut vini abusum diligenter præcaveant, ne peccatis quasi
fenestras spontè aperiant : quoniam ebrietas mentis inducit exi-
lium, & libidinis provocat incentivum; Eo respectu non debent
alios ad æquales potus sivè haustus obligare, *cap. 14. X. de vita &*
honestate Clericorum. Hoc ebrietatis crimine nullum est majus,
ex quo, ceu ex fonte, reliqua vitia & delicta scaturiunt, ut, scorta-
tio, adulterium, Sodomia, homicidia, perjurya &c. ob id ebrieta-
tem vocat Jus Canonicum omnium vitiorum fomitem, & nutri-
cem, *d. distict. 35. can. fin.* Hinc fit, ut, quæ delicta homines sobrii
præcavere solent, per ebrietatem ignorantes committant; *caus. 15.*
q. 1. can. 16. nec mirum, quia venter, mero æstus, faciliè despu-
mat in libidinem; ubi enim ebrietas, ibi libido & furor dominan-
tur; *d. distict. 35. c. 5*. Idè Seneca, *libr. 12. epist. 1.* ebrietatem
vocat voluntariam quandam insaniam, per quam, pròh dolor!
Diabolus, mille fraudum artifex, facillimo negotio ab hominibus
consequitur, quæ aliàs à sobriis impetrare nequit, *Genes. 19, v. 32*.
Clarum exemplum habemus in Loth, viro pietati æditissimo,
quem Diabolus sæpissimè tentavit, ut ex tribus peccatis proposi-
tis sibi eligeret minimum, (1) ut se semel saltè inebriaret; vel
(2) ut cum vicini uxore adulterium committeret; vel (3) ut vic-
inum suum interficeret. Tandem à Diaboli persuasionibus vi-
ctus, imprudenter consentit in ebrietatem, quam ex tribus istis

R

pecca-

peccatis censebat minimum; Sed commissio primo, nimirum ebrietatis peccato, reliqua duo insuper, puta adulterium, & homicidium, impiè commisit. En delictorum cumulum ex ebrietate, ceu fonte, propullulantem! quod aliter fieri vix potuit; quia ebrietas hominis iudicium pervertit, ex sano insanum, ex infante disertum, ex senes puerum, & ex sapiente stultum facit. Ebrietas iram DEI provocat, *Esai. c. 5. v. 11. & seq.* (Væ, qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem, *Esai. d. c. 5. v. 22.* Mentem alienat, *Eccl. 19. v. 2.* Libidinem inflamat, *Salom. Proverb. 23. v. 29.* Quàm horridè ebrietatem, ejusq; excessus describant Recessus Imperii sub titulo Rom Gottes Kästern §. des gleichen. Wiewol das Zutrincken zu Eöllen de anno 1512, verbis vix exprimi potest. Non satis mirari possum, quare antiqui Romani Legislatores adulteria per legem Juliam, ultore ferro severissimè, & ebrietatem nullà vindictâ prosequi voluerunt; Lex (inquit Poëta) posita est Veneri Julia, nulla mero, nisi ebrietatis vitium falso putaverint hominibus esse inevitabile, quod nullis legibus, nullisque poënis coerceri posset. Quidam sobrius & probus JCrus gulæ modum præscripturus, inter tria pocula sobriè & prudenter distinguere voluit; ut (1) inter poculum necessitatis, (2) hilaritatis, & (3) abundantiz: Duo priora, ceu maximè licita, & honesta mecum approbavit; sed tertium, abundantiz poculum, ut illicitum & minus honestum, mecum meritò damnavit: partim ob id, ne hominis sanitas, ob nimium vini usum, datâ operâ passimè corrumpatur; partim ut excessus varii, & varia peccata prudenter evitentur. Ex opposito quantum possit, ac valeat sobrietas, nobis dexterrimè exponit S. Augustinus: Sobrietas, inquit, est recti iudicii & memoriæ conservatrix, secretorum custos, ingenii Magistra, & lectionis atque doctrinæ nutrix. Ipsa bruta animantia, rationis expertia, sobriè vivunt, quæ, ultra naturæ desiderium ut bibant, vel comedant, ne quidem verberibus adigi possunt; & homo ratione præditus studio in ebrietas vitium adeò pronus est, ut inde non prius delistat, quàm vel ejus sanitas planè sit corrupta, vel vira opinione citius extinguatur. Quidam potatores in conviviis vel aliis congressibus, ad alios inebriandos, & ad æquales haustus provocandos, hoc utuntur stratagemate, ut magnum poculum, in sanitatem alicujus Principis vel amici, sobriis

briis propinent, ad quod funditus evacuandum, omnes sub læsione amicitiae obligare, imò interdum cogere conantur. Si verò unus vel alter, sobrietatis amans, id honestè recusaverit, illi ut plurimum rigidè respondere solent. Du sollt mir bescheid thun / oder dich mit mir schlagen; meinst du / daß ich meinen Magen mehr / als du deinen / gestohlen hast. Tales morosos & strenuos potatores apertè refutat Oënus, *Quò tibi potarum plùs est in ventre salutem,*

Hoc minus è potis hisce salutis habes.

Una salus sanis nullam potare salutem,

Non est in potà vera salute salus.

Theologus Busenbaum constanter mecum asserit, peccatum esse mortale, alium inebriare velle, vel alium provocare ad æquales magnos haustus, sub intentione inebriandi. Cæterum distinguendum est inter ebrietatem & ebriositatem: illa semel vel aliquandò, datà occasione, fieri solet: Hæc verò sæpissimè ex habitu vicioso oritur, estque semper vitium & peccatum mortale. Illa scil. ebrietas tunc demum est peccatum, si quis ex proposito & datà operâ ad alienationem mentis inebrietur; non autem, si casu quodam præter spem ignoratâ vi vini deceptus inebrietur; quò casu est peccatum veniale: peccata enim, quæ ex ignorantia vel infirmitate humanâ committuntur, facile dimittuntur, *distinct. 25. c. 3.* *Ebrius* hominem occidens, ab ordinaria poena, scil. gladii, est immunis, si summè fuit ebrius; quia talis, usque ad alienationem mentis poculis obrutus, nescit, quid agat, in quo nullus est dolus, qui ob mentis exilium furioso comparatur, cui nulla est voluntas & nullus intellectus, *l. 40. ff. de R. I.* Ergò nec velle, nec consentire, nec ex proceresi agere censetur. Eam ob causam dicit Seneca: Ebrietas est voluntaria insania, in quâ nec ratio, nec memoria, nec ullum ferè vitæ rectè gubernandæ consilium reperitur. Quò respexit Imperator, dum in *l. 11. §. 2. ff. de poen.* Ebrius, inquit, non ex proposito, sed impetu delinquit, idèò non plenè excusatur ebrius delinquens, sed mitius punitur poenâ arbitrariâ, quoniam culpam latam commississe dicitur, qui ebrietatem præcavere non *studet*, sed rei illicitæ, h. e. ebrietati dat operam; cum quilibet scire debeat, ebrietatem esse vitium, & quod per eam aliquid illiciti perpetrari possit. Quòd si verò delinquens saltèmodicè fuerit ebrius, ut is nec rationis usu, nec integritate sensuum fuerit privatus,

pena ordinaria habet locum: Ratio est, quia leviter ebrii parum à sobriis discrepant. Signa summæ vel plenæ ebrietatis sunt, (1) si ebrius distinctè loqui non possit, (2) si non meminerit dictorum & factorum, & quomodo vel quando domum sit deductus, (3) si commiserit ea, quæ nunquam aliàs sobrius facere solet, e. g. turpia loquendo, blasphemando, vociferando, turbando domum, vel uxorem injustè verberando. Hinc si summè ebrius virgini promiserit matrimonium, hoc eam non obligat, nisi id postea spontè habuerit ratum, quia vi vini, cerevisiæ, vel vini adusti, sanà ratione in tantum privatur, ut rectè ratiocinari non possit. Hinc si in ullo negotio humano præsentia animi requiritur, utique in matrimonio desideratur, quod absque vero & pleno utriusque contractantis consensu non rectè contrahitur.

Ecclesia res sacras regulariter alienare prohibetur, quod fit ob favorem religionis & piarum causarum. Datur tamen triplex exceptio à regula: (1) Si Ecclesia ære alieno sive debito prægravata est, quia sic favendum est religioni, ut tamen cuique suum tribuatur, *Novell. 46.* (2) est causa redemptionis captivorum; quoniam pium est, ut Ecclesia vasa vel vestimenta vendat, ad captivos à Turcis & Tartaris redimendos, *l. 21. C. de S. Sanctis Eccles.* Quò piè respiciunt canones, dum asserunt, aurum habet Ecclesia, non ut servet, sed ut erogat, & serviat in necessitatibus, *caus. 12. q. 2. can. 70.* (3) ob urgentem famem alienare licet res sacras, ut sustententur pauperes, *d. l. 21.* In hisce licitis alienationis casibus sic procedendum, ut res sacræ & ecclesiasticæ non promiscuè vendantur, sed primò vasa superflua, & minus necessaria, (si pecunia non fit in promptu) & res mobiles: his non sufficientibus, res immobiles vendantur, *Novell. 120. c. 10.* Dantur tamen res quædam sacræ, quæ nullo planè modo alienari possunt, ut templa, monasteria, & prædia, quæ hac lege data sunt, ne unquam alienentur, & bona, quæ ab Imperatore Ecclesiæ data sunt. *d. Novell. 120.*

Electores ab eligendo dicti, numero sunt octo, ut tres ecclesiastici, Moguntinus, Trevirensis, & Coloniensis; & 5. Seculares ut (1) Rex Bohemiæ, (2) Dux Baviaræ, (3) Dux Saxonie, (4) Marchio Brandenburgensis, & (5) Palatinus-Rheni. Hi octo eà pollent potestate, ut, mortuò Imperatore, alium Imperatorem, ex suo ordine, eligere possint, *Aur. Bulla tit. 4. c. 5.* Congregati ad eligendum Imperatorem

terem in templo jurare coguntur, se secundum omnem animi discretionem & intellectum suum, DEO autore & adiutore, temporale caput, (puta Cæsarem) populo Christiano designaturos & electuros maximè idoneum, absque omni pretio, gratiâ, promissis, amicitia, vel quovis alio titulo, quod, tactis Sacrosancti Evangelii libris, juramento per DEUM confirmant. *Aur. Bulla rubr. von Wahl eines Römischen Königs. f. 2.* Idè etiam Electores vocantur Principales Imperii columnæ; *Aur. Bull. c. 3.* Hic notandum, quod Rex Bohemæ, seu primarius Elector Secularis, extra Imperatoris eligendi casum regulariter ad Comiticia, neque ipse quæ Elector, neque per legatos, comparere soleat, quia is ab omnibus exactionibus & gravaminibus, præ aliis imperii statibus, est privilegiatus &c. Electores tantæ sunt potestatis & dignitatis, ut crimen læsæ Majestatis in Electores committi possit, si nefario ausu indignè lædantur, *Aur. Bull. tit. 24.* qui etiam Regibus dignitate comparantur, qui in suis territoris jura superioritatis habent. Atamen Supremæ Imperatoris jurisdictioni sunt subjecti, cum ejus sint vasalli & subditi, qui ab Imperatore investituram & possessionem provinciarum suarum petere coguntur, cui etiam juramentum subjectionis *die Erb- und Landes-Huldigungs-Pflicht* præstare obligantur. Ergò quando dicitur, Electorem vel Principem tantum posse in suis terris & ditionibus; quantum Imperator in toto Imperio, illud non absolutè, sed secundum quid est intelligendum: Salvâ Majestate Cæsareâ: quæ clausula conservat summam Cæsaris Majestatem. Cæsar enim summam habet Majestatem & Principes sive status Imperii subordinatam: illa est independens, hæc verò à Cæsare dependet. Ob eam rationem potest Cæsar in imperio, Reges, Principes, Comites, Barones & Nobiles creare, Academias propriâ autoritate erigere, nundinas universales instituire; quod Electores & reliqui Principes in suis territoris vi propriâ non possunt: aut si Academias vel nundinas universales instituant, faciunt hoc autoritate & consensu Imperatoris.

Electoralis dignitas inseparabiliter adhæret Electoratus, Aur. Bull. tit. 20. Ratio est, quia ipsa electio, sive creatio Electorum, ratione Electoratum & Ducatum competit, & quidem tali modo, ut Electoratum reverâ non habens, Elector non sit, vel fiat, licet patre Electore natus sit, *Aur. Bull. tit. 7.* Electoratus secularis, ejus-

que dignitas absque diminutione & divisione ad primogenitum familiae Electoralis, jure successionis, semper devolvitur, *tit. 24. ibid.* Qui, si 18. ætatis annum compleverit, jure sessionis & suffragii in Comitibus fruatur. Contra, Electoratus Ecclesiasticus unà cum dignitate Electorali ad electum Archi-Episcopum statim transit, sive Moguntinus, sive Trevirensis, sive Colonienſis fuerit electus. Hi tres Electores Ecclesiastici Archi-Cancellariorum titulis gaudent, e. g. Moguntinus per Germaniam, Trevirensis per Galliam, & Colonienſis per Italiam; Verùm postquam Aquila Imperii tot modis miserè deplumari cœpit, Moguntino excepto, reliquis duobus nihil, præter nudum Archi-Cancellarii nomen, remansit, cum Imperatori in Italia & Gallia nihil ampliùs regiminis superſit. Moguntinus, tanquam Decanus collegii Electoralis, dicitur columna Imperii & os Imperatoris. Electores singuli in coronatione & curia Imperatoris, peculiaria sustinent officia: Rex Bohemiarum est Archi-Pincerna, Elector Saxoniarum Archi-Marschallus, Elector Brandenburgensis Archi-Camerarius, Palatinus Archi-Dapifer, & recens Palatinus Rheni Archi-Thesaurarius.

Emphyteusis est contractus consensualis de re immobili (sive prædio) in perpetuum, aut saltem ad tempus longum fruenda, sub lege meliorationis & præstationis canonis annui, quam Dominus directus ita regulariter concedere solet Domino utili, h. e. emphyteutæ, ut de re emphyteutica pro suo arbitrio ut bonus pater familias disponere, illaque frui possit; ita tamen, ut res in emphyteusin data reddatur melior, & modicus canon quotannis solvatur; quia emphyteusis latinè vocatur melioratio: derivatur ab *ἐμψυτεύω*, infero, implanto: Hinc emphyteumata (h. e. implantationes) per metaphoram dicuntur meliorationes; quia emphyteuta emphyteusin plantando, inferendo, colendo &c. meliorare, & non deteriorare debet. Emphyteusis est duplex, (1) civilis & (2) ecclesiastica: utraque regulariter in perpetuum est constituta; Emphyteusis civilis ad quoscunque hæredes sive suos, sive extraneos transit: Emphyteusis verò Ecclesiastica ad solos descendentes, ut filios, nepotes, pronepotes transit, *Novel. 120.* Emphyteusis etiam interdum ad certum tempus (sed diuturnum) constituitur. Emphyteuta singulis annis canonem solvere obligatur. Quòd si verò emphyteuta civilis canonem solvere cesset per

per integrum triennium, jure privato emphyteusi, l. 2. C. de jure emphyteut. est si emphyteuta Ecclesiasticus canonem per biennium solvere neglexerit, amittit jus suum, *caus. 10. q. 2. can. 2. in medio*. Civis emphyteusis essentialiter non requirit scripturam; ex opposito emphyteusis ecclesiastica scripturam pro essentia negotii requirit: Ratio est, quia Episcopus vel Prælatus nemini potest bona in emphyteusin concedere, absque subscriptione Clericorum vel Capituli, sine quâ emphyteusis ecclesiastica planè censetur irrita, *caus. 12. q. 2. can. 5 2*. Quoniam Episcopus, Abbas, vel Prælatus est saltem rerum ecclesiasticarum administrator, non dominus, ut eas, in vitis suis religiosis vel Canonicis, alienare vel deteriorare possit; idè in emphyteusi ecclesiastica concedenda, necessariò requiritur Capituli consensus, *c. 7. X. de his, que sunt à Prælato sine consensu capituli*. Porro notandum. Emphyteusis renovatur mutato possessore, quando, mortuo patre, filius vel proximus consanguineus in emphyteusin succedat, qui quinquagesimam partem justiprecii in recognitionem directi domini Domino emphyteuteosolvere tenetur. *l. 3. vers. & ne avaritia C. de jure emphyteut.* & hic in Franconia decimam partem (vulgo das Handlohn) solvere cogitur. Emphyteuta etiam obligatur rem emphyteuticam semper meliorare: Idè propter abusum ac deteriorationem rei emphyteuticæ justè expelli potest, si forsan in prædio emphyteutico male vel dissolutè versetur, *Auth. qui rem C. de Sacrosanct. Eccles.* Emphyteuta venditurus emphyteusin requirere debet consensum domini directi, cui intra bimestre tempus debetur jus retractus s. jus *retractus* *l. 3. C. h. t.* post elapsum hoc tempus expirat hoc jus. Feudum in eo differt ab emphyteusi, quod feudum gratis & liberè concedatur vasallo absque canone annuo, si vasallus Domino saltem servitium personale fideliter præstet.

Emphyteuta & vasallus non sunt veri Domini bonorum emphyteuticorum & feudalium, sed tantum analogicè sunt Domini, quia non habent directum, sed utile duntaxat dominium, *l. 1. §. 1. ff. si ager vestig.*

Emptio & **venditio** est contractus nominatus, qui solo consensu, de re certâ, pro certo precio tradenda, perficitur. Causa efficiens hujus contractus est consensus contrahentium, sine quo nihil agitur. **Materia** sive **objectum** hujus contractus sunt omnes res in commercio

mercio existentes, quas quis habere, vel possidere, vel persequi potest. Forma ex definitione patet; consistit enim in consensu emptoris & venditoris, de re certa pro certo pretio tradenda, *pr. Inst. de empt.* Finis est, ut necessariae res inter homines communicentur. Effectus est, quod à contractu emptionis perfecto, contrahentium nulli, invitâ alterâ parte, postea recedere liceat, *l. 3. ff. d. t. sed emptor pretium, & venditor mercem tradere tenetur.* Contraria hujus contractus sunt, vis, coactio, & error, quae omnia consensum contrahentium planè tollunt. Ob id nemo regulariter ad aliquid emendum vel vendendum cogi debet, *l. 16. C. de jur. delib.* Ratio est, quia injuria videtur gravis, ut homines de rebus suis aliquid facere cogantur invitâ sive coacti, *l. 14. C. de contrah. empt.* Excipe, nisi publica salus & utilitas hoc specialiter postulet, *§. ult. Inst. de his qui sunt sui vel alien. jur.* Sic ad urbem muniendam tenetur quilibet privatus hortum vel aedes, extra urbem sitas vendere, ne publica & communis civium salus, ob unius vel alterius privati interesse, iniquè negligatur.

Emptor fundi vel aedium regulariter non tenetur stare contractui, inter locatorem & conductorem antea inito; sed rem emptam, in præjudicium conductoris, potest statim ipse occupare, *l. 9. C. de locat.* Locator tamen obligatur conductori ad interesse; interruptionem rei locatae non fuisse factam. Quod si verò in venditione intervenerit pactum, de non expellendo conductore, aliud est, e. g. si venditor emptori rem locatam sub hac conditione vendiderit, ut conductori per tempora conductionis re conductâ, (ædibus vel fundo) quietè uti liceat, tunc ante hujus temporis lapsum emptor conductorem justè molestare non potest. Hic porro nota. Venditis ædibus simpliciter, omnia intelliguntur vendita, quæ terræ, parietibus, & muris sunt affixa vel instructa: idè emptori cedunt, quia pars aedium videntur *arg. l. 36. §. 44. ff. de evictio.*

Episcopus eligendus sit inculpabilis & irreprehensibilis, in vita, doctrina, & moribus, juxta sancti Apostoli doctrinam; *Novell. 6. c. 1.* Quo respexit Imperator Justinianus, dum in *l. 37. C. de Episcop. & Cler.* de Episcopis ritè & piè constituendis dicit: Si quenkum ad Episcopatus gradum provehi contrigerit, puris hominum mentibus, nudâ electionis conscientiâ, sincero omnium judicio, profertur; Nemo gradum sacerdotii pretii venalitate mercetur; ceter

set altaribus imminere profanus ardor avaritiæ: non pretio, sed precibus ordinetur Antistes. Profectò indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus in vicus, & qui pecuniam accipit, à gradu sacerdotii retrahatur & infamis sit. Hinc quod in Magistratibus secularibus, precio aut largitione obtentis, propriè dicitur ambitus, vide t. t. ff. § C. ad L. Juliam de ambit. hoc in officiis ecclesiasticis comparandis propriè dicitur Simonia, sive crimen Simonix, vide t. t. X. de Simonia, § ne aliquid pro spiritualibus exigatur, vel promittatur. S. Hieronymus de Episcoporum arduo officio perquam piè loquitur: Mi homo, inquit, si scires, quanta esset unius hominis perditio, non usque adeò properares ad Episcopatum, ubi tot millium animarum cura tibi demandata est, quarum die tandem novissimâ gravissima tibi reddenda est ratio &c.

Episcopi in Germania duplicem habent Jurisdictionem; (1) Secularem, & (2) Ecclesiasticam: Illam, cum regalibus, habent ab Imperatore, jure territorii, ratione bonorum sive prædiorum; quoniam Imperator Jurisdictionem Secularem & regalia Episcopis per investituras non minùs confert, quàm aliis Principibus secularibus, vide *Aur. Bull. c. 26. § Recess. Imperii de anno 500. §. Darnach wenn die andern Fürsten des Reichs geistlich oder weltlich &c.* Locutò omnes Principes Ecclesiastici, ratione regalium, privilegiarum & bonorum feudalium, Imperatorem agnoscunt Dominum. Hinc fit, ut in causis civilibus ab eorum sententiis regulariter ad Imperatorem vel Cameram Imperialem, & non ad summum Pontificem appelletur. Hanc, scilicet Ecclesiasticam jurisdictionem habent à summo Pontifice, ad curam animarum & Clericos ordinandos ac gubernandos. Sic diverso respectu considerantur Episcopi. Hinc tanquam Episcopi vocantur ad Synodos & Concilia; & tanquam Principes ad Comitatus & circulares Imperii conventus. Ob id, non quâ personæ ecclesiasticæ, ex mandato Dei, propriè habent territoria & jurisdictionem secularem, sed quâ Principes Imperii, quibus amplissima territoria, ex liberali & pia Imperatorum, Regum, & Principum donatione sunt concessa. Quod de duplici hodiernorum Episcoporum jurisdictione dicitur, idem de Moïse dici potest, qui 40. annos populo Israelitico in deserto præfuit, & utramque potestatem, puta Secularem & Ecclesiasticam, validè exercuit; quæ officiorum diversorum cumu-

latio nunquam improbanda, quoties gubernatio secularis spiritua-
lem non impedit, sed potius adjuvat. Nota: antiquis tempo-
ribus, in primitiva Ecclesia, Episcopis potestas secularis non erat
tributa, quæ primùm Constantini M. Imperatoris donatione
Pontifici facta sub initio seculi quarti est fundata, postea per Ca-
rolum Magnum in alios Episcopos translata, quia ille Episcopis
amplissima bona, Principumque dignitates ex pio zelo attribuit,
quorum opes, autoritas, & potentia successu temporis crevit.

Episcopi & omnes Clerici, iure Canonico, regulariter vetantur pœnam
sanguinis delinquentibus dictare; prohibentur etiam iudicio cri-
minali interesse, *c. 5. X. ne Clerici vel Monachi secularibus negotiis
se immisceant.* Ex eodem fundamento Clericis non licet sangui-
nis vindictam sub gravi pœna exercere, sed hanc curam seculari-
bus committant. *c. 9. X. ibid.* Idcirco ne contra canonum pro-
hibitionem gravissimè peccent Episcopi, soleat causas capitales
Consiliariis iuris secularibus decidendas unicè committere, ad ju-
risdictiones suas conservandas, ne delicta maneant impunita.

Errantis nullus est consensus, *l. 15. ff. de jurisdict. l. 2. ff. de judic.* Ratio
est, quia consensum impedit error.

Eventus litis est dubius, *l. 51. ff. de pecul.* quoniam decisio controversiæ
non à litigantium arbitrio, sed iudicis decisione primariò de-
pendet.

Eviçtio est rei nostræ, vel nobis obligatæ, quam adversarius legitimo
titulo sibi acquisivit, per iudicem facta ablatio vel abductio, ubi
res, præviâ iudicis cognitione, & subsecurâ ejus sententia, empto-
ri (vel alii possessori) legitime auferatur, vel abducitur, *l. 57. ff. de
eviction.* Re sic in iudicio evictâ, datur emptori (vel alii, cui debe-
tur) præstatio eviçtionis contra venditorem (vel alium primum
autorem) actio ex contractu, ad pretium rei solutum restituend-
dam, & ut interesse & impensas in litem factas reddat. Hic pro-
bè notandum: ut emptor, cui res per eviçtionem judicialiter est
ablata, contra venditorem eviçtionis nomine agere queat, sequen-
tia adsint oportet requisita; (1) ut res per sententiam iudicis in
iudicio actualiter sit evicta, & executio facta; nam si res nondum
reverà sit evicta, non habet, quòd conqueratur emptor, *l. 16. §. 1.
§. l. 34. §. 1. ff. d. t.* (2) Ut emptor maturè nunciet venditori sive
autori, sibi dictatum esse iudicium, *l. 29. §. fin. ff. b. t.* Quod idèò fit,
ut à

ut à venditore instrui possit emptor, vel ut defendatur. (3) ut venditor ad id citetur, cique simul acta litis motæ transmittantur, *l. 17. C. h. t.* Quod fit eo fine, ut emptorem contra petitorum validè defendere possit, si causæ iustitiâ nitatur. (4) Ut emptor in Iudicio ita se gerat, ne ei negligentiz aut culpæ nomine quid imputari possit *l. 55. l. 56. § 3. ff. § l. 19. C. h. t.* si enim emptor absque iudiciali sententia rem spontè adversario tradiderit, vel cesserit vel transegerit, evictio ei ob propriam culpam non competit, *l. 17. C. h. t.*

Evincere est, rem è bonis possessoris, per victoriam in iudicio obtentam (h. e. per sententiam iudicis) legitime auferre. Evictionis præstatio primariò in emtionis & venditionis contractu, circa res emptas, debetur, ut venditor rem venditam, ab obligatione & oneribus, liberam emptori præstet, *l. 6. C. de evict.* Attamen, æquitate suadente, evictio ex quolibet contractu, in quo aliquid datur ex causa onerosa, debetur, etiamsi expressè non sit promissa, *l. 11. §. 2. ff. de action. empt.* Evictio autem non datur, nisi ubi res per sententiam iudicis evicta & ablata fuerit, *l. 3. C. de evict.* quo casu omnis venditor tenetur emptori præstare evictionem, ut emptor maneat indemnis *l. 1. §. 15. ff. d. t.* Hic probè notandum; venditor emptori evictionem saltem præstat, pro oneribus ignotis & occultis, *l. 27. C. de evict.* & quidem de iis, de quibus contrahentes haud cogitarunt, *arg. l. 9. §. 1. §. fin. ff. de transact.* nam qui scienter emit rem alienam, vel alii obligatam, is adversus venditorum rem de evictione agere nequit, nec pretium repetere potest, nisi expressè de evictione fuerit stipulatus, *d. l. 29. C.* Nec venditor tenetur emptori præstare evictionem, si emptori res emptæ per violentiam sit ablata: Ratio est, quia venditor non obligatur defendere emptorem de violentia, *l. fin. C. de act. empt.* Für Gewalt ist Feiner zu geschwehen schuldig. Nec venditor tenetur de calibus fortuitis emptorem facere indemnam, *l. 11. pr. ff. de evict.* Ast quando venditor rem venditam ab obligatione & oneribus liberam emptori præstare nequit, obligatur venditor, rescisso venditionis contractu, ad pretii restitutionem, *l. 11. §. fin. ff. de action. empt.*

Exceptio est actionis exclusio, *l. 2. ff. de except.* quæ opposita, tanquam armis reus se contra actorem, ejusque intentionem defendit, quoniam exceptiones defendendorum reorum gratiâ inventæ

sunt, *pr. Inst. d. t.* Hinc sicuti ipse actor non semper jுவatur agendo, h. e. actione intentatâ, quia eam interdum reus exceptione rationali elidit; ita nec reus excipiendo semper jுவatur, sed ejus exceptiones interdum ab actore replicando justè eliduntur, imò & replicatio, mediante rei duplicatione (ceu alterâ rei exceptione) interdum infirmatur &c.

Exheredare liberos sine justâ causa, parentibus non est permissum, *Novell. 115. c. 3.* quia ratio naturalis, tanquam lex nobiscum nata, liberis addicit bona parentum, *l. 7. ff. de bon. damnat.* qui etiam, vivis parentibus, quodammodo Domini bonorum paternorum existimantur, *l. 11. ff. de liber. & posthum.* Quia autem nemini debet jus suum quæsitum invito & immerenti, sine prægnanti causa, auferri, ne quidem à summo Principe; Ideò parentum hæreditas liberis sine gravi causa auferri nequit, qui regulariter hæreditatem parentum ex voto parentum accipere solent, *l. 50. §. 2. ff. de bon. libert.* Ex opposito, nec liberis permissum est, parentes sine justâ causa exheredare, quos ratio miserationis, turbato mortalitatis ordine, ad successionem liberorum admittit, ut inde consequantur aliquod suæ orbitatis solatium, *l. 15. pr. ff. de inoffic. testam.* Quod autem plures exheredationis causæ in persona liberorum, quàm parentum in *d. Novell. 115.* recensentur, ratio est (1) quia amor magis descendit, quàm ascendit, parentes enim magis amant liberos, eosque lædere haud facillè cupiunt; & 2) quia piura parentibus debent liberi pro onere, cura, alimentis, & educatione, quàm parentes liberis, à quibus regulariter nihil accipiunt. Hic notandum: quando testator exheredare vult filium vel filiam, debet facere exheredationem cum elogio, h. e. expressione sive nominatione causæ, in ipso testamento; postea tenetur hæres in Testamento institutus justam exheredationis causam (h. e. paterni elogii veritatem) probare; Ratio est, quia præsumtio pro quolibet est, eum esse bonum, donec probetur contrarium. Quod si hæres ingratitude exheredati demonstrare non possit, tunc exheredatio perindè habetur, ac si non esset facta, *Auth. non licet C. de liber. præterit. vel exhered.*

Expense. Quando judex litigantem, ob temeritatem vel culpam condemnat, expensas litis victori solvere cogitur *l. 79. ff. de judic.* quales sunt, salaria Advocatorum, sumtus vesturarum, itineris, mercedes

cedes nanciorum, & furatus in hospirio ratione victus &c. At si condemnatus probabilem litigandi causam habuit, tunc non condemnatur in expensas, sed expensæ compensantur, si vè invicem tolluntur; idèd in tali casu justè peti nequeunt, e. g. si appellatus in appellationis iudicio condemnatur, expensæ regulariter compensantur; Ratio est, quia is, qui sententiã pro se habet, regulariter præsumitur justam litigandi causam habere: Excipe, nisi contrarium (dokus) ex actis appareat, quod in Camera Imperiali justè observatur.

Expense. In expensas Jure Justiniano Judex neminem condemnare potest, nisi in libello expressè fuerint petitiæ, l. 13. §. 6. C. de iudic. Sed jure Camerali expensæ adjudicari solent, si Assessoribus æquum videtur, Guil. 1. observ. 155. Expensæ implicite petuntur hoc modo: peto mihi jus & justiciam administrari omni meliori modo: quæ formula in libellis observari solet.

Extraordinarie si vè prætorie actioni non datur locus, quoties ordinariam, si vè civilem actionem instituere possumus, l. 16. ff. de minorib.

Facere. Quod quis per alium facit, per seipsum fecisse videtur, c. 72. de R. I. in 6to. Ratio est, quia mandans est causa principalis, sine cujus jussu vel voluntate nihil esset factum. Ergo si quis mandaverit servo suo, vel alii, occidere inimicum suum, si servus vel alius huic impio & turpi mandato paruerit, ad quod alias non obligabatur, l. 15. ff. de condit. instit. tunc & mandans, & mandatarius, lege Corneliã de Sicariis justè obligantur; parvi enim refert, utrum quis suis manibus delictum committat, an per alium id in effectum malitiosè deducat, l. 1. §. 12. ff. de vi S armat.

Facta regulariter non præsumuntur, sed probanda sunt ab eo, qui se in facto fundat, l. 10. C. de numerat. pecun. sic qui dicit, virginem esse stupratam, id probare debet, quia præsumitur puella; nec ullus teneretur reddere rationem facti, quod negat, sed prius convincendus est, factum à se esse commissum, l. 2. ff. de probationib.

Factum infectum fieri nequit, l. 12. §. 2. ff. de capt. S passim. revers. S l. 31. ff. de R. I. sic virginitas & castitas corrupta restitui non potest. Audenter loquar, ait S. Hieronymus, cum D E U S omnia possit, virginem tamen post ruinam (scil. virginitatis) suscitare non potest. Valet quidem eam liberare de pœna, sed non

vult coronare corruptam, *caus. 32. q. 5. can. 11.* Ab hac regula datur exceptio, nisi id contra leges, vel contra bonos mores factum sit; quia tale negotium, talisque contractus, habetur pro infecto & nullo, *l. 5. C. delegib.* ob id jura dicunt, paria esse tria sequentia, (1) aliquid non fieri, vel illegitimè contra jura fieri: (2) nullum facere Testamentum, vel Testamentum imperfectum sive illegitimum, (3) nullam præstare cautionem, vel vitiosam cautionem sive satisfactionem præstare, *l. 6. ff. qui satisfac. cog.*

Facultates sive bona. Sæpè homines de facultatibus suis plus sperant, quàm in iis est, *l. 10. ff. qui & à quib. manumiss.* Quod non tantùm de divitiis, verùm etiam de dotibus animi intelligi potest: nonnulli enim sibi interdum magnam fingunt sapienciam & prudentiam, cum tamen parùm eruditionis & prudentiæ in iis deprehendatur, quibus blanda & falsa eruditionis jam acquisitæ persuasio est certum impedimentum profectus.

Falsi crimen est dolosa veritatis immutatio, vel suppressio, in alterius præjudicium facta. Hoc falsi crimen multipliciter committitur; & quidem (1) circa ultimas voluntates, (2) circa negotia inter vivos, quando quis falsis instrumentis, & sigillis utitur in contractibus; vel quando quis falsis mensuris vel ponderibus utitur; vel corruptas merces, ceu bonas habet venales; aut adulterinam monetam cudic, &c. *l. 1. § l. 8. ff. ad L. Cornel. de fals.* In sacris literis abominabilis habetur, qui pondera vel mensuras falsas habet, ad fallendos alios in emptione & venditione. Poena criminis falsi olim fuit deportatio & publicatio omnium bonorum, *l. 1. §. fin. ff. ad L. Cornel. de fals.* hodiè pro qualitate delicti arbitrariè puniuntur fustigatione, relegatione, carcere, membri amputatione, vel ultimo supplicio. *constit. crim. art. 112.*

Fama. Vita & fama pari passu ambulant, *l. 9. ff. de manumiss. vindict. § l. 8. §. 2. ff. quod metus caus.* Ratio est, quia homo censetur crudelis, qui famam negligit, *caus. 12. q. 1. can. 10.* cum fama hominis sit omnium rerum pretiosissima & inestimabilis, juxta Poëtæ assertum: *Omnia si perdae famam servare memento,*

Quà semel amissâ, postea nullus eris.

Major est famæ, quàm bonorum omnium jactura, imò gravior amissione oculorum, *l. 8. C. de decurionib.* Licet quidem fama viri honesti & probi per calumpniantis injurias reverà non lædatur, cum
fama

fama in morum honestate, viteq; probitate posita, nec per verba injuriosa, nec per verbera tolli possit; at tamen conviciantis sive injuriantis petulantia à Magistratu coercenda est, ut & is, & alii metu poenę imposterum à calumniis abstinere discant. Hoc cōmune JCorum assertum rejicit opinio vulgi, qui hominem injuriatum talem esse credunt, qualem calumniator maliciosus injuriosè dicit, nisi illam injuriam ense, sclopetis, aut baculo vindicet, quòd falsum & iniquum; quoniam nemo debet esse judex in propria causa, sed injuriam passus, contra injuriantem actionem injuriarum coram judice competente legitimè instituere debet, ad conservandam famam; sic longè validius sibi, suęque famę consulit, & injuriantem calumnię convictum, poenali ac famosà actione perpetuò gravat, *l. 7. pr. ff. de injur.* Qui verò calumniatorem ipse per viam facti, (spreto juris remedio) condignà poenà afficere tentat, duplici modo conscientiam suam gravissimè lædit, (1) dum contra expressam Principis sui & legum prohibitionem temerario ausu existit judex in propria causa; sicque ordinarium suum Magistratùm, cui Deus non frustra gaudium tradidit, maliciosè contemnit; (2) tranquillitatem Reipubl. miserè perturbat, aliisque est scandalo. Quę mala prudentissimo instituto sub gravissima poenà præcavet Rex Gallię, qui nec Principi, nec Comiti privatam contumelię illatę vindictam dimittit impunem, si illi, spreto Magistratu, eam temerè exercent, sed eos proscribit, ac exules facit, inferiores verò decollari jubet. Institutum Christiano Principe dignissimum, quò tranquillitatem in Gallia, suppresso Gallorum nimio fervore, validè conservat.

Familia. Qui nascuntur Patris, non Matris familiam sequuntur, *l. 19 & ff. de V. S.* Ratio est, quia mulier familię suę caput & finis est: Finis scil. familię paternę, ex quã abit; caput verò familię mariti, in quam transit, *l. 195. §. fin. ff. eod. tit.* ob eam rationem mulier sequitur forum mariti, consequitur mariti dignitatem, sitque prosperę & adversee fortunę cum ipso particeps; sed liberos suos illa non habet in potestate, *§. 3. Inst. de hered. qualit. §. differt.*

Famosus libellus sive Pasquillus est injuria, scripto vel alio singulari modo facta; quando auctor aliquid ad infamiam alicujus occulto vel expresso nomine, dolosè & publicè scribit, vel typis excudit, sculpsit, pingit, vel alio modo facit, *l. 5. §. 9. ff. de injur. §. famos. libell.*

bell. Dicitur Pasquillus à Romano quodam Pasquillo, homine dicacissimo, qui aliorum vitia, absque personarum respectu, temerè reprehendere ausus est. Famofus libellus est quidem injuriæ species, sed valdè insignis, cujus pœna habetur capitalis, *l. an. C. de famof. libell.* quâ pœnâ non tantum autor libelli famofis afficitur, verùm & is, qui libellum famofum in loco publico vel privato invenit, nec statim suppressit, comburendo vel lacerando, sed eundem incautè vulgavit, & latius in vulgus sparsit. Ipse enim pro autore habetur, qui autorem libelli famofis non prodidit. Jus Canonicum famofis libelli autorem, ejusque aſſeclas micis puniri jubet, ut verberetur sive flagelletur, *caus. 5. q. 1. can. 3. § 2.*

Favor. Quod in quorundam favorem est introductum, non debet in eorum dispendium vel læsionem retorqueri, *c. 61. de R. I. in 6to.* Intellige, nisi illi damnum sibi, propriâ culpâ, contraxerint: damnum enim, quod quis propriâ culpâ sentit, sibi, non aliis imputare debet, *c. 86. ibid.* Hinc juxta regulam privilegium civitatis Clericis & Studiosis concessum, non includit onera civitatis, alioquin privilegium hoc illis potius detrimentosum, quam proficuum foret, & per consequens non gratia, sed onus esset.

Favorabiliores recensentur rei, quàm actores, *l. 125. ff. de R. I.* intellige in causarum decisione; Ratio est, quia jura sunt proniora ad absolvendum quàm ad condemnandum; ob id satius habetur, in dubio facinus nocentis impunitum dimittere, quàm innocentem condemnare, *l. 47. ff. de act. § obligat.* unde porro sequitur, quod actore non probante, reus, etsi nihil in contrarium adduxerit, vel probaverit, sit absolvendus, *l. 4. C. de edendo.*

Favorabiliores sunt ultimæ voluntates contractibus, *l. 12. ff. R. I.* quod ex tribus seqq. exemplis patet. (1) Legatis alimentis cibaria, habitatio, & vestimenta debentur: Ratio est, quia sine his corpus commodè ali nequit, *l. 6. ff. de aliment. § cib. legat.* Qui verò de alimentis transigit, de reliquis, nimirum de habitatione & vestimentis transegisse non intelligitur, *l. 8. §. 12. de transact.* (2) quando impossibilis conditio legato est adjecta, pro non scripta, vel non adjecta habetur, quod fit in favorem ultimæ voluntatis, ut illa quovis honesto modo conservetur, *§. 10. Inst. de hered. instit.* Contra si contractui impossibilis conditio adjiciatur, contractus censetur nullus, quia contrahentes in tali casu præsumuntur ludere, & non

non serio negotium tractare, *l. 31. ff. de obligat. & actione.* (3) Testator potest ultimam suam voluntatem quovis tempore pro arbitrio mutare, vel eam plane rescindere, si velit: Ex opposito contrahens non item; sed ex inito contractu in tantum valide obligatur, ut invisa altera parte à contractu inito resilire pro arbitrio non possit, *l. 5. C. de oblig. & act.*

Fera sive Bestiæ, quas vivariis incluserimus, & pisces, quos in piscinas nostras conjecerimus, à nobis possidentur, *l. 3. §. 14. ff. de acquir. possess. act. feræ*, quæ in stagno nostro, vel sylva nostra adhuc liberè vagantur, à nobis propriè non possidentur; Ratio est, quia earum naturalis libertas adhuc nullis limitibus est circumscripta, muled mittis iis adempta.

Festinatio. In jure Romano non minus culpatur præceps festinatio, quam moratoria cunctatio *l. 7. §. 1. ff. de administr. & pericul. tutor.* secus se res habet in negotiis publicis. Ideo Tacitus scelera inquit, impetu, & bona consilia morâ valefcunt. Sic Fabius R. cunctando impetum Hannibalis prudenter fregit, salvâ urbe Româ; sæpe enim vires hostium maximè rectius debilitantur morâ, quam vi belli oppositâ, ut hostes postea opinione citius securi, vel foecordes opprimantur. Sic in Franconia fortissimus Imperatoris dux Montecuculus Gallorum vires morâ prudenti in tantum fregit, ut cedere cogerentur; Idem felicissimo conatu præstitit circa Alsatiam. Quo refertur adagium Italicum. Quælosi fa presto, che si fa bene. Hoc est, id cito peragitur, quod bene absolvitur.

Fendorum jus à Longobardis per consuetudines & mores eorum est introductum, quod postea ob utilitatem & præstantiam omnibus gentibus est communicatum. Nam Longobardi natione Germani occupatâ Italiæ parte per vim belli alius prædia, & ditiones gratis concedebant sub promissione fidelitatis præstante, ut eos tanquam clientes & Vasallos suos beneficiis & benevolentia ad se defendendos allicerent. Hæc est causa quare Principes Imperii, ceu vasalli Imperatoris, pro collatis in se feudis realibus adhuc hodiè pro Imperatoris tanquam Domini salute pugnare obligentur. Olim Duces, Marchiones, Palatini, Principes, & Comites, Ducatus, Marchionatus, Palatinatus, Principatus & comitatus ad tempus, vel vitæ dies tantum habebant ad ministrandos ex gratia Imperatoris; ast hodiè Principum quilibet eos sibi hæreditarios

& patrimoniales effecit cum annexo perpetuo & universali jure territorii sub qualitate der hohen Lands, Fürstlichen Obrigkeit; quod demum post Caroli Magni tempora factum est; nam tempore Caroli Magni sub initio seculi noni omnes Duces, Marchiones, Palatini, & alii officia saltem habebant precaria ex gratia Imperatoris; ideo non erant hæreditaria ut nunc sunt.

Feudum dicitur à feuda, h. e. ab inimicitia & bello: vel dicitur etiam à fide, sive fidelitate; quia Dominus Vasallo ideo dat feudum, ut se (dominum) tempore belli pro viribus juvet, ad propulsandam injuriam. Inde colligere licet, quod bellorum necessitas feuda pepererit; quoniam summi Principes sibi persuaserunt, Duces, Chiliarchas, & alios militiae officiales acrius & fidelius militaturos, si ipsis feuda magna, jura, & rura gratiosè ad compensandam eorum operam largirentur, quam si se ad aliorum bona & territoria saltem defendenda, pro nudo stipendio periculis exponere deberent. Eo sine olim consuetudo in Rep. Rom. fuit introducta, ut Imperatores obtentâ victoriâ quosdâ agros hostibus vi ereptos, militibus suis distribuerent, ad eos animosiores reddendos, unde feudorum origo. Ex dictis patet, feudum esse usufructum quendam sub conditione fidei & servitii præstandi constitutum. Nam cessante Vasalli fide expirat & feudum, quo Vasallus à Domino ob feloniam (perfidiam) justè privatur. Cæterum nota: Subfeudum est, quando Vasallus feudum suum alteri iterum concedit in feudum, (Germanicè ein Asserlehen.) *lib. 2. feudor. tit. 26. si feudum defuncti C. beneficium.* Attamen tria sunt subinfeudationis essentialia, (1) ut res infeudetur illi, qui Domino feudi ad serviendum est habilis: Ergò muto, sardo, mente capto, vel furioso dari nequit, (2) ut iisdem pactis & conditionibus offeratur, ad quas subinfeudans est obstrictus, & (3) ut fiat sincerè sine fraude, vel fuco ad decipiendum dominum directum.

Feudum est species beneficij, estque usufructus, *tit. 23. in fin. feudor. 1.* Unde fit, quod Vasallus feudum in præjudicium Domini & agnatorum neque pro parte neque pro toto alienare, permutare, vendere, vel oppignorare possit, sed consensus Domini feudi, & agnatorum ad id requiritur. *c. 1. de prohibita feudi alienatione.* quoniam feudi proprietates spectat ad Dominum directum; Vasallus saltem habet utile dominium. Ob id vasallus de feudo tanquam de re alienâ

alienâ (ratione dominii directi) disponens, non habet tam liberam potestatem, ut agnatis jus suum quæsitum pro arbitrio auferre possit. Ex dictis patet, quomodo ususfructus à feudo differat. Ususfructus est servitus (sive potestas) in re omninò alienâ; aut feudum est quædam dominii (scil. utilis) species sive potestas in re quodammodo propriâ, intellige, ratione dominii utilis.

Feudum est duplex, (1) seculare sive laicum, & (2) ecclesiasticum. Feudum seculare Imperator, Rex, Princeps, Comes, vel alius Vasallo gratosè confert. Feudum ecclesiasticum Vasallo concedit summus Pontifex, vel Episcopus, Abbas, aut alius religiosus.

Feudum. Juxta primævam feudorum originem illi tantum feudorum erant capaces, qui ad militiam censebantur idonei. Hinc foeminae regulariter in fœdis non succedunt, etiamsi feudum acceptum sit pro se & hæredibus suis, foeminae nihilominus excluduntur. Ideò hæres in jure feudali pro hæredibus masculis regulariter accipitur, c. 1. §. fin. de success. feudor. Ratio regulæ est, quia foeminae non sunt idoneæ ad præstanda servitia militaria: feudum enim, ut dixi, regulariter dat Dominus Vasallo idoneo, ut Vasallus Domino tempore belli præsto sit, cumque juvet ad propulsandam injuriam, vel vim Domino imminentem. Interdum tamen mulieres expresso pacto, & speciali beneficio, vel singulari dispositione ad feudî successionem vocantur: quo casu per substitutum servitia militaria præstare coguntur. Cæterùm in materia feudali sola agnatio regulariter jus succedendi tribuit, nec cognatio in considerationem venit, aut gradum propinquiorem facit, c. 1. §. si verò de gradu success. in feud.

Feudum Regale duo essentialiter requirit, (1) ut à supremo Principe Majestatem habente conferatur: inferiores enim Principes feuda Regalia conferre non valent, quoniam hi Regalia non ex se & independenter, sed ab Imperatore, vel Rege, & dependenter habent (2) ut feudum hoc cum Regali dignitate annexa conferatur, qualia sunt Regna, Electoratus, Ducatus, Marchionatus Principatus, Comitatus &c. Hæc Beneficia & feuda dicuntur jure feudorum Regales dignitates. De secularibus jam dixi. Ecclesiastica verò beneficia & dignitates Regales sunt Archiepiscopatus, Episcopatus, Abbatia &c. qui cum dignitate Regali investuntur ab Imperatore, illi omne jus in ditionibus suis feudalibus consequuntur, quò Imperator

totum Imperio utitur, exceptis saltem iis juribus, quæ Imperatori in signum præminentie soli reservantur. Cæterum Vasalli Nobiles Imperii hanc Regalem dignitatem non habent, sed inferiorem, quorum feuda tantum solent dici feuda jurisdictionis &c. Cæsar olim Vasallos feudis Regalibus per vexillum, hodiè verò per ensen investire solet, præstito juramento fidelitatis: nam censam Dominus vasallo tradit, quò innuitur, quòd eò Dominum vi homagii defendere obligetur.

Feuda antiqua (Stam: Lehen) separata sunt ab ipsa hæreditate; Ratio est, quia feudum non est quid hæreditarium, sed diversam & separatam habet naturam ab ipsa hæreditate: Idè hæres agnatus hæreditatem paternam ære alieno gravatam repudiare licitè potest, reponit sibi feudo; *feud. 2. tit. 45. An agnatus vel filius defuncti possit retinere feudum, repudiat à hæreditate: nec de debito hæreditario aliquid solvere cogitur, nisi ex fructibus, quos defunctus reliquit, aliquid percipere velit; quia hæres vocatur ad feudum proprio & sanguinis jure, non autem iudicio & beneficio defuncti Vasalli, sed beneficio primi acquirentis.* Hinc pro regula traditur, quòd ultimus agnatus semper sit primi acquirentis successor in feudo, etiamsi feudum per mille manus ambulaverit *c. 1. ad fin. de successione feudi, & c. 1. §. 1. de feudo Marchie.* Ast vasallus est tantum successor particularis, & non universalis, in feudalibus tantum bona succedens.

Feuda nobilia Nobilitatem immediatè non conferunt. Ergò Vasallus plebejus acquisitione feudi nobilis non nobilitatur, nisi Princeps ut Dominus feudi Vasallum suum expressè nobilitaverit: Idcirco si rusticus vel civis sibi coëmnet feudum nobile, Nobilitatem inde non consequitur; Ratio est, quia nobilitas à personis, & non à rebus prædicatur, *arg. l. 44. ff. de adlit. edit.* Personæ enim sunt digniores rebus, aut ullis fortunæ bonis *l. 21. C. de SS. Eccles.* Sic si Nobilis Baronatum vel Comitatum consequitur, propter istam possessionem non fit Baro vel Comes, nisi Imperator hanc ejus dignitatem specialiter insuper obtulerit.

Feuda. Vinculi duplicitas in feudis non attenditur, quia hæc est natura feudorum, ut in eorum successione non fiat differentia, utrum frater utrinque defuncto sit conjunctus, an verò ex uno tantum latere; Ratio est, quia in feudo regulariter non consideratur mater, nec filia,

filii, sed saltem agrati, qui Domino feudi servitia militaria præstare possunt. Idcirco fratres superstites defuncto fratri succedunt non ideo, quia sunt jure sanguinis nexi & cognati, sed quia agnati, nec proprie jure hereditatis, sed potius beneficio Domini ad feuda admittuntur.

Feuda. In feudis investitura tenor diligenter inspiciendus est. Nam in omnibus controversiis feudibus pactum investituræ principem locum obtinet, cum juxta pactum investituræ tanquam normam controversiæ feudales sint examinanda & decidenda; feuda enim & contractus ex conventionione legem accipiunt c. r. in fin. de quibus fratribus à capitano investit. l. r. §. 6. ff. de post. nam tenor investituræ derogat naturæ cujuslibet feudi; ideo à tenore investituræ transire non ostendendum.

Feudales causas inter Vassallum & Dominum vertentes sunt privilegiate, ut non ad forum ordinarium spectent, sed ad Bares Curie, qui sunt in iis causis judices ordinarii. Hinc quando vassallus Principem vel Comitem Imperii seu directum feudi Dominum in causa feudali vult in jus vocare, Bares Curie adire debet, 2. feud. tit. 16. de controversiis feudi apud Bares curie: coram quibus causa controversa judicialiter tractatur, servato juris ordine: libellus exhibetur, lis contestatur, juratur de calumnia, probationes fiunt, & postea in causa concluditur. A sententiâ Parium curie ad Cameram licet appellari potest 1. feud. tit. 22. quæ tempore miles investituræ petero debeat. Ob id etiam Judex Camera ab Imperatore, & Assessores ab omnibus Imperii Proceribus constituuntur. Quod si autem Vassallus cum Vassallo controversiam de bonis feudibus habuerit, tunc Dominus feudi est eorum Judex.

Fidejussor est, qui supulato fidem pro principali debitore interponit, ut creditor debitum securus reddat: fidejussor quidem ex fidejussione obligatur; attamen non prius conveniri potest à creditore, quam principalis debitor fuerit excussus: si tunc bona debitoris non suffecerint, ad eundem est fidejussor, ut debitum residuum solvat Novell. 4. c. r. Nam hoc ipsum tacite inter creditorem & fidejussorem actum videtur, ut fidejussor in id tantum obligetur, quod creditor à principali debitore consequi nequit, quia fidejussor saltem in obligationis securitatem accedit. Quod si verò fidejussor se obligavit debitoris creditori ut principalis debitor, debi-

tum illud faciendo proprium: quò casu immediatè conveniri potest, non excusso prius debitore principali; ne verba in contractibus expressa sint absque ullà operatione; quoniam nullum verbum contractibus expressè adjectum debet esse otiosum & sine virtute operandi *l. 4. ff. de usur.* Exdictis patet, quod fidejussio sit propriè accessio ad alienam obligationem, quia nemo pro se ipso fidejubet, sed pro alio tantum fidem suam interponit.

Fidejussor rei turpis accipi nequit, l. 70. §. fin. ff. de fidejuss. Ratio est, quia rerum turpium nulla est obligatio.

Fidejussor tenetur ad id, quod tempore fidejussionis erat in obligatione, sive fors fiderit, sive usura, modò ita in genere convenerit, l. 5. C. de pact. inter empt. & vendit.

Fidejussor jure non potest regulariter ante obligationem finitam à principali debitore petere liberationem à fidejussione; quod fit ob duplicem rationem (1) quia debitor incommodo afficeretur, qui alium idoneum fidejussorem non facile invenire posset, l. 10. C. mandat. & (2) ne jus creditoris indè fiat deterius. Ab hac regula dantur exceptiones (1) si debitor nimis diu solutionem debiti distulerit; fidejussor enim non cogitur perpetuò fidejussionis nexu esse obstrictus, l. 3. §. 1. ff. mandat. ne vulgare proverbium in ipsum quadret, (den Bürgen soll man würgen) sponde, noxa præstio est; (2) si debitor bona sua planè dilapidare coeperit: Quo casu ob subsequentiis paupertatis metum fidejussor ante debiti solutionem justè agere potest, ut liberetur ab obligatione fidejussoria, ne atquin consumtis omnibus debitoris bonis debitum postea solvere cogatur; jura enim vigilantibus scripta sunt.

Fidejussor pro reo ad poenam corporalem se obligare prohibetur legibus; Ratio est, quia nemo est membrorum suorum Dominus, l. 13. ff. Ad L. Aquil.

Fidem fallere grave est, l. 1. ff. de constit. pecun. Nihil enim magis congruit fidei humanæ, quàm ea, quæ semel placuerunt, sanctè servare & custodire *l. 1. ff. de pact.* cum nihil in homine magis fulgeat, quàm recta fides, *l. 8. C. de sum. Trinit.* quoniam sublatà fide tollitur (1) usus commerciorum, (2) dissolvitur amicitia, foedera difficiantur, & universa Respubl. infirmo stat. talo, ac perturbatur. Rara tamen mortalibus est hæc virtus, juxta quorundam perverforum politicorum axioma. *Welcher Bernánsttger ist so nárrisch/ daß*

Das er tollt seiner Wörter ein Gelade seyn? Ideò in corrupto hoc seculo hominibus haud facile credimus sine testibus, sine spontore, syngraphâ, vel pignore; tutius enim in tabulis sive scriptis, quam in animi sacrario fidem custodiri arbitramur. Aded Sanctè servanda est fides, ut fidem non modo amicis, sed etiam hostibus datam esse servandam, jubeat Jus Canonicum *can. 33. q. 1. can.*

3. Ratio est, quia nobis cum hostibus est Juris Gentium communitio *l. fin. ff. de legation.* Sub hoc Jure Gentium fides, contractus, & pacta primario comprehenduntur. Hinc sicuti in homine privato valde probrosum est, & contra Jus Gentium hoc perfidiae crimen ita in Principe abominabile aestimatur. Hoc vitium pie præcavere voluit David: Quæ de labiis, inquit, meis procedunt, non faciam irrita; *Psalm 88.* Datur hæc exceptio: Si quis rem illicitam, vel impossibilem temere promiserit, promissis stare non obligatur, quia turpium rerum nulla est obligatio, *l. 15. ff. de condit. instit.* Item, si quis virgini fidem conjugalem promiserit, & illa postea eum alio juvene scortata est, promissis suis stare non obligatur; quoniam hæc promissis tacite inest conditio: si contra legem desponsationis malitiosè non fecerit, frangenti enim fidem, fides frangatur *eidem l. 16. C. de pact.* Quod si Judex delinquenti promittit liberationem & impunitatem delicti, si delictum confiteatur, quid Judici faciendum aestimas? an nihilominus reum consententem postea ex talis confessione condemnare possit? Resp. quod non; Ratio est, quia si fides data hosti à privato sit servanda, *l. 5. ff. de pact.* multò magis fides à Judice data servari convenit, quia gerit personam publicam, cujus fides debet esse omni exceptione major. Ideò nihil magis in Magistratu & Principe præfulgere debet, quam bona fides, *l. 7. C. de summ. Trinit.*

Fides bona tantundem possidenti præstat, quantum veritas, *l. 136. ff. de R. I.* Ratio est, quia loco Domini habetur bonæ fidei possessor: etenim quantum Jus civile tribuit veritati, h. e. Domino rerum, tantum Prætor tribuit bonæ fidei possessori: Ideò Prætor eum, qui rem bonâ fide à non Domino traditam justè accepit, & nondum usucepit, loco Domini habet, concessa ei actione publiciana ad rem istam persequendam, ac si verus rei Dominus esset factus *l. 1. ff. de public. in rem actio.* Hinc quando dicitur in Jure, quòd bonæ fidei possessor omnes fructus tam naturales, quam industriales

les

les sibi acquirat instar Domini pro-culturâ & curâ, (naturales solâ naturâ operante absque hominis factô proveniunt, ut poma, pyra, pruna, fœnum, sylva, &c. Industriales mediante hominis factô & labore, ut frumentum, vinum, oleum, &c.) extantes quidem revocabiliter, quos Judicis officio restituere cogitur, si eo nomine à vero Domino judicialiter conveniatur *l. 22. C. de rei vindic.* consumptos verò irrevocabiliter suos facit, etiamsi inde locupletior fiat, intellige de bonæ fidei possessore particulari *l. 4. §. 2. ff. fini. regund. §. 35. Inst. de rer. divis.* nam bonæ fidei possessor universalis tenetur omne id reddere, unde locupletior est factus *l. 25. §. 4. ff. de petit. hered.* non verò ea, quæ dilapidavit, vel perdidit; Ratio est, quia se suscipiuri putat *l. 25. §. 11.* Ex opposito malæ fidei possessor nullos fructus suos facit, sed omnes extantes, consumptos, imò & consumendos restituere obligatur *d. §. 35. §. 1. ff. de acquir. rer. dem.*

Fides, non est servanda in ullis promissis, quæ absque peccato mortali servari nequeant, etiamsi quis juramento fidem confirmaverit; Ratio est, quia juramentum contra bonos mores præstitum, non est obligatorium, *c. 58. de R. I. in 6to. c. g.* Marcius sub maximo juramento promissit Cajo, se occisurum inimicum suum Paulum; aut si illum non occideret, promissit Cajo stipulanci solvere mille Imperiales poenæ nomine. Quo casu si Mævius promissis juratis non steterit, Cajus non potest contra maxium conditionem ex stipulatu instituire ad mille obtinendos; Ratio est, quia promissum est malum, & contra leges; & juramentum est contra bonos mores. Ideò promissum & juramentum ex turpi causa descendens non est obligatorium. Nota: interdum mala promissa jurata sunt servanda intuitu præstiti juramenti, si absque salutis æternæ periculo, & proximi præjudicio servari possunt; ne jurans contra juramentum agat, licet inde ipse exiguum bonorum damnum sentiat.

Fides. Ubi desiderupta agitur, ibi sequitur infamia, *l. 6. §. fin. ff. de his, qui not. infam.* Ergò si desponsatus cum alia muliere sponsalia celebrat, fidelem frangit, & per consequens est infamis.

Filiam fratris uxorem ducere non licet, *§. 5. Instit. de nupt.* Ratio est, quia filia loco est. Contrarium statuit Grotius *de jur. bel. §. pac. lib. 2. C. 5. n. 14.* sed perquam iniquè. Ea de causa Jus Canonicum

cum alia matrimonia merito damnat, quod olim ad septimum gradum consanguinitatis Conjugium prohibuit, *caus. 35. q. 2. can. 19.* Hodie verò prohibet saltem ad quartum gradum inclusivè *c. 8. X. de consanguinitat.*

Filii vivente patre quodammodò rerum paternarum Domini existunt *l. 11. ff. de liber. & posthum.* Intellige perfectionem juris, non autem in rei veritate; Ratio est, quia filii existente adhuc Patre id dominium potius in spe, quàm in re habent; cum nec obulum è bonis paternis absque Parentis consensu licitè distrahere possint.

Filii dignitas est laus & gloria Patris *Novell. 81. C. 1.* & per filium conservatur familia paterna: nam mortui parentes in ipsis filiis adhuc vivere creduntur.

Filii. In materia favorabili (quando agitur de donationibus, legatis, Testamentis) sub appellatione filiorum Nepotes exque iis descendentes comprehenduntur, *l. 220. §. 1. ff. de V. S.* Contrarium obtinet in materia odiosa, quæ semper restringitur, quia odia restringenda non amplianda sunt; altera verò ob favorem licitè extenditur.

Finium regundorum (h. e. terminorum distinguendorum) actio, est actio mixta tam in rem, quàm in personam, quæ datur inter eos, qui confines habent agros, ut fines sive termini agrorum ritè discernantur, & si quid damni ex hac finium confusione emergat, id læso resarciatur. In talibus negotiis solet Judex ipse vel Commissarii unà cum mensore agrorum loca illa considerare, ut termini confusi, vel ultra justos fines extensi in antiquam formam justè restituantur. Hæc actio finium regundorum datur ei, qui prædium rusticum confine decurtatum habet, sive Dominus sit, sive usufructuarius. Et datur contra confinem, (Germanicè *eln felds Naq̄bar*) qui terminos suorum agrorum habet confusos, vel eos in sui favorem malitiosè extendit, & per hoc vicino nocet, *§. pen. Inst. de offic. judic. l. 4. §. fin. §. 1. §. 6. ff. fin. regund.* Actio hæc datur ad id, ut termini confusi vel iniquè extensi officio Judicis in pristinum statum restituantur: vel si hoc commode fieri non possit, ob perplexam terminorum perturbationem & confusionem, dirigantur novi secundum justam agrorum proportionem *l. 4. pr. l. 7. §. 8. ff. h. t.* Quod valdè necessarium ad pacem in Republ. conservandam, rixasque & arma inter vicinos sopienda. Hinc ter-

U

mini

mini sive limites agrorum probantur 6. seqq. modis (1) per lapides antiquos finales, (Mart. Stein) (2) per fossas; (3) arbores; (4) per testes præsertim senes (5) per instrumenta sive documenta, & (6) per libros censuales, vide Mascard. de probat. conclus. 393. Actio hæc etiam utiliter instituitur in urbe, quoties de hortorum latitudiniferis vicinis est controversia, d. l. 4. §. fin. ff. h. t. Quod si alius & non vicinus terminos agrorum maliciosè confundit, & turbat, tunc non datur contra eum hæc actio finium regundorum; sed accusatio criminalis contra ejusmodi turbatorem terminos agrorum maliciosè confundentem competit, l. r. §. 2. ff. de term. mot. Cujus poena hodiè est arbitraria, quæ pro qualitate personæ & delicti interdum carcer, multa pecuniaria, interdum relegatio est. Dixi superius, quod hæc actio sit mixta ex jure in re, sive dominio, & ex jure ad rem. Ex jure in re est, quatenus quis pro dominio suo integrè conservando, judicialiter petit, suum sibi restitui, l. 8. ff. h. t. dum vicinus sibi per terminorum extensionem partem agri dolosè abstulit. Contra, actio hæc ex jure ad rem sive in personam est, quatenus Dominus contra confinem ex turbatione & confusione terminorum agit, quod vel dolosè sibi exaraverit, vel abstulerit terminos, & sic alter obligatur ex delicto commisso, l. 4. §. 2. ff. h. t. vel si casu nim. irruptione fluminis, vel errore id factum, tunc obligatur ex quasi contractu; nam alter alteri tacitè quasi promittere censetur, se interesse præstare velle, quod pro terminis motis & confusis solvendum.

Finis. Propter bonum finem consequendum illicitis remediis, puta incantationibus, magicisque aribus uti non licet. caus. 26. q. 5. can. 3. l. 2. C. de malefic. & mat. hemat. Ratio est, quia non sunt facienda mala, ut inde eveniant bona. Quod si verò alicujus rei finis & scopus esset impossibilis, ejus media forent frustranea; nam stultum est de mediis ad finem ducentibus esse sollicitum, quando finis nullo planè modo impetrari potest.

Fœdera. Ad ineunda sive pangenda fœdera nos partim publica salus & tranquillitas, partim natura ipsa invitât, ut corpus, bona, parentes, & amicos ab omni injuria, vi & ruinâ tantò securius & potentius defendamus; quod fit quando confœderati communibus viribus communem hostem fortiter depellunt. Hinc fœdera haud incongruè vocantur arietes, quibus hostium conatus validè franguntur,

gnantur, consilia callida & prave machinationes prudentèr avertuntur: Tutissima enim belli avertendi, vel compescendi consilia sunt, quæ versantur circa conjunctiones & amicitias potentum, in foederibus salubriter feriendis; cum non minus foederibus, quam armis conatus hostium reprimantur. Interdum etiam imminencia bella validis foederibus tempestivè declinantur, utpote quando foederatorum potentia hosti videtur formidolosa. Huc spectat vulgare axioma: Das eine Schwerte hält das andere in der Scheide. Urbs Roma ad tantam nunquam provecta esset potentiam, nisi initio per foedera cum finitimis & extraneis populis contracta id effecisset. Ea enim foederis natura regulariter est, ut foederati hostes confoederatorum quasi proprios persequantur, l. 7. ff. de captiv. & redempt. ab host. Quantum Helvetiorum foedus Gallis sæpè profuerit, & Hollandorum foedus superiori bello Danis, testatur experientia, loquuntur Annales.

Femine propter frigidam naturam citius pubescunt maribus. Nam foeminae anno ætatis duodecimo completo, & mares anno 14. completo incipiunt pubescere pr. *l.stit. quib. mod. tutel. fin.* Et per consequens citius perfectionem ætatis & judicii, quam masculi consequuntur. Ob id etiam regulariter vitæ suæ periodum absolvunt.

Femine plerumque adversus propria commoda laborare solent, l. 4. C. de sponsal. quia mulier regulariter est animal debile, varium, & mutabile c. 10. in fin. X. de verbor. signif.

Forestalis jurisdictio sub generali nomine continet *Forst-Recht und Wildbahn*. Ex his duabus speciebus vi vocum colligimus duo distincta officia, utpotè *Forstmeisters und Jägermeisters*. Ille sylvis præficitur, & quidem eo fine, ne per excisionem arborum sylvæ devastentur, sed ut potius conserventur, & meliores reddantur. Hic venationi præest, eique ea, quæ venationi inserviunt, & conveniunt, instruenda sunt. Bannum ferinum (*die Wildbahn*) dividitur in superius & inferius. Ad superius bannum referuntur ursi, apri, (als *schwarz Wildpret*) cervi, hinnuli, &c. als *roth Wildpret*. Ad bannum inferius referuntur vulpes, lepores, sciuri, perdices, alaude, coturni, & reliquæ aves.

Forma dat esse rei. l. 9. §. 5. ff. ad exhibend. quoniam forma in unâquaque re dominatur, estque potentissima; quâ destructâ, res ipsa

non amplius manet eadem, sed mutata, vel planè periisse videtur, *l. 7. §. 5. ff. de acquir. rer. dom.* Hinc quoties in negotio vel actû quodam civili forma essentialis omittitur, vitatur actus, e.g. si Prætor in causâ quadam ex abrupto decretum emisit absque causæ cognitione, id non valet; Ratio est, quia cognitio causæ est de forma decreti substantiali, *l. 8. §. 17. ff. de transaction.* Sic etiam qui Testamentum solenne fecit non adhibitis 7. testibus, sed tribus, vel 4. saltem, id Jure civili est vitiosum. Item qui ex scypho fecit massam mutarâ formâ, propè substantiam interimisse videtur.

Fornicatio jure Justiniano fuit impunita, nec ullam merita est poenam, *l. 13. §. 2. ff. ad L. Jul. de adult.* & *l. 29. §. 1. C. cod. tit.* quæ ob majora mala nimirum adulterium, & Sodomiam vitanda, in Republ. Romana impunè tolerata fuit, licet aliàs peccatum sit mortale, *1. Corinth. 5. v. 1.* Sic etiam impunè tolerata sunt in orbe Romano lupanaria, non eo quidem sensu & respectu, ac si per se bona & honesta essent, absit; sed ut majora mala evitentur. Ex iisdem principiis impunè toleratur Jure civili concubitus: concubinæ quidem non sunt uxores, uxorum tamen loco, concubitus causâ diù habentur, *l. 3. §. 1. §. t. ff. de concubin.* Concubinitum hunc multi apertè & clam exercent, non dicam plebei, milites, Nobiles, Barones, & Comites, sed & Reges. Exempla sunt odiosa, ad nauscam tamen nota. Justinianus Imperator concubinitum in tantum extollere voluit, ut concubinam ab uxore dignitate saltem differre putaverit, quia contubernium illud non vagam quandam libidinem, sed honestum quid æstimare voluit Imperator, & quasi matrimonium; idè nec infamem censuit, *vide t. t. ff. de concubin.* & *Novell. 12. cap. 4.* Contrarium docet Jus divinum & canonicum, cum concubinitus sit contra sextum præceptum, contra quod homines præprimis juvenes delicatuli & otiosi studio & datâ operâ peccare solent, quorum peccata carnis nisi magna vel frequentia, per conniventiam toleranda sunt; quoniam non amplius vivimus in statu integritatis, nec in Republica Platonicâ omnibus numeris perfectâ; sed in ea proh dolor vivimus! ubi ob carnis debilitatem & depravatam naturam sæpissimè incidimus in peccata commissionis & omissionis; idè dicendum patet:

*Adam, Samsonem, Davidem, Loth, Salomonem,
Fornica decepit, quis modò tutus erit?*

In-

Interim studeamus, quantum in nostris viribus est, diabolo & titilanti carni fortiter resistere, ne in propriam perniciem ab his duobus capitalibus hostibus sedueamur, ac conscientiam nostram indices fordida carnis cupidine contra expressum Dei mandatum miserè oneremus.

Forum in sensu vulgari denotat locum rerum venalium; ast in sensu civili locum publicum exercendarum litium: vel locum, in quo Magistratus litigantibus Jus dicit, judicia & jurisdictionem exercet *c. forum X. de v. s.* Hinc forum competens est locus publicus, congruus & proprius, ubi actor reum convenire debet juxta juris ordinem. Sortitur quis forum competens ex 4. causis. (1) ratione contractus; sed tunc demum quis in loco contractus accipit forum competens, quando reus ibidem degit, & invenitur, *l. 19. pr. ff. de judic.* aliàs non (2) ratione domicilii, ubi quis habitat; neque mutatio domicilii perimit instantiam coram Judice domicilii coeptam; sed judicium ibi finiri debet, ubi coeptum est; nemo enim mutatione domicilii forum prius sic declinare potest, ut causam ibi coeptam in adversarii sui præjudicium dolosè deferre possit, *c. 19. X. de foro competent.* Ab hoc domicilii foro excipiuntur Clerici, qui coram Pontifice, Episcopo, vel Prælato suo conveniendi sunt: sic etiam excipiuntur studiosi, Nobiles, milites: Studiosi enim coram Rectore Magnifico seu Magistratu suo Academico saltem conveniuntur: Et Nobiles coram Principe, & milites coram suo Duce, vel Tribunali militari. Sic quoque inhabitatores ædium privilegiatarum excipiuntur, qui coram supremo ædium patrono conveniri debent. (3) Ratione delicti, *t. C. ubi de criminib. agi oport.* quoniam reus criminis potest in loco domicilii conveniri *l. 2. C. d. t.* & in loco ubi crimen commissum est, ut accusatus se ibi defendat, *l. ult. ff. de noxal. action.* & (4) fortitur quis forum ratione rei sitæ, de quâ litigatur. Litigantes forum hoc agnoscere cogantur, *can. 3. X. de foro compet.*

Forum in genere est duplex, quia est vel Ecclesiasticum, vel seculare. Forum Ecclesiasticum est, in quo causæ tractantur Ecclesiasticæ, vel est locus, ubi personæ Ecclesiasticæ inter se, vel alius cum illis litigat *c. f. 2. § 5. X. de foro competent.* Clerici enim non amplius ab olim tempore Justiniani Imp. coram laico Judice conveniri possunt, sive causa sit civilis, sive criminalis; sed coram suo Episco-

po vel Prælato, *caus. 11. q. 1. c. 43.* quòd si verò Clericus vi, vel do-
lo ad Judicem laicum sivè secularem trahatur, ei justè opponere
potest Clericus fori præscriptionem, sivè exceptionem, & ad suum
Judicem Ecclesiasticum provocare; cum indignum sit Clerico
coram subseclis Judicis secularis versari, ibique examinari. Forum
seculare est, in quo causæ profanæ & politicæ tractantur, *can. 10.*
X. de foro competent. Hoc iterum subdividitur in paganum, &
militare. Forum paganum est, in quo causæ controversæ civiles
paganorum (sivè non-militum) tractantur. Forum militare est,
in quo causæ militares examinantur & deciduntur. In hoc milita-
ri foro sunt leges rigorosæ, sanguine scriptæ, quæ delinquentes
præ omnibus aliis legibus secundum juris rigorem perquam severè
stringunt.

Forum incompetentis est alienum & incongruum tribunal, cui reus con-
vencus subjectus non est, *t. t. C. si à non competente giudice judicatum
esse dicatur.* e.g. si Rex Sveciæ vellet in suo foro vel Tribunali Ger-
manum in Germania existentem, ejusque jurisdictioni non sub-
jectum judicare, & condemnare; sententia talis foret ipso jure nul-
la: nam sententia ab incompetente Judice lata, ipso jure non va-
let, *t. X. de foro compet.*

Fructus in Jure habentur in triplici differentia; (1) sunt naturales, (2)
industriales & (3) civiles. Fructus naturales (merè tales) sunt, quos
natura per se principaliter, absque hominis cultura, vel modicâ
saltem curâ accedente producit, ut poma, pyra, pruna, cerasa, li-
gnum, fœnum &c. *l. 7. §. 9. ff. de solut. matrim.* Industriales fru-
ctus sunt, qui non per se, & suâ naturâ principaliter, sed mediante
culturâ proveniunt, h. e. qui cooperante quidem naturâ proyeni-
unt, sed hominum factio, industriâ, & curâ principaliter: ut homi-
num industria in iis fermè videatur plus operari, quàm natura;
quales sunt frumentum, *l. 45. ff. de usur.* & *fructib.* Indè fruges, vi-
num, oleum &c. proveniunt, dum sedulo curantur, seruntur, plan-
tantur, metiuntur & colliguntur. Civiles sunt, qui magis occasio-
ne rerum, quàm ex ipsis rebus producuntur, e. g. usura, pensiones
redium, agrorum, navium &c. *l. 121. ff. de verb. signif.*

Fur suspendendus vel ipsam rem ablatam, vel ejus æstimationem red-
dere cogitur; Ratio est, quia furti actio tantum ad poenæ persecu-
tionem pertinet; conditio verò furtiva & rei vindicatio ad rei re-
cupe-

cooperationem tendunt. Hic quaeritur, an fur suspensus rupto laqueo iterum sit suspendendus? Resp. affirmando, quia sententia executio nondum est facta, daß er mit dem Strang vom Leben zum Tod solle hingerichtet werden. Republicæ enim interest, ne delicta maneat impunita, nec pinguior victima mactari potest justitiæ, quàm sceleratus homo ob tranquillitatem in Republ. conservandam, & ne suspendendis detur occasio corrumpendi carnificem, ut utatur fure minus firmo; simul et què furem suspensum præter suam culpam singulari vel fatali casu in terram decedisse. Idem iudicium ferendum est, si carnifex reo decollando caput primo ictu non amputaverit, sed eidem vulnus solum magnum, at tamen non lethale intulerit; quò casu poena capitalis damnato non est remittenda, sed eundem secundo, imò & tertio ictu ferire potest, & debet carnifex; donec caput delinquentis juxta pronuntiatam iudicis sententiam sit amputatum: Quamvis carnifici lata culpa sit imputanda, quia illud cum horrendo damnati rei cruciatu præstare non valet, quod omnes ejus sordidæ artis homines sciunt, & scire debent, l. 213. §. 2. ff. de V. S. Qualem plebs in tali casu per furem interdum lapidibus occidere solet.

Fur. Adversus furem non una, sed triplex datur actio, quod sit ob justum odium contra fures, & ob favorem innocentium à furibus læsorum, (1) est actio furti (2) condictio furtiva, & (3) rei vindicatio l. 12. C. de furt. condictio furtiva rem nostram nobis dolosè surreptam persequimur, & petimus. §. ult. Inst. de obligat. que ex delict. nasc. hæc condictio soli Domino datur l. 2. ff. condict. furtiv.

Fures nocturni, (qui noctu furantur) balnearii, (qui in balneis vestimenta lavantibus fraudulenter auferunt) & fures saccularii (Spitzbuben) habentur improbiore fures, & graviore poenâ afficiendi sunt, quàm alii simplices diurni fures l. 1. ff. de fur. baln. nam quò major furandi & delinquendi est facultas & occasio, eò gravius in fures & delinquentes animadvertendum est: præsertim in fures nocturnos; quoniam ignoratur, utrum illi animo saltem furandi, an occidendi in ædes alienas dolosè irrepant: Ubi tamen probe observandum, num fur armatus vel inermis noctu venerit: irem; utrum cum effractione, an sine effractione in ædes malitio: & irrumpat: quia lex divina & civilis non promiscuè omnes fures nocturnos.

nocturnos impunè necare permittunt, sed eos duntaxat, qui cum effractione armati accedunt *Exod. 20. v. 2. § l. 9. ff. ad L. Cornel. de sic.*

Furiosus nullum negotium efficaciter gerere potest, quamvis mediante curatoris autoritate conditionem suam facere possit meliorem *l. 63. ff. de acquir. hered.* Ratio est, quia in furioso nihil est iudicii; in quo ratio sivè mens & voluntas planè exulant, *l. 40. ff. de R. l.* Contra impubes pubertati proximus omnia negotia tutore autòre gerere potest. *pr. Inst. de autor. tutor.* quia in tali impubere non exulat ratio, sed in eo inveniuntur semina crescentis iudicii, & intellectus initium, quod suppletur autoritate iudicis. Quod si verò furiosus ita sit comparatus, ut dilucida habeat intervalla, ac ad sanam mentem interdum perveniat, is tempore dilucidi intervalli contrahere licitè potest.

Furiosus non delinquit, etiàm si hominem infurore occiderit; Ratio est, quia consilio, proposito, mente, & sensu communi caret, non intelligit, quod agit, *§. 8. Inst. de inutil. stipul.* & per consequens doli non est capax, qui suo furore satis punitur *l. 14. ff. de offic. Præs. id.* Ergò iniquum foret, pœnam pœnæ adjicere, & afflicto afflictionem insuper addere. In maleficiis autem spectatur voluntas, & propositum. Hæc duo delictum à non delicto distinguunt, *c. 54. X. de sentent. excommunicat.* & præcisè dolus requiritur ad delictum perpetrandum, *l. 7. ff. ad L. Cornel. de sicar.* Verum si quis ad excusandum commissum homicidium diceret, se furore correptum deliquisse, ei non creditur, nisi ex indubitatis rerum argumentis demonstraverit, aut pateat, se furore fuisse correptum tempore delicti commissi; quia quilibet præsumitur sanæ mentis; & furor est facti, quod probandum: nam facta non præsumuntur, *l. 10. C. de numerat. pecun.* Hic porrò notandum: Jura distinguere solent inter furiosum perpetuò talem, & furiosum qui dilucida habet intervalla furoris cessantis, *l. 14. ff. de offic. præsid.* Ille non intelligitur delinquere, neque ullum negotium validè contrahere ob iudicii exilium. Hic scilicet dilucida intervalla habens, delinquere & contrahere potest, æquè ut alius sanæ mentis: Intellige tunc temporis, quo furor cessat; Ideò potest etiam Testamentum condere, *l. 9. C. qui testam. face. possu.*

Fur-

Furtivam rem qui incautè emit, eam sine pretio restituere rogitur, l. 2. C. de furt. sibi imputet emptor, quod non circumspicius mercatus sit rem à mercatore bonæ fidei. Ergò ut quis cautè merce- tur, prius debet in conditionem venditoris inquirere, an is sit vir bonæ fidei? Deinde in qualitatem rei emendæ, ne vel hypothe- cara sit, vel talis, quæ impostèrum à vero Domino justè evinci potest &c.

Furtum sine affectu furandi non committitur, §. 5. Inst. de usucap. pro- ut ex definitione furti liquet; est dolosa contrectatio sive ablatio rei alienæ invito Domino lucrì causâ facta.

Furtum. Rem meam furtivam ubiquè repertam condicere, & vindica- re licitè possum, l. 2. §. 1. 5. C. de furt. Estquè præsumtio contra il- lum penes quem res furtiva deprehenditur, quod ipse illam furto abstulerit, nisi is ostendere possit eum, à quo rem accepit; vel nisi is apud quem invenitur, sit tam gravis & honesta persona, ut tam mala suspicio in eum cadere nequeat ad famam ejus arrodendam. Interim is, licet bonâ fide rem furtivam emerit, tenetur nihilomi- nus vero Domino rem suam justè vindicandi absquè ullius pretii restitutione reddere, ne domino injuria fiat, & ut ipse impostèrum cautiùs mercari discat, d. l. 2. C.

Furtum. Non modò is dicitur furtum commisisse, qui dolosè rem in- vito Domino lucrì causa aufert, sed & is, cujus ope & consilio fur- tum est factum, §. 1. 1. Inst. de obligat. quæ ex delict. nasc. Nota: Jus civile statuit; quòd is qui furti faciendi causâ conclave alienum clam intravit, antequam contrectet rem alienam, nondum fur sit, sed injuriam saltè commisisse dicatur l. 21. §. 7. ff. de furt. quia insalutato hospite dolosè contra Domini voluntatem intra- vit domum. Contrarium docet Jus Canonicum, nimirum quòd is, qui clam, vel non per ostium, sed aliundè ascendendo, vel ir- rumpendo per aliam partem, domum intrat furandi animo, quam- vis nihil acceperit, fur nihilominus sit, caus. 32. q. 4. can. 12.

Furtum rerum immobilium regulariter non datur, §. 7. Inst. de usucap. §. l. 25. ff. de furt. Ratio est, quia contrectare in jure, est loco move- re: res autè immobiles non possunt loco moveri; Ergò nec furari.

Furti pœna est varia. Tempore Imperatoris Justiniani non fuit capi- talis, sed pœna furti manifesti erat in quadruplum, & pœna furti non manifesti in duplum; §. 4. Inst. de noxal. act. §. Novell. 134. c.

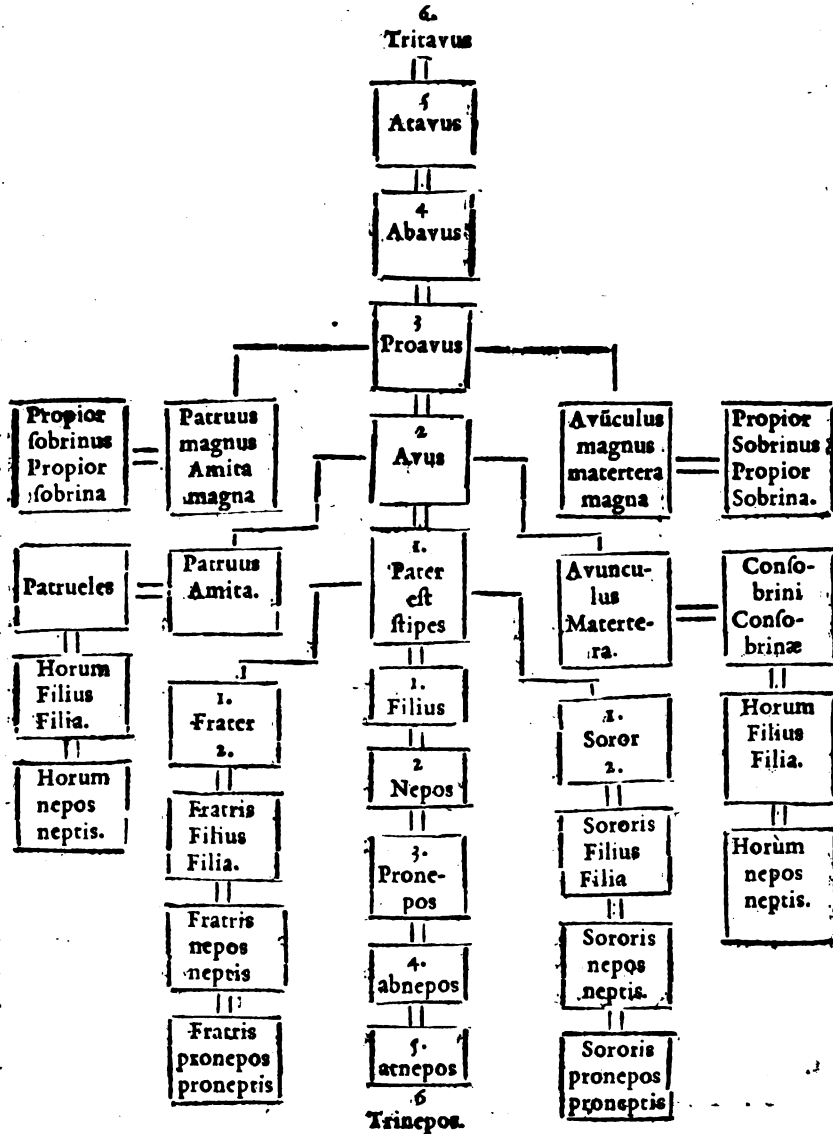
fin. Sed Carolus Quintus Imp. pro qualitate delicti furibus interdum capitalem poenam, interdum corporis afflictivam, interdum poenam pecuniariam dictandam putavit, *ars. 159. & seqq. constit. crim.* Hanc poenae infligendae varietatem in triplici furtorum divisione perspicue ostendam; (1) distinguit Imperator Carolus V. inter furtum simplex parvum & magnum: Illud est, quando furtum s. aureos sive ducatos non excedit, cujus poena est dupli, vel carceris, si fur duplum restituere non valeat; nam qui non habet in aere, luat in corpore, *l. fin. ff. de injur. vocan.* ne delicta maneant impunita: hoc scil. furtum magnum simplex (& primum) est, quando s. aureos excedit, cujus poena est, ut fur numellis astrictus & virgis caesus à carnifice relegatur. (2) distinguit Imp. inter furtum magnum simplex sine effractione, & furtum violentum, h. e. cum effractione vel si fur armatus noctu veniat, unde praesumitur violentum: illius poenam in superiori membro recensuimus; sed hujus poena est capitalis, nim. suspensio. (3) Distinguit Imp. inter furtum simplex, & inter furtum ter iteratum, quod ultimum etiam est capitale, & suspensio dignum; Ratio est, quia crescentibus delictis crescere debent & poenae; cum in tali homine nequam furta toties iterante nulla sit spes correctionis, vel melioris vitae, qui ex furandi habitu peccat. Ergo satius est è medio tolli, ne amplius noceat probis, quam ut superstes tranquillitatem Reipubl. magis perturbet.

Ceneri per speciem in jure derogatur, *l. 80. ff. de R. I.* ut si diversis personis legata sint relicta, uni generale, alteri speciale; uni omnia vestimenta sunt legata, & alteri vestis saltem muliebris; quo casu per legatum speciei derogatur generi, *l. 1. ff. de aur. & argent. legat.* Sic qui legavit alimenta: cibum, potum, vestimenta & habitationem legasse creditur, *l. 6. ff. de alim. legat.* Sed non contra, qui legavit unam speciem, puta habitationem, vel potum, is reliqua omnia non videtur legasse; nam quod de una specie dicitur, non statim de toto genere praedicatur.

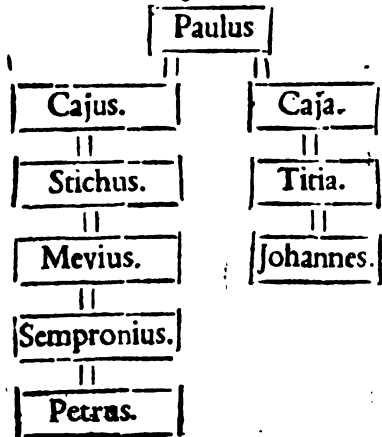
Genus. Quod Jcti genus, hoc Logici speciem vocant; & quod illi speciem, hi individuum appellant, *l. 2. ff. de rebus credit.* si purus Logicus hoc Jctorum institutum audiverit, eos ignorantiae accusabit, acsi in doctrina juris non satis accurate versarentur; quod falsum, quoniam termini & distinctiones pro diversis disciplinis diverse accipiuntur & tractantur.

Hic

Hic depingitur arbor consanguinitatis, in qua linea recta, ascendens, descendens & collateralis quoad principaliora deumbratur.

Sciendum quod in linea collateralis inæquali Jus Canonicum videatur minus accuratè observare gradus, quàm Jus Civile: nam regula Juris Canonici dicit: quoto gradu remotior persona distat à communi stipite, eodem inter se distant. Ergò Caja, Titia, & Johannes secundum Jus Canonicum (ut ex subiecto Schemate patet) distarent eodem gradu, nimirum quinto à Petro, quod minus accuratè dictum. Ideò rectissimè statuit in hoc casu Jus Civile, quòd Caja à Petro sexto gradu distet, & Titia à Petro septimo gradu, & Johannes à Petro octavo gradu, quia tot sunt generationes. Hinc meritò dicimus: quot sunt generationes, tot sunt gradus, dempro stipite Paulo. Ea de causa Juri dicunt, quòd accuratè loquendo impossibile sit, Cajam, Titiam, & Johannem eodem gradu à Petro distare, sed diversis gradibus, cum diversæ sint generationes.

Gradus cognationis est de proximo in proximum transitus. Juri cognatorum & affinium gradus accuratè nosse debet, ut sciat, quoto gradu proximus consanguineus (vel affinis) à proximo per generationem distet; Ratio est, quia legibus hæreditates & tutela ad proximum quemque agnatum redire consueverunt; & quia matrimonia in certis gradibus ratione consanguinitatis & affinitatis sunt prohibita, l. 10. pr. ff. de grad. & affinit. Jus affinitatis iisdem juris regulis quibus consanguinitatis continetur, h. e. eadem est prohibicio graduum in affinitate & consanguinitate; quia maritus & uxor jurisdictione habentur pro unâ eademque personâ, & pro unâ carne. Ideò quoto gradu quis marito est conjunctus ratione consanguinitatis, eodem gradu uxori est conjunctus ratione affinitatis. Ergò in quo gradu alicui non licet mulierem ratione consanguinitatis ob sanguinis nexum ducere uxorem, in eodem gradu mulierem nec ratione affinitatis uxorem ducere licet.

Graduum computatio in genere est duplex. (1) civilis, & (2) canonica. Civilis computatio graduum tradit sequentem regulam: Persona

sona generata semper adijcit gradum; §. 7. *Inst. de gradib.* Hinc quot sunt generationes, tot jure civili sunt gradus; intellige ascendendo & descendendo, e. g. pater, filius, nepos, pronepos; hic sunt tres generationes: ratio est, quia pater generavit filium, filius nepotem, est nepos pronepotem: Ideò pater & filius sunt consanguinei in primo gradu; nepos & avus in secundo gradu; & pronepos & proavus ejus in tertio. Hoc latius explicat Ictus Paulus in *l. fin. §. 9. §. seqq. ff. de gradib.* Quod si unus pater plures haberet liberos, omnes nihilominus à patre æquè distarent in gradu primo; ast inter se distarent in gradu secundo, quia ab uno fratre per patrem deveniendum ad alterum fratrem. Ergò si 6. vel 8. fratres vel sorores sint, omnes nihilominus sunt in secundo gradu, & non in sexto, vel octavo gradu: ratio est, quia in plano non possunt esse gradus. Ideò in computatione graduum sequenti modo progredimur: primò ascendendo gradatim à persona, de cujus proximitate quæritur, per proximas generationes ad stipitem, & rursus descendendo in altera linea usquè ad aliam personam, de quâ quæritur, quoto gradu à priori distet: quot tunc generationes intermediæ reperiuntur, tot gradus sunt numerandi, totquè inter se distant. Cæterum sciendum, quia generatio est causa cognationis & agnationis, ideò per generationem in jure civili intelligimus gradum. Hic probè notandum: quòd graduum computatio in lineâ rectâ nimirum ascendenti & descendenti eadem sit secundum Jus Civile & canonicum: in lineâ verò collateralis differat. Huc spectat regula generalis: Matrimonium in lineâ rectâ inter ascendentes & descendentes in infinitum est prohibitum, ne parentes cum liberis, ceu proprio sanguine nefariè commisceantur. *L. fin. ff. de rit. nupt. Levit. 18. §. 20. caus. 35. q. 2. can. 18.* quæ prohibitio in tantum se extendit, ut si ipse Adam à mortuis resurgeret, non inveniret mulierem, quam ob intervenientem filialem respectum & arctum sanguinis nexum ducere posset; quoniam coitus inter ascendentes & descendentes est contrapudorem naturalem, & adeò detestandus, ut ipsa bruta animantia ratione destituta eundem fugere, & averfari videantur, *vide Novell. 12. C. 1.* Quòd Canonicam graduum computationem concernit, illa habet tres regulas, (1) est in lineâ ascendenti & descendenti, ut quot sunt personæ, de quarum co-

gnatione quæritur (computatis intermediis unâ demptâ, vel stipite demto) tot sunt gradus. Hanc primam regulam Jus Canonicum cum Jure Civili habet communem. Sed secundam & tertiam seqq. habet discrepantes, ut ex sequentibus patebit. (2) est in linea collateralali æquali, quæ est inter personas consanguineas, à communi stipite æqualiter distantes, ut quoto gradu unusquisquè eorum, de quorum cognatione quæritur, à communi stipite distet (stipes est persona à qua reliquæ personæ, de quarum conjunctione quæritur, descendunt) tot gradibus inter se distant. Ergò frater & soror sunt juxta canonicam computationem in primo gradu (ast Jure Civili sunt in secundo gradu) & fratrum sororumquè liberi, ut patruels & consobrini sunt in secundo gradu (Jure civili sunt in quarto gradu) quorum nepotes & neptes sunt in tertio. Ex dictis colligere licet, duos gradus civiles facere in linea collateralali unum gradum canonicum. *caus. 25. q. 5. can. 2.* diversa hæc graduum collateralalium computatio in diversis materiis diversimodè observatur. Canonica graduum computatio accuratè observatur in causis matrimonialibus; civilis verò observari solet in causis successionum ab intestato. Tertia regula est in linea collateralali inæquali inter consanguineos inæqualiter distantes à communi stipite, e.g. quoto gradu remotior persona distat à communi stipite, tot gradibus inter se distant, *C. 3. § c. fin. X. de consangu.* Sic fratris filius à Patruo distat secundo gradu, quia eodem gradu distat ab avo, dempto stipite &c. Olim Jure Canonico matrimonia ratione consanguinitatis & affinitatis ad septimum gradum inter collaterales erant prohibita. *caus. 35. q. 2. § 3. can. 2.* ratio videtur in Jure divino fundata, *Levit. 18.* ad proximam sanguinis nemo accedat, ut relevet turpitudinem ejus &c. Successu temporis Jus Canonicum ob urgentem necessitatem & evidentem utilitatem in concilio Lateranensi a Pontifice Innocentio tertio Juris peritissimo in hoc puncto est mutatum, ut prohibitio inter consanguineos collaterales ultra quartum gradum inclusivè non extendatur. *vide. c. 8. X. de consanguinit. &* quidem quoad primum gradum consanguinitatis collateralalem nuptiæ Jure Divino propriè sunt prohibiti, quoad reliquos tres gradus solo jure Ecclesiastico sive Canonico (excepto secundo gradu inæquali, ut inter fratrem & alterius fratris filiam, ubi ad-

huc

huc subest parentum respectus). Et ut in tribus hisce ultimis gradibus nuptiæ habeantur illicitæ ob prohibitionem canonicam, attamen possunt ex dispensatione summi Pontificis fieri licitæ; ast in primo gradu collateralis dispensare non licet, nec potest. S. Pontifex, e. 13. X. *deresitit. Spoliator*. Hic porro notandum: quod computatio graduum civilis in linea collateralis videatur Juri naturæ, & rationi naturali convenientior, quam computatio canonica; quia cognatio in linea collateralis merito à secundo gradu numeranda est, e. g. frater & soror juxta civilem computationem sunt in secundo gradu *l. 3. C. de legit. hered.* quia frater ex fratre non generatur, nec soror ex fratre, verum uterque ex communi parente. Ergo ubi duæ sunt generationes, duo etiam debent esse gradus; ubi primum à fratre ad communem parentem est ascendendum, quæ est una generatio; & rursus ab eodem ad alterum fratrem est descendendum, quæ est altera generatio. Hanc civilem graduum computationem ipsum quoque Jus Canonicum approbat in canone ultimo *caus. 35. q. 5.* ast in aliis locis generaliter statuit fratres & sorores esse in primo gradu, & patruos ac consobrinos (h. e. fratrum fororumque liberos) in secundo gradu. *caus. 35. q. 5. can. 2.* qui alioquin Jure civili sunt in quarto gradu. Porro quando quæritur, quoto gradu ego à Patruo meo vel amitâ, materterâ, & avunculo distem? R. tertio gradu secundum Jus civile; ast Jure Canonico duntaxat secundo gradu; ratio est, quia inter me, & patruum, vel amitam sunt tres generationes: ergo tres erunt gradus. Res exemplo erit clarior: avus meus generavit patrem meum, & patruum, (undè duæ generationes, & per consequens duo sunt gradus) & pater generavit me, undè tertia generatio, & tres gradus existunt. Sic ego à patruo vel amitæ meæ filia disto quarto gradu, vel quartâ generatione, & à nepote ejus disto quinto gradu, quia tot sunt generationes.

Hanseaticum fœdus ob necessariam Urbium Germanicarum defensionem & mutuam commerciorum usum cum exteris & vicinis est initam, & cœpit anno 1200. Hansen-Städte denominationem accipiunt à voce Gothica Hansen / h. e. Proceres, Optimates, Heroes. Undè ironice dicitur: *Das wollen große Hansen sein.* Ideò Hansen-Städte dicuntur die vornehmste reiche Kauff-Städte *Recess. Imperii. de anno 1566. §. Die Hansen-Städte.* Urbes

bes hæ opibus, negotiationibus, & confœderationibus potentiores & sociæ sunt, Colonia, Lubeca, Brunsvicum, Breslau, Riga, Dantiscanum &c. Quod si civitas Hanseatica olim contra foedus gravissimè peccaret, seque rebellem ostenderet, privilegiis commerciorum in pœnam privabatur, prout Brunsvicensibus anno 381. factum, daß sie sich mussten der vier vornehmsten Cantonen in Handlungen enthalten/als (1) zu Bruck in Flandern; (2) Zu Bergen in Norwegen. (3) Zu Londen in Engelland / und (4) zu Neugarten in Rußland. &c.

Hæredis institutio. Quando testator hæredem ex semisse (h. e. dimidia hæreditatis parte) vel esse instituit nullo dato cohærede, tunc institutus hæres consequitur totam hæreditatem. Ideo pars vacans accrescit instituto hæredi, §. 5. *Instit. de hæredit. instit.* Ratio est, quia nemo pro parte testatus, & pro parte intestatus decedere potest.

Hæreditas est successio in universum Jus defuncti ex testamento vel ab intestato delata regulariter proximo consanguineo; nemo tamen ad adeundam hæreditatem cogi potest, l. 16. C. de jur. delib. quia quilibet beneficio & Juri pro se introducto renunciare potest, l. fin. ff. ad SCtum Vellej. §. l. pen. C. de pact. hinc jura dicunt, invito quid auferri potest, dari non potest; nam invito non datur beneficium l. 69. ff. de R. I.

Hæres & purè & sub conditione in Testamento institui potest; ex certo tempore, vel ad certum tempus non potest, §. 9. *Instit. de hæred. instit.* Ratio est, ne testator videatur aliquo tempore sine hæredibus extitisse.

Hæres & defunctus per Jurisdictionem regulariter habentur pro unâ eâdemque personâ, l. ult. C. de impub. substit. Ratio est, quia hæres repræsentat defuncti personam, in omnia defuncti jura plenariè succedendo, §. 2. *Instit. de hæred. qualit.* hæres etiam adeundo hæreditatem plenariè obligatur, defuncti creditoribus debita solvere: sed in criminalibus hæres ex delicto defuncti regulariter non tenetur, quia pœnæ debent tenere suos autores, l. 22. C. de pœn. non verò in alios innocentes transferri.

Hæresis est pertinax in articulis fidei error: vel est doctrina, Christi & Apostolorum doctrinæ in uno, vel altero articulo fidei pertinaciter repugnans. Hoc hæreseos crimen est gravissimum & atrocissimum, quo Divina Majestas cum piorum Scandalo impiè offenditur, *caus. 32. q. 7. can. 16.* Hæretici quidem Sacram Scripturam

ja-

factant, & communia veræ Catholicæ religionis principia fovere prætendunt, recedunt tamen in multis à verâ fide Catholica, ac crassos in fundamento fidei errores committunt, l. 1. C. de summa Trinitate. qui privata & corrupta sua judicia, fictasquæ notiones & interpretationes auctoritati Ecclesiæ Catholicæ injustè præferunt; quos implicite refutat S. Augustinus: Evangelio, inquit, non crederem, nisi me Ecclesiæ auctoritas commovisset. Ex dictis patet, qui Christum ut mundi Salvatorem non agnoscit, non esse hæreticum, sed paganum, vel Mahometanum, aut Judæum, quia talis totam fidem salvificam planè subvertit. Porro nota: ab hæreticis distinguuntur Schismatici, qui non in fide seu principali aliquo fidei articulo, sed in circumstantia fidei errant; *caus. 24. q. 3. can. 26.* qui retento eodem fidei fundamento scandala & turbas in Ecclesia indignè excitant, ut Corinthii. 1. *Corinth. 2.*

Heretici sunt juxta Jctum Carpozivium & jura R. qui 4. universalia concilia, (1) Nicænum, (2) Constantinopolitanum, (3) Ephesium primum, & (4) Calcedonense non amplectuntur, Novell. 115. c. 14. Sic omnes vocantur hæretici, qui de fide Salvificâ quadantenus dubitant, quique firmiter & constanter non credunt, quæ Catholicæ & Apostolicæ fidei sunt congrua, l. 2. C. de heret. qui Sacram Scripturam aliter interpretantur, quam sensus Spiritus Sancti ab Ecclesia declaratus, & universaliter receptus efflagitat. Novell. 109. pr.

Heretici liberi patri ob crimen hæreseos jure civili non succedunt l. 19. C. de heretic. quod Recessibus Imperii correctum; nam hodiè in Imperio Romano germanico per pacem religiosam anno 1555. f. und damit solden Fried factam promulgata est lex, quâ Lutheranis & Calvinianis ad Catholicam religionem liberrimus transitus impunè est permittus absquæ bonorum, famæ, vel honoris jactura, & vice versa; nec inde habentur infames, sed possunt cum Catholicis inire matrimonia, & in Camera Imperiali ad assessorum promoventur. Longè gravius de hæreticis judicat Jus Canonicum, quod omnes hæreticos ut excommunicatos & infames habet, c. 9. X. de heret. nec eorum testimonium in causis civilibus agnoscit validum. d. C. 9. § l. 21. C. de heretic.

Hermaphroditus utroquæ sexu vel pudendo præditus censetur ejus sexus, qui in eo prævalet, l. 10. ff. de stat. hom. quoniam tales vel ad

sexum

Y

Sexum masculinum, vel foemininum magis inclinant. Tales haud facile admittuntur ad matrimonium, ne pars altera ratione intentionis in matrimoniali negotio decepta, in crimen sive peccatum adulterii indignè prolabatur. Excipe, nisi hermaphroditus matrimonium instantissimè urgeat, inque sexu, quem ut mas vel foemina pro consumando matrimonio præcendit, prævaleat; quo casu admittendus est ad mala præcavenda. Ergò tales ad matrimonium non prius sunt admittendi, quàm de potiori sexu in iis satis constet, ne ob inhabilitatem ut inidonei admittantur, & per consequens sterile vel planè imperfectum ineanit matrimonium.

Homicidium dolosum propriè dicitur homicidium, quod absquè dolo perpetrari nequit. Homicidium hoc generaliter loquendo duplici modo committitur; (1) ex proæresi sive deliberato animo occidendi, cum homicida animum & voluntatem occidendi expressè habuit, (2) cum homicida animum vulnerandi duntaxat habuit, sed inde mors immediatè sequitur. Tale tamen in hoc homicidio requiritur instrumentum, quò quis facile occidi potest, l. 1. §. 3. ff. ad L. Cornel. de sicar. quod comprobatur Jus Divinum Num. 35. v. 18. Si homo ligno, quò interfici quis possit, voluntariò percussus interierit: id homicidium percussoris sanguine vindicatur. Homicidium aliàs generaliter sumptum dividitur in homicidium (1) dolosum, (2) necessarium, (3) culpofum, & (4) casuale: quorum primum saltem est capitale & propriè vocatur homicidium. t. ff. ad L. Cornel. de sicar. de quo superiùs jam egimus. Necessarium homicidium non dolo sed coactè ob vitæ, corporis, honoris, & bonorum defensionem suscipitur. Ergò si nefas est, hominem homini insidiari, sequitur quod fas sit, homini insidiantis resistere, vimquè vi fortiter repellere l. 3. ff. de Just. & jur. Omni enim generi animantium, inquit. Cicero libr. 1. offic. à natura tributum est, ut se, vitam, corpusquè suum quovis modo tueatur, declinetquè ea, quæ ei nocitura videntur. l. 1. §. 11. ff. si quadrup. pauper. fec. Idem Cicero in oratione pro Milone defensionem corporis instantissimè comprobatur, non scripta, inquit, sed nata lex est, quam non didicimus, accepimus, legimus; verum ex naturâ ipsâ arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti

buti sumus, ut si vita nostra in tela latronum, aut inimicorum incidisset, omnis honesta ratio esset expediundæ salutis &c. Ideo supremus rerum Conditor Deus omni animantium generi quædam arma suppeditavit: ut lupis, canibus, suis &c. dedit dentes; tauris cornua, catis, lincibus, ursis &c. ungues; equis calces, & avibus rostra ac alas, quibus vitam corpusquæ contra aliorum insultus tueantur, declinentque ea, quæ sibi nocitura videntur: ob id tale homicidium est extra pœnam; quo sine *Exodi. 21. v. 13.* videmus, asylum constitutum esse ei, qui non insidiatus alium necaverit. Undè rectissimè concludimus, si quis violentum aggressorem animo sui conservandi, & non offendendi interfecerit, cum non peccare, & per consequens non esse puniendum: nam si is, qui ob defensionem bonorum suorum furem in furto deprehensum sic vulneravit, ut postea ex vulnere moriatur, reus sanguinis non habeatur, prout *c. 22. exod. v. 2.* asseritur: multò ergo minus homicidii reus est censendus, qui violentum vitæ aggressorem in maximo periculo ad se liberandum ob necessitatem è medio tollit; quia nulla est bonorum & vitæ hominis proportio; & cum ordinata charitas incipiat à seipsa, sequæ plus diligit in ungue pedis, quàm adversarium in vertice capitis, ideo ordo charitatis hominem sublata culpa obligat, ut vitam propriam alienæ præferat, illamque quovis honesto & licito medio adhibito conservare studeat &c. Homicidium culposum est, quando homicida non dolosè hominem occidit, sed ubi præter intentionem prævia culpâ homicidium committit, capropter ob culpam tantum puniendus est, ast non ultimo supplicio: ratio est, quia pœna mortis dolum requirit, *l. 15. ff. ad L. Cornel. de sicar.* dolum autem in homicidio culposo non intervenit: ideo tale delictum culposum pro arbitrio judicis mitius punitur, puta relegatione &c. Casuale homicidium est, quod casu inopinato nullo prorsus dolo nullaque culpa interveniente vel præcedente committitur; ideo non punitur, *l. 1. §. 3. ff. ad L. Cornel. de Sicar.* Hic probè notandum, quod Jus Canonicum distinguat ratione casus fortuiti, vel quis homicidium committendo dedit operam rei licitæ, vel illicitæ: priori casu excusatur, & impunis dimittitur homicidium casu committens, quia nullam commisit culpam, multo minùs commisit dolum (e.g. ædituus ratione officii pulsavit campanas, ut dato si-

gno conveniret populus ad sacra peragenda, inter pulsandum cecidit campana, hominemque occidit). Posteriori casu non excusatur, e.g. si ædituus ascendendo turrim pulsaturus campanas, fortuito viderit avem in arbore sedentem, quam sclopeto secum summo occidere intendit; interea dum avem transfigit globulo, eodem ictu necat hominem in publica via versantem, vel in cœmiterio ambulantem; ab hoc delicto non excusatur ædituus propter intervenientem ejus culpam: quia non censetur sine culpa, dum extrã officium rei illicitæ dedit operam. Quod si verò parentes infantem adhuc tenerum in lecto suo jacentem noctu per negligentiam oppresserint, vel suffocaverint, ob commissam culpam pro pœna saltem iis injungitur pœnitentia trium annorum, quia parentes dolum & propositum occidendi habere non creduntur, *c. ult. X. de his, qui filios occiderunt.*

Homicidium quodlibet regulariter dolosè & spontè factum præsumitur, quia homicidium regulariter est actus illicitus, in quo dolus præsumitur, *l. 2. §. 8. ff. de vi bonor. raptor.* Hinc si reus homicidium perpetratum confitetur, sed necessariam defensionem præterdit, id probare debet ad evitandam homicidii pœnam, *l. 45. §. 4. ff. ad L. Aquil* quia ei in tam violento negotio absque validâ criminis purgatione non creditur.

Homines otiosos in benè constituta republ. tolerare non debet Magistratus, præsertim si tantum in bonis non habeant, unde victum & amictum honestè acquirere possint, tunc enim ad vitæ subsidia consequenda malis artibus operam dare solent: quoniam homines nihil agendo, malè agere discunt. Ad hæc mala in republ. saluberrimè præcavenda, constitutæ sunt domus disciplinares (*Zucht-Häuser*) in quas otiosi & desperatæ emendationis homines detruduntur, ut ibi ad labores cujusque ingenio, ætati, & viribus convenientes pro viribus sic astringantur, ut si debitum laboris pensum præfixo tempore non perficiant, non solum victus vel alimentorum tenuitate, sed & fustibus, virgis, vel alio corporis cruciatu ad id condignè compelluntur. Utili hoc compendio & otii tollendi remedio flagitiorum radices in republ. circumciduntur, vel eradicantur; & virtutis semina substituuntur: Idèd ergastulis inclusi non prius inde dimittuntur, quam indubitata emendationis vitæ signa publicè ostendant; ut sic imposterum

terum reipubl. utilitati, parentum auctoritati, & familiae honestati undique consulatur. Quod si talia ergastula sive domus disciplinares ubique essent constituta, tot validi & petulantes mendici ac homines otiosi ceu inutilia terrae pondera ubique locorum non invenirentur. Mendici corporibus validis secundum juris civilis dispositionem solent artificibus, ut pistinariis, vel aliis ad ministerium trudi, *Novell. 80. c. 5.* ut in sudore vultus, & non otio superfluo petendo panem sibi acquirant. Parisiis, Amstelodami, & in aliis bene constitutis rebus publicis mendicantes validi fossis civitatis & viis publicis purgandis addici jubentur; ut eorum exemplo alii ab otio abstinerere discant.

Homines nonnulli faciles sunt ad iurandum contemptum religionis; alii perquam timidi metu Divini Numinis, *L. 2. ff. de condit. institut.* ne perjurium committant, vel Deum temerario quodam juramento frivole offendant.

Homo in jure dupliciter consideratur (1) ut Sanus, vel (2) morbo animi aut corporis laborans. Homo sanus, si jam perfectae aetatis, omnia negotia recte agere, & perficere, contractus inire, & testamentum condere potest; quod de homine morbo animi laborante negatur. Animi morbo laborant tres sequentes (1) furiosus, qui rabie quadam animi agitur, & talis vel semper intellectu & ratione caret: vel interdum dilucida habet intervalla: ideo quia talis nihil valide agere potest; (2) mente captus, qui nullum quidem extrinsecus furorem & rabiem ostendit, inquiete tamen ineptit, & delirat; (3) prodigus, cui bonorum administratio ob corruptos mores est interdicta, quia neque tempus, neque finem expensarum observat, sed bona dilacerando & dissipando profundit, *L. 1. ff. de curator. furios.* Ideo furiosus, mente captus, & prodigus tam diu sub curatoribus vivunt. (si sint majores 25. annis) donec ille & ista sanam mentem & hic sanos mores plenarie receperit; interea nullum negotium ipsi contrahere possunt, cum nihil recte intelligant &c. Morbo corporis laborant, surdus, mutus, caecus, & alii qui perpetuo, vel temporali morbo laborant. Quorum omnium & singulorum saepe in jure habetur ratio.

Homo est sua natura animal sui conservandi studiosissimum (ideo natura ducitur ad societatem civilem in sui securitatem, ad mutua invicem ferenda auxilia, & mala imminenta, eo facilius a se depellen-

lenda), sed per se ratione originis & primæ ætatis egenum, debile & miserabile, qui tantâ in tenerrima & prima ætate laborat virium & iudicii imbecillitate, ut absquæ aliorum auxilio & consilio se regere & conservare nequeat. Reliqua animalia statim à primâ quasi nativitate se alere sciunt, vestibus non indigent &c. Ex opposito homo à primâ nativitate per multorum annorum decursum sibi alimenta proprio Marte acquirere non valet, nec absquæ vestium tegumento vivere potest; qui si aliorum auxilio & cura non educaretur & regeretur, ipso nihil foret miserabilius, cui fame & frigore statim pereundum. Ut ut homo ratione præditus sit omnium animalium nobilissimum & dignissimum animal, *l. 44. ff. de edit. edit.* multi tamen pravi affectus brutis animantibus ignoti, in hominibus deprehenduntur: ut ambitio, avaritia, cupiditas, libido, invidia, æmulatio, ebrietas, nocendi studium, quod etiam ex ipsa rerum experientia notum, quia plurima bella, quibus genus humanum affligitur, ob has & alias causas brutis ignotas, ab hominibus impiè geruntur; & quamvis homines naturâ neque dentibus, neque unguibus, aut cornibus sint formidabiles, prout bruta animantia sunt;abilitas tamen manuum & solertia ingenii hominibus talia suppeditavit arma, quibus vim vi validè reprimere possunt;

Homo naturali inclinatione ducitur ad societatem civilem propter colloquia, conversationem, mutuam operam, auxilium & securitatem; alioquin hominibus frustra sermo sive loquela à DEO esset data, si sine societate aliorum vivere deberet in solitudine, sibi que solus vivere. Idè Aristoteles vocat hominem ζῷον πολιτικόν, animal politicum, sive sociale solitudinem averans. Societatem idè affectat homo, ut utilitatem è communi hominum societate capiat, & ut aliorum auxiliis quietius & melius vivere, sequè contra aliorum insultus & injurias validius defendere possit. Hæc fuit principalis causâ civitatum condendarum, ut tanta in iis sit multitudo hominum, qui communibus viribus se contra alios maliciosos & violentos defendere, ac securè vivere valeant: quod melius fieri non potest, quàm ut tota illa incondita hominum multitudo Imperantem, cui parent, sibi eligant, ut is (1) omnium salutem & securitatem totius multitudinis contra quævis imminentiâ mala prudenter conservare, ac promovere studeat; (2) ut tota hominum

num multitudo in ordinem redacta certis præscriptis legibus & juribus regatur, ut amicè & pacificè vivat, quo confusiones, lites, jurgia, & intestini morus cautè avertat, quod puniendo malos, & defendendo bonos contra malorum injurias, facillè consequi potest; omnes enim metu pœnarum, & præmiorum exhortatione boni efficiuntur, *l. 1. ff. de just. & jur.* Sic humanis necessitatibus exigentibus jure gentium forma civitatis & reipublicæ est introducta. Hoc intuitu & intentione jus civile postea à legislatoribus est conditum, ut respublica Romana posset esse beata, ut omnes cives eadem juris æquitate regerentur, ac tranquillè viverent; justii & boni ab injuria & vi malorum defenderentur, & mali condignis pœnis ob commissa delicta validè coercerentur, cum effectus juris civilis sit, ut omnes subditi ad lègum & magistratus obedientiam vel ad pœnam obligentur, *l. 2. § l. 7. ff. de legib.* Homines quidem ex lumine rationis & jure naturæ actiones suas sic dirigere possent, si vellent, ne quid contra tria universalìa Juris principia, (1) honestè vivere, (2) neminem lædere, & (3) suum cuiquè tribuere, temerè committerent; cum hominum actiones ex proprio eorum arbitrio & judicio naturaliter dependeant. Verum quia juxta rectæ rationis dictamen, & jus naturæ actiones suas rectè formare nolunt, pravis affectibus impulsii, quid mirum, si vitam brutò pejorem vivant, ac tot peccatis & pœnis se spontè obnoxios reddant: Si singulos hominum status singulatim examinaverimus, quis illorum est, in quo contra justitiam, & tria juris universalìa præcepta non peccatur. Ipsi Reges & Principes interdum ob propriam violentiam & innatam pravam cupidinem extendendi limites imperii à justitiæ ac pietatis tramitè temerè recedunt: Magistratus nonnulli propter injustas sententias, sacerdotes quidam propter avaritiam & exiguum pietatis Zelum, milites propter atrocitiam & duella, mercatores propter infinitas fraudes, conjuges propter mutuam infidelitatem, juvenes propter corruptos mores & debachationem, puellæ propter impudicitiam, senes ob pravas consuetudines, literati ob vanam gloriam & æmulationem, & ignari ob crassam ignorantiam indices contra justitiam & leges peccant &c. (3) ut Imperans hanc hominum multitudinem civitatis condendæ causâ coëuntium pro viribus ad hoc prudenter disponat, ut uberrimum & terrâ & aquis capiat præventum;

tum; & ut artes mechanicæ ibi floreat, commerciâ exerceantur, ne tantæ multitudini quid intempestivè deficiat, ob id cum homo hominis ope semper indigeat, variâ artificia, commercia, opera, & vitæ genera ad commodius vivendum inventa & introducta sunt, ut id quod alteri deest, alterius ope, auxilio, & industria refarciatur; & defectus naturæ sic tollantur. Eo fine rustici colendo agrum fues, oves, boves alendo, reliquis mortalibus cibum parant, ne frumenta vel carnes ad necessaria vitæ subsidia defint: ædificatores extruunt domos, textores & sartores conficiunt vestes, sutores calceos, & artifices alii alia in aliorum utilitatem conficiunt; quia nemo solus sibi ad hæc omnia commodè paranda sufficit. Equum proindè est, ut sicuti agricola ædificatori cibum suppeditat, ita ædificator agricolæ domum extruit, convenienti tamen cujusquæ laboribus pretio; quoniam hominem ab homine juvari, humanum & naturæ conveniens est.

Homo. Vocabulum hominis de masculo tantum sæpè usurpatur propter excellentiam sexus, *Matth. 29. vers. 10. Genes. 2. v. 25.* aliàs in vulgari sexu vox hominis tam foeminam, quam masculum sub se comprehendit. *l. 152. ff. de verb. signif.*

Homo præsumitur vivere usquè ad centum annos, *l. 56. ff. de usufruct.* quia nonnulli homines tamdiu vivunt; sed tunc ut plurimum repuerascere solent; deficientibus ingenii, judicii, & corporis viribus.

Homo animâ rationali & corpore constat. Anima rectoris officium, & corpus ministri vel instrumenti vicem subit; sicut anima imperio, & corporis servitio magis utamur; ideo anima corpore longè est præstantior, & nobilior, *l. 17. C. de 55. Ecclesi.* est eo ipso momento, quo anima è corpore separatur, homo non amplius homo, sed cadaver est, & mox in pulverem redigitur. Hic porrò nota: natura omnium hominum est æqualis, quia homines animâ rationali, corpore, materia, ortu, forma & obitu conveniunt, at animi ac corporis dotibus & divitiis valdè differunt.

Homo homini jure naturæ officium præstare debet *l. 7. ff. de serv. ex post.* Ergo si hominem periclitantem tutò juvare possim, eumquæ meâ negligentia perire sino, peccatum mortale committo. Diversa tamen officia diversis personis diversimodè præstare debemus: nam alia erga æquales nostros, alia erga præstantiores, alia erga detri-

teriores, & inferiores homines nobis præstanda sunt officia, *Cicer. libr. 1. offic.* Ex hoc fundamento fluit, quod non eadem officia promiscuè tribuenda sint patri, filio, conjugi, consanguineo, Magistratui, civi, vicino, servo, peregrino, hosti, bene merito, & ei qui nos offenderit vel læserit. Nam patri maxime officia præ aliis debemus, qui post Deum ortus nostri & totius naturæ nostræ est autor & benefactor. Deinde filio præ aliis debemus officia, cujus ipsi causa sumus, & qui nostri quædam pars est; nam quilibet sibi suisque prius prospicere debet; his proximi sunt consanguinei & bene de nobis meriti, ob sanguinis nexum & bene merita in nos collata: beneficia enim beneficiis jure naturæ sunt compensanda, ne pro acceptis beneficiis ingrati existamus: sicetiam magis obligor vicino meo, quam alii civi, quia is tempore necessitatis me præ aliis adjuvare solet.

Homo 4 personas in vita communi representare solet. (1) persona est communis, quam ab ipsa natura habemus, quæ omnes sumus ratione & oratione præditi: & sic brutis animantibus sumus nobiliores & perfectiores. (2) persona est propria, quæ ipsa est indoles cujusque privata, quæ quis pro naturali suâ inclinatione ab aliis distinguitur; (3) est persona fortuita, ab ipsa fortuna dependens, quæ quis fortunâ sic volente est Rex, Princeps, Comes, Baro, Nobilis, dives &c. & (4) persona est voluntaria, à delectu, voluntate, & judicio nostro proprio dependens, quæ quis evadit Theologus, Jurisperitus, Medicus, Philosophus, Miles, mercator, opifex, aut alius. Cum autem 4. hæc personæ in unam quasi coalescant, inque uno homine existant, ideo quilibet sic se gerere debet, ut nihil temerè faciat, sed in singulis personis generalem ex omnibus quasi resultantem præclare sustineat. Ergo sic utatur homo ratione & inclinatione suâ naturali, ut statum suum civilem maxime florentem & beatum efficiat, *Cicer. lib. 1. offic.*

Honestum. Tria sunt in mundo bona, quæ homines regulariter expectere solent, & consequi student, (1) Honestum, (2) jucundum, & (3) utile. Ex opposito tria sunt contraria, quæ homines pro viribus fugere & averfari solent, (1) turpe, (2) molestum, & (3) inutile, quæ tria contra hominum intentionem & scopum illis interdum obvenire solent. Hæc sciendam, quod omnia quæ naturâ suâ sunt honesta, omni loco & tempore decant; & quod nihil u-

tile sit censendum, quod honestati repugnat, *vide l. 15. ff. de condit. instit.* Ratio est, quia vir bonus nihil putat utile, à quo honestum abest; eo respectu inquit Cicero in *offic.* pervertunt homines ea, quæ sunt fundamenta naturæ, cum utilitatem ab honestate sejungunt.

Honor. Homines majoribus honoribus functos ad minores vocari, æquitati naturali, & rationi non est conveniens. *l. 2. C. quemadmod. civil. muner. indic.*

Hypotheca est jus in bonis debitoris creditori legitimè constitutum in securitatem crediti.

Hypotheca & pignus in quatuor differunt, (1) pignus est rerum mobilium *l. 238. §. 2. ff. de verb. signif.* & hypotheca est rerum immobilium. (2) pignoris possessio per traditionem transit in creditores; hypothecæ possessio non item, sed penes debitorem manet, *l. 9. §. 2. ff. de act. pignorat.* nam hypotheca nudà saltem conventionem contrahitur, quâ debitor obligat rem suam immobilem creditori, retentâ sibi possessione. (3) pignus est contractus realis, & hypotheca est pactum legitimum, *l. 17. §. 2. ff. de pact.* (3) Ex pignore oritur actio pignoratitia, & ex hypotheca oritur actio hypothecaria, quæ multum invicem differunt. Illa est personalis, si vè in personam; quia ex contractu reali nominato descendit. Hæc est realis, quæ ex jure in re oritur. Illa scilicet actio pignoratitia directa datur debitori contra creditorem ratione accepti pignoris ex contractu obligatum; ut pignus debitori soluto debito unâ cum fructibus restituat, damnumque in re pignori datâ, dolo vel culpâ illatum rearciat *§. fin. Inst. quib. mod. re. contrah. l. 40. §. ult. ff. de pign. actio.* Hæc nim. hypothecaria datur creditori propter jus reale sibi constitutum contra debitorem, vel tertium ad rem hypothecaram prosequendam *§. 7. Inst. de actio.* Hic quaeritur, an sub hypotheca generali etiam contineantur nomina (sivè debita) jura & actiones? Resp. distinguendo inter hypothecam generalem omnium bonorum simpliciter, & inter eam, quæ est omnium bonorum mobilium & immobilium: Si debitor priori modo omnia sua bona simpliciter creditori hypothecæ onere obligavit, tunc nomina & jura censentur etiam obligata, *l. 4. C. que res pignor. l. 49. ff. de U. S.* At si debitor posteriori modo bona saltem mobilia, & immobilia creditori hypothecata constituit, tunc reliqua excipiuntur;

vuntur; Ratio est, quia nomina, jura, & actiones appellatione bonorum mobilium & immobilium propriè non veniunt, sed tertiam speciem à duabus antecedentibus distinctam faciunt, l. 78. §. 1. l. 86. ff. de legat. 3. l. 7. §. 4. ff. de pecul.

Ignorantia facti alicui regulariter excusat, l. 1. ff. de jur. & fact. ignorantia. Excipe, nisi aliorum facta longius proserpant, & satis innotescant; quo casu vicinus præsumitur scire acta vicinorum. Alit ignorantia facti proprii regulariter non excusat; quia nemo censetur tam stolidus, ut propria facta ignoret; nisi ex justa ac probabili causa agat de damno vitando, l. 22. §. 1. ff. de condict. indeb. quia errare humanum est. Ex dictis liquet, quod is crimini non sit obnoxius, qui cum fure, latrone, perduelle, vel homicida &c. ex justâ & non affectatâ criminis ignorantia quotidie conversatur; dum delicti non est conscius, nec socius criminis l. 3. §. 3. ff. de incend. ruin. naufrag. Sic qui bannitum vel criminis læsæ Majestatis reum ignoranter recipit, excusatur à pœna receptantium bannitis; nam cessante dolo, cessat & pœna inde oriens.

Ignorantia Juris neminem regulariter excusat, l. 1. ff. de jur. & fact. Ignorant. limitatur regula in personis privilegiatis, puta in minore, rustico, milite, & muliere, quibus licitum est jura ignorare; milites enim magis arma, quàm leges scire præsumuntur; item rustici magis aratrum, & mulieres magis colum tractare intelligunt.

Impensa funeris ex hæreditate semper deducitur, quæ & omne creditum præcedere solet, quando bona non sunt solvendo, l. pen. ff. de relig. & sumt. funer. quod fit favore pietatis, ne cadavera manerant insepulta; quod sæpissimè fieret, nisi debitum hoc præ aliis debitis esset privilegiatum, ut creditor mediante actione funeraria sumtus in funus honestè & necessario collatos justè recuperet, l. 12. §. 2. ff. d. t.

Imperator dicitur Dominus mundi l. 9. ff. ad L. Rhodiam. non quidem absolutè, sed secundum quid, & Synechdochicè pro majore mundi parte, h. e. per excellentiam. Olim quidem Imperator Augustus & nonnulli alii Imperatores Romani ante divisum orientale & occidentale imperium possederunt maximam terrarum partem, ut toti quasi terrarum orbi leges præscripserint, tributaque exegerint. Alit hodiè abstracto per Turcarum tyrannidem, bellique vim orientali imperio, minimam vel exiguam mundi partem

tem habet Imperator. Hinc sicuti in flore urbis Romæ conditæ nihil fortius fuit Romano imperio: sic in fine (puta calamitose hoc tempore) nihil debilius & dissolutius invenitur teste Hieronymo ad c. 2. Danielis, cui nihil olim defuit, nisi modicum orientis. Ideo etiam S. Augustinus tria videre desideravit, Romam in flore, Paulum in ore, & Christum in carne &c. Hoc Imperium R. nunc post tot seculorum lapsum in tantum debilitatum, diminutum, & distractum est, ut ex immenso antiquo R. Imperio nihil amplius supersit, nisi modicum imperii occidentis, quod vix quadragesimam veteris imperii portionem efficit. Ex dictis clarè patet, Imperatorem in sensu proprio non esse totius mundi dominum, neque de jure naturæ & gentium, neque de jure civili: non jure naturæ, quia nunquam totum terrarum orbem plenè occupavit, plurimæ namque regiones attestante ipsâ experientiâ ante seculum demum sunt inventæ, & antiquis temporibus infinitæ gentes, ut Scythica, Sarmatica, &c. imprimis gentes ultra Euphratem: ut totus oriens Romana Sceptra non agnoverunt; cum quibus Romaniani vel foedus olim pepigerunt, vel pacem aut amicitiam coluerunt, l. 1. §. 2. & l. 7. ff. de captiv. & postlim. revers. l. 4. C. de commerc. & mercat. nec Imperator jure civili factus est totius mundi Dominus, quoniam neque per electionem, neque per successionem ad tam amplissimum totius orbis dominatum pervenit, d. l. 4. & l. 2. C. de offic. præf. prætor. Afric.

Imperator legibus (intelligè civilibus) solutus est, l. 31. ff. de legib. attamen digna est vox Majestatis regnantis, legibus alligatum se Principem profiteri, l. 4. de legib. quod autem ad leges naturales, Divinas, & fundamentales attinet, iis Imperator per omnia est strictus; Ratio est, quia juri naturæ, quæ homo; Juri Divino, quæ Christianus, & juri fundamentali quatenus Princeps juravit: leges has imperii servare, in conscientia obligatur. Cæterum Imperatoria Majestas & potestas immediatè est à DEO, quia DEI gratia Imperatores & Reges regnant, Proverb. 8. v. 15. & seq.

Imperator. Quod Imperator hodiè habeat summam potestatem, licet limitatam, sive restrictam, attamen sine diminutione Majestatis, ex subsequenti patescit; Ratio est, quia utitur plenitudine potestatis aus Römischer Käyserl. Macht/ und Vollkommenheit/ vide auream bullam in præf. circa fin. & tit. 2. in pr. t. 8. 13. & 16. idcirco

idem merito dicitur caput imperii. *Aur. Bull. tit. 2.* et vesten ein
 treulich Haupt dem Christlichen Völk / *Resess. Imperii. 66. §.* wollen
 auch, quem ipse Turcarum Imperator Principem Christianorum
 vocat summum. Nec ad Majestatem Principis absolute requi-
 ritur, ut is sit omnino liber & absolutus, quoniam omnes Impera-
 tores, Reges & Principes Majestatem habentes regulariter legibus
 fundamentalibus, in quas sub auspicio regiminis jurare coguntur,
 sunt astricti, optandum tamen foret Imperatori pro sua Majestate fa-
 cultatem esse concessam, imperium liberiori brachio regendi, ut
 sub ejus regimine dissoluta & discordantia imperii membra magis
 ad unitatem & firmitatem patriæ redigerentur; sic Germaniæ
 robur & potentia undique unita longè esset fortior, & Turcis, Sve-
 cis, & Gallis formidabilior, à quibus hostibus sæpissimè affligitur.
 Jam tamen per Dei gratiam Suecorum vires & imperium diminui
 incipit.

Imperator. Omnes Principes Germaniæ sunt vasalli Imperatoris Ger-
 manici; Ratio est, quia omnes ab Imperatore investituram acci-
 piunt, & Imperatori fidelitatem & obsequium jurati promittere
 coguntur. Imperator quoad regalia & jurisdictionem maris in-
 star est, quod fluminum concursu neque augetur, neque minui-
 tur: Hinc sicut ex Imperatore, seu fonte perenni regalia sive ju-
 ra superioritatis & jurisdictiones immediate promanant, & ad
 Electores, Ducas, Marchiones, Principes, Comites, Barones &c.
 per investituram, privilegia, concessionem, & confirmationes trans-
 feruntur: ita illa ad eundem, seu oceanum per appellationes, nulli-
 tates, & querelas refluunt, & concurrunt. Solum Imperator in Im-
 perio Reges, Principes, Comites, Barones, & Nobiles creare pot-
 est, eosque majoribus feudis regalem dignitatem annexam habentibus
 investire potest; *Aurea Bulla Caroli IV. tit. 5.*

Imperatoris insignia in coronatione sunt diadema, sceptrum, gladius,
 pomum aureum, & amictus. *Aur. Bur. c. 24.* his enim symbolis in-
 signita censetur inauguratio & coronatio ejus:

Imperia terrena non à fato (ut quidam falso opinantur) sed à Dei
 dispositione principaliter dependent, *Roman. 13. v. 1.* Ratio est,
 quia per DEUM omnipotentem cæli & terræ conditorem & gu-
 bernatorem Reges regnant & Principes dominantur; *Proverb. 8.*
v. 15: quo intuitu optime dixit Imperator Justinianus in *l. 1. C. de*

vet. jur. elucidand. DEO autore nostro gubernante imperium, quod nobis à cœlesti Majestate traditum est, & bella feliciter peragimus, & pacem decoramus &c. Ideò etiam Princeps dicitur Dei vicarius: *Sapient. 6. v. 5.* & lex animata. *Novell. 105. c. 2. in fin.* Nam à DEO regnorum omnium initium, omnis salus, incrementum, decrementum, & occasus primariò dependent. Hinc ut regna & respUBLICÆ mutantur, vel transferantur in aliam reipubl. formam, aut de uno in alium transferantur imperantem; id divinæ dispositioni est ascribendum.

Imperium Romanum à Romulo urbis Romæ autore conditum est anno mundi 3197. & ante Christi nativitatem anno 751. Hoc R. Imperium varias interdum habuit mutationes (1) à condita urbe R. usquè ad annum 244. imperium fuit regale, habuit 7. Reges sibi invicem succedentes: primus fuit Romulus, urbis & respUBLICÆ Romanæ conditor; 2dus Rex, & Romuli successor fuit Numa Pompilius sacrorum apud Romanos autor: 3tius fuit Tullius Hostilius bellis totus deditus: 4tus fuit Ancus Marcius: 5tus Tarquinius primus; 6tus servius Tullius, & 7timus Tarquinius secundus, qui à superbo suo & malo regimine vocabatur superbus, in senatores Romanos pro libidine sæviens, omniaquè ad diminuendam populi Romani libertatem malitiosè faciens, stupratà per vim Lucretia, regno justè pulsus est. Hujus Tarquinii crudelitas & impietas populo Romano occasionem dedit, ut formam imperii Romani pro libertate populi R. conservanda mutaverint in Aristocratiam, in qua consules & senatores Romani, ceu optimates ad tempus imperabant: tunc temporis maxima fuit senatus Romani autoritas. Haud diu post forma imperii R. iterum in Democratiam est transversa, ubi summum consulare imperium etiam plebi communicabatur. Tandem 4to regimen R. in Monarchicum statum transit ob varia civilia bella exorientia, & intestinas quorundam præpotentium civium R. (ut Pompei Syllæ &c.) conjurationes: Totus enim populus Octavianum Augustum, sub quo Christus mundi Salvator natus est) unanimi consensu creavit Imperatorem R. Hic Augustus non Rex, sed Imperator ob exotum nomen regium ad ambiendum populi favorem salutari voluit: quoniam regium nomen ob Tarquinii tyrannidem Romanis perquam invisum erat. Augusti successor erat Tiberius; post hunc

hunc Caligula, Claudius, Flavius, Vespasianus, &c. Ab Augusti tempore per tria integræ secula Imperatores fuerunt Ethnicæ, Christianorum gravissimi persecutores. Constantinus Magnus circa finem seculi tertii existens, fuit primus Imperator Christianus; hic sub initio seculi quarti relicta antiquâ Imperatorum sede Romanâ occidentali, se contulit Bizantium in orientem, ibique sedem Imperatoriam constituit. Hanc urbem Bizantium postea à suo nomine iussit vocare Constantinopolim. Hac occasione imperium successu temporis inter Constantini filios post parentis fata est divisum in occidentale (quod erat antiquum Romanum Imperium) & orientale (quod erat novum imperium Bizantiæ sive Constantinopoli constitutum). Sub hac etiam forma Honorius Imperator sub fine seculi quarti occupavit imperium occidentale Romæ, & Arcadius orientale Constantinopoli tanquam distincta regna; utrumque tamen mansit sub communi imperii Romani nomine, ac si adhuc ab uno administraretur. Hæc imperii R. divisio à Constantini M. obitu duravit 500. annos usque ad Carolum Magnum: interea circa finem seculi quarti Vandali, Hunni, & Gothi miserrimè devastarunt Italiam, eamque diu tenuerunt; sed eos postea anno Christi 526. forti manu inde depulit Imperator Justinianus &c. Cæterum orientale Imperium R. diu quidem floruit, sed anno Christi 1420. à Turca Christiani nominis hoste infensissimo miserè extinctum est: Turca enim armata vi occupando urbem Constantinopolim in oriente 12. regna, & plus quam ducentas urbes Christianis tunc temporis ademit, inque æternam redegit servitutem &c. Hoc modo Imperatores Græci in oriente extirpati sunt, cum ingente Christianorum & Christianismi damno.

Imperium Romanum à Carolo Magno anno Christi 800. ad Germano translatum, vocatur Romanogermanicum. Hoc imperium constat capite & membris: Caput Imperii R. germanici est Imperator, membra sunt status, & Proceres imperii, vide recess. imp. de anno 1530. §. dergleichen W. als Römischer Kaiser und Haupte / & recess. imp. de anno 1546. §. Dietzeit aber W. vocantur status Imperii Glieder des Reichs. Rex Neapolitanus Alphonsus tantam Imperatori tribuit Majestatis venerationem, ut spontè dixerit, nos Reges omnes debemus reverentiam Imperatori tanquam summo

Regi

Regis, qui est Caput & Dux Regum, & qui etiam Reges, Electores, Principes, Comites, Barones, Nobiles, & Doctores creare potest. Imperium tamen non est purè Monarchicum, cum Electores & Principes tantà pollent auctoritate, ut Imperatori in negotiis publicis gravioribus nihil quicquam facere vel decernere liceat absque statuum consensu. Ideò Imperium est ex Monarchia, & Aristocratia mixtum; non autem irregulare prout athenis M. Samuel Puffendorff in diabolico suo jure naturæ pessimè sentit. Status Imperii omnes dividuntur in tres classes. Prima classis est Electorum, quorum recensentur octo, ut (1) Rex Bohemiar, (2) Moguntinus, (3) Trevirensis, (4) Colonienfis, (5) Dux Bavarie, (6) Dux Saxonie, (7) Marchio Brandenburgensis, & (8) Palatinus. Secunda classis est Principum, tam Ecclesiasticorum, quam Secularium. Inter Ecclesiasticos sunt 4. Archi-Episcopi. 27. Episcopi, multi Abbates, Abbatissæ, Prælati: inter Seculares Principes referuntur Duces, Marchiones, Comites Palatini, Principes, Comites & Barones Imperii. Hæc notandum: dantur quidam Principes, & multi Comites, & plurimi Barones, qui neque sessionem nec votum in comitiis habent; nec imperio immediate sunt subiecti, &c. Tertia classis est civitatum imperialium numero 64. Hæ civitates vocantur liberæ, quia Principum jurisdictioni non sunt subiectæ, sed Imperatorem immediate agnoscunt. Dividuntur in duo Scamna, utpote in Svevicum & Rhenanum. Habent quoque propria territoria urbibus suis circumjacentia, & jura territorialia, (die Lands-Obrigkeit; aut non die Lands-fürsliche Obrigkeit; Ratio est, quia civitates liberæ habent jura Principum realia, scil. territoria, non autem personalia; cum in civitatibus liberis nullus sit Dux vel Princeps eas regens; sed Magistratus civicus eligitur à civibus prudentioribus. Ex istis jurebus Principum realibus civitatibus ab Imperatore gratiose concessis sunt, quod civitates liberæ sua habeant regimina, suosque sibi constituent Magistratus, gaudeant jure cudendæ monetæ, & merum ac mixtum habeant imperium, sinque provinciarum instar &c.

Imperitia rei alicujus per se non est culpa, quia non omnes omnia scire possunt; Sed eatenus est culpa, quatenus quis profitetur peritiam sive scientiam alicujus rei, seque pro artifice gerit, artem tamen ignorat; vel contra artis ejus præcepta ignoranter agit: e. gr. si Me-

si Medicus ægrotò malè subministravit medicamenta, vel iudex contra leges & jura aliquem in iudicio iniquè condemnavit; quibus casibus uterque contra doctrinam, quam publicè profitentur gravissimè peccant. Hinc jura dicunt Imperitia culpæ annumerantur *l. 132. ff. de R. J.* de qua in legibus varia afferuntur exempla, ut in *l. 8. §. 1. l. 27. §. 29. ff. ad L. Aquil. §. 7. Inst. d. t. l. 9. §. 5. §. l. 60. §. 4. ff. locat.* Ideò si Medicus per imperitiam ægrotò medicamenta noxia dederit, verè delinquit *d. §. 7.* Ratio est, quia contra professionem artis ex ignorantia crassè ac dolosè peccat: quare autem Imperator Judicem imperitum contra juris doctrinam & Justitiam quid iniqui statuentem, quasi saltè delinquere statuat, sive ex quasi delicto duntaxat teneri, solida juris ratio ab Interpretibus juris dari nequit: quia nulla in utroque delinquente est divertitatis ratio: dum uterque inscitià verè delinquit, & contra scientiam, quam publicè profitentur, crassè peccant, damnumque inscitià sua aliis per sèctam & dolosam suam scientiam inferunt. Ob eam rationem Imp. Justinianus in *Novell. 127. c. 4.* statuit, quod justum sit in delicto æquali æquales delinquentibus imminere poenas: nam quos par facinus coinquinat, eos similis poena comiteatur *l. 31. in fin. C. de Episcop. & Cler.*

Impossibilia. Nemo potest ad impossibilia obligari, *l. 185. ff. de R. J.* hęc observandum, impossibile est duplex, (1) naturà & (2) lege tale. Impossibile naturà tale est, cœlum digito attingere, mare ebibere. Impossibile lege tale, sive moraliter impossibile est: promittere alicui se velle Deum abnegare; adulterium vel homicidium committere, crimen læsæ Majestatis in Principem vel rempublicam proditorio & hostili animo perpetrare; facta enim quæ lædunt pietatem, existimationem, vel verecundiam nostram ea nec facere nos posse (per juris fictionem) credendum est, *l. 15. ff. de condit. instit.* Quod primum concernit, si quis in contractu impossibile naturà promittat, quod velit ebibere totum mare &c; Inde non obligatur, sed tale promissum resolvit & annihilat contractum. Ratio est, quia contrahentes in tali casu ludere, & non seriò negotium tractare præsumuntur. *vide l. 35. ff. de verb. oblig:* ubi dicitur, si stipuler, ut id fiat, quod natura fieri non concedit, non magis obligatio consistit, quam cum stipuler, ut detur, quod dari non potest. Alterum lege impossibile nullo planè modo obligat, quia jure natura

turæ tam absurdum & turpe habetur, ut quilibet bonus sibi ob adjunctam turpitudinem fingere & imaginari debeat, se propter honestatem, pietatem, & illam conscientiam hoc facere nullo modo posse, *de L. 15.* Hæc in fine restringitur regula ratione ultimæ voluntatis, ut si testamento impossibilis conditio sit adjuncta, illa habetur pro non scripta, quasi testamento non esset appositæ; quod idem fit, ut ultima testatoris voluntas (si illa modo non fuerit contra leges, *l. 5. ff. de legat. 2.*) quovis modo conservetur, quia testator non præsumitur ludere, sed serio agere, qui ex ignorantia quadam impossibilem conditionem testamento adjecit. Idem statuitur de matrimonio in ejus favorem *c. fin. X. de condition. apposit. in desponsat.*

Impotentia Conjugis. Si vir vel uxor impotentia coeundi laboret, & alter conjugum ob naturæ fervorem absque coitu haud commodè vivere possit, si istali in casu cum alienâ personâ extra conjugium illicitam veneream libinosè exercuerit, & adulterium commiserit, poenâ ordinaria non habet locum; sed talis delinquens mitiori poenâ pro arbitrio Judicis punitur; Ratio est, quia is non tam graviter delinquit, qui causâ aliqua commotus vel irritatus delinquit, quàm qui temerè absque ulla causâ id perpetrat, *l. 38. §. 2. ff. ad L. Jul. de adult. §. 1. ff. de bon. libert.* quod si impotentia coeundi fuerit incurabilis, & matrimonium præcesserit, ac per eam parti sivè personæ innocenti injuria dolosè sit illata, matrimonium non subsistit, sed justè resolvitur, *caus. 33. q. 1. c. 1. §. seq.* quia unusquisque ad conjugalem statum & convictum afferre debet, quæ faciunt ad consequendum matrimonii finem, cujus causâ matrimonium est institutum; si verò dolosè in iis decipiatur alter conjugum, matrimonium habetur irritum. At si impotentia alterius conjugis post matrimonium jam initum supervenerit, illud non rumpit conjugium; attamen conjugem fervoris æstu in adulterii crimen ex carnis imbecillitate incidentem, ab ordinaria adulterii poenâ excusat. Hæc impotentia coeundi interdum ex causis naturalibus, vulnere, lapsu, vi ponderis, vel vehementi morbo evenire solet; interdum ex ligaturâ magica, dum conjuges à sacerdote copulantur, solent malefici vel incantatores infraudem futurorum conjugum seram vel nodum constringere, additis certis superstitiosis verbis, ut conjugium illud efficiant sterile;

le; quod gravissimum certè peccatum, ac acerbissimâ poenâ dignum.

Impubes pubertati proximus censetur doli capax *l. 111. ff. de R. I.* idè talis ex furto, homicidio, & aliis delictis obligatur *l. 7. C. de poen.* excepto adulterio, quod ante pubertatem committere nequeunt impuberes; attamen ob teneram ætatem & iudicii defectum propter delicta commissa non tam severè puniuntur, quàm majores natu, quoniam ætatis commiseratio in iis est habenda, *l. 108. ff. de R. I.*

Impuberes non possunt facere testamentum *l. 5. ff. qui testam. fac. poss.* quia ob teneram ætatem & iudicii defectum negotia civilia non rectè intelligunt. Ob id meritò ab omnibus officiis civilibus removeantur, nam incivile est, imò contra naturalem rationem, tales, qui propriis rebus validè præesse non valent, & alieno indigent auxilio, & consilio, ad res publicè vel privatim gerendas adhiberi, *l. 2. §. 1. ff. R. I.* quoniam impuberum ætas in crassâ adhuc rerum mundanarum ignorantia versatur, *l. 1. C. de fals. monet.*

Incendium regulariter culpa inhabitantium exortum præsumitur, *l. 3. §. 1. ff. de offic. præf. vigil.* præprimis si incendium in ipsis ædibus est exortum, & inhabitans non est homo diligens in rebus suis conservandis vel custodiendis; si verò inhabitans sit homo diligens, vel ignis aliundè ortum habeat, vel ab incendiariis, vel tonitru, & fulgure sit immisus, incendium non censetur culpòsum, sed ratione inhabitantis casuale creditur; nam quæ casu fortuito vel improvise potius quam fraude accidunt, fato non noxæ imputari debent. *l. 1. C. ad L. Cornel. de sic.* Vide Gailium *lib. 2. obs. 22.* de his prolixè tractantem, & Carpzovium in praxi criminali *d. l.*

Individuum. Quædam naturâ sunt individua, quædam lege. Sic omnia naturâ individua, etiam lege sunt individua. Ast non contra Prioris generis est servitus personalis mixta, quæ tota à toto prædio & qualibet ejus parte debetur, *l. 9. 26. & 23. ff. de S. R. P.* quæ enim in partes dividi nequeunt, solida debentur singulis. Posterioris generis est homo: nam licet homo physicè in sua membra, caput, ventrem, brachia, pedes &c. dividi possit, hoc tamen lege non conceditur; Ergò si totus homo promissus, vel in stipulationem deductus non datur, stipulationi non fit satis, *l. 2. §. 1. ff. de verb. obligat.*

Infamia est privatio bonæ famæ sive exillimationis, & inde dependentium jurium, quibus infamis, ob violatam turpibus factis vitæ morumque honestatem, justè privatur. Quoniam autem turpia quædam facta jus sive leges expressè notant; quædam verò honestorum virorum censuræ relinquuntur; ideo infamia dividitur in infamiam juris & facti. Infamia juris est, quæ alicui ob turpe factum, cum dolo conjunctum, & legibus notatum irrogatur, *l. 20. ff. de his, qui notantur infamia.* Infamia juris iterum dupliciter irrogatur, vel (1) immediatè à jure sive legibus; Vel (2) mediatè per sententiam Judicis. Infamia juris immediatè irrogatur sine prævia Judicis sententia; ubi leges hominem ob factum turpe factis notorium infamant, e.g. si quis binas nuptias ex quadam libidine simul contrahit; vel lenocinium instituit sordide alendo quæstuiarias mulieres; uxorem vel liberos impiè prostituendo &c. vel si quis lucri causa in sectam publicè prodeat, *l. 1. in fin. § l. 4. § 2. ff. de lit.* Infamia juris mediatè irrogatur illis, qui per judicis sententiam in judiciis famosis ob dolum publicè condemnantur; & quidem vel primo in judiciis publicis ob adulterium & læsæ Majestatis crimen &c. *l. 7. ff. de publ. jud.* vel (2) In judiciis privatis, ut furti; vi bonorum raptorum, injuriarum, *d. l. 7.* Infamia facti est, quæ alicui ob factum jure sive legibus specialiter non notatum, quod tamen viri honesti & graves judicant esse turpe, irrogatur; *l. 13. C. de his, qui not. infam.* Ex dictis constat, quod omnis infamia turpe aliquod factum & dolum requirat. Ergo nulli præter meritum cessante dolo infamia irroganda est. Ob eam causam opiliones, molitores, balneatores, textores, chirurgi, Tibicines &c. cum suis filiis non sunt infames, *ordin. polit. de anno 1577. tit. 30. § 1.* ob hanc rationem statuta in collegiis opificum vigentia, & contrarium stantentia juri communi & publico nihil quicquam derogare & præjudicare possunt, cum sint contra rationem & naturalem æquitatem. Sic nec illi sunt infames, qui præter meritum fustibus indignè ceduntur, vel injustè in carcerem conjiciuntur, vel à carnifice injustè torquentur, vel contumeliis indignè onerantur, quia innocentia eos ab infamia eximit: attamen talia pudorem eorum sugillant. Infamia juris amoveri potest auctoritate Principis per plenariam restitutionem in integrum, quia jure factem imponitur: Ergo per relaxationem & dispensationem Prin-

Principis Majestatem gaudentis removeri potest, ut talis, qui obstante infamia juris neque testis, neque procurator, nec clericus, nec advocatus aut miles esse poterat, per plenariam restitutionem in integrum ad prædicta officia & honores justè admittatur. Sed infamiam facti, quæ mentibus hominum jam impressa est, remove non potest Princeps mediante sua autoritate; Ratio est, quia Princeps opinionem hominum de bonitate & malitiâ alicujus jam firmiter conceptam, suâ autoritate remove non potest, nam sicuti Imperator vel absolutus Princeps non potest facere, ut homines credant aliquem esse bonum, quem credunt, & credere volunt esse malum, mendacem, perjurum &c. Sic ignominiam facti à tali homine turpiter & dolosè agente plenè remove nequit. Cæterum infamiae affinis est levis macula, l. 27. ff. de inoffic. testam. quæ ex duplici fonte oritur, vel (1) ex fordido vitæ genere, quod quis exercet; quales sunt excoiatores, castratores suum, lictores, carnifices &c. vel (2) ex illegitima nativitate oritur; quales sunt spurii (ex scortatione vel stupro nati) & naturales liberi ex concubina progeniti, l. 12. C. de natur. liber. hi non sunt infames, sed levi saltem maculâ notantur, quia ipsi nullum turpe factum & dolum commiserunt, sed parentum delicta indignè ferre coguntur.

Infans & furiosus nemini faciunt injuriam; Ratio est, quia hic ob rationis exilium, & ille ob judicii defectum doli non sunt capaces; injuria enim ex affectu facientis dijudicatur. Ideò injuriam patitur, & non facere videntur, l. 3. ff. de injur. quod autem parentes infantes suos propter quasdam inordinatas vel illicitas actiones ab illis commissas increpent, aut verberent, id non faciunt eo fine, ac si in foro humano poenam condignè meriti essent, sed per modum nudæ emendationis & disciplinæ domesticæ, ut metu virgarum ab ejusmodi actionibus postea abstinere discant, ne per talia aliis imposterum molestiam vel dannum concilient, aut ne pravam inde consuetudinem sibi incautè contrahant; quoniam infantum animi sunt ceræ instar, quibus juxta Platonis doctrinam & virtutes & vicia facile imprimi possunt, sicuti ceræ quælibet figura imprimitur.

Ingratitudo est magnum vitium in vita civili præprimis notabile, & legibus punibile, cum homine ingrato nihil sit pejus. Ideò (1) liberi ingrati erga parentes existentes, justè exheredantur. *Novell. 115.*

c. 3. Tanta vis est ingratitude, ut debitum naturæ collat; Sic (2) vasallus ob ingratitude amittit feudum, 2. feud. tit. 23. in quib. caus. feud. amittitur & tit. seq. Item (3) donator potest donationem donatario factam ob ingratitude licite revocare, l. fin. C. de revocand. donation. nam grave est, ab illo pati injuriam, in quem antea beneficium est collatum l. 1. C. d. t. Inde factum, ut Patroni olim libertos ingratos erga se existentes in durissimam servitutem revocare potuerint, l. 2. C. de libert. Hodiè pro dolor tanta mortalium, non dicam plebejorum, sed multorum etiam Magnatum est ingratitude, ut de iis verè dici possit illud Taciti: beneficia inscribuntur aquæ, ira cedro; quoniam præstita officia facillimo negotio ex illorum memoria effluunt, ac indignè delentur: ast minimus error vel præconcepta sinistra opinio manet altè mente reposta, quæ siceorum mentibus imprimitur, ut vix ac ne vix ex illis extirpari vel deleri possit. Quod meo exemplo de Svecis testari possum: quamdiu Svecis quæ Juris Professor utilis fui, ut primo omnia ad inaugurandam Carolinam Academiam in Schania apud Regem Stocholmiæ solus gratiosissimè impetrarem, & impetrata ipse laboriosè mecum ad Academiam deferrem; deinde cum maxima laude & labore secundus Academiæ Rector anno 1668. existerem, & postea publicè ac privatim docendo, disputando, ac novum ibidem opus edendo, Academiæ famam extendere, pro viribus laborarem, Professorum omnium habitus sum optimus: Ast ubi ex Svecia contra eorum intentionem ad meos Germanos bonâ cum venia discedere paravi, nemo me censebatur pejor, nemo per ficta eorum argumenta & calumnias majori reprehensione dignior; en indignum maximi laboris præmium; qui de residuo meo magno salario nec obulum accepi, cum tamen ipsis 13. rusticorum prædia in salarii mei solutionem brevi ante mihi à Rege pro libri mei dedicatione clementissimè oblata, gratis reddiderim &c. Sed mihi solatio est, quod non tantum mihi, verum & aliis Professoribus Germanis magni nominis idem præmium in abitu olim exhibuerint, ut Freinsheimio, Böcklero, Lipstorffio &c. quod si calumniari sufficiat, quis mortalium erit innocens. Jam hoc bello regnandi causa temerè suscepto in Pomerania, Ducatu Bremensi & Schania condignum accipiat præmium.

Inju-

Injuria duplici modo committitur, (1) verbis, & (2) re, l. 1. §. 1. ff. de injur. ideo omnis injuria est verbalis, vel realis. Illa est, quando alicui convitium dicitur absque manus illatione. Hæc verò per manus illationem multis modis committitur, ut si quis culpâ sive manu, baculo, vel alio instrumento percutiatur, l. 9. ff. de injur. aut si gladio vulneretur, vel globulo transfigatur; quibus casibus vulnerator obligatur ad interesse; quoniam æquissimum est, ut vulnerator vulnerato resarciat mercedes Medicorum, Chirurgorum, & impensas incuratione factas, unâ cum operis, quibus ipse caruit, & impofterum cariturus est per reliquum vitæ tempus ob membrorum mutilationem, quod inutilis est factus, *Exod. 21. v. 19.* & l. 13. ff. ad L. Aquil. nulla tamen injuria committitur, & per consequens nulla injuriarum actio competit, quando dolus & injuriandi animus abest, l. 3. §. 1. ff. de injur.

Injuria. Si quis verba injuriosa profert, & postea protestatur, se illa non animo injuriandi in alterius, pura actoris contumeliam dixisse: quo casu illi (si assertionem suam præsumptione quadam firmare possit) regulariter juramentum purgatorium est deferendum: Si ille tunc juret, ab injuriarum actione absolvitur, *Gail. 2. observat. 106.* quia vitiosa illa qualitas in animo consistens, nec videri, nec tangi potest: ne verba ultra intentionem dicentis iniquè operentur, ac dicenti injustè noceant. Ad hoc malum evitandum accusato opus est juramento purgatorio. Quod si verò ex circumstantiis animus injuriandi aperte colligitur, tunc injurianti juramentum non est deferendum; ne judex perjurio det ansam; dum injurians ad evitandam poenam juramentum contra conscientiam iniquè præstat.

Injuria atrox committitur variis modis. In persona, loco, tempore, aut re. In persona, quando Magistratui, parenti, vel patrono contumelia sive injuria inferitur. Loco & tempore, si in theatro, vel templo, vel in conspectu Magistratus alicui fiat injuria. Re, si vulnus alicui illatum, vel os (facies) percussus est, l. 7. §. 2. ff. de injur. Ideò prudenter dicit Aristoteles l. 7. ad Nicomach. amicitia: alia magis, alia minus amicitia sunt, (ratio est, quia homo omnibus hominibus ad æqualia officia præstanda jure naturæ non est obligatus): differunt etiam & jura. Non enim eadem officia sunt præstanda parentibus, liberis, fratribus, sodalibus, civibus, pere-

peregrinis &c. Nam major mihi est obligatio erga patrem, quam erga civem, sic etiam major erga civem, quam erga peregrinum. Differunt igitur & injuriæ horum singulorum inter se; quæ tanto sunt graviore, quo amicioribus inferuntur, e.g. Sodalem pecunia fraudare, gravius est quam civem, & fratri in necessitate non succurrere, gravius est quam alieno, & parentem verberare, quam quemlibet alium.

Injuria. Secundum gradum dignitatis, vitæque honestatem crescit, & minuitur injuriæ æstimatio, §.7. *Inst. de injur.* hinc patet, quod injuria videatur major, si Comes, Baro, Nobilis, vel Doctor contumeliosis dictis vel factis lædatur, quam si rusticus, opifex, vel alius communis civis vel gregarius miles contumeliosè tractetur, quia in majori dignitatis gradu sunt.

Injuria alicui illata videtur tacitè remissa, quando injuriatus cum injuriante spontè edit, ludit, bibit, amicum confabulatur, aut dextram ei manum porrigit, §. fin. *Inst. de injur.* quod si verò injurians in publico convivio ex quadam honestatis necessitate dissimulare cogatur, ob id injuriarum actio non remittitur, l. 11. §. 2. ff. de injur.

Injuria. Veritas convitii neminem excusat à poenâ injuriarum, l. 5. C. de injur. ratio est, quia animo injuriandi hoc crimen alteri obicitur. Ergo qui alicui vitia & defectus naturæ malitiosè exprobrat, dicendo illum esse cœcum, surdum, gibbosum, loripedem, luscum, monoculum, &c. injuriam committere intelligitur, quia veritas convitii non excusat injuriandi animum; cum in actione injuriarum non tam veritas convitii, quam libido & voluntas injuriandi consideretur. l. 3. C. de offic. Rectoris provinc. ideo jure non permittitur, ut quis alterius infamiam sine justa causa calumniosè detegat; nec humanum est alterius defectus physicos injuriiosè detegere. Hinc proverbio dicimus, nævi ethici, & non physici sunt exprobrandi, quoniam illi sanâ ratione corrigi possunt; hi non item.

Injuriarum actio heredi non competit, l. 1. §. 1. ff. de privat. delict. nec poenales actiones in heredes dantur, quia poena debet tenere suos autores, & non innocentes, qui non deliquerunt.

Inquisitorius processus sequenti modo formandus est. Magistratus interdum ob commissum atrox delictum deficiente accusatore, ipse

ipse ad inquisitionem contra delinquentes a proprio officio procedere debet, ut à malis hominibus respublica purgetur. *l. 12. §. de offic. Presid.* & ut alii ad delinquendum proclives exemplo deterreantur, *l. 6. §. 1. ff. de pen.* partim etiam ideo, ne delicta maneat impunita. *l. 51. ff. ad L. aquil.* Hunc inquisitorium processum tunc instituit Magistratus, quando clamor & tumor validus de delicto atroci commisso, (non autem de levi) ad eum pervenit, ut delinquentes condignâ pœna in reipubl. securitatem puniantur, *d. l. 12.* quod fieri nequit, nisi de veritate delicti, ejusque autore aperte constat; ut autem Magistratus de delicto & delicti Autore fiat certior, informationes super delicto per inquisitionem sumere debet. Inquisitio hæc est vel generalis, vel specialis. Inquisitio generalis est, quæ incerto adhuc delicto vel delinquente à Magistratu fit ob clamorem & famam delicti; ubi sedulo inquiri Magistratus, num delictum reverè sit commissum, & quænam illud commiserit. *c. 25. X. de accusat.* Nam quoties Judici certò non liquet, an & à quo delictum sit perpetratum, generalis solum instituit inquisitionem super ipsum factum, personas, famam, & alias circumstantias; quoniam inquisitio hæc generalis est quasi præparatoria ad invenendum delictum, & delicti autorem. Ast quoties Magistratus ex inquisitione generali partim de delicto, partim de autore delicti noticiam aliquam est consecutus, solet ad versus illam personam singulariter, & in specie ex officio inquirere, ne maleficium delinquenti sive inquisito dimittatur impune. Hæc postrema inquisitio vocatur specialis, quæ non tantum ad invenendum delictum, & investigandum delinquentem, ut generalis inquisitio, sed ad delinquentem condemnandum & puniendum instituitur. Inquisitio generalis semper præcedit, & specialis sequitur. Processus autem inquisitorius juxta receptum judiciorum morem contra inquisitum præsentem instituendus est. *l. 6. C. de accusat.* & quidem sine odio *caus. 11. q. 3. c. 61.* sine sordibus, (h. e. sine præcò & præce) *l. 15. §. 1. ff. de judic.* sine præcipitantia *d. caus. 11. q. 3. can. 77.* sine emendicatis suffragiis, *l. 14. C. de accusat.* & sine ulla injuria *l. 50. ff. de peccal.* ne Magistratus ad alienum peccatum coercendum iniquè properet *l. 1. C. de execut. rei. judic.* Interrogatio etiam & examèn inquisiti debet esse pertinens, ac ipsam factum, de quo inquisitus fuit inculpatus, ejusque qualita-

tes crimini adherentes, & ad eruendam veritatem pertinentes articulis inferantur; nam articulos inquisitionales iudex sic formare debet, ut omnes delicti qualitates & circumstantias, quæ ad veritatis indagacionem, & delicti probationem facere videntur, perspicue & clarè contineant, quo loco & tempore, quo instrumeto delictum quis commiserit, & quibus præsentibus. Inquisitus ad singulos articulos clarè & manifestè respondere cogitur, affirmativè vel negativè: quia paria habeatur, obscure sive ambigüe respondere, vel non respondere, l. 11. §. 7. ff. de interrogat. in jur. faciend. Ideò responsio inquisiti tres qualitates habere debet; (1) ut sit responsio pertinens; (2) absoluta, & (3) clara, ne quid ambigui vel impertinentis contineat. Quod si inquisitus planè respondere nolit, ob contumaciam mediante torturà ad categoricam responcionem cogi licitè potest: quoniam inquisitus ad articulos respondererecusans, habetur pro confesso, c. 2. de confess. in 6to. Hic probè notandum, quod Magistratus nunquam debeat ad specialem inquisitionem contra certam personam descendere, nisi is ex generali inquisitione primò de corpore delicti sit certus, l. 1. §. 24. ff. ad scutum sylvan. & deinde nisi de persona delinquentis ex iudiciis & præsumtionibus verisimilibus quadantenus constet c. 27. §. ad hoc X. de accusat. quod exemplo supremi Iudicis Dei in Genesi patet dicentis. Descendam, & videbo, utrum clamor qui venit ad me, opere compleverint &c. ut Magistratus quasi denunciante fama, vel deferente clamore de delicto officii sui debitam exequatur, vide. c. 24. X. ibid. Idem comprobatur constitutio criminalis Caroli V. art. 106. pr. So jemand einer Uebeltthat durch gemeinen Leumuth berüchtiget / oder wegen anderen glaubwürdigen Anzeigung verdächtig und argwohlig / und derhalben durch die Obrigkeit von Ampts halber angenommen wurde / &c. Et licet jus civile Iudicem sive Magistratum ad inquisitionem delictorum ex mero officio non obligaret, utique Sacra Scriptura & naturalis æquitas Magistratum ad inquisitionem compellit, ne ad delicta conniveat; sed eorum punicionem diligenter invigilet, intantum ut non excusetur, si dicat, se ignorasse, cum inquirere teneatur Magistratus Exod. 2. v. 11. & Rom. 13. c. 1. Inquisitionem Magistratus non agnoscunt Sveci; hinc etiam è suggesto publicè conqueruntur Sacerdotes Stockholmenses, quod intra 16. annos nullum tene-

rarium

rarium homicidium morte vindicatum sit, &c. in tantum ibi vi-
get iustitia; ubi pecunia, potentia & auctoritas plus valent & ratio-
cinantur, quam causæ iustitia. Ex perspicuo hoc iustitiæ denegatum
fundamento necessario fuit, quod neque respublica, neque religio
florere possint suppressâ iustitiâ.

Insignia sive arma, seu nobilitatis adjuncta, vel à Majoribus accepimus,
vel ipsi propriâ virtute acquisivimus, vel ea beneficio Principis ha-
bemus, quæ sunt vari generis, pro vario personarum statu; (1)
quædam saltem sunt vulgaria civium & rusticorum absque aper-
tis galeis, quæ huc propriè non spectant & exigui ponderis habentur,
(2) quædam insignia sunt Nobilium cum apertis galeis, mit
offenen Helm/ qualia non tantum Nobilibus, sed & Juris Doctori-
bus ob præcellentem juris doctrinam conceduntur, ut inde appa-
reat, eos dignitate aliis longè præstare; Nobiles habent insignia
vel ex antiquissima Prædecessorum suorum prosapia, vel ex novis-
sima Principum gratia, qui dum Nobilitatem benemerentibus
conferunt, solent simul conferre insignia, ideo quælibet familia
nobilis & illustris habet sua propria insignia: Nam sicuti nomina
inventata sunt ad res & homines distinguendos, ita & arma sive insi-
gnia sunt inventa ad cognoscendas & distinguendas familias, ut per
signum cognoscatur signatum. *Oie eines Namens und Stammes;*
eines Helmes und Schildes seyn. Qui ejusdem familiæ & nominis;
& qui iisdem utuntur armis, Majorumque imaginibus; quia ea-
dem insignia gentilitia habent. Ob id nemini licet in præjudici-
um alicujus Nobilis, Baronis, Comitis vel Principis insignibus
ejus pro suis uti; quod si casu contingat, ut ultimus agnatus fami-
liæ moriatur, insignia franguntur, & simul cum eo sepeliuntur. (3)
quædam insignia Illustribus & maximis dignitatibus adhaerent, e.
gr. sagmina olim fuerunt insignia Legatorum, *l. 8. §. 1. ff. de rer.
divis. falcis fuerunt Proconsulum, l. 1. §. 14. ff. de offic. Procons.*
Mitra & Tiara sunt insignia Episcoporum; Crux & pallium Archi-
Episcoporum, *c. 6. X. de auctoritate & usu palli.* Pileus ruber, Car-
dinalium; Imperatoris insignia sunt nigra Aquila, (quæ avium
regina) biceps in campo aureo: Summi Pontificis insignia sunt
triplex corona; Regis Romani, aquila simplex; Regis Galliarum,
tria lilia; Regis Angliæ, tres leones coronati; Regis Poloniæ,
aquila albâ coronata expensis alis inhiante rostro; Regis Bohe-

mia, leo rubeus coronatus bifurcatæ caudæ; Regis Daniæ tres leones; Regis Sveciæ tres coronæ &c. Regis Hispaniæ pro diversis regnis diversa sunt insignia, ut crux, vexillum, leo, aquila, castro &c. Ad materialia insignium referuntur (1) Scutum (clypeus) quod etiam campum vocant das Feld im Schild / cui inhaerent insignia. (2) Emblemata, figuræ & colores. (3) Galea aperta, (4) Clenodia sive ornamenta galeæ imposita; Et (5) ea quæ scutum ac tota insignia sustinent, ut partim splendorem insignibus addant, partim aliquid singulare notent, sic Regis Galliæ insignia ab utroque latere angelus expensis alis firmat, qui tanquam custodes excubias circa insignia agere debent; Sic Regis Angliæ insignia ex uno latere leopardus, ex altero draco ornat. Sicuti Romanis scutorum forma fuit triangularis, ita hodie insigniorum campus triangularem quandam formam habere solet. Videntur antiqui Romani scutum præ reliquis armis elegisse ad insignia sua, quia omnia arma defensiva sub scuto comprehenduntur. Ob id Reges, Principes, Comites, Barones, Nobiles, & alii Viri generosi & fortes scutum sibi elegerunt in signum fortitudinis. Figuræ sive notæ scutis sive clypeis impressæ, sunt variz, varia significantes. Nam si leones scuto imprimantur, vel affigantur, denotat magnanimitatem heroicam, bellicum robur; ast si gallus ei sit impressus, denotat vigilantiam & animositatem; arietes inhuunt eminentiam; trabes æconomiam; columnæ fideliem reipubl. sustentationem. Colores scutorum singularem quoque habent interpretationem; niger color significat potentiam, perseverantiam, & patientiam; aureus color denotat sapientiam, læticiam, & fidelitatem; cœruleus color pulchritudinem, humilitatem, & sanctitatem; color argenteus puritatem, innocentiam; albus fidelitatem, castimoniam, puritatem; viridis læticiam, honorem, amorem; purpureus qui dignitate saltem cedit auro, denotat liberalitatem, & divitias; rubeus audaciam, & virilitatem &c. Galea aperta sive perforata est tegmen capitis, faciei, & colli contra hostium læsionem. Quidam supra scutum vel campum in suis insignibus hodie non utuntur galea, ut Archi-Episcopi, Episcopi & Abbates ob statutum religiosum, sed mitram ejus loco habent positam. Sic Archi-Episcopus habet loco galeæ mitram juncta cruce. Episcopus lituum einen Bischoffs, Stab / & Abbas mi-

mitram solam aut lituum solum. Dantur Abbates tamen & Prælati qui interdum etiam mitra & galea simul utuntur, quibus innuere volunt se duplicem habere jurisdictionem. Nec foeminae utuntur galea, sed Reginae Principissæ &c. loco ejus imponunt scutis coronas. Ornamenta galeæ sunt varia; olim habebant milites in galeis apicem plumeuth, pennasque puriceas, ut miles equo insidens hosti videretur major & formidolosior; Nonnunquam eadem figuræ galeæ imponuntur, quæ scuto sunt insertæ, interdum hominis figura integra vel dimidia, vel brachium galeis imponunt ceu fortitudinis notas &c. Insigniorum usus est varius. (1) Insignia solent annulis signatoris insculpi; (2) Insignia solent ab Imperatore, Regibus, & Principibus monetæ imprimi; (3) Insignia vexillis appinguntur, & (4) Insignia civitatum portis, curiis, templis &c. affiguntur.

Interdicta sunt actiones extraordinariæ de possessione vel quasi possessione *l. i. ff. de interd.* interdictum alias in genere denotat prohibitionem à quocunque factam; in specie vero denotat justum Prætoris & strictè possessorium justum inter litigantes. Prætor regularitèr in interdictis utitur verbis prohibitorius, ne quid fiat: ut si dicat, vim fieri vero &c. aut si quid jubet, verbis ejus vis prohibitionis inest *l. 4. ff. de pœn.* Interdicta sublatis formulis non amplius sunt in usu, ut non amplius sic interdicitur & Judex datur, sed datur actio ex causa interdicti in factum, quæ agitur de possessione vel tuenda, vel acquirenda, vel recuperanda, salva (si opus fuerit) quaestione de ipsius rei proprietate: & licet interdicta ratione possessionis fiant, ac ad rei proprietatem extendantur; interdicta tamen sunt personalia, quia vi tendunt in personam, vel in id quod jam à persona factum est. Hodie mandata sine clausula pro interdictis valent in foro, & in Saxonia valent inhibitiones.

Interesse est damnum emergens & lucrum cessans, *l. 13. ff. rem. vat. hab.* quæ duo sunt diversa; ratio est, quia damnum emergens dicitur, quoties alicui damnum infertur, & is de vitando damno agit. Contra lucrum cessans est, quando de lucro captando quis agit: e. g. si quis mercatori ut creditori pecuniam negotiationi expolitam definito tempore non solvat, quo casu mercatori lucrum, quod ex pecunia mutuata percipere poterat, cessat ob moram

ram debitoris l. ult. §. 1. C. de codicill. Interesse damni multis modis probari potest; e. g. si creditor ob pecuniam suo tempore & loco non solutam, necessitate coactus est, ab alio mutuum sub usuris accipere: hoc damnum debitor jure sustinere debet.

Interrogatio stulta. Stultè interroganti rusticè respondendum est, *Bartolus in l. 27. ff. qui testam. fac. poss.* Ergo haud inconvenienter virgo quædam juveni nasutulo cum venia interroganti, an non esset meretrix? Respondit Domine mi cum venia, es ne nebulo? Dignum patella operculum. Qualis interrogatio, talis responsio.

Interrogatoria sunt interrogationes quædam, quas pars adversa super negotii controversi circumstantiis & testibus contra se inductis format, ac concipit; ut testes pro eruenda veritate desuper interrogentur. Nam quando terminus probatorius litigantibus à Judice est designatus, tunc actor articulos probatorios transmittere, & offerre debet, quibus intentionem suam probare vult; ex his articulorum circumstantiis & qualitatibus, ut & ex testium personis format reus interrogatoria, ad quæ testes tempore testimonii ferendi æque respondere coguntur, quàm ad articulos. Interrogatoria sunt vel generalia vel specialia. Interrogatoria generalia (*gemelne Fragstücke*) sunt, quibus fides & integritas testium exploratur, e. g. cujus conditionis & ætatis sit testis, num dives? an commiserit aliquod capitale crimen? An testis cum producente de testimonio ferendo antea locutus fuerit? An testis productus sit ejus consanguineus, affinis, vel inquisiti inimicus? Item num ei quid à producente sit donatum. Interrogatoria specialia (*sondere Fragstücke*) sunt, quibus noticia & certitudo dictorum testium investigatur, e. gr. unde testis sciat, rem ita se habere, prout refert, quo tempore, loco, & quibus præsentibus hoc factum sit; nam impertinentia & inutilia interrogatoria judex prudens rescare & rejicere debet; idcirco interrogatoria formanda sunt super ipsis articulis, causæ meritis, & negotii controversi substantialibus; non autem de his, quæ à causa controversa sunt aliena vel diversa; quoniam testes extra articulos interrogati nullam fidem faciunt suis assertis. Cæterum sciendum, quod interrogatoriorum exhibitio non sit necessitatis, sed liberæ voluntatis; nam citatur is, contra quem producuntur testes, ad videndum jurare testes, & ad dandum interrogatoria sua: Ob id potest pars adver-

sa

in juramento testium adesse, si vult, & exhibere interrogatoria; si vero horum neutrum facere velit, iudex nihilominus testes recipere, eosque parte adversâ citatâ absente examinare, & ex officio interrogationes pro arbitrio proponere potest ad eruendam veritatem.

Investitura (Die Belehnung der Lehnenschaft) est species quædam contractus, quæ ideo sic vocatur, quia sicuti homo vestitur vestibus, ita vasallus quodammodo vestitur feudo per feudi traditionem. Investitura fit duplici modo, (1) propriè, & realiter, & (2) impropiè sive abusive. Investitura propriè dicta fit per corporalem apprehensionem possessionis feudi: ubi Dominus feudi, vel ejus nuncius vasallum in possessionem rei feudalis introducit; quo vasallus utile dominium & possessionem rei feudalis immediatè consequitur. Investitura impropiè talis fit verbis, accedente aliquo actu seu signo corporeo, e.g. quando Dominus feudi vasallo dicit: investio te de tali prædio, annulo, ense, hasta, vel alia re porrectâ vasallo juxta loci consuetudinem. De his prolixius agit Schneidewinus & Jctus Struvius.

Ira. Quicquid calore iracundiæ fit, vel dicitur, id regulariter non prius censetur ratum, quam si perseverantia apparuit, judicium animi fuisse, *l. 48. ff. de R. I.* quia ea, quæ repentino quodam calore aut subitâ animi perturbatione accidunt, non ex præfati aut datâ operâ deliberatè fieri creduntur. Ira enim furor brevis est, quæ consilio inimica, & rationi contraria esse solet: cum nullus affectus rationi magis obstet, quàm ira; ea de causa dicit Ennius, quod iratus ab insano saltem differat tempore; Ergo quicquid iratus agit (intellige absque læsione corporis vel vitæ) vel loquitur, tanquam ab insano profectum æstimari debet. Hinc qui in rixa inconsulto animi calore lapsus alicui maledixit, aut crimen alicui temerè objecit, non validè obligatur, nisi postea injurias ex animi perseverantia malitiosè iteraverit, *caus. 2. q. 3. can. 5. & l. 19. ff. de inoffic. testam.* Datur hic exceptio à regula in delictis gravioribus, in quibus ira per poenitentiam regulariter non excusat: ut si quis per iracundiam occidit hominem, poenitentia postea superveniens homicidium calore iracundiæ commissum non excusat *l. 7. §. fin. ff. ad L. Jul. repetund.* sed eundem capere plecti jubet; alioquin delinquentium nullus facile puniri posset, quia delictum commissum regulariter poenitentiam conciliat. Hic sciendum, quòd

quod non omnis ira sit illicita, nam Magistratui licet irasci iustitiae causa ad puniendos fontes & delinquentes, & extirpanda vitia; sic & patri irasci licet filiis delinquentibus.

Judeis primum lex Dei est revelata. Hac occasione Judaei primum philosophati sunt, qui apud Indos Brachmanni, & apud Syros Judaei à loco originis nominati sunt. A Judaeis Pythagoras suam philosophiam ad Graecos transtulit, inde ad Romanos. Plato eruditionis gratia in Aegyptum est profectus, ut Moisis gesta, legis oracula, & Prophetarum dicta cognosceret; ideo quidam asserunt, Platonem ex Moisis libris & hebraicis multa hausisse; idem de Aristotele Philosopho dicunt, qui assidue cum Judaeo quodam conversatus est; à quo multa ex Divinis legibus hausit, plura didicit. Hac de causa ipse moribundus depernis & praeiis, de immortalitate animae discipulos suos multa docuit; & Seneca dicitur cum Apostolo Paulo conversatus. Ultimo notandum: quod tribus populis utpote Hebraeis, Graecis, & Romanis ascribatur, quod jus naturae magis magisque exculsum sit, studiaque hodie floreat. Rempubl. hebraeam Deus ipse instituit, Graecia honorum artem fuit Gymnasium, & Italia vocatur una omnium gentium in orbe patria ac summum eruditionis & vere catholicae religionis capitolium.

Judei officium publicum gerere non possunt, sed absque dignitate vivere coguntur. *l. fin. C. de judeis* quod ipsis sit in poenam, quia Christum Dei Filium, & generis humani redemptorem non tantum crucifixerunt, sed eundem perpetuis contumelias malitiose contempnunt.

Judex est, qui jurisdictioni praest, vel qui publicam habet de causis controversis cognoscendi & judicandi potestatem. Judex debet esse vir bonus, jurisdictionis peritus, ad id munus publicae auctoritate vocatus. Judicis officium est duplex, (1) nobile, & (3) mercenarium. Illud est, quod Judex propria auctoritate, proprioque motu absque partium litigantium imploratione exercet, licet nulla actio vel accusatio sit instituta; quod ut plurimum fieri solet in delictis publicis, nullo existente accusatore, ubi Judex ex officio procedit; quod fit ob publicam utilitatem, cujus rationem accuratam habere debet Judex, ne res publ. quid detrimenti sentiat, *l. offic. presid.* & ne delicta atrociora mapeant impunita

mita. Hoc scilicet mercenarium Judicis officium est, quod Judex ob implorationem partis impertit: nam Judex regulariter officium suum nisi imploratus impertire non solet, nec debet juxta vulgatum illud. *Wo kein Kläger ist / da ist auch kein Richter.* Intellege in causis civilibus. Contrarium in causis criminalibus atrocioribus observatur in favorem reipubl. ut tranquillitas salusque civium tanto melius conservetur.

Judex idoneus & probus ex 4 requisitis cognosci potest, (1) requisitum est, ut autoritate publicâ judicio præsit, h. e. ut vel ipse habeat jurisdictionem, vel datus sit ab eo, qui Judicis dandi licentiam habet, *l. 1. ff. de jurisdic. §. l. 12. §. 1. ff. de judic.* (2) ut is constitutus sit Judex, qui secundum leges dari vel constitui potest, ne sit infamis, impubes, furiosus, mente captus, vel judicio carens, *d. l. 12. §. 1. §c.* tales enim officio Judicis fungi prohibentur, (3) ut sit Judex competens in ea causa, de quâ agitur: quoniam secularis de causa ecclesiastica cognoscere nequit, (4) ut non sit ex justa aliqua causa suspectus, ob quam justè reculari & rejici possit; sed sit vir, qui remoto omni personarum & affectuum respectu jus suum cuique tribuit: nam justitia non debet agnoscere patrem, vel matrem, sed secundum leges cœcis oculis judicat.

Judex pro veritate indaganda omnia rimari debet, & rei qualitatem plenâ inquisitione discutere: utramque partem sufficienter debet audire, causamque controversam tamdiu ventilare, ac litigantes & testes interrogare, donec ad rei veritatem plenè perveniat, *caus. 30. q. 5. can. 11.* ne ex quadam mentis præcipitantia uni parti iniquè noceat. Idcirco Judex circa merita causæ diligenter observare debet, num illud, quod narratur, verum vel falsum sit, quod ex confessione partis adversæ, ex præsumptionibus, instrumentis, aliisque probationibus, & circumstantiis satis colligere potest. Num verò factum controversum sit satis probatum Judicis arbitrio relinquatur.

Judex pretio aut gratia depravatus malè judicando notatur infamia, & ei, quem læsit, omne damnum illatum refarcire, h. e. litis æstimationem & refusionem expensarum solvere cogitur, *l. 2. C. de pœn. judic. qui male judic.* At si per imperitiam malè judicat Judex, poenâ saltem pecuniariâ mulsetur, ob commissam litam culpam, dum jura ignorat, quæ omnes Judices scire debent. Jure

Canonico per annum saltem ab officio suspenditur Judex, si malitiosè judicaverit, & parti læsæ litis æstimationem refundere cogitur, c. r. de sentent. & re judicata in 6to.

Judex acta legendo sententiam laturus, duo præprimis attendere debet. Primum est, ut processum accuratè observet, ne judiciorum substantialia omittantur, vel causa controversa confusè tractetur. Alterum est, ut ipsius causæ merita ad unguem consideret; quoniam Judici probò & prudenti convenit, remoto omni affectu pravo circumspectam industriam circa causam controversam adhibere, ut cautè conferat inter se actoris & rei rationes, probationes, & jurium allegationes; insuper ut probè scrutetur, uter litigantium meliores & firmiores rationes & probationes pro se pugnantes habeat. Genus etiam actionis investigare debet Judex, quod ex libelli conclusione colligere potest; intellige si actio sit civilis; quod si verò actio sit criminalis, poterit genus actionis ex delicti qualitate statim cognoscere. His omnibus probè cognitis & observatis, prudenti Judici non erit difficile scire, quid in causa controversa sit pronuncianum, & quid de expensis litis statuendum, num compensandæ, vel refundendæ sint.

Judex tenetur secundum acta & allegata vel probata judicare, l. 6. §. 1. ff. de offic. præsid. & non secundum conscientiam, ne sub prætextu privatæ suæ scientiæ & non conscientiæ affectibus nimium indulgendo iniquè judicet. Quod si verò Judex rem aliter sciverit, quod rarissimè accidit, amore veritatis detegendæ alteri Judicis causam hanc decidendam committere debet, ut ipse sit in hac causa testis; quoniam nimis execrabile foret malum, si aliud nosset conscientia, aliud lingua decerneret vide de hac re egregium textum in caus. 3. q. 7. can. 4. nam quidquid est contra conscientiam, ædificat ad gehennam, &c. Ex dictis patet, Judicem Bononiensem non potuisse secundum acta & probata absolvere Titium homicidii accusatum, quem stans ad fenestram viderat malitiosè occidere Sejum: licet Titius coram eo tanquam suo Judice neque testibus convictus sit de homicidio perpetrato, neque ipse ad confitendum ex certis rerum circumstantiis adigi potuerit: quo casu Judex ad detegendam rei veritatem potius suspendat judicium, causamque ad superius forum devolvendo, induat personam testis.

Judex.

*

Judex. Nemo regulariter debet esse *judex in propria causa* l. 10. ff. de *jurisdic. § t. t. C. ne quis in sua causa judicet*. Ratio est, ne in sui favorem & adversæ partis præjudicium contra jus sententiam iniquè ferat; amor enim sui plerosque mortales transversos agit, coccosque reddit in rebus propriis. Ideo à tali *Judice* nihil aliud expectandum est, nisi quod perversum & iniquum sit. Ab hac regula excipiuntur supremæ potestates: ut Imperator, Reges, & Principes præter Deum & gladium neminem superiorem agnoscens; hi in causis propriis *Judices* esse possunt, & volunt, l. 1. ff. de *hered. instit.* & quod illi interdum ex corpore juris vel doctrina canonum probare non possunt, vi *canonum* (sive tormentorum) & triginta, vel 40. millium armatorum testium per viam facti Præsidi Marte probare conantur; ubi læsis non datur admajus tribunal provocatio, sed sint sorte suâ contenti, humillimè accipiendo leges à victoribus.

Judex regulariter non debet impartiri, (h. e. communicare vel deferre) officium suum, nisi imploratus, ne quid contra demandatum officium & conscientiam in favorem unius, & præjudicium alterius agere videatur, l. 4. § 8. ff. de *damn. infect.* Ab hac regula datur exceptio, nisi publica utilitas, vel reipublicæ salus id exposcat; quo casu officium *Judicis* nobile proprio motu, nulla etiã proposita accusatione, nullo accusatore existente exerceri potest: Ratio est, quia bono & prudenti Præsidi sive *Judici* congruit curare, ut pacata ac quieta sit provincia, quam regit: quod non difficile obtinebit, si sollicitè agat, ut malis hominibus provincia careat, eosque conquirat; & prout quisque deliquerit, in eum animadvertat, l. 13. ff. de *offic. præsid.* Sic pi & probi *Judicis* est, sollicitè curare, ut debitæ solennitates in *judicio* observentur, sine quibus *judicium* redditur elusorium: & ne lites reddantur immortales, quibus subditorum facultates inique exhauriuntur, cum reipubl. intersit subditos habere divites.

Judex suspectus recusari potest, l. 16. C. de *judic.* intellige, si iusta suspicionis causa allegata probetur, e. g. si *judex* litigatori sit inimicus aut amicus, cognatus vel affinis, vel donis corruptus: res enim periculosa est, & tristissimos solet sortiri eventus, sub *judice* suspecto vel affectibus dedito litigare, dl. 16. hinc dicit jus canonicum, quod *Judex* cupidus citò vendat *judicium*, quodque auro citò

violetur justitia, *caus. 11. q. 3. item 72.* quia xenia & dona obtolant oculos sapientum *Ecclesiast. 20.* & subvertunt verba justorum, *Exod. 24.* Judicia humana à 4. passionibus regulariter pervertuntur, nimirum timore, cupiditate, amore & odio.

Judex non debet esse clementior lege *Novell. 82.* Ergo si lex delinquenti infamiam irrogat, *Judex* infamiam damnato remittere nequit; Ratio est, quia *Judex* non tantâ pollet autoritate, ut juris autoritatem directo infringere possit: hic nota; *Judicis* officium in tribus potissimum consistit, (1) in solida causarum cognitione, ut causam controversam plenè cognoscat; (2) in justa sententiae definitione & pronuntiatione, & (3) in executione sententiae *l. 1. ff. de sentent. & re judic.* quoniam sententia sine executione est quasi campana sine pistillo, quæ nihil operatur.

Judex sententiam à se latam postea mutare vel corrigere nequit, *l. 5. ff. de rei vindicat.* quia res non amplius est integra; semel enim officio suo functus, sive benè, sive malè, definit in eadem causa esse *Judex.* Ne autem quis *Judicis* injustâ sententia inique laedatur, ideo beneficium appellationis introductum est, ut in superiori tribunali causa controversa iterum examinari possit, & si sententia ab inferiori *Judice* lata ibidem deprehendatur iniqua, corrigitur, sin v. sit justa, approbatur. Interdum etiam *Judex* inferior ob dolum vel latam culpam commissam condignè punitur.

Judex laicus sive secularis de causis Ecclesiasticis vi jurisdictionis suæ judicare non potest; Ratio est, quia causæ ecclesiasticæ ad forum ecclesiasticum spectant, *c. 2. X. de judic.* Ex opposito clericus non debet se negotiis secularibus immiscere: Quoniam indecorum est, sacerdotes & clericos, qui Ecclesiæ inservire debent, in foro civili dijudicandis causis secularibus occupari: imo opprobrium sit sacerdotibus, si se velint negotiorum forensium peritos ostendere; prout piè & prudenter asserit Imperator, in *l. 23. C. de testam.* Cæterum in causis fori mixti, puta partim ecclesiastici, partim secularis is est *Judex*, ad quem causa primum à litigantibus est delata, ita ut in tali casu locus sit præventioni jurisdictionis.

Judex ob denegatam justitiam, vel injustam hominis incarcerationem justè conveniri potest, non quâ *Judex*, sed quâ privatus; quia hoc fecit contra expressas leges, & officium sibi demandatum: *Judici* enim sive Magistratui nihil injuriosè facere licet, *l. 32. ff. de injur.*

Judices

Judices Dei & legum timore debent proferre sententias de causis controversis *Novel. 29. c. 2.* *frenim dolose judicaverint, Deum vindicem & leges in se armatas experientur.* Caveant ergo, & prudenter attendant Judices, ut in causarum processibus nihil sibi vindicet odium, vel favor usurpet; timor exulet, præmium aut expectatio præmii justiciam malitiosè non evertat; sed stateram gestent in manibus Judices, lances religiosè appendant æquo libramine, ut in omnibus quæ in causa controversa fuerint agenda, præsertim in concipiendis & ferendis sententiis præ oculis habeant solum Deum, ut sic judicent, sicuti in extremo judicio ipsi judicari expetunt *c. 1. de sentent. & re judic. in óto.* Ergo pessimè fecit Pilatus, qui non juxta conscientiam, sed secundum falsa testium allegata Christum injustissimè condemnavit; nam Pilato innocentia Christi satis erat perspecta; quod apertè suà protestatione satis declaravit, dum inter alia publicè dixit: *Innocens sum à sanguine hujusjusti, &c.*

Judicia summaria sunt quidem absquè solemnitatibus simpliciter, & de plano; necessario tamen requirunt ea, quæ sunt juris naturalis & gentium (quæ verò sunt juris civilis, præcisè non requirunt) ideo 6. sequentia in iis omitti nequeunt, utpotè (1) citatio (2) brevis rei controversæ narratio (3) petitio (4) probationes necessariz (5) cognitio causæ brevis, & denique (6) sententia cognitionem causæ sequitur. Ex dictis colligi potest, quod sequentia quæ juris civilis sunt, & in judiciis ordinariis observantur, possint in judiciis summariis omitti vel negligi; qualia sunt (1) libelli oblatio (2) articulorum compositio (4) feriæ in honorem hominum indictæ: ut dies natalis Principis (5) dilationes, (6) publicatio attestationum (7) jusjurandum calumniæ (8) conclusio in causa & (9) recitatio sententiæ ex scripto à judice pro tribunali sedente facta.

Judicium generaliter acceptum vel est in homine, vel extra hominem, Judicium in homine accipitur pro discretione animi, sive pro facultate mentis, quâ homo res & negotia mundana à se invicem rectè distinguit. Judicium verò extra hominem accipitur iterum dupliciter (1) minus propriè pro loco, in quo causæ controversæ exercentur, quo sensu quis dicitur in judicio comparere, *c. 1. de judiciis in óto* & eo sensu forum sive locus litium exercendarum

darum dicitur iudicium; & (2) iudicium accipitur proprie pro omni illo actu, quo de facto vel negotio controverso apud Iudicem publice agitur: In hac significatione definitur iudicium; quod sit legitima causæ controversæ tractatio coram Magistratu sive Iudice competente, à partibus litigantibus rite instituta, ut lis sive controversia Iudicis sententiâ determinetur. Cæterum ad iudicium constituendum & perficiendum requiruntur quatuor, (1) personæ tres principales. Actor, reus, & Iudex; Ratio est, quia nemo secum litigare, vel sibi jus dicere potest, (2) causa controversa, quæ vel civilis, vel criminalis, vel ecclesiastica aut secularis, est (3) forma iudicii, quæ in convenienti processu consistit, & (4) finis; ut sibi cuique iuste tribuatur, quod fit mediante sententia Iudicis. Tanta hodiè est mortalium malitia, ut absque lite & controversia nec fratres & sorores, nec parentes & liberi esse possint, & velint: ideo ad tollenda hæc mala iudicio ceti remedio optimo opus est.

Iudicium in varias species dividi solet. (1) dividitur in civile sive seculare, & ecclesiasticum. In civili iudicio tractantur, & deciduntur negotia controversa secularia. In ecclesiastico, causæ controversæ ecclesiasticæ vel sacræ, (2) dividitur in civile & criminale iudicium, de quibus in sequentibus tractabitur, (3) in iudicium primum & secundum, h. e. in iudicium primæ instantiæ, & secundæ instantiæ sive appellationis, l. 5. C. de dilatione. (4) in iudicium ordinarium vel extraordinarium, illud à iudicibus ordinariis, hoc à delegatis exercetur, t. ff. de offic. eius, cui mandata est iurisdictio. (5) dividitur iudicium in petitorium, vel possessorium. Petitorium iudicium est, in quo principaliter de dominio rei controversæ agitur; estque iterum vel universale, vel singulare. Illo plures res & multa diversa jura petuntur, ut in hereditatis petitione. Hoc scil. singulari una tantum res sive species petitur & vindicatur, l. 1. pr. ff. de rei vindicat. Possessorium verò iudicium est, cum de sola possessione inter litigantes est controversia. Cum autem domini probatio sit difficillima, longè melius & facilius est, possessorium iudicium quam petitorium instituere; nam instituto iudicio possessorio adversarius ad onera petitoris cogitur, l. 2. ff. de R. Vindic.

Judic.

Judicium Camerale Spirense & judicium aulicum Viennense (Reichs Hof Rath) sunt hodiè duo suprema tribunalia in Germania, in quibus majores controversiæ autoritate Imperatoris examinantur & deciduntur. Suprema hæc judicia eandem in Germania habent autoritatem, quam Parlamenta in Gallia & Anglia; & in Græcia, Athenis Areopagus: & in Polonia & Svecia Senatus regni; à quibus non datur appellatio. Hic notandum, quod judicium aulicum præ judicio Camerali habeat prærogativam; quia ad illud omnes causæ per appellationem, vel alias immediatè devolvuntur, ad hoc quædam non devolvuntur, e.g. (1) causæ criminales Statuum imperii, (2) concessio veniæ ætatis, (3) restitutio famæ & (4) causæ regalia feuda concernentes, &c. Quæ omnia in judicio aulico & non in judicio Spirensi examinantur & deciduntur.

Judicium. Nihil tam est simile bello quam lis & judicium, *l. 14. C. de advocat. divers. judic.* ubi actor (accusator) & reus pro vita, sanguine, famâ & bonis ad mortem usquè fortiter dimicant. Hinc sicuti belli alea est anceps, ita & litis eventus est dubius. Cicero judicia, inquit, aut distrahendarum controversiarum, aut puniendorum maleficiorum causa reperta & instituta sunt.

Judicium. Dignitas, autoritas, & Majestas judiciorum non aliunde magis colligitur, quam ex eo, quod ex omnibus rebus humanis nihil est, quod Divinitatem magis repræsentat, quam judicia. Nam sicuti Deus omnium rerum creator, gubernator & iudex summus judicia semper à condito mundo exercuit, ut ex Angelorum lapsu, & Judæ Apostoli, ac infanorum aliorum exemplis patet; ita homines Judicarii muneris participes reddere voluit, & ordinem judiciorum in genere humano instituit, conservat, ac tuetur. Quod exemplo suo comprobat *Genes. 3.* dum protoplastos primos nostros parentes propriâ voce in jus vocavit. Adam ubies? quæ est citatio; subiecta deinde comparitione rei, (scil. Adami) instituta est accusatio & probatio criminis. Huic proxima fuit responsio rei quæ litis contestationem continet, annexâ quadam exceptione, quâ Adam perpetratum crimen in alium transferre conatus est, quamvis frustra. Verum quia crimen secundum quid stimulante conscientia agnovit, reus est factus, confessio enim proprii oris fortissima est probatio. Ob id aufugit, sequè abscondidit. Præviâ sic plestaria causa cognitione sententiam

tiam condemnatoriam & poenam Adamo temerè delinquenti pronuntiavit Deus, ut ex paradiso expelleretur, & quidem ipsi Angelis Divini judicii & sententiæ executoribus constitutis. Quo factum, ut Adam beatissimo vitæ statu justè privatus, miseras & calamitates ad nos innocentes ceu posteros suos iniquè translulerit. Quod contra juris regulas: poenæ debent saltem tenere suos autores l. 22. C. de poen. & innocentes non gravare. Sed propter delicti atrocitatem poena se quoquè in Adami posteros extendit. Sed duram hanc conditionem feramus æquo animo, exclamantes cum S. Augustino O Deus, hic ure, hic seca, modo in æternum nobis parcas.

Judicium. In illo judicio adeò summarè est procedendum, ut substantialia processus à jure naturæ inducta omitti possint; qualia sunt probationes necessariæ & defensiones legitimæ. Has iudex nemini legitime præscindere potest, *clement. sape. 2. de verb. signif.* Ea de causa dicunt Icti, quod si ipse diabolus in judicio compareret, inauditus non esset condemnandus: quia ille toties non est in culpa quoties à delinquentibus temerè accusatur. Exemplum est in promptu. Puella quadam ruri vivens è suo pago circa vesperam abiit ad alium pagum proximum, ut nuptiis ibi celebratis, ad quas antea erat invitata, interesset, sequè cum juvenibus more solito salrando recrearet; in via puellæ obviam processit diabolus in forma viri senis, ex illa amicè quærendo, quorsum? illa respondit ad nuptias; recede quæso, dixit diabolus, alias virginitate tua dolosè privaberis; ad hæc fervidè regressit puella, abi in malem rem furcifer, virginitatem meam facillè conservabo illæsam; quid factum, illa neglectis diaboli monitis nuptiis interfuit; sed inter pocula, contabulationes, saltationes, oscula & juveniles amplexus à juvene quodam præter spem impregnata est. Elapsis aliquot mensibus Magistratui ecclesiastico innotuit, hanc puellam esse gravidam; vocata est in jus, & publicè interrogata, quo pacto se ad tanta mundi opprobria, & virginitatis deflorationem pessimè deduci permiserit. Vah, inquit illa, diabolus me seduxit; cui diabolus ad suam in hoc casu innocentiam demonstrandam in conspectu Magistratus sub specie viri impexit colaphum, dicendo: pessima & calumniosa meretrix, nonne tibi antea fideliter diffusisti libidinosum hoc negotium, cum te

in campo tibi sub specie senis comparens, de futuro tuo infortunio fati admonui; quare ergo mihi libidinem tuam contra conscientiam & fidele meum monitum scelestè imputas. Ad hæc contremuit mulier, remque se ita habere spontè confessa est. Hinc videmus, quod etiam ipse diabolus, licet sit totius generis humani abjuratus hostis, ac mille fraudum artifex, toties delictorum non sit autor vel suator, quoties à delinquentibus accusatur. Sed propria hominum malicia, libido, ebrietas, superbia, crudelitas &c. est causa peccati.

Judicium. Ex omni delicto duplex judicium nascitur: unum civile & alterum criminale; civile est, per quod non ad vindictam, sed ad rem familiarem & privatam agitur: e. g. cum actor petit rem sibi restitui, pœnamque pecuniariam sibi ut parti læsæ applicari. Judicium criminale est, per quod agitur ad publicam vindictam & pœnam alicui imponendam; quo vel corpus delinquentis punitur, vel pœna pecuniaria fisco applicatur *l. 9. §. 5. ff. de publ. & vetigal.* In hoc criminali judicio potest reus simultaneo processu ac unico judicio simul ad pœnam & damni illati reparationem criminali & civili actione conveniri, ac condemnari *l. 23. §. 9. ff. ad L. aquil.* hic observandum, quando utraqùe actio in uno libello proponitur, tunc criminalis actio principaliter; & civilis actio incidenter sive accessorie proponitur, *l. 56. §. 1. ff. de furt. & l. 4. §. 4. ff. fini. regund.* quia illa est majoris ponderis & præjudicii.

Juramentum est religiosa rei controversæ asseveratio legitime facta, quæ quis pro animi sui conscientia Deum in Judicem, vindicem, & testem vocat ad firmandam suam fidem, Divinamque pœnam in se religiose deposcit, nisi verum dicat. Idcirco juramentum censetur maximum litium expediendarum remedium, quod pro veritate habetur, & facit ex non debito debitum *l. 1. ff. de jure jur. præstito enim juramento non amplius de causæ veritate disceptatur, l. 5. §. 2. ff. d. t.* sed pars adversa acquiescere cogitur; nec deferens amplius auditur, si contra præstitum juramentum contrarium pro intentionis suæ defensione probare velit, *d. l. 1.* quia sufficit alterum jurasse, & si malè id fecerit, in sui damnationem æternam fecit, de quo Deus cordium scrutator in extremo judicio judicabit. Juramentorum varia in jure sunt genera, quæ loco probationis succedunt, suntque probatio extraordinaria, qualia sunt

Dd

sunt

sunt seqq. (1) est juramentum calumnie, quod omnes litigantes (ut actor & reus) post litem contestationem ad evitandam calumniam præstare coguntur, si ab iis exigatur, *auth. principalis C. de jurejur. propter calumn.* quo jurant, se non fovere litem animo calumniandi, & adversarium in maliciosè vexandi, sed justâ causâ fretos agere, *l. 2. C. d. t.* Quod si verò actor juramentum calumnie præstare recuset, cadit causâ; Ratio est, quia præsumitur temerarius litigator; at si reus id recuset, habetur pro confesso, *c. fin. X. de juram. calumn.* quia is, qui litigare pergit, & juramentum calumnie recusat, habetur pro temerario litigante; Juramentum enim calumnie sive malicie eo fine inventum est, ut litigantes timore Sacramenti ab iniquo litigio deterreantur. Vocatur etiam juramentum credulitatis, quod litigantes præstant de conscientia & bonitate causæ, quam habere opinantur, *d. l. 2. C.* Juramentum hoc calumnie est duplex, generale & speciale. Generale est, quod statim in exordio post factam litem contestationem ad totam causam controversam præstatur, *c. 1. & c. pen. X. de jure. calumn.* Speciale juramentum calumnie est, quod in qualibet parte judicii usque ad causæ controversæ conclusionem exigente adversario præstari solet, &c. (2) Est juramentum subjectionis (quod proprie vocatur homagium) quod subditi præstant Domino ad subjectionem, obedientiam & fidelitatem præstandam. Ab hoc differt (3) juramentum fidelitatis, quod præstat vasallus Domino feudi de obedientia, obsequio, servitio, & fidelitate præcepto beneficio præstandis: Sed vasallus non est subditus. (4) Est juramentum conventionale, quod ex conventionem sive consensu partium præstatur *l. 1. ff. de jurejur.* quod est duplex, vel extrajudiciale, vel judiciale. Juramentum extrajudiciale est, quod pars parti extra judicium ex conventionem defert, & spontè præstatur, *l. 28. §. fin. ff. ibid.* quia nemo præcisè cogitur hoc præstare, sed ex nuda partium voluntate dependet; ideo etiam vocatur voluntarium. Juramentum judiciale est, quod in judicio pars parti ex conventionem defert Judice approbante, *l. 12. §. 1. C. de reb. credit.* ad quod præstandum, vel referendum quis in judicio cogi potest; Ratio est, quia manifestæ turpitudinis & confessionis nota est, nolle nec jurare, nec jusjurandum referre *l. 38. ff. de jurejur.* quia per hoc videtur causæ suæ diffidere, malamque fovere causam.

(5) Est

(5) Est juramentum necessarium, quod ipse Judex in causis civilibus dubiis ob inopiam probationis uni ex litigantibus defert veritatis explorandæ causa, *l. 31. ff. d. t.* ubi si actor semiplenè probavit, Judex actori defert juramentum suppletorium, ut actor mediante hoc juramento semiplenam probationem suppleat, *d. l. 31.* Ast si actor plenè probavit, reus statim condemnandus est: sin nihil probavit, reus absolvendus est absque juramento, *l. 4. C. de edendo.* Quod si verò actor reum suspicionibus & præsumtionibus saltem oneret, quo casu Judex reo juramentum purgatorium defert, ut conscientiam suam purget, ac innocentiam suam mediante juramento publicè indicet, *c. fin. X. de purgatione canonica.* (6) Est juramentum in litem, quo actor ob intervenientem dolum vel contumaciam adversarii rem non restituentis, rem suam, quam in judicio petit, consensu Judicis ipse præstito juramento pro suo arbitrio æstimat; hoc tamen taxationem & moderationem Judicis admittit, quæ moderatio Judicis meritò juramentum præcedere debet, *l. 4. §. 3. §. l. 5. §. 1. §. 2. ff. de in litem jurand.* Hic porrò nota: Omnia juramenta per solum & verum Deum ut testem & vindicem fieri debent. Ergo non licet jurare per creaturas, nec per cælum, nec per genium, aut salutem Principis, ut olim factum est, *caus. 22. q. 1. can. 8. §. seq. §. Matth. 5. v. 34.* nam qui per membra Dei, per ejus capillum, vel caput jurat, pro commissa blasphemia ut blasphemus gravissimè vel capitaliter puniendus est, *d. caus. 22. q. 1. can. 10.* Romanis olim maximum & sanctissimum erat juramentum per Jovem lapidem jurare, hac formula: si sciens fallo, ita ejiciat me Jupiter urbe, arce, bonisque meis, ut ego hunc lapidem, quem statim qua poterat vi, projiciebat.

Juramentum. Ad juramentum non debet quenquam inducere spontanea voluntas, sed necessitas importuna eum ad id trahat, ne temerè, inconsultò, vel improbè juret; quo casu potest sine culpa & conscientiæ macula jurare; dummodo juramentum ejus tres comites sibi adjunctos habeat. (1) veritatem, (2) judicium & (3) justitiam, quorum uno deficiente juramentum existit iniquum. Ergo furiosi & extremè ebrii juramentum ob judicii defectum censetur nullum. Jurans etiam probè animadvertere debet, an sint justa quæ jurat, & an vera juret, ne ejus juramentum veritati repugnet, *vide. cap. 26. X. de jurejur.*

Juramentum omne, quod absque salutis æternæ dispendio servari potest, nec vergit in alterius detrimentum, servandum est, c. 8. § c. 28. X. de jurejur. hinc si quis vi cogatur, vel dolo inducatur jurare super facto nullo jure prohibito, benè facit, qui juramentum tale adimplet; nisi id juranti gravissimè noceat: e. g. si quis jurat vi metuvè coactus, vel dolo inductus, quod rem suam bonis conditionibus vendere velit, jurans meritò obligatur; Ratio est, quia Deum in testem & vindicem sanctè advocavit. Hinc juramentum jure canonico confirmat actum, vel contractum jure civili invalidum, modò talis actus vel contractus non sit principaliter contrapublicam salutem, vel bonos mores, & conscientiam, quale juramentum non est servandum, nec obligatorium c. 58. de R. I. in 6to. e. g. si quis contrahat cum alio de flagitio, adulterio, homicidio, vel incendio scelestè committendo; tale juramentum contractui adjectum non obligat; quia non debet esse vinculum iniquitatis & malitiæ. Cæterum juramentum ut confirmet actum invalidum, requirit hanc conditionem; ut spontè præstitum sit, non vi, nec metu, vel dolo expressum, c. 2. de pænis in 6to. Ergo datur exceptio, si jusjurandum vi, metu, dolo extortum sit, quibus casibus, si inde gravissima & non levis læsio juranti nasceretur, potest à juramento licitè petere absolutionem; quâ impetrata juramentum id nullius amplius est momenti, nec obligatorium, c. 58. de R. I. in 6to. ne sit vinculum iniquitatis. Hinc Juri secundum jura statuunt, quod juramentum vi, metuvè extortum in foro quidem externo sive civili non obliget, *auth. Sacramenta C. si advers. vendit.* at in interno & in ecclesiastico quo ad Deum obliget. Ideo si læsio ex juramento tali oriatur gravis, necessaria est absolutio, & remissio ejus, pro quo Deus ut testis & vindex intercessit, c. 2. X. de jurejur. Si verò læsio sit levis, promissio adimplenda est, ne quis temerè juramentum rumpat.

Juramentum nemini regulariter deferendum est, nisi aliis legitimis probationibus deficientibus. Ergo qui probationibus, h. e. testibus idoneis, vel instrumentis (sive documentis) causam controversam demonstrare potest, jurare non tenetur.

Juramentum delatum. Quando actor reo juramentum in judicio legitime defert, jurare cogitur, aut si jurare nolit, datur reo regulariter facultas jusjurandum actori ceu parti adversæ referendi, l. 34.

f. d. §

§. 6. & 7. §. de jurejur. Excipe, nisi actor facti & circumstantiarum sit ignarus, reus contra gnarus; quo casu reus non potest referre juramentum; qui vero juramentum sibi in judicio delatum præstat, is in causa controversa existit victor, l. 1. pr. ff. quar. rer. actio. hæc juramenti delatio habet vim rei judicatae; dum defrens adversarium suum in propria causa constituit Judicem: quò si perjuraverit, conscientiam quidem & animam suam gravissimè lædit, causam controversam nihilominus hoc malo remedio obtinet. Hic probè attendendum juranti, quod juramentum præstari non possit secundum restrictiones suas mentales in fraudem deferentis; sed ad mentem & sensum illius, qui id defert, cum quo juranti controversia est, ingenuè præstare convenit; cum Deum hujus rei habeat testem & vindicem, quem fallere dolosè nequit. Huc congruè refertur illud Plutarchi in Lysandro: qui juramento hostem dolosè circumvenit, is ostendit, à se hostem metui, sed Deum contemni, qui causam ultionis sibi semper habet reservatam.

*J*Cti in genere sæpissimè à suis osoribus pessimè describuntur, quod jura solummodo pervertere, omniaque contra conscientiam & juris doctrinam in proprium commodum maliciosè interpretari studeant, addito iniquo hoc elogio: *De Juristen seynd böse Christen.* Si hoc de uno, vel altero subjecto dicatur, lubens concedo; quia & inter 12 Apostolos fuit unus Judas; quidni inter aliquot millia JCtorum invenirentur mali, spe lucri consequendi, fas in nefas, Jus in aliorum injuriam diabolicè pervertentes, ac summa inis in causarum tractatione miserè confundentes. Ast si de toto nobilissimo Jurisconsultorum ordine, deque jure Romano, ejusque doctrina idem asserere velint, instantissimè negatur; quoniam plurimi in Imperatoris, Regum, & Principum Aulis, Tribunalibus, & Academiis reperiuntur cordati & sinceri JCti, Dei magis quàm hominum gratiam ambientes. Juris quoque doctrina in se adedò est honesta, laudabilis, bona & pia, in jure naturæ & gentium quoad maximam sui partem fundata, omnia ad tria juris principia referens, puta ad honestè vivere, neminem lædere, & suum cuique tribuere, malos pœnis, & bonos præmiis afficiendo. Idcirco quæ jura hiscè principiis resistunt, nomen juris non merentur, cum omnis lex rationalis esse debeat: Quàm calumnio-

se ergo à quibusdam juris & Jctorum osoribus arte rudibus corpus juris dicatur meris nequitiis refertum, aperte patet; ostendat mihi quis, jus nostrum Romanum in certis saltem casibus hodiè correctum, aliquid vel contra naturalem æquitatem, vel contra bonos mores, aut Jus Divinum directò præcipere; vel Jctos generaliter consideratos in suis publicis operibus & scriptis quicquam contra Dei verbum, vel Christianam charitatem publice docere: certè nihil inveniès mi Juris & Jctorum osor, attestante ipso Grotio, qui antiquos Romanos Jctos æquitatis studiosissimos meritò vocat; Forsan ideo ex crassa tua ignorantia tam rigorosè ac calumniosè invehis in totum nobilissimum Jctorum ordinem, & in optimam juris doctrinam, quia usucapio, usura, concubinatus, & circumventio in contractibus jure Romano fuerunt impunè permessa; quorum duo priora non absolutè, sed secundum quid saltem censentur illicita: tertium ob majora mala (nimirum ob adulterium & Sodomiam in republica piè evitanda) olim fuit concessum, hodiè verò correctum; & quartum ad lites amputandas in republica R. est toleratum, quatenus absque dolo & fallendi studio ad statum œconomicum honestè augendum fiat, ne homines ob minimum prætersum dispendium statim ad lites & perpetuas rixas temerè prolabantur, ac continuò in foro versentur; quoniam reipublicæ interest, lites diminui. Quod primum concernit, usucapionem Imperatores in reipubl. tranquillitatem ad tollendas lites prudenter invenerunt, ut si quis in rebus suis custodiendis & conservandis usquè adeò fuerit negligens, ut intra longa tempora eas quasi pro derelicto haberet; res illæ haud iniquè cedebant cuivis bonà fide occupanti eas; ne rerum dominia semper manerent in incerto. Ergo suæ potius negligentix, quàm alterius perfidiæ ascribat verus rerum Dominus, quod res suas supinà quadam negligentia post longum annorum lapsum ad alios transferri passus sit, *vide t. ff. de usucap.* In hac tamen materia Jcti hodie sequuntur Jus canonicum, quatenus jus civile corrigit. Nec alterum nimirum usuras (mordaces & immoderatas cum Imperatore Justiniano excipio & damno) moderatas, quas Jus R. hodie duntaxat admittit, simpliciter rejicere licet, cum & jure Divino & naturæ sint permixtæ, *Deuter. 23. v. 20.* Si modo pecuniam mutuans à paupere vel egeno non acceperit usu-

usuras; pauperem enim nemo in suis necessitatibus deprimere, sed potius adjuvare debet. Excepto hoc paupertatis & necessitatis casu quid æquitati naturali magis foret contrarium, quam si ego ex officio humanitatis tenerer mercatori diviti 1000. imperiales mutuò dare, & is meâ pecuniâ 300. 400. vel quingentos imperiales negotiando lucraretur, ut is solus omne id lucrum ex mea pecunia absque ulla lucri participatione perciperet, nec mihi pro illo dispendio, quod ipse interea pecuniâ meâ mutuò datâ uti non potuerim, vel in coëmendos fundos non collocaverim, quicquam compendii tribuit; ut mutuatarius saltem gratum suum animum erga me contestaretur, exiguam lucri partem benevolè offerendo; utique mercator in tali casu fieret locupletior cum meo damno, qui idem forsân lucrum, vel non nihil minus nummis meis benè utendo lucrari potuissim; stultus sanè foret, qui sic alteri mutuò daret pecuniam in sui dispendium, & alterius magnum commodum. Ne autem planè supprimantur commercia ob lucri ex parte participandi denegationem, consultius est, ut pecuniam sub modicâ usura mutuò dare liceat, quia illud non vergit in proximi sive mutuatarii oppressionem, sed ejus potius promotionem, cui alioquin nihil mutuò daretur. Eo fine hodie in imperio R. quincunces usuræ, h. e. 5. pro centum prudenter sunt permittæ ad facilitanda commercia, *Recessus imperii de anno 1530. tit. 26. von wucherlichem contract.* Ex supra dictis fluit, Ulpianum Jctum non errasse, dum dicit: meritò quis nos juris sacerdotes vocat: Justitiam colimus, & boni & æqui notitiam profitemur, æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verùm etiam præmiorum exhortatione efficere cupientes, veram non simulatam philosophiam affectantes. Hinc optimo jure proscribimus indoctos aut semidoctos Jurgistas, rabulas forenses, (in quibus multum clamoris, & parum prudentiæ & juris) ut & quosdam Jctos sordido lucro corruptos, qui cupidine sordidi lucri ad negotia potius confundenda, & jura saniora dolosè pervertenda, vel evertenda sunt aptiores, quam ad justitiam excolendam, & defendendam. Ex indubitatis hiscè argumentis vides, quaminiquè Jcti & Jus R. à malevolis sit aculeatum &c. Quod si verò omnia saniora jura, & Jctos promiscuè propter quorundam per-
 verso-

versorum hominum malitiam, aut ignorantiam culpam, reprehendere, vel è medioplane per entia moralia cum Magistro Samuelo Puffendorffio tollere velis, nihil hoc conamine est iniquius & pejus. Tolle duntaxat abusum, salvo rerum licitarum usu: sic virtutem à vitio rectissime distingues; cum nihil tam sanctum, tamque justum & utile, quod abusu superveniente corrumpi nequeat. Quid sacris literis sanctius & verius? aut cujus major in superioribus & presenti seculo est abusus? unde tot damnandæ hereses successivè propullularunt, dum quilibet spretâ auctoritate & interpretatione Ecclesiæ Catholicæ pro suo privato Spiritu Sacram Scripturam captiosè interpretari conetur: Quid jurisprudentiâ civili in communi hominum societate justius, rectius & verius? sed quoties illa à perversis & malitiosis quibusdam mortalibus publicè ac privatim impiè corrumpitur, & in sinistrum sensum detorquetur: Quid ipsis judiciis & tribunalibus in republica est salutaris, & ad tranquillitatem in societate communi conservandam utilius? aut quoties illa in causarum tractatione & disceptatione pessimè corrumpuntur & pervertuntur: e.g. dum Judices interdum eonera justitiam & æquitatem aliquid iniqui in actoris, vel rei præjudicium dolosè definiunt; vel dum litigantes injudiciis falsas causas fovendo, per calumnias vel subornatos testes adversariis suis victoriam causæ subdolè extorquere machinantur; aut causas in sui favorem, & aliorum damnum justo diutius malitiosè differre, litesque mortalibus immortales reddere, scelesto animo conantur. Ob id tamen judicia non omnino tollenda sunt, cum hæc mala non ipsis judiciis, sed malitiæ & vitio hominum sint adscribenda, &c. Quid pecunia sive nummis in societate humana ad necessaria vitæ subsidia procuranda, & commercia exercenda est utilius; verum quid abusu ejus est deterius, dum sordida & insatiabilis auri fames tot mortalium pectora pestifero suo veneno invadat ac corrumpat; ut hoc malo nihil sit potentius, nihilque vulgarius. Quid vino mortalibus est melius & jucundius, si modicè sumatur; aut ipsius abusu quid pejus & periculosius? undè tot jurgia, vulnera, cædes, adulteria, homicidia, & scandala &c. Hinc priora repeto tolle omnium rerum licitarum abusum salvo earum usu, tunc nihil mali inde proveniet, nihilque turpe & vituperio dignum inde progerminabit; nec jura & Crimi

in

in hiscè terminis ulla censura & reprehensione digni censendi sunt. Sed potius omni honore promotione ac gratia Imperatoris, Regum & Principum digni æstimandi.

JCti olim magni æstimati sunt ab Imperatoribus. (1) vocantur nobiles in l. 2. §. fin. ff. de excusat. tutor. (2) vocantur nobilissimi, in l. 4. §. 1. ff. ibid. § l. 7. C. de postul. Egregii & Illustres, in l. 2. §. fin. ff. qui pet. tut. l. 2. §. 9. C. de veter. jur. enucl. (4) vocantur gloriosi & Magnifici l. 17. ff. de jur. patronat. (5) Imperator Alexander vocat JCtum Ulpianum amicum suum l. 4. C. de contrab. stipulat. imo (6) vocat eundem patrem respectu ætatis, prudentiæ, & juris Doctrinæ l. 4. C. de locat. § conduct. Utinam Reges & Principes hiscè Imperatorum antiquorum vestigiis laudabiliter insisterent, non tot Lipsii, Lehmanni, Hippoliti, Puffendorffii &c. existerent JCtorum oses & jurium Rom. destructores, qui omnia ex principiis Philosophicis & fictis suis conceptibus decidere volunt, quod in republ. commode fieri nequit.

JCtus consulenti officium suum justè denegare non potest, sed etiam invitus & coactus in casibus dubiis & causis controversis respondere cogitur. Bartolus ad L. 7. C. de in integr. restit. nam sicut Medicus juxta professionem suam ægrotantibus scientia sua Medica in casu necessitatis succurrere debet, ita JCtus litigantibus scientia juris inservire & opitulari debet, quoties patrocinium ejus honestè imploratur.

Juris conservatio. Melius est intacta jura conservare, quam post vulneratam causam remedia quærere, l. 1. C. quando licet unicuique sine judice se vindicare. Ideo consultius est, ut quis rerum suarum possessionem quovis modo contra aliorum insultus conservare studeat, quam ut ex iis depulsus per juris viam restitutionem quærere cogatur. beatipossidentes!

Jurisdictio. Cum Respublica sit ordo imperantium & parentium, necesse est, ut forma reipubl. sit certa, à qua denominentur imperantes. Illa est potestas publica imperandi vel regendi, quæ iterum est duplex, vel (1) summa & independens, vel (2) subordinata & dependens à summa potestate; Illa scil. summa est penès eum, qui summo imperio præest. Hæc scil. dependens est, quæ ab eo, qui summum imperium habet, derivatur in alios. Potestas publica dependens à summa potestate regulariter versatur cir-

ca causas, de quibus in iudicio controversatur. Hæc potestas in jure Romano duobus actibus constat, & exercetur; (1) iussione & (2) coercitione. Illa dicitur jurisdictio, hæc verò vocatur imperium. Jurisdictio à jure dicendo dicta est basis & fundamentum iudicii: ideo nemo potest jus dicere vel judicare, qui potestatem jus dicendi non habet, *l. 1. §. fin. ff. quod quisque juris in alium statuit, ut ipse eodem utatur*. Jurisdictio generaliter accepta, uti hodiè accipitur, est potestas publica dijudicandarum causarum civilium, & vindicandorum criminum Magistratui concessa, adeoque imperium in utrisque coercendi sub se criminalem & civilem jurisdictionem comprehendens. Specialiter verò secundum leges Romanas est potestas dijudicandarum causarum civilium auctoritate publicè stabilita; quo sensu solam jurisdictionem civilem sub se complectitur; estque duplex, contentiosa & voluntaria. Jurisdictio contentiosa decernit causas litigantium in iudicio. Jurisdictio verò voluntaria auctoritatem superad lit negotiis inter duos consentientes celebrandis, ut in adoptionibus, manumissionibus, emancipationibus, in apertura testamenti, oblatione pecuniæ in iudicio, confirmatione hypothecæ &c. Potestas jus dicentis in cognoscendo sive judicando, & imperando, sive exequendo consistit: inde duo principalia jurisdictionis formantur membra, quibus reliqua jurisdictionalia accensentur. (1) est explicativum, & (2) est executivum; ad primum referuntur omnia, sine quibus jurisdictio sive causarum cognitio & dijudicatio explicari ac confici nequit, *l. 2. ff. de jurisdict.* ad secundum scilicet executivum referuntur omnia, quæ ad efficienda & tuenda iudicata ejus, qui jurisdictioni præest, necessaria sunt: explicativum denotat jurisdictionem: & executivum significat imperium, cui etiam jurisdictio inest, cum imperandi & exequendi necessitate &c. Imperium pro diversitate causarum, scilicet civilium & criminalium dividitur in mixtum & merum *l. 3. ff. de jurisdict.* mixtum est potestas exequendi iudicati in causa civili, ut res restituatur, vel ut aliquid detur aut fiat, *l. 1. §. seq. C. de executione rei iudicate*. Imperium hoc non eo sensu dicitur mixtum, acsi cum jurisdictione ita sit confusum, sicuti aqua cum vino; sed quod ita cum jurisdictione est conjunctum, ut alterum sine alterius opera expediri vix possit; quia jurisdictio sæpius in reluctantes & invitos exercetur; ideo aliqua

qua coercitione opus est, ut adversus refractarios effectum sortiatur, *l. ult. ff. de offic. ejus cui mand. est jurisd.* quæ coercitio dicitur mixtum imperium, quod jurisdictioni est admixtum, eique cohæret: vel mixtum imperium est potestas modicè coercendi refractarios, cohærens jurisdictioni ad eam tuendam, & jus redditum exsequendum, *l. 1. §. fin. ff. d. t.* vocatur imperium, quia in imperando & coercendo præcipuè consistit, & jurisdictionem defendit. Hic notandum: Jurisdictio inest mixto imperio per modum antecedentis; nam coercitio in causis civilibus præsupponit jurisdictionem, ut antecedens necessarium. Sed mixtum imperium cohæret jurisdictioni per modum accidentis consequentis, ita ut per illud effectum sortiatur jurisdictio, quoties coercitione opus est; ne jurisdictio sine coercitione & imperio existens reddatur elusoria. Tria sunt præcipua mixti imperii remedia, quibus jurisdictionis autoritas conservatur. (1) est multædictio (2) pignoris captio, & (3) corporis prehensio & retentio, *l. 9. §. fin. ff. ad L. Jul. pecul.* Merum imperium est potestas gladii animadvertendi in facinorosos *d. l. 3.* quod ita dicitur respectu mixti, quia cum jurisdictione non est mixtum; sed separatum, & purum: Attamen non eo sensu dicitur merum, quasi nulla in criminalibus causis sit cognitio, & per consequens jurisdictio à mero imperio planè sit removenda; sed quia populus Romanus sibi soli totum illud jus reservavit, noluitque permittere, ut alius de capite civis Romani, quàm totus populus sententiam diceret, vel judicaret, *l. 2. §. 16. ff. de orig. jur.* idcirco etiam merum imperium olim non ad jurisdictionem spectabat, ut jure Magistratus competeret, sicuti mixtum; sed à Magistratum officio erat separatum; (hodiè verò annexum) quia erat de reservatis totius populi R. cu Majestatis, quod populo Romano in statu populari unicè, & postea in statu Monarchico Principi Majestatem habenti reservabatur; ideo nemini competeat, nisi cui id specialiter Scri, vel Principis constitutione deferebatur *l. 1. ff. de offic. ejus, cui mandat. est jurisd.* Hodiè jus gladii & merum imperium jurisdictioni cohærent, & jure Magistratus competunt. Ex dictis colligi potest, quomodo antiqua Romana jurisdictio ab hodierna Romano germanica distinguatur; illam Magistratus habebat saltem ad tempus, non suo sed alieno nomine. Hanc hodie Magistratus perpetuò

tuò habent, eamque ad hæredes transferunt, quia vi territorii vel castri Statibus imperii suo nomine competit; nec criminalem, sed civilem saltem jurisdictionem habebat Magistratus Romanus; hodie utramque regulariter habet Magistratus: Hæc jurisdictionis hodiè dividitur in majorem sive altam, vel supremam, & bassam sive inferiorem. Illa continet merum & mixtum imperium, vocatur das Obergericht. Hæc continet jurisdictionem simplicem, & mixtum imperium, das Niedergertcht. Hanc distinctionem jus Romanum ignorat. Mixtum imperium in modica coërcitione consistit, & merum imperium graviolem animadversionem continet, animadvertendi in facinorosos. *l. 3. ff. de jurisdic.* Quis ergo non videt, Magistratus Romanos, quorum officia à titulo 10. libr. 1. ff. usque ad finem libri exponuntur, ab hodiernis imperii Statibus longè differre; quia illi provinciam, & jurisdictionem non suo & proprio jure in sui utilitatem administrarunt, sicuti Status imperii hodiè faciunt, quibus jurisdictionis est patrimonialis & propria. Camera imperialis saltè civilem, non criminalem habet jurisdictionem; ideo etiam vocatur judicium civile. Causa efficiens jurisdictionis est Majestas, quæ vel penes populum, vel Principem: cum omnis jurisdictionis radicaliter & virtualiter sit in Principe, in cæteris inferioribus saltem per participationem. Materia in qua est jurisdictionis, sunt territoria & Magistratus: nam in territorio est jurisdictionis passivè & materialiter, veluti in re inanimata; in Magistratu autè formaliter & activè, tanquam in subiecto animato; quia solus Magistratus habet jurisdictionem. Materia circa quæ versatur jurisdictionis, sunt personæ & res. *l. 1. § seqq. ff. de jurisd.* attamen non licet de rebus ad suam jurisdictionem non pertinentibus jus dicere, sed quæ jurisdictioni subsunt. *l. 16. § l. fin. ff. d. t.* Forma jurisdictionis exercendæ est vel solennis, quæ in loco editiori, & pro tribunali à Magistratu sedente exercetur, *l. pen. ff. de just. § jur.* vel sit de plano & quasi stante pede, *l. 9. § 1. ff. de offic. Procons.* Finis jurisdictionis est, ut finiatur lites, suum cuique tribuatur, & reipubl. tranquillitas conservetur, *l. 13. ff. de offic. presid.* omnis enim Magistratum jurisdictionis introducta est, vel ad tollendas controversias, vel ad maleficia puniendæ; ideo Jurisdictionis hodie generaliter in duas species dividitur, ut in civilem & criminalem. Effectus jurisdictionis est, jus in re ad modum servitutis. Cæterum

terum hic in Franconia & Palatinatu jurisdictio simplex hodie dividitur in Centenam & Vogteiam. Centena jurisdictio, quæ propriè est merum imperium, est nozarum s. rerum capitalium animadversio & coërcitio. Casus ad centenam spectantes vocantur Germanicè *Zentbare Fälle*. Centena jurisdictio regulariter 4. atrociora delicta commissa vindicat. Die 4. hohen Rügen / quales sunt 4. seqq. (1) Homicidium. (2) Furtum. (3) Stuprum violentum & (4) incendium. Hujus Judicii Centeni Judex vel Præses est *Zentgraf* / qui reum capitalem legitimè condemnatum ad supplicii locum operâ lictorum solenniter deducit, eumque carnifici puniendum recitata prius sententia legitimè tradit. Tales iudices criminales à Romanis olim vocabantur Triumviri capitales; item quæstores parricidii, qui à populo Romano constituuntur, l. 2. §. 23. ff. de origin. jur. Vogteia jurisdictio (quæ propriè est mixtum imperium, jus cognoscendi & modice puniendi delinquentes) est levium delictorum animadversio, quæ exercetur wegen *Scheltvor*; braun und blau geschlagen / Haar ausraufen / stossen / fragen &c. qui exercent Vogteiam, vocantur advocati causarum civilium &c.

Jurisdictio. Omnes Reges & Principes, qui habent territorium & jurisdictionem territorii supereminentem in terrâ, eandem jurisdictionem habere creduntur in mari prope eorum terras, l. un. C. de class. Sic Britanni circa littora sua imperium maris habere dicuntur, & Rex Galliarum circa sua littora & territoria, & Rex Daniarum circa Norwegiam & Daniam, & Veneti sunt maris Adriatici Domini, in quo miraculosè exstructa est eorum civitas Venetiæ. Aliud de immenso Oceano statuitur, quod dominii ob immensum magnitudinis spatium non est capax.

Jurisdictio. Extra territorium jus dicenti impunè non pareto, l. fin. ff. de jurisd. h. e. si Magistratus jurisdictioni suæ non subiectos, & extra territorium ejus viventes velit cogere ad comparandum in suo foro, eosque sibi obedientes reddere, ei parere non obligantur, sed ejus mandata licitè negligere possunt; quia tali Magistratui nullo obligationis vel subjectionis vinculo sunt obstricti, h. e. neque ratione domicilii, neque intuitu bonorum.

Jurisditionem mandatam sive delegatam habens, eandem alteri mandare nequit, l. fin. ff. de offic. ejus, cui mand. est jurisd. Ratio hujus

assertionis exprimitur in *l. 1. §. 1. ff. ibid.* qui enim mandatam jurisdictionem habet, is proprium nihil habet, nam quicquid habet, alienum est, & solum exercitium alienæ jurisdictionis ipsi est commissum: ideo talis propriè non est Magistratus quoad proprietatem jurisdictionis, sed saltem pro Magistratu habetur, quia vice & partibus tantum magistratus fungitur.

Jurisdictio. Partes litigantes per expressam vel tacitam conventionem & consensum non possunt ita prorogare jurisdictionem, ut is eorum sit Judex in causa controversa, qui nullam habet jurisdictionem; quoniam hujus hominis sententia ob defectum jurisdictionis non habet rei judicatæ autoritatem, *l. 3. C. de jurisd.*

Jura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur, *l. 8. ff. de legib.* ita ut omnes in orbe Romano viventes ad obedientiam vel poenam obligent.

Jurisprudentia sive civilis sapientia est res sanctissima, quæ pretio nummario non est aestimanda, nec deonestanda, *l. 1. §. 5. ff. de extraordinar. cognit.* Hanc JCI sic definiunt; quod sit Divinarum & humanarum rerum scientia, justæ & injustæ notitia, *l. 10. §. 2. ff. de justit. & jur.* Ex hac definitione patet, quod Jurisprudentiæ objectum materiale sint res Divinæ & humanæ, de quibus tractat JCI, non eo quidem modo quo Theologus & Physicus eas considerat, sed quatenus circa res Divinas & humanas justum & æquum observantur, vel quatenus justitia circa eas probe administranda est. Ergo diverso modo Theologus, Physicus, & JCI circa idem objectum operantur, diversumque operationum suarum habent finem. Finis Jurisprudentiæ ultimus est salus publica & tranquillitas reipubl., intermedius est justitia, & proximus finis est applicatio juris ad singulares actiones humanas. Quod autem Jurisprudentia notitiam injusti simul inculcet, ac doceat, non facit eo fine, ut JCI injustè agant, juraque saniora dolosè pervertere discant, ac doceant, sed ut injustitiam & iniquitatem in causis civilibus præcavere sciant &c. Cæterum sicuti finis Jurisprudentiæ sive juris civilis est bonum publicum, sive publica civium tranquillitas, quam vi legum & metu poenæ conservat Magistratus: ita Juris Divini & Juris Canonici finis est felicitas animæ, & vita æterna; nam quicquid in jure Divino & Canonico proponitur, id omne pri-

primariò refertur ad æternam hominum salutem ; aft fecundariò ad fingulorum commodum ac reipublicæ tranquillitatem.

Jurisprudentia non fubfiftit in nuda cognitione & speculatione, ut *Philofophia Theoretica*, & habitus *speculativus*, fed applicationem juris ad actiones civiles intendit ; ideò optimo Jure *Jurisprudentiam* dicimus effe habitum practicum : Nam ficuti viri probi non ideo quærunr, quid fit virtus in genere & in fpecie : quid *Justitia*, fortitudo, temperantia, modeltia, liberalitas &c. ut tantum eas cognofcant, deque illis accuratè difcurrere poffint ; verum ut excolendo eas, boni & virtuoſi efficiantur ; ita quoque ſeres habet cum *Jurisprudentia*, quam *JCti* non eo tantum fine ſibi moleſtè acquirunt, ut ſolummodo ſciant, quid juſtum quid injuſtum ; quid *Dominium*, quidvè *contractus* fit ; quanam actio ex civili, quanam ex criminali negotio competat ; ſed ut ex hiſce & aliis ad *Juris doctrinam* ſpectantibus probè cognitis, de obvenientibus caſibus rectè judicare poffint. Ideo *JCtus Ulpianus* *Jurisprudentiam* veram & realem, & non ſimulatam vel imperfectam *Philofophiam* vocat, *l. 1. §. 1. ff. de juſt. & jar.* Illos intelligit ſimulatam excolere *Philofophiam*, qui inutilibus vel nudis ſaltem ſpeculationibus & argutiis intenti, ea quæ ad virtutem verè colendam faciunt, negligunt ; quoniam tales cum in finem duntaxat addiſcunt, quid virtus, quidvè vitium fit, quid verum, quid falſum, quid juſtum & injuſtum, ut argutè de iis rebus diſcurrere & diſputare queant ; non verò ut ipſam virtutem ſedulò exercent : unde tales nec reverà virtuoſi dici poffunt ; quia illi tantum ſunt virtuoſi, qui non modò virtutes cognofcunt, verum etiam ſecundum eas conſtanter operantur. Nam practicaram diſciplinaram finis eſt, non cernere ac noſſe ſingula, ſed eadem agere, h. e. conſiſtit in operatione, & non in nuda cognitione. Multi hodie pro dolor ejus ſunt dementiæ & impudentiæ, ut eos contra veritatem publicè dicere non pudeat, *Jurisprudentiam* mortalibus eſſe inutilem, & *JCtos* non eſſe neceſſarios, quemlibet ex lumine naturæ & rectæ rationis dictamine absque *Juris doctrinâ*, & operoſâ legum evolutione poſſe inter æquum & bonum, (ſed meo judicio potius & verius inter equum & bovem) juſtum & injuſtum accuratè diſtinguere ; juſtamquè de qualibet cauſa controverſa tam civili quàm criminali ſententiam ferre : Sicuti mihi olim

lim Parisiis ætatem anno 65. degenti, & postea alibi locorum à nonnullis in humanioribus saltem studiis benè versatis, in Jurisprudentiæ odium satis impudenter est objectum: quàm absurdum autem hoc sit iis, qui solidâ eruditione, doctâ peregrinatione, longoque rerum usu inter cæteros præclarè eminent, ac tribunalibus Apollinis instar præsunt, vel interfunt, prudenter dijudicandum relinquo. Quem unquam, dic sodes, naturâ adeo capacem vidisti? ut nullo artificio instructus, tam aptè ac concinnè vestem conficere, ædificium extruere, navem fabricare, rem navalem intelligere, & picturam cum Apelle ingeniosè formare naturâ queat, quam sartor, Architectus, nauta, & pictor, qui naturam arte mirificè perfecerunt; nullus sanè naturâ cessante artificio id præstare potest: quia natura in omnibus tantum incipit, & ars incoëptum mediante industriâ perficit; quin imo ipsa artificia per exercitium recipiunt incrementa, ut magis magisque indies perficiantur. Quamvis non negem, omnes in univèrsam artes, & disciplinas etiam mechanicas à ratione humana originem & perfectionem suam capere, nulla tamen est disciplina, utut trivialis & vilissima, quæ solâ naturâ contenta est, quæque non tyrociniò & magisterio, usu & exercitatione artificiali indiget; nam ad loqui, arte opus est, ut rectè loquatur & eloquatur; quarum illa dicitur Grammatica, hæc Rhetorica: & arte opus est, ut homo rectè ratiocinetur, quæ dialectica vel Logica vocatur; multo magis arte opus est, ut infinita hominum facta muratis semper circumstantiis ad justiciam & æquitatem convenienter applicentur, & de iis rectè judicetur, quæ ars dicitur Jurisprudentia; nam quamvis jus omne ratione humanâ constet, seque in illa fundet; ob id non statim Jurisprudentiam, sive artem æqui & boni, justi & injusti probè calles, quam multo labore ac sudore, longoque rerum usu, ac multis variis Magistris, h. e. Juris interpretibus addiscere debes. In infinitis illis hominum factis plurimæ latent controversiæ & quæstiones, quæ interdum ob varias causarum circumstantias usque adeò sunt perplexæ, ut Jctus Neratius in l. 2. ff. de jur. & fact. ignorantia haud immeritò de iis asserat, quod interpretatio factorum prudentissimos nonnunquam fallat; cum autem illud interdum accidat, quid ni Jctus (non dicam de rusticis, opificibus, mercatoribus vel aliis juris doctrinâ non instructis) in applicatio-

ne

ne juris ad facta interdum præter intentionem fallatur, cum non sit eorum scrutator; sed qui juxta externa & allegata judicat. Ob eam rationem beneficium appellationis est introductum, ut ibi iterum de facto & facti qualitatibus disceptetur; & si forsan Judex in inferiori judicio injustam sententiam tulerit, ut illa in superiori judicio corrigatur, *t. ff. de appellat.*

Jus generaliter & per se consideratum est certum; intellige in thesi, & quoad juris doctrinam, *l. 2. ff. de jur. & facti ignorantia.* est jus incertum & controversum est in hypothesi, quatenus applicatur ad factum controversum in judicio propositum, ubi circumstantiæ negotii controversi probè sunt considerandæ, nam minima negotii livè rei controversæ circumstantia jus variat; Hinc jus sic se habet ad factum sicuti thesis ad hypothesein, quia autem facta (actiones) hominum sunt infinita, quorum omnium scientiam perfectam nullus mortalium habet; inde fit, ut litigantes semper de facto, aut facti qualitatibus inter se disceptent, nisi factum planè sit notorium, aut sit in confesso *l. 1. ff. de confess.* Contra de jure, quod certum est, in judicio nunquam disceptatur, licet applicatio juris ad factum plerumque sit incerta, & eatenus etiam disceptationem admittat, *l. 79. in fin. ff. de judic.*

Jus Canonicum ob æquitatem seculo 13. in Germania florere cepit. Hoc jus Canonicum regulariter in foro ecclesiastico, & jus civile in foro seculari regulariter observantur; promiscuè tamen utroque jure in utroque foro uti licet, quando hæc duo jura sibi in vicem non sunt contraria. Secus si sibi sint contraria, ubi tres sequentes regulæ accuratè sunt observandæ; prima regulæ est, quoties res obscura vel dubia est jure civili, jure autem Canonico clarè definita, tunc jus Canonicum sequimur tam in foro civili, quam in foro Canonico: contra quando aliquid jure civili expressè est definitum, & non jure canonico, standum est juri civili etiam in foro canonico, subintellige, nisi æquitas vel pietas contrarium justè suadeat. Secunda regulæ est, quando jus civile & canonicum inter se pugnant in causis conscientiam non concernentibus, tunc jus civile in foro seculari, & terris imperii Romano germanici; & Jus canonicum in foro ecclesiastico, & in terris Ecclesiæ strictè observantur. Tertia regulæ est, quando causa est spiritualis, vel animam & conscientiam concernit, si tunc hæc duo jura inter

se discordant, jus canonicum semper sequimur, ut piè evitetur peccatum; quia animæ salus omnibus rebus est anteponenda; Juris autem canonici principalis finis & intentio est, ut probè consulatur animarum saluti. Contra jus civile non habet respectum ad animarum salutem, sed solummodo bonum commune & tranquillitatem reipubl. respicit. Salus populi suprema lex esto. Ergo ubi agitur de usuris, juramentis, matrimoniis, præscriptionibus, testibus, piis causis &c. semper sequimur jus canonicum, *vide. c. 13. de judic.* Hinc licet jus civile statuat, quod malæ fidei possessor rem alienam per longissima tempora in veri Domini præjudicium sibi acquirat, *t. t. C. de prescript. 30. vel 40. annorum.* at tamen jus canonicum id piè negat, nec permittit, ut malæ fidei possessor ullo tempore præferat, *c. 2. de R. I. in óto.* Ratio est, quia malà fide possidens est continuò in peccato mortali; nam quicquid non est ex fide, peccatum est, *c. fin. X. de prescript.* Ideo non permittit Jus canonicum, ut talis contra propriam conscientiam & dilectionem proximi, sub æternæ salutis periculo rem alterius etiam per longissima tempora præscribere possit, *caus. 32. q. 2. can. 5.* ob naturalem æquitatem, quâ jus canonicum semper nititur. Tantæ jam in Germania est autoritatis, ut in omnibus Academiis publicè doceatur, Doctoresque juris non minus in jure Canonico, quàm in jure civili simul creentur, h. e. ut utriusque juris, civilis & canonici Doctores publicè promoveantur & fiant. Ubi porrò attendendum, quod Pontifices librum decretorum voluerint æstimare loco digestorum, & decretales epistolas loco codicis, sextum Bonifacii, Clementinas, & extravagantes loco Novellarum.

Jus canonicum à canone sive regula dictum est jus regulare, quod civium actiones ex regulis Sanctorum Patrum ad rectam vivendi normam & finem æternæ salutis dirigere, piè intendit, *c. fin. X. de prescript. & c. 28. X. de jure jur.* Hoc jus canonicum generatim dividitur in 5. partes, (1) in decreta, (2) decretales, (3) in sextum decretalium (4) in clementinas & (5) in extravagantes. Decreta partim ex Sanctorum Patrum, puta S. Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Chrysostomi & aliorum scriptis, partim ex Conciliorum decretis, imò etiam ex Pandectis, Codice & Novellis sparsim collecta sunt à Gratiano Monacho anno 1151. quoniam totus canon

non sive capitulum 19. de penitent. distinct. 1. verbotenus ex lege 16. Pandectarum ff. de poenis est desumptum, & infinita alia loca; quod etiam ex frontispicio juris canonici sive distinctione prima colligere licet. Hæc decreta iterum dividuntur in tres partes, quarum prima continet 101 distinctiones, quæ singulæ in se continent capitula sive canones; sicuti tituli in jure civili R. in se continent leges, & paragraphos; ideo dicuntur distinctiones, quia canones discordantes conciliant. Secunda pars decretorum continet 36 causas: singulæ causæ continent aliquot quæstiones, & quæstiones singulæ continent capitula. Vocantur causæ, quia sunt argumenta, ex quibus eliciuntur quæstiones. Circa quæstionem tertiam causæ trigesimæ sextæ observa, quod illa sub se iterum comprehendat 7 novas distinctiones de poenitentia, ut ex inscriptione patet. Tertia pars decretorum agit de conservatione, in primis de Sacramentis, baptismo, confirmatione, Coenâ Domini, de consecratione Ecclesiarum & altarium &c. Hæc pars tertia in se continet 5. distinctiones, & qualibet distinctio habet sua capitula sive canones; his tribus decreti partibus adjunguntur canones poenitentiales, & canones Apostolorum. Secunda Juris Canonici pars sunt decretales (scil. constitutiones) quæ sunt epistolæ, rescripta, & edicta Pontificum, usque ad Gregorium nonum, qui per Raymundum Capellanum & poenitentiarium suum eas collegit, inque libros 5. distribuit anno Christi 1227. Tales epistolæ decretales ad consultationem sive interpellationem alicujus à Pontifice scriptæ sunt. Tertia pars juris canonici est sextus decretalium, qui itidem 5. libris constat, quem tres magni nominis Viri, Archi-Episcopus, Episcopus, & Vice-Cancellarius Ecclesiæ Romanæ autoritate Pontificis Bonifacii octavi collegerunt anno 1294. Quarta pars juris canonici sunt clementinæ (scil. constitutiones) à Pontifice Clemente 5. anno Christi 1305. confarctatæ. Quinta pars juris canonici sunt extravagantes (constitutiones) quarum viginti sunt, *Johannis 22*. Reliquæ sunt communes, in 5. libros distributæ, & quilibet liber in certos titulos anno 1316. Has constitutiones Pontifex eo sensu sic vocat, quo sensu Imperator Justinianus vocat Novellas (scil. constitutiones) &c. Jus Canonicum principaliter versatur circa personas Clericorum & res spirituales, consequenter verò sive accessorie etiam cir-

câres temporales, in quantum illæ sine his esse, inque statu suo diu manere non possunt. Contra jus Romanum versatur circa personas, res, & actiones. Hic tandem nota: Jus canonicum accipit lumen à jure civili propter generalem juris doctrinam, quam jus R. præ aliis tradit: ideo Itali dicunt, *legista senza capitolo vale poco*, ma lo *canonista senza legge vale niente*, h. e. *legista sine capitolo jure canonico* aliquid valet, sed *Doctor juris canonici sine cognitione juris civilis nullus est pretii*, quoniam tali Doctori vera & solida juris doctrina deest.

Jus omne dividitur in scriptum, & non scriptum. Jus scriptum quasi præscriptum, hoc est publicè sancitum & promulgatum continet seqq. 6. species, (1) legem, (2) senatusconsultum, (3) plebiscitum, (4) Principum placita, (constitutiones) (5) Magistratum edicta, & (6) responsa prudentum *f. 3. Inst. de jur. nat. gent. & civil.* Legem specialiter dictam tulit populus Romanus in statu democratico, cum rerum summa penes populum esset. Senatusconsultum est, quod senatus populi R. jussit & constituit; nam aucto in tantum populo R. ut ob ingentem multitudinem in unum locum amplius commode convenire vix poterit, senatus vice populi consuluit *f. 5. d. t.* Plebiscitum est plebis decretum; hæc plebiscita ob Patrum, h. e. Senatorum R. sævitiam nata sunt; nam plebe ob Senatorum iniquitatem à populo R. secedente, ac creato sibi Tribuno plebis, ceu Magistratu suo plebiscita tanquam leges condiderunt. Principum placita (intellige animo condendum legum) sunt constitutiones Principum, quæ vim obligandi omnes subditos habent. Magistratum sive Prætorum edicta olim etiam habebant vim obligandi cives; nam Prætor urbanus ceu Magistratus ordinarius de causis privatorum civilibus jus dicebat: ideo in tabula dealbata edicta sua publicè proponebat. Responsa prudentum (h. e. Jurorum) vim legis olim habebant auctoritate Imperatorum *f. 8. Inst. d. t.* Jus non scriptum dicitur consuetudo, quam populus sine ullo suffragio, publica sanctione, & promulgatione tacitè approbavit ipsis rebus & factis, *l. 32. ff. de legib.* Huc refertur *l. 40. ff. de legib.* omne jus aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmavit consuetudo. Illud est jus civile scriptum, sub quo omnes 6. species juris scripti comprehenduntur. Istud est jus gentium; quia usu exigente & humanis necessi-

cessitatibus efflagitantibus gentes quædam jura sibi constituerunt
§. 2. Inst. de jur. nat. gent. & civil. ut commercia, venditiones, lo-
 cationes, bella, captivitates: Hoc scilicet jus consuetudinarium
 ex interpretatione prudentum sive Jurorum fluxit. *l. 2. §. 5. ff. de or-
 rig. jur.*

Jus. Qui jure suo legitime & convenienter utitur, nemini facit injuri-
 am; nam quod sit legum permissio, id legitime & sine dolo ma-
 lo factum præsumitur, *l. 55. ff. de R. J. e. g.* Titius in fundo suo fo-
 diens, dum sibi ad necessitatem familiæ puteum extruere vult,
 præscindit venas vicini putei, & sic præter intentionem vicino a-
 quam avertit; quo casu de damno dato non tenetur: quia jure
 suo utens absque dolo damnum intulit vicino, *l. 1. §. 12. ff. de aqua
 plu. arcend.* aut si quis jure suo utendo modum injuste excesserit,
 vel dolose egerit, utique alteri facit injuriam, ut si animo nocen-
 di saltem id fecerit, ut vicino aquam adimat, vel ædes suas in vi-
 cini detrimentum altius malitiose ædificet, ad adimendum vicino
 lumen &c. vel prædium suum rigat, ut vicino prædio noceat.
 Quod est contra charitatem proximi, & regulam juris in naturali
 æquitate fundatam, quod tibi non vis fieri, alteri ne facias.

Jus naturæ & gentium sunt jura omnibus hominibus usu rationis
 quadantenus nota. Jus naturæ est jus ab ipso Deo hominum
 mentibus mediante ratione inditum, quo quis ex lumine naturæ
 & dictamine rectæ rationis statim scire potest discrimen honesto-
 rum & turpium absque ullo vel difficili mentis discursu *Paul. ad
 Rom. 2.* Jus hoc naturæ obligat omnes homines ad honestum fa-
 ciendum, & ad turpe fugiendum; contrarium faciens, ad poenam
 obligatur, h. e. qui honesta non facit, & turpia non fugit, jure pu-
 niendus est ob præcepti contemptum, quia hæc principia nobis-
 cum nata sunt, bona & honesta esse facienda, & mala vel turpia
 fugienda. Sic homo absque proluxa ratiocinatione scit, DEUM
 esse colendum, parentibus & patriæ esse obediendum, *l. 2. ff. de iust.
 & jur.* liberos à parentibus esse educandos & alendos, vim vi esse
 propellendam, *l. 9. ff. ibid.* honestè esse vivendum, suum cuique
 tribuendum, neminem esse lædendum; quod tibi non vis fieri, al-
 teri ne facias &c. Hoc jus naturale suâ naturâ est immutabile,
 cum Divinâ quadam providentiâ sit constitutum, *§. 11. Inst. de
 jur. natur. gent. & civil.* Ideo jus naturæ & Romæ, & Parisiis, &

Athenis, & in Polonia, Dania, ac Svecia, & alibi locorum semper est idem. Ob eam rationem dicunt Canonistæ, quod ipse Pontifex nihil possit, nec velit facere, quod directò & immediatè est contra jus naturæ, & jus Divinum morale, quæ duo divina quædam constitutione sunt immutabilia, *d. §. 11.* Hinc fluit, quod Pontifex usque ad animam & sanguinem obligetur, legem Divinam defendere, *caus. 25. q. 1. cau. 6.* Jus gentium est jus, quod non ex simplici ratione hominibus notum est, sed id gentes mediante ratiocinatione, sive ulteriori mentis discursu practico ob urgentem necessitatem & communem hominum utilitatem, non diu post conditum genus humanum, crescente hominum multitudine introduxerunt, ad evitandas in vitâ humanâ & communi societate confusiones, & per consequens rixas, *l. 5. ff. de Jus. & jur.* nam communio rerum discordias excitare solet; At non ita introductum est jus gentium, ac si gentes longissimis etiam spatiis inter se remotæ in unum locum convenerint legis faciendæ causa, jusque illud unanimi omnium consensu expressè condiderint, ac promulgaverint; sed quod diversissimæ gentes necessitate cogente, & publicâ utilitate svadente, per ratiocinationem & tacitum mentis discursum tacito quasi consensu idem jus unanimiter constituerint, & confirmaverint, e.g. creare Magistratus, condere regna, dominia distinguere, agris terminos ponere, judicia habere, cōmercia liberè excolere, legationes admittere, bella ad defensionē patriæ & religionis esse licita &c. hæc omnia gentes jure gentium tacitè approbant, ad evitandas in mundo lites & confusiones. *l. 4. §. 1. ff. d. t.* Item foedera inire, quæ faciunt gentes ob securitatē, ne à potentioribus iniquè opprimantur: Sic bellum gerere pro defensione bonorum, & patriæ, censetur jure gentium justum, ducto argumento à minori ad majus sequenti modo: Si privati injuriā vel damnum passi, per actionem coram Judice legitimè institutam mediante sententiâ Judicis suum consequi possint, *l. 13. ff. quod metus causa:* utique & summæ potestates, h. e. Reges & Principes suum injuriā vel vi ablatam quovis licito modo consequi debent. Verùm quoniam hic cum paribus disputantes superius tribunal in terris non inveniunt, quo læsi confugiant, suumque beneficio juris & Tribunalis consequantur, *l. 13. §. 4. ff. ad S Ctum Trebell.* Idcirco id vi belli armatâ manu licitè consequi possunt, ne deterioris habeantur conditio.

ditionis ipsiſ privatis, aliorumque injuriis inulti exponantur: naturaliter enim æquum eſt, rem meam ab alio in juſto titulo occupatam vindicare, eamque malæ fidei poſſeſſori iterum eripere; ne cum meo damno fiat locupletior, *l. 206. ff. de R. I. Sc.* Jurisconſulti Romani ſolent aliàs diſtinguere inter juſ naturæ & gentium. Illud vocant juſ gentium primævum, ſivè juſ rationis, quod cum primis noſtris parentibus ſtatim introductum, comprehendens honeſta & turpia per ſe. Hoc vocant juſ gentium ſecundarium, ſivè juſ ratiocinationis, quod demùm multiplicato genere humano & crescente hominum malitia, à gentibus poſtea eſt introductum; nam cum homines viderunt, ſolum juſ naturæ ob corruptos hominum mores, & depravatam humanam naturam regendis hominum moribus non ſufficere, omniaque pro conſervandâ juſticia, ſalute publicâ, & tranquillitate fore fruſtra, niſi invaleſcentibus hominum vitiis, & crescente malitia, validiora adhiberentur remedia; bella enim orta ſunt, & captivitates ſecuræ &c. Ideo juſ gentium neceſſariò eſt introductum. Hic probè notandum: Quod accuratè loquendo, non rectè diſtinguatur inter juſ gentium primævum & ſecundarium; nam per juſ gentium primævum intelligimus juſ naturæ, quod naturalis ratio inter omnes homines conſtituit, & apud illos per æque cuſtoditur; ſivè quod nullâ humana neceſſitate cogente cum ipſo genere humano rerum natura prodidit, *ſ. 11. Inſt. de rer. diviſ.* hoc juſ naturale primis mundi temporibus nim: Adami, Caini, & Abelis juſ gentium non eſt vocatum, nec ita vocari potuit, quia tunc temporis gentes nondum extiterunt. Ergo juſ naturæ non formaliter & ratione cauſæ efficientis juſ gentium dici poteſt, quaſi gentes id introduxerint; Sed materialiter, ſcil. ratione uſus ita improprie dicitur, quia gentes omnes jure naturæ utantur; Sed juſ gentium ſecundarium eſt proprie juſ gentium, quod gentes humanæ uſu exigente & humanis neceſſitatibus ſibi conſtituerunt: Sic *in ſ. 1. Inſt. de jur. nat.* deſcribitur juſ gentium improprie: & *in ſ. ſeq.* deſcribitur proprie. Juſ naturæ à DEO immediatè introductum eſt, & juſ gentium ab hominibus ſivè gentibus; ideo illud eſt immutabile, hoc quadantenus eſt mutabile; quas leges DEUS ſub initio mundi per naturam hominum mentibus indicat; non ideo minus leges ſunt, quia eas non verbo revelavit; ſuffi-

sufficit aliunde constare de voluntate DEI; Sic Cain occidens fratrem suum Abel cum tremore exclamavit; majora sunt peccata mea, quam ut mihi dimitti possint; Sic Pharaon, antequam leges darentur per Moysen, stimulatus lege naturæ, sua crimina sponte confessus est, Dicendo: Dominus Deus justus est, ego autem & populus meus sumus impii. Porro observandum, quod DEUS ante diluviium non aliud populorum regimen constituerit, quam conscientia judicium, solamque rationem pro Rectore reliquit, suoque spiritu instruxit & excitavit. Cum autem homines rationi amplius obsequi noluerint, sed peccata peccatis cumularint, ideo DEUS omnes præter unum virum Noa cum sua prole probum, & in virtute & pietate constantem diluivio extrinxit.

Jus naturæ à nonnullis Philosophis vel aliis viris doctis solet brutis animantibus tribui: quod autem jus naturæ brutis animantibus propriè tribui nequeat, ex sequentibus rationibus clarè demonstrat. (1) quicumque non potest distinguere inter honestum & turpe, inter justum & injustum, inter licitum & illicitum, is juris naturæ non est particeps; Ast bruta animantia id ob rationis exilium facere nequeunt; Ergo juris naturæ non sunt participia. Major per se patet, quia jus naturæ suis cultoribus absque difficili mentis operatione suppeditat discrimen honestorum & turpium, quod bruta animantia ratione destituta planè ignorant, quæ saltem inter grata sive delectabilia, & odiosa sive noxia distinguere sciunt, mediante appetitu sensitivo. Minor non indiget probatione. Ergo assertum meum manet firmum. (2) Examinemus rem nonnihil alius juxta generalem & genuinam juris naturæ definitionem. Jus naturæ est lex universalis hominum (non brutorum) cordibus sive mentibus à summo legislatore Deo impressa, secundum quam tanquam infallibilem & immutabilem normam nostras actiones examinare & dirigere debemus, ne quid contra Deum, contra proximum, & conscientiam nostram temerario ausu impiè committamus. Sic quis mortalium adeò stupidus, qui ex lumine naturæ & dictamine rectæ rationis non sciat, DEUM esse colendum, homicidium, & adulterium non esse malitiosè perpetrandum, proximo suum non esse auferendum, parentibus esse obediendum, cum hæc omnia sunt naturæ proba & damnanda, l. 42. ff. de verb. signif. Si hæc omnia brutis animantibus

tibus accuratissimâ methodo Aristotelicâ ad vitæ finem diligentis-
 simè explicaveris quasi alter Ulpianus, frustra laborabis; cum ho-
 rum nihil incurrat in sensus, sed ad intellectum & rationem pri-
 mariò referantur. Verum si brutis exhibueris appetitui vel pala-
 to eorum grata & delectabilia, per naturalem instinctum eadem
 appetent; contraria verò & odiosa pro viribus averfabuntur.
 Undè hoc percipiunt? quæso mihi dicas, forsân ex jure naturæ,
 nego, quoniam ad appetenda grata, & averfanda mala sive noxia
 non indigent ratione, quam nec habent; solus appetitus sensiti-
 vus illis ad hoc sufficit, *docente Aristotele*. (3) ut eo firmior redda-
 tur thesis, scias, quod jus naturæ totum decalogum materialiter in
 se complectatur. Ergo si velis brutis animantibus propriè tri-
 buere jus naturæ, per necessariam consequentiam fateri cogeris,
 bruta animantia jure naturæ obligari, moraliter vivere, & decem
 præcepta quadantenus observare, quod absurdum. Nam quis
 Theologorum, Jctorum, & Philosophorum salvâ conscientia,
 teste experientiâ optimâ rerum Magistrâ verè affirmare audeat,
 bruta jure naturæ diligere DEUM, homicidium & adulterium
 (elephantorum fabulam hic prætereo) tanquam vitiosos quos-
 dam actus ex lumine naturæ averfari, cum bruta non habeant li-
 bertatem agendi moralem sicuti homines &c. ut paucis me ex-
 pediam, quis ignorat, bruta animantia ob rationis exilium præcep-
 ta moralia & virtutes planè negligere, nihilque curare. Idcirco
 non video, quo pacto jus naturæ brutis propriè tribui possit: ubi
 enim bruta circa actiones suas neque justitiam observare sciunt,
 neque inter virtuosas & vitiosas actiones rectè distinguere callent,
 h. e. non examinant actiones suas moraliter, sed saltem omnia
 physicè juxta naturalem instinctum & appetitum tractant, utique
 juris naturæ non sunt participia; sic se alere, procreare sui simi-
 lem, conservare partum suum, seque contra vim quovis modo
 defendere &c. hos actus naturales bruta quidem cum homini-
 bus habent communes, considerando eos physicè; ast si eos mo-
 raliter sive in sensu civili consideremus, planè negatur; quatenus
 de actuum bonitate & malitia, justitia & injustitia quæritur; nam
 eatenus soli homini, qui sanâ ratione regitur, tribuuntur. (4) qui
 jus naturæ brutis animantibus per mentis subtilitatem tribuere,
 exercitii gratia tentant, eos nihil planè adjuvat Imperatoris Justi-

niani impropria juris naturæ definitio, in principio tituli *Inst. de jur. nat. gent. & civil.* proposita: Jus, inquit, naturale est, quod natura omnia animalia docuit; quoniam Imperatoris mens non fuit, hic defendere jus naturæ propriè sic dictum, sed improprium & analogicè tale, h. e. naturæ instinctum, quatenus natura omnibus animantibus impressit naturalem impetum sive appetitum sui conservandi, & ad debitum finem perveniendi; quatenus verò jus naturæ ad justitiam & æquitatem refertur, eatenus est hominis proprium; ob id asserit Imperator, in *l. 2. ff. de stat. hom.* omne jus hominum causa esse constitutum, (qui omne dicit nihil excludit), nam inter quos jus propriè est, vel quibus jus naturæ propriè tribuitur, inter eos & ratio, & æquum & bonum, & justitia & lex, & societas sit, necesse est, teste *Aristotele 5. Ethic. c. 10.* quæ omnia à brutis sunt aliena, quia intellectu & ratione carent, *l. 1. §. 3. ff. si quadrup. pauper. fecisse dicatur.* Ne rem ad nauleam prolixius extendere videar, paucissimis Imperatorem pro me pugnantem adhuc adduco. Expressè dicit in *§. 11. Inst. de jur. nat. gent. & civil.* jura naturalia apud omnes gentes (non apud bruta) peræque observari, esseque firma ac immutabilia, ubi brutis non tribuitur jus naturæ. Nec tria juris naturæ generalia præcepta nobiscum nata (honestè vivere, neminem lædere, & suum cuique tribuere) in *§. 3. Inst. ibid.* declarata, hominibus & brutis promiscuè præscripsit Imperator, sed saltem hominibus: quoniam bruta suas actiones juxta tria hæc juris præcepta ob rationis exilium formare & instituire nesciunt; Idcirco sic concludo; quod bruta cum hominibus commune habent: non jus, sed vis naturæ sive instinctus naturalis est: hinc quæ bruta faciunt instinctu naturæ, vel cæco impetu sine ratione & judicio, hoc faciunt homines cum ratione, quam veluti Ducem & lucem sequuntur, suasque actiones juxta jus naturæ & præscriptas leges, ceu vitæ normam cautè instituunt, ne à virtutis tramite temerè deflectentes, poenis condignè afficiantur. Ut verbo dicam, cum bruta animantia nec proæresin, nec liberum arbitrium habeant; ideo nec justè, nec moraliter agere possunt, & per necessariam consequentiam juris non sunt perita. Sapienti sat.

Jus nature haud immeritò vocatur rectæ rationis lumen, quod hominibus quasi face ardente clarè ostendit, quid ipsis in vitâ commu-

ni

ni sit agendum, quid fugiendum. Ob id solent JCti jus naturæ vocare fontem juris civilis, ex quo jus civile ceu rivulus juris naturæ profluit: hinc dicimus, sicuti rivulus per multas ambages & circuitus interdum longius à fonte recedit, virtutem tamen suam & actionem à fonte habet; ita etiam jus civile per varias ac scrupulosas rerum, causarum, & negotiorum ambages ac anfractus excurrit, se dilatat, & à fonte juris naturalis longius interdum recedit; attamen virtutem, robur, & efficaciam suam à jure naturæ ceu fonte purissimo consequitur. Quicquid igitur in thesi est contra jus naturæ, illud nomen juris non meretur; Secus est, si in hypothesi: sic jus naturæ dicit, depositum esse reddendum, jus civile interdum negat; si deponens vel furere incipiat, & gladium depositum periverit; vel si fur & dominus rem suam à depositario petat, *l. 31. ff. de poss.* Hic probè notandum, quod natura generaliter accepta dividatur in naturam naturantem, quæ est ipse Deus, & in naturam naturatam, quæ est creata; & in hoc sensu iterum accipitur vel pro universitate totâ rerum creatarum, sive pro collectione causarum naturalium, quæ secundum inclinationem & exigentiâ naturæ operantur: vel accipitur pro cujusq; rei temperamento: sic dicimus Paulum naturâ esse sanguineum, Petrum cholericum, Mævium naturâ melancholicum, & Titium phlegmaticum, &c.

Jus Romanum ratione causæ finalis dividitur in publicum & privatum. *§. fin. Inst. de just. & jure.* Ratione causæ efficientis dividitur in tres principales partes, ex quibus constat, ut (1) in jus naturale, (2) jus gentium, & (3) jus civile in specie sic dictum; nam ex triplici hoc jure omnia legum præcepta sunt desumpta; quoad maximam tamen sui partem ex jure naturæ & gentium est haustum. Antiquissimi enim JCti Papinianus, Ulpianus & alii, quæ Ethnici ex lumine naturæ & dictamine rectæ rationis magna illa jurium Rom. oracula mâturo judicio depromserunt. Idcirco Hugo Grotius meritò vocat antiquos JCtos & juris Justiniani Conditores, æquitatis studiosissimos, qui justiciam continuò excolendo, æquum ab iniquo separare, licitum ab illicito discernere, accuratè noverunt, *vide Grotium libr. 2. c. 7. §. 9. de jere belli & pacis.* hinc est, quod nullus liber in toto terrarum orbe unquam exstiterit, in quo plures & insigniores casus de omnibus materiis proponuntur ac decidentur, quàm in jure Romano. Nec minimum est *jus R.*

ornamentum, quod lingua Latina tam comptè in eo sit observata, ut de illo haud iniquè dicatur; quod si lingua Latina per temporum injuriam in metam verteretur barbariem, ex solo corpore juris restaurari posset. Cæterum jus R. habet 5. partes, (1) pars sunt constitutiones, sive prima elementa juris, (2) Digesta, quæ sunt quasi commentarius Institutionum, (3) Codex, (4) Novellæ (scilicet Constitutiones) & (5) Jus feudale. Hæ 5. juris partes diversis temporibus compositæ & editæ sunt. Imp. Justinianus duplicem Codicem & Digesta diversis temporibus conscribi curavit per JCTos Tribonianum, Dorotheum, Theophilum & alios. Priorem Codicem partim ex anteriorum Principum triplici Codice, puta Gregoriano, Hermogeniano, & Theodosiano colligere curavit (Gregorianum Codicem JCTus Gregorius ex Principum constitutionibus usq; ad Valerii Imperatoris tempora collegit. Hermogenianum JCTus Hermogenes ex reliquorum Imperatorum Constitutionibus usq; ad Constantinum Magnum collegit: & Codicem Theodosianum Imperator Theodosius per JCTos colligere curavit). Partim Justinianus Imp. priorem suum Codicem ex suis constitutionibus per Tribonianum, Dorotheum, Theophilum & alios magni nominis JCTos collegit, & concinnavit anno Christi 529; postea anno 530 digesta ex antiquorum JCTorum libris per eosdem JCTos cum maxima lucubratione colligere & concinnare, sed nondum edere curavit Imp. Justinianus; & Institutiones juris demum anno 533 editæ sunt, & paulò post ipsa etiam digesta edita sunt & confirmata. Tandem ad multas JCTorum controversias & varias opiniones in jure tollendas, alterum Codicem repetitæ prælectionis edi jussit anno 534, qui priore longè perfectior & correctior est: nam 50 decisiones, & alias adhuc novas constitutiones huic Codici novo inseri jussit, quibus maximæ JCTorum controversiæ sunt decisæ. Hoc novo Codice, quem repetitæ prælectionis vocant, adhuc hodiè utimur. Novellæ (scil. constitutiones) quoad maximam sui partem origine fuerunt græcè conscriptæ; quædam tamen originaliter latinè, ut Novella 9. 11. 23. 62. 143. & 150. Novellæ demum post mortem Imp. Justiniani in unum corpus collectæ sunt, in quæ novem collationes distributæ; & sunt numero 168 novellæ. Has Novellas in orientali imperio Rom. conscriptas per aliquot secula ignoravit Italia, ceu occidentale imperi-

perium Rom, ubi lingua græca seculo 6 & sequentibus non floruit; quo factum, ut Romani sæpè dicere consueverint, hæc græca sunt, quæ neque legi, neque intelligi possunt; postea verò seculo 12 in linguam latinam translatae sunt Novellæ. Ex his Novellis tanquam authenticis integris summatim depromsit Irnerius Jctus excerptas authenticas, easquè Codici Justiniano repetitæ prælectionis inseruit, ac singulas plerumque annexuit illis constitutionibus, quibus per Novellas (scil. constitutiones) derogatur, vel etiam aliquid additur, vel quædam omninò abrogantur, &c. Jus feudale (sive consuetudines Longobardicæ) privato studio est conscriptum ex prudentum observationibus, & seculo 12 anno 1168 à Jcto Hugelino corpori juris Romani annexum est. Hoc jus feudale semper manet jus non scriptum; ratio est, quia nunquam expresso Majestatis sive Imperatoris consensu est introductum, vel approbatum, & promulgatum; sed saltem tacito Imperatoris consensu, ut in imperio ob utilitatem vigeat: sicuti hæc 5 juris partes diversis temporibus sunt elaboratæ, ita diversa methodus & ordo tractandi in singulis partibus est observatus; nam alius ordo & methodus in Digestis, alius in Codice, alius in Novellis, alius in institutis, & alius in jure feudali invenitur, nam (1) Digesta dividuntur in 50 libros, & quilibet liber in cerros titulos, & tituli in paragraphos. (2) Codex dividitur in 17 libros, & libri in titulos, & tituli in paragraphos. (3) Institutiones dividuntur in 4 libros, &c. (4) Novellæ confuso ordine tractantur, suntquè 169, & (5) Jus feudale in 2 libros dividitur.

Jus non potest constare, nisi sit aliquis juris peritus, per quem possit quotidie in melius produci, l. 2. §. 12. ff. de orig. jur. & qui singulas actiones humanas rectè ad jus applicare sciat.

Jus patronatus est jus præsentandi Sacerdotes Ecclesiæ idoneos, ab Episcopo instituendos: hoc jus patronatus acquiritur ex dotatione, fundatione, & ædificatione Ecclesiæ, ut si quis universam Ecclesiam fundavit, aut eam extruxit, vel dotavit, c. 25. X. de jur. patronat. Hoc jus patronatus translatum est à profanis ad sacra, à personis ad res l. 29. ff. de oper. libert. nam libertus olim patrono, à quo erat manumissus, operas præstare obligabatur, in signum gratitudinis pro accepto manumissionis beneficio; quod hodiè cessat, expiratâ inter Christianos servitute antiquâ.

- Jus patronatus** generaliter consideratum tripliciter accipitur (1) jus patronatus datur patronis erga liberos propter beneficium manumissionis *t. ff. de obseq. parent. & patron. prestand.* (2) jus patronatus competit Advocatis erga clientes, ideo Advocati dicuntur causarum controversarum patroni *caus. 15. q. 2. can. 2. &* (3) maxime proprium prout superius descriptimus.
- Jus permittens**, quod nihil expresse jubet, vel vetat, versatur circa actus indifferentes, qui in se turpitudinem moralem non continent, sed hominum arbitrio impune sunt commissi; quales actus sunt maris & foeminae conjunctio, testamenti factio, libera rerum suarum administratio & alienatio &c. *l. 7. ff. de legib.*
- Jus quaesitum** nemini regulariter ne quidem a summo Principe justè auferri potest, *l. 13. §. 1. ff. commun. praedior & l. ult. ff. de pact. ratio est*, quia id, quod nostrum est, sine facto nostro (sive sine voluntate nostra) ad alium transferri non debet, *l. 11. ff. de R. J.* Quod si verò reipubl. salus vel necessitas interdum contrariam suadeat, vel jubeat, aliud dicendum est; silus enim populi suprema lex esto. Idcirco tempore belli potest Princeps ex urgente causa totum suburbium, vel quasdam civium aedes extra vel intra civitatem ad defensionem urbis licitè diruere, vel concremare; quia ex duobus malis inevitabilibus minus est eligendum, ne urbem occupet hostis. Sic etiam tempore pacis potest Princeps pro dilatandis fossis civitatis vel extruendo propugnaculo, unius vel alterius civis aedes destruere ut civitas eo firmior & securior reddatur *l. 14 C. de operib. publ.* pretium tamè civibus pro destructis suis aedibus in tali casu est refundendum, ne praeter omne meritum ad incitas injustè redigantur. *l. 15. §. 1. ff. de rei. vind.* eo etiam sine vicinis ob publicam utilitatem ad refectionem putei publici in commune pro quota contribuere obligatur, etiamsi eo nunquam utatur, nec uti velit.
- Jus representationis** propriè tantum habet locum in descendentes, qui mortuos parentes fictè repraesentant: non verò in ascendentes. Ast in collateralibus eatenus saltem, quatenus filii fratrum cum patris concurrunt, *Novell. 118. c. 3.* Ergo filii fratrum inter se cessante jure repraesentationis in capita, h. e. aequaliter succedunt, *l. pen. C. de legitim. hered.*
- Jus summum** est summa injuria, h. e. jus quod secundum rigorem & verborum apicem, & non ex aequo & bono commodam accipit inter

interpretationem: igitur in omnibus rebus, quantum honestè fieri potest, semper ad æquitatem est confugiendum; ne quis per juris rigorem iniquè lædatur *L. 8. C. de judic.*

Justitia est constans & perpetua voluntas, jus suum cuique tribuendi; in hac definitione ponitur metonymicè effectus pro causa; quatenus voluntas hominis ad constanter, perpetuò, & justè agendum informatur: aliàs proprium *Justitiæ* genus est, habitus: cum *justitia* sit virtus, quæ per habitum & crebras actiones acquiritur, (beati qui esuriunt & sitiunt *justitiam*, *Matth. 5.* qui in viis *justitiæ* ambulant). Hinc quoties in jure de constantia loquimur, quod is dicatur justus, qui constanter & perpetuò justè agit, hoc in sensu morali intelligendum, quatenus constantia in hominem cadit; nam nullus adeò virtuosus est, qui nunquam à virtutis tramite recedit. Exempla habemus in Sanctissimis viris, Davide, Salomone, Loth, &c. quorum ille erat vir secundum cor Dei, iste sapientissimus & hic justissimus, & tamen gravissimè peccaverunt, &c. Ideò dicunt Philosophi & JCti, quod non æquè in moralibus, sicuti in naturalibus punctum accuratè invenire liceat, e. g. quando de virtutè dicitur, quod in medio consistat; quis mortalium illud medium, inter excessum & defectum positum, tanquam punctum agendo tam accuratè observare, & quasi acu tangere potest, ut in nullo planè à puncto illo recedere videatur. Nemo enim summi boni fastigium adhuc ascendit. Ad hoc respexit Aristoteles, dum inquit, punctum virtutis consistit in cognitione, non autem in operatione. Hic datà occasione quæritur, an JCtus *justitiam* sic consideret, uti *Ethicus*? Resp. negando, quia *Ethicus* exactissimam omnium virtutum requirit consonantiam, quæ in his terris æ fragili mortalium statu non reperitur, sed Philosophis tantum fingitur. Contra JCtus talem *justitiam*, virtutumque consonantiam requirit, qualis in humanà imbecillitate existere potest. Hanc etiam ob causam à JCtis leges imperatoris autoritate & jussu sunt lætæ, ut bonos (non omnibus numeris & absolutè tales, sed quatenus bonitas in hisce terris in homines cadit) faciat cives, dirigendo, obligando & coercendo. Hac legum coactione maxima hominum pars, quibus illicitus malorum perpetratorum natura inest pruritus, pravaque inclinatio, è virtutis tramite recedere veretur, ac graviter peccare desistit. Ast reliqui natura ad virtutis

tis exercitium proni, præmiorum exhortatione, & spe secundum legum præscripta melius vivunt. Hic probè notandum, quòd ad justitiæ habitum acquirendum, tria necessariò requirantur, (1) ut quis sciens agat; nam sicuti errantis nulla est voluntas, ita nec justè quis agit, nisi hoc faciat ex certa scientia, (2) requiritur, ut id ex προαυξησιν, h. e. ex certa animi destinatione & firmo proposito agat, & (3) ut idem perpetuò agat; attamen perpetua hæc actio non ita intelligenda est, acsi justus noctes atque dies justitiam actu exercere teneatur, sed ut tunc saltem exerceat, ubi opus erit; quia justitia non est habitus in actu exercito semper consistens, sed in actu signato, non semper agens, sed habens agendi potentiam, mediis & causis ad habitus exercitium præexistentibus; quo sensu juxta omnium virtutum particularium complexum Aristides dicitur justus. Contra mercator civiliter dicitur justus, qui non defraudat emtores in mercibus venditis, licet reliquas virtutes morales negligat. Causa efficiens justitiæ principalis est Deus, Autor omnis boni ordinis, Rom. 13. nam ut oculus videat, & auris audiat, dominus facit utrumque Proverb. 20. (2) est mens humana de legum autoritate, & cultu ex justitia naturali verè judicans, & voluntas libere & constanter obediens honestis legibus, & imperans externis membris, ut cum hac legum norma congruat. Materia circa quam, sunt omnium virtutum objecta. Forma est obedientia, seu actionum omnium cum legibus ac ratione convenientia. Finis est, ut civilis hominum societas in pace & tranquillitate conservetur, ne delictorum impunitas effrenem malorum audaciam in bonorum perniciem inique adjuvet.

Justitia in jure dicitur virtus universalis, ad omnes virtutes se extendens; *Novell. 69. pr.* quia observat illud, quod secundum quamlibet virtutem est justum, & quod contra quamlibet virtutem est, sive est injustum, id carpit ac reprehendit; Hinc jura civilia juxta primum juris præceptum, utpotè *honestè vivere*, hominem instruunt, quomodo temperanter, fortiter, mansverè, honestè & virtuosè vivere debeat, ne contra virtutem unam vel alteram injustè & viciosè agat. Ut verbo dicam, Leges nihil aliud sunt, quàm præcepta & regulæ virtutum, secundum quas quilibet civis bonam vitam instituire, & actiones suas dirigere in vita civili debet. Cæterum justitia in genere considerata, dividitur in universalem & parti-

particularem; de illa superius diximus. Hæc verò scilicet particularis justitia iterum est duplex; distributiva & commutativa; Justitia distributiva versatur circa præmia, & pœnas secundum merita, & qualitates personarum, juxta proportionem geometricam distribuenda; quoniam teste Cicerone nulla domus, multo minus respubl. quietè stare posset, si in ea nec rectè factis præmia exstarent, nec supplicia peccatis, h. e. nisi per justitiam distributivam præmia civibus bonis, & pœnæ malis sive delinquentibus irrogarentur. Idem nobis summus Legislator DEUS suo exemplo comprobatur in promulgatione legis Divinæ; ubi hominibus probis promissionem præmiorum, & malis comminationem pœnarum facit, *Exod. 20. v. 5.* Ego Dominus DEUS tuus, DEUS Zelotes, vitans iniquitatem Patrum in Filios, in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me, (& vers. 6. itidem pergit) & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Quod DEUS misericors eo sine fecit, ut boni per benigna promissa & præmia ad obedientiam invitentur; sed mali per severas minas & pœnas ab inobedientia deterreantur. Justitia commutativa versatur circa contractus, juxta proportionem arithmeticam, remoto omni personarum respectu; quia illa proportionem rei ad rem tantum considerat; quare autem æqualitas in contractibus, & inæqualitas in præmiis & pœnis concedatur, ratio est, quia personarum respectu qualitatum & delictorum magna est differentia. Ob id idonei & docti neglectis indoctis & minus idoneis ad officia publica promovendi sunt, *l. 14. §. 3. ff. de muner. & honor.* Sic etiam in pœnarum illatione mitius impubes & minor puniuntur, quàm homo perfectæ ætatis & judicii *l. 108. ff. de R. J.* item Nobilis mitius, quàm plebejus, nisi delictum sit capitale, &c.

Juvenes dociliores sunt senibus, l. 37. ff. de edilit. edit. quia major alacritas & vigor ingenii in illis, quàm in his deprehenditur; major etiam in illis est memoria.

L Atrones & prædones id faciunt in terra, quod faciunt in mari pyratæ, navigantium securitatem scelestè turbantes; naves pyratice vulgò vocantur *Seerduber, Schiff/ antb. navigia C. de furt.*

Legati Electorum in comitiis præsitè non occupant Principalium suorum locum, sed Elector præsens absentis Electoris legato semper

Hh

per

per præfertur; quia legati Electorum semper ultimum inter Electores locum consequuntur; præferuntur tamen aliis Principibus, quia hi ex secunda saltem classe sunt. In ipsis etiam Comitibus Imperatoris Caroli quinti Legatus Fratri suo Ferdinando ob præsentiam est postpositus.

Legatorum securitas. Qui Legatum hostium injustè pulsat, contra jus gentium facit; ratio est, quia legati ubique terrarum habentur sancti, *l. fin. ff. de legation.* & quidem ob rerum publicarum necessitatem & utilitatem, ut de negotio pacis, induciarum, vel foederis commoda detur occasio inter disidentes per Legatos conferendi, colloquendi, & per consequens bellum componendi, animosque irritatos plenè conciliandi. Ea de causa Legatus quoque vocatur vox Regum, lingua salutis, foederis orator, pacis via, terminus iræ, semen amicitiae, belli fuga, litibus hostis. Quod si tamen Legatus in alieno territorio maliciosè & atrociter delinquat, in eum justè animadverti potest, *l. 24. ff. de judic.* attamen in ejusmodi casu magnà prudentiâ opus est, ne Majestatis supremæ Principis, à quo Legatus est missus, temerè violetur, indeque multum mali & diffidii oriatur. Legatus Gallicè vocatur Ambassadeur, & Italicè Ambasciatore, quem si absolutus Princeps ad alium Principem mittit, vocatur Legatus etiam Gesandter; Si verò eum ad subditos suos mittat, vocatur Commissarius. Legatus in lingua Gallicà egregiè describitur; celui qui est élu par le Prince pour aller vers autres Princes, représenter sa personne, & y traiter les affaires, plus par les forces d'un bon entendement, & celles du bien dire, que non à main armée, si le cas m'y eschet, & aussi pour observer les actions & deportemens de celui, ou ceux, vers lesquels ils est envoié, pour joué dignement sa personnage en un theatre, ou il y a tant d'yeux claire voyans.

Legatum est donatio quædam à defuncto relicta, ab herede præstanda. Ubi duo subjecta relativum & correlativum probè consideranda sunt. Subjectum relativum, nimirum qui legare potest, est is, qui jus habet testamenti condendi. Subjectum correlativum, cui legari potest, est is, qui in testamento heres institui potest. Cæterum ut videas, quomodo testamentum à legato differat, paucis percipe. Testamentum est modus acquirendi universalis, quo res universæ, sive tota hereditas acquiritur. Legatum verò est

mo-

modus acquirendi particularis, quo res singulares acquiruntur: ea de causa heres ex testamento fit universalis successor, & legatarius fit saltem particularis successor, qui in certas saltem particulares res succedit. Legata sunt testamentorum appendices, l. 36. ff. de legat. 2. Causa efficiens legati est benigna testatoris voluntas, l. 1. C. commun. de legat. Causa impulsiva ratione diversarum personarum est diversa; nam in personis sanguine conjunctis est ipsa necessitudo & propinquitas, l. 25. ff. de liber. & posth. hered. instit. sed in extraneis est aliquod legatarii meritum, quod legatam commovet ad donandum legatario aliquid, l. 9. ff. pro socio. Materia circa quam versantur legata, sunt res & facta honesta, & legatario utilia §. 21. Inst. de legat. Forma legati est, potest quis quovis modo alteri legare aliquid, si id saltem fiat in presentia §. testium; l. 22. C. de fidei commiss. & pure & in diem, & sub conditione legare potest, l. ult. C. de codicill. Finis legati est, ut benigne fiat legatario, in quem utilitatem & lucrum aliquod confert legans sive testator, l. 9. ff. pro soc. quia legatum est titulus lucrativus; ideo etiam vocatur donatio, §. 1. Inst. de legat. Effectus legati est, quod statim à morte testatoris dominium in legatarium per juris fictionem immediatè transeat, l. 66. ff. de furt. ideo ad legatum post mortem testatoris tanto facilius consequendum, legatario triplex datur actio, (1) est actio personalis, quæ ex jure ad rem ex quasi contractu illi competit: heres enim adeundo hereditatem tacite obligat legatariis & creditoribus, §. 5. Inst. de obligat. ex quasi contractu. (2) est rei vindicatio, quæ illi ex dominio rei legatæ competit, l. 23. ff. de rei vindicat. & (3) est actio hypothecaria, ex jure hypothecæ; quoniam legatarius pignus tacitum & legale habet in omnibus defuncti bonis, etiam in ipsa re legata, §. 2. Inst. de legat. l. 1. C. commun. de legat.

Legatum. Cessante causa finali ipsius legati, ipsum legatum cessat, & expirat, quia causa finalis in legatis tacitam in se continet conditionem, quæ deficiente extinguitur legatum, & ad heredes redit, l. 75. pr. ff. ad Sctum Trebell. e. gr. si testator in suo testamento juveni studiorum causa legaret mille imperiales, & juvenis legatarius postea non vult amplius excolere studia, cessat legatum, quia causa finalis & tacita conditio cessat, nim. si studia excoluerit. item si testator juveni mille legaret ad certam virginem ducendam in uxorem,

rem, quam juvenis postea ducere non vult, quo casu expirat legatum, l. 2. C. de his, quæ sub modo.

Legatum quod sub conditione legatur, id non statim debetur, & per consequens ante conditionis eventum peti nequit, l. 41. ff. de condit. & demonstrat. Ratio est, quia conditio nihil ponit in esse ante conditionis impletionem.

Lege Cornelia tenetur, qui causam mortis præbuit directè, immediate, doloque malo, l. 15. & l. 7. ff. ad L. Cornel. de sicar. Secus est, si ex culpa, vel indirectè remoto dolo, d. l. 7. quo casu delinquens mitius punitur. Verùm sicuti culpa est varia, nimirum triplex lata, levis & levissima, ita etiam variè committitur; Ob id Judex prudens non uniformem semper pœnam delinquentibus dicitur, culpa enim lata majorem pœnam, quam culpa levis, & hæc gravio-rem pœnam, quam culpa levissima exigit; Ratiò est, quia pœna delicto semper commensuranda est, ne Judex quid durius aut remissius constituat in pœnis infligendis, quam causa delicti deposcit, l. 11. ff. de pœn. cap. 5. vers. illud autem de pœnis in 6to & caus. 24. q. 1. can. 21. Sic ob incendium parvum levissimâ vel levi tantum culpa commissum, delinquens multâ pecuniaria, vel carceris pœnâ afficitur, prout Judici æquum videbitur; Si verò ex lata culpa incendium magnum excitaverit, relegationis vel fustigationis pœnam meritò patitur, l. 3. §. 1. ff. de offic. Præf. vigil. hanc quoque pœnam sustinuit auriga quidam Lipsiæ, qui in itabulo hospitii ob ebrietatem candelam negligenter custodiens, magnum excitavit incendium. Contra ob incendium dolosum pœna mortis habet locum, & damni illati restitutio &c.

Leges debent ad conditionem rerum humanarum, & ad statum rei-
publ. geniumque populi accommodari, quia omnes leges à sum-
mis potestatibus ad utilitatem & salutem rei-
publ. conduntur, ut pax & tranquillitas inter cives conservetur; idè pulchrè dicit
Imperator in *Novell. 111. pr.* quod medicamenta morbis, hoc
jura sive leges præstant negotiis humanis ad tollenda mala, cum
omnium legum & juris finis sit justitia, ut suum cuique tribuatur,
& ut omnibus in republica tranquillè vivere liceat. Primis qui-
dem mundi temporibus neque leges certæ, neque imperium ul-
lum erat constitutum; quia tunc temporis non magna hominum
erat multitudo, nec malicia hominum tam magna, & per conse-
quens

quens delicta non erant frequentia: Ast crescente hominum multitudine & malitiâ, crescere coeperunt delicta; ideo legibus, imperio, & Magistratibus opus erat, ad mala hæc compescenda & refrænanda.

Leges in republ. benè constitutâ non faciliè mutandæ sunt, ob varia pericula indè emergentia; Ratio est, quia legum correctio mutationem morum introducere solet, & mutatio morum gignit subitam quandam novitatem, quæ novitas rempublicam miserè movere & perturbare solet, *Aristotele teste*. Ideo correctio vel mutatio legum non faciliè & temerè, sed ob evidentem saltem reipublicæ utilitatem fieri debet, *l. 2. ff. de constitut. Princip.*

Leges generaliter feruntur; ratio est, quia leges ob infinitam casuum diversorum multitudinem ita scribi non possunt, ut omnes casus, qui quandoque inciderunt, in iis specialiter comprehendantur; sed sufficit, ut ea, quæ plerumque accidunt, in illis tantum continentur, *l. 19. ff. de legib.* quod enim semel vel bis accidit, Legislatores regulariter prætereunt; interdum tamen leges etiam de iis, quæ raro accidunt, agunt, ut de insula in mari nata, (quod raro accidit) quæ sit occupantis, insula verò in flumine nata, (quod frequenter accidit) eorum est, qui propè ripam prædia possident, *§. 22. Inst. de rer. divis.*

Leges & Legiones (sivè arma) sunt duo brachia mundi, quæ duo sibi invicem mutua opera præstare debent; quoniam arma sine legibus non possunt esse tuta, *l. 3. §. t. t. ff. de re milit.* neque leges sine armis possunt esse salvæ, *l. 68. ff. de rei vind.* Hæc duo fuerunt maxima Romanorum fulcra, & incrementa, quibus totum terrarum orbem sibi subjecerunt, armis constringendo eum, & legibus conservando; sine legibus enim nulla stare, vel florere potest respublica. Ideo dicit Justinianus in proœmio Institutionum: Imperatoriam Majestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam, ut utrumque tempus tam bellorum, quam pacis rectè gubernari possit; quoniam legibus non minus, quam armis defenditur, & conservatur respublica, *l. 14. C. de advocat. divers. judic.* imò leges in ipsa arma imperium habent, *Novell. 25. c. 5.* dum leges regunt, & arma leges tuentur. Ergo cedant arma togæ. Hinc S. Augustinus regna absque legibus & justitia vocat magna latrocinia. Attamen ante diluvium DEUS

non aliud populorum regimen constituit, quàm conscientiaè judicium, neque alias leges tulit, quàm solam rationem ceu actionum humanarum normam hominum cordibus inscripsit, ut ex lumine naturæ discrimen honestorum & turpium piè observarent.

Legis autoritas. Non exemplis, sed legibus judicandum est, *l. 13. ff. de sentent. & interlocut. omnium judic.* quia potior legum ratio, quàm exemplorum est habenda. Ergo si quis dixerit, quia pater tuus, vel Sacerdos hoc facit, ideo item tibi facere licet; negatur consequentia; Ratio est, quia patris vel Sacerdotis exemplum potest esse tale, ut naturalis æquitas vel lex, aut sana ratio tibi contrarium svadeant: cum illi ut homines errare vel peccare possint. Ea de causa JCtus Celsus à patris sui sententia licitè recessit, *l. 3. ff. de condit. caus. data.* Ob id rectè dicit Imperator *in l. 12. ff. de offic. Presid.* non spectandum est, quid Romæ fiat, sed quid fieri debeat.

*Legis virtus est imperare, vetare, permittere, & punire, l. 7. ff. de legib. h. e. leges eo sine sunt latae, ut (1) imperent sive jubeant, quæ sint facienda, ut subditi honestè, piè & quietè in republ. vivant. (2) ut vetent, quæ sint omittenda, ut subditi vitia & crimina sub acerbissimarum poenarum minis in reipublicæ tranquillitatem, & omnium proborum civium salutem pro viribus fugiant; (3) ut permittant indifferentia, quæ nec propriè virtus, nec vitium sunt, sed ea absque ullo crimine agere licet, dum moralem turpitudinem non contineant. Sic licet interesse nuptiis, cum virginibus saltare, (si modò palpationes & oscula libidinis incitamenta omittantur) res suas pro arbitrio vendere, condere testamentum, inire matrimonium, &c. (4) ut puniantur contumaces, & delinquentes, ne eorum excessus trahatur in exemplum, sicque pessimè perturbetur reipublicæ tranquillitas cum gravissima proborum civium læsione, *l. 13. ff. de offic. Presid.**

Legitima in hereditate vocatur ea portio, quam parentes jure naturæ debent suis liberis, intellige tempore mortis; Ratio est, quia à patre vivo liberi non possunt petere legitimam; nec vice versa parentes à liberis adhuc supersùtibus legitimam petere possunt: hæc legitima liberis regulariter debita pro numero liberorum est diversa. Si pauciores quàm 4. sint liberi, legitima hodiè est triens, sive

sivè tertia pars hereditatis: (olim fuit saltem quadrans.) si liberi sint plures, legitima eorum est semis sivè sex unciarum, (h. e. dimidia hereditatis pars) e.g. pater testator in bonis habet 12. millia florenorum, & duos habet filios, legitima ipsis debita est 4. millium florenorum, quo casu quilibet accipit duo millia, *Novell. 18. auth. novissima, C. de inoffic. testam.* Ast si idem testator habuisset 6. liberos, quilibet accepisset mille, quia plures quàm 4. liberi accipiunt semissem, sivè dimidiam hereditatis partem. Ex opposito legitima parentum nunquam est semis, sed semper triens, quia nemo plures quàm duos parentes habere potest. Si liberis vel parentibus in testamento legitima absque justa causa non relinquatur, possunt testamentum per querelam inofficiosi testamenti impugnare, vide t. ff. de inoffic. testam. in *Medulla mea Justiniana ad ff. Parisiis impressa.* fratres & sorores legitimam tunc demum prætere tendere possunt, si demortuus frater personam surpem instituerit heredem, §. 1. *Inst. de inoffic. testam.*

Lenocinium est delictum nefarium, quo quis ex publicis scortationibus, adulteriis, vel stupris sibi quæstum fordide facit, dum meretrices, uxores, vel virgines quæstus gratia ad illicitum venereum actum malitiosè adducit; Justinianus Imp. ut maximus castitatis patronus, & lenonum acerrimus osor, lenones scorta fordide & impiè alentes ultimo supplicio affici jussit, *Novell. 14. C. 1.* ut hoc lenocinii malum è republ. Romana tollere posset: nam si non essent lenones, nec tot adulteria & supra committi possent; sicuti tot latrones in republ. existere non possent, si nulli forent latronum receptatores, apud quos in aliorum fraudem latere possent.

Lex in genere alia est divina, alia humana. Illa Deum immediatè habet autorem; hæc mediatè hominem habet autorem; lex Divina iterum est duplex, (1) nata & (2) lata. Lex Divina nata dicitur propriè lex, sivè jus naturæ; ast lex Divina lata est triplex, *Deuter. 6. v. 1.* (1) est lex moralis, (2) ceremonialis, & (3) lex forensis. lex Divina lata moralis est lex universalis, omnes omninò homines in conscientia obligans, quæ est præceptum de moribus hominum, immutabilem Dei voluntatem & immotam æternæ justitiæ regulam continens, omnesque homines sine discrimine obligans, ut piè, justè, & sobriè vivant. *Exod. 20. Deuter. 17.* Hæc lex in prima creatione mentibus hominum à Deo est inscripta, & longè

longè post in Decalogo à Moïse repetita, ac specialius declarata : lex enim moralis cum lege naturæ & dictamine rectæ rationis consentit, *can. 1. distinct. 1. & Rom. 2. v. 14.* consistit principaliter in Dei cultu, parentum reverentia, & dilectione proximi. *d. c. 17.* Lex Divina lata ceremonialis est præceptum de ceremoniis & ritibus circa cultum Divinum, *Levitic. c. 1. & seq.* quæ nos hodie non obligat, sed Judæos; Lex Divina forensis sive judicialis est præceptum de regimine politiæ Judaicæ, de forma actionum civilium & judiciorum in eadem politica; lex hæc forensis partim inservit legi morali, & eatenus hodiè nos obligat; partim inservit ceremoniali, & eatenus nos non obligat, sed per Christi Salvatoris nostri adventum est sublata. Ultimæ duæ legis Divinæ species, puta ceremonialis & forensis, leges saltem positivæ, & non naturales vel morales sunt, quas Judæi in omnibus & per omnia adhuc strictè observare volunt.

Lex omnis continet commune præceptum, omnes subditos in conscientia obligans, *l. 1. ff. de legib.* lex enim suâ naturâ est generalis. *l. 3. §. 5. ff. de sepulch. viol.* & est omnium actionum humanarum mensura. Ideo etiam lex vocatur regula justî & injusti, præceptrix faciendorum, (quæ bona sunt) & prohibitrice non faciendorum, (quæ mala sunt) *l. 2. ff. d. t.* hinc lex imperat justa, vetat injusta, sive mala, & contumaces & delinquentes punit, *l. 7. ff. ibid.* eo quoque respectu lex vocatur Magistratus mutus; contra Magistratus vocatur lex loquens, quia jurare cogitur, se secundum leges justitiam administrare & imperare velle. Hic nota. Cornelius à lapide in sacris literis collegit 218. præcepta affirmativa, quot sunt membra in corpore humano; & 365. præcepta negativa, quot dies sunt in anno. Illa jussit Deus fieri, hæc verò jussit omitti.

Lex. Nemo potest condere legem universalem, nisi supremam in republ. habeat potestatem, h. e. Majestatem, *l. fin. C. de legib.* Sed leges particulares & statuta possunt civitates, collegia, & alii sibi condere, salvis tamen legibus universalibus.

Lex. Quæcunque negotia, contractus, testamenta, legata &c. fiunt contra leges, habentur irrita & nulla; quia Imp. Justinianus in *l. 5. C. de legib.* dicit, nullum pactum, nullum contractum inter eos videri volumus subsecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente.

Lex.

Lex. Erubescimus absque lege loqui *Novell. 18. c. 5.* Ratio est, quia nihil sine juris autoritate temerè est asserendum. Excipe casus, quoties naturalis ratio allegatur, nulla legum allegatione opus est, cum ratio naturalis sufficiat.

Lex. A legis verbis regulariter non est recedendum, *l. 69. ff. de legat. 3.* Excipe, nisi manifestum sit, loquentem aliud sensisse, & à verborum significatione propria recessisse; Ratio est, quia mens dicentis prior & potentior est, quàm vox *l. 7. §. fin. ff. de supel. legat.* iniquum etiam foret, ut actus (sive verba) agentium deberent ultra vel contra eorum intentionem operari.

Lex Regia. Initio Urbis Romæ Reges omnem habuerunt potestatem, *l. 2. §. 14. ff. de orig. jur.* tunc temporis nullæ erant leges scriptæ, vel latæ, *Tacito teste.* Sed Regum placita habebantur pro lege, omniaque manu regia gubernabantur. Exactis autem Regibus populus Romanus Majestatem habuit, idcirco etiam à Consulibus ad populum erat provocatio; nam Consules R. in jussu populi Romani in caput civis R. animadvertere non poterant, h. e. non poterant civem R. capitaliter punire, sive ultimo supplicio afficere *l. 2. §. 16. ff. ibid.* tanta tunc temporis erat populi R. libertas & autoritas. Ast successu temporis, cum ob ingruentia bella civilia & perturbatum reipubl. Romane statum populus coactus fuit, eligere sibi Principem Augustum, cui omnem potestatem & jus dedit, *d. l. 2. §. 12.* Sic lege Regia latâ populus R. omne imperium & potestatem privativè (non autem communicativè, nisi quatenus Augustus ex politica ratione Senatui Romano quædam jura minora administranda gratiosè concesserit, ad ambiendum eorum favorem) in Augustum transtulit, *§. 6. Inst. de jur. natur. gent. & civil.* Ergò tempore Augusti lex Regia lata est, & non tempore Regum Romanorum.

Libellus actionis, (quem actor una cum citatione reo transmittere cogitur, ut se ad defendendum præparet) est brevis & ordinata scriptura, claram actoris (vel accusatoris) intentionem, causam & actionem (accusationem) complectens, & contra adversarium necessariò aliquid inferens & concludens: vel est brevis scriptura, actoris petitionem, causam, & actionem contra reum continens, *c. fin. X. de libell. oblat. l. 3. C. de edend.* libellus debet continere (1) nomen judicis, coram quo reus comparere debet, (2) nomen

actoris & rei, (3) rem, quæ petitur, & denique (4) causam petendi, quæ in actione reali est dominium, vel quasi; & in actione personali est obligatio ex contractu, vel delicto orta. Libellus omnis juxta versum sequentem est examinandus: *quis, quid, coram quo, quo jure petatur & à quo*. Libellus est truncus arboris judiciarii (hoc est fundamentum judicii) nam sicuti truncus rigat totam arborem, ita libellus rigat totum processum. Ad eum referuntur omnes actus, undè & probationum articuli ad libelli formam sunt accommodandi; sententia quoque juxta eum ferenda, *l. fin. C. de fidei commiss. libert.* Ergo si libellus omittatur, totus vitatur processus, & declaratur nullus: libellus regulariter formatur ad instar syllogismi; nam causa petendi ponitur loco majoris; narratio facti, loco minoris, & in conclusione instituitur petitio; interdum etiam enthymemate proponitur libellus, hoc est, syllogismo imperfecto, in quo major propositio, seu justa petendi causa omittitur. Libellus debet esse dilucidus, certus & concludens, non incertus, generalis, nec alternativus aut obscurus; cujus maxima virtus in apta petitione collocata est.

Liberi. Quinque liberi simul ex unâ muliere nasci possunt secundum Aristotelis mentem. Rationem addit, quia vulvæ mulierum totidem receptacula habere possunt; & fuit mulier Romæ, quæ quinque liberos simul peperit, *l. 36. ff. de solution.*

Liberi legitimati per subsequens matrimonium per omnia legitimis comparantur *l. 11. C. de natural. liber. Novell. 89.* Ratio est, quia matrimonium subsequens purgat omne vitium antecedens, & retrahitur ad tempus conceptionis, & nativitatis liberorum naturalium, & proinde habetur, ac si tunc matrimonium fuisset contractum, *cap. 6. X. qui filii sunt legitimi.* Idem statuendum est de liberis extra matrimonium conceptis, & in matrimonio natis, qui per omnia habentur legitimi, quod fit favore matrimonii subsequenti: quia præsumitur in tali casu consensus matrimonii concubitum præcessisse, *d. l. 11.* ut hoc remedio partus in matrimonio demum existens, omni modo conservetur illæsus, quod ex thoro legitimo & honestis parentibus sit natus. Sed legitimati per rescriptum Principis legitimis per omnia non comparantur, quia cum legitimis ad hereditatem non admittuntur, verum tunc demum ad hereditatem ab intestato veniunt, quando nulli liberi ex
legi

legitimo matrimonio existunt: attamen legitimatio hæc tollit maculam, ex illegitimo parentum coitu antea contractam.

Libertas inæstimabilis res est, *l. 106. ff. de R. J.* ideo dicit Sallustius, quod libertatem nemo bonus nisi cum anima simul amittat. Hic nota: libertas in genere est duplex, (1) rerum, & (2) personarum; libertas rerum, ut ædium illarum, quæ nulli serviunt, *l. 90. ff. de verb. signif.* est æstimabilis; quia servitutes rerum æstimationem recipiunt, *l. 12. ff. de pign. & hypothec.* at libertas personarum est inæstimabilis.

Libertas hominibus competens, in jure non debet esse vaga sine ullo honestatis vinculo, sed ad legum & juris præscriptum moderata; legumenim servitus est maxima ingenuorum hominum libertas. Hinc merito damnamus regulam, (*quod libet, licet*) à brutalibus & indomitis affectibus dependentem: loco hujus pessimæ regulæ substituimus tria universalia juris principia (1) honestè vivere, (2) alterum non lædere, & (3) suum cuique tribuere. *§. 3. Inst. de just. & jur.* juxta hæc tria ceu virtutis & justitiæ normam debemus omnes nostras actiones formare & examinare, summaque ope niti, ne in ullo datâ operâ contra hæc universalia rationis præcepta temerè peccemus; sic Dño grati, reipubl, & patriæ obediētes, proximo nostro utiles, & nobis salutes undique invenimur.

Libido tam in viro, quàm in foemina est damnanda *l. 13. ff. ad L. Jul. de adult.* attamen libido & scortatio est foedior in foemina, quàm in viro; Ratio est, quia mulier amissâ pudicitiam omnem virtutem amisit; sed vir hoc vitio lapsus melius vitam corrigere, famamque conservare potest. Assertum meum lex Mosaica affirmat, quæ lapidibus obrui jubet virginem, ab alio stupratam, si postea alii tanquam virgo nubat, eoque nomine publicè fuerit accusata. *Deuter. 22.* Contra de viro, qui antè initum matrimonium scortationi fuit deditus, nihil tale reperitur dispositum, quem uxor ideo post celebratas nuptias rejicere nequit, quia is ante initum matrimonium scortatus est; nam ob hunc carnalem mariti lapsum subsequens matrimonium non dissolvitur: uxori sufficiat, si ejus maritus post fidem conjugalem datam, nihil contra votum malitiosè committat.

Licet. Non omne, quod licet, honestum est, *l. 144. ff. de R. J.* Ergo si uxor tua post divortium commissum, ex alio filiam procreaverit; hæc quidem non est privigna tua; attamen ab ejusmodi nuptiis ob publicam honestatem abstinere debemus. Sic quamvis sponsa filii nurus non sit, nec sponsa patris sit noverca, nihilominus ab ejusmodi nuptiis abstinere decet, *§. 9. Inst. de nupt.* Ratio est, quia semper in conjunctionibus (hoc est matrimoniis) non solum quid liceat, considerandum est, sed & quod honestum est, *l. 197. ff. de R. J.* Hinc jus civile quidem dicit, quod, quicquid licitè sive justè fit, poenam non mereatur, *l. 4. C. ad L. Jul. de adult.* Sed Jus Canonicum hanc assertionem piè restringit, si nimirum licitè, sive justè factum includat non modo justitiam legalem, verùm etiam justitiam moralem, ut peccata mortalia cautè evitentur, *can. 7. X. de voto & voti redempt.* nam jus civile concubinatum licitè permittit; Ast honestas, & jus Divinum & Canonicum eundem ut illicitum, & minus honestum rejiciunt. Sic etiam multa quæ humanitas, pietas, fides & justitia ab hominibus exigunt, si omittantur, sunt extra legis civilis poenam; nemo enim propter ebrietatem, superbiam, iracundiam &c. punitur: ut ut DEO hæc crimina sint odio, & capitalia. Sic nulla lex civilis expressè jubet, secreta amicorum non eloqui, & divulgare, vel fidem inimico præstare, &c. quæ omnia & Sacra Scriptura, & canones maximoperè injungunt, & sanctè volunt, *Matth. 22. v. 36.* Ex dictis patet, quod omne honestum sit licitum, sed non reciprocè inferre possum, ergò omne licitum est honestum, absit.

Linea est series sive collectio personarum ab eodem stipite descendentiæ, gradus continens, & cognationes distinguens, & posteriores ab anterioribus discernens: estq; triplex. Prima linea est ascendentiæ, sive parentum; secunda est descendentiæ sive liberorum, & tertia est collateralis, quæ dicitur ex transverso, estque inter fratres, sorores & reliquos cognatos; gradus est de proximo in proximum cognatum, vel affinem transitus.

Lites. Judicis officium requirit, lites celeriter examinare, & decidere, ne fiant immortales, *l. 13. C. de judic.* quia reipubl. expedit, subditos habere locupletes, quos non litibus vexare convenit; intellige, quatenus licitè fieri potest; Judex enim ordinem juris interrumpere non debet, ut causam absque prævio examine incautè,

vel

vel injustè decimat, ac veritatem causæ controversæ in innocen-
tis præjudicium iniquè occultet. *c. 2. X. de sent. & re judicat.* lites
in causa civili finiuntur intra triennium; & in causa criminali in-
tra biennium *d. l. 13. C. definita* hæc tempora à litis contestatæ
tempore computanda sunt. Ideo autem longiora tempora civi-
libus causis disceptandis constituuntur, quia earum disceptatio
plerumque solet esse obscurior & difficilior. Utinam omnes cau-
sæ civiles in supremis tribunalibus intra hæc tempora, ad disce-
ptandum satis prolixa, religiosè observarentur, multorum utique
crumenis, & salutis temporali melius consuleretur, ac temporis in
liribus exercendis & decidendis compendium fieret.

Litigare. Viro honesto in judicio litigare licet, bonorum, famæ & sa-
lutis suæ conservandæ gratia; quoniam judicium, in quo lites
tractantur, est DEI ordinatio, *Deuter. 1. c. 9.* ideo cum adversa-
rio suo in judicio ob justam causam litigare permittitur, *Esai. 1.*
v. 17. nam sicuti bellum ob defensionem patriæ, religionis & bo-
norum justè gerere licet, ita in judicio ad jura & bona sua conse-
vanda litigare licet; cum lis in judicio nihil aliud sit, quàm bel-
lum forense, inter actorem & reum susceptum. Ast ob levem
causam, nimirum propter gallinam, anserem, leporem, centum
ova &c. in judicio litigare turpe est; est namque muliebre de re
minuta, vel minima litigare; longè verò sordidius & turpius est,
ob injustam causam cum alio maliciosè litigare. Cæterum hic
probè notandum, quod multa negotia humana à jure naturæ re-
cedant, quæ meritò juxta jus naturæ & divinum regularia & dis-
ponenda essent, e.gr. jus sive lex naturæ exigit ab hominibus mu-
tuum amorem & concordiam, cui nihil magis est contrarium,
quàm lis & contentio, *Matth. 9. v. 17.* ideo etiam litigare & con-
tendere, jure naturæ videtur improbum; verum quia mortales
per primorum parentum, puta Adami & Evæ lapsum, statum in-
nocentiæ miserè amiserunt, & ob id variis pravis affectibus dediti
sunt, ideo vitam sine lite transigere mortales non possunt, hinc de
meo & tuo tot in foro lites, tot querelæ, quæ in corrupto ac ma-
litoso hoc mundo ad ejus finem durabant.

Litis contestatio est actus judicialis, per narrationem causæ controver-
sæ ab actore, & responsionem rei coram iudice factus *l. 1. C. de li-
tis contest.* Hæc litis contestatio propriè dicitur negativa, aut sal-

tem implicite talis, quâ reus causam controversam ab actore narratam, vel simpliciter, & in totum negat, vel secundum quid; h. e. negat narrata, prout narratur, l. 14. §. 1. C. de judic. quia nulla litis contestatio potest fieri absque contradictione rei, sive illa contradictio fiat absolute, generaliter & explicitè, sive fiat secundum quid, & implicite; omnis enim litis contestatio posita est in affirmatione actoris, & in negatione rei, c. 1. X. de litis contest. **Wo der Beklagte des Klägers Klage widerspricht.** Priori casu contradictio fit absolute & simpliciter; Si Mævius accuset Titium homicidii, & Titius simpliciter negat, homicidium à se esse perpetratum. Posteriori casu secundum quid negat, ut, si Titius homicidium quidem fatetur, sed dicit, se id, ad corpus suum defendendum, necessitate coactum commisisse. Priori modo litem simpliciter negativè contestatur reus, sub hac formula in causa Mævii contra Titium. Nego (Titius) actionem institutam esse veram; ideo peto, me ab ea cum refusione damni & expensarum absolvi. *ordinat. camer. part. 3. tit. 13. §. und nach dem.* Posteriori modo litem secundum quid negativè contestatur, actionem sive accusationem secundum quid negando, e.g. nego narrata, prout narratur, & dico juxta accusatoris vel actoris petita fieri non debere, petendo absolutionem cum refusione expensarum, **Ich bin der Klage / wie selbige fürgebracht / nicht geständig / und sage / daß deros selben angehängte Bitte noch nicht erkant / noch gesprochen werden soll / mit Bitte mich darvon mit Erstattung der Gerichtes. Kosten zu absolviren &c.** Tutius est, ut reus, qui se quidem ex parte, non tamen absolute purgare potest, secundum quid, & non absolute neget, ne factum simpliciter negando, mendacii convictus, in poenam mendacii temerè incidat, l. 4. C. de L. Aquil. Cæterum litis contestatio est substantia judicii & litis l. un. C. de litis contestat. quæ in omnibus causis & controversiis usque adeo est necessaria, ut nec à Judice, nec consensu litigantium omitti possit. Mediante hac litis contestatione actor reum in iis, super quibus litem est contestatus, in tantum ligat, ut ei à judicio incepto, invito actore nunquam recedere liceat, sed litis finem expectare cogitur, l. 30. §. 34. ff. de judic. quod si verò reus contumaciter absit, vel taceat, lis censetur contestata. Post litis contestationem actor & reus ad disputationem procedunt, quo casu inter utrumque tanquam pugnan-

pugnantes oritur bellum civile, (der Krieg. Rechts.) Actor propositam suam intentionem probare conatur, contra quam excipit reus, eamque elidere intendit; quoniam exceptiones reorum defendendorum gratia sunt comparatae. *pr. Inst. de exception.* postea replicat actor, ut jus exceptionis resolvat & annihilat *pr. Inst. de replicat.* replicatio enim est exceptionis exclusio; deinde reus duplicat, ad tollendam actoris replicam; actor triplicat, & reus ultimo quadruplicat. Quod si litigatores ultra quadruplicam iura sua proponere velint, non sunt audiendi, ne lites in infinitum extendantur, quod Judex prohibere debet, *auth. jubemus in fin. C. de judic.* vel si reus in quadruplica sive ultima propositione quid novi proponat, quo Judicem in sui partem trahere possit, illud in judicando non debet attendere Judex; quia reus illud eo fine in quadruplica demum exposuit, vel allegavit, ut deciperet adversarium suum, cui quintuplicando ad hoc respondere non permittitur, eo enim modo actor inauditus à Judice condemnaretur, quod esset contra naturalem aequitatem. Hic porro nota: In quibusdam judiciis & tribunalibus hodiè regulariter ultra duplicam litigantibus nihil amplius admittitur; excipe, nisi Judex ulterioribus scriptis (puta triplica, vel quadruplica) opus esse judicaverit, ad dubia tollenda, & perplexitatem causae planè enodandam.

Litis contestatio. Quamvis citatio sive in jus vocatio jure civili dicitur principium omnium actionum, in judicio instituendarum, *s. fin. Inst. de pœna temere litigantium*, Judicium tamen propriè à litis contestatione demum coeptum dicitur; Ea de causa litis contestatio dicitur fundamentum, basis & lapis angularis judicii, & substantia ordinis judiciarii, *l. un. C. de litis contest. c. 27. X. de offic. & potest. judic. l. 15. ff. rem ratam hab.* quoniam citatio in sensu proprio non est pars judicii, sed saltem judicii præparatoria; dum causa controversa ante litis contestationem in disceptationem non venit, & per consequens lis de causa controvertenda prius esse nequit, quam res illa disceptanda in judicium sit deducta, & lis contestata, tunc demum litigiosa fit, *l. 1. §. 1. ff. de litigios.* Ideo litis contestatio propriè vocari solet litis exordium.

Locatio & conductio est contractus nominatus consensualis, qui solo consensu de re aliqua ob certam mercedem facienda, vel utenda, sive

sive fruenda perficitur. Hinc locare est, dare aliquid utendum vel faciendum pro certa mercede ad certum tempus: Conducere est, aliquid accipere utendum vel faciendum pro certa mercede ad præscriptum tempus *vid. t. ff. Et Inst. de locat.* Causa efficiens locationis est consensus contrahentium de re pro certa mercede utenda, vel facienda. Finis est fruitio sive communicatio rei, vel operæ, ut rerum usus inter homines sine alterius contrahentis incommodo licite communicetur pro certa mercede. Ab hoc contractu locationis differt emptio in sequentibus. (1) in emptione transfertur dominium rei emptæ in perpetuum; in locatione usus rei saltem transfertur in conductorem pro certa mercede ad certum tempus, dominio penes locatorem remanente. (2) in emptione periculum rei emptæ pertinet ad emptorem, periculum verò rei conductæ non pertinet ad conductorem, *l. 9. §. 3. ff. h. t.*

Locator & non conductor onera & tributa fundi conducti, vel ædium solvere cogitur, ratio est, quia locator propriè fruitur bonis, qui accipit pro fructibus pensionem annuam, quæ fructuum vicem sustinet *l. 38. ff. de usufruct.* qui enim pretio sive locario rei conductæ fruitur, non minus rem habere intelligitur, quam qui principali re utitur & fruitur. *vide. l. 39. ff. d. t.* Ex hoc contractu duplex oritur actio, (1) est actio locati, locatori contra conductorem competens, & (2) est actio conducti, conductori competens.

Locupletari. Nemo regulariter debet locupletari cum alterius damno, *l. 14. ff. de condit. indebit.* quia id jure naturæ & Divino prohibetur, dum sit contra dilectionem proximi *l. 206. ff. de R. J.* pro ut ex vulgari æquitatis regula satis constat, quod tibi non vis fieri, alteri ne facias: hoc pulchrè declarat Cicero, *libr. 3. offic.* alteri, inquit, aliquid iniquè detrahere, suumquè augere commodum cum alterius incommodo, magis est contra naturam, quam ipsa mors, dolor, & paupertas; nam primo tollit convictum humanum, & societatem communem; si enim ita sumus affecti, ut propter suum quisque enolumentum violet, aut spoliet alterum, dirumpi necesse est humani generis societatem, quæ maximè secundum naturam est. Ab hæc regula secundum jus civilè R. recedere licet in certis casibus. (1) Recedere licet in usucapione ob rei publ. tranquillitatem, ad evitandas varias lites; ut si Dominus in rebus suis custodiendis fuerit negligens, & alius rem bonâ fide
per

per longum tempus Domino tacente quietè possederit, dominium acquirit, quod ob reipubl. salutem conceditur, ut litium aliquis sit finis, & ne dominia rerum semper sint in incerto. In hoc casu jus Canonicum cautius procedit, ad evitandum peccatum, usucapionem & præscriptionem non aliter concedendo, nisi præscribens ab initio possessionis & semper rem bonâ fide possederit; nam quod non ex fide est, peccatum est; ob id malæ fidei possessor nullo tempore, etiamsi per centum & plures annos possideret rem alterius, præscribit. *cap. ult. X. de præscript. (2)* datur recessus vel exceptio ab hac regula in exceptione non numeratæ pecuniæ; hanc exceptionem chyrographum dans creditori intra biennium continuum opponere debet, se non accepisse pecuniam; elapso autem biennio præsumtus creditor jure civili licitè locupletatur cum alterius injuria, *t. Inst. de liter. obligat.* quod fit ad lites in foro humano amputandas, & ob præsumptionem contra debitorem; nam si debitor, qui post biennii spatium demum conqueritur, se pecuniam mutuo datam non accepisse, justam foveret conquerendi causam, utique in sui præjudicium tamdiu non tacuisset, sed chyrographum sibi à creditore reddendum longè citius petivisset: sibi ergò imputet, quod tamdiu ad se justè defendendum contra creditorem negligens fuerit; Judex enim semper secundum externa, h. e. secundum acta & probata, & præsumptiones judicare solet, cum non sit scrutator cordium. Aliud ergo in foro soli, aliud in foro poli sive conscientiæ in hisce casibus deciditur.

Ludi alearum & chartarum jure naturali, Divino, & civili regulariter sunt prohibiti, quatenus pro lucro acquirendo insituntur; ratio est, quia homo in ejusmodi casibus quærit, cum alterius damno, injuriâ, & jacturâ fieri locupletior. l. 14. ff. de condit. indebit. estque ludus talis contra charitatem proximi, quo homo sordidum lucrum captans, juxta perversam mortalium cupiditatem alterius bona ludendo appetit, & contra decalogi præcepta charitatis lusorii, vel tesseriæ ea, quæ sua non sunt, cum alterius damno illicitè & fervidè quærit. Quanto animi fervore & contentione sæpissimè ob sordidum lucrum ludatur, quotque juramenta impie evomantur, quot indè vulnera & cædes oriantur, experientia testatur; sanè non est mirum, quod inter juvenes & peregrinos

ex ludo lucri causa suscepto oriantur lites, juramenta & majora mala; cum nec ipsi conjuges, nec fratres, & sorores eundem ratione lucri quiete finire possint &c. Sed quatenus ludi a earum & chartarum virtutis & ingenii excitandi, vel animi recreandi causa tempestivè suscipiuntur absque lucro, eos jura licite permittunt, cum nihil in se habeant mali. *vide t. ff. de aleatorib. in meo Commentario Parisiis impresso anno 1666.*

Lutherus factus est Monachus Augustini ordinis anno 1505 Erfordia; sed anno 1517. defecit à Catholica religione Romana relicto Monasterio; Primum contra indulgentias publicè disputavit, thesesque illas Leoni decimo Pontifici dedicavit; haud diu post Wittenbergæ reformare cepit Ecclesiam catholicam. Anno 1530. Confessionem Augustanam à Luthero conscriptam Carolo V. Imperatori in ipsis Comitibus exhibuerunt Elector Saxoniae, Elector Brandenburgensis, Duces Brunswicensis, Landgravius Hassiæ, Philippus Princeps Anhaltinus, una cum quibusdam civitatibus imperii, ut Norimberga &c. unde successu temporis gravissima religionis bella sunt orta; ad illa piè componenda Pontifex, Imperator, & Status imperii varia remedia religionis diversitatem tollendi quærere conati sunt, quorum maximum ac saluberrimum censabant, ut Concilium aliquod generale liberum auctore Pontifice & Imperatore constitueretur, *vide Recessum Spiensem de anno 1529. §. 1. & in Recess. Imper. de anno 1526. Dasß kein fruchtbarer besser und geschickter Mittel zu erfinden / einhelligen gleichmäßigen Verstand in dem Christlichen Glauben zu machen / auch Fried und Einigkeit in Teutscher Nation zwischen allen Ständen zu stanssen und zu erhalten / dann ein frey General Concilium &c.* Verum discordantes Imperii Status de loco, directione concilii, & aliis externis inter se convenire non potuerunt; sic negotium illud toti Christianismo perquã salutare impeditum est; nam Tridenti tanquã in loco Catholico & suspecto convenire recusabant protestantes. Hujus Concilii Tridentini initium fuit ann. 1545. & finitum est anno 1563. in quo protestantium nullus comparuit, & ideo diversitas religionis per amicas collationes, colloquia & disputationes tolli non potuit; interim ut Martis furor tandem supprimeretur, Pax religiosa anno 1552. Passavii ab Imperatore & omnibus Imperii Statibus tandem est inita, & postea anno 1555. in Comitibus Augusta

gustanis feliciter confirmata; ut Imperator & reliqui Catholici Status nihil quicquam tentent contra protestantes, sed iis liberum religionis exercitium permittat; Contra nec protestantes quicquam facere debent, quod ad Catholicos opprimendos facit. Oportandum foret, hæc pacta publica ubique semper religiose observari, tunc nulli intuitu religionis iniquè inferretur injuria, sed cuique pro sua conscientia illæsis suis bonis ad meliorem religionem turò transire liceret.

Magistratus est abominabilis coram Deo, qui impium delinquentem absolvit, & justum iniquè condemnat, *Proverb. 17. v. 15.* ratio est, quia crimina lege Divinâ capitalia juxta Dei judicium impune remitti non debent: Impunitas enim delicti est incensivum delinquendi. Ideo dicit Ambrosius *1. officior.* qui parcat malo, is bono nocere intelligitur; Ergo si Magistratus latronem, filiorum latronis deprecatione morus, vel lachrimis conjugis latronis flexus, absolvendum putet, cui adhuc impius latrocinandi aspirat affectus, vel funditus inharet; nonne talis Magistratus innocentes tradit exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem? &c. *vide caus. 23. q. 4. can 33.* Ex hoc fundamento sequitur, quando crimen lege Dei est mortale, quod nemo mortalium delinquenti veniam justè concedere possit, vel debeat; ratio est, quia Deus, quo nemo est superior, mortalia delicta capite plecti jubet: fiat ergo Dei voluntas, fiat, & vigeat justitia, & pereat mundus. Moriatur Absolon, & vivat Israel. Quo respectu non minus piè quam prudenter Chrysostomus *in c. 5. Matth.* dixit, quod misericordia absque justitia sit faruiras, & justitia absque misericordia sit crudelitas; Magistratus enim non frustra gestat gladium, sed ad vindictam nocentium *Rom. 3.* cum Deus ipse per Moysen præceperit: auferes malum de medio tui. Attamen pœna sit temperata, ac delicto proportionata, ut delictorum punitio iniquitatis & malorum sit medicina, non crudelitas & venenum.

Magistratus omnis à Deo est constitutus, *Rom. 13 v. 1. & 1. Petr. 2. v. 13.* ad reprimendam malorum audaciam & malitiam; & ad tuendam proborum innocentiam. Quoniam sine legum fræno domus nulla, nedum civitas, aut respublica conservari potest. Imperia enim sine Magistratu sunt magna latrocinia, teste *Augustino.* nam sicuti armenta sine pastore errabunda vagantur, sic etiam hominum

num societas sine Magistratu, (h. e. sine Rege & lege) sub maxima confusione miserè vagatur & vivit. 1. Reg. 22. quo sine S. Petrus dicit, cuius ordinationi sivè Magistratui quietè subjecti estote propter Dominum, sivè is sit Rex, qui omnibus dignitate & potestate supereminet, sivè sit Præses, qui per eum mittitur, 1. Petr. 2. v. 12. § seq. Ergo qui magistratui sivè superiori temerè resistit, conscientiam vulnerat; vide. Paul. ad Rom. 13. v. 5. quoniam per Deum Reges regnant, & Principes dominantur. proverb. 8. v. 15. qui brachia Regum confringit & confortat. Ezech. 30. v. 22. qui Regibus dat salutem, eosque pro suo beneplacito repudiat & constituit, Psalm. 142. § Daniel. 2. quo intuitu de se piè contestatus est Imp. Justinianus, quod imperium sibi à Majestate cœlesti sit traditum, l. 1. C. de veter. jur. enucl. Ex hisce fundamentis satis constat, quod imperia terrestria non à fato (prout quidam perversi Politici impiè opinantur) sed à Deo omnium rerum conditore ac Gubernatore dependeant, à cujus Divina & omnipotente dispositione salus omnium regnorum, eorum initia, incrementa, & occasus primariò dependent.

Magistratus pro se regulariter habet præsumtionem, se nihil contra jus fasque dolosè facere, quia est Dei minister Rom. 13. v. 4. à quo est constitutus 1. Petr. 2. v. 13. ad refrænandam hominum malitiam, & unumquemque in justitia conservandum, ut reipubl. tranquillitas conservetur, neminique fiat injuria.

Majores etate. Puberes usque ad vigesimum quintum ætatis annum curatores accipiunt, pr. Inst. de curat. Ratio est, quia ante hanc ætatem ob immaturum judicium non præsumuntur benè præesse rebus suis; sed post hoc tempus completur virilis vigor l. 1. §. 2. ff. de minor. 25. annis. quo tempore corpus crescere desinit, & anima rationalis se maximè exferit: Excipe, nisi citius precibus veniam ætatis à Principe impetrent minores, quam impetrare possunt masculi anno vigesimo completo, & foeminae annum decimum octavum egressæ, l. 2. C. de his qui veniam ætatis impetr. tunc habentur majores & perfectæ ætatis.

Malum. Ex duobus malis minus est eligendum l. 200. ff. de R. J. intellige inevitabilibus, & in malis pœnæ, non autem in malis culpæ. Ergo nemo debet hanc regulam in pravum & iniquum sensum calumniosè detorquere, argumentando; Scortatio & adulterium

terium sunt duo mala. Ergo scortationem ceu minus malum juveni impunè eligere licet, utrumque damnatur, nec sunt mala inevitabilia: juveni enim non imponitur necessitas, unum ex his malis necessariò vel inevitabiliter eligendi; sed potius eidem præscribitur necessitas abstinendi à vaga & illicita venere; ne sextum Dei præceptum temerè violet &c. Secus se res habet cum malis inevitabilibus, ex his minimum necessitate cogente est eligendum. Pono casum; si tibi navigaturo exorta tempestate vel statim pereundum, vel multas merces Mercatorum ad levandam navim in mare essent abjiciendæ, quo casu tibi licite datur electio abjiciendi merces, ceu minus malum ad avertendum imminens vitæ periculum ceu maximum malum &c. quia in tali casu proximo tuo dolose non noces, sed necessitate coactus id facis

Mandata Principum sunt duplicis generis, vel (1) sunt cum clausula vel (2) sine clausula, (scil. Justificatoria.) Mandatum Principis cum clausula, (justificatoria e. g. si preces veritate nitantur, nam mendax precator carere debet impetratis c. 15. § fin. X. de rescriptis) est, quando Princeps sive Magistratus parti, contra quam datur, aliquid mandat sub poena fieri, sed clausula mandato annectitur, ad remittendam parendi necessitatem, si fortè res se aliter habet, quàm Principi, sive Magistratui à mandato petente est narrata: idcirco ei, cui mandatum mittitur, liberum est, utrum mandato parere velit, vel causam, cur parere non teneatur, in præfixo termino judicialiter allegare &c. Mandata sine clausula (justificatoria) regulariter non valent; Ratio est, quia ab executione non est inchoandum, l. r. C. de execut. rei judic. Ideo Princeps sive Magistratus illa decernere, & dare non debet petentibus, nisi quid dicatur factum, quod omni juri tam Divino, quàm humano est prohibitum, quod nullo jure justificari potest; ideo ejusmodi mandatis sine clausula præcisè parendum est; qualia ad 4. casus referri solent. (1) quando factum aliquod jure vel consuetudine est prohibitum, ut absque causæ cognitione poenam mereatur; (2) si factum sit contra reipubl. salutem, vel tranquillitatem maliciosè commissum, ut seditio: (3) si damnum irreparabile sit; & (4) si periculum sit in mora, ut in novi operis nuntiatione. Decernuntur etiam mandata sine clausula de non offendendo, si justus sit læsionis metus; cessante verò necessitate vel

periculo, mandata sine clausula regulariter non decernuntur, quia sunt majoris præjudicii.

Mandataris non debet excedere fines mandati, sed præscriptam mandati formam & fines observare debet, *l. 5. ff. mandat.* Ergo quicquid ultra vel supra mandatum fecerit mandataris, suo periculo facit. In hoc mandati negotio mandataris cum summâ fide & industria versari debet, ut mandatum semel in se susceptum diligenter & bonâ fide impleat, *l. 22. §. fin. ff. mandat.* quod si verò mandataris negligens fuerit, vel malè versatus sit in negotio sibi commisso, potest mandans mandatarium ad damnum illatum resarciendum convenire; qui ad præstationem levis vel levissimæ culpæ tenetur. *l. 13. C. mandat.* quanto ergo magis obligatur, si mandataris dolum vel laram culpam commiserit; lara autem culpa vix abest à mandati negotio, si quis contra mandatum fecerit.

Mandatum omne, quod contra bonos mores est, non est obligatorium *§. 7 Inst. mandat.* Ea de causa mandataris in delictis commissis non excusatur propter mandatum, sed punitur principaliter, mandans autem sive Dominus accessoriè, *l. 5. in fin. C. de accusat.* gravius tamen peccat mandans quàm mandataris in crimine homicidii, prout ex subsequentiis rationibus liquet (1) mandans delinquit in se ipsum miserè onerando conscientiam suam maleficio per alium malitiolè perpetrato, (2) in mandatarium, quem malis suis persuasionibus ad delinquendum flagitiosè corruptit, (3) gravissimè peccat in occisum, quem è medio tolli impiè curavit, *l. 169. ff. de R. J.* Contra mandataris saltem in seipsum & occisum delinquit; eodem tamen poenæ genere affiendi sunt ambo, scil. mandans & mandataris, quia uterque habuerunt animum occidendi.

Mandatum est contractus consensualis, quo alienum negotium gerendum sive expediendum alicui rogato absque mercede specialiter committitur, *t. ff. mandat.* vel quo Dominus negotium honestum bona fide gerendum sine mercede alteri committit, & is illud in se liberè suscipit, *l. 10. §. 7. ff. h. t.* Mandatum est duplex, (1) judiciale, & (2) extrajudiciale; Mandatum judiciale est, quo causam controversam, cui ipsi superesse non possumus, in judicio alteri gerendam & tractandam demandamus, *l. 8. §. 1. §. seq. §. l. fin. ff. man-*

ff. mandat. Mandatum extrajudiciale est, quo negotium extra judicium expediendum alteri bona fide gratis committitur *t. ff. ibid.* Mandatum est vel generale, vel speciale; illud ad totam causam dirigitur; hoc ad certum saltem judicii actum. Mandatum regulariter contrahitur triplici modo; (1) per verba inter præsentes; (2) per epistolam, & (3) per nuncium. &c.

Manifestum. Quæ manifesta & notoria sunt, non indigent probatione, *caus. 2. q. 1. can. 15. Gl. 7. C. de accusat.* quia talia non ulteriori indigent examine, nisi quis ex abundanti rem clarius deducere spontè velit, ut tantò sit clarior.

Mare jure naturæ & gentium est commune & liberum, omnibusque hominibus liberè pater, §. 1. Inst. de rer. divis. l. 3. §. 1. ff. ne quid in loco publ. Ratio est, quia id ob vastitatem, vagum fluxum, & exsurgentes subinde procellas, ac vim undarum plenè occupari nequit; & per consequens dominii verè non censètur capax, *l. 2. §. 1. ff. de rer. divis. l. 13. §. fin. ff. de injur.* Scias tamen, maria interna hodiè Regum ac Principum sive supereminèntium potestatum novà dispositione non planè esse libera ut olim, *d. §. 1. Inst.* sed certo modo restricta, & Regum ac Principum imperio obnoxia utrum autem maria dominio Regum & Principum verè sint subiecta, vel naturà & jure gentium adhuc libera, de hoc negotio acerrimè inter se disputant magni nominis viri, Seldenus & Hugo Grotius. Ille pro aris & focus contra jus R. defendere conatur, mare esse clausum, & per consequens in verò esse dominio Principum; Hic contra instantissimè affirmat esse liberum, h. e. nulli Principum verè subiectum. Hanc litem unicà distinctione componere potuissent, si modò distinguere voluissent inter dominium maris propriè, & latè sic dictum, h. e. inter dominium proprietatis, & jurisdictionis supereminèntis, non illud, sed hoc Regibus & Principibus territoria circa maria interna habentibus hodiè pactis, Confœderationibus vel præscriptione videtur acquisitum, & quidem cum summo navigantium commodo: quoniam Reges & Principes navigantibus præstant securitatem, ne à pyratibus per vim malitiosè capiantur & injustè spolièntur: sed ut commercia in maximam subditorum & totius reipubl. utilitatem tutò exercentur ac floreat. Idco maria interna (excepto immenso Oceano sive externo mari, quod vulgo vocat Atlanticum)

ut

ut mare Mediterraneum, Adriaticum, Britannicum, Balticum &c. sunt hodie in dominio latè, sivè improprie dicto, h. e. in dominio jurisdictionis supereminente, non autem in vero proprietatis dominio; sic Turcarum Imperator dicitur ex parte habere jurisdictionem maris Mediterranei supereminente, puta in mari Aegeo, Helesponto; Veneti in mari Adriatico, Rex Daniae, Rex Sueciae & Elector Brandenburgensis in mari Baltico; & Britannici sive Angli in mari Britannico &c. Ex hac supereminente maris jurisdictione vel dominio mos apud omnes ferme Europæos populos maritimos invaluit, ut navis extranea obvians navi in isto maris loco dominantis superius velum (das tob Stegel) submittere obligetur, quo quasi alteram in eo mari dominantem salutare, ejusque imperium agnoscere cogitur; sic Belgicæ naves obviantibus navibus Britannicis in mari Britannico (im Engliſchen faſt: Waſſer) superius velum dimittere coguntur; sin id recusaverint, vel neglexerint, tormentis bellicis ad id compelluntur.

Maritus non potest ingredi monasterium, & castitatem Deo vovere, nisi uxor liberè consentiat; ex oposito nec uxor fieri potest Monialis absque mariti consensu; vide t. t. X. de conversione conjugatorum. Ratio juris canonici est, quia neque vir, neque uxor potestatem sui corporis habet, sed alter alterius est debitor; monente D. Paulo ad Corinth. propter arctum & sacrum conjugii vinculum. Quod si verò filius vel filia contra parentis consensum ingrediatur Monasterium, eorum ingressus jure valet; parentibus enim pium hoc opus impedire non licet; ob id pater justam exhereditationis causam non habet, si filius contra patris voluntatem religiosus fiat, l. 55. § 56. C. de Episcop. & Cleric.

Mater suos liberos non habet in potestate §. 10. Inst. de adopt. sed sunt in potestate patris, quia is regulariter judicio & animo est perfectior, & corpore robustior quam foemina. Ideo magis ad regendam familiam natus est; sed licet patria potestas saltem patri attribuat, attamen in his, quæ reverentiam, amorem, & pietatem concernunt, mater æqualis patri habetur, dum liberi utriusque parenti parem debent reverentiam, & obsequium æquale, l. 4. ff. de curator furiosor.

Mater

Mater semper est certa, pater verò est ille, quem nuptiæ demonstrant, l. 5. ff. de injur. vocando. indè concludimus, patrem non posse certò certius sibi promittere, omnes liberos stante matrimonio ex se esse prognatos; præsumptionem tamen pro se habet, se esse patrem; ast miserum solatium, nisi quis honestam, castam & minus curiosam duxerit in uxorem; quo respexit Comicus Menander: ideo mater, inquit, sobolem ardentius quam pater diligit, quia mater certò scit, sobolem ex se esse natam, pater opinatur tantum, & credere cogitur; imò interdum contra conscientiam fateri, filium esse suum, ne propriam alleget turpitudinem. Hinc jura dicunt, quod difficillimè ac penè impossibilis sit probationis filiatio & natiuitas legitima, nam quis patrum absolutè scire potest, filium ex se esse natum, l. 6. ff. de his, qui sunt sui vel legitim, l. 83. ff. de condit. & demonstr. Sic ex opposito filius non potest plenè probare, patrem suum præsumptum vere esse legitimum; unde Germanorum proverbium, quando pater interrogatur à peregrinis, an hic sit ejus filius, respondere solet, die Mutter die sagets / ich muß es glauben.

Mathematici in jure R. non dicuntur illi, qui siderum motus eorumque effectus vere considerant, vel geometriam colunt, quales hodiè in Academiis reperiuntur; sed qui ex natiuitatibus, & ipsa siderum observatione, atque vana manuum, vultusque inspectione futura prædicere proficiuntur; hos Mathematicos & aruspices semper rejecerunt. Cui Romani tanquam Reipubl. & naturæ hostes ac pestes l. 2. § l. 4. C. de malefic. & mathematic.

Matrimonium sive conjugium vel nuptiæ sunt unius maris & foeminae legitima & indissolubilis conjunctio, ad generis humani propagationem & mutuam vitæ adjutorium; causa efficiens matrimonii remota est Deus, conjugii autor, qui non modò naturalem inclinationem, quâ mares & foeminae in conjunctionem feruntur, omnibus animalibus per naturam indidit, pr. Inst. de jur. nat. gent. & civil. verum etiam singulariter inter homines conjugalem statum instituit, certisque legibus determinavit, Matth. 19. v. 4. & 5. Genes. 2. v. 22. Proxima causa efficiens est consensus tam contrahentium, h. e. maris & foeminae, quam parentum, in quorum sunt potestate, l. 2. ff. de ritu. nupt. l. 30. ff. de R. J. nemo enim ad nuptias ineundas cogi debet; ratio est, quia matrimonia coacta

difficiles solent habere exitus, *c. 17. X. de sponsal.* nam in nullis humanis negotiis libertas tam necessaria est, quam in matrimoniis contrahendis; cum nemo coactè amare possit, vel alieno arbitrio mulierem amare velit; sed totum hoc negotium principaliter dependet à cujuslibet phantasia propria. Subjecti materiale est unus mas & una formina, quia polygamia damnatur, *l. 1. ff. qui notantur infam.* Forma conjugii consistit in vinculo matrimoniali, quo duo natura vel lege non prohibiti, perpetuè colligantur, ut semper cohabitare debeant; ideo consanguinitas & affinitas arcta in matrimonio præcavenda est, quia semper impedit matrimonium. Finis principalis est sobolis procreatio, ad genus humanum honestè propagandum. Finis secundarius est mutuam vitæ adjuviorum, & ut vitentur stupra & adulteria. *1. Corinth. 7.* Demosthenes à juvene quodam matrimonium inituro interrogatus, qualis ducenda sit uxor, prudenter respondit; eligas tibi (1) Nobilem, ut majori honore splendas; (2) divitem, ut te alat, vel potius ut onera matrimonii tanto facilius sustineantur, (3) juvenem, ut tibi in senectute tua inservire possit; (4) pulchram, ut tibi magis placeat, & (5) castam, ne tibi cornua ignominiosè imponat.

Matrimonium est veluti seminarium generis humani, & quasi primum specimen vitæ socialis, quo homines conversari, & habitare coeperunt; & liberi sunt fructus matrimonii; attamen non ideo statim dissolvitur matrimonium, sive conjugium, quia præter spem & intentionem cessat finis principalis matrimonii, nimirum generatio prolis; Ratio est, quia adhuc viget finis secundarius, qui est societas & consortium vitæ individuum; cum anima & essentia matrimonii non sit copula carnalis, sed consensus conjugalis, *l. 30. ff. de R. J.* Quod si verò alter conjugum jam ante incum matrimonium ad coeundum planè fuerit inhabilis, ut si impotentia naturali laboret, matrimonium justè dissolvi potest, alterâ parte id petente, quia deficiente illa corporis habilitate, consensus conjugii deficere videtur, *c. 5. § t. t. X. de frigid. § malefic. § t. 10. C. de repud. § Novell. 22. c. 6.* nam quando maritus ob naturalem impotentiam sive debilitatem non potest superesse illi negotio, cujus causa matrimonium est institutum, nimirum liberorum procreandorum causa; merito dissolvi potest matrimonium;

nium; quia altera pars videtur esse decepta. Idem de uxore statuendum: si enim illa usque adeo sit arcta, ut mulier mater fieri non possit, h. e. carnaliter cognosci nequeat, attestantibus per inspectionem corporis obstetricibus, justè dissolvitur matrimonium, *d. c. 5. X. § 1. 14. §. 7. ff. de edilit. edit.* quia illud ab initio fuit vitiosum. Cæterum nota cum unius negotii sive actionis plures possint esse fines, ideo non statim absolutè negari potest negotium sive actio, si unus actionis negetur finis, sed si omnes simul negentur tam subordinati, quàm principalis finis; nam negato uno fine, potest tamen actio esse propter alium finem. Sic interdum fieri solet, in causa matrimonii, ut quis forminam bonam, sterilem tamen sibi uxorem ducat. Cessante primo conjugii fine, nim. procreatione sobolis, conjugium nihilominus manet ratum, ob alium conjugii finem consequutum, pura cõhabitationem perpetuam, & animorum conjunctionem, ut quis habeat vitæ sociam, ad mundanas ærumnas eo melius ferendas, & mutua officia sibi invicem fideliter præstanda. Eo respectu Sacra Scriptura dicit: non est bonum homini esse solum, faciamus ei adjutorium. Ergo cessante fine principali præter agentium intentionem, non statim necesse est, rem ipsam tolli, si modo secundarius finis obtineatur. De matrimonio egregiè loquitur JCrus le Maître Parisiën: Le mariage, inquit, est le fondement de la société civile, estant la source des hommes, puisque c'est ce, qui eternise le monde, & donne des heretiers legitimes aux citoyens en donnant des enfans aux peres, & des petits fils, & des petits fils aux ayeuls, & aux ancestres, pour faire des substitutions graduelles, & conserver les biens dans une longue posterité.

Matrimonium non tantum naturalis impotentia justè dissolvit, verum etiam Monachismus sive ingressus in religionem, intellige, libero utriusque conjugis consensu; si alter conjugum, vel ambo studio majoris castitatis colendæ & vitæ melioris sive perfectioris solitariam vitam sectaturi, Monasterium ingrediantur, *Novell. 22. c. 5.* Alias castitatem in remissiori gradu etiam in matrimonio servant conjuges, Deoque piè servire possunt in statu conjugali, qui adeo sanctus & bonus habetur, ut inter Sacramenta referatur. Ad alterum quoque solvit matrimonium, *caus. 32. q. 1. c. 2. & caus. 32. q. 5. can. 19. § 21.* attamen id non absolutè dissolvit quoad

vinculum, ut postea pars innocens superstiti nocente parte matrimonio aliud inire possit, sed sicut solvitur quoad cohabitationem conjugalem & usum, h. e. quoad thorum & mensam separantur tales conjuges propter ruptum fidei conjugalis vinculum, *caus. 32. q. 7. can. 1. 2. 3. 4. 5.* Quod si uterque conjugum alterio sit pollutus, matrimonium non solvitur, sed cohabitare debent, *cap. pen. Sutt. X. de adult.* Ratio est, quia delictum cum delicto, dolus cum dolo (intellige quoad jus privatorum, non autem quoad vindictam publicam) compensatur, *l. 3. §. 3. ff. de eoper quem factum erit, l. 36. ff. de dolo malo.* quoniam periniquum videtur esse, ut vir pudicitiam ab uxore exigat, quam ipse non servat, *l. 13. §. 5. ff. ad L. Jul. de adult.* Ergo qui intactam querit uxorem, intactus esto, ne poenam talionis justo Dei Judicio condigne subeat.

Matrimonium contra legem Dei contractum dissolvitur, quia propter animarum periculum æque favorabile est, tale matrimonium dissolvere sententiã judicis, quã legitimum matrimonium confirmare: quod si verò Judex sententiã suã tale matrimonium jure Divino, Canonico, & civili illicitum iniquè comprobaret, matrimonium hoc nihilominus subsistere non posset; Ratio est, quia nulla Judicis sententia potest peccatorem in peccato suo defendere propter animæ periculum; nec tanta est judicis autoritas, ut Dei jussum & præceptum mediante suã sententiã infringere, vel tollere possit.

Matrimonium liberorum jure civili & jure naturæ requirit consensum parentum; ratio juris civilis est, quia liberi sunt in parentum potestate, *l. 2. ff. de ritu. nupt.* ratio jurisnaturæ est, quia liberi parentibus obedientiam præstare debent, *l. 2. ff. de just. S. jur.* aut jure Canonico consensus parentum non est de necessitate; est tamen de honestate & æquitate, *c. 23. X. de sponsal. S. matrim.* Ideo licet filia absque patris consensu nupserit viro, tenetur nihilominus pater dotare filiam, si modo honesto & digno viro se copulaverit. Contrarium obtinet, si indigno vel turpi viro se junxerit.

Matrimonium plenissimè dicitur consumari per concubitam & ingressum thori conjugalis sive thalami. Hic ultimus actus desponsationem & copulam sacerdotalem ad matrimonii perfectionem semper

per

per præſupponit. Cæterum matrimonii dignitas eſt maxima, quia ipſe Deus matrimonium in ſtatu innocentie, puta in paradifo ſub initio mundi ſancè inſtituit, reliqua verò Sacramenta demum poſt Adami lapſum & peccata ſunt introducta.

Matrimonium vi, metu, vel timore contractum ipſo jure eſt nullum, ne quis contra naturalcm æquitatem in tam arduo negotio inique obligetur, dum per timorem dicit, ſibi placere, quod reverà odit, & ne coactis nuptiis peſſimus ſequatur exitus *c. 14. § 15. in ſin. X. de ſponſal.* nam matrimonia coacta difficiles ſolent habere exitus, *c. 17. X. d. t.* quod ſi verò matrimonium dolo contrahatur, illud non reſcinditur, ſicuti contractus dolo initus, ſed valet; e. g. ſi adoleſcens matrimonium initurus virgini doloſè perſuadeat, ſe maximas habere divitias, qui tamen reverà ne obulum habet proprium; vel contra, ſi virgo ſe fingat maximè dotatam, ut adoleſcentem virtuoſum amore divitiarum conſequendarum in ſui amorem doloſè alliciat, tale matrimonium ſubſiſtit, etiamſi alter conjugum opinione ſua planè ſit fruſtratus: quoniam matrimonia non acceſſione bonorum vel dotibus, ſed conſenſu & affectu conjugali contrahuntur, *l. 11. pr C. de repud.* nam ejuſmodi dolus non eſt contra eſſentialia matrimonii

Medici in civitatibus non neceſſariò requiruntur, quia infinitæ gentes in mundo ſine Medicis vivunt; populus etiam R: plus ſexcentis annis ſine iis vixit, eosque non curavit &c. *Plinius libr. 29. e. 1.* Aurelianus Cæſar Medicum nunquam ad ſe vocari voluit, ſed ſe ipſum inedia curavit; Pauſanias Lacedæmonius ſanitatem abſque Medicorum auxilio conſervans, eſt interrogatus, quibus remediis valetudinem in tantam ſeneſcutem conſervare potuerit, reſpondit: quia temperanter & ſobriè vivens, Medico non uſus ſum. De Adriano Imperatore refert Dion: populum moriente Adriano Imp. liberè divulgaffe, turbam Medicorum interfeciſſe Imperatorem; quamvis negari non poſſit, Medicum & medicinam à Deo eſſe, peritumque & prudentem Medicum eſſe honorandum propter neceſſitatem. Verum quia rariffimi ſunt eruditione & experientia ſimul præclari, qui genera morborum, complexionem hominum, vim & naturam mineralium & herbarum rectè ſciunt; quique accuratè & diſtinctè percipiunt, quo morbi genere hic vel ille laboret valetudinarius, aut miſere decumbens; hinc

tot funera, quæ casu vel ex accidente (vel potius imperitiâ & culpa Medici) juxta Medicorum relationes & excusationes iniquè contingunt. Felicem prædico, qui Medicorum ope & recipe carere, suamque sanitatem magis temperantiâ, sobrietate, labore & inediâ, quàm multis recipe (nescio quid & ad quid conducant) conservare studet. Etenim ipse Medicorum Princeps Hippocrates duo dicit sanitatis fulcra, (1) victum moderatum, & (2) exercitium tempestivum. Certè multi diutius viverent, nisi se Medicorum (eruditione & praxi præclaros hic excipio, quos tamen censeo rarissimos) arbitrio ac dispositioni imprudenter committerent: hi miseri tales Medicos proprio suo interitu interdum faciunt peritos &c. Magis in republ. sunt necessarii JCi prudentes, (rejectis rabulis forensibus, & advocatis istis sordidum lucrum per fas & nefas semper spirantibus) qui homines juris doctrinâ, salutaribus juris & justitiæ remediis validius conservare sciunt, & operam pro viribus collocant, quam Medici suis pharmacopolicis remediis. Ut ut Medici eruditione & experientia præclari absentia unum vel alterum decumbentem periclitari faciat, id respectu JCi, doctrinâ & experientiâ illustris, rerumque gerendarum periti parum facit, qui totam rempubl. in causis & casibus dubiis consilio prudenti conservare valet, cujus unum prudens & sanum consilium plus efficere potest, quàm centum, imo mille purgationes rhabarbaræ.

Medico eventus mortalitatis non est imputandus l.6. §.7. ff. de offic. Præsid. sed multi Medici (eruditione & experientiâ simul præclaros hic excipio) sub hoc mortalitatis prætextu ignorantiam & culpam iniquè excusant, quoniam eorum errores terra ut plurimum tegit; quoties enim ægrotum sanitatî pristinæ restituere ignorant, medicamenta, dicunt, nihil amplius vi morbi operantur, hora mortis adest. Interdum etiam decumbentis parentes, consanguineos, & conjugem sic consolantur, interrogati, quid spei superfit; animosi respondere solent, per Dei gratiam reconvalescet, nisi accidens supervenerit; sic medicus talis morte ægroti superveniente semper confugit ad accidens, quo mortuus fuit ægrotus.

Memoria. Omnium habere memoriam, & in nullo penitus errare, divinitatis potius quàm humanitatis est, §.14. confirmat. *Digestorum.*
quia

quia memoria hominis est labilis, *l. 44. ff. de acquir. possess.* non extendens se ad infinita: ideo etiam Viris literatis in omni scientiarum genere necessarii sunt plurimi libri, ad quos tanquam muros Magistros dubii recurrere possunt ad eximendos sibi scrupulos.

Mendacia jure civili improbantur *Nov. 18. c. 10.* nam fidem fallere, grave est, *l. 1. ff. de constit. pecun.* ob id asserit Jus Canonicum *caus. 22. q. 2. c. 8.* qui putat esse aliquod genus mendacii, quod peccatum non sit, se ipsum turpiter decipit; ex hoc principio statuit idem Jus Canonicum, quod is, qui veritatem malitiosè celat, & mendacium dicit, peccatum mortale committat; *caus. 11. q. 3. can. 80.* Ratio assertionis est, quia ille proximo prodesse non vult, dicendo veritatem, & hic proximo nocere desiderat, proferendo mendacium; quæ duo sunt contra expressum Dei mandatum, *Matth. 22. v. 36.* & contra dilectionem proximi. Ex opposito, qui veritatem ob justam & honestam causam occultat in licitam alterius conservationem & promotionem, mentiri propriè non dicitur; Sic obstetrices Ægyptiæ mendacium propriè non commiserunt, quod aliter Pharaoni responderunt, quam ipsa res in se erat; quoniam ab ipso Deo inde munera acceperunt. Ideo mendacium est, (inquit, S. Augustinus) dicere aliquid contra conscientiam cum desiderio nocendi. Ex hoc fundamento J. C. ut quidam asserit: non tenemur semper & omni loco vera dicere; rationem addit, quia veri manifestatio nonnunquam est intempestiva, imo interdum noxia; adeoque in tali casu licitè reticere potest veritas sine offensione DEI, sine scandalo, & incommodo proximi, ac sine læsione conscientiæ. Hic porro notandum, jure naturæ sequentia inter mendacia non referuntur, e gr. si quis quædam fingat, quibus nec DEUS, nec proximus directò vel indirectò læditur, sed hæc hono sine dicit, ut iratum placare, mortuum consolari, meticulosum reddere animosiores, ægrotum, fastidiosum ad medicamenta capienda movere, vel hominis pertinacis pertinaciam frangere, aut malum ejus propositum prudenter avertere, vel mutare possit: imò arcana & confilia reipubl. quovis honesto prætextu Consiliarius Principis tegere, & abscondere licitè potest, ut noxia quorundam hominum curiositas vel proditio condignè supprimatur.

Merca-

Mercatores prohibentur hostibus arma (ut gladios, scuta, loricas, cassides, pectoralia, tormenta bellica majora vel minora) vendere sub poena capitis, & publicatione omnium bonorum, *l. 2. C. que res exportari non debent.* ne hostes in perniciem reipubl. iniquè jumentur; hæc prohibitio ubique locorum in Germania hodiè non benè observatur; hinc tot ærumnæ & clades provinciarum. Hæc nota, sicuti jus civile Nobilibus commerciorum usum statui eorum non convenientem seriò denegat; ita jus canonicum Clericis commerciorum exercitium prohibet, *distinct. 37. c. 10. & seq.* eaque tanquam pestem esse fugienda, *distinct. 88. c. 9.* & si Clericus admonitus à mercatura non abstinerit, de gradu suo deiciendus est, *c. fin. X. de vita & honest. Clerico.* quod fit ob sequentem rationem, quia mercatura est res periculosissima, qua quis lucri cupidine à sacris meditationibus impè abstrahitur; quod autem non omnis mercatura jure reprehendi possit, ex sequentibus demonstrato, distinguendo inter mercaturam œconomicam, & lucrativam. Illam Nobiles & Clerici salvâ conscientia & dignitate licitè exercere possunt; Ratio est, quia illa ad honestam omnium hominum sustentationem necessariò requiritur; Hæc non item, sed solis Mercatoribus relinquenda est.

Metus. Quæcunque negotia vi, vel metu fiunt, non quidem ipso jure, sed per exceptionem irritantur, sive rescinduntur, *l. 9. §. 2. ff. quod metus caus.* intellige, si talis sit metus, qui in constantem virum cadere potest, ut metus mortis, cruciatus, carceris, stupri &c. debet namque metus esse justus, qui salutis, vitæ, famæque periculum, vel corporis cruciatum affert, *l. 8. ff. ibid.* Secus se res habet, si non sit metus verus, sed improbabilis, non in constantem, sed in formidolosum hominem cadens; talis non vitiat contractum *l. 184. ff. de R. J.* cum vani timoris non sit justa excusatio. Ergo qui minis & vanis jactationibus perterritus est, non autem atrocitate facti, frustra restitutionem in integrum implorat, *l. 13. C. de transact.* quod si quis culpâ propria talem patiatur metum, non juvatur, quia tale damnum ipse sibi conciliavit, *l. 87. ff. de R. J.*

Militare ob patriæ bonorumque defensionem omnibus licitum est, & laudabile censetur; cum dulce & gloriosum sit pro patriæ salute succumbere; verum ut quis propter mercedem sive stipendium aut prædam in bello acquirendam principalitèr & promiscuè militet,

litet, peccatum est; Ratio est, quia talis semper cupit cum damno proximi locupletari, quod contra 9. decalogi præceptum est, *non concupisces*. capropter dicit Plutarchus, bellum est res sæva, cumulum injuriarum & insolentiæ secum ferens; ideo nullum vitæ genus habetur improbius eorum, qui sine causæ respectu (sivè causa belli sit justa, sivè injusta) ob mercedem & lucrum nomen dant militiæ, bellique flammam spontè citra necessitatem angere student, teste Grotio *lib. 2. c. 25.* qui quâ milites illis Principibus præ aliis inservire cupiunt, à quibus majorem accipiunt mercedem, licet injustam bellandi foveant causam, quod ipsis satis notum. Tales milites remotâ conscientia belligerantes ipso carnifice sunt pejores: nam carnifex ex justa causa nocentes occidit, jussu Magistratus; hi verò ex injusta causa innocentes crudeliter occidunt, rusticos miserè spoliant, virgines libidinose viciant, villas, pagos, arces, castella, suburbia, & civitates incendio ac ruina impiè devastant, & tranquillitatem reipubl. infinitis modis miserè perturbant. Item si milites saltem ob stipendium & opulentam prædam acquirendam, & non pro defensione patriæ vel religionis militant, conscientiam indies lædunt, quoniam bellum non inter artificia justè recensetur, sed est res tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera charitas patriæ vel religionis honestam efficere valeat. Ex dictis judicium formari potest, quid sentiendum sit de mercenariis Helvetiorum militibus, quos Regi Galliæ ad quodvis bellum sine discrimine gerendum pro certa constituta mercede annua & præmio suppeditare solent Helvetii. An non gravissimè peccent? quamquæstionem decidit Hugo Grotius *de jur. belli, & pacis, lib. 2. c. 24.* dum dicit, quod is demum censetur vir fortis, qui & vir bonus & justus est. Ergo qui imperii extendendi, lucri captandi, aut prædæ consequendæ causa principaliter militant, nullâ necessitate eos ad bellum gerendum impellente, boni milites & viri fortes non sunt, cum non virtuosè agant; nam fortitudo justitiæ nunquam debet esse contraria, sed cum eâ in omnibus honestè convenire.

Milites arma magis, quàm jura scire præsumuntur, l. 22. C. de jur. deliber. quia ipsi magis versantur in campo, castris, & præliis, ubi ad arma apprehendenda indies incitantur, quàm in foro, ubi jura & leges evolvuntur & tractantur.

M m

Mi-

Milites Romani olim, ut è militia honestè dimitterentur, legitimum militiæ tempus adimplere debebant, quod fuit apud Romanos 20. annorum. Post hoc demum tempus concedebatur adhuc militibus veteranis de militia optimè meritis honesta missio, & ut ab omnibus oneribus civilibus, in præmium militiæ peractæ, essent immunes, l. 2. § 3. *Cod. de his, qui non implent stipend. Sacrament. solut. sunt.*

Minor. Si minor contractum in initum juramento firmaverit, indeque lædatur, jure civili non tenetur, contractum illum servare; Ratio est, quia juramentum non debet esse vinculum iniquitatis; ideo jura subveniunt enormiter læsis l. 5. *C. de dolo l. 36. ff. de verb. obligat.* Contrarium docet jus canonicum, sanctè jubens, omne juramentum, quod absque salutis æternæ dispendio conservari possit, esse servandum, c. 28. *X. de jurejur.* aut si juramentum jurantis salutem temporali, & bonis nimium nocuerit, absolutio à juramento impetranda est, c. 2. *X. d. t. ne alioquin animum ejus gravissimè offendat.*

Minori ut personæ privilegiatæ regulariter in venditione, donatione, divisione, transactione &c. subveniunt jura per in integrum restitutionem, quoties ob judicii defectum in illis negotiis læsus est, t. t. ff. *de minor.* Contra minori non subveniunt jura per in integrum restitutionem in delictis atrocioribus, & naturaliter illicitis à se commissis, ut in furto, homicidio, adulterio, l. 37. *in fin. ff. de minorib.* Ratio est, quia jura minori non quatenus fallenti, sive malitiöse agentis, sed quatenus erranti subveniunt, l. 2. ff. *si minor se majorem dixer.* malitia enim supplet ætatem; hinc delictum perpetrans non pro minore, sed pro majore habetur odio criminis perpetrati; ubi tamen interdum ratio ætatis haberi solet, ut mitius puniatur, l. 108. ff. *de R. J.*

Monachi à rebus civilibus se regulariter abstinere debent; nemo enim militans Deo, se implicet negotiis secularibus. *caus. 21. q. 3. cau. 4. ne à cultu Divino, cui unice devoti ac dedicati esse debent, impie avocentur ad curas seculares; sicque pias suas meditationes vanitate mundi miserè distrabant, ac dissipent; quod est contra monachi nomen: μὴν enim græcè, latinè est unus, αχθ græcè, latinè tristis sonat; sedeat ergo solitarius & tristis, ut officio suo eo religiosius & ferventius vacare possit, d. caus. 16. q. 1. c. 8.*

Mona-

Monachorum vita solitaria quam grata Deo, & quam utilis homini sit, describit Imp. Justinianus *Novell. 5. princip.* Monachus enim civiliter censetur mortuus, renunciando seculo; mortuus est mundo, ut vivat Deo, *caus. 16. q. 1. can. 8.* varias occasiones peccandi in hoc statu cautè virat, nihil habet proprii, sed quicquid habet & quicquid acquirere potest post professionem religionis, id omne cedit Monasterio. *d. Novell. 5. c. 5. caus. 18. q. 1. can. unic.*

Monachus Presbyter potest prædicare & baptizare, *caus. 16. q. 1. c. 12.* potest solvere & ligare, *d. caus. 16. q. 1. c. 8.* Monacho etiam datur facultas accusandi suum Abbatem, si justam & prægnantem habuerit accusandi causam, *c. 11. X. de accusat.* quo casu contra votum obedientiæ & subjectionis non peccat; quoniam talis in tali casu contra justiciam & moralia præcepta nihil malitiosè agit, sed superiorem suum peccantem in virtutis & justitiæ viam reducere piè conatur.

Monopolium est, quando penes unum aliquem, aut paucos solos tota alicujus rei vendendæ potestas existit, *l. un. pr. C. de monopol.* quia verò monopola reipubl. nociva regulariter esse solent, ideo in imperio Romano Germanico sunt abrogata. *Recess. imp. de anno. 1500. 1512. 1548. & 1577. tit. de Monopolia.* Ratio prohibitionis est, quia monopola exercentes omnia tentant, & excogitant, quibus civium opes ad se trahant, dum soli coëmunt omnia tolerabili vel vili pretio, quæ postea pro lubitu civibus carissimè divendunt; sicque libertatem commerciorum in torius reipubl. omniumque civium detrimentum quovis modo impediunt. Eo fine Princeps & magistratus incidente annonæ caritate solet publicè mandare sive iubere, ut frumenta extra territorii fines sub gravi pœna non vendantur; item ne divites in civitatibus ultra certam quantitatem & mensuram frumenti emant, quo reliqui cives tanto facilius frumentum pro familiæ necessitate sibi coëmere possint. Interdum tamen reipubl. utilitas suadet, ut Princeps in certis negotiis & artificiois monopola temperanter concedat, e.g. Coctoribus cerevisiarum, sartoribus & aliorum opificum collegiis, quæ regulariter iis gaudent privilegiis, ne extranei intra miliare, vel duo miliaria ab urbe in quâ habitant, illorum opificiis noceant, quod fit in civitatum emolumentum, ut per hoc crescant & floreat; Magistratus enim officium exigit, omnia dirigere in

subditorum utilitatem, l. 34. C. de inoffic. testam. præsertim cum artificibus & opificibus carere nequeat republ. tanto enim beator est; quanto magis in republ. florent commercia & artes mechanice, quod exemplis suis comprobant emporium sequentia: ut Venetia, Genua, Florentia, Norinberga, Amstelodamum, Hamburgum &c. ubi notandum: omnia collegia absque Principis consensu reprobantur, quia indè suum habent robur, suaque privilegia.

Monstrum. Qui contra formam humani generis nascuntur, liberi non sunt: ut si mulier monstruosum quid, aut prodigiosum enixa sit, l. 14. ff. de statu homin. Monstrum, quod capite & pectore formam hominis refert, est baptizandum; secus si bestialem formam refert: quod si monstrum habeat membra geminata, ut quis merito dubitet, num sit unus homo, an duo homines, duplex baptismus conferendus est, unus absolutè, alter sub conditione, teste Theolog. Busenbaum. Nota, quando mulier contra naturam edit monstrum, id regulariter non sine delicto accidere præsumitur, Deo sic disponente in vindictam criminis commissi: ut si canem, capram, vel partum belluino capite pariat: interdum tamen monstruosus ejusmodi partus fataliter, & absque delicto matris accidit, superveniente perversa quadam matris imaginatione: sic etiam propter virilis seminis debilitatem, aut menstrui resistentiam & impuritatem sæpe monstruosa generantur.

Mora est solvendi, vel accipiendi crediti frustratoria dilatio. Mora duplici modo committitur, (1) ex persona, & (2) ex re. Mora ex persona nascitur per interpellationem personæ, quæ debet, vel cui debetur l. 32. ff. de usur. exempli gratia, quando debitor opportuno loco & tempore interpellatus, debitum non solvit l. 23. ff. de verb. oblig. Interpellatio est admonitio testato fieri solita, solvendi vel accipiendi ejus, quod debetur. Mora ex re committitur sine interpellatione, solo tempore tardæ solutionis, juris interpretatione, l. 46. §. 4. C. de Episcop. & Cleric. l. 3. C. in quibus caus. in integr. restit. necess. non est.

Mora cuique sua regulariter nocere debet, & non alii, c. 25. de R. J. in óto. ne alterius delicto alius iniquè prægravetur l. 173. §. 2. ff. de R. J. nam sicuti suus dolus cuique justè nocet, & non alteri, l. 15. ff. de tut. & ration. distrah. ita & mora; quod in duobus reis debito-

bitoribus) promittendi videre licet; hinc mora unius ex correis debendi non nocet alteri, *l. 32. ff. de usur.* ne alterius factum alteri iniquè noceat. Quod si verò quis moram commisit, & post moram commissam res alterius interiit, tenetur moram committens de interitu rei, etiamsi postea casu fortuito interierit, quia mora præcessit, *l. 23. ff. de verb. oblig.* Item à tempore moræ, fructus & usuræ, & id genus accessionis in bonæ fidei judiciis debentur, *d. l. 32. §. 2. ff.* ut si quis interpellatus est à die (quo scilicet die solvere antea promisit) vel ab homine justo tempore interpellatus est; si habuerit possibilitatem dandi, statim dare debet, aut mora sibi nocet, *arg. l. 88. ff. de R. J.* Si interea res debita perierit, res perit moram injustè necenti; nam qui in mora est, illius periculo res perit, *l. 5. ff. de reb. credit.* Contrarium observatur, quando quis non est interpellatus à die, vel ab homine: Ratio est, quia ubi nulla est petitio, ibi nulla mora dicitur fieri vel commissam, *d. l. 88.* hinc limitatur regula: nisi quis ex justa causa fuerit in mora; talis namque dilatio justa excusationem meretur: ideo liberat debitorem in tali casu à mora. Ea de causa moram non facit, qui ex justa causa ad iudicium provocat, qui justam habens litigandi causam iudicium suscipit *l. 24. pr. ff. de usur.* Ergo jura rectissime statuunt, quod non omnis, qui differt solutionem, intelligatur in mora esse, *l. 21. ff. de usur.*

Mors militibus in fuga est foeda, in victoria verò est gloriosa; ideo qui pro reipubl. salute mortem fortiter obeunt, in perpetuo per gloriam vivere creduntur, *pr. Inst. de excusat. tutor.* Hinc Romanis olim probrosum habebatur, à tergo accepisse vulnus; Ratio est, quia tales præsumebantur, metu mortis à prælio asfugisse, tergaque dedisse.

Mors omnia solvit, *Novell. 22. c. 9.* omniumque rerum terminus & meta est, ad quam omnes properamus; attamen mors non absolute & simpliciter omnia solvit, sed saltem quoad personam extinguitam, patriam potestatem & usumfructum; non verò quoad patrimonium sive hereditatem relictam, quam heredes illam accipiunt, inque defuncti jura succedunt in solidum. Sic etiam quando fur suspenditur, domino nihilominus datur potestas rem furto sibi ablatam vindicandi, ne furis heredes contra moralia & juris naturæ principia cum aliorum damno injustè locupletentur, *arg.*

l. 14. ff. de condit. indebit. Hic sciendum quod mors secundum JCtos sit duplex vel naturalis, vel civilis. Mors naturalis contingit ob defectum humidi radicalis, & caloris nativi; quæ duo sensim cum ætatis incremento deficiunt. Ex opposito vita hominis consistit in calido & humido, quæ duo in infantibus quàm maximè prævalent. Capilli & ungues vivunt anima vegetativa etiam post mortem hominis ob humidum in cadavere adhuc existente, quod per poros se exserit.

Mors. Quoties duo sunt mortui, & ignoramus, uter prius peste, naufragio, incendio, vel alia fatali morte perierit; quo casu ex præsumptione dicimus, matrem citius patre, & impuberem citius parentibus periisse, quia mater patre, & impubes parentibus præsumuntur debiliores, & per consequens citius exspirasse;

Mors diem incertum habet, l. 1. §. 2. ff. de condit. & demonstrat. nullus enim hominum certò scire potest, quo anno, mense, vel die moriatur; licet mors quidem hominibus sit certa, hora tamen mortis est incerta; nec quisquam mortalium sibi certò certius crastinum diem polliceri potest; igitur vigilandum, ne mors nos imparatos inveniatur, cum à momento mortis dependeat æternitas.

Mulieres ad hoc natura progenuit, ut partus edant, & maxima omnis in hoc est constituta *l. 2. C. de indict. viduit.* quod si verò mulier quinquagenaria pepererit, quod rarissimè accidit, partus dicitur mirabilis, *l. 12. C. de legit. hered.* quoniam generandi qualitas in illa ætate regulariter præsumitur sublata; eo etiam respectu olim lege Julia & lege Papia prohibebantur viri sexagenarii, & mulieres quinquagenariæ matrimonium contrahere; hodiè verò omnes, si modo sint puberes facti, in omni ætate matrimonium licitè contrahere possunt. *pr. Inst. de nupt.* etiam si vir sit septuagenarius, & mulier sexagenaria, quales principalem matrimonii finem (nisi procreationem sobolis) nec consequi, nec sperare possunt.

Mulieres officiis civilibus regulariter præesse non debent *l. 2. ff. de R. J.* Ratio est, quia eas partim debilis conditio naturæ, ipsaque verè recundia indè retrahere videtur; partim fragile & infirmum earum consilium, multis captionibus expositum, *l. fin. C. de arbitr. l. 1. ff. de minor.* Ergo tutelæ officium subire nequeunt, nisi mater & avia ob siungularem gratiam ad id duntaxat admittantur. *Novell. 118. c. 5.* nec Magistratus esse possunt, quia in illo major requi-

quiritur prudentia, quàm in foeminis regulariter invenitur. Ex-
cipe, nisi sint Reginae vel Principissae, prout olim magno exem-
plo Regina sueciae Christina regno laudabiliter praefuit, quae po-
stea amore verae catholicae religionis, relicto sceptro & coronâ
Romani abiit, ibique adhuc magno exemplo devote commo-
ratur.

Mulierum conditio in multis juris articulis deterior est, quàm mas-
culorum *l. 9. ff. de stat. homin. § l. 2. ff. de R. J.* nam in quibus ne-
gotiis praestantia masculi attenditur, in iis foeminae sunt deterio-
ris conditionis, *l. 9. l. 19. ff. de Stat. hom. l. 8. § 12. ff. de senator*
l. 19. ff. de jurisd. l. 1. §. 5. ff. de postul. l. 12. §. 1. ff. de judic. l. fin.
ff. de tutor. §. 6. Inst. de testam. ordin. § l. 18. ff. de injur. masculus
enim naturâ est melior, quam foemina, quia animo & corpore
fortior, robustior, & constantior invenitur; ideo mulieres non pos-
sunt esse iudices, nec Magistratus, nec advocati, nec pro alio fi-
dejubere: Sic nec mulier in testamento testis esse potest *l. 20 §. 6.*
ff. de testam. ob id Iustus Ulpianus foeminas removet ab omnibus
officiis civilibus & publicis, sic meritò sceptri censentur incapa-
ces. Ex opposito in quibusdam conditio foeminarum est melior,
quàm virorum, quod fit propter sexus imbecillitatem, & pericu-
lum in partu sustinendum; exempla sunt sequentia *pr. Inst. quib.*
alien. licet. t. ff. § C. ad. sc. vellei, l. 12. C. qui potior. in pign. l. 5.
§. 3. C. ad L. Jul. Maj. l. 15. §. 4. § 5. ff. ad L. Cornel. de fals. l. 2. §.
ult. ff. de jur. fisc. § Novell. 134. c. 10.

Mutuum est contractus realis, quo quantitas datur, ut alia ejusdem
generis & qualitatis postea reddatur; vel quo quantitas sive res
fungibilis, h. e. pondere, numero, & mensura æstimabilis ea men-
te datur, ut fiat accipientis, sive mutuatarii; sed ut mutuanti tan-
tundem ejusdem generis & qualitatis post certum tempus redda-
tur; nam mutuatarius obligatur postea idem genus in eadem
quantitate & qualitate reddere mutuo danti. Inde colligere licet,
quod in mutuo propriè non transferatur dominium, quia idem
genere reddere debet, sed impropiè, quia dominium speciei, &
non generis in mutuatarios transit. Causa efficiens mutui est
consensus contrahentium, nim. mutuantis & mutuatarii, *arg. l. 18.*
ff. de reb. cred. Causa materialis sunt res mutuo datae, pondere,
numero, & mensurâ constantes, quae vocantur fungibiles, quae
fun-

functionem in suo genere recipiunt ; nam unaquæque res , ex isto genere vicem alterius subit , eademque esse videtur si modo in eadem quantitate & qualitate reddatur , *L. 2. §. 1. ff. d. t.* quales res ratione ponderis in mutuum veniunt , aurum , argentum , panis , aut non liber , vel vestis : ratione numeri sunt nummi , non grex , neque jumentum ; & ratione mensuræ , vinum , oleum , triticum , siligo , hordeum , avena : in his rebus omnibus bonitas tanquam interna rerum fungibilium qualitas imprimis consideranda est &c. Forma mutui in eo consistit , ut mutuans mutuatario rem fungibilem tradat , ut accipiens eam pro arbitrio uti , vel abuti possit , *L. 2. §. 16. ff. d. t.* ejusque fiat , ut de meo fiat tuum : ita tamen , ut idem genus in eadem quantitate & qualitate postea reddere obligetur . Undè liquet (1) quod non liceat mutuatario novum vinum pro veteri bono vino reddere , licet sit idem genus , cum non sit ejusdem bonitatis sive qualitatis ; (2) quod nummi crediri scilicet ducati , vel imperiales in specie , in eadem quantitate & qualitate , qua dati sunt , reddi debeant . (3) nec plus quam datum est reddere debet , *L. 11. §. pen. ff. b. t.* In mutuo tenetur mutuatarius casum præstare , in aliis contractibus non item . Ergo is , qui mutuum accepit , si rem mutuo datam incendio , ruinâ , naufragio , aut latronum vel hostium incursum amiserit , manet nihilominus obligatus . *L. 11. ff. b. t.* Causa finalis mutui est , ut res ad vitæ necessitatem oportune , quarum in consumptione usus est , inter homines communicentur , & ut alii aliorum beneficiis & auxilio benigne gaudeant ac fruantur .

N *Aufragorum* res , in cujus terra sive territorio sunt appulsæ , apprehendentium vel domini territorii non fiunt , *auth. navigia C. de furt.* Excipe , nisi sint talia navigia , quæ pyratricam exercent pravitatem . Ratio regulæ est , quia est contra jus Divinum , naturale , & humanum , ut miserè afflictis præter meritum addamus afflictiones , & ut ex aliorum damno iniquè quæramus commoda ; estque contra æquitatis regulam : quod tibi non vis fieri , alteri ne facias .

Necare videtur , non tantum qui partum suffocat , vel abigit , sed & is , qui eum abjicit , qui ei alimenta denegat : item is , qui partum publicis locis misericordiæ causa exponit , quam ipse non habet , *L. 4. ff. de agnosc. & alend. liber.*

Ne-

Necessitas (intellige inevitabilis) non habet legem, l. 7. §. 3. ff. quod vi aut clam. nam multa propter summam & urgentem necessitatem licent, quæ necessitate cessante non licerent. can. 9. de consecrat. distinct. 1. sic (1) nemini regulariter licet esse judex in propria causa; ast si quis vi invadatur à latrone, vel alio malitioso, nec turò absque vitæ periculo effugere potest, Judex in propria causa esse potest, ut aggressorem, ad mala à se avertenda necessitate sic urgente graviter vulneret, vel eum è medio planè tollat, quoniam vitam redimere qualibet ratione innocentibus impunè permittitur, l. 1. ff. de bon. cor. qui ante sentent. mortem sibiconsciv. (2) tempore extremæ famis homini valdè esurienti licitum est, panem clamalteri auferre ad conservandam vitam; quia fames vitæ hostis est, & ensis acutissimus; jam verò contra hunc hostem, ejusque arma cuilibet extremè esurienti præsidia quærere licitum est, l. 1. C. quando licet unicuique sine Judic. se vindic. talis quidem dicitur quadantenus furtum committere, at tamen non dolosè contrectat rem alienam lucri causa; quoniam tempore necessitatis omnia ad victum pertinentia meritò debent esse communia, distinct. 47. can. 8. ideo in talibus casibus solent accuratiores JCTi distinguere inter crimen & poenam; crimen, dicunt, urgente etiam penuria committit homo esculenta auferens, poena verò ob necessitatis vim illi remittitur. Sic (3) propter redemptionem captivorum permittitur rerum Sacrarum alienatio, ratio est quia animæ hominum quibuscunque vasis &c. præferendæ sunt, l. 21. C. de SS. Eccles. idem comprobatur D. Ambrosius, aurum, inquit, habet Ecclesia, non ut servet, sed ut erogat, & subveniat in necessitatibus &c. extra necessitatis casum res sacras vel ecclesiasticas alienare non licet: nam quæ propter necessitatem recepta sunt, non debent in argumentum vel exemplum trahi, l. 162. ff. de Reg. Jur.

Nemo regulariter potest plus juris in alium transferre, quàm ipse habet, l. 54. ff. de R. J. hæc regula ex jure naturæ desumpta est: natura enim non patitur, ut quis alteri plus dare possit, quàm ipse habet, c. 79. de R. J. in 6to. huc commodè referuntur sequentes regulæ, (1) nemo plus commodi heredi suo relinquit, quàm ipse habet, l. 120. ff. de R. J. (2) non debeo melioris conditionis esse, quàm auctor meus, à quo jus in me transit, l. 160. §. 1. ff. de R. J.

N n

Ergo

Ergo legatarius, cui fundus legatur à testatore, non potest meliori conditione accipere fundum, quàm quâ fuit antea penes testatorem. (3) qui in jus dominiumvè alterius succedit, ejus jure uti debet, l. 177. pr. ff. de R. J. Limitatur dicta regula § 4. nisi Juxta autoritate legis aliquid fecerit, qui imploratus dominium in alium per sententiam validè transferre potest, quod tamen ipse non habet, l. 2. §. 1. ff. si ex noxali causa agatur.

Nobiles immediatè imperio subiecti, nullam Statum imperii vel Principem præter Cæsarem agnoscunt Dominum, quales sunt in Franconia, Svevia, & circa Rhenum: attamen non sunt Status imperii; Ratio est, quia in imperii matricula non reperiuntur, nec ad Comiticia imperialia vocantur, multo minus sessionem, & jus suffragii in iisdem habent; olim tamen Comitibus interfuerunt, quod successu temporis abrogatum. *Aur. Bull. Carol 4. tit. 1. §. der Fürsten und Rittermäßigen Personen 2.* Ex dictis constat, quod duosequentia sint diveria (1) Imperio Rom. esse immediatè subiectum, & (2) esse Statum imperii. Illud habent supradicti Nobiles, hoc non item, sed Electores, Principes, quidam Comites, Barones, & liberæ civitates imperii.

Nobilitas. Virtus nobilitatem generans est duplex, militaris & civilis; illa legionibus, hæc legibus paratur; illa autorem habet Martem, hæc Apollinem sive artes liberales. Virtus hominem verè nobilem facit, non divitiæ, non parentes, *Tiraquell. de nobilitat. c. 4.* quia virtus & animi qualitates cum spiritu in liberos non transferuntur, sed labore acquiruntur. *Marius teste Sallustio in oratione* dicit inter cætera: Nobiles antiquo stemmate nati contemnunt novitatem meam, (h. e. nobilitatem meam nuperrimè acquisitam) ego illorum ignaviam; mihi fortuna, illis probra objectantur: quanquam ego naturam unam & communem omnium existimo, sed prudentissimum & fortissimum quemque generosissimum esse; & paulo post inquit: quod si jure me despiciunt, faciunt idem majoribus suis, quibus uti mihi ex virtute nobilitas coepit; deindè pergit. Nunc videte quàm iniqui sunt, (scilicet Nobiles origine sive stemmate tales) quod ex alienâ virtute sibi arrogant, id mihi ex mea non concedunt; Scilicet quia imagines non habeo (er kan nicht seine 16. Ahnen weisen / von Vater und Mütterlicher Seiten) & quia mihi nova nobilitas est, quam certè peperisse

rissime melius est, quàm acceptam corrupisse &c. Multi sanè ob virtutem ex infimo loco ad Regnum, Principatum, summamque honorum fastigia ascenderunt: exemplum habemus in Saule a simas antea pascente, 1. Reg. 9. & in David pascente oves: hi duo Juvenes nihilominus Reges facti sunt. Verùm teste Tacito *libr. 17. annal.* mortalibus naturâ est insitum, recentem aliorum felicitatem ægris oculis intueri; hinc sæpè fieri solet, ut viro virtute propria nobilitatem generosè acquirenti ignominiosè obijciatur, et *ist etz neugebäckener von Udel.* Sic per imprudentiam loquentes pessimè faciunt, dum virtutem, virtutisque præmium invidiosè suppressere cupiunt, cum virtus hominem virtuosum supra astra attollat, ac collocet. *Seneca Epist. 88.* Ergo si nobilis potius genere, quàm virtute præclarus exprobare tentet novo Nobili virtute illustri ignobilitatem, ei congruè respondere potest, genus meum à me incipit, tuum verò in te turpiter desinit; virtute non sanguine niti decet, quoniam miserrima res est, majorum & parentum saltem ostendere virtutem, nec ullam habere propriam.

Nobilitas à primo acquirente incipit, in filiis pubescit, in nepotibus adolescit, & in pronepotibus perfectam demum consequitur ætatem. Quod hodiè in principalibus & superioribus collegiis Canonicis sive Ecclesiasticis (*auf den hohen Dufm: Stifftern*) inter Principes, Comites, Barones, & Nobiles accuratè observatur, ut recipiendus in eorum ordinem octo generationes nobilium ex utroque latere (parente) sine ullo nobilitatis defectu probare possit, alioquin non admittitur; *Dasz einer von Vatter und Mutter / und derselben Groß und Elter Vatter / auch Groß und Elter Mutter von alters her ererbten Helm und Schild völlig aufzulegen habe;* Sic olim etiam ad ludos equestres zum turniern non admittebantur, nisi qui suam nobilitatem ex 4. avis paternis & maternis probare potuerit, quod hodiè merito non observatur; ne Nobilitas virtute quæsitâ plus nimio vilescat. Ideo jus canonicum nullam antiquæ nobilitatis habet rationem; quoniam non generis, sed virtutum nobilitas, vitæque ac morum honestas gratum & idoneum Deo faciunt servum, ad cujus regimen non multos secundum carnem nobiles & potentes, sed ortu quidem ignobiles & pauperes, at spiritu illustres vocavit; eo quod non personarum acceptio apud Deum est, prout ex Apostolorum exemplis patet.

Attamen potest Imperator vi supremæ potestatis novo homini, (h.e. nuperrimè Nobili creato) gratiam facere, ut cum ad Collegia canonica cathedralia sive superiora, & ad ludos equeſtres habilem efficiat. *Pruckmann in tract. de Regalib. c. 4.* Hic nota, quilibet homo habet duos parentes, quatuor avos, h.e. avum & aviam à patre, & avum aviamque à matre, octo proavos, & 16. abavos: sic semper ascendentes duplicantur; ex his personis regulariter computatur antiqua nobilitas.

Nobilitas ex virtute orta non tollitur ob rerum egestatem, l. 7. C. de incest. nupt. nam licet divitiæ sint nobilitatis ornamentum, ac decus nobilitatis augeant, conserventque; attamen non sunt de nobilitatis substantia; interim familiæ nobiles & illustres absque bonis sæpè fordescunt: quoniam divitiæ & opes pariunt potentiam, potentia dignitatem, quæ splendorem & decus familiarum nobilium summo operè augent & extendunt; hinc vulgò dici solet: præstat divitem esse, & popularem, quàm Nobilem & mendicum. Ideo etiam Nobilibus egestate sordentibus vita videtur esse supplicium, & mors solatium, cum nobilitas paupertate valdè deprimatur. *cap. 8. X. de testib.* Quod si verò Nobilis utatur vilibus artibus mechanicis, nobilitatem amittit, *Tiraquell. de nobilitate. 27.* quo respectu jura Romana prohibent, Nobiles commercia exercere, ne se contra dignitatem ad inferiora sordidè dimittere videantur. *l. 3. C. de commerc. & mercat.* nec Clericis vel per se, vel per alios negotiari licet, quia commercia sine peccato regulariter esse non possunt, sed animam cupidine lucri occupant.

- *Nocens.* Quoties in criminalibus dubium est, utrum accusatus sit nocens, vel innocens, tunc in dubio præstat nocentem absolvere, quam innocentem condemnare, *l. 5. ff. de pœn.* quod fit propter periculum sanguinis, & favorem innocentæ, ne innocentes per calumniam & mendacium iniquè perire cogantur.

Nolle. Ejus est nolle, qui potest velle, *l. 3. ff. de R. J.* id est, qui habet potentiam volendi, ei datur etiam licentia nolendi; ratio est, quia nolle & velle tanquam relata ita se mutuo respiciunt, ut alterum sine altero esse nequeat. Hæc regula in testamentis habet locum; nam potest quis habere velle, (h. e. voluntatem condendi testamentum) & potest quoque habere nolle; h. e. liberè à condito, vel condendo testamento recedere; Quia ultimæ voluntatis li-
per

ber est stylus. *l. 1. C. de Sacros. Eccles.* idem ratione contractuum dici potest, intellige, antequam contractus sunt initi; contrarium verò observatur post initos contractus, quia tunc neutri contractuentium invitâ altera parte ab inito contractu impunè resilire licet, cum res non amplius sit integra; nam quod ab initio in contractibus est voluntatis liberæ, id postea fit necessitatis *l. 5. C. de oblig. & action.* Cæterum furiosus, infans, impubes, mente captus &c. nec velle, nec nolle possunt; quia principia velle & nolle ipsis deficiunt, puta intellectus & voluntas, de quibus vide actiones humanas in antecedentibus, et in Medulla mea Justin. Pari-
siis impressa.

Nomen. Falsi nominis vel cognominis adseveratio poenâ falsi coercetur, intellige, si quis in fraudem aliorum nomen dolosè mutaverit, *l. 13. ff. ad L. Cornel. de fals.* At si sine fraude & aliorum præjudicio nomen mutaverit, licet, *l. un. C. de mutat. nom.* nec arma sive insignia in præjudicium alterius familiæ mutare permittitur; Ratio est, quia illa inventa sunt ad cognoscendas & distinguendas familias, *l. 1. §. 6. ff. de edilit. edict.* Sicuti nomina sunt inventa, ad res & hōmines distinguendos & cognoscendos, *l. 10. C. de ingen. manumiss.*

Notio est duplex, (1) simpliciter & in specie talis, vel (2) qualificata, quæ propriè vocatur jurisdictio *l. 99. ff. de verb. signif. l. 5. pr. ff. de re judic.* Notio in specie est nuda potestas cognoscendi & judicandi; qualem habent Judices pedanei, centumviri, arbitri, & olim Episcopi, *d. l. 5. §. 1. 2. C. de Episcop. audient.* Notio qualificata sive jurisdictio est potestas de causis controversis cognoscendi, judicandi, & judicati exsequendi, *t. ff. de jurisdict.*

Novi operis nunciatio est prohibitio, ne quis ædificando vel demoliendo in alterius præjudicium pergat. *l. 1. pr. ff. de novi. oper. nunciat.* hanc novi operis nunciationem sive prohibitionem facit quis, aut juris sui conservandi causa, aut damni depellendi, aut publici juris tuendi gratia, *d. l. 1. §. 16.* quando quis ædificando aut demoliendo pristinam formam ædium, vel alius operis illicitè immutat, *d. l. 1. §. 11.* Sic si quis sub ædibus suis cellam fodiat, id domino sic facere licet, ne vicinarum ædium fundamenta labefactet; Sic etiam vicino ædificanti non licet, aliquid in vicinas ædes pro arbitrio immittere, nec supra alienum solum projecta facere,

nec fillicidium in suo tecto ita dirigere, ut aqua pluvia in vicini aream, ædes, vel hortum cadat. Si vicinus hæc viderit, novi operis nunciacione illud damnum præcavere potest; quia factâ nunciacione ædificans prohibitus statim quiescere cogitur ab opere incepto, donec Prætor sive Magistratus cognoverit, num justè, vel injustè ædificaverit. Quod si ædificans spretâ operis nunciacione ædificare pergat, dicendo: periculum esse in mora, vel nunciacionem esse planè injustam; quo casu ædificans interdicto restituit. conventus, opus contra prohibitionem illicitè exstructum propriis impensis destruere cogitur, aut læso interesse præstare, si læsus eo contentus esse velit. Hæc novi operis nunciatio post ædificationem jam factam, ut opus destruat, non amplius competit, sed tunc transeundum est ad interdictum, quod vi aut clam factum est, restituitur in priorem statum. Causa efficiens est Prætor, qui nunciandi (prohibendi) jus introduxit, & voluntas eorum, novi operis nunciacione utentium *l. 1. §. fin. ff. de novi. oper. nunc.* Materia circa quam versatur, sunt structura, & res solo conjunctæ, non etiam mobiles. Forma ex præcedentibus patet, quia prohibitio hæc, ne quis in ædificando pergat, fit autoritate Prætoris sive Magistratus per apparitorem *l. 16. ff. h. t.* Finis est, ut jus nostrum conservetur, damnumque depellatur, aut publicum jus tueatur. *l. 1. §. 19. ff. ibid.* Effectus est, ut cesset ab opere inchoato ædicator, donec Magistratus cognoscat, utrum justè vel injustè ædificet.

Nullius. Res commercio hominum subjectæ, si nullius sint, cedunt occupanti, *§. 12. Inst. de rer. divis.* Ergo jure gentium aves, pisces, & feras in naturali sua libertate adhuc existentes, omnibus hominibus jure naturæ & Divino capere licet; Deus enim omnibus hominibus in omnia bruta animantia terrestria, aquatica, & volatilia dominium promiscuè concessit, *Geneseos. 1. v. 28.* quod hodiè speciali jure Regum & Principum privatis ob certas rationes politicas severè est prohibitum, partim ut Reges & Principes venationem sibi suæque animi recreationi tanquam magnum regale habeant reservatam; partim ne rustici venationis studio contra reipubl. salutem ab aratro avocentur, & latrocinari discant.

Nummis (pecunia) inventus est commercii & permutationis facilitandæ causa, ut commercia eo facilius exerceri possent, *l. 1. pr. ff. de*

de contrah. empt. antiquis enim temporibus nemo pro indigentia rerum poterat sibi absque nummorum subsidio ea, quibus indigebat, facile comparare; quia id rarissime accidebat, ut alius (Titius) id haberet superfluum, quod alter (Mævius) desideraret, & vice versa, ut Titius id accipere vellet, quod Mævius permutaturus offerret; neque res hinc inde extarent æqualis pretii & proportionis, quæ duo ob inæqualitatem & diversitatē valdè impediabant rerum permutationem: igitur necessum fuit, inveniri medium, quod vice rerum esset, & quædam quasi mensura ac ponderatio, quæ pro rerum diversarum varietate augeri & minui posset; ideo electa est argenti & auri materia, cujus publica ac perpetua æstimatio difficultatibus permutationum æqualitate quantitatis subveniret, & illa materia formâ publicâ percussa est, ut inde constaret, quanti valeret. Sic necessitas usum nummorum introduxit, *d. l. 1.* Nummorum verò valorem definire solent Imperatores, Reges, & Principes imperantes, quorum publica signa, effigies vel emblemata in iis cusa exprimuntur. Attamen valor sive æstimatio nummorum sic est facienda, ut à communi vicinorum populorum, cum quibus commercia exercentur, æstimatione non recedat: si enim unus vel alter imperans hoc non observaverit, sed pro sua autoritate nimis magnum valorem suis nummis imposuerit, vel materiam nummorum nimis vilem efficere curaverit, tum subditorum suorum commercia, cum vicinis populis corruptos hosce nummos accipere recusantibus, redduntur difficiliora, & per consequens toti reipubl. & omnibus subditis, imo sibi ipsi magnum damnum temerè infert.

Nuptiæ. In nuptiis contrahendis pudor naturalis & jus sanguinis probè considerandum, *l. 14. §. 2. ff. de rit. nupt. l. 197. ff. de R. J.* ne quis cum illa matrimonio jungi quærat, quæ ex linea ascendenti vel descendenti sit ob parentum respectum *l. fin. ff. de rit. nupt.* nec eam sibi eligat, quæ ex linea collateralisibi sanguinis nexu conjuncta est; ideo jus Divinum *Levitic 18.* generaliter prohibet, quod nemo debeat ad proximam sanguinis accedere, ut relevet turpitudinem ejus; ideo nec Soror ex fornicatione suscepta uxor duci potest, quia idem subest sanguinis nexus, licet non sit ex legitimo matrimonio nata, *d. Levitic. 18. v. 9.*

Nuptiæ

Nuptiæ secundæ. Parum honestè loquitur Imperator de secundis nuptiis, si mater secundis nuptiis jam funestata est, *l. 3. §. 1. C. de secund. nupt.* idem facit Chryostomus *homil. 2.* omnes, inquit, scitis, secundas nuptias, quamvis contrahere legibus non prohibentur soluti, multis tamen vituperiis esse obnoxias, & D. Ambrosius asserit, primas nuptias sub Dei benedictione celebrari, secundas verò & tertias esse permissas, sed absque gloria & benedictione: causæ odii in secundas nuptias sunt sequentes, (1) quia secundæ nuptiæ intemperantiam & libidinem præ se ferunt, (2) quia mulier bis nubens prioris mariti memoriam extinguere, eumque non sincerè ac constanter amasse videtur, & (3) mulier superinducto vitrico liberos prioris matrimonii negligere præsumitur, cujus salutem & amorem liberorum saluti & amori longè præfert: indè etiam querelæ inofficiosi testamenti nasci solent, quando parentes novercalibus delinimentis & instigationibus corrupti, contra proprium suum sanguinem, hoc est, liberos prioris matrimonii impiè condunt testamentum, *l. 4. de inoffic. testam.* Quantum secundæ nuptiæ liberis prioris matrimonii sæpè nocent, norunt illi, quorum parentes ad secunda vota transierunt.

Nuptias non concubitus, sed consensus facit, l. 80. ff. de R. J. quia illæ in contrahentium consensu essentialiter consistunt. Ob id asserit Jctus Ulpianus & Canones, quod non coitus & defloratio virginitatis matrimonium efficiat, sed maritalis affectio, *l. 32. §. 13. ff. de donat. inter. vir. & uxorem, caus. 27. q. 2. c. 5.* cum initiatur, inquit, conjugium, tunc conjugii nomen adsciscitur, non enim defloratio virginitatis facit conjugium, sed pactio conjugalis &c.

O*bedientia subditorum.* Regibus & Principibus tenentur omnes subditi venerationem, fidelitatem, & obedientiam præstare. Ast si quid forsan contra jus Divinum subditis severè injungant, id non tenentur facere, *caus. 11. q. 3. can. 101.* Ratio est, quia plus Deo ceu Regi omnium summo, quàm hominibus est obediendum, quoties hi duo contraria jubent; in tali atroci casu dicas, clementissime Domine, excuses tergiversationem meam; tu carcerem & mortem minaris, si jussui tuo severo non paream; verum Deus, si jussum tuum adimplevero, mihi minatur infernum, & mortem æternam &c. quis ergo mortalium, si micam conscientiæ habue-

habuerit, non magis timeat eum, qui animam cum corpore, quam qui corpus saltem occidit: sequamur ergo potius constanti animo pium illud Poëtae monitum, quam impiorum iustum.

Terra fremat, regna alta crepent, ruat orbis & orcum,

Cui comes est Christus, nulla ruina nocet.

Attamen ob turpe vel impium Regis vel Principis mandatum nihil contra eorum majestatem & unctos Domini hostiliter est tentandum: quia in Reges & Principes nemo habet potestatem aut censuram; sed illi solum DEUM agnoscunt Judicem & vindicem, *Psalmo 50. & caus. 23. quest. 5. can. 20.* ideo pie asseritur *Sapient. 6.* quod Reges ob libidines, crudelitates, latrocinia, impietatem &c. poenas dent non tibi, sed DEO, & quidem graviores cæteris; potentes enim potenter tormenta ferent *d. c. 6.*

Objecta (sivè materia) juris, vel Jurisprudentiæ sunt tria. (1) Personæ, (2) Res, & (3) Actiones. *f. fin. Inst. de jur. vat. gent. & civil.* Att propriè loquendo, res saltem sunt objectum jurisprudentiæ; ratio est, quia justitia administratur personis de rebus per remedia actionum civilium. Ergo jus in personis est subjectivè, & in rebus objectivè; nam jus personis (quarum causa constitutum est) redditur de rebus controversis per actiones civiles in judicio institutas, tanquam remedia quædam; idcirco rectissimè dicimus: quamvis omnia, quæ in toto jure comprehenduntur, ad tria illa, nim. ad personas, res, & actiones referantur, attamen propriè & formaliter non sunt objecta juris, sed res tantum. Hic sciendum, quod materia juxta Philosophorum mentem sit duplex, prima & secunda. Materia prima est subjectum illud, quod consideratur sine omni forma tam substantiali, quam accidentali, (propriè vocatur ens rationis) quam intellectus sic sibi fingit, & ab omni forma præscindit: e. gr. animal à rationali & irrationali præscinditur; ejusmodi fictiones, ceu chimeras nunquam existentes homo Philosophus sibi infinitas mente concipere potest, &c. Materia secunda vocatur eadem materia, sed illa affecta est formis vel accidentalibus, vel substantialibus. Circa hanc versatur jus & justitia.

Obligatio in genere est juris vinculum, quo quis ex quacunque causa altringitur ad aliquid alteri præstandum, dandum, restituendum,

oo

vel

vel faciendum. Sed obligatio propriè & strictè sumta est, quando quis factio suo (hoc est, conventionè sive contractu, vel delicto) astringitur, sive obligatur ad aliquid dandum vel faciendum. Causa efficiens obligationis est consensus contrahentium. Causa materialis sunt omnes res, & omnia facta licita; nam rerum turpium non datur obligatio. Forma obligationis est pro voluntate contrahentium diversâ; nam obligatio vel nudis verbis, vel literis sive chirographo, vel solennibus verbis sive stipulatione, vel re contrahitur. Finis internus est, ut aliquid detur vel fiat, sive ut aliquid præstetur. Finis externus est, ut actionem ad exigendum producat. Nota: in obligationibus id non agitur, ut persona personæ obligetur ad personam solvendam; sed persona personæ obligatur ratione rei, quæ est medium obligationis, ex qua tanquam ex causa dominium rei acquiritur, prout ex definitione obligationis patet. Hinc dicimus, quod obligatio sit in personis subjectivè, & in rebus objectivè; Ratio est, quia obligatio non afficit personas quâ tales, sed quatenus hic est debitor, & ille creditor; debitorem autem & creditorem esse, fit respectu rei, quam debitor creditori debet. Dicimus etiam, quod obligatio non transferat in alium immediatè ipsius rei dominium, sed personam obligat & astringit ad rem.

Obligatio est triplex, (1) vel naturalis tantum (2) vel civilis tantum, vel (3) Naturalis & civilis simul. Nuda obligatio naturalis, vel nuda obligatio civilis, absque naturali obligatione non producant actionem aliquam civilem, l. 7 §. 4. § l. 27. §. 2. ff. de pact. contrarium docet Jus canonicum c. 1. X. de pact. ex hoc fundamento; quia nihil tam conveniens est æquitati naturali, quàm ut ea, de quibus inter contrahentes convenit, custodiantur, ne fidem dolosè vel temerè frangere ac culentur, l. 1. ff. de constit. pecun. Nuda obligatio naturalis competit donatori, qui alicui aliquid donat, nam mediante beneficio donatarium sibi naturaliter habet obligatum ad remunerandum; attamen quia civilis obligatio non accessit, donatarius ad remunerandum jure cogi nequit: hinc dicunt Juri, quod nuda naturalis obligatio sit saltem philosophica quædam honestas, necessitatem remunerandi non inferens. Hic notandum, quod non eadem ubique sit ratio & conditio omnium obligationum naturalium, cum una alterâ sit validior, alterâ debilio.

bilior, cui jus civile non afficit: sic (1) pater filium ex naturali obligatione alere tenetur approbante jure civili, *t. ff. de agnosc. & alend. liber.* (2) Mulier naturaliter saltem obligatur, quando illa contra SCtum Vellejanum pro alio intercedit fidejubenda, ratio est, quia SCtum improbat talem obligationem ob fragile mulierum iudicium *l. 16. in fin. ff. ad SCtum Vellejan.* quod fit in favorem mulierum, ne dote priventur: sic etiam (3) pupillus pubertati proximus ex consensu suo naturaliter duntaxat obligatur: Ratio est, quia jus civile ejusmodi obligationem ob imperfectum & lubricum impuberis iudicium infirmat in ejus favorem, ne iniquè lædatur. *vide in Medulla mea Justiniana Parisiis anno 66. typis excusa. t. ff. de SCto Macedon.*

Obscurum. Semper in obscuris quod minimum est sequimur, *l. d. ff. de R. J.* ubi primo inspiciendum, quid inter contrahentes dictum, actum, & cogitatum sit, *l. 3. ff. de reb. cred.* quod ex negotii circumstantiis colligi potest; Si verò non apparet, quid actum sit, videndum quid verisimilius, & quod plerumque fieri solet in hiscè negotiis, *l. 114. ff. de R. J.* quod si nec ita obscuritas tolli possit, ad regionis consuetudinem confugiendum est, in qua contractus est celebratus. *l. 34. ff. de R. J.* quia ea quæ sunt moris & consuetudinis, etiamsi expressè conventum non sit, veniunt in bonæ fidei iudiciis, *l. 31. §. 20. ff. de adilit. edit.* Dicta observantur in ultimis voluntatibus, contractibus, sententiis iudicum, & delictis. Hinc si testator duos fundos ejusdem nominis, sed diversi pretii habens, unum ex his alicui legaverit, nec legatarius doceat fundum majoris pretii sibi specialiter relictum, tunc in dubio minorem duntaxat consequitur, *l. 39. §. 6. ff. de legat. 1.* Ratio est, quia testator in dubio præsumitur heredem in eo saltem gravare velle, quod minus est, *l. 67. §. 8. ff. de legat. 2.*

Occasionem qui præstat, damnum fecisse videtur. *l. 30. §. 3. ff. ad L. Aquil.* hinc dicitur in *l. 15. ff. ad L. Cornel. de sicar.* nihil interest, occidat quis, an causam mortis præbeat.

Oculis magis, quàm auribus in testimonio ferendo regulariter est credendum; Ratio in *§. ult. Inst. de gradib. cognat.* est, quia veritas magis oculatâ fide, quàm per aures animis hominum infigitur; hinc etiam testimonium testis longè validius est, si dixerit: casum propositum scio, quia eum hiscè meis oculis vidi: quàm si

dixerit, casum scio, quia à multis audivi, rem ita se habere. Ea-
propter dicunt Juri, testimonium de auditu non esse propriè tale,
nisi in materia auditui subjecta. Cæterò quin non debent de nego-
tiis, quæ sub præsentia eorum non sunt facta, ferre testimonium
caus. 3. quest. 9. can. 15.

Officia, ad quæ quilibet mortalium jure naturæ obligatur, commodè
ad tres classes referuntur, (1) officium hominis est, ut religiosè ob-
servet, quomodo se juxta dictamen rectæ rationis erga Deum
gerere debeat, quod in duobus maximè consistit; primo ut de
Deo rectè sentiat, & secundò ut actiones suas ad Dei voluntatem
piè componat; ne Deo summo Legislatori & gubernatori totius
mundi in ullo temerè resistat. (2) officium hominis est, ut accu-
ratè observet, quomodo erga se ipsam se gerere debeat; quod in
sequentibus consistit: ut omnia faciat ad sui conservationem, &
quæ ad sui destructionem vel incommodum directè, vel indirectè
tendunt, pro viribus prudenter avertat; ne in ullo negotio hu-
mano iniquè lædatur, vel supprimatur. (3) officium hominis est,
ut cautè & circumspectè notet, quomodo erga alios homines se ge-
rere debeat, ne aliis sit molestus vel noxius, sed eos quovis potius
modo adjuvet; ad quod eum partim dictamen rectæ rationis,
& æquitatis regula obligat, (quod tibi non vis fieri, alteri ne fece-
ris): partim naturalis cognatio & socialitas invitat: nam natura
cognitionem quandam inter homines induxit; ideo consequens
est, ut homo homini potius prosit, ac officia præstet, quàm ini-
quam sibi invicem conditionem maliciosè inferant, aut insidias
struant, vel vim inferant. *L. 3. ff. de just. & jur.* Hinc ob socialita-
tè humanam conservandam homines jure naturæ obligantur,
sibi invicem mutua officia ultrò præstare, ut alter alteri inserviat,
qui fructus est maximus socialitatis humanæ.

Officia virtute ambire oportet, non prece, aut pretio. *t. t. ff. ad L. Jul. de
ambit.* malè enim se res habet in republ, quando homines id pecu-
nia illicite expugnant, quod virtute solummodo occupare debe-
rent: Sicuti in statu seculari per ambitus crimen mediante pecu-
nia dignitates & honores sibi comparant indigni; ita nonnulli
in statu Ecclesiastico interdum sacerdotia, vel dignitates Ecclesi-
asticas sibi per Simoniam sordidè cœmunt, quod jus canonicum
damnat. *t. t. X. de Simonia, & ne aliquid pro spiritualibus exigatur
vel promittatur.*

Off.

Officium. Nemo debet simul subire duorum officia, si sint incompatibilia; sic Advocatus non potest absque infamiae & praevencionis notâ duobus litigantibus sibi contrariis interservire in eadem causa controversa. *t. t. ff. de praevencionat.* At si officia fuerint compatibilia, iis quis licite praesse potest; sic potest quis simul esse Advocatus & Notarius publicus, cum hæc duo sibi invicem non sint contraria; item potest quis esse simul Professor Juris, & Consiliarius Principis.

Officium suum nemini debet esse damnosum, *l. 7. ff. testam. quemad. aper.* excipit, nisi quis proprio dolo, vel culpa sibi inde damnum contraxerit: damnum enim, quod quis propria culpa sentit, sentire non videtur: sibi imputet, quod non cautius egerit, *l. 203. ff. de R. J.* Ergo si Procurator vel Advocatus ob propriam contumaciam à Judice poenâ aliquâ pecuniariâ mulctatur, non potest damnum illud à cliente suo repetere contrario mandati iudicio; Ratio est, quia id damnum sibi ipse ex proprio delicto frivole contraxit, *l. 46. §. 5. ff. de procurat. c. 86. de R. I. 6to.*

Onera. Literatis & Clericis vacatio onerum personalium est concessa; onera tamen patrimonialia pro rebus & possessionibus ferre debent, *l. 5. C. de SS. Eccles.* Ratio est, quia hæc onera ipsi rebus inhaerent, non autem personis & capitibus: prædicia enim per se ratione tributorum sunt obligata, & persona possidens non per se, sed prædiorum causa saltem est obligata, *l. 7. ff. de publican. §. ve. sigal.*

Onera. Is regulariter ferre tenetur onera, qui percipit emolumenta; Ratio est, quia secundum naturam est, commoda cujusque rei cum sequi debere, quem sequentur incommoda, *l. 10. ff. de R. J.* Interdum tamen contrarium obtinet, ut si foemina, vel furiosus aut infans sint heredes, qui ad hereditatem admittuntur absque tutelæ onere, *§. un. in fin. Inst. de legit. patron. tutel.* tunc alius cogitur esse tutor, nimirum proximus agnatus.

Oppignoratio rerum non transfert dominium in creditorem, sed possessionem solum naturalem *l. 35. §. fin. ff. de pignor. act.* quod fit in securitatem creditoris.

Ordo mortalitatis dicitur turbari, quando filius ante patrem moritur; ordo enim mortalitatis vult, ut is, qui prius in mundum venit, prius è mundo exeat, sive moriatur. *l. 15. ff. de inoff. testam. et*

per consequens, ut filius patri, & non pater filio succedat in omne patrimonium, fiatque ex asse heres: attamen contingere solet, ut tam facilè filius antè patrem contra patris votum, quàm pater ante filium moriatur.

Ordo in omnibus rebus multum facit, præsertim in studiis & processibus tam civilibus quàm criminibus plurimum juvat, causam controversam illustrat, & faciliorem reddit, ac Judicem longè facilius instruit, ut sciat, quid de proposito negotio sit sentiendum vel statuendum; qui verò ordinem in processibus non observat, summa imis miserè confundit, & equum per caudam frenare dicitur. Tales confusos Advocatos gravissimè reprehendit Crassus apud Cicer. libr. 2. de Oratore. Ita confusa, inquit, est oratio, & ita perturbata, nihil ut sit primum, nihil ut secundum, tantaque insolentia ac turba verborum, ut oratio, quæ lumen debet adhibere rebus, ea obscuritatem & tenebras afferat; atque ut quodammodo ipsi sibi in dicendo obstrepere videantur. Ordo generaliter ita definitur: est rerum parium dispariumque apta dispositio.

Pacta nuda jure civili non obligant, quia stant in puris terminis conventionis, quæ nullo legis auxilio juvantur, ad civilem obligationem producendam. Ideo ex nudo pacto non oritur actio civilis, sed saltem exceptio datur, l. 7. §. 4. ff. de præst. ratio juris civilis est: quod si homines, ob quævis promissa leviter vel inconsideratius facta, statim necessario obligarentur; nullus unquam in foro humano litium esset finis: ideo ad excitandum virtutis studium longè honestius & utilius pro conservanda reipubl. Romanæ tranquillitate duxerunt JCI antiqui R; quædam ut nuda pacta relinquere hominum inter se spontaneæ fidei & probitati, quàm omnia arctis legum vinculis, ac durâ obligationum necessitate adstringere; ut pacta nuda ex libera potius voluntate, & bona fide paciscentium pendeant, quàm ex aliqua legum eoactione: cum in necessitatibus nullus sit virtuti locus. Has politicas rationes Romanas jus canonicum negligit, contrarium statuendo: pax, inquit, servetur, & pacta custodiantur, c. 1. X. de pact. ratio juris canonici est, quia illud non curat juris apices, sed substantiam fidei promissæ penitus considerat; imprimis verò animarum salutem in omnibus pactis, contractibus, & negotiis civilibus piè respicit. Idcirco sicuti Deus inter simplicem & solennem loquelam

NON

non facit differentiam, ita nec jus canonicum inter pactum nudum, pactum vestitum, contractum & stipulationem ullum facit discrimen, sed ex iis omnibus validam depromit actionem. *caus. 22. q. 5. can. 12.* ratio prægnans est, quia in verbis nostris non debet esse mendacium: naturæ etiam humanæ nihil magis congruit, quàm fidem promissorum servare, ut fiat, quod dictum vel promissum est; nam fidem fallere grave est, *l. 1. ff. de constit. pecun.* Ergo quicquid promisisti, servare debes.

Pacta, quæ turpem causam continent, non sunt servanda, *l. 27. §. 4. ff. de pact.* e. g. (1) si quis promiserit, quod velit hominem occidere, vel cucurbitare maritum (h. e. marito cornua imponere) thorumque alterius conjugalem impiè violare; (2) si quis paciscatur de viventis hereditate; quia talis præsumitur habere votum captandæ mortis, *l. fin. C. de pact.* quo occasio commoda subministratur vitæ ejus, cujus hereditatem sperat, insidias struendi; (3) si Advocatus cum suo cliente de quota litis pactum fecerit, ut si victoriam litis obtinuerit, quod tertiam vel quartam partem summæ controversæ pro mercede accipiat; quo casu Advocatus præsumitur patrocinium causæ non amore justitiæ, sed cupidine sordidi lucri suscipere, ad vexandum quovis modo suum adversarium, quod tamen contra bonos mores & conscientiam; ne autem in talibus casibus delicto aperiantur fenestræ, jura Advocatis sub infamiæ poenâ pactum de quota litis prohibent.

Pacta contractibus in continente, h. e. in initio sive exordio contractus adjecta, contractibus insunt, fiuntque pars contractus. Talia pacta adjecta certam contractibus dant formam & legem. *l. 7. §. 2. ff. de pact.* Ex hoc fundamento statuunt jura, si creditor cum debitore ratione pignoris in securitatem debiti traditi ita contraxerit, ut debitor intra 8. vel 10. annos debitum solvat; sin minus, creditori liceat pignus vendere; Ergo elapso isto præfinito tempore potest creditor pignus etiam absque denunciatione licitè vendere; ratio est, quia dies interpellat pro homine, *l. 12. C. de contrab. stipul.* & pignus videtur debitoris voluntate vendi, qui ante in id liberè consensit; sed secus se res habet, quando de pignore post certum tempus distrahendo inter creditorem & debitorem nihil conventum.

Pacta

Pacta gentilitia reciprocae successione (Erb. & Erb. Erb.) in casu deficientiam liberorum masculorum quidam Principes Germaniae & certae familiae Illustres inter se facere & observare solent; ut si paciscentium alter sine herede masculino decesserit, superstes vigore pacti & jure quasi hereditario in omnia bona & jura defuncti succedit. Tale pactum fraternitatis ac reciprocae successione est inter Ducem Saxoniae, & Landgravium Hassiae, à Carolo 4. Imperatore in Comitibus confirmatum, ut si horum alter sine herede masculino moriatur, superstes sit universalis heres & successor legitimus; attamen sub hac restrictione, ut uterque de decem millibus florenorum ante mortem liberè disponere possit. Tale etiam pactum Marchiones Brandenburgenses olim cum Ducibus Pomeraniae ini-verunt: item Duces Bavariae, & Comites Palatini; unde postea gravissimae ortae sunt lites. Ejusmodi reciproca pacta de mutua successione in omnia bona inter privatos jure civili sunt prohibita. *l. fin. C. de pact.* quia talibus pactis datur occasio commoda, alterius vitae insidias struendi, ut ejus morte hereditatem per fas & nefas iniquè consequatur alter, qui beneficio pactorum eam praetendit.

Pacta quaedam pignoribus adjiciuntur, quorum nonnulla sunt vel licita vel illicita, Pactum licitum sequenti modo adjicitur; ut creditor fructus rei à debitore oppignoratae pro usuris percipiat, donec illi pecunia credita plenè sit soluta, *l. 1. §. pen. & l. 11. §. 1. ff. de pignor.* tale pactum vocatur antichresis, *d. l. 1. §. 1. v. c.* ut creditor fructus fundi percipiat, vel domum debitoris inhabitet usurarum vice, *l. 33 ff. de pignor. ab.* Antichresis oblatione sortis acceptae tollitur, nam si creditor tantum ex fructibus rei oppignoratae perceperit, ut sortem adimpleat, ulterius nihil accipere debet, *d. l. 33.* ideo pactum illud antichreseos nihil iniquitatis secum ferre dicitur, sed creditor suum creditum licito saltè modo repetit, & nihil ultra. Pactum illicitum pignori adjicitur, quando creditor cum suo debitore ita paciscitur, ut nisi debitor ad constitutum diem solvat debitum, pignus sit commissum, hoc est, debitor cadit dominio & proprietate pignoris, quod acquirit creditor; quale pactum meritò improbatum, cum sit contra *l. 14 ff. de condit. indebiti*, in jure naturae fundatam; nam qui quaerit locupletari contra charitatem proximi, is injustè agit, & meritò rejicitur.

Pactum.

Pactum dupliciter accipitur, (1) generaliter pro qualibet conventionne, quo sensu contractum in se latitudine sua comprehendit, *l. 1. §. 5. §. l. 7. pr. ff. de pact.* (2) specialiter accipitur pro illa conventionne, quæ à contractu differt. Pacta variè dividuntur, ut in pacta publica & privata; Pacta publica sunt, quæ à Cesare, Rege Principe, vel Duce belli Reipublicæ causa fiunt *l. 5. ff. b. t. v. c.* quando de bello componendo, & pace ineunda tractatur. Privata sunt, quæ à privatis personis de propriis eorum rebus fiunt &c.

Parentes usque ad Tritavum speciali nomine in jure R. vocantur, ultteriores non habent specialia nomina, sed generaliter vocantur **Majores**. Contra liberi usque ad trinepotem speciali quoque nomine vocantur: ultteriores generaliter appellantur posterii. *l. 11. §. 7. ff. de gradib. cognat.*

Par in parem regulariter non habet imperium; ideo Prætor in Prætozem, nec Consul in Consulem habet imperium: datur exceptio à regula; nisi par vel æqualis (imo etiam major) se paris, vel æqualis (vel minoris) jurisdictioni spontè subjecerit *l. 13. §. 4. ff. ad S. Ct. Trebell. §. l. 14. ff. de jurisdic.*

Paria sunt rati habitio & mandatum (Intellige ratione effectus) *l. fin. C. ad S. Ctum. Macedon.* nullum habere titulum, vel vitiosum; aliquid contra leges fieri, vel non fieri, *l. 6. ff. qui satisfac. cog.* ubi enim eadem est ratio, ibi idem quoque est jus. Hinc qui contra leges condit testamentum, vel facit contractum, ipse nihil facere videtur.

Pars major. Quod major pars legitime facit, regulariter omnes facere videntur; Ratio est, quia major pars & totum æquiparantur: ex hoc juris fundamento regulariter refertur ad universos, quod publice fit per majorem partem, *l. 160. §. 1. ff. de R. J.* ita ut reliqui diversum sentientes in idem consentire cogantur: alioquin difficile, vel interdum nunquam negotia Universitatis vel collegii expedirentur, si omnium consensus necessario desideraretur, juxta commune Germanorum dictærium: *Wiele Köpfe seyn schwoer nater etnen Hut zu bringen /* ob communem dissensum. Omnes tamen, qui sunt de collegio vel universitate, ad negotium decidendum vocandi sunt, ne quid in eorum præjudicium, vel contra eorum autoritatem fiat. Qui sic vocati, si comparere nolunt, vel

venire non possunt ob sonicas causas, perdunt vota. Quod si verò quidam dolosè non sunt vocati, ut alij majora faciant vota circa negotium, quod in collegio agitur, tunc id non habetur ratum, quia negotium non legitime & solenniter tractatum est, *l. 47. ff. de R. J.* Regula hæc non in omnibus negotiis valet, sed de iis tantum loquitur, & intelligenda est, quæ communia sive pluribus quàm universis, sive toti collegio; nam in iis negotiis, quæ competunt pluribus quàm singulis, ubi singulorum specialiter interest, major pars non potest præjudicare minori, *l. 11. ff. de servit. rust. præd.* sed consensus singulorum in illo negotio est necessarius; Ratio est, quia quod omnes quæ singulos tangit, ab omnibus etiam approbari debet, *c. 29 de R. J. in 6to.* Sic quando agitur de Archi-Episcopo eligendo & confirmando, in cujus consecratione debent esse præsentés omnes Suffraganei Provinciæ, quia illud negotium omnes tangit, ideo ab omnibus approbandum, *dist. 66. c. 1.* Ut paucis rem absolvam; vota majora sive plura valent in rebus ad universitatem vel collegium quàm collegium spectantibus; ast non in iis rebus, quæ ad singulos de universitate vel collegio quàm singulos pertinent: nam in his omnium & singulorum approbatio est necessaria; e. gr. si major pars collegii alicujus in tantum faveret partibus Regis Galliæ, ut salaria sua & redditus annuos ad conscribendum & alendum militem in Regis Galliæ auxilium contra hostes conferre vellent; reliqui sive minor pars id in sui præjudicium contra spontaneam voluntatem approbare non tenetur, quia id negotium singulos concernit, eorumque ventrem arctius stringere videtur; hinc in omnibus negotiis, quæ sunt contra naturalem æquitatem, vel unius aut alterius è collegio salutem iniquè lædunt, votorum pluralitas non observatur, sed voti robur ponderandum est, *t. ff. quod cujusque universit. nomine agatur.*

Partus septimestris dicitur partus legitimus, sive sit in principio mensis septimi, sive in fine natus, *l. 12. ff. de stat. hom.* & quicquid nascitur à septimo usque ad undecimum mensem exclusivè & non ultra, *l. 3. §. 11. ff. de suis & legit. l. 29. ff. de liber. & posthum.* quia Juri & Medici non putant, partum undecimo mense post mariti mortem demum editum, ex defuncto esse conceptum; quia tempus gestationis in utero tam diu regulariter non extenditur; quam-

quamvis certum collegium Medicum partum post mariti mortem sub initio decimi tertii mensis editum ex certis causis declaraverit legitimum, quorum sententiam pro articulo fidei non habeo. Num causa morbi genericis partum tamdiu vitalem ultra legitimum tempus illæsum detinere possit, plurimi mecum dubitant. Quod si aliis in hereditate, feudis, & juribus indè non magnum interatur præjudicium, ex misericordia conservetur genericis honor, quæ imposterum cautius vivere discet, vel citius partum edere maturabit; sic etiam illæsus conservatur partus innocentis status, ne maculâ quadam notatus perpetuò vivat.

Pater cogi potest ad alendos liberos pro modo facultatum, l. 5. §. 7. ff. de agnosc. & alend. liber. quia jure naturæ tenetur alere & conservare suum partum: cum nec lupus, nec corvus partum deserat, sed eundem tamdiu alit, donec sibi de victu ipse prospicere valeat. Sic vice versa liberi tenentur alere parentes, si ad inopiam redacti sint. *l. 8. C. de bonis, quæ liber.* quoniam liberi post Deum parentibus vitam debent, iisque pro alimentis, educatione, & cura in infinitum jure naturæ sunt obstricti, quorum ingratitude erga parentes Deo valdè displicet, estque contra 4. præceptum, *honora patrem & matrem.*

Patria potestas. Sicuti hodiè dominorum in servos, ita parentum in liberos potestas est coarctata. Quoniam parentum potestas magis in pietate, quàm in atrocitate consistere debet; Ergo illis amplius non competit jus vitæ & necis, prout olim *l. 11. ff. de liber. & posthum.* *l. 5. ff. de parricid.*

Patria potestas per matrimonium filix solvitur, dum ex patris familia in mariti familiam transit. l. 195. §. fin. ff. de V. S. etiamsi illa cum marito ædibus & mensa patris utatur, fruatur; tamen immunis est à patria potestate, ratio est, quia mulier in tutelam mariti perveniens, non potest amplius esse in potestate patris. *arg. §. 3. Inst. de tutel.* ideo filia dicitur familiæ caput & finis. Finis dicitur familiæ paternæ, ex qua abit, & caput est illius, scilicet mariti, in quam transit.

Patrie potius, quam parentibus parendum est, si utrique in eodem casu parere non possumus, l. 19. §. 7. ff. de captiv. & postlim. revers. quia salus publicæ privatæ salutis est præferenda, alias in omnibus

casibus licitis quantum possibile parentibus parendum est, necorum maledictio liberis gravissimè noceat.

Pauperes. Pium & gloriosum est subvenire egenis, ac iis de alimentis prospicere, ne ulla urgeantur necessitate, l. 12. C. de SS. Eccles. hæc est via regia, hominem virtuosum ad cælum directè ducens.

Pax est belli finis optabilis, attestante S. Augustino, quia Reges & Principes ideo justa vel injusta gerere solent bella, ut adversarios suos vincere velint, & sic mediante gloriosa victoria auream pacem tandem consequi. Etenim pace nihil est exoptabilius, cum pax sit vinculum charitatis, rerum ac personarum securitatem pariens, c. 13. X. de judic. prout ex ipsius Dei promisso Levitic. 26. v. 20. satis constat: dabo pacem in finibus vestris, dormietis, & non erit, qui vos exterreat &c. Quantum commodi ac salutis secum ferat pax, nobis annunciat Salvator Matth. 5. v. 9. beati pacifici, quoniam filii DEI vocabuntur &c. Pacem quidem optat voluntas, sed bellum cogit necessitas; igitur bellum necessarium jure Divino & humano est licitum ad sui, suorumque defensionem, *Recess. Imperii de anno 1542. S. und dievveil. l. 3. ff. de just. & jar. cum vim vi repellere liceat.*

Peccatum regulariter non dimittitur, nisi restituatur ablatum. c. 4. de R. J. in 6to. intellige, si subtrahens facultatem restituendi ablatum habeat, quia rem alienam contra animi sui conscientiam, contra bonam fidem in proximi damnum dolosè detinet, sicque peccatum mortale committit, & ad gehennam ædificat, c. 13. X. de restitut. spoli. quod si autem omni modo facultate restituendi sit destitutus, & propositum restituendi sincerè habuerit, remittitur ei peccatum, superveniente cordis contritione; quoniam peccati venia non datur nisi correctio, c. 5. de R. J. in 6to. qui enim in errore & peccato impiè persistit, ei venia culpæ sive peccati concedi nequit, *caus. 24. quest. 2. cas. 2.* magis minus venia poenæ eidem remittitur, ut si quis alat concubinam, & confiteatur confessario suo, se in tali hærrere carnis peccato, sed concubinam à se non dimittit, talis non corrigitur, quia nullum habet propositum corrigendi vitam libidiniosam; ob id confessio ejus confitenti non prodest quoad salutem æternam; cum non sit correctus, sed hæret adhuc in eodem crimine & peccato mortali, & manet inimicus Dei. Verùm si delinquens in confessione cum cordis contritione

tione firmum propositum corrigendi vitam habuerit, veniam culpæ sive delicti consequitur, *caus. 24. quest. 2. can. 2.* attamen non statim etiam veniam poenæ plenè intelligitur consecutus, *2. Reg. 12. v. 14.* hæc venia poenæ appellatur impunitas, quam per bona opera, poenitentiam & alia pietatis officia tandem consequitur delinquens. Hic porrò nota, quod Jejunia, piæ orationes, & alia bona opera, quamvis in se pia, & ad vitam æternam consequendam plurimum operentur; homini nihil prosint, nisi mens ab iniquitate & perpetratis peccatis revocetur, & ab obreftationibus lingua cohibeatur, *c. 23. de consecratione distinct. 5. § c. 21. de poenit. distinct. 3.* nam cui non est constans propositum piè emendandi vitam, sed post devotionem, poenitentiam, & confessionem mox iisdem peccatis se spontè contaminat, is parum aut nihil ad sui conversionem & salutem æternam operatur; ideo *Matth. 7. c. 21.* expressè docetur: non omnis, qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. Multi dicent mihi in illa die: Domine nonne in nomine tuo Prophetavimus, & in nomine tuo dæmonia ejecimus? et in nomine tuo virtutes multas fecimus? et tunc constebor illis, quia non novi vos, disceditè à me, qui operamini iniquitatem: omnis ergo, qui audit verba mea, & facit ea, affimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum supra Petram, &c. Quod is non facit, qui 10. præcepta ex prozeli temerè violat, vel eadem per nova entia moralia innovare, & impiè evertere conatur, ut Magister Samuel Puffendorff, qui insuper sibi falsò persvadet, ea rusticis & simplicioribus saltem à DEO esse præscripta, non verò sibi, vel politicis, aut majora ambientibus.

Pecunia est rerum gerendarum nervus; hinc sicuti Medici negant, hominem sine nervis ambulare posse; ita sine pecunia hominem non posse commodè vivere, statuo; cum pecunia hominibus sit quasi alter sanguis & animus, quam qui non habet, inter vivos ut cæcus & irrationalis ambulat, & ut mortuus vivit, nam divites, ut ut natura simplices, plus ratiocinantur pecuniâ, quam optimus Philosophus vel JCtus: ad hoc respexit Poëta, cum dicit.

*Vita hominum pelagus, Regina pecunia Nauta,
navigat infelix, qui caret hujus ope.*

Pp 3

Quan-

Quantum pessima hominum opinio in corruptis his ultimis mundi temporibus contra Dei voluntatem & moralia præcepta indignè introduxerit morem, ut pecunia plus quam virtus, eruditio, & dotes animi sit in precio; & sic divites Mercatores & alii vulgares personæ ob divitiarum præsidium sæpissimè viris eruditione & animi dotibus ac dignitate fulgentibus injustè præferantur &c. Ex pecuniæ defectu etiam interdum fit, ut Duces tempore belli summis vitæ periculis exponantur, quando militibus stipendium debitum justo tempore ad necessaria vitæ subsidia consequenda exigentibus id non solvunt; sed iis loco stipendii verbera & vulnera solvunt, aut eos carceri mancipant; tunc tumultuari & rebellare solent, prout nuperrimè in Franconia à militibus Lüneburgensibus factum, Gallis eo nomine in sinum gaudentibus.

Pecunia sive momentæ bonitas est duplex, (1) intrinseca, & (2) extrinseca; Intrinseca pecuniæ bonitas consistit in materia, pondere & formâ, ut sit justî ponderis, & probæ speciei, ac formâ publicâ percussa, *l. 1. ff. de contrab. empt. § l. 1. § 2. C. de veteris numismatis potestate.* Extrinseca pecuniæ bonitas consistit in valore. Ergo si thalerus valeat 45. albos, & postea valor mutetur, ut 50. albis æstimetur, tunc extrinseca saltem bonitas intelligitur mutata. Bonitas verò pecuniæ intrinseca dicitur mutata, quando pecunia cuditur minori pondere, vel deteriori materia, quæ multo ære vel cupro contaminata est. Ea de causa tenetur debitor creditori pecuniam probam mutuo danti talem in eadem bonitate & qualitate reddere, quâ eam tempore contractus accepit; valore enim & qualitas monetæ considerandus & inspiciendus est à tempore contractus, non autem à tempore solutionis; si forsan postea moneta quoad extrinsecam, vel intrinsecam bonitatem sit mutata in pejus, vel in melius *l. 102. ff. de solution.* Idem observatur in testamentis, sive ultimis voluntatibus, e. gr. si testator trecentos imperiales vel coronatos alicui legaverit, tunc considerandus est valor, qui fuit tempore conditi testamenti, non autem tempore mortis testatoris *l. 41. §. 4. ff. de legat. 3.* quod si pecunia sive moneta, quæ fuit tempore conditi testamenti, vel contractus, non amplius reperiatur tempore solutionis, tunc solutio pecuniæ in alia monetâ usû receptâ est faciendâ; sed juxta valorem & qualitatem

tatem intrinsecam antiquæ monetæ, ne creditor in eo iniquè lædatur, sed veram æstimationem consequatur; nam tempus contractus vel conditi testamenti in hiscè casibus præcisè observari debet.

Peregrinatio. Optimus peregrinationis fructus & finis est, scientiam & prudentiam quærere; nam non sufficit, plurimarum urbium munimenta, & amœnum provinciarum situm curiosè lustrare, ac diversum diversorum populorum habitum examinare, sed variarum rerum publicarum leges & instituta accuratè observare, & regimina dignoscere convenit, ut ea notitia in reipubl. cui postea inservire prætendit peregrinans, utilitatem tandem convertatur.

Permutatio est contractus innominatus, quo res propria datur alteri, ut is vicissim danti aliam rem propriam det. Hic contractus, in quo merx pro merce datur, est omnium contractuum antiquissimus, qui tunc demum vigere cœpit, cum res communes multiplicato genere humano inter homines jure gentium dividi cœperint; quo sensim effectum, ut mortales pro necessitate temporum ac rerum utilia inutilibus permutarent; quoniam id sæpissimè contingere solet, ut id quod alteri præter necessitatem superest, alteri desit; quamvis difficile sit, ut res absque nummorum interventu in alium commodè transferri possint.

Pignus utriusque gratia datur, & debitoris, quo magis pecunia ei credatur, & creditoris, quo magis ei in tutò sit creditum. *§. fin. Inst. quib. mod. re contrab. oblig.* vox pignoris est æquivoca, triplicem admittens significationem. (1) denotat rem pignori datam, *§. 7. Inst. de act. ion.* (2) Contractum pignoratitium, *t. t. ff. de pignorat. act. ion.* Et (3) jus contractu hoc constitutum, quod creditor in re pignoratata habet, *t. ff. de pign. & hypoth.* Hic accipitur in prima significatione, sed sequens definitio ex secunda significatione est: pignus est contractus realis, quo res creditori traditur in securitatem credi, quæ soluto debito in specie est restituenda. Quod si creditor soluto debito pignus reddere recuset, actione pignoratitia ad id jure cogi potest à debitore &c. Pignus non tantum expressè, sed & tacitè constituitur ob favorem debiti; Sic (1) fiscus tacitum pignus habet in bonis civium ob tributa Principi solvenda; (2) Maritus tacitum pignus habet pro dote, sibi promissa præstanda in bonis ejus, qui dotem marito promisit, (3) uxor tacitum pignus

gnus habet, pro dote restituenda in omnibus bonis mariti, ne dote miserè privetur.

Pignore reddito creditor non censetur ex tacito pacto remisisse debitum, *l. 3. ff. de pact.* Ratio est, quia pignus saltem continet causam accessoriam (nimirum securitatem debiti) quâ sublata remanet nihilominus id, quod est principale; quod si verò creditor debitori expressè remiserit debitum, contrarium statuitur, *d. l. 3.* quia tunc donare videtur.

Pœna est noxæ sive delicti vindicta, *l. 131. ff. de verb. signif.* vel est malum passionis, quod infligitur ob malum actionis; etenim pœnæ eo fine delinquentibus infliguntur, ut delinquentes dolore pœnæ emendantur, vel aliâ ad delinquendum proclives, delinquentium capitali pœna ceu terribili exemplo à delictis absterreantur, ut sic re. publ. tranquillitas & securitas religiosè conservetur, *l. 12. ff. de offic. Præsid.* nec Magistratus habetur crudelis, qui maleficos occidi jubet, *caus. 23. quest. 5. can. 28.* quo sine Jctus Baldus dicit, quod contra malos & atrociter delinquentes non sit utendum emplastro, sed gladio, ad malum amputandum. Attamen non omnia delicta sive crimina in foro civili directò puniuntur, quoniam multa dantur vitia in vita humana, quæ legibus & pœnis non coërcentur in foro civili: ut sunt avaritia, ingratus animus, invidia, ambitio, superbia, iracundia, inhumanitas, hypocrisis, simultas, ebrietas &c. quæ omnia ob humanæ carnis imbecillitatem, & delinquentium multitudinem in ultimis & corruptis hisce mundi temporibus puniri nequeunt, nisi Magistratus omnes mortales, paucis exceptis, punire vellet. Verùm hæc vitia in foro poli & conscientiæ accuratè notantur, duorum Diabolus ceu vigilans Registrator perfectum habet catalogum, quem die novissimo coram supremo Judice Deo accuratè recitare, subdolè machinabitur.

Pœna delicto suo commensuranda est, ne modum delicti in excessu vel defectu violet, *caus. 24 quest. 1. can. 21. § l. 11. § 16. ff. de pœn.* hinc quo majora sunt delicta, eo majores debent esse pœnæ; ideo adulterium gravius punitur, quàm scortatio simplex; & parricidium gravius punitur, quàm simplex homicidium: Ratio est, quia duo illa delicta atrociora & graviora sunt reliquis duobus. De his creggè scribit *d. l. 11. pr.* quod Judex delinquentem neque du-

rius,

rius, neque remissius quam causa delicti deposcit, punire debeat, ne severitatis vel clementiæ gloriam affectare videatur. Hic porro queritur, num homo ad mortem propter commissum atroc delictum justè condemnatus, fugam salvâ conscientiâ arripere, & que mediante fugâ poenæ capitali licitè subtrahere possit? Resp. quamvis amor vitæ sit perquam magnus, ut quilibet ad conservationem vitæ jure naturæ sit obligatus, nam cuilibet, qui sanguinem seu vitam quavis ratione redimere conatur, ignoscendum est, *l. 1. ff. de bon. eor. qui mortem sibi consciv.* attamen hoc in thesi saltem procedit & observatur, quatenus quis est innocens, aut parum vel nihil deliquit) non autem in hypothesi, in omnibus promiscuis & illicitis capitalibus casibus: hinc sic rectissimè argumentamur: Quicumque justè obligatus est, is ab obligatione se prius eximere, & liberare nequit, quàm præstito vel impleto eo, ad quod est obligatus. At delinquens per delictum atroc commissum ad poenam capitali se obligavit (nam sicuti quis per contractum obligatur ad id præstandum, quod in contractu antea promissit, ita etiam delinquens delinquendo se se obligat ad poenam, à qua obligatione non potest prius liberari, quàm sustinuit poenam). Ergo poenâ capitali nondum solutâ, ab obligatione nondum liberatus esse potest, & per consequens talis salvâ conscientiâ justè fugere nequit.

Pœne debent tenere suos autores, scilicet delinquentes, *l. 22. C. de poen.* qui ad poenam ex merito sunt obligati, & ne alii non delinquentes sive infontes injustè puniantur; item ne metus poenæ ulterius progrediatur, quàm reperiatur delictum; interdum tamen poena ob criminis atrocitatem etiam ad liberos quadantenus extenditur, si pater crimen læsæ Majestatis commiserit, *l. 5. §. 1. C. ad L. Jul. Majest.*

Pœne potius sunt molliendæ, quàm asperandæ, *l. 42. ff. de poen.* quia odia potius sunt restringenda, quàm extendenda; ne Magistratus secundum juris rigorem, sed æquitatem procedere videatur.

Pœnitentia post delictum non excusat à poena. *l. 65. ff. de furt.* nam si poenitentia excusaret, delictique veniam concederet, nemo unquam aut rarissimè ultimo afficeretur supplicio; Ratio est, quia delinquentes ut plurimum post perpetratum delictum poenitent facti, sive perpetrati delicti; sic spe impunitatis hominibus ad delin-

quendum pronis daretur occasio delinquendi; attamen poenitentia vera interdum poenam mitigat, quod à Principis gratia dependet.

Polygamia est duplex (1) simultanea & (2) successiva. Polygamia simultanea, quâ quis plures eodem tempore ducit, & alie uxores, est omni jure tam civili, quam canonico & divino prohibita. *Genes. 2. v. 22. & seqq. Matth. 19. v. 5. l. 2. Cod. de incest. nupt. l. 18. C. ad L. Jul. de adult. l. 1. ff. de his, qui notantur infam. c. 32. q. 4. c. objiciuntur.* Ratio prohibitionis est, quia conjugium juxta primam institutionem in paradiso à Deo factam est saltem conjunctio unius maris, & unius foeminae, ut unus saltem mas & una foemina in conjugio sociarentur. Hoc Divinum institutum in novo testamento renovavit DEUS sublata omni polygamia. *1. Corinth. 7. Marc. 10. & Matth. 19.* Hinc qui jure civili R. duas vel plures simul ducit uxores, notatur infamia, & gravissime punitur, *l. 1 & C. ad L. Jul. de adult. & l. 7. C. de repud.* Ratio est, quia maritus vivente adhuc uxore, virginem vel honestam viduam in uxorem ducens, duplex delictum committit, (1) adukerium, quia fidem thorumque conjugalem dolose lædit, dum corporis sui copiam alienæ mulieri per illegitimum matrimonium, quod revera nullum est, injustè facit. (2) committit stuprum, qui virginem vel honestam viduam priori matrimonio superinducit, eamque carnali commixtione polluit. Hæc poena hodiè regulariter est capitalis & gladii. *Ordin. crimin. Carol. V. art. 121.* quia hoc polygamie delictum est adulterio gravius. Ergo hodiè neminem polygamiam introductorum excusant exempla Patriarcharum, & antiquorum Regum, duas vel plures uxores olim habentium. *Genes. 4. v. 19. Deut. 21. v. 15. 1. Reg. 6. 1. pr. & c. 25. v. 42.* Ratio est, quia illis polygamiam tunc temporis partim ob carnis imbecillitatem, partim ad Abrahæ semen multiplicandum, & familias augendas quadantenus permisit, vel potius in iis toleravit Deus misericors, *d. Deuter. 21. v. 15.* quod etiam S. Augustinus inquirere videtur, dum *libr. 3. de doctrina Christ. c. 12.* de Patriarchis dicit: sufficiendæ prolis causa erat plurium uxorum simul uni viro habendarum inculpabilis consuetudo &c. Lamech Cairi trinepos primus in mundo fuit bigamus, *d. c. 4. Genes. v. 19.* cujus exemplum David, Salamon & multi alii secuti sunt. Quantum ego ex Sacris Lite-

ris,

ris, & Theologorum assertis colligere possum, statuendum judico, Patriarchas non ex inspiratione, vel speciali dispensatione quadam divinâ à prima illa conjugii institutione & ordinatione à Deo in paradiso facta recessisse, polygamiâ introducendo; sed ex temporum illorum consuetudine posteritatis latius propagandæ desiderio id fecisse, adeoque hunc Patriarcharum nævum à Deo fuisse toleratum; ideo nobis eam imitari non licet, præsertim cum in novo testamento specialiter est prohibita, *â. c. 19. Matth. & 1. Corinth. 7.* ad inordinatos & belluinos hominum affectus refræmandos; & quia inter duos conjuges, maritæ & foeminam unam amor maximè firmus censetur; sed amor in plures foeminas dispersus facile vilescit, liberorumque educationem negligit: quo casu etiam res domesticæ confusè & miserè tractantur, dum quælibet uxorum velit esse rerum domina, & altera alteri semper præferri, suoque marito præ aliis placere. Hinc sic per jocum concludo; cum uxor sit viro malum necessarium, utique una viro prudenti sufficit, ne superinductâ alia uxore malum malo imprudenter augeat. Quod Polygamiâ successivam attinet, illa est licita, quia secundæ, tertiæ, quartæ & quintæ nuptiæ jure sunt permittæ. *l. 4. princ. verba ex priore vel secundo aut tertio seu numerosiori conjugio pervenerint Sc. C. de bon. quæ liber Rom. 7. v. 2, & 3. & 1. Corinth. 7. v. 39. & Matth. 22. v. 25. & seq. ubi allegatur exemplum mulieris, quæ 7. maritos successivos habuit. caus. 32. quest. 4. c. Sc. distinct. 29. c. qui Episcopus.*

Pontifex summus, ut Petri successor, & Vicarius Christi primatum Ecclesiarum possidet: nam Christus Petro dixit, tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferni non prævalent adversus eam, & tibi dabo claves regni Cœlorum, h. e. potestatem ligandi, & solvendi, pascere oves meas, *distinct. 21. c. 2. & seq.* quo sine Sancti Patres in primitiva Ecclesia S. Petrum vocarunt omnium Episcoporum coryphæum, Antesignanum & Præsulem Apostolici chori &c. Ea de causa potest Pontifex ex plenitudine potestatis sibi concessæ omnia in spiritualibus facere, quæ sibi iusta & æqua videntur. Quo respectu ei etiam datur potestas de omnibus judicandi, *caus. 9. quest. 3. can. 17.* quod sacris literis conveniens, dum Christus S. Petro clavium potestatem tradidit, dicendo; quicquid ligaveris super terram, eris ligatus in

cœlis, & quodcunque solveris, erit solutum in cœlo. *Matth. c. 16.* Notandum tamen, quod summus Pontifex nihil possit, nec velit facere, quod directò & immediatè est contra jus naturæ, & jus Divinum morale, quæ duo divinâ quadam constitutione immutabilia sunt, § 11. *Inst. de jur. nat. gent. & civil.* Ipse verò præ omnibus aliis facultatem declarandi & interpretandi jus Divinum habet. Cæterum quod Petrus sedem suam habuerit Romæ, testantur Eusebius, S. Ambrosius, S. Hieronymus & ipse Imp. Justinianus in l. 1. C. de Summ. Trinit.

Possessio in genere est factam civile negotiosum circa rem tenendam; inde dicitur detentio, quæ in jure est duplex, (1) est detentio nuda, qualem habent, qui rem tantum custodiunt, vel administrant, vel qui rei saltem usum habent &c. (2) detentio est qualificata, quando quis rem corporalem cum affectione & animo domini habet conjunctam, talis propriè dicitur possidere; hinc possessio est detentio rei corporalis cum affectione & animo possidendi, sibi que habendi; quoniam ad justam & civilem possessionem constituendam non sufficit, rem nudè tenere, sed oportet, ut quis eam suo nomine ac jure, cum animo & affectione possidendi, sibi que habendi detineat, l. 10. ff. de acquir. possess. Jus possessionis est facultas rem civiliter detinendi, cum affectu sibi habendi, & commodis inde venientibus fruendi. Ex dictis patet: quod nec creditor pignus, nec usufructuarius rem, cujus habet usumfructum, civiliter & propriè possideat, sed saltem naturaliter; quia res non possident animo domini: sic etiam qui alterum de rerum suarum possessione vi dejicit, naturaliter saltem, & non civiliter possidet; nam jus civile fingit spoliatum semper possedisse, l. 17. § l. 22. ff. b. t. ideo spoliato possessionem vi ablatam statim restituendam jubet, d. l. 17. § l. 22. ff. b. t. Ex dictis profuit sequens divisio, quod possessio sit justa, vel injusta; Justa possessio est, quando quis possidet rem bonâ fide, & ex justa causâ, sive legitimo titulo; puta emtionis, donationis, transactionis &c. § 35. *Inst. de rer. divis.* Injusta possessio est; quando quis malâ fide possidet, sciens rem esse alienam, l. 33. § 1. ff. de usucap. Causa efficiens possessionis est justa rei apprehensio, & detentio eo animo facta, ut possidere velimus; nam animo & corpore simul acquiratur possessio, l. 3. pr. § l. 8. ff. b. t. **Materia possessionis sunt omnes res in commercio homi-**

hominum existentes, sive mobiles sive immobiles, *d. l. 3. pr.* Ergo rectè eximuntur res sacræ, sanctæ, religiosæ; item res incorporales; quia hæ nec tangi, & per consequens nec possideri possunt, *d. l. 3.* Forma ex definitione & antecedentibus constat. Finis & effectus possessionis est, ut rebus possessis utamur, fruamur, deque iis pro arbitrio disponamus. Item quod possessor onere probandi liberetur, quia præsumtio est pro possessore, quod rem jure possideat, *l. 2. C. de probat.* hinc in pari causa melior est conditio possidentis, *l. 5. §. 1. ff. de calumniat.*

Possessio. Si quis asserit, se rei, quam possidet, esse dominum, possessio ei sufficit pro intentionis suæ probatione, ut aliam tituli probationem non teneatur edere; nam ex possessione justa & non vitiosa oritur domini præsumtio, quæ transfert onus probandi in adversarium, *l. 2. C. de probat.*

Possessio non acquiritur, nisi simul animo & corpore naturaliter apprehendatur, & sic in heredem transit, *l. 23. ff. de acquir. possess.* Ratio est, quia possessio est facti, quæ absque corporali apprehensione non acquiritur; solo tamen animo rem nostram possidere possumus, *l. 3. §. 10. §. l. 6. §. 1. ff. de acquir. vel amitt. hered.* quia facilius est retentio, quàm possessionis acquisitio, *l. 4. C. h. t.* ideo non est necessè, ut rei meæ semper insistam, & inheream, sed eam certis temporibus justè relinquere possum, *l. 3. §. salvus ff. b. t.* hinc si ad mundinas proficiscar, nemine in possessione, vel ædibus meis relicto, retineo nihilominus possessionem ædium mearum, quia in possessione amittenda affectio ejus, qui possidet, est respicienda, utrum possessionem amittere velit, nec ne, *l. 3. §. 6. ff. b. t.*

Possessio. Nemo sibi causam possessionis mutare potest, ut is, qui injusto titulo rem possidet, eam justo titulo possideat, *l. 3. §. 19. §. l. 18. pr. ff. de acquir. rer. domin.*

Possessio dicitur continuata, quæ nunquam ante usucapionem completam fuit interrupta; sed penes usucipientem continuo actu permansit, & quidem vel in una persona, vel in diversis personis, *§. 12. Inst. de usucap.*

Possessor. Qui dolo desinit possidere, pro possessore habetur, *l. 131. ff. de R. J. §. c. 36. de R. J. in 6to.* Ratio est, quia nemini debet dolus suus prodessè, sed potius obesse, *l. 22. ff. de rei vindic.* ne quis ex delicto suo sentiat commodum, vel alteri incommodum impunè

inferat; Ideo dolus rem ipsam, quæ dolosè alienata est in alterius præjudicium, per juris fictionem repræsentat, si possessor rem diutius possidere dolosè desit, *d. l. 131*. Ergo si tu equum meum iniquè possideres, eumque ad me vexandum dolosè alienares, vel necares, possem contra te rei vindicationem instituere ad equi restitutionem, ac si equum adhuc reverà possideres, quod fit in penam dolosè alienantis, vel necantis.

Posteriora derogant prioribus, si sibi invicem sint contraria; quæ regula in testamentis & legibus præprimis habet locum; e. gr. quando testator duo testamenta contraria diversis temporibus condidit; si utrumque ratione formæ fuerit perfectum, tunc posterius testamentum derogat priori, *§. 2. Inst. quib. mod. testam. infirm.* Ratio est, quia testatori semper licet mutare ultimam suam voluntatem, *l. 1. C. de SS. Eccles.* Sic etiam Legislator per leges novissimè latas tollit priores, si sibi invicem sint contrariæ, *l. 28. ff. de legib.*

Premium. Benè merentibus præmia dari convenit, *l. fin. C. de statutis & imag.* nam in qua republ. virtuti condigna proponuntur præmia, ibi viri in omni scientiarum genere illustres & præclari existunt; quo sine antiqui Romani benè & prudenter ædes honoris & virtutis junctim locarunt, ut ibi præmia honoris essent, ubi merita virtutis; in honoris templo nullum erat ostium, sed per virtutis templum saltem aditus ad illud patebat, quæ sapienter innuere voluerunt Romani, quod janua ad honorem esset ipsa virtus: quo etiam Aristoteles respicere videtur, dum *4. Ethicorum* dicit: virtutis præmium est honor. Si hæc fundamenta Reges & Principes probè observarent, utique dignus & indignus promiscuè non admitterentur ad publica officia cum maximo republ. damno, sed plures aliquid re & nomine dignum addicerent, quo republ. & proximo suo utiles esse possent; cum saltationes, vaniloquia, lingua Gallica, & vestium luxus parum ad rem faciant; sed majores animi qualitates, ad virtutes & animi dotes rectè excolendas, requiruntur.

Prescriptio est exceptio temporis actioni instituenda præscripti, ut si quis intra præscriptum tempus actionem non instituat, expirat. Sed qui ob necessariam vel justam absentiam non potuit agere, ei non currit, nec nocet præscriptio, *l. 140. ff. de R. J.* hinc si quis republ. causa abest, legatione fungens, ei non nocet præscriptio, *l. 8. ff.*

l. 8. ff. ex quib. caus. major. item qui in expeditione militari est occupatus, *t. t. C. de restit. milit.* vel si quis ob belli vel pestis grassantis calamitatem præsens tuto esse nequeat, ei non currit præscriptio. Sic juxta regulam (1) post 10. dies elapsos appellatio non admittitur, sed præscribitur actioni (2) post annum præscribitur perisque actionibus prætoriiis, præsertim poenalibus. (3) Post biennium expirat actio de dolo, ex die, quo dolus dicitur commissus; (4) post triennium jure civili expirant omnes lites, quia intra tres annos finiri debent, & non diutius protelari, *l. 13. Cod. de judiciis.* (5) Post quadriennium nemo regulariter amplius in integrum restituitur, qui alioquin restituendus est, quoties se læsum demonstrat; (6) variè præscribitur actionibus in rem pro diverso rerum statu & qualitate; nam quando res est mobilis, actioni præscribitur post tres annos elapsos; si vero de re immobili, sicque inter præsentés, tunc præscribitur actioni decennio, & inter absentes 20. annis; (7) actionibus personalibus & juribus præscribitur 30. aut 40. annis, *t. c. de præscript. 30. anno.* (8) actionibus hypothecariis præscribitur 40. annis, *l. 3. C. d. t.* qui autem intra tanta temporum spatia jus suum non urget, utique eo juxta jus civile ob supinam negligentiam indignus censendus est, jura namque vigilantibus scripta sunt.

Præscriptionem tricennalem (30. annorum) pro se habens, rem bonâ fide possidere præsumitur, *vide. t. C. de præscript. 30. vel 40. annorum.* quod si vero is, contra quem præscriptum est, possit malam fidem possidentis probare, tunc juxta jus canonicum præscriptio antecedens nullum habet effectum, dum præsumtio in hoc casu cedere debet veritati; ut si probare possit, præscribentem initio scivisse, rem esse alienam, quam detinet, malâ fide possidere dicitur. Hinc dicit jus canonicum, quod malæ fidei possessor nullo unquam tempore validè præscribere possit: ex quo fundamento fluit, quod nec centenaria præscriptio malæ fidei possessorem relevet; ratio est, quia quicquid non est ex fide, peccatum est *c. fin. X. de præscript.* Ergo qui canonicè præscribere vult, is in nulla temporis parte scientiam rei alienæ habere debet *d. c. fin.* vigilantem enim studio præcavendum est, ne malæ fidei possessores simus in prædiis alienis: quoniam nulla antiqua dierum possessio juvat aliquem malæ fidei possessorem. *c. 5. X. de præscript.* Ex di-

ctis

Etis factis colligere licet, jus canonicum naturalem æquitatem sequens in materia præscriptionis regulariter corrigere jus civile: ea de causa non immerito debilitat jus canonicum, & communis Tribunalium praxis legem. *8. §. 1. C. de præscript. 30. annor.* quæ tricennariam præscriptionem agnoscit validam & legitimam, quamvis malâ fide inchoata sit: quæ juris civilis derogatio sit ad peccata mortalia evitanda, ne præscriptio talis cum proximi opprobrio contra charitatem christianam sit conjuncta. Justam hanc juris canonici dispositionem etiam sequitur jus Saxonicum, tricennalem præscriptionem secundum quid approbans, es *vere don / daß mala fides nicht allein fürgetwendet / sondern auch erwiesen werden de /* tunc non valet talis præscriptio longissimi temporis.

Præsumtio est anticipata de re dubia sive controversa opinio, ex argumentis, indicibus, & conjecturis per rerum circumstantias plerumque eventibus sumpta, *Mencius de præsumt. lib. 1. q. 7.* Præsumtio est duplex, alia est hominis, alia legis sive juris; præsumtio-hominis est, quando homo sive Judex ex negotii sive rei controversæ circumstantiis, qualitatibus, signis, vel indicibus conjecturatur, opinatur, vel aliquid præsumit; Præsumtio legis est, quando lex ipsa conjecturam facit, & aliquid ex negotii dubii sive controversi signis, indicibus, sive circumstantiis præsumit, quod pro vero tamdiu habet, donec contrarium probetur; attamen nudæ præsumptiones sine aliis adminiculis non faciunt plenam fidem, sed onus probandi transferunt in adversarium, *l. 11. Cod. de negot. gest.* præsumptiones generaliter ad tres regulas referuntur. (1) Naturalia præsumuntur semper adesse. (2) Res in eodem statu semper manere præsumitur. (3) Præsumtio regulariter debet fieri in meliorem partem, nisi quis in illicitis rebus versetur.

Præsumtio. Quod regulariter, vel generaliter & naturaliter inesse homini, semper adesse præsumitur. Sic (1) sensus communis, & sana ratio omnibus hominibus inesse præsumitur; Sic (2) mulieribus præsumitur inesse imbecillitas, inconstantia, timiditas. (3) Viris constantia; (4) Adultis præsumitur inesse generandi facultas, & appetitus conjugii, *l. 1. §. 3. ff. de Just. & Jur.* (5) Conjugibus studium procreandi sui similem. (6) parentibus inesse præsumitur dilectio, cura, & educatio liberorum, *l. 8. §. 3. ff. quod inest caus.* (7) In minoribus præsumitur inconsulta facilitas, & igno-

ignorantia ob imperfectum iudicium, *vid. l. ff. ad SCt. Macedon. Et. ff. de minor.* (8) In senibus prudentia, consulta tarditas, & avaritia &c. Hæ & similes præsumptiones pro omnibus tandem pugnans, donec contrarium probetur, *l. 6. ff. de his, qui sunt sui vel alien. jur.* Ergo quamdiu præsumptio per prægnantiorē & fortiorē præsumptionem aut probationem non eliditur, militat præsumptio pro illam allegante, ut aliter se defendere non cogatur, *c. ult. X. de præsumtion.*

Præsumptio. Quælibet res (sive prædium rusticum, sive urbanum fuerit) à primævo suo statu ex naturali qualitate & infra vi regulariter præsumitur libera ab omni servitute, *l. 9. ff. de servit. urban. præd.* Ratio est, quia servitutes sunt contra primævum mundi statum, rerumque naturam introductæ, *l. 4. ff. de just. Et jur.* primis enim temporibus nemo aliquid proprii habuit, sed omnia fuerunt communia; ita omnis homo ratione originis præsumitur liber, donec servus probetur, *l. 4. ff. de stat. hom.* Ex hoc fundamento quælibet res regulariter præsumitur allodialis, & non feudalis, *c. 1. §. 1. tit. si de feudo de sanct. controvers. sit.* Ratio est, quia feudum est species servitutis, quæ regulariter non præsumitur, (cum sit contra naturam) sed libertas præsumitur, quæ ratione originis tam rebus, quam hominibus competit. Ergo qui dicit, prædium alterius debere suo prædij servitute, is prius probare debet, servitute sibi pacto vel præscriptione immemorali, aut testamento esse acquisitam, *§. fin. Inst. de servit. præd.* quoniam ipsa natura rebus omnibus libertatem indidit, servitute verò cæca hominum aviditas.

Præsumptio. Bonus præsumitur, qui ex bona familia est ortus, vel qui nunquam malus est inventus, *l. 31. §. 21. ff. de edilit. edict.* sic quilibet regulariter præsumitur bonæ opinionis & famæ, donec contrarium probetur, *c. fin. X. de præscript.* contra malus præsumitur, qui à malis parentibus est natus (cum filius sit imago patris) vel qui olim malus fuit; nam qui semel deprehensus est malus, semper præsumitur talis, *c. 8. de R. l. in dolo.* e. gr. si miles nomen dans militiæ se pessimè habuit in militia, vel homo in testem productus præstito juramento falsa contra conscientiam narravit, & statim publicè convincitur perjurii; in his duobus casibus, neque militi in bello, neque testi in iudicio amplius creditur, quia

R r

ex

ex præterito hominis statu præsumitur status ejus præsens. Dantur tamen exempla, ut ex bonis parentibus interdum mali nascantur: ut ex pio Davide impius Absolon, & ex Marco Aurelio Imperatore virtuoso deneger filius Commodus. Contra ex malis parentibus virtuosi interdum nascuntur: ut ex Salamonis filio Roboam homine & Rege pessimo natus est pius, probus, & justus filius Abias, religiose observans Dei mandata, quæ spreverat ejus pater; ob cujus maximos excessus, corruptos mores, & impietatem regnum Israël in duas partes est divisum; Sic etiam ex Saule hominum depravatissimo Jonathas omnibus virtutibus & pietate indutus, prognatus est. Attamen ejusmodi exempla sunt rarissima, cum mala arbor haud facile bonos fructus ferre soleat, & mali corvi malum ovum. Sic juxta præsumptionem regulariter fortes creantur fortibus, attamen dantur exceptiones, ut Hieroua filii noxæ sint.

Præsumtio. Nemo regulariter præsumitur immemor salutis æternæ, ut contra conscientiam perjurium, vel aliud impium scelus committat; ideo quilibet tamdiu censetur justus & pius, quamdiu contrarium non probatur, *l. 4. C. de edend.* Ast si contrarium probetur, tunc præsumtio cedit veritati, quia plus valet veritas rei, quam multæ præsumptiones nihil valide probantes.

Præsumtio. Nemo præsumitur dolose facere, qui jure suo utitur, *l. 5. ff. de R. J.* qui enim permissione legum quid facit, id sincerè absque dolo facere creditur, *l. 5. ff. pro socio.* hinc qui in suo fundo fodit puteum, ac vicino in sui utilitatem absque dolo malo præcindit venas vicini putei, & sic aquam vicino avertit, de damno dato non obligatur, quia jure suo sincerè usus est, *l. 1. §. 12. ff. de aqua pluviarcend.* quod si verò quis in præjudicium tertii jure suo dolose utatur, illegitimè amovendo rem communem, furti tenetur, *l. 45. §. 1. ff. pro socio.*

Præsumtio. Nemo regulariter præsumitur nobilis, sed plebejus; Ratio est, quia nobilitas homini naturam non inest, sed acquiritur arte & Marte, ideo probanda est, cum sit facti.

Præsumtio. Non omnes præsumptiones parem arguendi vel conchidendi habent vim. Nam quædam sunt fortiores, quædam debiliores, prout ex circumstantiis colligere licet; hinc præsumtio fortior ac major vincit minorem & debiliorem, *l. 25. ff. de probation.*

tion. l. 34. ff. de negot. gest. Attamen omnis præsumtio cedit veritati; nam qui evidentissimis argumentis demonstrare potest, rem ita se habere, is unquam elidit præsumtionem oppositam.

Præsumtio pro aliquo militans onus probandi in adversarium transfert, vide *l. 5. ff. de probation.* Sic quilibet in officio suo demandato præsumitur probè & diligenter versari. Ergo qui contrarium asserit, quod quis negligenter vel improbè in suo officio versetur, id probare debet ad elidendam præsumtionem.

Pretia rerum non ex affectione, nec utilitate singulorum æstimanda sunt; sed quatenus communiter ab omnibus æstimantur, h. e. ex affectione & utilitate totius populi, *l. 33. ff. ad L. Aquil.*

Primogenitura jus in Regnis, Ducatibus, Principatibus, & Comitatus ob rationabiles causas est introductum, ut conservetur dignitas & splendor familiarum illustrissimarum; nam si Regna, Ducatus, & Comitatus crescentibus agnatis inter illos semper æqualiter dividenda essent, tunc sæpè in tam minutas dividerentur partes, ut dignitatis & splendoris interitus planè sequeretur; quod ob familiæ & eminentis status conservationem commodè fieri nequit: inde videmus, quod aliaratio in privatorum hereditate dividendâ regulariter observetur, alia in Regnis & Principatibus dividendis: nam in privatorum hereditate dividendâ æqualitas inter hæredes regulariter attenditur, ut hereditas in æquales, sive viriles partes dividatur. Ast in Regnis & Principatibus divisio non permittitur ob rerum publicarum salutem, & familiarum conservationem; sed totum Regnum, Ducatus, & Principatus ut legitima portio primogenito datur exclusis reliquis, quibus appanagium ad honestam vitæ sustentationem, pro personarum dignitate & statu à primogenito quotannis offertur: prout Tiracuellus, Goldastus, & alii illustres Jcti fusius docent. Ob id dicunt jura, quod feuda regalia, ut Regna, Ducatus, Marchionatus, Comitatus, & Baronatus sint suâ naturâ individua. Quo sine Livius, Justinus (*lib. 2. num. 10.*) & alii Historici classici primogenituram vocant ætatis privilegium, quod gentibus ordo nascendi, & natura ipsa subministravit. Idem approbat Tacitus, jus, inquit, primogenituræ inter Germanos semper obtinuit, dum divitiæ & bona sunt humidum radicale, alter sanguis, fulcra, & anima familiarum, ut & magna virtutis & splendoris instrumenta.

Primogenituræ jus in Regnis, Electoratus & Principatibus secularibus & illustribus familiis jure naturæ & Divino valet, quod ex multis Scripturæ locis patet, (1) quia ipse Deus primogenituram approbat, *Genes. 25. v. 29.* (2) quia primogenitus vocatur in Sacris princeps fratrum, *Genes. 27.* (3) quia Josaphat Judæorum Rex plures filios habens regnum primogenito suo Joram obtulit, *1. Reg. 21.* reliquis filiis aurum & argentum & civitates quasdam exiguas pro hereditate assignavit, *2. Chron. 21.* (4) quia primogenitus filius jure veteris testamenti accipiebat duplicem hereditatis partem, *Deuter. 21.* forsan ideo, quia est principium fortitudinis viri, ac columna familiæ. Ob has rationes hodiè in Regnis, Ducatibus, Principatibus, & Comitatus primogeniti regulariter solent succedere; reliquis verò fratribus, quos vocant Cadettos (*abgetteltte Herren*) certæ annuæ pensiones, & bona pro familiæ & personarum dignitate conservanda ad victum & amictum assignantur; hæc assignata portio vocatur appanagium: (Gallicè *apenage*). Quæ inæqualis patrimonii distributio fit ob politicas rationes, ne Regna Principatus vel Comitatus toties inter fratres, nepotes vel reliquos cognatos dividantur, & subdividantur, ut magnum illud Regnum vel amplius Principatus in exiguas partes in contemptum totius familiæ per tot divisiones & subdivisiones distrabatur. Sic Principes Comitibus vel Baronibus quoad bona redderentur pares, vel debiliores; quod absurdum in favorem familiarum hoc remedio cautè præcavetur. Cæterum ex dictis colligi potest, quod beneficio primogenituræ secundogenitus primogeniti filio ob jus præsentationis in Regno vel Ducatu præferri nequeat; Ratio est, quia in primogenitura est successio de linea in lineam. Ergo ex secunda linea nemo ad successionem admittitur, quamdiu aliquis ex linea prima superest.

Principia juris universalis & generalia sunt tria, (1) honestè vivere, (2) neminem lædere, & (3) suum cuique tribuere, *l. 10. §. 1. ff. §. 3. Inst. de just. & jur.* ex his tribus tanquam fonte omne jus promanat, & ad illa etiam reduci debet; quoniam sunt regulæ & norma generalis, juxta quam omnes actiones humanæ examinandæ & aestimandæ sunt, utrum justæ, vel injustæ, bonæ vel malæ sint. Per illa juris naturæ principia nobiscum nata validè coerceri possunt tres exitiales hominum affectus, puta (1) libido, (2) ira, & (3) cupi-

cupiditas. Fugatur libido, si juxta legum præcepta honestè vivatur: extinguuntur irarum flammæ, si nemo lædatur; refrænatur cupiditas, si suum cuique tribuatur. Quamvis primum juris principium (sivè præceptum) latitudine sua sequentia duo reliqua complectatur; quia honestè vivere, nihil aliud est, quàm justè vivere, h. e. secundum justitiam universalem, cujus partes integrantes sunt, facere bonum, & declinare a malo; quæ duo, neminem lædere, & suum cuique tribuere, denotant &c. At tamen quia duo posteriora præcepta alium respiciunt, & magis civilia sunt, ac necessitate parendi munita, ideo docendi causa tria illa principia justè distingui possunt. Secundum præceptum consistit in omittendo, & tertium in committendo. Secundum juris præceptum videtur latius tertio, ita ut tertium latitudine sua comprehendat; nam qui neminem juxta sensum moralem, sivè civilem neque quoad vitam, corpus, famam, nec quoad bona sua lædit, & quidem neque per se, neque per alium, is videtur, cuique suum tribuere &c. Hic porro nota, quod recta ratio in conscientia nos obliget, honesta esse facienda, & turpia fugienda: quæ duo etiam Ethnici distinguere sciunt.

Principia. Tria sunt principia cognitionis, & actionum humanarum; Nam in animo hominis sunt tria, unde omnis cognitio & actio proficiscitur. (1) Est intellectus, sivè mens, (2) sunt sensus, & (3) est voluntas, sivè appetitus intellectualis. Quorum duo priora, nimirum intellectus & sensus inserviunt cognitioni rerum; tertium verò inservit actioni. Hæc tria debent omni negotio adesse, quorum uno absente vel cessante totum vitiatur negotium &c. Sensus versantur circa singularia, externa & accidentia; ideo sensus etiam afferunt cognitionem. Mens autem sivè intellectus versatur circa universalialia, & scrutatur veras causas & essentialia rerum formas. Proæresis est compositum ex ratione, sivè intellectu, & voluntate, quæ nihil habet commune cum sensibus. Mentis sivè intellectus objecta sunt verum & falsum; & voluntatis sivè appetitus objecta sunt bonum & malum; hinc bona proæresis est, quando ratio & voluntas sivè appetitus rectè se habent, & inter se consentiunt, ut quod recta ratio svadet faciendum vel omitendum & fugiendum, idem voluntas sivè appetitus quoque vult. Mala proæresis est, quando ratio & appetitus inter se dissentiunt:

ut quando voluntas id averfatur, quod recta ratio fvdet. Ad antecedentia melius intelligenda, fequentia obfervare oportet. Tres funt in anima hominis potentia: fivè facultates immateriales fivè fpirituales, quibus ad virtutem & vitium in vita communi & negotiis mundanis uti poffumus; (1) eft memoria, (2) intellectus & (3) voluntas. Quicquid oculus videt, & auris audit, defertur ad memoriam, intellectum, & voluntatem, (1) per memoriam reminifcitur præteritorum, & ea etiam, quæ futura funt, nobis fictè repræfentamus: (2) per intellectum circa ea, quæ memoria nobis objicit, variè difcurrimus, & fingula momentis fuis ponderamus; (3) per voluntatem tandem ea, quæ intellectu perpenfa funt, vel amplectimur, vel rejicimus, prout illa vel bona, vel mala effe credimus; e. gr. Titius Petro atrocem injuriam intulit, ejusque famam graviffimè læfit, hoc primum occurrit memoriæ Petri, is injuriam illatam memoriâ & tacitâ mente fecum fic volvit. Titius calumniator peffimus mihi gravem injuriam malitiofè intulit: mox injuriam cum fuis circumftantiis exactius expendens, fecum fic ratiocinatur, indignum facinus! hic Titius mihi tot ac tantas præter omne meritum injurias malitiofè intulit tam impportunis ac contumeliofis verbis, & quidem in præfentia tot Nobilium, Sacerdotum & aliorum &c. Deinde fequitur Petri voluntas, ubi fic concludit, fit ita; Aft non feram, non patiar impunè, acculabo illum in judicio, plectetur pendens; vel par pari referam, ne maneat inultus &c. Dolendum, quod intellectus & voluntas mortalium per lapfum primorum parentum Adami & Evæ valdè corrupti & obfcurati funt. Adam rerum naturalium perfectam habuit notitiam, qualem nemo poft eum &c. Item juxta Varronis docttrinam dantur etiam tres potentia: fivè facultates animæ, quarum duæ priores funt materiales, tertia eft immaterialis fivè fpirituales; prima fivè infima facultas animæ omnes corporis partes, quæ vivunt, tranfit, & non habet fenfum, fed tantum ad vivendum vel valetudinem facit, ut vis vegetativa: hæc vis in corpore noftro ad offa, ungues, & capillos fe extendit, nec habet fenfum, ficuti in mundo arbores fine fenfu aluntur, crefcunt, & vegetativè faltem vivunt. Altera facultas fivè potentia animæ eft, in qua eft fenfus; hæc facultas fenfitiva pervenit in oculos, aures, nares, os, & omnia membra per tactum, unde oriuntur

tur 5. sensus. Tertia animæ facultas est primaria & principalis, quæ vocatur facultas rationalis sive animus, in quo intelligentia sive ratio præeminet, quâ homo præ aliis omnibus animalibus tantum pollet. Ergo in anima est animus ceu ratio, & præstant. anima ejus facultas; & corpus est quasi vas, & aliquod animi receptaculum. Hoc paucis exprimit S. Augustinus, anima, inquit, secundum sui operis officium variis nominibus nuncupatur, nam (1) dicitur vitalis, dum vegetat, (2) vocatur spiritus, dum contemplatur, (3) sensus, dum sentit, & (4) animus, dum sapit: ista tamen non differunt in substantia, sicuti in nominibus; quoniã omnia hæc recensita uno nomine vocantur anima; ideo dicimus, quod potentia animæ inter se ratione saltem, & non realiter distinguantur, quia sunt ipsa anima, à qua non possunt separari realiter. Ob id dicimus, quod anima in corpore humano habitans faciat homines crescere, sentire, percipere, intelligere &c.

Princeps, Rex, Imperator legibus civilibus sunt soluti, intellige ratione coactionis, *l. 31. ff. de legib.* si leges illas ipse condiderit, vel antecessor ejus: Ratio est, quia talis præter DEUM & ensam non agnoscit superiorem; ideo nemo ei præscribere potest, ut iis præcisè pareat: altera ratio est, quia nemo potest se ipsum ligare, nec sibi ipsi imperare, aut se prohibere, *l. 51. ff. de recept. arbit.* neque leges antecessoris eum stringunt; quia par in parem non habet imperium, *l. 13. §. 4. ff. ad Scutum Tebell.* Aliud statuendum ratione legum Divinarum, juris naturæ, juris gentium, & legum fundamentalium, in quas in ingressu regiminis tempore inaugurationis sanctè juravit; leges enim Divinæ & jus naturæ ipsum summum Pontificem, Imperatorem, omnes Reges & Principes in conscientia strictè obligant; eo etiam respectu Princeps Majestatem habens matrimonium pro arbitrio dissolvere nequit; imò jus gentium ex quolibet contractu cum privato inito justè obligatur, *arg. l. 15. ff. de publican.* quia fidem suam dedit, quam temerè frangere, turpe est, *l. 1. ff. de constit. pecun.* Cæterum si Princeps leges, quas tulit, ex honestate aliis in exemplum strictè observare velit, ei gloriosum est; cum digna sit vox Majestate Regnantis, legibus se affligatum profiteri, *l. 4. C. de legib.*

Princeps severus. Reipubl. nihil est salutarius, quàm si Principem pi-
um, justum, prudentem, sobrium, & moderatum habuerit. Quod
si ve-

si verò eam felicitatem obtinere nequit, sed vel severum, vel nimis mitem eligendum esse, tutius & melius est pro reipubl. & subditorum salute habere Principem severum, sub quo nihil impunè licet, quàm nimis lenem, sub quo omnia licent; Ratio est, quia ille tranquillitatem reipubl. juraque privatorum accuratè conservat, hic eadem contra temerè dissolvit; nimia enim Principum lenitas, est imperiorum pestis, & licentiæ inordinatæ mater, quæ injustitiam progenerat, & injustitia opprèssionem, omniaque malorum libidini pessimè subjicit: hinc statuunt jura, quod Princeps censeatur crudelior, qui omnibus, quàm qui nulli delinquenti condonat: nam Princeps nimis lenis dissolutâ suâ indulgentiâ causam præbet multorum innocentium perniciæ, cum scelerati spe impunitatis semper fiant deteriores. Contra severus Princeps virtutum & legum est custos, subditosque metu pœnæ continet in pace & tranquillitate.

Principis jussus. Quæ autoritate, vel jussu Principis fiunt, ab ipso Principe videntur facta, l. 3. ff. de offic. ejus cui mandat. est jurisd.

Principis vox oraculi instar esse debet, unum habens calânum, unamque linguam, cum in Principe nihil magis præfulgeat, quàm recta fides; sit ergo is promissionis suæ proprius testis & Judex, qui alium non habet, coram quo ratione promissi sui conveniri, multo minus à quo ad implenda promissa cogi possit; DEUM duntaxat Judicem, boni & mali retributorem agnoscit. Ad quod piè respexit Imp. Justinianus in l. 4. C. de legib. digna, inquit, vox est Majestate Regnantis, legibus se alligatum profiteri; Princeps in promissis suis debet esse immobilis, sicuti lapis angularis, & polus cœli, qualis fuit Imp. Carolus V. Etenim quid laudis, quid gloria, quid famæ Princeps habere potest, qui vanus, mendax, & infidus est in negotiis humanis. Exulet ergo in Principe impium impii Machiavelli dogma, quo Principem instruit, ut ante omnia in id sedulo incumbat, quo videatur pius, probus, sincerus, & justus, etiamsi talis non sit, nec esse cupiat; quia homines externâ tantum specie duci solent, cunctaque ex eventu æstimare, c. 18. de princip. Machiav. &c. ipse etiam Jehova detestatur os bilingve, & labium verax stabilit in æternum, Proverb 12. quod exemplo suo comprobat, dum pactis & promissionibus suis ipse obligari velit. Mancatigitur sua verfugia Pœnis, calliditas Græcis, antiquis Ro-

Romanis virtus, ac nostris Germanis suus candor, en dextra fides-
que! quo promisso olim nihil sanctius, sed hodie, proh dolor!
nihil inconstantius! & fallacius.

Privata autoritas in jure parum attenditur, nam non est singulis con-
cedendum, quod per Magistratum publicè fieri debet, ut omnis
ocasio tumultus & dissensionis in republ. prudenter evitetur,
l. 176. ff. de R. J. ea de causa Magistratui publica defensio, & judi-
ciorum observantia est concessa, ne privato promiscuè permitta-
tur facultas, jus sibi dicendi, sed si aliquam patiatur injuriam aut
offensionem, ad Magistratum ceu seculare brachium regulariter
confugiat, *l. 13. C. de Jude.* Ergo quoties creditor propriâ autori-
tate debitum suo debitori extorquere intendit, Judice non re-
quisito; ob judicis contemtum meritò privatur suo debito, *l. 13. ff.*
quod met. caus. l. pen. & ult. ff. ad L. Jul. de vi publ. & privat. Sic
qui possessionem aliquam sine judicis autoritate proprio motu vio-
lenter apprehendit, eam statim restituere compellitur, ac insuper
dominium, aut jus in re, si quod habet, amittit, *l. 7. C. unde vt.*
Attamen contra hanc regulam dantur exceptiones, ut privatus ne-
glecto judice rem propriâ autoritate defendere, vel occupare pos-
sit, si is (1) vim illatam vi statim repellat, *l. 3. ff. de just. & jur.* aut
(2) si possessionem suam contra aliorum insultus armis defendat;
nam longè melius est, in tempore malo imminente resistere, quàm
post vulneratam causam remedia demum quærere, *l. 1. & 2. Cod.*
quand. lic. unic. sine judice se vindic. Sic privato quoque licet, debi-
torem suum de fuga suspectum propria autoritate apprehendere,
(si nullum aliàs pro tempore adsit remedium) & pecuniam secum
ferenti, fugienti statim auferre sine judicis jussu; Ratio est, quia
talis creditor ob temporis angustiam non habuit copiam Magi-
stratus adeundi; nam timendum erat, ne, dum judicem eo nomi-
ne adiret, intereà suum amitteret, fugiente debitore.

Privantia non possunt simul esse in eodem subjecto, sed alterum abest;
ut sanitas & morbus non possunt esse simul in homine, vel jumen-
to, *l. 1. §. 5. ff. de edil. edit.* nec ratio & furor: libertas & servitus; exi-
stimatio & infamia, quorum unum semper pellit ac tollit alterum,
cum naturaliter inter se pugnent.

Privatio præsupponit habitum *l. 116. ff. de verb. oblig.* Ergo is non
videtur rem amittere, cujus propria non fuit, h. e. nemo amittit

dominium vel proprietatem rei, quam antea non habuit in dominio, l. 83. § l. 208. ff. de R. J. hoc enim est contra naturalem rationem. *Privilegiatus* contra privilegiatum privilegio suo uti non potest, intellige si par & eadem ratio sit utriusque, l. 11. §. pen. ff. de minor. secus se res habet, si unus de lacto captando, alter de damno vitando certat, ut si minor læsus petat restitutionem in integrum contra alium minorem lucrum captantem; quo casu læsus est iuventus, l. fin. ff. ex quib. caus. major.

Privilegia omnia sine præiudicio tertii (dem dritten ohne Nachtheil) concedenda, & concessa intelligenda sunt, l. 4. C. de emancipat. ideo privilegia in tertii præiudicium concessa nihil quoquam operantur, vid. l. 7. C. de precib. Imper. offer.

Privilegium est beneficium, quod à Principe certæ cuidam personæ ob meritum contra jus commune est concessum, l. 1. ff. de constit. pecun. privilegiorum duo sunt genera, (1) privilegium est personale, & (2) est reale, l. 196. ff. de Reg. Jur. Privilegium personale est, quando personæ conditio locum facit beneficio, vel ubi Princeps ob singulare aliquod meritum certæ personæ privilegium aliquod gratiosè concedit; quod tamen cum persona expirat, ideo in heredes non transfertur, l. 68. ff. de R. J. ut beneficium competentix, quod marito ratione dotis reddendæ conceditur, qui soluto matrimonio in plus, quàm facere potest, non condemnatur, ne cgeat; sed hoc privilegium mariti heredibus non competit, l. 12. ff. solut. matrim. Reale privilegium est, quod non personæ, sed rei principaliter tribuitur, & hoc ad omnes successores transit; quale privilegium actioni funerariæ datur, ut is qui ex pietate in defuncti funus impensas necessarias fecit, omnibus aliis creditoribus ad suum consequendum sit præferendus, l. 45. ff. de relig. & sumpt. funer. Talia etiam sunt privilegia, quæ Academia, Civitati, Collegio, vel familiæ ex speciali Principis gratia conceduntur, quæ ad omnes in Academia, Civitate, Collegio, & familia existentes spectant, vide l. 4. §. 3. ff. de censib. quamvis omne privilegium referatur ad personam, cui conceditur, utilitatè; Attamen non omne privilegium immediatè & directò datur personæ, sed rei sive causæ; undè utilitas ad possessorem pervenit. Privilegium personale amittitur extinctâ personâ, cui id concessum fuit. Contra privilegium reale cum persona non extinguitur, sed extinctâ re vel causa demum expirat.

Pri-

Privilegium, quod alicui gratioſè à Principe conceditur, non debet ab aliis trahi in exemplum, *c. 74. de R. J. in 6to.* Ratio eſt, quia omnia ea, quæ à jure communi recedunt, in conſequentiam trahi non debent, *c. 28. d. t.* Hæc regula in privilegiis habet locum. Ergo ſi uni ob ſingularia merita à ſummo Pontifice, vel ab Imperatore conſeſſa ſunt privilegia & beneficia, illa non extendenda ſunt ad alios, ut hi eadem juſtè prætereendere queant, *diſtinct. 100. c. 8.*

Privilegium, quo alicui facultas gratioſè conceditur faciendi aliquid, amittitur ſpatio decem annorum, ob intervenientem negligentiam utendi privilegio, *l. 1. ff. de nundin.* qui enim privilegio conſeſſo intra 10. annos uti noluit, cum potuit, eo privatur. Si vero nulla occaſio utendi privilegio intra hæc tempora ſe obrulit, excuſandus eſt privilegium habens, etiam ſi privilegio, ceſſante ejus negligentia, intra hominum memoriam vel longè diutius non utatur, & ſic retinet privilegium illæſum. Nam ubi nulla negligentia commiſſa eſt, ibi nulla in hoc caſu debet eſſe poena; cum non valenti agere non currat præſcriptio, *l. 1. §. 2. C. de annal. præſcript.* Sic Nobiles juſ gladii ſivè merum imperium habentes id non amittunt, licet longiſſimo tempore nullum facinoroſum capitaliter puniverint; intellige, ſi id non ex Nobilium negligentia, ſed defectu occaſionis puniendi facinoroſos oritur. Ergo juſtè reſervatur Nobilibus in tali caſu merum imperium, qui ſe ſuo privilegio non indignos reddiderunt.

Probatio eſt rei dubiæ vel controverſæ per legitima argumenta (puta teſtibus, aut inſtrumentis) facta oſtenſio. Dico rei dubiæ, quia res maniſeſta & evidens non indiget probatione, *c. 9. X. de accuſation.* Vel probatio eſt actus judicialis, quo per idonea argumenta de facto aliquo controverſo Judici fit fides. Duo regulariter ſunt probationum genera, nim. teſtes idonei, & inſtrumenta, quibus omnia negotia dubia & controverſa plenè probantur, *t. t. ff. de ſide inſtrum.* & *t. t. ff. de teſtib.* Sunt & alia, quæ quidem propriè non ſunt probationes, locum tamen probationum ſupplent, qualia ſunt juſjurandum, confeſſio judicialis coram Judice, evidentia rei vel criminis perpetrati &c. Hæc interdum tantam habent vim, ut ad condemnationem ſufficiant. Cæterum probatio eſt vel plena vel ſemiplena. Plenam probationem regulariter faciunt duo teſtes idonei, ſivè omni exceptione majores, *l. 12. ff. de teſtib.*

lib. (qui non ob infamiam, consanguinitatem, inimicitiam &c, rejici possunt) Ratio est, quia in duorum vel trium ore consistit omne verbum, *c. 10. X. de testam.* Item instrumenta publica, & sæpè etiam privata vim stringendi & concludendi habent. Semiplena probatio est unus testis habilis probatæ fidei, justæ ætatis, & integræ mentis. Semiplenæ probationes imperfectè concludunt, cum Judici tantam fidem non faciant, ut iis solis turò credere possit, qualis etiam est confessio extrajudicialis &c. A regulâ, quod duo testes plenam probationem faciant, datur exceptio in testamentis solennibus, in quibus 7. testes habiles, sive omni exceptione majores requiruntur, ad evitandas fraudes, quæ alioquin amore lucri faciliè circa ultimas voluntates committi possunt, nisi cautè præcaveantur.

Probatio regulariter incumbit affirmanti, non autem neganti, l. 4. C. de edend. hinc actore non probante, reus absolvitur: quoniam is, qui negat, probare non cogitur, *l. 23. C. de probat.* quod si accusare sufficeret, quis mortalium foret innocens. Hic tamen probè circa negationem notandum, quod triplex sit negatio. Prima negatio est facti, altera juris, & tertia qualitatis. Negationem facti negans probare non tenetur, sed onus probandi in accusatorem sive actorem transfert: e. g. si reus negaverit, se commississe homicidium, cujus accusatur, id probare debet accusator, aliàs nihil vel frustra agit. Negationem juris probare debet, qui negat: e. g. si reus dixerit, 7. testes ad testamentum non esse necessarios; quia affirmans præsumtionem habet pro se, quam elidere debet negans contrariâ probatione. Negationem qualitatis similiter probare debet reus: e. g. si quis dixerit, hic non potest esse idoneus testis, non est legitimus, non est dignus; quæ omnia probanda sunt, qui contra negantem pugnat præsumtio, quod sit testis idoneus, quod sit legitimus, & dignus; nam quilibet præsumitur bonus & honestus: Ergo contrarium probandum est.

Probatio in criminalibus debet esse luce meridiana clarior, l. fm. C. de probat. Ratio est, quia causæ criminales sunt maximi præjudicii, ubi de vita, sanguine, fama agitur. Ideo testes in criminalibus causis majori cum diligentia & observantia interrogandi & examinandi sunt, quàm in causis civilibus. *c. 3. de electione. in 6to.* Hinc nemo in causâ criminali ex præsumtionibus & indiciis, sed

cx

ex validis probationibus criminaliter est condemnandus. *l. 5. ff. de pœn.* quoniam longè melius & tutius est, in casu dubio facinus nocentis relinqui impunitum, quàm innocentem injustè condemnare, *d. l. 5.* Idcirco optimè dicit Imper. Justinianus *in. l. 25. C. de probation.* sciant cuncti accusatores, eam se rem in publicam notionem deferre, quæ munita sit idoneis testibus, vel instructa apertissimis documentis, vel iudiciis ad probationem indubitatis; & luce clarioribus expedita.

Probra quædam naturâ sunt turpia, quædam civiliter & opinione hominum saltem. Probra naturâ turpia sunt furtum, adulterium, homicidium &c. quæ ex dictamine rectæ rationis, & lumine naturæ improbantur. Probra civiliter talia sunt, ut tutelæ damnari &c. *l. 42. ff. de verb. signif.* quia id non naturâ probrum & turpe est, sed more, & instituto civitatis, intellige, quoties tutor levem commisit culpam, quæ facile ob fragilitatem humanam in virum honestum cadere potest absque ignominie macula. Ast si tutor ob dolum vel latam culpam condemnatur, aliud obinet: nam fraudare & spoliare pupillum rebus suis, rationes conturbare, vel intervertere, aut dolose res pupillares tractare, hæ actiones omnes naturâ turpes sunt, & tali nomine condemnatus tutor merito redditur infamis. Sic opinione hominum turpe censetur in foro vel plateis clarâ adhuc luce aspicientibus aliis saltare, quod alioquin naturâ non est probrosum. Hic porrò notandum, quod multa, quæ naturâ censentur honesta & licita, successu temporis censeantur, fiantque turpia, & minus honesta: e. g. nuditas membrorum, quæ in vita communi regulariter teguntur, vitium & turpitudinem secum fert, non quidem ex natura, quæ nudos nos producens ex se nihil pudendi infert, cum in statu innocentie Adâm & Eva absque ulla turpitudinis macula semper vixerint nudi, sed ex statu corrupto, & rationabili iudicio; nam primi nostri parentes statim post lapsum, & amissum innocentie statum pravis affectibus dediti, nuditatem corporum sibi probrosam duxerunt; ideo pudenda sua foliis tegere voluerunt. Hunc morem strictè observarunt Posteriores, ne mares & femine visis & profuturis genitalibus membris brutorum instar promiscuè corpora miscere possent; attamen non omni tempore & omnibus turpis & probrosa est corporum nuditas, ut in balneo; nec omnibus

probrosa habetur, ut infantibus & conjugibus in lecto. Sic etiam quædam leges civiles & mores suum habent ævum, ut quod quando honestum visum est, postea inhonestè fieri æstimentur, & vice versa: e.g. lupanaria olim fuerunt permessa, & concubinatus erat licitus ad majora mala præcavenda &c. quæ omnia successu temporis illicita habita sunt, nec hodie approbantur.

Processus in genere est certus negotiorum civilium in judicio tractandorum modus, jure civili vel moribus receptus. Vel est forma quædam procedendi in tractandis & cognoscendis causis forensibus, *§. 6. Inst. de satisfat.* Quam formam litigantes & Judex juxta juris ordinem usque ad litis finem observare debent. Processus duplici modo institui potest, vel (1) ordinariè, vel (2) extraordinariè, sive summarie. Processus ordinarius est, in quo solemniter juxta ordinem & formam juris proceditur; ubi actor prius offert libellum Judici unà cum specie facti, & deindè lis contestatur, & reliqua peraguntur, quæ ad essentiam processus faciunt: *prout, ex ordin. titulorum libr. 2. decretal. videre licet.* Summarius processus est, in quo absque strepitu judicii proceditur omissis multis solennitatibus; at tamen non ita in illo procedere debet Judex, ut probationes necessarias, aut defensiones legitimas litigantibus iniquè præcindat; quoniam in omnibus processibus summariter institutis aliqua causæ controversiæ cognitio, & breve examen Judici sunt maximè necessaria; ut per brevem facti controversi narrationem ab actore institutam, & responsionem rei, testiumque depositionem juratam, Judex in causa secundum acta & probata justam sententiam ferre possit. Hic porro notandum, quod in omni processu regulariter tria debeant esse conformia. (1) Petitio actoris mediante ejus libello. (2) Probatio, & (3) Sententia Judicis; Ratio est, quia Judex non potest in sententia sua supplere, vel determinare illud, quod actor in libello suo nec petivit, nec testibus, aut instrumentis probavit; sed Judex semper secundum acta & probata sententiam ferre cogitur, *l. 6. §. 1. ff. de offic. Præs. id.* Quomodo hodiè processus formandus sit, *vid. recess. imp. de anno 1654. à §. 34 & seqq.* Porro hic nota, omnem processum actor à Judice per supplicationes & preces impetrare debet, *ordin. camer. p. 1. tit. 22.*

Pro-

Procuratoris usus in foro civili perquam necessarius est, ut illi, qui rebus suis in iudicio ipsi superesse vel nolunt, vel non possunt, per alium nim. per Procuratorem validè agere, vel conveniri possint, *l. 1. §. 2. ff. de procurat.*

Promissum nullum est servandum, quod turpem causam, vel rem illicitam in se continet, *l. 15. ff. de condit. instit.* ne promittens quid contra Deum, vel dilectionem proximi, vel conscientiam suam impiè committat; attamen illicita vel turpia promittens peccat, licet promissum turpe in effectum non deducat; alit bis peccat, si idem impiè mente peregerit, tunc enim in peccato mortali perseverat, & quidem sub maximo animæ suæ periculo. De his piè loquuntur canones: in malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, quod incautè vovisti, ne facias: impia enim est promissio, quæ scelere adimpletur, *caus. 22. q. 4. can. 5.* Ideo rectè fecit David, quod Nabal, cui temerè necem juraverat, contra præstitum iuramentum non occidisset: sic ex duobus peccatis elegit minus, *vid. d. caus. 22. q. 4. can. 3. §. 4.* Assertum meum insuper confirmat S. Ambrosius: unusquisque, inquit, nihil promittat inhonestum, aut si promiserit, tolerabilius est, promissum non facere, quàm facere quod turpe sit, *d. caus. 22. quest. 4. can. 8.* Nota, omnia promissa vel purè & simpliciter fiunt, vel sub conditione. Illa scilicet purè talia statim obligant promittentem, nisi quid turpe in se contineant. Hæc tunc demum, si conditio promisso adjecta sit impleta; Ratio est, quia conditio nisi impleta nihil ponit in esse. Habet insuper quodlibet promissum tacitam hanc conditionem annexam, si fides sibi servetur; nam si alter contrahentium fidem servare recusat, tunc alter in suo promissò vel contractu non obligatur: quoniam frangenti fidem, fides frangatur eidem, *c. 3. X. de iurejur.*

Protestatio tempestivè facta conservat jus protestantis, *l. 4. §. 1. ff. quib. mod. pign. solvitur.* h. e. protestando jus nostrum conservantur, *l. 34. ff. de negot. gest.* protestatio enim regulariter fit ad jus conservandum. Quod si verò protestatio factò sive actui contraria fuerit, nihil operatur, & nullius habetur momenti, *c. 54. in fin. X. de appellat.* Idcirco protestatio injuriantem sublevare non potest: ut si quis dixerit calore iracundiæ: tu mentiris sicuti fur, nebulo, vel meretrix salvo honore; illa honoris adjectio animum injuriandi

riandi non excusat, nec injuriarum actionem tollit. Ast si talia crimina alicui calumniosè fuerint objecta, si injuriis provocatus in iisdem terminis responderit, ad famam suam defendendam, injuriarum actione non tenetur; nam qui injuriam ad innocentiae suae defensionem temperanter retorquet injurianti, utique injuriis provocato ignoscendum est, *l. 14. §. 6. ff. de bonis libert.* Sicuti enim injuriam vel offensionem armatam armis impunè repellere licet: sic offensionem verbalem verbis in iisdem terminis repellere est permissum, *l. 3. ff. de just. & jur.*

Pubertas. Foeminae post 12. annum ætatis completum censentur puberes, & viri potentes. Mares verò post 14. annum completum, *pr. Inst. quib. mod. tut. finitur.* Foeminae ideò dicuntur citius pubescere, quia frigidioris sunt naturæ, quàm mares; Accursius JCtus lepidam addit rationem, quia mulier est mala herba, quæ semper citius crescit, quàm bona. Canonistæ pubertatem ratione matrimonii metiuntur ex potentia coeundi sivè generandi, & non ex numero annorum, *c. 3. §. fin. X. de spons. impuber.*

Questio censetur fatua, quæ non habet rationem dubitandi, *l. 27. ff. de his, qui testam. facere poss.* Quid verò de Cartesio Philosopho sentiendum sit, judicent alii, qui in dubium vocat, utrum homo vivat, vel ignis urat. Tandem hominem reverà vivere, sequenti ratione ductus fatetur. Dubito, ergo sum. misera est consequentia: meo judicio tales tamdiu duris verberibus essent excipiendi, ut de eorum existentia dubitare desisterent: vel in altero casu tamdiu igni adhibendi forent, donec eundem urere corpore suo spontè confiterentur.

Questio omnis, de qua in judicio disceptatur, & disputatur, sivè controvertitur, vel in facto, vel in jure consistit; Ratio est, quia in foro civili semper de facto vel de jure quæritur. Undè duplex quæstio forensis formari solet. (1) est quæstio facti, & (2) juris. Quæstio facti est, quando de facto, de quo fortè nondum rectè constat, quæritur, deque eo in judicio controversia est. Vel quando de facti circumstantiis quæritur, & disceptatur, *l. 79. ff. de judic.* Ubi quæritur, quis fecit, quo loco fecit, quo tempore, quo instrumento, quibus præsentibus &c. Hæc facti quæstio versatur vel circa causas civiles, vel circa causas criminales &c. Quæstio juris est, quando de jure quæritur, quid de proposito facto jura, leges- que

quæ constituerint, sive definirint; an factum in presenti casu secundum leges sit licitum, necne, e. gr. constat, Paulum necesse Titium, & queratur, num Paulus jure occiderit Titium, vel non, & quâ poenâ sit afficiendus; nam posito facto, indè juris questio exurgit, l. 52. s. 2. ff. ad Leg. Aquil. quia ex facto jus pendet, & ad factum semper applicatur.

Querela inofficiosi testamenti est actio, quâ iniquè exheredatus petit conditum testamentum ceu iniquum rescindi, seque heredem ab intestato declarari. Hanc inofficiosi querelam regulariter instituunt liberi contra parentis testamentum, si parens alios neglectis liberis instituat heredes, t. t. de inoffic. testam. Hanc actionem fratres & sorores contra fratris testamentum regulariter instituere non possunt, l. 20. C. d. t. quia frater fratrem necessariò non obligatur instituere heredem, l. 1. ff. ibid. Datur tamen casus, quo frater institui debet heres: ut si frater turpem personam in suo testamento instituat heredem, puta meretricem vel concubinam &c. Quo si parens justam habuerit causam exheredandi liberos, querela inofficiosi testamenti liberis contra parentis testamentum nihil prodest; puta, si patrem verberarunt, vel vitæ ejus insidias malitiosè & impiè struxerunt, vel aliam ei atrocem injuriam intulerunt: quibus casibus testamentum patris exheredatis liberis manet stabile, Novell. 115. c. 3. Ratio est, quia nemo leges validè invocat, qui contra legum præcepta impiè peccat, l. 37. s. fin. ff. de minor. Ideo de parentibus malè meritis egestate justè laborare debet, ut aliis sit exemplo. Quamvis ingratitude hominum regulariter non puniatur, quia fora nulla sufficerent ob nimiam ingratorum multitudinem, si ingrati semper puniendi essent; attamen in quibusdam casibus ingritudinis habetur ratio, ut (1) in casu præsentis respectu liberorum erga parentes. (2) Si donatarius fuerit ingratus, ut revocetur donatum, l. 8. C. de revocand. donat. Et (3) si vasallus Domino feudi fuerit infidelis, tunc feudum ob ingritudinem domino feudi exhibitam justè revocatur: nam feudum semper ob feloniam commissam amittitur.

Querela inofficiosi testamenti. Quoties parentes magnam vel majorem patrimonii partem aliis, quàm liberis suis post fata sua in testamento relinquere velint, dum liberos habeant morigeros, tunc solent parentes liberis saltem relinquere legitimam (scilicet patrimonii

monii partem) ne post eorum mortem testamentum quoad legata alius relicta &c. mediante querela inofficiosi testamenti iuste debilitare valeant. Illa legitima pro diverso liberorum numero est diversa. Si 4. vel pauciores sint liberi, datur iis conjunctim triens sive tertia pars hereditatis, si verò plures, h. e. 5. vel 6. liberi sunt, datur iis conjunctim semis sive dimidia hereditatis pars, *l. 6. cum auth. seq. C. de inoffic. testam.* quod eo fine facere solent, ut ipsis de reliquis suis bonis sit liberrima potestas pro arbitrio disponendi, amicis, pauperibus, vel religiosis locis eadem piè assignandi & donandi.

Raptum crimen censetur atrox, ubi quis virginem, vel aliam honestam foeminam violenter rapit, eamque secum invitam, vel invitam saltem parentibus clam abducit, *lun. C. de rapt. virg.* attamen hoc delictum non æstimatur tam atrox, si raptor foeminam honestam matrimonii contrahendi causa rapuerit, quam si eam libidinis explendæ causa vi secum abduxerit. Hanc ultimam raptus speciem jus canonicum propriè vocat raptum, quo raptor foeminam per illicitum coitum corrumpit, *caus. 27. quest. 2. can. 48.* Hoc raptus crimen jure civili est capitale, *d. l. un. C. §. 1. §. 2. ff. ad L. Jul. de vi publ.* Ideo raptor jure civili prohibetur, virginem raptam ducere uxorem, ne ex delicto suo lucrum & commodum indignè percipiat. Jus Canonicum in hoc casu mitius agit, quod inter raptorem & raptam permittit matrimonium, si mulier raptam ipsa consentiat: quod ideo fit, ne rapta inde famæ maculam sibi contrahat, *c. 6. X. de raptorib.* Quod si meretrix vi fuerit abducta, raptus non dicitur committi, quia non est persona honesta.

Ratihabitio in omnibus negotiis mandato comparatur, & retrahitur ad tempus, quo negotium incepit, *c. 10. de R. J. in 6to §. l. fin. C. ad Sc. Maced.* Ideo in contractibus, actibus judicialibus, & in ipsis maleficiis eodem modo se habet ratihabitio, ac si in principio negotii consensus adfuisset: quia ratihabitio per juris fictionem reducit negotium ad illud tempus, quo contractum fuit, *vid. l. 6. §. 9. ff. de negot. gest.* Hinc si servus meus in gratiam mei me inscio inimicum meum verberibus exciperet absque meo mandato, is postea mihi omnè negotium narravit, idque ratum habui, eumque meo nomine valdè laudavi; quo casu ego hujus delicti nomine tanquam mandans possum conveniri. Sic notum tantum is delinquit,

quit, qui ipse aliquid dolosè perpetrat, sed & is, qui idem approbat; talis approbatio multifariam fieri potest. (1) si jubeat quid fieri, (2) si consensum dederit ad delictum perpetrandum; (3) si de inquentem collaudaverit ob delictum commissum; (4) si quid commodi ex delicto alterius sciens perceperit; (5) si possit & debeat impedire delictum, & non impedivit, & (6) si quis autorem delicti dolosè receperit.

Ratio. Ubi eadem subest ratio, ibi eadem debet esse juris dispositio, l. 32. ff. ad L. Aquil. Contra ubi diversa est ratio, ibi diversa esse debet juris dispositio, sive diversum jus, l. 13. C. de transact.

Ratio status hodiè ut plurimum juxta Machiavelli doctrinam impiè intelligitur; ad hunc errorem corrigendum, distinguendum censeo inter justam & honestam rationem status, & inter injustam & inhonestam. Ratio status justa est prudentia rempubl. rectè gubernandi, licitè augendi, & piè conservandi, quæ pietatem & justitiam juxta Dei mandatum pro fundamento habet, nec à tribus generalissimis Juris principis (1) honestè vivere, (2) neminem lædere, & (3) suum cuique tribuere, latum unguem temerè recedit: eapropter nihil spe Sordidi & impii lucri consequendi, nihil amore vanæ gloriæ, aut cupidine extentionis finium in aliorum perniciem impiè quærit, & dolosè machinatur &c. Contra ratio status injusta, & apparenter saltem bona sive Machiavellistica neque pietatem, neque justitiam, aut honestatem habet pro fundamento, nec respectum ullum ad tria universalissima juris naturæ & gentium principia habet, sed solam duntaxat Principis utilitatem promiscuè promovere studet, licet illa regulariter cum maxima subditorum vel aliorum læsione sit conjuncta. Hanc damnandam rationem status saniores Politici & Jcti vocant dulce venenum, rationis monstrum, & malorum Principum idolum; qui hanc rationem status secretum sive arcanum consilium solis malis Regibus, Principibus, & perversis Politicis reservatum appellant, quo in omnem eventum actiones suas & molimina speciosè excusare, & malitiosè defendere possunt; qui originem abominandæ hujus rationis status ex tyrannide & atheismo speciosè deducunt. Ob has rationes Pontifex Gregorius V. eam Diaboli rationem appellasse fertur: quoniam hæc status ratio contra omnem rationem, naturalem æquitatem, & dictamen rectæ rationis est introducta.

ducta. Hinc dicunt Itali: la ragion di stato essere una legge utile a gli stati & Principi, ma in tutto contraria alla legge di dio, e de gli huomini; hoc est, Statibus & Principibus utilis est, sed contraria legi Divinae & humanae. Ut autem regulas, secundum quas hæc ratio status impiè formatur, scias, sequentes brevibus habe. (1) Principi summoperè studendum est, ut bonus, justus, & pius videatur, licet reverà malus, injustus, & impius sit, (2) quod Principi libet, id eidem liceat, ne videatur contra honestum, vel æquum, si pro sua libidine quidvis promiscuè faciat. (3) sic volo, sic jubeo, stat pro ratione voluntas. Subditi sint ei quasi mancipia subjecti, ne videatur ad leges fundamentales, vel jus naturæ adstrictus. (4) per fas & nefas extendendum est imperium remota honestate, pietate, & justitia. (5) religio pro fræno tantum populi in republ. est colenda, ac rationi status accommodanda, ut Princeps inde sentiat commodum, prout Atheus Magister Samuel Puffendorff detestando conamine nuperrimè in suis scriptis publicè docuit. (6) omnia negotia publica in Principis commodum & promotionè unicè dirigere debet neglecto subditorum commodo &c. Ex his fundamentis cuilibet probo apertè colligere licet, quod perversa hæc ratio status, ejusque principia è Schola Diaboli hausta & acquisita sint. Tales enim Statistæ, quoties illis tempore belli vel pacis consilium, ratio, vel jus deest, semper recurrunt ad corruptam & detestandam hanc rationem status; fusquè dequè habentes, utrum eorum consilium honestum, pium, & justum sit, vel non; sufficit, si id saltem Principi utile, aut jucundum sit; juxta Julii Cæsaris effatum: si jus violandum est, regnandi causa violandum est, & secundum illud Taciti: in summa fortuna id censetur æquius, quod validius. Taceat justitia, ac regnet potentia. Nam qui 40. vel 50. millia armatorum testium producere valet, is pro obtinenda causa controversa validissimè probat. Qui hiscè impiis Principiis nixus sic pergere non veretur, ad gehennam, & non ad cælum incitatis calcaribus equitat.

Reconventio est mutua actio, quando reus ab actore judicialiter conventus, iterum convenit actorem in eodem judicio, l. 11. §. 1. ff. de jurisd. Vocatur jure canonico mutua petitio, t. X. de mutuis petitionibus. Germanicè etne *Gegenflag*. Hæc reconventio duplicem habet effectum, (1) quod actorem jurisdictioni judicis rei sub-

subjiciat, si forsan actor & reus habeant diversa fora, *l. 14. C. de sentent. & interloc. omnium judic.* (2) quod utraque actio uno processu determinanda, & ferenda sit unâ sententiâ, *ordin. camer. p. 3. tit. 39.* Reconventio regulariter habet locum in omnibus causis; excipiuntur tamen causæ, quæ celerem requirunt expeditionem, ut causa electionis, alimentorum, spoli, causæ criminales, depositi, *l. fin. C. de possit.* Reconventionem introduxit naturalis æquitas, quia actor non debet dedignari, eum contra se pati Judicem, cujus arbitrium in agendo semel secutus est, *d. l. 14. h. e.* actor non debet dedignari, se defendere coram eo Judice, coram quo agere non dubitavit, etiamsi aliàs ille Judex non esset competens.

Referenti, cui acta à Judice ad referendum in judicio sunt data, in relatione actorum duo accuratè sunt attendenda, (eadem de Judice dicenda). (1) quæ ipsum processum concernunt, & (2) quæ ad merita causæ spectant. Circa processum considerare debet, an processus debito juris ordine sit institutus, an verò in illo nullitas insanabilis sit commissa, quæ contingit vel in Judice, vel in litigantibus, vel in substantialibus processu. In Judice, qui in illa causa Judex esse nequit. In litigantibus, si litigantes legitimam standi personam in judicio non habent, h. e. agere, vel se defendere in judicio prohibentur. Item si Procurator eorum non est legitimus, aut falsus, aut non habet sufficiens mandatum. Circa substantialia processus Referens animadvertere debet, (1) an reus sit legitimè citatus, (2) an libellus ritè conceptus, in judicio sit productus, ac desuper lis contestata. (3) an legitimè in causa sit conclusum. His rectè observatis Referens rectâ via ad merita causæ progreditur. Ubi (1) circa universam facti speciem seu casum ex integris actis, præcipuè verò ex narratis, petitione libelli investigat, eumque dilucidè, plenariè, breviter tamen Judici ac suis collegis exponit. (2) post enarrationem casus referat, quænam actio sit instituta; nam juxta illam sententia formari debet. Atque si in libello certa actio non sit expressa, aut indè elici nequeat, ex narratis tamen libelli vel aliundè constet, actorem diversis actionibus agere potuisse; illam eligit, quæ dictis narratis convenientior, & actori utilior est. (3) num institutz actionis omnia requisita non solum adsint, sed etiam num sufficienter sint probata. Nam

unico requisito deficiente, vel non sufficienter probato, reus ab instituta actione absolvendus est; intellige, si actor illud juxta Judicis petitum probare nequeat. (4) consideret, an actio plenè sit probata, an verò per exceptiones rei sit elisa; h. e. an rei exceptiones sint relevantes, quæ habent in se vim removendi actionem; quo casu Referens conferre debet actoris & rei rationes, probationes, juriumque allegationes, seu partium litigantium disputationes; uter eorum melioribus ac firmiter rationibus probationibusque nitatur. (5) tandem referens exponat, quid in causa proposita pronuncianum, & quomodo forma sententiæ ritè sit concipienda, (6) & postremo memoret, utrum expensæ ex justis causis compensandæ, an verò alterutra pars in eas sit condemnanda.

Reges & Principes jure Divino & jure gentium habentur inviolabiles, & sancti, quorum sanguis adeo sanctus est æstimandus, ut cum temerè vel vindictæ studio profundere, nefas sit. Tales Regum vel Principum percussores re publ. tranquillitatem maximè perturbantes, etiam si justitiæ speciem præ se ferre videantur, non impunitos relinquit Deus: exemplum habemus in Julii Cæsaris percussoribus, quorum nullus diu mansit superstes, sed omnes miserè perierunt; pars eorum naufragio miserè periit, pars prælio, & reliqui semetipsum eodem pugio, quo Cæsarem nefario ausu è medio sustulerunt, impiè necarunt, teste Svetonio. Quis enim, inquit, David, manum suam impunis extendet ad unctum Domini! 1. Samuel. c. 26. v. 9. quoniam juxta DEI præceptum etiam difficiliore Reges, & Principes patienter tolerandi sunt, & non seditiosè & temerè irritandi, vel scelestè opprimendi sunt. Quo collimat Cornelius Tacitus, dum dicit: Optimi Principes voto quidem expetendi sunt, qualescunque verò patienter ferendi, cum neminem nisi DEUM agnoscant Judicem & superiorem.

Reges. Quando Reges & Principes præter DEUM & enses in hiscè terris superiorem non recognoscentes de imperio, vel imperii limitibus, aut religione gravissimas foveant controversias, tunc Martem saltem admittunt Judicem, in cujus foro non legibus & ratione, sed legionibus & potentia opus est: ubi controversias & lites suas inter se non atramento, calamis, & ratiocinationibus tractare & decidere quærunt, sed vi, armis, & sanguine in bello per ali-

aliquot millia armatos testes victoriæ causæ controversæ deportare student. In cruento hoc iudicio non is semper existit victor, qui iustior etiam habet causam, sed qui potentior habet manum; quoniam vi canonum (sive tormentorum) & tot millium armatorum testium præsentia Canones juris ecclesiastici & leges civiles indignè supprimuntur, (cum inter arma sileant leges) & charitas proximi impiè tollitur. Vah! quanto contemptu in hisce casibus ferociter negliguntur juris universalis regulæ, (1) neminem lædere, (2) suum cuique tribuere; ubi non consideratur causæ æquitas, & iustitia, sed unice prædominantur cupido habendi & potentia &c. juxta illud impium Julii Cæsaris effatum: jura regnandi causâ violare licet. Hic non agitur de vera religione tuenda, conservanda, aut propaganda; verum de regione per fas & nefas extendenda, aut nova aliqua acquirenda; ubi potentior vi belli supprimit debiliorem, ejusdem bona, propugnacula, civitates, & territoria sibi vindicando. Quod probè observavit Tacitus, dum 15. *annal* dicit: Sua defendere, privatorum saltem est; alii de alienis certare, Regia laus cluit. Regibus enim & Principibus præ aliis mortalibus dominandi cupido est insita, qui illud *plus ultra* semper urgere solent, quamvis id cum multorum sanguine, ruinâ & incommodo contra jus naturæ fiat: ubi hic manet DEI mandatum *Matth. 22. v. 36.* nobis tam clarè præscriptum: diliges DEUM Dominum tuum ex toto corde, & proximum sicuti te ipsum, in his duobus consistit æterna nostra salus.

Regnorum mutatio. Omnium rerum & Regnorum fatalis quædam est fortuna, ut certam sive præfixam habeant felicitatis periodum, quâ elapsa mirum in modum mutantur: quod ex 4. summis Monarchiis, Assyriacâ, Persicâ, Græcâ, & Romanâ patet, (1) vi & armis Nimrod primum Imperium Assyriacum, sive primam Monarchiam acquisivit, quæ post felicitatis suæ periodum sensim periiit. (2) vi & armis Cyrus Persicum Imperium; h. e. secundam Monarchiam constituit Babylone captâ; hæc quoque effluxâ felicitatis clesydram vires amisit. (3) vi & armis Alexander Magnus tertiæ Monarchiæ Dominus est factus, quæ etiam successu temporis marcescere cœpit. (4) partim vi & armis, partim blanditiis & technis Octavius Augustus quartam Monarchiam Romanam est consecutus, quæ seculo quarto post natiuitatem Christi à Wan-

Wandalis, Gothicis, & Hunnis miserè afflicta est. Vi & armis Carolus Magnus Imperium Romanum ad Germanos transfudit anno Christi 800. num ad finem mundi penes eos permanferit, e-
venus docebit. Interim Germania hisce temporibus Principum discordiâ peregrino milite, belli flammâ, variisque aliis corruptionibus ubique fermè locorum debilitatur, inque pejus ruit.

Regnum Misericors Deus non modò pijs Regibus, sed & impijs ex mera gratia dat; non ideo, quia sunt mali, & ut concessis Regnis inique abutantur, absit; quoniam DEUS ut aeterna bonitas non vult iniquitatem, sed ut tantis beneficiis invitati à suis peccatis desistant, & ad veram DEI agnitionem tandem convertantur, ac vivant juxta DEI mandatum, *Esai. c. 45. vers. 2.*

Regna, Principatus, & magna territoriorum dominia non tam ad Regum, Principum & Dominorum, quàm ad subditorum commoda sunt inventa; ut omnes subditi mediante Regum vel Principum autoritate, & potestate ab aliorum insultu, oppressionibus, & injuriis validè defendantur, suaque illæsa quietè possidere possint; quoniam bonus Princeps in hoc principaliter à Tyranno differt, quod Tyrannus omnia primariò ad suam utilitatem; contra Princeps bonus omnia principaliter ad subditorum utilitatem & salutem dirigere conetur; sit ergo sequens regula bono Principi pro maxima. *Salus populi suprema lex esto.* Ea propter prudenter dicit Politicus Lipsius, quod Reges & Principes non tam subditis præesse, quam iisdem prodesse debeant; nec tam sibi subditos, quàm se subditis datos esse arbitrentur &c. Quid ergo de iis Regibus vel Principibus judicandum censes? Qui subditos sibi mancipia datos esse, sibi impiè persvadent, quibus pro sua libidine & arbitrio sua eripere, & eos infinitis exactioibus & tributis ad medullam usq; ex fugere sibi impunè licere credunt, dicentes: si rusticis præter atrum panem & miseram vitam quicquam amplius superfit, quod haud facile domari possint. Sed vix talibus in extremo judicio subditos ut oves non tondentibus, sed deglubentibus.

Regule Juris. Omnes Regulæ Juris (intellige quæ in ultimo titulo Digestorum exstant) sunt periculosæ, *L. 202. ff. R. J.* propter exceptionum multitudinem, & circumstantiarum diversitatem, quæ (exceptiones) regulam viciant & subvertunt. Nam omnis regula ve-

la verè subvertitur, si respectum habeas ad exceptionem; quia nulla regula ob materiae subjectae latitudinem censetur tam firma, quin exceptionem quandam admittat. In regulis sive definitionibus his per brevem quandam orationem plures res breviter, summariim, & absolute traduntur, praeter expressas juris regulas multae sunt omittae: utpote (1) ex nudo pacto non nascitur actio, *l. 7. §. 5. ff. de pact.* (2) Petitiori incumbit necessitas probandi rem esse suam, *l. 1. c. Theod. de fide instrum.* (3) Tutorem habenti tutor non datur, *l. 20. §. 1. ff. de tutor. & curat.* (4) Inter suos heredes proximior longiori gradu positos non excludit, (5) unicuique licet favori & juri pro se introducto renunciare, *l. pen. Cod. de pact.* (6) juris ignorantia nocet, sed facti ignorantia non nocet, *l. 9. ff. de jar. & fact. ignor.* de his plura recenset Cujacius. Ceterum nota: dantur adhuc quaedam aliae regulae in jure nullam ferè exceptionem admittentes, quales sunt sequentes; (1) liquidum cum illicquido non potest compensari, *l. ult. C. de compensat.* (2) impubes non potest condere testamentum, *§. 1. Inst. quib. non est permiff. fac. testam.* (3) nemo ab initio invitus agere vel accusare cogitur, *l. un. C. ut nemo invitus.* (4) nemo invitus procuracionem suscipere cogitur, *l. 17. C. de procurat.* (5) incivile est, de lege quadam judicare velle, nisi tota lege perspecta, ut prius sensus legis probe percipiatur, *l. 24. ff. de legib.* (6) liberum corpus non recipit aestimationem, *l. 3. ff. si quadrup. pauper. fecis. dic.* quia est inæstimabile; (7) per jocum. Foeminae bonae sunt rarae, sed malae plurimae. Hinc Oënus Poëta lepidè canit.

Fœmina nulla bona est, quod si contigerit ulla,

Nescio quo fato res mala facta bona est.

(8) furiosus, mente captus, prodigus, & infans quae tales non possunt quicquam ex suis bonis alienare, vel vendere ob rationis defectum & corruptos mores, *l. 40. ff. de R. J. §. 2. Inst. quib. non est permiff. fac. test. &c.* Hic porrò notandum, quod inter Regulas Juris referantur quaedam legum capita, quae propriè loquendo non sunt regulae juris, quales sunt tres sequentes; (1) definitio regulae, *vid. l. 1. ff. de R. J.* (2) definitio hereditatis, *l. 62. ff. ibid.* (3) definitio Syllogismi acervalis, quem vocamus soritem, *l. 67. eod. tit.*

Rei vindicatio est specialis actio in rem, Domino ex dominio rei competens contra possessorem rei corporalis, ut in declarato petitore

U u

pro

pro Domino rem petitam cum omni causa petitori ceteri Domino restituat, *l. 23. ff. de rei vind.* Causa sive fundamentum rei vindicationis est dominium, ideo qui rem vindicare vult, dominium ejus, aut jus dominio proximum habere debet, *l. 1. §. 1. ff. si ager vestig.* Effectus rei vindicationis est, ut impletâ & approbata actoris sive Domini intentione reus sive possessor condemnetur ad restitutionem faciendam, quod statim fieri debet, ne Domino res sua diu iniquè detineatur. Excipe, nisi ex probabili causa Judex dilationem concedat, *§. 1. Inst. de offic. judic.*

Religio & **Justitia** sunt maxima & firmissima Regnorum & Rerumpublicarum fulcra sive fundamenta, *Novell. 141.* quia homo sicut Religione & Justitiâ est indomitum animal, nocifero bruto pejus, summa imis horrendè confundens; cujus vitæ norma non est recta ratio, non honestas & pietas, sed inordinata voluntas. Unde Tyrannorum regula; quod liber, licet, cessante honestate & naturali æquitate. Contra qui veram religionem & justitiam pro norma piè agnoscunt, DEI & Magistratus mandata libenter audiunt, ac sequuntur; neminem maliciosè fallunt, vel lædunt, pacta fideque religiosè servant, in hac & futura vita erunt beati. Ut de religione & justitia sigillatim pauca dicam, sequentia observa. A religione non solum æterna, sed & temporalis felicitas dependet. *Recess. Imp. de anno 1566. in Augsburg §. tote woll wir.* Hinc pro Religione pugnare bella sunt Domini, *Exod. 17. v. 16.* Ex hoc Principio statuit Imperator in *l. 4. C. de heretic.* quod injuria Religioni illata ad omnes meritò pertineat, sitque publicè vindicanda. Quantam veræ Religionis Catholicæ venerationem habuerit Imper. Justinianus, inde patet: quod primum titulum in Codice de Religione tanquam basi justitiæ religiosè conscribere jussit &c. Quod justitiam concernit, eam adeo necessariam censet S. Augustinus, ut regna sine justitia vocet magna latrocinia; *lib. 4. de Civitate Dei, c. 4.* & *Recessus Imperii de anno 1567. §. 60.* Inter cætera dicunt: Die heilige Justiz ist das höchste Kleinod des Römischen Reichs; *§. in Novell. 164. pr.* dicit Imperator: DEO & Justitia nihil majus existit; absque his enim nihil commodè & feliciter geri potest; cum Justitia stabilizat thronum Regis, dicaturque civitatis & reipubl. anima. Contra injustitia dissipat solia Regum, & devastat terras imperiorum: eo sine Athenienses regna censuerunt bea-

beatissima, in quibus floruit Justitia, quam Cicero adeò necessariam censet in societatibus humanis, ut nec latronum vel pyrarum societas sine justitiæ particula subsistere possit; ideo dicit Cicero, quod & Reges & leges ob necessariam & salutarem justitiæ administrationem ab hominibus sint constitutæ, ad malitiam hominum coercendam, & tranquillitatem in societate humana conservandam, ne boni à malis, & debiliores à potentioribus iniquè suppressantur.

Res in genere sunt vel corporales, vel incorporales. Res corporales iterum sunt vel mobiles vel immobiles: illæ moveri possunt de loco ad locum; hæ suâ naturâ moveri nequeunt, quales sunt prædium, ager, pratium, sylva, vinea. Res incorporales sunt jura, actiones, servitutes &c. Omnes res sive mobiles sive immobiles sunt vel in commercio, vel extra commercium, quales nec emi, nec vendi possunt. Hinc omnes res, quas quis habere, vel possidere, vel persequi potest, vel quæ sunt in commercio, sive sint corporales, sive incorporales, emi, vendi possunt, h. e. dicuntur habiles ad vendendum, *vid. t. ff. de heredit. & action. vendit.* Contra res extra commercium existentes, dicuntur inhabiles ad vendendum, quales sunt res sacræ, sanctæ, religiosæ, publicæ, liber homo &c. quia hæ res non sunt in commercio, nec emi, nec vendi possunt, *l. 34. §. 1. ff. de contrab. empt.*

Res incorporales propriè non possunt possideri, *l. 4. §. 27 ff. de usurp. & usucap.* & per consequens non possunt alteri tradi, *l. 3. §. 2. ff. de act. empt.* nam quæ effugiunt tactum & apprehensionem (ut jura & servitutes) illa propriè tradi nequeunt, sed saltem per fictionem juris alteri traduntur & apprehenduntur.

Res judicata dicitur, quando finis causæ controversæ mediante judicis competentis sententia imponitur per condemnationem vel absolutionem, *l. 1. ff. de re judic.* Res judicata regulariter pro veritate habetur, *l. 25. ff. de stat. hom.* quia Judex præsumitur, justam sententiam de causa controversa tulisse, præsertim si litigans, contra quem sententia pronunciata est, intra decendium non appellaverit, *vid. t. ff. de re judic.* Dantur tamen casus excepti, quibus res judicata non habetur pro veritate; (1) quando de iniquitate sententiæ latæ manifestò constat, *l. 10. ff. de inofficioso testam.* (2) quando sententia contra jus expressè lata est, *l. 19. ff. de appellat.* &

Uu 2

(3) quan-

(3) quando *Judex sententiam de re controversa ad suum tribunal non pertinenti pronunciauerit, l. 170. ff. de R. J. & l. ult. ff. de jurisd.* quia *Judex in tali casu terminos officii sui imprudenter & illicite transgressus est, quod alteri præjudicare non debet; nam qui jurisdictioni præest, non debet excedere modum jurisdictionis suæ, l. 11. pr. ff. de jurisd.*

Res Sacrae accuratè loquendo differunt à rebus Ecclesiasticis, quia res sacrae per Pontificem vel Episcopum ritè DEO sunt consecratae, §. 8. *Inst. de rer. divis.* & sic non sunt in patrimonio. Contra res Ecclesiasticae non sunt simpliciter DEO consecratae, nec immediatè ad cultum Divinum adhibentur, sed diversis Ecclesiarum, aliorumvè piorum locorum & personarum ad Ecclesiam pertinentium usibus inserviunt, ut bona & prædia Ecclesiastica, ut & decimæ &c. Ideo sunt in patrimonio & dominio Ecclesiae. Quod autem res ecclesiasticae commerciis hominum regulariter sint exemptae, hoc non fit eo modo ut res sacrae, quæ DEO immediatè sunt dicatae, sed ob utilitatem Ecclesiae & monasteriorum, ut partim personis ecclesiasticis inde necessaria vitæ subsidia suppeditentur, partim ut ad templorum, monasteriorum & Scholarum &c. estructuras & reparationem media adsint. Idcirco Reges & Principes Christiani tempore Lutheri & hodiè injustè faciunt, quod illi tanquam defensores Ecclesiarum decimas, & redditus Ecclesiarum ad se injustè pertraxerint, desolatis Ecclesiis & destructis monasteriis in honorem & Gloriam DEI exstructis, sicuti in Svecia, Dania, Saxonia & alibi factum. Quod autem ad Episcopos & Prælatos attinet, illi tantum sunt rerum Ecclesiasticarum Procuratores & Administratores, non Domini absoluti. Ea de causa illis permissum, conditionem Ecclesiae, rerumque Ecclesiasticarum reddere meliorem & non deteriorem: & per consequens nihil absque Capituli consensu ex bonis immobilibus alienare vel distrahere possunt.

Res. Plures sunt res, quàm nomina rerum, l. 4. *ff. de prescript. verb. un.* dè sæpe unum vocabulum plures res denotat. Ipse Cicero Orator maximus, & quasi parens Latinitatis sæpè de penuria vocabulorum conquestus est.

Restituere. Qui restituere à Judice jussus non paret, si rem habet, ei res propter contumaciam, & spretum Judicis jussum manu militari

tari auferenda est; & fructuum omnisque causæ nomine condemnatur, si dolo desit habere, (h. e. si rem dolosè in alterius præjudicium alienavit) tunc alter in litem jurare, h. e. rem illam pro suo arbitrio mediante juramento æstimare potest. Si verò sine dolo & culpa ejus res abest, tunc quantum adversarii interfuit, condemnandus est, *L. 68. ff. de rei vindic.*

Restitutio in integrum fit, quando iniquè læsus in eum statum, quo antè læsionem erat, plenè restituitur, ut si quis metu vel vi coactus, aut dolo circumventus quid fecit, quo graviter læditur; vel si quis ob imperfectam ætatem, aut justam absentiam injustè lædatur, *vid. libr. 4. ff. de restitut. in integr.* Restitutionem banc in integrum Magistratus prudens absque accuratâ causæ cognitione & aperta læsione non concedit. Restitutio in integrum comparari potest reconventioni; nam sicuti reconventionis non datur reconventio, ita nec contra restitutionem in integrum datur restitutio; ne lites in infinitum extendantur, fiantque immortales. Ergo actor in judicio à reo reconventus, non potest reum quasi triplicando iterum reconvenire.

Repræfaliæ sunt pignorationes rerum & personarum, suntque species quædam belli, sive indirecta belli denunciatio, quando ob denegatam justitiam alii pro aliis, vel res aliorum pro rebus, ac bonis aliorum apprehenduntur, prægravantur, ac detinentur. *Istets ne Pfändung der Güter und Personen / als da einer für den andern / und eines Gut / für des andern Gut gefangen und verhaftet wird. c. 1. de injuriis in 6to.* Olim Principes & majores Magistratus repræfalias ob denegatam justitiam concedere solebant; quia videntur speciem justî belli in se continere, ne justitia pereat. Ideo S. Augustinus dicit, quod contra illam gentem, quæ nobis justitiam facere negligit, bellum licitè gerere possimus, *caus. 23. q. 2. can. 2.* Hodie repræfaliæ à multis regulariter rejiciuntur ob duplicem rationem, (1) quia nemo regulariter alterius odio prægravari debet, & (2) quia repræfaliæ pacem publicam perturbare solent. In certis tamen casibus videntur licitæ, si alius Magistratus, quem cogere absque bello non possum, mihi meisque subditis justitiam malitiosè denegaverit. Hoc jure repræfaliarum uti solent Galli in exteros, si Hispani vel Angli injustè diripuerint Gallo negotiatori suas merces: ne autem hoc impunè dimittatur, Gallis iterum

ad vindictam illati damni quasi ex lege talionis cuilibet Hispano sua diripere licet. Ad hunc extraordinarium & violentum procedendi modum nemo facile pervenire debet, nisi alicui ordinaria juris remedia plane sint impedita, dum per viam juris suam conservare vel consequi nequit; quoniam in talibus casibus innocens subditus ut plurimum punitur, damnoque indignè afficitur ob Principem nocentem. Sic Rex Sveciæ Hollandorum merces in Livonia & Suecia confiscari & diripere voluit ante annum, quia eorum Magistratus Suecorum armis non favit.

Retorsio est species defensionis, intellige, si eam injuriatus temperanter adhibeat ad famam suam defensionem, tunc licita est, ut si injuria provocatus in terminis injuriarum sibi illatarum cautè se contineat, injuriantemque mentiri dicat; quod si verò injuriatus vindictæ studio injurianti alia crimina, vel convitia injuriosè objiciat, ut cum objectione horum criminum & convitiolorum publicè confundere possit, retorsio non valet; sed uterque de injuria sibi facta in judicio agere potest, *SchweideWimm ad §. 1. 2. § 12. Inst. de injur.* Ergo si alicui crimen furti objiciatur, læsus non potest injurianti sic retorquere: tu proditor patriæ, vel aduler mentiris ut nebulo; sed hoc modo retorquere licet, tu mentiris ut fur; sic in injuriantem legitimè retorsit injuriam sibi objectam, & tunc cessat injuriarum actio.

Retractus (sive jus retractus, quod græcè jus protimeseos a *πρωτιμεσος* h. c. præfero, & germanicè *der Vorkauf/ Einstand oder Adhertauf*) est jus, quo venditori vel consanguineo, vel Domino directo, aut vicino datur facultas, rem verè venditam restituto pretio redimendi. Quamvis quilibet regulariter sit moderator & arbiter rerum suarum *l. 21. C. mandat.* id tamen sub hac limitatione accipiendum, nisi lex arbitrium hominis specialiter impediatur. Exemplum est in Constitutione Friderici Imperatoris *§. Fend. 13. § seq.* qua rerum vendendarum potestas ac libertas valdè coarctatur. Jus retractus est duplex, (1) conventionale & (2) legale. Jus retractus conventionale est pactum de retrovendendo, (*Widertauf*) quo regulariter venditori permittitur potestas, ab emptore rem venditam restituto pretio redimendi, quod per expressam conventionem dupliciter fieri solet; (1) ut post lapsum decennii rem venditam demum venditori retrahere liceat, vel (2) ut intra decennii termi-

terminum saltem retrahere liceat, innerhalb 10 Jahr soldet Kaufsch.
 Retractus legalis sive jus $\pi\rho\sigma\eta\mu\alpha\tau\iota\sigma$ legale est, quod alicui, ra-
 tione vicinitatis, consanguinitatis, (quod vocatur gentilitius re-
 tractus) & communionis competit, quod moribus & consuetu-
 dine approbatum est; at tamen id absque fraude & calumnia ex-
 ercendum est. Hic observandum, qui rem venditam jure vicini-
 tatis vel agnationis sive consanguinitatis retracturus est, sequen-
 tia quatuor requisita regulariter observare debet, (1) ut retrahens
 idem pretium in moneta probâ simul integrum tempestive offerat,
 quod obtulit emptor, *l. 13. §. 8. ff. de action. empt.* nam si per parti-
 culas solvere velit, non admittitur; ratio est, quia particularis so-
 lutio venditori damnosa & incommoda est, *l. 3. ff. famil. ercisc. §.*
l. 2. ff. de reb. credit. aut si retrahens definitum justum pretium non
 offerat, venditor rem pro arbitrio cuiuslibet vendere potest, ne ven-
 denti per retracturum iniqua conditio & injuria inferatur. (2) re-
 quisitum est, ut retrahens expensas necessarias & utiles à tempore
 contractus factas, integrè refundat, *l. 39. §. 1. ff. de minorib.* Si
 verò emptor in fraudem vicini vel consanguinei debitum expen-
 sarum modum excesserit, illos sumptus refundere non tenetur re-
 trahens; quia hi sumptus sive expensæ non sunt necessariae, nec uti-
 les; sed tantum voluptuariae, ad quas non obligatur, *l. 32. §. 4. §.*
7. ff. de administrat. §. pericul. (3) requisitum est, ut retracturus
 sibi retrahat, & in usum suum, non autem in utilitatem alterius, &
 in fraudem emptoris; Ideò in quibusdam Germaniæ locis retra-
 cturus jurare cogitur, quod bonâ fide beneficium, sive jus retra-
 ctus petat in sui, & non in alterius commodum. (4) requisitum
 est, ut retracturus intra annum & diem retractum legitimè insti-
 tuat; Si enim illud tempus oscitanter elabi permiserit, videtur jus
 suum tacitè remisisse; nam regulariter observatur, quando lex vel
 statutum certum tempus definit, nemo post definiti temporis la-
 psu amplius admittitur; ratio est, quia terminus legis vel statu-
 ti est peremptorius. *c. 1. de exception. in 6to.* Nota, quando tem-
 pus retractus continet annum, tunc hic annus incipit currere à
 tempore traditionis verè scientibus. Si verò retracturus ob justam
 absentiam ignoraverit, ex justa ignorantiae causa restituitur in in-
 tegrum *l. 33. ff. de servit. rust. pred.* Hic retractus gentilitius rati-
 one agnationis conceptus, æquitati naturali est conveniens; ut
 proxi-

proximis cognatis & agnatis concedatur, ne bona immobilia parentum, præsertim avica (*Stamghiter*) extra familias alienentur: lugubre enim & deplorandum foret agnatis, videre paternas & avicas domos, & antiqua Majorum prædia extra familiam in externas manus contra eorum voluntatem transire, ac devenire, *l. 22. §. ergo. C. de administrat. tutor.* Hoc jus retractus datur etiam Domino directo in venditione utilis dominii, & quidem intra biennium, si emphyteuta prædium emphyteuticum vendere velit, *l. 3. C. de jur. emphyteutic.*

Reus. Rei regulariter sunt favorabiliores, quam actores, *l. 125. ff. de R. J.* ratio est, quia jura sunt prohibita ad absolvendum, quam ad condemnandum, quod tam in civilibus, quam in criminalibus casibus observatur; inde sequitur: actore non probante reus, etiam si præter negationem nihil ad purgandam suam innocentiam dixerit, absolvitur, *l. 4. C. de edend.* In processu reus duplici gaudet favore; (1) in medio causæ, ubi agitur de probationibus & decisionibus litis, plus reo favetur; actor enim tenetur reo edere instrumenta sive documenta pro exceptione sua probanda. Contra reus non tenetur actori edere instrumenta pro intentione sua fundanda; hinc actore non probante, reus absolvitur, *l. 4. C. de edend.* (2) in fine litis, si Judex causam controversam judicaverit dubiam, ubi pares ab utraq; litigantium parte sunt probationes, tunc in pari causa Judex vel absolute fert sententiam in rei favorem, vel reo, & non actori defert juramentum purgatorium *l. 31 ff. de jurejur.* Ast in principio litis actores sunt favorabiliores reis, ratio est, quia reus tenetur satisfacere, sive cautiones præstare, judicio listi, & judicatum solvi, non autem actor, *l. 8. ff. qui satisfac. cog.* Ab hac regula excipiuntur etiam causæ favorabiles, e. g. quando agitur (1) de libertate, (2) pro matrimonio, (3) pro testamento, (4) pro dote &c. in ijs causis, quoties dubiæ sunt, plus favetur actori quam reo; ratio est, quia favor causæ prævalet favori rei. *l. 10. ff. de inoffic. testam. l. 85. ff. de R. J.*

Rex Gallie solus sibi vindicat regnum ut domanium, (quod bona coronæ in se complectitur) sed fratri suo appanagium sive pensionem annuam, vel possessiones quasdam ad dignitatem suam conservandam concedit, cujus autoritas tam absoluta, ut nulli Principum in tota Gallia permittat titulum Principibus in Germania

mania promiscuè usitatum *nos Dei gratia*; quod eo imprimis sine facit, ut Principes Gallia: Majestatem ejus tamè venerabilius tractent, sceptrumq; ejus quà clientes humillimè agnoscant. Ut hæc omnia claris oculis videant Principes Germaniæ, non deterrentur exemplis, sed quidam ad libertatem & autoritatem spontè vendendam, pro titulo suo *nos Deigratia* in Imperatoris odium & proprium præjudicium maximum imprudenter ambiunt titulum *nos fideles clientes* Regis Gallia:, qui nihil in mundo sanctius & venerabilius placito & jussu Regis Christianismi Ludovici 14. Gallia: ducimus, cui vitam, autoritatem, & salutem nostram mundanam in odium Imperatoris unicè concedimus. Sic itur ad ralsra, dum placidissimo ac Optimo suo Imperatori parere indignè recusant.

Roma dicitur caput imperij Romani, legum patria, & fons Sacerdotij, *Novell. 9. pr. orbis compendium*, ac totius terrarum orbis domina, quæ omnibus gentibus dominatur. *prin. de Justin. Codice confirm. lumen gentium*, omniumq; aliarum civitatum totius mundi Magistra, omnium dignitatum apex, & omnis magnitudinis decus.

Sacerdos vel Clericus non minus exemplo inculpatæ vitæ, quàm administrandis Sacris & verbo prædicationis Sanctæ suis auditoribus præire debet; nam qui bene docet, & malè vivit, quod una manû construit, destruit alterâ; quoniam Sacerdos si peccaverit, faciet delinquere populum, *cap. 7. vers. quod enim. X de voto & voti redempt.* Ideo piè dixit Lactantius: qui aliter vivit, quàm docet, is derogat doctrinæ suæ fidem. Sed talia exempla, proh dolor, voto sunt frequentiora, prout jus Canonicum id comprobat: multi sunt Sacerdotes, & pauci Sacerdotes: multi nomine, pauci opere; videte, quomodo sedetis super cathedram, quia non cathedra facit Sacerdotem, sed Sacerdos cathedram, non locus sanctificat hominem, sed homo locum; non omnis Sacerdos Sanctus, sed omnis Sanctus Sacerdos; bonus Sacerdos dignitatem, & malus crimen acquirit, ac cathedræ injuriam infert. Ob id malus Sacerdos, etiamsi benè docuerit, sed malè vixerit, sui ipsius condemnator erit, *distinct. 40. can. 12.* Hinc non Sanctorum filij sunt, qui tenent loca Sanctorum; sed qui exercent opera eorum, *d. distinct. 40. c. 2.* Sacerdotes etiam ob religiosum statum gravius quàm alij

alii ponantur; si deliquerunt; ratio est, quia reatu majori delinquit, qui potiori honore perfruitur, & sublimitas peccantium facit graviora vitia peccatorum. *vid. caus. 25. q. 1. can. 4.* Munus Sacerdotale multas difficultates involvit, quod in regimine animarum potissimum occupatur, & merito dicitur ars artium: ideo vehementer, inquit S. Hieronymus, destruit Ecclesiam Dei, quod Laici interdum in vita & moribus meliores sint ipsis Clericis; & S. Ambrosius dicit: in Sacerdote nihil plebejrum requiri, nihil popolare, nihil commune cum studio, usu & moribus multitudinis, seriam gravitatem, sobriam vitam, ac singulare pondus Sacerdotalis dignitas sibi vindicet; nam quomodo potest observari à populo, qui nihil habet separatum à populo &c.

Sacerdotium. Ut ut Sacerdotium & imperium separata Dei dona sint; illud Divinis, hoc secularibus præcet negotiis. *Novell. 6. pr. utrumq;* nihilominus in Summo Pontifice, Electoribus Ecclesiasticis & Episcopis licitè subsistere potest; ratio est; quia Moyses, Samuel, Esdra, Melchisedech ut Reges, Judices, & Sacerdotes utrumq; licitè exercuerunt, *Genes. 14. v. 18. Esseqq.* quod eo præprimis sine concessit Deus, quia per regnum terrestre sæpè proficit coeleste; dum per potestatem secularem regulariter muniatur disciplina Ecclesiastica, *caus. 23. q. 5. can. 20.*

Sacrilegium propriè est furtum rerum Sacrarum ex sacro loco, *vid. l. c. de crim. sacrileg.* hoc delictum simplici furto longè gravius censetur; ratio est, quia res Deo semel dicatæ, si auferantur, non hominibus, sed Deo ablatæ creduntur. Ergo peccatum, quod committitur in Deum, atrocius est, quàm quod in hominem committitur, *caus. 17. q. 4. can. 12.* hoc Sacrilegij crimen latius accipitur in jure canonico, secundum quod tripliciter perpetratur; (1) si quis dolosè auferat rem sacram è loco sacro; (2) si furto auferat rem non sacram sive profanam è loco sacro, & (3) si rem sacram è loco non sacro clam & furtim auferat, *vid. caus. 17. q. 4. can. 21.*

Sage sive venefice. Quod Sage sive lamix, Deo abnegato, diabolo se impiè mancipent, cumq; eo conventionem sive contractum expressè ineant, non sunt mera somnia, & vanæ imaginationes melancholicæ, prout Johannes Wier asserit: alioquin magi vel sortilegi morte puniri non juberentur, *Exod. 22. v. 18. Levitic. 20. v. 26.*

Pactionem hanc cum diabolo comitantur apostasia, idololatria, blasphemia, nefandissima libido cum diabolo, sicuti de succubis & incubis ex relatione sagarum notum est: ubi saga cum diabolo (incubo) sub specie viri, vel mas veneficus cum diabolo (succubo) sub specie virginis abominandam libidinem habet: quod autem Satanas cum Sagis verè congregiatur, & horrendam hanc libidinem exerceat, comprobatur S. Hieronymus, S. Augustinus, & Isidorus; quæ commixtio est foedior Sodomitæ cum brutis animalibus. &c.

Sagarum poena est varia pro delicti admitti qualitate; nam Sagæ, quæ expressum pactum cum diabolo fecerunt, animam & corpus horrendo exemplo devoentes diabolo, ob criminis atrocitatem igne concremandæ sunt, *L. 3. C. de malefic. & mathemat.* quæ verò non expressam, sed tacitam saltem pactionem cum diabolo iniverant, si arte sua magicâ jumentis vel hominibus impiè nocuerint, gladio puniuntur, *L. 5. C. ibid.* Item quæ absque illatione damni arte diabolica divinare conantur in crystallo, speculo, vel vitro polito, demonem interrogantes de rebus furto amissis, vel aliis negotiis, dextore ferro puniuntur, *d. l. 5. Cod.* Ratio hujus assertionis ex jure Divino est deprompta, quia ipse DEUS magos ac ariolos occidi jussit, *Exod. 22. v. 18.* qui verò absque pacto ullo & conversatione diaboli characteribus, cribro, annulo, vel aliis remediis superstitionis illicitè utuntur, additis conceptis ignotis verbis, quibus ut plurimum nomen SS. Trinitatis vel JESU immiscere solent, ad tollendos morbos, vel res furto ablatas recuperandas, vel ad furem detegendum, arbitrariæ poenæ subjiciendi sunt: puta carceris, relegationis, vel fustigationis, quos Judex pro delicti qualitate lenius vel durius punire potest. Quod si duæ vel plures sagæ in tortura & in articulo mortis instantissimè asserant, hujus vel illius civis uxorem quoque esse Sagam, nuda hæc sagarum confessio ad torturam non est sufficiens, nisi alia indicia concurrant, *vid. confit. crimin. Carol. V. art. 44. de indicis veneficii.* Ratio est, quia Sagæ instinctu Diaboli, & odio honestarum matronarum omnes secum injustè comburi exoptant. Ideo Paulus JCtus de talibus prudenter dicit, quide sua salute desperant, ne alienam salutem in dubium ducant, præcavendum est, juxta commune axioma, solamen est miseris socios habuisse malorum. Licet etiam firmiter

sibi persuadent sagæ, se nominatas feminas in ludis & choreis vidisse, hæc cæcæm iudiciis simpliciter non est credendum; quia Diabolus mille fraudum artifex, & totius generis humani hostis insensibilis interdum proborum hominum formas malitiosè fingit in sagarum solatium, ut sagas eò constantiores in veneficio reddere, ac honestis matronis eò magis nocere possit. Hinc jura de sagis generaliter statuunt, quod sagarum testimonio in denunciatione aliarum mulierum fides non sit habenda, & quidem obsequentes rationes, (1) quia personæ infami fides nunquam habetur, præsertim in negotio arduo, *l. 3. §. 5. in fin. ff. de testib.* notum autem, quod sagæ maximè sint infames. (2) quia Sagæ professione suâ sunt mendaces, quæ demone magistro & consultore in omnibus negotiis impiè utuntur, qui semper fuit pater mendaciorum, & illæ ipsius discipulæ, (3) quia hostis capitalis in crimine capitali non potest ad testimonium admitti, cum præsumatur odio personæ quidvis in perniciem inimici mentiri; sed sagæ sunt capitales hostes totius generis humani, præsertim innocentium Christianorum, ideo meritò rejiciendæ sunt à testimonio, nec iis credendum. Hoc meum assertum perspicuè approbare videtur Thomas de Kempis; il demonio, inquit, non tenta gl' infedeli, & i peccatori, che gia possiede sicuramente, ma con varii modi tenta, e molesta i devoti fedeli.

Salvus conductus tribuit securitatem ab illicita facti violentia, non verò à licita violentia juris; ideo salvus conductus saltem usque ad sententiam definitivam conceditur, postea expirat, & reus, si condemnatur, carceri mancipatur; ratio est, quia salvus conductus tantum datur contra vim, & injuriam; non autem contra juris executionem: nam reipubl. maximè expedit, ut maleficia puniantur.

Sapientis non est dicere, non putabam *l. 76. ff. de fart.* quia putare est errare, sed circumspectè est agendum, ne quis spretis negotii circumstantiis aliquid per imprudentiam statuatur, quo vel sibi, vel aliis noceat; ergo meritò deliberandum est diu, quam statuendum est semel, ne imprudentiæ justè accusemur.

Seditio est quietis publicæ perturbatio, estque gravissimum crimen sive delictum, quod malum sæpè totam evertit rempublicam. Ideo ad eam præcavendam graves in seditiosos consuevuntur poenæ,
prout

prout ex L. C. de seditione. l. 3. §. 4. ff. ad L. Cornel. de sicar. & ex constit. Carol. V. artic. 127. patet. So einer in seinem Lande / Stadt / Obrigkeit / oder Gebiet fürsehlige und bößhaffige Aufruhrn des gemeinen Volcks wider die Obrigkeit mache / und daß also auf Inverfun den würde / der soll nach Größe und Gelegenheit seiner Mißhandlung (pro delicti qualitate) je zu Zeiten mit Abschlagung seines Hauptes gestraffe / oder mit Ruten gestrichen / und aus der Land: Gegend / Gericht / Stadt / Flecken oder Gebiet / darnunten er die Aufruhr ertrocket / vertoiefen werden &c. Seditiones solent exarare nimis subditorum pressuræ, novæ & excogitatæ exactiones, privilegiorum temerariæ ademptiones &c. quando Reges vel Principes suos subditos novis vectigalibus, tributis, collectis, vel aliis oneribus plus nimio vexant, macerant, & exangues quasi reddunt; tunc se opponunt, omniaque extrema in sui conservationem desperatis consiliis tentare non verentur.

Sensus in genere est potentia cognoscitiva materialis per cognitionem materialem. Sensus sunt duplices, (1) externi & (2) interni. Sensus externus est potentia sensitiva in membris & organis hominum vel animalium possumus externis existens. Internus sensus est potentia cognoscitiva materialis in interioribus organis existens, & percipiens sensibilia sensuum externorum. Sensus externi sunt 5: ut visus; auditus, olfactus, gustus, & tactus: quorum nobilissimus, & maximè necessarius censetur visus. Objecta sensuum externorum singulorum sunt sequentia (1) color & lumen, (quæ duo sunt objecta visus) (2) sonus, odor, sapor, frigus & calor sunt reliquorum sensuum: quod inde patet, (1) oculus videt colores, quid album vel atrum, viride vel cæruleum, rubrum vel luteum &c. (2) auris audit sonos & verba, quia auditus est potentia sensitiva solum sonum percipiens. (3) nasus olfacit odores & foetores, (4) lingua cum palato gustat sapes quid dulce & amarum, acre aut acidum, (5) manus dignoscit tangendo rerum quantitatem & qualitatem, calidum & frigus, humidum & siccum, durum & molle, asperum & læve, grave & leve. At tactus toto corpore & membris omnibus diffusus est, tam in internis corporis partibus, ut intestinis, ventriculo, corde, hepate, quam in externis &c. Bruta animantia nobis hominibus

bus in operatione sensuum non cedunt, sed nos potius superant, juxta verbum communem.

*Nos aper auditu, præcellit aranea tactu,
Vultur odorata, Linc: visu, stinia gustu.*

Quis mortalium tam sagax & perspicax, ut canem olfaciendo, & aquilam videndo assequi, multo minus superare valeat. Sensus interni sunt tres; (1) sensus communis, quo cognoscimus & percipimus operationes sensuum externorum, h. e. quo cognoscimus res à sensibus externis perceptas. (2) phantasia, quæ est imaginatio rerum confusa, species rerum variè conjungens, e. g. quando aliquid videmus, audimus, gustamus, tangimus, olfacimus, excitantur sensus interni ad id cognoscendum; imprimis phantasia circa id operatur: & (3) appetitus sensitivus, cujus objectum est bonum, & delectabile; quoniam homo vel animal semper appetit sibi grata, & quæ speciem boni habent; mala & noxia semper fugit, & depellit. Hinc fit, ut appetitus canis semper feratur in panem & ossa, tanquam grata, & non in lapidem, tanquam odiosum, si quis cani hæc tria simul ostendat. Appetitus sensitivus est duplex; concupiscibilis & irascibilis. Ille appetit & prosequitur delectabile; hic est, qui mala bono delectabili contraria aversatur, fugit, & à se depellere nititur: quamvis facultas appetitiva in homine essentialiter rationis non sit particeps, potest nihilominus rationis imperium exaudire, & illi obedientiam præstare; nam appetitus ad rationem se eo modo habet, quo filius ad parentis jussa & monita, ut ejus imperio & jussui pareat. Huc spectat illud Aristotelicum *ad Nicomach.* quod animus imperet corpori imperio herili, & mens sive ratio imperet appetitui imperio regio & paterno; & quod corpori & appetitui maxime profit, imperio rationis subjici, ac morem gerere. Quoties verò appetitus imperium rationis aspernatur, toties actiones humanæ sunt vitiosæ, & temerariæ, vel negligentes: hinc ut actio sit benè instituta, requiritur, appetitum rationi obedire, ejusque jussum sequi. Appetitus sensitivus est in corde, quia anxietates, mœstitiæ, amor, odium, aliæque passiones, quæ sunt actus appetitus, sentiuntur à nobis in corde: ideo quando gaudium, vel odium exprimere volumus, facimus mentionem cordis, dicentes: nos ex toto corde amare, tristari, gaudere, odisse. Ubi observandum, quod appetitio

ticio non possit esse sine cognitione sensitiva; Ratio est, quia nihil appeti potest ab homine vel bruto, nisi prius cognoscatur, num id sit gratum: hinc vulgò dici solet: ignoti nulla cupido &c. Aristoteles dicit, quod appetitus latè vel generaliter consideratus, contineat tres species, (1) cupiditatem, (2) iram, & (3) voluntatem, quarum primus est appetitus concupiscibilis, alter irascibilis, & tertius homini tantum proprius. Ob id hodierni Philosophi morales dicunt, quod appetitus in genere sit duplex, (1) sensitivus, brutis cum hominibus communis, qui sequitur sensum & sensitivam cognitionem, & fertur in bonum sensibile & delectabile nullo habito respectu ad honestatem: talis propriè dicitur appetitus. Et (2) alter est appetitus sensitivus sive rationalis, qui dicitur propriè voluntas, homini unicè proprius, qui etiam in bonum fertur, sed non tantum quatenus est delectabile, sed quatenus est honestum, & rectæ rationi conveniens. Voluntas & intellectus non sunt sensus interni, sed immateriales sive spirituales facultates sive potentiae animæ rationalis. Ergo hæc duæ potentiae homini tantum, & non bruto verè tribuantur. Ex illo principio accidit, quod cognitio intellectiva, & voluntas homini tantum propria non semper simpliciter in bonum delectabile ferantur, sicut appetitus sensitivus; sed tunc si cum honestate & præceptis moralibus, ac recta ratione conveniat; sic appetitus sensitivus suadet cum formosa virgine venericos actus promiscuè exercere; cognitio intellectiva & voluntas rationis imperio moderata contrarium svadent, quia honestas, recta ratio, & præcepta moralia prohibent: nolo offendere DEUM. Quia verò bruta cognitionem intellectivam, voluntatem, & rationem non habent, sed nudum appetitum sensitivum, ideo bruta non possunt discurrere, ut unam cognitionem ex alia eliciant, & ratiocinentur; sed ex simplici rerum sive objectorum apprehensione juxta naturalem instinctum appetunt bona, sibi que grata, & fugiunt mala, sibi que noxia averfantur, & à se depeffunt; amicitiam & hospitalitatem, vel boni convenientis, & mali disconvenientis discrepantiam ex naturali inclinatione & instinctu cognoscunt: omnibus enim animalibus naturâ inditum est, ut appetant ea, quæ naturæ suæ convenient; si illa fuerint consecuta, acquiescunt; si verò in illis consequendis impediantur, vel inde arcentur, tunc commoveantur. Sic equus, bos, vel alia animalia ex pluri-

pluribus herbis olfactu discernere possunt herbam sibi maximè convenientem, eamque præ aliis, minus gravis appetunt, & edunt. Ex hac naturali inclinatione ovis lupum videns, statim exhorrescit, & fugit. Videtur tamen aliquod rationis simulachrum in brutis esse, e. gr. boves à lupis infestati, in unum orbem se glomerant, conversis in lupos ceu hostes cornibus, quibus hostilem luporum impetum à se depellunt. Equi verò lupos videntes in sui defensionem quoque in orbem coeunt, sed contrario modo, qui reductis introrsum velut ad centrum capitibus, posteriores pedes circulatim lupis ceu hostibus opponunt, ac strenuè calcitrant; ne ipsi à tergo vel latere nocere possint lupi &c. Vulpes glaciem non temerè transit, sed eam prius adhibita aure cautè explorat, nam aquam infra labentem audiat. Vulpes etiam interdum spe prædæ mortem simulat in fimo se prosternens, ut gallinas temerè accedentes tantò facilius rapere possit &c. Omnes hæ actiones rationem humanam sapere videntur. Hic porrò quaeritur, an bruta polleant memorià, respondetur distinguendo inter memoriã materialem sive sensitivã, & spiritualem sive intellectivã. Illã quidem bruta sunt prædita, ut si canis in culina ob malefacta verberetur, verberum non statim obliviscitur; idèd metu poenæ non facilè redire audet, aut si redit, valdè circumspèctè agit, ne iterum verberibus excipiatur. Hæc scilicet intellectivã non item pollent bruta, quia est actus rem'niscentiæ, quo recordamur rerum præteritarum, & rerum universalium ac spiritualium, harum rerum memoria animalium non est capax. Cæterum intellectus est potentia sive virtus cognoscitiva spiritualis, quæ ita est comparata, ut homo nihil intelligere possit, nisi intellectus sit excitatus à phantasia, & nisi sensus interni circa idem objectum eodem tempore simul operentur; idcirco vulgo dici solet: quod nihil sit in intellectu, nisi prius fuerit in sensu; nam sensus externi regulariter rem prius percipiunt, deinde eam ad sensus internos & phantasiã transferunt, postea phantasia eandem ad memoriã, voluntatem, & intellectum transfert: quoniam sensatio externa imprimat internis sensibus speciem rerum; ob id intellectus dependet à sensu interno (phantasia), & hic ab externo, (visu, auditu &c.) ita tamen, ut ratio omnibus animæ facultatibus sive potentijs imperet, & dominetur &c. In somno omnes externi sensus

sensus oppressi jacent, & acquiescunt; alii sensus interni in somno quadantenus operantur, hinc somniantes judicamus, discurremus, disputamus, argumenta solvimus, carmina pangimus, orationem componimus &c. Attamen omnes hi actus sensuum internorum sunt imperfecti; nam quia somniantibus phantasia & sensus communis sunt nebulosi & fluctuantes, inde contingit, ut etiam discursus, quos in somnio elicimus, sint manci & valde imperfecti. Porro notandum: in corde ex sanguine purissimo excoqvuntur spiritus vitales, ex quibus deinde in cerebro fiunt spiritus animales, quorum operâ sensationes tum externæ, tum internæ perficiuntur; ob id læso cerebro (quod est sensuum internorum sedes) læditur phantasia, & imaginatio. Ex hoc principio dicimus, homines prudentes bono cerebro esse præditos; & stupidos sine cerebro esse, vel cerebrum in calce gerere, h. e. non integrum habere &c. Theologi unanimi consensu asserunt, quod per sensuum fenestras mors in animam ingrediatur, si iis intempestinè abutamur. Studeamus ergo, sensus ab illicitis, & vitiosis abstrahere, & à vita terrena ad cœlestem traducere; ne se plus justò rerum terrenarum delectationibus impiè immergant; quoniam sensus saltem homini inservire, non imperare debent. Ideo oculorum castiganda est licentia; nam cum celerrimi videant objecta, rerumque plurimarum imagines confuse ad phantasiam, & inde ad mentem transmittant, gravium peccatorum semina in appetitu excitant, nisi firmâ custodiâ muniantur. Aures etiam prudenter custodiendæ sunt, ne faciles præbeantur nugis, turpiloquiis, calumniis, blasphemis, undè semina vitiorum in animo relinqvuntur. Gustus quoque castigandus est abstinentiâ, & sobrietate, ne vitam helluando & debachando cum Epicureis miserri-
mè consumamus.

Sententia Judicis est duplex, (1) interlocutoria, & (2) definitiva. *Sententia* interlocutoria est, quam Judex non super principali negotio, sed super emergenti, vel incidente quæstione inter principium & finem causæ controversæ interloquendo fert, & sic litem principalem non finit. *Sententia* definitiva est, quâ ipsa causa principalis deciditur per condemnationem vel absolutionem. Ideo *sententia* Judicis à sentiendo sic dicitur; quia Judex per eam, quid de causâ controversâ sentiat, declarat, & definit, ac lites si vè con-

roversias partium determinat. Sententia definitiva de toto in judicio est concipienda; Ratio est, quia non potest ex uno judicio res judicata in partem valere, & in partem non valere, *l. 27. ff. fam. erisc.* Si tamen sint multa in lite capita, potest Judex super quibusdam eorum sententiam ferre, tunc iterum de aliis quærere, & sententiam proferre; quoniam judex non cogitur sententiam unam de omnibus capitibus simul dicere, *l. pen. C. de sentent. Interlocut. omnium Judic.* Propter sententiam Judicis omnia in judicio fiunt, & quo omnia referuntur; nam non ideo litigant homines in judicio, ut perpetuò vel ad vitæ finem litigare velint, litesque exercent immortales, cum tamen ipsi sint mortales; sed ut controversia celeriter & tempestivè terminetur ac definiatur, *c. 2. X. de sentent. & re judic.*

Sententia Judicis de causa controversa est pronuntianda præsentibus litigantibus, quos causa contingit, *l. 47. ff. de re judic.* Quod si alter litigantium, quem sententia Judicis offendit, neque statim, neque intra decendium à lata sententia appellaverit, sive provocaverit, ut sententia pendente appellatione maneat in suspenso, tunc transit in rem judicatam, *l. 1. ff. de re judic.* mediante qua tantam consequitur autoritatem, ut nullo amplius remedio attentari, vel debilitari possit, *c. 13. X. de sentent. & re judic. & l. 23. §. 1. ff. de condit. indebit.* Ratio est, quia per silentium ejus, contra quem lata est sententia, jam censetur confirmata, ideo executionem meretur, *l. pen. & ult. C. de execut. rei judic.* res autem judicata paratam executionem habere debet, ne sententia reddatur elusoria, *l. 2. C. d. t.* & per consequens, ne ob contumaciam victi periclitetur justitia (vel causa victoris) quæ vult sententias Judicis esse exequendas, ac contumaces puniendos, ad Magistratus autoritatem, & reipubl. tranquillitatem conservandam.

Sententia à Judice lata ab ita in rem judicatam, nisi condemnatus à sententia Judicis intra decendium tempestivè appellaverit, *vid. t. ff. de re judic.* nam appellatio sive provocatio ad superiorem Judicem facit cessare officium inferioris Judicis, & ei quasi manus ligat in ea causa, in qua pronunciavit, *c. 39. X. de appellat.* ejusque sententiam ab executione tamdiu suspendit, donec in superiori judicio sententia fuerit lata; si illa priorem ab inferiori Judice latam approbet, non amplius suspenditur, sed Judicis autoritate per ministros publi-

publicos executio sententiæ peragitur, ut victus victori præstet illud, ad quod per sententiam Judicis legitimè fuit econdemnatus, *vide t. Cod. de execut. rei judicat.* Sin verò superior Judex priorem sententiam reprobet, tunc planè tollitur. Hic porò nota: licet à sententia in Supremo Imperii tribunali lata appellare, aut provocare nemo possit, attamen partes litigantes, quæ indè se iniquè læsas putant, non omni destituuntur auxilio & remedio: nam sententia in Tribunali Camerae lata, impugnatur triplici modo, (1) per restitutionem in integrum, quâ partis litigantis ibi condemnatæ error redarguitur. (2) per revisionem actorum, quâ Referentis culpa manifestatur, & (3) per Syndicatum, quo Referentis dolus, aut Procuratoris prævaricatio publicè accusatur. Hæc tria remedia in eo differunt: restitutio fit coram eodem Judice, qui sententiam tulit, nimirum coram Camera Imperiali. Revisio autem & Syndicatus coram Commissariis Imperatoris & Statuum Imperii institui debent. Revisionem petens certam pecuniæ summam in judicio deponere debet, deindè Visitatores acta summâ diligentia perlegunt, revident, ac momenta causæ accuratè perpendunt; sic singulis momentis causæ satis ponderatis, sententiam priorem vel reformant, vel confirmant. Si sententia prior reformatur, tunc parti victrici, antea condemnatæ vel gravatæ pecunia deposita redditur; ast si prior sententia confirmatur, depositam pecuniæ summam ob præsumtum temerarium litigium justè perdit, *Ord. Cam. p. 3. t. 53. §. 4.* Revisio & Syndicatus in eo differunt, quod illa fit ex imperitia, hæc ex dolo & malitia, quando Judicis sententia odio vel gratia partium lata est, *Gail. 1. obs. 153.*

Sepultura est memoria humanæ conditionis, l. 27. ff. de condition. instit. quâ quilibet mortalium fragilitatis & mortalitatis suæ memor esse potest.

Sequestratio est, quâ res litigiosa usque ad finem litis deponitur apud tertium (qui sequester vocatur) eâ conditione, ut eam victori restituat, l. 5. § 17. ff. depositi. l. 110. ff. de verb. signif. Sequestratio est duplex (1) voluntaria & (2) necessaria. Illa fit expressâ conventionem litigantium, hæc fit jussu Judicis, quæ regulariter in jure est prohibita: quia nemini sine causæ cognitione possessio rei est auferenda, *Lun. Cod. de prohib. sequestr.* Sequestratio non tantum

rerum, sed etiam personarum interdum fieri solet custodiae causa. Sic olim sequestratio puellae sponsae nomine Sabinae in Camera Imp. decreta fuit, ut lite pendente apud honestam Matronam sequestranda esset, *Gail. lib. 1. observ. 112. num. 16.* Sequestrationis onus satisfactione sive cautione evitari potest, *l. 7. §. fin. ff. qui satisdat. cog.* ut arrestum & detentio rerum vel personarum praecaveri possit.

Sermo dubius. In dubio à proprietate sermonis non est recedendum, *l. 69. pr. ff. de legat. 3.* ideo in testamento non debemus à verborum significatione recedere, nisi ex antecedentibus & consequentibus aperte pateat, testatorem aliud sensisse, quam verborum proprietas innuit, *d. l. 69.* testatoris enim ultima voluntas quovis modo conservanda est, si modo non sit contra leges, & naturalem aequitatem; quibus in casibus testatores nihil valide disponere possunt, *l. 55. ff. de legatis. 1.*

Servitus in genere dividi solet in tres species: (1) in servitutum merè personalem, (2) in servitutum merè realem, & (3) in servitutum mixtam. Servitus personalis est, qua persona personae servire cogitur, qualem servitutum praestant servi imperio Dominorum subjecti, *§. 2. Inst. de jur. personar.* haec servitus hodiè apud Christianos non ita ut apud Tartaros & Turcas est in usu; qui captivos jumentorum instar in foro publicè vendunt, eosque crudeliter tractant. Servitus realis est jus in re aliena acquisitum, quo praedium alienum vicinum ut serviens, praedio nostro ut dominanti inservire, & utilitatè perpetuò praebere cogitur, (h. e. quà res aliena rei nostrae servit) ejusmodi servitutes vocantur onera inhaerentia praedio inservienti, & debentur praedio dominanti: quia sine hiscè duobus correlativis, puta praedio serviente & dominante stare nequeunt. Mixta servitus est, qua res personae servit, ut in usufructu, usu & habitatione; ideo dicitur mixta, quia non persona personae, ut in merè personali servitute, nec res rei, ut in reali servitute observatur, sed res personae servit. Porro servitus realis sive praedialis dividitur in duas species (1) in servitutum rusticorum praediorum, & (2) in servitutum urbanorum praediorum. Illa habet usum rusticum ad agrum colendum, vel fructus condecendos, vel pecora habenda. Haec habet usum urbanum, ut aedificia ad habitandum, vel commercia exercenda, vel ad pensionem

ex

ex ædificiis recipiendam. Vel ut clarius dicam. Urbanus usus in habitando, recreando, mercando, hospites excipiendo consistit. Servitus urbani prædij efficit, ut ædificium dominans fiat commodius: quando vicinus cogitur pati, onus mearum ædium incumbere parieti, vel columnæ suæ; vel ut ego tignum in ejus ædes immittam ad firmandas ædes meas; vel ut stillicidium meum in vicini tectum vel aream derivem. *vide t. ff. de servit. præd. urban.* in Medulla mea Justin. Parisiis impressa.

Servitutis natura est, non ut Dominus prædij servientis aliquid faciat, sed ut aliquid patiat, aut non faciat, *l. 15. §. fin. ff. de servit.* hic notandum, quod ad servitutem realem sive prædialem constituendam duo subjecta requirantur, ut relativum & correlativum. Subjectum relativum est prædium dominans, cui inhæret jus. Et subjectum correlativum est prædium serviens, cui inhæret obligatio sive passio. Ex his patet, quod res sua nemini propriè serviat, *l. 5. ff. de usufruct. petendo.* Ratio est, quia ad servitutis realis formam requiritur prædium alienum, non proprium. *l. 26. ff. de servit. præd. urban.*

Servitus servitutis non datur, sicuti nec accidens accidentis, *l. 1. ff. de usu & usufruct. legat.* nec datur servitus, quæ nec personæ, nec prædio est utilis; ratio est, quia omnis servitus eo fine introducitur, ut prædio dominantis utilitatem afferat. Causa efficiens servitutis est consensus contrahentium; nam Dominus prædij servientis servitutem in suo prædio concedere solet Domino prædij dominantis per pacta vel ultimam voluntatem. *l. 1. l. 6. §. l. 8. ff. commun. præd.* Materia sive subjectum in quo existunt servitutes, sunt prædia aliena, puta fundi vel ædes, undè urbana & rustica prædia. Forma servitutis constituendæ consistit in promissione, constitutione, & acquisitione.

Servitus Romana antiqua ob intolerabile servitutis jugum abrogata est anno Christi 1250. prout Bodinus refert libr. 1. de republ. c. 5. & Tacitus in historia de moribus Germanorum asserit. Quod Germani nunquam habuerint servos propriè sic dictos. Germani quidem habent homines proprios, olim vi belli in hanc conditionem detrusos, ut in Hollatia, Pomerania, Westphalia, Livonia &c. qui etiam servitutis nexu quadantenus stringuntur; attamen non ita sicuti Romani servi, quia possunt testamentum condere, inire ma-

trimonium, facere contractus, deq; rebus suis ex parte disponere &c. Hi homines proprii (Selbeigen) habent quidē bona propria, sed non corpora libera; nam neq; illi, neq; eorum liberi possunt se in alterius Domini territorium impunē transferre absq; Domini consensu, quia sunt glebæ, sive prædijs suis adscripti, quibus semper adhærere coguntur, & sic pro bonis immobilibus habentur; hinc si tales inscio & invito Domino aufugiant, permittitur Domino potestas, eos ex aliis regionibus Germaniæ liberè repetendi, *l. 23. §. 1. C. de agric. & cens.* Multo minus famuli hodierni aliis ex contractu locationis & conductionis pro certâ mercede inservientes sunt servi tales, quorum libertas planè circumscripta est, sed sunt liberi; ideo possunt esse Judices, Procuratores, testes: item possunt licitè contractum pro arbitrio inire, & condere testamentum, & finito tempore, per quod Patrifamilias inservire promiserunt, contra voluntatē diutius in servicio detineri nequeunt.

Servus. In materia favorabili, ut in legatis & donationibus &c. sub appellatione servi comprehenduntur ancillæ, *l. 40. §. 1. ff. de verb. signif.* masculinum enim regulariter concipit foemininum; ast non contra. Ergo si testator legaverit servos, videtur & ancillas legasse. *d. l. 40. §. 1.* hodiè propriè nō habemus servos, prout ex subseqq. patet.

Societas humana absq; imperio & Magistratu subsistere nequit: nam sicuti armenta sine pecore vagantur errabunda, sic hominum Societas sine Rege (vel Magistratu) & lege conservari nequit in depravato hoc mundi statu. *1. Reg. 22. v. 17.* Idcirco Magistratus imperium societati humanæ ob confusiones, iniquitates, & cædes evitandas æq; necessarium est, ut panis, aquæ, solis, & aëris usus; ut quilibet contra violentos latronum insultus, & furum ac aliorum delinquentium malitiam tutò habitare, quietè vivere, suisq; bonis absq; injuria frui, eaq; illæsa conservare possit. Naturalis etiam ratio & universalis lex naturæ homines inferiores & debiliores obligat, ut præstantioribus obedientiam præstent, seq; eorum regimini ac protectioni submittant, *l. 2. ff. de just. & jur.* Ob id ipse etiam Deus hominibus dedit Magistratum ad refrænandam hominum malitiam, & unumquemq; in justitia conservandum, *Romanor. 13. vers. 1.* omnis potestas à DEO est, *1. Petr. 2. vers. 13.* qui dat Salutem Regibus *Psal. 143.* eosq; repudiat & constituit. *Dan. 2.* Igitur meritò prædicamus eam rempubl. in qua

qua Rex vel Princeps legibus divinis & naturæ se libenter ac spontè subjicit ; Magistratus verò inferior suo Principi ejusq; legibus, privati Magistratui inferiori, liberi parentibus, servi Dominis se spontè submitunt, & cives mutuâ benevolentia inter se & cum republ. conjunguntur : talis imperantium & parentium concordia est optima harmonia, rerumq; publicarum incrementum maximum ; ut omnium civium salus in singulis, & singulorum salus in omnibus sanctâ rectâ conservetur. Societatis hujus universalissima vincula sunt ratio & oratio, inquit Cicero lib. 1. offic. hæc enim sunt præcipua humanæ naturæ dona, præ alijs animalibus homini concessa. Oratio data est hominibus, ut societas posset inter homines esse, subsistere, & conservari ; quæ homines docendo, discendo, communicando, disceptando, judicando inter se conciliat, ac conjungit. Ratio verò data est hominibus, ut societas illa sanctè, honestè, & quietè juxta rationis rectè informatæ regulas institui ac coli possit ; quia autem bruta animantia & ratione & oratione planè sunt destituta, ideo societas inter illa propriè non est. Hic sciendum, quod in homine ratio & oratio debeant esse conjuncta in suis functionibus ; quia sermo est character animi. Ideo dicit Aristoteles 1. polit. 2. quod oratio inventa sit ad declarandum quod prodest, & obest : item quod justum vel injustum. Cæterum societas universalis varias speciales societates continet, ut conjugalem, paternam & herilem societatem ; illam ceu primam omnium vir & uxor, istam parentes & liberi, hanc verò herus & servi constituunt. Ex his tribus societatibus simplicibus oritur societas domestica, quæ est principium urbis, & quasi seminarium reipubl. Hinc ex domibus & vicis postea urbes ac integræ civitates ac republ. existunt &c. Ex dictis satis superq; constat, quod societas civilis hominibus præstet securitatem vitæ & bonorum, & ut floreat commercia, ad indigentiam humanam sublevandam, & quicquid ad vitam benè beatèq; instituendam & duccendam facere potest ; nam quis mortalium adeo stupidus non videt, hominem homini in infinitis negotiis esse necessarium, qui alteri usui, auxilio & præsidio esse potest : cum nec Dux in bello sine militum auxilio, nec Princeps in suis territoriis sine subditorum & Consiliariorum ope aliquid præclari præstare valeat : ideo homo aliorum favorem & amicitiam meritò ambiat, ne alijs ejus perniciem

ciem per varias fraudes, injurias, vulnera, cædes, bella &c. malitiose quærant. Mirabile est, quod bruta animantia in proprium suum sexum non sæviant; nam luporum, ursorum, & leonum feritas non est tanta, ut inter se, inq; suo genere dimicet; nec serpentum morsus petat serpentes; nec maris belluæ & pisces in sua, sed diversa saltem genera sæviunt; sed homo animal nobilissimum, & ratione præditum homini impulsu diaboli plurima mala inferre conatur: cum tamen homo naturaliter obligetur, ut homini pro-
fit.

Societas (germanicè die *Mascopey*) est contractus consensualis de re & operâ conferenda initus, ut lucrum & damnum indè veniens sit inter conferentes sive socios commune. In societate divisio regulariter inter socios æqualiter est facienda, ut eadem sit ratio lucri & damni. *§. 1. Inst. de Societ.* æquales autem partes observare oportet non proportionem arithmetica, sed geometrica, h. e. non secundum proportionem quantitativam, sed quotitativam, prout quisq; in societatem plus minusvè contulerit vel operæ, vel industriæ, vel pecuniæ. Hinc patet, quod societas talis iniri nequeat, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiat, quæ vocatur *leonina*, *l. 29. §. 2. ff. pro Soc.* ubi leo juxta fabulam cum duobus animalibus ineundo societatem, prædam captam in tres partes dividens, sic distribuit, primam partem mihi quâ socio tribuo, alteram meo robori, & tertiam qui petit, habebit me inimicum, & ita totum lucrum solus retinuit &c. Societas verò valida est, in qua alter unam partem, alter duas lucri, vel damni partes juxta pacta specialia sustineat: alit si nihil de partibus lucri vel damni inter Socios expressè actum est, æquales partes & in lucro & in damno regulariter consequuntur contrahentes *d. §. 1. Inst.* Causa efficiens hujus societatis sunt personæ contrahentes sive socij. Materia sive objectum sunt res & facta licita (non turpia.) Quod si omnes res & facta quævis conferantur, dicitur societas universalis; si verò quædam saltem res vel facta, dicitur societas particularis certarum saltem negotiationum. Forma in definitione declarata est, & finis itidem, quia lucri causa contracta est societas, ut lucrum inter socios dividatur. Effectus est obligatio, ut uterq; contrahentium ad bona conferenda, eorumq; administrationem, ut & ad lucri & damni participationem teneatur.

Sodo-

Sodomia dicitur coitus contra naturam cum homine vel bruto animante impiè perpetratus; primam sodomiz speciem, ceu belluinum & detestabilem furorem execratus est Paulus in gentibus, C. 1. v. 27. *ad Rom.* masculi, inquit, relicto naturali usu fornicarum exarserunt in desideriis suis invicem, masculi in masculos turpitudinem operantes &c. Horrendum ac detestabilem hunc coitum ultimo supplicio compensandum jubet Moyses; verba legis sunt: qui dormierit cum masculino coitu forniceo, uterq; operatus est nefas; idè morte moriatur &c. *Levit. 20. v. 13.* Justinianus Imp. congruè de hoc belluino crimine loquitur *in l. 31. C. de adult.* ubi sexus perdidit locum; ubi scelus est id, quod non proficit scire, ubi venus mutatur in alteram formam; ubi amor quæritur, nec invenitur, sivè videtur. Tales ut infames ultore ferro exquisitis pœnis in terrorem aliorum subjiciantur &c. Altera sodomiz species est nefandissima cum bruto animali, ubi semen & sanguis humanus cum brutorum sanguine pessimè confunditur, quod Deus gravissimè *Levit. 18. v. 23.* prohibuit: cum omni pecore non coibis, nec commaculaberis cum eo. Mulier non succumbat jumento, nec commiscebitur ei, quia scelus est; nec polluamini in his omnibus, quibus contaminatæ sunt universæ gentes, quas ego ejectionem antè conspectum vestrum &c. hujus criminis reos Deus cum ipso bruto interfici jussit, *Levit. 20. v. 15. & Exod. 22. v. 19.* Idem approbat per S. Augustinum jus Canonicum, *caus. 15. q. 1. can. 4.* licet pecus sit irrationale, quod ob destitutam voluntatem & intellectum non delinquit, cum non sit legis capax; attamen quia animal illud horrendo flagitio contaminatum, indignam refricat hujus detestandi facti memoriam, interfici & concremari jubetur *d. caus. 15. q. 1. can. 4.* Pessimum hoc crimen sodomiticum constitutione Caroli V. hodiè ignis supplicio puniendum est, ut vivi comburantur ob criminis atrocitatem, *constit. crimin. Caroli V. art. 116.*

Solvere. Debitor non potest aliud pro alio creditori invito & non consentienti solvere, *l. 2. §. 1. ff. de reb. credit.* quia talis solutio creditori ut plurimum damnosa esse solet: e.g. si debitor mutuo acceperit mille imperiales vel ducatos in specie, & postea debitum in minuta pecunia soluturus esset, iniquus sanè in creditorem foret,

nec creditor tenetur id accipere; quia minuta pecunia tanti non aestimatur, quanti imperiales & ducati in specie.

Solvere. Si quis per errorem solvit indebitum, potest id conditione indebiti repetere, ne is cum solventis damno contra aequitatem naturalem locupletetur, l. 14. ff. de condit. indeb. quoniam errantis nullus est consensus. l. 9. C. de jur. & fact. ignor. quod si verò solvens id vel naturaliter tantum, vel civiliter tantum deberet, & solveret; id jure repetere non poterit; ratio est, licet obligatio nudè naturalis, vel nudè civilis actionem civilem producere non valeat, l. 7. §. 4. de pass. actionem nihilominus productam conservare valet.

Spoliatus vel vi de possessione sua detrusus ante omnia est restituendus l. 7. C. ad L. Jul. de vi publ. c. 8. X. de filiis presbyter. Ratio est, quia iudex dejectum sive spoliatum propter spoliantis vim absq; prolata causæ cognitione restituit in integrum; est enim res pessimi exempli, Judicem in propria causa existere, alteriq; absq; Judicis vel Principis permisso & imploratione possessionem rerum pro lubitu violenter eripere, quod contra reipubl. tranquillitatem directò tendit: si hoc impunè permitteretur, quis privatorum & imbecillium à potentiorum vi & invasione bona sua tutò possidere vel retinere posset.

Sponsalia sunt promissio mutua sive reciproca de præstando consensu conjugali, l. 1. ff. de sponsal. Sponsalia propriè sic dicta verè sunt matrimonium sive nuptiæ, quas non concubitus sed consensus facit, l. 30. ff. de R. J. Eapropter etiam absens absenti per utriusq; contrahentis consensum liberum literis vel per internuncium declaratum validè desponsari potest, l. 4. C. l. 11. ff. de sponsal. Ad hoc magis confirmandum dicit Iustus Ulpianus: non coitus facit matrimonium, sed maritalis affectio, l. 32. §. 13. ff. de donat. inter virum & uxorem. hic consensus autem conjugalibus verbis aut alio externo signo specificè declarandus est. Interim parentum consensus jure civili ob reverentiam ijs debitam necessariò requiritur. l. 2. ff. de ritu nupt. In hoc casu temperantius agit jus Canonicum, quod parentum consensum non de necessitate, sed de honestate requirit. c. 23. X. de sponsalib. ne forsan matrimonium invicis parentibus contractum superveniente copula majus secum trahat scandalum, si id postea ob parentum consensum deficientem iterum dissol-

diffolvendum eſſet; dum virgini impregnatae perpetua inuretur infamia. Sponſalia vel purè ſivè ſimpliciter contrahuntur; vel ſub conditione; illa ſtatim obligant; hæc demum exiſtente vel impleta conditione valent & obligant. Jus civile habet ſaltem unam ſpeciem ſponſalium, ſed jus Canonicum habet duas ſpecies, puta (1) ſponſalia de futuro, & (2) ſponſalia de præſenti. *c. pen. X. de ſponſalibus.* Sponſalia de futuro (qualia jus civile unicè agnoſcit) ſunt, quæ ſunt mutua promiſſio de præſtando & conſummando conſenſu conjugali, qui ex varijs cauſis differri ſolet, (1) quia contrahentium alter nondum pubertatem attingit, vel (2) quia ſub certa conditione ſaltem celebrata ſunt, vel (3) quia mas in peregrinas regiones ad certum tempus abiturus eſt &c. tamdiu differuntur nuptiæ. Sponſalia de præſenti ſunt ipſe conſenſus conjugalis, (intellige quando purè & ſimpliciter ſunt) ſub mutua promiſſione ritè conſummandi. Sponſalia de futuro ſunt tantum ſpes matrimonij, à qua contrahentes mutuo diſſenſu impunè recedere poſſunt. Contra ſponſalia de præſenti indiſſolubiliter obligant contrahentes; ideo mutuo diſſenſu ea diſſolvere non poſſunt, ſed ad conſummandum matrimonium regulariter compelluntur. Indè patet quod ſponſalia de præſenti longè præferantur ſponſalibus de futuro, cum ſint validiora: hinc ſi juvenis cum virgine quadam ſponſalia de futuro celebravit, & poſtea cum alia virgine ſponſalia de præſenti celebret, jus Canonicum in tali caſu poſteriora ut magis firma comprobant, diſſolutis prioribus de futuro ſaltem. *vide can. 22. X. de ſponſalib.*

Sponſiones (*Wetten*) jure ſunt permiſſæ & licitæ, quatenus de rebus honeſtis abſq; dolo fiunt, aliàs non. *l. 3. ff. de aleator.* Sic Sponſionis cauſa annulos tanquam pignora deponere licet apud tertium, ut is victori eos reſtituat, & tradat. *l. 17. §. 5. ff. de præſcript. verb.* Sponſiones ut plurimum ſolent fieri de rebus, & cauſis dubijs & contingentibus, de quibus contrahentes ſivè ſpondentes diſceptant. *l. 1. §. 3. ff. de pact.*

Spurius matri & cognatis ſivè per lineam maternam conjunctis ſaltem ſuccedit. *l. 29. §. 1. ff. de inoffic. teſtam.* Non autem patri & agnatis; ratio eſt, quia Spurius patrem habere non creditur, ſed eſt vulgò quaſitus. *l. 23. ff. de ſtat. bom.* nam is demum pater eſt, quem nuptiæ demonſtrant, *l. 5. ff. de in jus vocand.* Quod ſi verò ſpurius

ex damnato coitu sit procreatus, puta ex adulterio, vel ex incestu, tunc nec matri succedit ob criminis enormitatem &c. Mater etiam ex natura correlativorum admittitur ad spurij hereditatem; nam ubi eadem est ratio, sibi idem jus admittendum. *L. ult. ff. de acceptil. Spurius* potest ad dignitates seculares ascendere, *l. 6. ff. de decurion.* non autem ad dignitates Ecclesiasticas; ratio est, quia ex fornicatione nati ad Sacros Ordines non promoventur, nec ullam habere debent prælationem, *cap. 1. X. de filiis presbyter.* ne dignitas clericalis turpibus personis commissa indignè vilescat, partim ob connatam maculam, partim ob paterni exempli metum, quoniam juxta versum vulgarem fieri solet: *sepe solet similis filius esse patri &c.*

Stabile nihil est in mundo. Nihil inter homines in rebus humanis est stabile, & ita immobile, ut nullam patiatur mutationem, cum omnis noster status sub perpetuo motu consistat, *Novell. 7 c. 2.* ob id conditionem rerum humanarum Euripo comparare possumus, quia non tantum leges & Magistratus mutantur, & abrogantur, verum & formæ rerum publ. Exempla habemus in 4. Monarchiis, imprimis in republ. Romana, quæ initio erat regia, postea consularis, deinde plebeja, tandem Imperatoria & Monarchica est facta; nunc verò magna ejus pars ratione Italiae Ecclesiastica est facta, à summo Pontifice dependens. Hinc videmus, quoties Magistratus & regimen in republ. Romana pro diversitate temporum sint mutata, & quot mutationes periculosa ibi existerint. Hinc quemadmodum singulis hominibus evenire solet, ut dum vivere incipiunt, in tenerrima ætate sint debiles, dum verò crescunt, in adolescentia & virili ætate sint robusti & fortes, & sic florent; postea in senectute iterum decrescunt, suntque debiles; tandem denique humido radicali exsiccato expirant. Sic republicæ & regna plerumque tenerrimis principiis incipiunt, deinde crescunt, & aliquandiu florent; elapsâ verò felicitatis periodo iterum decrescunt, & pereunt. Tanta est rerum humanarum vicissitudo! ubi jam Troja? Athenæ Musarum sedes, ubi Lacedæmon & Carthago? quæ olim quasi gentium dominæ fuerunt; extinctæ proli dolor jacent! Ergo nihil Stabile aut firmum in mundo esse voluit Summus rerum arbiter præter seipsum; nam omnia quæ suspicis, & quæ miraris, vicibus suis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem ac Lunam vides, quæ duo magnalamina interdum defi-

deficiunt, suasque patiuntur eclipses: reliqua etiam sydera suos sentiant defectus. Si tempora spectemus, illa variis modis mutantur, ver hyemem excludit, veri dat finem ætas, ætati autumnus, & autumnum fugat hyems. Quod si ætatem nostram consideremus, quot mutationes in illa deprehendimus, dum infantiam nostram claudit pueritia, pueritiam juvenus, juventutem virilis ætas, hanc excipit senectus, senectutem inter se morbi & mors dividunt. Si ulterius mecum pergere velis circumferre in mundo oculos, & penitus perpendere rerum humanarum alternas vices, mira dicturus es. Ubi jam sunt invicti illi terrarum Domini Alexander Magnus, Julius Cæsar, Constantinus, & Carolus Magnus! in cinerem redacti, ut fumus & umbra evanuerunt, & exterminati sunt, & alii in eorum locum successerunt. Nulla hic quies, nulla hic perpetua mansio, cum vita nostra nihil aliud sit quam peregrinatio. Elapsos centum annos sequuntur alii, annus extrudit annum, & seculum ex seculo nascitur. Ubi intra dimidii saltem seculi lapsum erimus ipsi? mortui & in cinerem redacti sicut Majores nostri; tunc de nobis nihil nisi honesta fama, si bene vixerimus, remanebit, sin malè, ignominia, quam DEUS clementer avertat. Hic porro observa, quod lingua Latina ex instabili omnium rerum statu per Gothorum, Vandalorum, & Hunnorum irruptionem circa initium seculi quinti factam in Italiam, Galliam, & Hispaniam sit corrupta, & ex una ista tres diversæ linguæ, Italica, Gallica, & Hispanica sint formatae; quarum prima minus à genio linguæ Romanæ sive Latinae, altera magis, & tertia maximè recessit mutatis terminationibus, literis ac syllabis; alatis insuper novis rerum vocabulis à Gothis, Hunnis, Vandalis, Germanis, Britannis, Afris, Ægyptiis, huic linguæ intermixtis. Quod autem lingua Romana in propria sua sede sic sit mutata, hoc ob imperiorum mutationem accidit, quia Romani tunc temporis victi victorum moribus & linguis paulatim assuescere cogebantur, quod semper fieri solet, ut victi victorum moribus, genio, & voluntati pro viribus inserviant. Quam mirabilem Sveci hisce temporibus sustineant fortunæ mutationem, indicant novellæ; gaudent adversarii, ac totus cum stupore mentis jam cognovit orbis. Sveci per dimidium ferme seculum Germanorum, Danorum, & Polonorum Censores, Moderatores, Dictatores, & Domini per casus

rectos & obliquos existere voluerunt, multas Provincias in Germania, Dania, & Polonia injustè occupando. Jam verò præter omnium spem justâ DEI vindictâ, & mirâ fortunæ metamorphosi omnium ludibrio, Danorum vindictæ, Brandenburgensium compensationi, Luneburgensium, ac Episcopi Monasteriensis justæ prædæ, & Cæsareanorum condignæ satisfactioni pro tot hostilibus minis plenariè exponuntur. Hi omnes victoriosi suis armis & Heroico spiritu Svecos in tantum jam deprimunt, ut terrâ marique in omnibus præliis, & hostilibus congressibus miserè & ignominiosè succumbant, ac planè conterantur. Paucis exprimam, Svecorum Gloria & belli fama justo DEI judicio usque adedè suppressâ, & sepulta est, ut sive Svecum, sive imbellem Lappum, sive timidum leporem pro tempore nominaveris, idem dicere videaris. Undè subita & incredibilis hæc Svecorum mutatio & miseranda Reipubl. præsentis Svecanæ facies? ex nimio eorum luxu, impietate, mala fide, injustitiâ, & contemptu axiomatis: *fortunam reverenter habe*, profuit. Si illi ut totius quasi Europæ Moderatores, & Mediatores Serenissimum Brandenburgensem Electorem, ejusq; subditos remorâ malicia & crudelitate reliquissent intactos, nec ipsi Sacræ Cæsareæ Majestati quævis suprema mala temerario ausu hostiliter minati essent, utiq; ad tam deploratum & desperatum rerum statum non pervenissent. Sic Deus ut justus Judex & Vindex illata mala nunquam relinquit impunita; quo fit, ut Sueci Episcopatum Bremensem, & Verdensensem Luneburgensibus, Monasteriensibus, Danis, & Cæsareanis ex coactâ liberalitate cedant; Wisnariam cum suis territorij limitibus Regi Daniæ, Pomeraniam Electori Brandenburgensi; Scaniam, Hallandiam, Bleckingiam, Gottlandiam, & partem Norvegiæ gloriosè occupat bellicosissimus Daniæ Rex. Livoniam, Igermanniam & reliqua finitima loca sibi etiam jam forti manu vindicat Muscovitarum magnus Princeps. Provincijs Suecorum sic inter confœderatos solenniter divisâ, tutò acquiescere possunt Sueci, longè à Germania remoti. Mirandum est, quod Sueci ex eo tempore, quo detestandum & illustrem atheum Magistrum Samuelem Puffendorffium in horrendis suis publicis scriptis, & inaudita nova professione entium moralium, & actionum humanarum indifferentia, religione statui reipublicæ accommodanda &c.

contra

contra tot viros eruditione & pietate insignes, Episcopos, Professores, Doctores Theologiæ ac Juris; imo contra tot Academias, tum Germanicas, tum Suecicas per violentum modum impiè defendere tentarunt, nullam neq; in civilibus, neq; militaribus rebus amplius experti sint Salutem; sed quicquid susceperunt, vano & infelici conamine miserrimè cessit. Infelicem hunc Reipubl. Suecicæ statum jam ante quadriennium Suecis è publico suggestu Stockholmiæ coram aliquot millibus hominum me præsentè audacter præfagiit primarius cathedralis Pastor ac Theologiæ Professor nomine D. Johannes Gertz, qui remoto metu & adulatione Suecis dicere non est veritus, Succiam ob luxum, injustitiam, & impietatem justâ DEI vindictâ ad miserrimum brevi redactum iri statum, duas has subnectens rationes, quia (1) in Tribunalibus Suecicis nulla amplius administraretur justitia, nec (2) ulkum spatium sedecim annorum publicè vindicatum fuit violentum vel temerarium homicidium, quæ duo vigentia mala DEI iram certo certius in regni perniciem excitarent, proclamante ad cœlum innocentis sanguine injustè profuso. Hoc varicinium post mortem boni viri & Theologi nunc demùm ostendit, quantum ponderis & veritatis secum ferat.

Status Imperii, qui ad Comitata vocantur, sessionem & votum in iis habent, in tres classes dividuntur. (1) in Electores, (2) Principes, & (3) liberas civitates: Electores sunt 8. tres Ecclesiastici, ut (1) Moguntinus, (2) Trevirensis & (3) Coloniensis. Et 5. Seculares. (1) Rex Bohemiæ, (2) Dux Baviaræ, (3) Dux Saxoniarum, (4) Marchio Brandenburgensis, & (5) Palatinus Rheni. Hi 8. eligunt Imperatorem, caput populi Christiani, quorum dignitas Regibus comparatur, vide *Aur. Bull. c. 2. § 3. 12. § 24.* Electoribus tanta adscribitur autoritas, ut Cæsarem minus idoneum deponere possint: vivum exemplum habemus in Wenceslao Imperatoris Caroli IV. Filio, quem ut inhabilem deposuerunt &c. Principes Imperii sunt multi, qui dividuntur in Ecclesiasticos & Seculares. Ecclesiastici sunt Archiepiscopi, Episcopi & Abbates. Seculares sunt Duces, Marchiones, Comites Palatini, & Principes in specie tales. Ubi notandum, quod Principes Ecclesiastici semper præferantur Secularibus. Inter Principes Ecclesiasticos sive Episcopos, ordine referuntur sequentes, (1) *Oesterreich / Burgund / Salzburg / Bisanz /*

Bisanz / Teutsch-Weister / Bamberg / Würzburg / Worms / Eichstätt / Speier / Straßburg / Costanz / Augsburg / Hildesheim / Passau / Regensburg / Passau / Trident / Basel / Münster / Osnabrug / Lüttig / Lübeck &c. Post Episcopos sequuntur Prælati principali dignitate gaudentes, ut Abbas Fuldenfis, Campidonensis, Etmangen / Mürbach und Luders / Johanniter-Weister / Berchtesgaden / Weisenburg und Odenheim &c. Jam sequuntur Principes Seculares, quales sunt Archi-Duces Austriæ, Duces Bavarix, Duces Saxonix, Marchiones Brandenburgenses, Duces Brunsvicensis, Duces Juliacentis, Duces Pomeranix, Duces Megapolitani, (ut Gustraviensis & Suerinensis) Duces Würtembergenses, Landgravii Hassix, Marchiones Badenses, Duces Saxonix inferioris, ut Laurenburgensis, Duces Holsatix, Principes Anhaltinorum &c. Cæterum Status Imperii quilibet in suo territorio eadem jura habere censetur, quæ Imperator habet in imperio ; quod secundum quid, nimirum quoad jurisdictionem, & jura territorialia intelligendum est, & non absolutè & simpliciter : nam sicuti Imperator in imperio est Judex ordinarius, ita quilibet Imperii Status in suo territorio est judex ordinarius ; in eo tamen differunt. Imperator jurisdictionem habet ex se ipso, & Status Imperii non ex se ipso, sed ex concessione Imperatoris : item Imperator in toto imperio solum utitur titulo Majestatis, estque totius Imperii Romano Germanici caput ; illi contra saltem sunt Imperii membra, quibus Imperator jura superioritatis per investituras gratiosè concedit: quo etiam respectu omnes Status Imperii se Vasallos Imperatoris agnoscunt. Indè fluit, quod nullus Imperii Status in suo territorio Academiam erigere, vel universales nundinas instituere possit absque Imperatoris speciali indultu &c. Civitates Imperii liberæ præter Cæsarem & Cameram Imperialem neminem in Imperio agnoscunt superiorem ; ideo in causis controversis saltem in Camera Spirensi immediatè conveniuntur, quoties alii cum illis litigant. Hæ Civitates habent propria territoria, & jura superioritatis, merum & mixtum imperium ; habent multa regalia, jus cudendæ monetæ, eligendi Magistratus, jus mittendi Legatos, & sunt Status Imperii, vorum & sessionem in comitiis habent.

Stipulatio est contractus consensualis conceptis verbis constans, quibus alter præsens interrogat, & alter itidem præsens, quod interroga-

rogatur, se daturum, vel facturum, quod interrogatus est, congruenter & continuo respondet. In stipulatione duo subjecta probe consideranda & distinguenda sunt. Primum Subjectum relativum est stipulans, qui regulariter est interrogator, qui sibi stipulatur. Alterum subjectum correlativum est promissor, qui stipulanti sive interroganti promittit, se daturum vel facturum id, quod petiit. Stipulatio olim ideo fuit introducta, ut per eam (1) confirmarentur pacta nuda, undè aliàs non dabatur actio, *l. 45. ff. de pact.* (2) ut contractus alii per stipulationem redderentur firmiores. (3) ut quidam contractus per eam constituerentur; quales sunt fidejussio, novatio, & acceptatio. Ex stipulatione dandi quis ad dandum præcisè obligatur, *l. 75. §. fin. ff. de verb. obligat.* Ex stipulatione verò faciendi ad id saltem quis obligatur, quod interest, *l. 13. ff. de re judic.* ubi porrò notandum: stipulatio quoad formam genericam est juris gentium; at quoad formam specificam est juris civilis, *l. 7. §. 12. ff. de pact.*

Studiosi sive Scholares favore artium liberalium, quas magnis sumptibus onerosè excolunt, immunes sunt ab omnibus oneribus personalibus, à gabellis & vectigalibus; neque pro rebus, quas studiorum, aut alioquin necessarij usus causà secum peregrè transferunt, aliquid solvunt. Hi Studiosi contra omnem injuriam à Magistratu sunt defendendi; quis enim eorum non misereatur, inquit Imperator, qui amore scientiæ consequendæ fiunt exules & pauperes, *auth. habita C. ne filii pro patre.* nam regulariter vacuum, quod Philosophi nullibi invenire possunt, in crumenis Studiosorum reperire licet. Pro hoc bonorum dispendio & continuo studio æternam hanc laudem consequuntur Literati, quod totus mundus scientiã eorum illuminetur, attestante Imperatore, *d. auth. habita C.*

Stultitia sermonis mentis indicat stulticiam, *l. 1. §. fin. §. pen. ff. de edilit. edit.* nam sicuti ex plumis cognoscitur avis, sic ex sermone homo, ut statim cognoscatur, utrum prudens vel stolidus sit: hinc proverbio dicere solemus. Si tacuisses, Philosophus mansisses.

Stuprum propriè est illicita defloratio virginis, *caus. 36. quest. 1. can. 2.* quod etiam ad viduam honestam extenditur, *l. 6. §. 1. ff. ad L. Jul. de adult.* Stuprum est duplex, vel est violentum, vel non est violentum. Stuprum violentum est, quando stuprator virginem,

vel viduam honestam contra ejus voluntatem vi stuprat, ejus poena est ultimum supplicium, *l. 1. §. 2. ff. de extraordin. crimin.* Stupri non violenti poena jure civili Rom. olim fuit publicatio dimidiae partis bonorum, *§. 4. Inst. de publ. judic.* sed jure Divino & jure Canonico stupratores mitius puniuntur, ut stuprator stupratam dotet, & ducat in uxorem, *Exod. 22. vers. 16. & 17. Deuter. 22. vers. 28. Sc. 1. & 2. X. de adulter.* quod si quis puellam 7. 6. vel 7. annorum stupraverit, capite plectitur, quia talis infans ob rationis defectum consentire nequit, *§. 10. Inst. de inutil. stipulat.* ob id vi potius, quàm consensu stuprum tale censetur commissum &c. Hic porro nota: personæ desponsatæ, ut sponsus & sponsa propriè non committunt stuprum, si ante benedictionem sacerdotalem & nuptias carnaliter se miscuerint; Ratio est, quia stuprum extra conjugium in virginem & viduam committitur, *l. 6. §. 1. ff. ad L. Jul. de adult.* qui verò jam sponsalia celebraverunt, ipsi quodammodo nuptias jam celebrasse, & coram DEO & hominibus esse conjuges videntur, *l. 30. ff. de R. J.* ideo poenâ stupri non sunt afficiendi; coërcitionem tamen aliquam levem merentur propter exemplum, dum contra Ecclesiæ ordinationem & ritus exteriores peccent, ne alii, dum impunè permittatur, cum multorum scandalo idem facere tentent.

Stuprum. Queritur quid jure civili statuendum, si stuprator neget promissionem conjugii esse factam, & puella affirmet? Resp. si de promissione matrimonii ex literis vel testium depositione satis constet, matrimonium est contrahendum: nec admittitur stuprator in tali casu ad juramentum purgatorium, ne contra conscientiam in sui damnationem perjurium committat. At si de promisso matrimonio ex certis rerum & circumstantiarum argumentis nihil constet, sed puella id saltem asserit; tunc primò tentandum, num stuprator ad illud conjugium insundum persuasionebus commoveri possit, ut conservetur stupratæ honor; si id impetrari nequeat, stupratori juramentum purgationis deferendum est, qui, si juraverit, absolvitur. Sin verò jurare nolit, eam ducere cogitur; quod si verò puella semiplenè probare possit, stupratorem sibi promisisse matrimonium, puellæ deferendum est juramentum suppletorium, quo præstito matrimonium stat firmum, *vide Carpov. Confistor.*

Subditi

Subditi in conscientia obligantur Principi suo in omnibus cum honore & reverentia præstare obedientiam, *Matth. 22. & 1. Petr. 2. v. 13.* Excipe nisi Princeps aliquid turpe vel impium contra DEI & naturæ legem subditis mandaverit; in eo Principi parere non obligantur, docente Paulo Apostolo; quia magis Deo, quam hominibus obediendum, *Actor. 5. vers. 29.* quoties utrique ob contraria mandata parere non possumus. Ob eam causam Tobias laudatur, quod plus timuerit DEUM, quam Regem, *Tob. 2. v. 9.* quo casu id malum humillimè deprecari debet subditus, aut si preces nihil efficiant, aufugere, & exilium pati melius est, quam sub animæ periculo id facere, vel Principi vi resistere, quia Principi tyranno resistere non licet, ut omnis seditio & rebellio in republ. sedulo præcaveatur, sed DEO vindicta est committenda, qui potentes delinquentes potenter tormentis cruciabit, *Sapient. 6.* Ut ut autem DEUS lento gradu ad vindictam procedere soleat, tarditatem tamen supplicii gravitate pœnæ compensat, exemplo Pharaonis, Caligulæ, Neronis, Tiberii &c. *Plura de hac materia vide in titulo de obedientia subditorum.*

Subhastatio bonorum debitoris in concursu creditorum fieri solet auctoritate Judicis, præviâ præconizatione res publicè venduntur plus licitanti. Subhastatio non tantum creditoribus est utilis, ut eò facilius res vendendæ distrahantur, emptorque inveniatur ad creditum suum consequendum; sed etiam debitori est proficua, ne ex taxatione viliori iniquè lædatur. Hinc quoties partes de vero rei vendendæ pretio convenire non possunt, nullum commodius remedium excogitari potest, ad determinandum pretium, quam ut res vendendæ subhastentur, h.e. præviâ præconizatione publicè distrahantur, *l. 3. C. de execution. rei judic.* quo casu id censetur verum pretium, quod quisvis extraneus pro illa plus licitatur, der beyrn Ausruf am meissen für die Sachen geben will / befohnt dieselbigen. Idèd subhastatio merito vocatur auctio, *l. fin. Cod. de fide & jur. baste fiscalis.*

Substitutio. Ut testator de futuro herede eò sit certior, ne intestatus moriatur, ideo institutionem heredis non tantum potest facere in primo gradu, sed etiam in secundo, & tertio gradu sive ordine, quam vocamus substitutionem, quæ in genere sic definitur; quod sit secundi vel ulterioris heredis in primi deficientis locum facta

institutio sive substitutio, l. 1. ff. de vulgari substit. Germanice einen Nacherben setzen. Exempli gratia institutio heredis est, Titius mihi heres esto. Substitutio est. Si Titius mihi heres non erit, Sempronius heres esto. Substitutio in genere dividitur in vulgarem & pupillarem: illa est, quæ vulgò sive communiter cujuscunque ætatis heredibus fieri solet, ut cum heredi puberi instituto alius substituatur eo modo, ut si priori gradu institutus heres vel moriatur, vel hereditatem repudiet, secundus substitutus admittatur. Hæc scilicet pupillaris substitutio fit solis liberis impuberibus, de his in Inst. § ff. fusius tractavi in meis operibus anno 66. § 72. publice editis.

Subtilitas nimia legibus odiosa est, l. 13. in fin. Cod. de contrab. & committend. stipulatione, ne nimia juris subtilitate videamur aliquid contra pietatem & conscientiam statuere, ipsaq; jura in vero & genuino legum sensu contra naturalem æquitatem iniquè interpretari.

Successor est duplex, universalis vel particularis. Universalis successor est heres, qui in universum jus defuncti succedit, dum defuncti personam repræsentat, l. 62. ff. de R. J. Ubi sciendum, quod causa sive titulus acquirendæ hereditatis sit testamentum vel lex, l. 3. §. 2. ff. pro socio. de quibus in subseqq. plura. Particularis successor est legatarius & fidei commissarius; quia in certas duntaxat res succedit; indè successio est vel universalis vel particularis.

Successio universalis est duplex, (1) testamentaria, de qua libr. 2. Inst. tit. 10. agitur. & (2) successio ab intestato, quæ propriè & per excellentiam dicitur legitima successio, quam non testamentum & voluntas testatoris, sed sola lex, sive solum jus operatur, de qua agitur lib. 3. Inst. tit. 1. Hæ duæ species universalis successionis hereditariæ sibi semper opponuntur; nam quamdiu valet testamentum (undè successio testamentaria oritur) tamdiu legitimus heres ab intestato non admittitur, l. 89. ff. de Reg. Jur. Cessante autem testamento heres proximus ab intestato succedit defuncto in omnia bona & jura. Nota hæc tres succedendi ordines ab intestato. (1) ordo est descendentium sive liberorum (2) ordo est ascendentium sive parentum, & (3) ordo est collateralium; ubi observanda est sequens regula, quamdiu aliquis est ex primo ordine, puta descendentium, nullus ex secundo, vel tertio ordine ad defuncti successionem ab intestato admittitur, *Novell. 118.*

c. 1. quoniam liberi sive masculi sive foeminae sint, sine discrimine sexus in bona allodialia sive patrimonialia promiscue succedunt; at in bona feudalia masculi exclusis foeminis regulariter succedunt. Quod si filia ex allodialibus dotari nequeat, dos ipsi constituenda est à fratribus ex fructibus feudalibus, ne dote plane careat, sitque egena. Fratres & Sorores utrinque conjuncti excludunt alios fratres ex uno tantum latere conjunctos (sive consanguinei sint, sive uterini) à defuncti fratris vel sororis hereditate, *Novell. 84. c. 1. §. 1. auth. post fratres C. de legit. hered.* Ratio est, quia duo vincula fortius ligant, quàm unum. Cæterum fratrum filii non existentibus fratribus ad defuncti Patruis hereditatem in capita admittuntur, h. e. in viriles sive æquales partes, quia jus repræsentationis ibi jam expiravit, *l. 2. §. 2. ff. de suis & legitim. hered.* Si verò fratrum demortuorum filii cum Patruis suis ratione defuncti Patruis hereditatis dividendæ concurrant, succedunt in stirpes ob jus repræsentationis, quia videntur patris sui defuncti personam repræsentare, *Novell. 118. c. 3. Sc.*

Superflua non nocent, l. 17. C. de testam. quæ regula non de vino, cerevisia, vel cibis assumendis est intelligenda; quia illa propter abundantiam homini maximè nocent; verùm intelligenda est de testamentis & contractibus: nemo enim in iis nimis cautè agere potest, ad evitandam in pessimo hoc seculo hominum malitiam, ne præter spem iniquè decipiatur; ergo abundans cautela non nocet, *l. 81. §. l. 94. ff. de R. J.* Ad id prudenter respexerunt Canonistæ statuente, quod ad tollendam sophisticam rationem verba non possint supra modum specificari.

Syndicus Civitatis est actor Universitatis civicae, vice Procuratoris sive defensoris fungens, *l. 6. §. fin. ff. quod cuiusq. universitat. nomine*, qui causas Universitatis sive civitatis in judicio contra alios legitimè defendit, vel agit. Ne autem pars adversa legitimationem personæ Syndici in dubium vocare possit, duo demonstrare debet Syndicus in judicio. (1) se Syndicum reverà esse constitutum, partesque agendi vel defendendi ab Universitate sive civitate sibi esse demandatas, (2) suos constituentes, puta Consules & Senatores esse tales, qui civitatis nomine Syndicum constituere possunt, h. e. ad Consulatum & Senatum urbanum à civibus legitimè esse vocatos, *Ordinat. process. judic. tit. 7.*

Tacere. Qui tacet, consentire videtur, *c. 43. de R. J. in 6to.* quo refertur regula Juris 142. qui tacet, non utique fatetur, sed tamen verum est, cum non negare. Tacere est medium inter fateri & negare: ut autem generaliter scire possis, utrum quis tacendo actum approbaverit, vel negaverit, observa distinctionem: aut actus tendit in utilitatem & favorem tacentis, & tunc tacens præsumitur consentire, *l. 2. §. 2. ff. solut. matrim.* aut actus tendit in damnum & præjudicium tacentis, & tunc tacens non intelligitur consentire, *l. 5. ff. de servit. urban. præd.* Quod si verò factum sit tale, quod tacens contradicendo statim impedire potuerit, sed noluit, sibi imputet, si inde tacendo sentiat damnum; quo casu consentire videtur, *l. 63. vers. scientibus, ff. de re judic.* Item si juvenis virgini in matrimonii tesseram det annulum, armillas, catenas, vel alia pretiosa; quamvis illa tacendo hæc accipiat, hic actus tamen consensum matrimonii operatur, quia mediante donorum receptione videtur consensisse. Sic qui ex duobus illatis unum negat, alterum affirmare præsumitur; exemplum est in *cap. 5. X. de presuntion.* Nonne bene dicimus, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes; iis respondet JESUS, ego dæmonium non habeo: hæc duo JESU fuerunt objecta, quorum unum negavit, alterum tacendo concessit. Ast si quis à Magistratu in judicio interrogatur, & ad interrogata non respondet, sed tacet, is videtur quasi negare, & ob contumaciam condemnatur ac si negasset, quia Magistratum contemnere videtur.

Talio est similitudo vindictæ, ut quis talia patiat, qualia alteri fecit. Quamvis talionis poena non amplius sit in usu, manet tamen adhuc aliqua similitudo supplicii in eo, ut qua parte corporis quis peccavit, ea condignè plectatur. Sic fugitivo pes, blasphemus lingua, & falsario manus amputatur; ideo Notario falsum instrumentum in Vasalli favorem, & in Domini feudi præjudicium dolose scribenti manus amputatur, fitque infamis, *vide c. 55. de prohibita feudi alienatione per Imp. Fridericum.* In Jure Svecico adulteris olim illa talionis poena dictabatur, ut adulterii convictus pudendis fune ligatus publicè duceretur à listore per civitatem in criminis enormitatem ad poenam luendam, quod eo fine factum, ut talis delinquens eâ corporis parte videretur punitus, quâ peccarat. Pia quidem Legislatoris Svecici fuit intentio, ast eam pro

ccna.

tempore miserrimè exequuntur, quoniam in nullo Regno delicta carnis, scortationes, & adulteria liberius & licentius exercentur quam ibi, ubi nequissimum hoc illicitæ Veneris exercitium usque adeò venerantur, ac nobile censent Sveci, ut cerebro quasi carentem æstiment eum, vel planè plumbeum, qui tales Venericos amplexus in deliciis non habet, seque indè inter æquales gloriari non possit, quod multis honestis viris imposuerit cornua. En nobile & Heroicum exercitium hominibus Christianis dignissimum! Lex DEI talionem certo modo admittit, ut quis oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede puniendum offerat, *Exod. 21. vers. 23. & seqq. Levit. 24. vers. 19. & Deuter. 19. & seqq.* Eo respectu dicit Thomas de Kempis in *cap. 24. §. 2.* in quelle cose, che l' huomo hara peccato, in quelle più grandemente sarà punito. Ivi li accidiosi saranno trafitti d' ardenti stimoli. Igolosi saranno tormentati di grandissima fame, e sete. Ivi gli huomini lussuriosi & amatori delle voluttà saranno gittati nella pece ardente, e nel pazzolente Tolfo. Gl' invidiosi per la grandezza del dolore urleranno, come cani arrabbiati. Non sarà vitio alcuno, che non habbia il suo proprio tormento. Ivi i superbi saranno ripieni d' ogni confusione; gli avari saranno afflitti da miserabili povertà. Ivi sarà piu grave e molesta un' hora di pena, che qui cento anni di amarissima penitenteza &c. Cæterum jus quoque talionis secundum quid æquitate nititur in hereditatibus deferendis, ut si in Anglia advenis collateralibus non deferatur hereditas, nec Anglis collateralibus in hiscè Germaniæ regionibus hereditas collateralium est deferenda, sed deneganda: item si Bohemi denegant Saxonibus hereditatem jure communi debitam, eadem ipsis in Saxonie merito est deneganda, juxta regulam in æquitate naturali fundatam, & in Digestis expositam: quod quis juris statuit in alium, eodem jure ipse utatur. Ex hoc etiam fundamento olim calumniosus accusator eadem poenâ afficiebatur, quâ afficiendus foret reus, si illud crimen, cujus accusatus fuit, commisisset, *l. fm. C. de accusa. ne licentia mentienendi maneat impunita, sed similitudo supplicii calumniantes ad vindictam poscit, caus. 2. quest. 8. c. 3.* hodiè mitius puniuntur. Ad talionis poenam quoque respexit Cato, dum dicit:

Qui

Qui simulat verbis, nec corde est fidus amicus;

Tu quoque fac simile, sic ars deluditur arte.

Tempus per se non est modus tollendæ obligationis, *l. 44. §. 1. ff. de obligat. & action.* sic solo temporis cursu feudum non extinguitur, nec Domino feudi eripitur directum dominium, etiam si vassallus quâ vassallus feudum per centum annos possederit; sed si vassallus Domino feudi per 30 annos denegaverit fidelitatem & obsequium, tunc tempus hoc per præscriptionem vassallo prodest, & Domino feudi nocet, ut cadat directo feudi dominio.

Tempus. Qui prior est tempore, potior est jure, *c. 54. de R. I. in 6to.* quæ regula in concursu creditorum multum valet, quando creditores paria jura habent; tunc is creditor debet esse prior in debito consequendo, qui prior existit creditor in tempore. Contrarium observatur in iis creditoribus, qui non paria, sed diversa jura habent, ut si unus sit privilegiatus creditor, alter hypothecarius, & tertius chirographarius; licet chirographarius inter illos sit ratione temporis primus creditor, est nihilominus ultimus ratione debiti consequendi; privilegiatus verò est primus, & hypothecarius est secundus; ratio est, quia prioritas temporis in hisce casibus non inducit prælationem, sed potiora privilegia, & jura hypothecæ *l. 32. ff. de reb. auct. judic. possid.* Hinc si privilegiatus creditor cum aliis concurrat, is reliquis præfertur, cujus causa est potior: quod si hypothecarii inter se concurrant, tunc is, qui tempore prior, præfertur, quia hic paria habent jura; idem de chirographarijs dicitur, &c. Hanc regulam ad leges & testamenta applicare non possumus; ratio est, quia leges posteriores corrigunt priores, & testamentum posterius corrigit vel tollit prius, si invicem sint contraria, vel disparia.

Tempus immemoriale est, de cujus principio nemo memorare potest, quod regulariter memoriam hominum superat, & excedit centum annos, *c. 1. de præscript. in 6to.* tamdiu homo vivere præsumitur. *l. 36. de usufruct.*

Territorium. Sicuti Magistratus extra territorium jus dicere non potest, *l. fin. ff. de jurisd.* ita etiam jure non potest delinquentem in alieno territorio propria autoritate capere, eumque ad suum forum & tribunal retrahere, sed captus merito relaxandus est, propter autoritatem Magistratus territorii conservandam, ne justitiæ ordo

ordo & jurisdictiones diversæ iniquè confundantur; quod fieret, si jurisdictio cuique suam non relinquatur incolumis, *caus. 11. q. 1. can. 39.* Ideo Principes & Magistratus in alienis territorijs habentur pro privatis, quibus nihil contra territorij Domini voluntatem ibi tentare licet. Ex hoc fundamento fluit, quemlibet Principem vel Magistratum in suo territorio esse majorem peregrino Principe, vel Magistratu sibi alioquin æquali, vel majore. Inde per consequentiam concludunt Icti, Comitem, Baronem, & Nobilem in alterius absoluti Principis territorio atrociter delinquentem, ibique comprehensum puniri posse, nullâ habita ratione dignitatis, honoris, & privilegij; quia reatus omnem dignitatem excludit, imprimis in atrociori casu, ut Princeps pacatam & quietam conservet rempublicam *l. 12. ff. de offic. Præsid.*

Territorium. Multa prædia possunt esse in territorio alicujus Principis, licet non sint de ejus territorio; nam multi Comites, Barones & Nobiles possunt habere in cujusdam Principis districtu castra & villas, quæ tamen quoad jurisdictionem Principi non sunt subjecta. Hinc civitates liberæ possunt esse in territorio Principis, ut Lubeca & Hamburgum in territorio Holsatiæ; & tamen non sunt de territorio, non agnoscunt Principem Holsatiæ, vel Regem Daniæ Dominum. Attamen præsumtio regulariter est pro territorij Domino, ut omnia, quæ intra territorij sive domini ejus fines continentur, sint ratione Superioritatis in Domini territorialis jurisdictione. *c. 2. de restitut. spoliator. in 6to.* ratio est, quia quasi sepimento videntur inclusa finibus territorij. Ergo qui bona vel castra in cujusdam Domini territorio habet, si negaverit, ea esse de territorio, tenetur antecedentem præsumptionem evidentibus argumentis elidere, quod videlicet non sint de territorio, sed ab eo exempta: & sic præsumtio cedit veritati. Ex hoc principio omnia monasteria in Episcopatu sita regulariter agnoscere debent loci Episcopum ceu Dominum. Excipe nisi monasterium evidenter probare possit, se privilegio speciali ab Episcopi jurisdictione esse exemptum: vel etiam consuetudine immemoriali id obtinuisse.

Testamentum est legitima & directa à testatore habili facta designatio successoris habilis in universum jus suum, quod ipse post mortem relinquit. Ex hac definitione constat, (1) quod personæ inhabi-

les testamentum condere prohibeantur, quales sunt fur'osi, mente capri, impuberes, naturâ muti & surdi &c. (2) quod testamentum post testatoris mortem demum vires accipiat; nam viventis nulla est hereditas. *l. 1. ff. pro hered.* Nihil quicquam generi humano jucundius & utilius esse potest, quàm ut voluntas testatoris regnet in bonis à se relictis, extincto jam corpore; nec majus est facti solatium, quàm quod voluntas ultra fatum subsistat, deque patrimonio suo ritè distribuendo justè disponat. Causa efficiens testamenti est voluntas testatoris jure civili approbata, *l. 1. C. de SS. Eccles.* Materia in qua scribitur est charta vel pargamentum, posterius tamen est commodius. *§. 12. Inst. de testam.* Materia circa quam sunt omnes testatoris res, sive totum ejus patrimonium; nam cum hereditas sit jus, non potest testator plus juris in alium, puta heredem suum institutum transferre, quàm ipse habet, *l. 54. ff. de R. J.* ast nihil juris habet in re aliena; Ergo eam in testamento relinquere nequit. Forma ex antecedentibus patet; Finis & effectus testamenti est, ut, quod testator post mortem de bonis suis fieri velit, certò constet, eaque voluntas tanquam lex aliqua conservetur, si modò testator nihil in testamento contra leges & jura disponat. *l. 55. ff. de legat. 1.*

Testamentum condere possunt masculi puberes 14. annorum, & sui juris; foeminae verò viri potentes, h. e. completo 12 aetatis anno *l. 5. ff. qui testam. facere poss.* Subjectum relativum est testator, & correctivum est heres.

Testamentorum hodiè regulariter tria sunt genera, (1) solenne in scriptis, (2) coram actis, quod vocatur judiciale, & (3) nuncupativum. Solenne testamentum requirit 7. testes masculos idoneos, specialiter ad id rogatos, uno tempore simul adhibitos, *l. 21. §. fin. ff. qui testam. fac. poss. l. 21. C. ibid.* cui testator & testes nomina sua subscribere debent, aut si testator scribere nesciat, octavus testis pro eo scribere debet. *l. 28. §. 1. C. d. t.* Non requiritur, ut testamentum hoc testibus prælegatur, si testator id nolit, sed sufficit, si id testibus clausum proferatur à testatore, ut nomina saltem sua subscribant, & sic testimonium de testatoris voluntate ferant. *l. 21. C. de testam.* Judiciale testamentum non requirit testes, quia publicum Magistratus testimonium sufficit, *l. 19. §. si auti ergo C. de testam.* Nuncupativum testamentum est, quando

testa-

testator coram 7. testibus specialiter rogatis, voluntatem suam ultimam declarat, sive nuncupat. *l. 21. ff. qui testam. face. poss. §. fin. Inst. de testam. ordin.* Ergo nuncupatio heredis, & expositio voluntatis est de substantia testamenti nuncupativi; quia nuncupativum testamentum omnia solennia requirit, exceptâ scripturâ & signaturâ; tutius tamen facit heres, si mortuo testatore instrumentum super ultimâ testatoris voluntate per Notarium confici, vel testes sub juramento publicè examinari curet, ne unus vel alter morte præventus ultimam testatoris voluntatem ob testimonii defectum remoretur, sicque propter insufficientem testium numerum corruat. Jure canonico testamenta censentur perfecta coram Parocho & duobus vel tribus testibus facta; ratio est, quia in duorum vel trium ore consistit omne verbum. *c. 10. X. de testam.* quod autem jure civili 7. testes ad testamentum solenne requirantur, fit ad fraudes eo melius circa testamenta præcavendas, ne quid falsi circa ultimam testatoris voluntatem maliciosè committatur. *l. 1. C. de SS. Eccles.* cum testatoris os post ejus fata jam sit clausum.

Testamentum. Quando testamentum peccat in forma essentiali, tunc clausula codicillaris nihil operatur, (e. g. si non valet testamentum jure tale, valeat jure Codicillorum, aut quocunque jure melius valere poterit) e. g. si heredis instituendi nulla facta sit mentio, vel testator inhabilis sit ad testamentum faciendum, quia est vel impubes, vel furiosus, vel prodigus &c. forma enim dat esse rei, *l. 9. §. 3. ff. ad exhibend.* qua deficiente corruit totum negotium.

Testamentum. Si quis testamentum fecerit, jurans se id non mutaturum, quaritur an id postea mutare valeat? Resp. affirmatur, ratio est, quia nemo potest eam sibi legem dicere, ut à testamento non recedat. *l. 22. ff. de legat. 3.* Sic enim se ipsum sibi obligaret, quod est contra obligationis naturam, quæ duas separatas personas requirit.

Testamentum. Ne quis facillè testamentum, sive ultimam testatoris voluntatem subvertere possit, verba testamenti in sinistram sensum detorquendo; ideo dicit Imperator in *l. 69. ff. de legat. 3.* quod non debeamus in testamento regulariter recedere à proprietate verborum; excipe nisi voluntas testatoris, & res subjecta aliud necessariò suadeat, quod ex circumstantiis facillè colligere licet.

Testamentum. Patrilicet bona sua in testamento inæqualiter inter liberos suos dividere, *l. 8. C. de inoffic. testam.* Si modo singulis legitimam relinquat, *l. fin. C. famil. erciscund.* quoniam in testamentis dominatur voluntas testatoris, dummodo non sit legibus contraria. *l. 55. ff. legat. 1.* quod si verò liberi ab intestato succedant, omnes æqualiter ad hereditatem admittuntur.

Testamentum inofficiosum condunt parentes, quando id non ex officio pietatis faciunt, sed injuriam proprio suo sanguini, h. e. liberis malignosè inferunt contra naturalem affectum, ad quod sæpè impelluntur instigationibus Novercarum, vel Vitricorum, qualia testamenta improba & inhumana sunt. *l. 1. § seqq. ff. de inoffic. testam.*

Testis. Quilibet integri judicii & probatæ fidei homo juxta juris civilis doctrinam potest in omnibus causis tam criminalibus, quàm civilibus regulariter esse testis idoneus. *l. 2. § 3. ff. de testib.* Excipe, nisi vel consanguinitas vel affinitas, vel inimicitia iis obstant, quoniam consanguineus, affinis & inimicus videntur affectibus regi in testimoniis ferendis; ideo suspecti favore vel odio corrupti non admittuntur ad testimonium dicendum, *l. 9. § l. 24. ff. de testib. § l. 16. C. de judic.* nam ea est natura inimicitia, ut inimicus inimicum querat offendere quovis modo. Quod si verò testis utrique litiganti æque sit conjunctus, affinis, vel inimicus ad testimonium admittitur, quia par affectionis vel odii causa suspicionem in testimoniis tollit. Sic nemo quoque potest esse testis in propria causa, *l. 10. ff. de testib.* Ex dictis patet, quod furiosus, mente captus ob rationis exilium, & impuberes ob judicii defectum non sint idonei sive habiles testes; tenera etiam ætas ad mentium est facilis. *l. 15. ff. de quest.* Nec infames sunt idonei testes ob levitatem animi; nec mulieres habentur habiles testes, præsertim in testamentis, & in causis criminalibus, quia formina regulariter tanta laborant imbecillitate animi, ut varium & mutabile testimonium producere credantur. *c. 8. X. de verb. signif. § l. 20. § 6. ff., qui testam. facere poss.* Ab hac regula supra exposita recedit jus canonicum, quod laicum probatæ fidei contra Clericum non admittit testem idoneum, *c. 14. X. de testib. § attestat.* nisi quoad præsumptionem faciendam, vel semiplenam probationem, *c. 5. X. de adult.* Attamen regula canonica limitatur etiam in tribus crimi-

criminibus, nimirum (1) in crimine læsæ Majestatis, (2) in crimine heresos, & (3) in crimine simoniæ, in quibus laici testes esse possunt ob criminis atrocitatem. *c. 7. X. de Simon.*

Testis. Quilibet etiam invitus ad testimonium ferendum regulariter cogi potest. *l. 22. ff. de testib. § tit. X. de testib. cogend.* quia publicè interest, veritatem non occultari, & qui veritatem in alterius præjudicium celat, peccatum mortale committit, quia proximo justè prodesse non vult, *caus. 11. q. 3. can. 80.* Si verò testes ritè citati comparere nolint, mandatis pœnalibus ad id coërceri possunt. *d. t. X. de testib. cogend. § l. 19. c. de testib.* ast testium productio & examen debet fieri sumtibus producentis; sive actor eos ad probandos articulos positionales, sive reus eos ad defensionales articulos producat. *l. 11. c. de testib.* quoniam regulare est, quod is sumtus præstare debeat, cujus gratia actus celebratur, *l. 11. §. 1. ff. ad exhibend.* Hinc si testes extra locum habitationis peregrè evocentur ad ferenda testimonia, viaticum necessarium iis producens suppeditare obligatur, nisi id fecerit, citati testes comparere non coguntur. *c. 11. §. pro ferendo testimonio de rescriptis in 6to.* ideo producens testibus expensas ministrare cogitur. Cæterum à regula (quod quis invitus cogatur esse testis) quosdam reverentia & subjectio eximit, qui ad testificandum inviti non compelluntur, quales sunt pater, mater, focer, gener, vitricus, liberi, clientes, &c. *l. 4. §. § 8. ff. de test.*

Testis regulariter post litis contestationem auctoritate Judicis juxta actoris, vel rei petittum in judicio præsentè altera parte, contra quam producuntur, sunt producendi; ergo si Judex testes ante litis contestationem receperit, eorum testimonium regulariter non valet, *c. 1. § 5. X. ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem.* Excipe nisi testes ad perpetuam rei memoriam ante examinentur, si forsàn periculum est in mora, ne testis senex vel valetudinarius prius moriatur, vel peregrè proficiscatur, vel ob aliam justam causam deinde testimonium ferre non possit. Quibus casibus ante litis contestationem depositio testimonii admittitur, ne veritas injustè occultetur, & probationis copia futuris casibus subtrahatur. *d. c. 5. X.* nam quoties periculum est in mora, à regulis juris ob necessitatem licitè recedere possumus. *arg. l. 5. § 11. ff. de novi. oper. nunciat.* Judex secundum qualitatem causæ, perio-

narum, & distantiam loci potest pro arbitrio definire tempus producendorum testium, quod regulariter trium vel 4. mensium & interdum 6. mensium esse solet. Si producturus testes eos intra hoc tempus non produxerit, non amplius admittitur. Testes in judicio ab auctore vel reo auctoritate Judicis producuntur ad testimonia ferenda, parte adversâ citatâ, ut veniat ad videndum jurare testes. *auth. sed & si C. de testib.* In eo hodierna judicia recedunt à jure Novellarum, & Authenticâ hac: nam postquam testes jurarunt, tunc ipse producens & pars adversa, contra quam producuntur testes, jubentur discedere, ne audiant examen, & depositionem testium, quæ sunt saltem apud Judicem, vel Commissarium testibus examinandis deputatum, præsentem Notario vel Actuario, qui testium dicta verbotenus consignet. Judex regulariter solet testes in loco judicii secreto serio admonere, priusquam eos ad juramentum admittat, ut animo secum piè volvant, quàm sancta & ardua res sit juramentum, & quàm gravissimæ poenæ perjuros maneat; ut proindè veritatem dicant, & perjuriam piè præcaveant, quæ non solum dicendo falsum, sed & supprimendo verum committuntur. Factâ hac severa admonitione testes jurare coguntur, ubi testis ad 4. præstanda se sanctè obligat, (1) quod veritatem rei, super qua ejus testimonium religiosè petitur, sit dicturus, in quantum ei constat, *caus. 3. q. 9. can. 20.* (2) quod nullam falsitatem committere vel intermiscere velit, *d. caus. 3. q. 9. can. 17.* (3) quod pro utraque parte tam ad interrogatoria, quàm ad ipsos articulos productos, veritatem, quam noverit, dicturus sit, *caus. 14. q. 5. can. 15.* & (4) quod non prece, nec pretio, timore, odio, consanguinitate, affinitate, neque lucri causa quid omissurus sit, quod ad veritatis testimonium spectet &c. Præstito sic juramento in præsentia auctoris & rei, postea testes remotis partibus seorsim & singuli, non autem catervatim ad articulos & interrogatoria singulariter examinantur, omniaque eorum dicta verbotenus annotantur; hoc præstito, judex depositionem testis descriptam debet eidem testi prælegendam curare, priusquam eum dimittat, ut videant num omnia ex animi sui sententia sint annotata, an verò aliquid corrigendum vel addendum super sit; sic testem injuncto silentio à se dimittit Judex, ne ipse attentiones suas ante factam publicationem propalet. Publicatio autem

autem testimoniorum ideo fit, ut partes litigantes ex attestationum copiis probationes & defensiones suas hinc inde deducere possint; attamen Judex non proprio motu, sed petitione producentis, vel etiam partis adversæ contra quam testes producti sunt, publicationem testimoniorum, & copiam attestationum litigantibus facit. *c. 2. X. de testib.* Impetrata publicatione pars adversa, contra quam testes sunt producti, excipere solet vel contra personas testium, vel contra testium dicta, ut testimoniorum fidem imminuere & enervare possit, nimirum quod testis sit domesticus, affinis, consanguineus, amicus, infamis, reus capitalis delicti &c. *caus. 3. q. 5. can. 1.* vel quod testimonia sibi sint contraria, *l. 27. ff. ad L. cornel. de fals.* vel quod testimonia sint varia, obscura, ambigua, præmeditata, & composita, falsa non verisimilia cum factis, vel natura rei non congruentia. *d. c. 2. X. de testib.* nam dicta testium, cum rei circumstantiis benè consonare debent.

Testes. Ad omne negotium sive factum controversum validè probandum regulariter requiruntur duo testes, *l. 12. ff. de testib.* qui debent esse probatæ fidei, justæ ætatis, & integræ mentis, qui dicantur testes omni exceptione majores, quos pars adversa neque justè rejicere, multò minus eorum testimonia debilitare potest. Quia in duorum ore consistit veritas, *c. 10. X. de testam.* Cæterum duo vel plures testes de diverso tempore testimonium ferentes habentur singulares, nec semiplenè probant, ratio est, quia iis ob testimoniorum diversitatem super delicto minus creditur, quàm uni testi, e. gr. si unus testis testimonio suo asserat, delictum esse factum die solis circa vesperam; & alter testis dicat esse factum die lunæ, & quidem media nocte, hæc duo testimonia propter disparitatem conjungi nequeunt, ratio est, quia testes hi videntur de diversis factis deposuisse testimonium, *c. 9. vers. quanquam. X. de probat.* quod si verò testes non de actu sive negotio speciali diversa dicant, ubi aliquid in genere probandum est, e. gr. Titium esse furiosum, vel infamem; si in hisce casibus diversa in suis testimoniis asserant testes, quæ tamen ratione finis inter se conveniunt, nullamque habent inter se pugnam, tunc testes non censentur singulares, sed plenè probant.

Testes etiam inhabiles interdum admittuntur, quando veritas aliter haberi nequit, quales sunt impuberes, ancillæ, servi, &c. *l. 8. §. 6. ff. de repud.*

repud. quod fieri solet, quando delicta sunt occulta & atrocita, ut adulterium, sodomia &c. attamen testimonia talia non faciunt plenam fidem, sive probationem, sed saltem indicium ad veritatem amplius indagandam.

Testi non jurato non creditur, *l. 9. Cod. de testib.* Ratio est, quia tota substantia testimonii consistit in juramento testium; quamvis juxta Christi doctrinam noster sermo sit, *est, est, non, non.* h. e. nuda ac simplex alicujus rei affirmatio vel negatio sufficiat cessante juramento; attamen crescente hominum malicia, simplici affirmationi vel negationi in rebus controversis amplius non creditur; ideo hodie ob fraudes & malitiam hominum evitandam, juramento in casibus & causis dubiis vel controversis regulariter opus est, *c. 26. X. de jurejur.* Ex dictis constat, quod juramentum testium ante examen sit deponendum, ut tantò religiosius veritatem dicant;

Testiculum unum habens generare potest, *l. 6. §. 2. ff. de edilit. edict.* ergo talis ad matrimonium ineundem non censetur inhabilis, attestantibus Medicis & experientia.

Tigni appellatio omne genus materiae, ex qua aedificia constant, significatur, *l. 62. ff. de verb. signif.* hinc oritur actio de tigno juncto, si quis aedibus suis tignum alienum junxerit invito Domino, ad duplum pretii consequendum, *vid. t. ff. de tigno juncto.*

Tortura. Quamvis censeatur crudele ac inhumanum tormentis corpora hominum lacerare, & quasi excarnificare, ut violentis hiscè remediis veritatem & delictum inquisitis, sive torturae subjectis sic expriment, cum sit utriusque manus amputatione gravior, & comparetur agoni mortis. DEUS etiam in Sacra Scriptura torturam non approbavit, & populus Israëliticus eam ignoravit; imo in multis regnis hodie non est permissa, ut in Anglia, Arragonia, Svecia &c. quia aliquid tyrannicum secum trahere videtur; ideo probus & prudens Magistratus torturam haud facile permittere debet: attamen tunc licite permissa est tortura, si quis ratione criminis atrocioris commissi praesumptionibus in tantum est oneratus, ut ad criminis probationem nihil amplius superesse videatur, quam propria delinquentis confessio, *l. 1. §. 1. ff. de quest.* quam mediante tortura, & intenso corporis dolore praesumptionibus magis gravato exprimit carnifex, ne reus promeritam potnam dolose

iosè effugiat, & per consequens ne delicta maneant impunita, quæ plerumque clam & occultè, remotis testibus malitiosè perpetrari solent; eo fine dixit S. Augustinus, Judicem excusari, si necessitate societatis humanæ conservandæ torturam temperatè, legitime ac prudenter adhibeat, *libr. 19. c. 6. de Civitate Dei*. Ergo Judici juxta S. Augustini monitum in hoc passu perquam cautè est procedendum, ne ob leves quasdam præsumptiones vel rumores vulgi ad torturam remerè profiliat, *l. 8. ff. de questionib.* & quando Judex reum crimen negantem propter urgentia indicia & præsumptiones graves torturæ subicere vult, ad veritatem delicti cum suis circumstantiis reo vi tormentorum exprimendam, & plènè cognoscendam, tria accuratè observare debet. (1) qualitatem causæ sive delicti, (2) qualitatem tormentorum, ut Judex gradatim procedat; nam si tormenta levia sufficiant ad veritatem detegendam, graviora tormenta non adhibeat, (3) qualitatem personæ: aliter enim torquendi sunt robusti, aliter imbecilles, aliter viri, & aliter foeminae; quoniam ita torquendi sunt homines præsumptionibus gravati, ut post torturam salvi sive sani innocentiae aut supplicio reserventur. Hic notandum; quando plures sunt rei complices, tunc tortura inchoanda est ab eo, qui veritatem præ reliquis scire præsumitur; si verò omnes in delicto censentur pares, tunc debilior primùm est torquendus *vid. l. 3. C. de naufragiis*. Sic quando pater & filius sunt correi, filius primùm torquendus est in conspectu patris; ratio est, quia parentes pro affectu naturali magis in liberis terrentur, *l. 8. §. 1. ff. quod met. caus.* undè proverbium: torque filium, fatebitur pater; tortura tamen non facile repeti debet, nisi nova & prægnantia supervenerint indicia, & gravissimæ præsumptiones, *l. 18. §. 1. ff. de question.* Quod si verò reus in tortura confiteatur delictum, illa confessio non habetur pro explorato facinore & ipsa veritate, nisi alia probatio & confessionis ac delicti circumstantiæ Judicem plenius instruant: tortura enim est res fragilis, & periculosa, quæ veritatem sæpè fallit; quoniam multi tantà sunt impatientiâ, ut quidvis in sui perniciem mentiri, quàm torturam pati velint, *l. 1. ff. de question.* ideo tunc demùm confessio habetur vera, quando per certa signa, & negotij circumstantias verificabitur (ne Judex innocentem iniquè condemnnet). In tali casu Judici præprimis de corpore delicti prius con-

stare debet. e. g. in delicto homicidii Judex reum interrogare debet de armis, & armorum qualitate, quis occisum necavit: item si de furto agatur, Judex interrogare debet reum, quibus vendiderit furto ablata, & si reus aliquos nominaverit, nominatos examinare debet, ut certò certius explorare possit, num delictum juxta relationem delinquentis sit verum, vel non: item si quis in causa veneficij torqueatur, interrogandus est reus, ubi venenum accepit, num emit? & à quo, quando? quanti? an ipse vel alius occiso dederit? sic delicta sunt explorata.

Tortura. Isti solent distinguere inter territionem & torturam, quæ duo probè sunt distinguenda. Territio est iterum duplex, (1) est nuda, & (2) est realis, sive cum præparatoriis tormentorum leviter conjuncta. Territio nuda propriè continet tantum minas de torquendo, quando carnifex jussu Judicis verbis & gestibus severioribus simulat, se reum jam torquere velle, attamen absque apprehensione rei. Hæc territio verbalis ad torturam planè non refertur, quia corpus nihil patitur, (2) Territio realis, sive cum præparatoriis tormentorum conjuncta est species torturæ, sed minima; quia corpus & membra per digitorum compressionem aliquid patiuntur, quando carnifex non tantum minatur reo, verum etiam eundem apprehendit, ejusque corpus vestibus nudatum, & quadantenus ligatum ad scalam torturæ ducit, eique omnia torturæ instrumenta monstrat, affigendo forcipes digitorum, quibus pollices digitorum constringuntur. Hinc jura dicunt, impuberem pubertati proximum torqueri quidem non posse, sed eundem terreri esse permissum, appositis etiam forcipibus sive instrumentis ad constringendos pollices, *mit Anlegung der Daumstöcke* / quo respexit Ictus Ulpianus, dum *in l. 1. §. 33. ff. ad Sibun Syllan.* dicit: impuberem terreri posse, & habenâ & ferulâ cædi. Quod veram torturam concernit, dantur varia variarum gentium genera tormentorum: Apud Romanos fuit (1) eculeus torturæ species ad torquendos homines, in quo pende-
bant brachiis retortis, & pedibus violenter extensis. *l. 7. C. de malefic. & matremat.* (2) per fidiculas intulerunt reis tormenta, *l. 4. C. ad L. Jul. Majest.* ubi reos chordis sive funibus fortiter constringit carnifex &c. Hodie in terris Saxonis & circumjacentibus sunt tres torturæ species sive gradus. (1) gradus torturæ est, quando

quando rei delictum negantes, & veritatem dolosè celantes adhibitis funiculis cruciantur, dum eorum manus retrò funibus arctissimè & durissimè constringuntur; in eo differt infima hæc tortura à territione reali, quod illa constrictio fiat arctissimè in juncturis manuum ad ossa usque, undè maximus dolor; hæc verò in pollicibus vel manibus saltem leviter fit. (2) torturæ gradus est, quando carnifex reos scalæ subjicit, eosque violenta corporis ac omnium membrorum extentione miserè macerat & excruciat, (da inquisitus auf der Pein; Bandt gefolttert / und aufgespannet wtrd.) qualis tortura est frequentissima. (3) gradus torturæ est violentissimus, quando carnifex præter violentam membrorum extensionem in scala superioribus adhuc tormentis utitur, dum candentibus luminibus, sulphure & igne corpori injecto cutem adurit, aut extremas digitorum partes immixtis infra unguis pincis cuneolis, iisque postmodum accensis adustione lædit, &c. Ultima hæc torturæ species, cum sit crudelissima, non habet locum nisi in delictis atrocissimis, ideo rarò adhibenda est, ne pietas lædatur &c. Julius Clarus Ictus facit 5. gradus torturæ, quorum duo priores ad territionem, & tres reliqui torturæ gradus ad ipsam torturam spectant. (1) gradus torturæ consistit in nudis verbis & minis de torquendo. (2) in conductione ad locum torturæ, ut metu torturæ fateri cogantur (3) in denudatione corporis rei, & ligatura. (4) in elevatione in eculeo, manibus retrò ligatis, & (5) in quafatione corporis, quando carnifex reum elevatum & pendentem gravissimè concurrit, & miserè cruciat;

Transactio (germanicè ein gülticher Vergleich) est rei dubiæ & litigiosæ conventa decisio, pacto vel contractu facta, dato, retento vel promisso aliquo, l. 1. ff. de transact. Sciendum, quod Judicis officium ob publicam & privatam quietem conservandam exigit, partes litigantes ad transactionem, concordiam, & amicabilem litis compositionem hortari; aut si litigantes nolint, Judex eos ad compositionem vel transactionem regulariter cogere nequit, sed eos ad ordinarium processum admittere debet, si litigantes id urgeant, ac velint: cum nemini regulariter jus suum sit denegandum. Excipe duplicem casum, (1) nisi lis reipubl. tranquillitatem lædat, vel (2) nisi subsit magna præsumtio, litigantes ad arma perventuros, l. 2. §. 1. ff. de captiv. & postlim. revers. Quibus casibus à su-

periori Magistratu ad compositionem cogi possunt; *vid. Menochium libr. 2. de arbitr. Judic.* Hic porrò sequens regula notanda est, quæ in omnibus contractibus, transactionibus & renunciationibus habet locum; nim: quod omnibus actibus & negotiis civilibus tacitè insit clausula, *rebus sic stantibus*. h. e. si negotium in eodem statu permaneat, *l. 38. pr. ff. de solut.* ratio est, quia mutato negotii statu, mens & intentio disponentium mutata videtur. Quo casu à contractu ob justam causam noviter exortam impune recedere licet, invito etiam altero contrahente. *l. 54. §. 1. ff. de locat & conduct.* Cæterum ex transactionis definitione patet, transactionem non esse gratuitam, quia alterutri parti semper aliquid datur, aut illa dat alteri: nec esse pactum, vel stipulationem, sed fieri per ista tanquam per modos sive causas, *l. 2. ff. b. t.* Causa efficiens transactionis est consensus transigentium, *l. 13. C. b. t.* Causa impulsiva est dubius litis eventus, *l. 51. ff. de pecul.* qui utramque partem sollicitam habet. Objectum sunt res dubiæ, quæ jam actu in judicium sunt deductæ, vel in id brevi deducendæ, *l. 1. ff. bt.* Finis transactionis est, ut lis finiat *d. l. 1.* resque dubiæ vel litigiæ amicè componantur, ac tollantur.

Tributa. Justinianus Imperator in *Novell. 149. c. 2.* dicit, quod fieri non possit, ut tributis non illatis conservetur respubl., quoniam in tributis consistunt reipubl. nervi, sine quibus nihil in pace aut bello geri potest; militares enim copiæ salario ex tributis percepto hostibus resistunt; contra, milites denegato stipendio detrectant imperium & obedientiam Ducibus suis. Hinc Cicero tributa, inquit, sunt ornamenta pacis, & belli subsidia, quia neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt &c. Tributorum duo sunt genera, alia sunt soli sive prædiorum, alia capitis: illa imponuntur fundis; hæc personis. Sciendum tamen, quod tributa non debeant modum excedere, quæ absque necessitate sine gravi peccato à Principe Christiano exigí nequeunt; ratio est, quia Princeps est velut communis omnium subditorum pater; ideo subditos ceu filios suos boni patris instar omnitempore fovere, & conservare debet, iisque potius ut filiis thesaurizare, quam nimis gravem se iisdem præbere. *c. 6. §. sustinemus X. de censibus.* ne inde quid mali eveniat. Quo respectu Rex Angliæ Jacobus filium suum Henricum prudenter

dent & piè admonuit; noli, inquit, te locupletare, nova & gravia populo tributa imponendo, sed eorum opes & facultates certissimas tuas divitias existimato.

Tutela est vis ac potestas in capite libero ad tuendum eum, qui propter teneram ætatē se ipsum defendere nequit. h. e. est singularis facultas & autoritas tutoribus jure concessa, regendi personam, ejusque bona administrandi, l. 7. C. de codicill. Pupillus dicitur caput à dominicā & patria potestate liberum, & homo sui juris. Tutor primariò datur personæ, consequenter etiam rebus. Tutela est triplex, ut testamentaria, legitima & dativa; quia causa efficiens tutelæ est, vel (1) testator, qui pupillo suo in testamento specialiter constituit tutorem, vel (2) lex, quando lex immediatè sine ullo hominis factò proximum consanguineum, vel agnatum denominat tutorem, qui vocatur legitimus, l. 5. ff. de legitim. tutel. & (3) est Magistratus; nam quando nullus omnino tutor, neque testamentarius, neque legitimus pupillo est datus, tum ob defectum istum supplendum à Magistratu ex officio pupillo datur tutor ex lege Atilia. Hanc tutelam in jure vocamus specialiter dativam; quare autem Magistratus ex officio det, & constituat pupillo tutorem; ratio est hæc, quia reipubl. interest, ne pupilli relinquuntur indefensi, suisque rebus iniquè spolientur. l. 2. §. 2. ff. qui pet. tut. vel curat. Materia tutelæ sunt liberi impuberes parentibus orbati, eorumque bona. Forma tutelæ est tuitio & gubernatio pupilli; & Finis est, ut impuberes parentum auxilio destituti beneficio tutelæ regantur, & defendantur, ne sint indefensi. Hodie tutoris officium post pubertatem durat, & sic tutela in curatelam transit, ut qui tutor fuit impuberis, is maneat curator puberis; sic tutor & curator una voce germanicè vocatur Vormund der.

Tutores dum confirmantur decreto magistratus, jurare debent tactis sacrosanctis Evangeliiis, se omnia ad pupillorum utilitatem acturos, non prætermittendo ea, quæ pupillis utilia putaverint; nec admittendo ea, quæ illis noxia vel inutilia. Hæc jurisjurandi religio tutores facit cauciores ad rerum pupillarium gubernationem, ut circa eam circumspèctè, sollicitè, ac timidè versentur metu Divini Numinis. *Novell. 72. c. 8.* Tutores sic constituti tenentur intra initia susceptæ tutelæ conficere inventarium, *Novell. 94.* qui

verò non conficiunt inventarium, ob præsumtum dolum habentur infames, & ut suspecti removentur, *l. fin. §. 1. C. de arbitr. tutel.* tutores quoque obligantur ad rationes tutelæ reddendas. *t. ff. de tutel. & rat. distr.* & quidem juxta jus civile finitâ demum tutelâ. *§. fin. Inst. de Attil. tutor.* ast jure canonico tenentur tutores quotannis reddere rationem bonorum pupilli proximioribus pupilli agnatis & futuris heredibus; quia per hoc fraus & negligentia tutoris, si qua intervenerit, maturè deprehendi, & remedium adhiberi potest. Tutela jure civili finitur pubertate pupilli; quod hodiè moribus sivè consuetudine rarissimè observatur, sed tutela & cura regulariter cohærent (quæ duo olim fuere officia distincta) ut is qui alicujus fuit tutor, maneat etiam ejusdem pupilli post pubertatem curator, donec major factus est pupillus &c. Quod si verò tutor à tutelæ administratione ob dolum removeatur, fit infamis, *l. ult. C. de suspect. tutor.* ob culpam remotus non æquè; quia culpa nunquam, sed dolum semper delinquentem infamat.

Vasallus Domino feudi fidelitatem & servitia denegâs privatur feudo ob feloniam commissam, aut si vasallus domino gravem infert in injuriam, *2. feud. tit. 23. in quib. caus. feud. amittitur. & tit. 24. que fuit prima causa beneficii amittendi.* Ratio est, quia vasalli officium requirit, ut Domino feudi pro accepto beneficio devotè & fideliter inserviat, eumque omni modo contra injurias conservare conetur *d. t.* Quod si verò Dominus feudi vasallo injungat servitia, quæ vasalli conscientiam, existimationem & honorem lædunt, ea præstare non obligatur, quia rerum turpium nulla est obligatio, *l. 15. ff. de condit. instit.* Sic vasallus Dominum feudi contra patrem suum adjuvare non cogitur, quia filio persona patris semper debet esse sancta, *l. 9. ff. de obsequio parentibus præstando.* ne videatur aliquid facere contra Dei præceptum (honora patrem &c.) Ergo non absolutè & simpliciter juvandus est semper Dominus feudi, sed hypotheticè, si Dominus justam habeat causam; & si non contra vasalli parentes vel Magistratum ordinarium pugnet: ratio est, quia juramentum subjectionis longè fortius ligat aliquem, quàm juramentum vasallagii: Ergo arctius obligatus est subditus suo Principi, quàm vasallus Domino feudi.

Vasalli demortui heres renovationem investituræ intra annum & diem

diem petere debet, ne feudo ob moram intempestivam privetur; ratio est, quia vasallus novus, qui intra annum renovationem non petit, videtur Dominum feudi contemnere, ac feudi possessionem invertere velle; ideo propter contemptum hunc feudo se reddit indignum. Ubi notandum, quod tempus illud vasallo à tempore scientiæ demum currere incipiat; ignorans enim Dominum non contemnit. *l. 50. ff. locat.*

Vestigal instituit Majestas *l. 10. ff. de publican. § vestigal.* & concedit aliis jus percipiendi vestigal constitutum; hoc jus vestigal instituti spectat ad Imperatorem, inter cujus reservata enumeratur. *Recess. imp. zu Regensburg anno 1576. §. zweiter feind.* Hodie non potest Imperator absque unanimi Electorum & Statuum imperii consensu vestigalia nova instituire, vel antiqua augere, *capit. Carol. V. art. 18.* vestigalibus his non solus Imperator sed & Electores & reliqui Status imperii fruuntur. Ex dictis constat, quod nullus Statuum imperii propria autoritate absque Imperatoris indultu & Electorum consensu possit nova vestigalia instituire: imo nemo potest ultra certam pecuniæ summam pro mercibus exigere; quod si verò publicanus aliquid illegitimè exegerit, restituere debet. *l. 3. C. vestigal. nova instituire non poss.*

Vestigalium origo inde descendit, quia protectio & tutela viarum publicarum, maris & fluminum reipubl. & Principi imprimis incumbit; ideo mercatores merces per vias publicas, maria vel flumina ad alia loca vehentes Principi aliquid vestigalis nomine solvunt pro usu viæ, & cura Principis, quæ vias terræ marique contra latronum & pyratarum insultus commitantibus reddit tutas. *l. 13. ff. de offic. Presid. § l. 21. ff. de donat. int. vir. § uxor.*

Vestigalia solvere debent mercatores pro mercibus suis in iis locis, ubi ea solvere convenit: qui verò vestigal vel telonium dolotè non solvit, plectitur amissione & confiscatione mercium; *l. fin. §. divi. ff. de publ. § vestig.* Hic probè notandum, quod vestigalia pro mercibus importandis & exportandis regulariter non debeant esse nimismagna, ne commercia impediuntur, & subditi nimum graventur. Quod si verò merces exoticæ importandæ ad luxum (& non ad necessaria vitæ subsidia) saltem faciant, per quas exteræ nationes quasi tributa à nobis exigunt & accipiunt, ejusmodi merces vestigalibus onerare licet, ut subditi à talibus mercibus

bus cœu minus necessariis abstinere discant , ac luxuriam refræ-
nent.

Venatio in genere considerata est occupatio animalium ferorum ani-
mo domini facta. Cum autem tria dentur animalium ferorum
genera, puta terrestria , volatilia & aquatica ; ideo pro diverfi-
tate objecti venatio censetur triplicis generis ; (1) est venatio spe-
cialiter sic dicta ; (2) aucupium, & (3) piscatio. Venatio spe-
cialiter dicta est occupatio ferarum terrestrium , quæ in sylvis &
campis liberè vagantur. Hic quæritur, utrùm Imperatores, Re-
ges, vel Principes venationem contra privatos sibi solis per præ-
scriptionem immemoriam vindicantes possint privatum ultimo
supplicio justè afficere, si contra eorum prohibitionem cervum
vel aprum necaverit ? R. negando, quia inter delictum & poenam
semper observanda est proportio, ut poena delicto proportionali-
ter respondeat ; quod egregiè exprimit Imperator *in l. 11. pr. ff. de
pœn.* perspicendum , inquit, est judicanti, ne quid aut durius,
aut remissius in delinquentes constituatur, quàm causa deposcit ;
nec enim aut severitatis aut clementiæ gloria est affectanda, sed
perpensò judicio, prout quæque res expostulat, statuendum est.
Quæ autem proportio est inter hominis ad imaginem Dei creati,
(qui dicitur nobilissima Dei creatura) & inter bruti animalis na-
turali adhuc libertate gaudentis vitam ; cum Deus omnibus in-
super hominibus promiscuè in bruta animantia dominium & im-
perium naturaliter concesserit, *genes. 1. v. 28.* quod Reges & Prin-
cipes privatis postea propriâ autoritate ob probabiles politicas ra-
tiones adimerunt, sibi que ut regale magnum. unicè reservarunt.
Sed regeis, in hoc delicto contra Principis severum mandatum
perpetrato non tantus respectus ad occisam vel captam feram ,
quantus ad Principis supremi contemptum est habendus, cujus au-
toritas malitiâ & contumaciâ rustici delinquentis temerè violata
est, quæ alioquin sancta & inviolabilis habenda. Ad hoc Respon-
deo, ob supervenientem Principis contemptum non declaramus
legis venatoriæ transgressorem ab omni poenâ liberum, sed sal-
tem à poena capitali immunem. Nam si ob quemvis Principis
contemptum delinquens capite plectendus foret, tunc omnis legis
transgressio contra expressam Principis voluntatem facta poenam
capitis conciliaret, quod nimis rigorosum foret. Ex rationabili
hoc

hoc principio jure Saxonico prudentissimè constitutum est, quod poena capitalis in hisce casibus non habeat locum. *verba sunt seqq.* Da Gott den Menschen schuf / gab er ihm Gewalt über Fische / Vögel / und alle wilde Thiere / darum haben wir dessen ein urtheil von Gott / daß niemand sein leben an diesen dreyen verwirken kan. Ergo licet in quibusdam regnis & regionibus venatio cervorum & aprorum sub capitis poenâ sit prohibita, ad deterrendos privatos; attamen in hujus legis transgressores pro Regum & Principum clementia & conscientia capitaliter non animadvertitur, sed eisdem aliâ gravi tum multuariâ, tum carceris poenâ juxta delictorum qualitates in aliorum terrorem onerant, ut aliâ idem facere clam molientes metu poenæ abstinere discant &c. Aucupium non æquè absolutè & rigorosè est prohibitum, sicut venatio specialiter dicta. Sic certa avium genera absque venia Superiorum venari non licet, ut majores & nobiliores aves, turdos, perdices, anates, anseres, gallos & gallinas sylvestres. Nec hodiè in fluminibus & stagnis alienis piscari promiscuè licet, *constit. crimin. art.*

Venatores parum in Sacris Literis, & jure Canonico laudantur; sed potius ob impietatem reprehenduntur. Nimrod fuit primus venator & magnus peccator; Esau in venatione & peccatis Nimrodem secutus est; ideo noranter dicit S. Hieronymus in Scripturis Sacris: sanctum venatorem non invenimus, piscatores verò sanctos invenimus. *distinct. 86. c. 11.* Venatores voluptatibus suis peccata accumulunt, non tam ad Ecclesiam, quàm ad venationem festinantes congregant servos, disponunt retia, canes producunt, saltus sylvasque avidè perlustrant, servosque ad sui perditionem secum trahunt, ut ab apris, lupis, vel aliis feris animantibus dilanientur. *vid. distinct. 86. c. 13.* Quo intuitu Canones vocant venationem artem nequissimam, *d. distinct. can. 9.* quæ rei militaris comes, & meditatio rerum bellicarum; quo fine etiam Clericis venatio interdicitur sub poena suspensio officii, ne canes & falcones alant ad sylvaticas vagationes. *t. X. de Clerico venatore &c.* Meo tamen judicio venatio in se non est illicita, aut ullo vituperio digna, si modicè exerceatur absque magnis sumptibus, & rusticorum dispendio, quæ ipsos Principes sæpè recreat; ideo venationem etiam inter regalia referunt. Si verò Principes venationi ni-

miū sint dediti, non tam salutem subditorum, quam intemp-
 stivas corporis & animi recreationes & voluptates quærere viden-
 tur &c. Venatio est duplex, superior & inferior. Illa est cervo-
 rum, aprorum, urforum &c. (vocatur die hohē Jagt von schwarz
 und Roth, vossprdt) Hæc est vulpium, leporum, avium &c. (das
 kleine Weitzweßel.)

Vendere. Nemo regulariter obligatur invitus rem suam vendere *l. 11.
 13. § seq. C. de contrab. empt.* At si publica salus id expositat,
 contrarium statuitur, quia salus publica semper præferenda est
 privatæ salutis, attamen venditori invito justum pretium solven-
 dum est, ne ipse rebus suis contra naturalem æquitatem injustè
 spolietur.

Venditio. Ea, quæ commendandi causa in venditionibus dicuntur, si
 palam appareant, venditorem non obligant, e. g. si venditor di-
 cat, domum vendendam benè ædificatam esse, equum esse for-
 mosum &c. *l. 42. ff. de contrab. empt.* ratio est, quia hæc omnia
 incurrunt in emptoris oculos, nec latent; ideo venditor non tene-
 tur de vitiis manifestis, quæ latere non possunt; sed latentia vitia
 emptori à venditore dicenda sunt, alias postea dissolvitur con-
 tractus; ideo emptor pro omnibus vitiis equi empti internis & la-
 tentibus validè agere potest ad dissolvendum contractum, & pre-
 tium restituendum. *l. 1. §. 2. ff. de adilit. edict.* ut si equus sit luna-
 ticus (tollerend) vel retrogradus, (stetig) vel calcitrosus h. e. pe-
 dibus feriens. *arg. l. 43. pr. ff. d. t.* Hodie venditor equi de
 vitiis emptori communiter obligatur. (1) quod equus venditus
 non sit lunaticus (nicht tollerend.) (2) non pituitosus, (nicht ro-
 sig.) (3) non scabiosus (4) nicht Bauchblutig. & (5) non furto æqui-
 fitus, talis enim non est venditoris. Alii addunt non retrogra-
 dus, & non laborans latente cæcitate, sed duo hæc ultima vitia in-
 eurrunt in oculos, & non latent; ideo huc propriè hodie non re-
 feruntur.

Venditio. Si una eademque res duobus vel pluribus diverso tempore
 sit vendita, in quaestione dominii consequenti non præferatur,
 cui illa prius est vendita; sed cui res prius est tradita, *l. 15. C. de res
 vindicat.* ut is fiat rei empræ dominus; ratio est, quia rerum do-
 minia non transferuntur pactis & contractibus, sed traditionibus
l. 20. C. de pact.

F. 181.

Venenum. Qui venenum dicit, adjicere debet, utrum bonum, vel malum sit; quia & medicamentum est venenum, l. 236. ff. de V. S. Sic etiam, qui dolum dicit, adjicere debet, utrum malum, vel bonum intelligat; quia dolus absque adjectione simpliciter in jure sumitur pro solertia animi.

Verba sunt signa rerum, ipsas res representantia; ideo verba rebus, non res verbis inservire debent: hinc in legem dolose committit, qui verba legis contra legis mentem amplectitur, l. 5. C. de legib. nam scire leges non est verba earum tenere, sed vim ac genuinum earum sensum, l. 17. § 19. ff. ibid. ideo in fraudem legum facit, qui salvis verbis legum sententiam earum dolose captat, & interpretatur, l. 30. ff. d. t. quoniam non in verbis scripturarum est Evangelium, sed in vero & genuino sensu; non in superficie, sed in radice rationis. *caus. 1. q. 1. can. 64.*

Verba regulariter intelligenda sunt in proprio suo sensu secundum usum popularem. Quod si verò verborum sensus sit ambiguus, aut intricatus, verba juxta substratam materiam sunt intelligenda; ratio est, quia materiam, de qua quis locutus est, ob oculos semper habuisse præsumitur, ad quam omnia sua dicta referre voluit; multum etiã juvat, ex ambiguis verbis verum & genuinum sensum eruere, si antecedentia & consequentia probè observentur. Insuper sequentes circumstantiæ dubium verborum sensum reddunt evidentioram, ut quis observet, utrum materia sit favorabilis, vel odiosa, vel mixta; nam favorabilia laxè, & odiosa stricte sunt intelligenda. *t. ff. de reb. dubiis.*

Vestibus purpureis non nisi Senatores Romani, qui in Magistratu erant, olim utebantur; unde Magistratus adhuc hodiè vocantur Purpurati. Hodiè Cardinales & Episcopi purpureis vestibus & ornamentis utuntur.

Vicarius Imperii quinam sit, & quomodo vicariatus formandus. Mortuo Imperatore vicariatus Imperii Palatino & Saxoni Electoribus est concessus, juxta auream bullam Caroli 4. ut ipsi nomine Imperatoris omnia peragant, quæ ipse Imperator. *d. aur. bull. tit. 5.* exceptis regalibus reservatis, quæ Statibus Imperii communicari non solent; ideo nihil de feudis regalibus, (sahnslehn) de quibus Principes sub vexillis vel scepro investiri solent ab ipso Imperatore, disponere possunt. Vicarij, cum destituantur Majestate &

plenitudine potestatis, nā nulli competit plenitudo, nisi habeat Majestatis; nec Majestas datur, nisi sit summa, independens & perpetua potestas; jam notum, quod neque summa, neque perpetuam habeant Vicarij potestatis; ratio est, quia imperium ad breve saltem tempus administrant, & administrationē electo Regi statim reddere coguntur. Caterum cum Vicarij ordinariam habeant jurisdictionem, ac judicia summa tam Camera imperialis Spirensis, quam aulae Caesaris exerceant, omnes causae, sive civiles, sive criminales, sive feudales fuerint, his duobus imperii vicariis regulariter subjacent: attamen sicuti Mandatarius, vel Procurator Dominus quidem non est, nec res suo nomine, sed alieno administrat, nec proprio jure possidet, sed Domino restituere cogitur; ita & Vicarij hi, puta Palatinus & Saxo neque propria autoritate, neque proprio nomine jura Majestatis administrant, sed nomine Imperij; & Regi Romanorum electo retribuere tenentur. Ex dictis satis liquet, quod Solus Imperator de feudis regalibus disponat. *vid. recess. Imperii de anno 1521. tit. Römisch Kaiser; Regiment. §. ob auch Sachsen bisfien / Fürstenthumen / Graffschafften belangende / so vom Reich zu Regn herrühren / die will der Kaiser sich allem vorbehalten haben &c.*

Vicinus. Nemo potest cogi, ut vicino suo proficiat, sed ne eidem directo noceat, cogi potest; ut per consequentiam vicino nocere licet, si quis absque dolo quid fecerit in sui commodum, unde vicinus incommodum sentit; ut si aedificaverit aedes suas altius, unde vicini aedes obscurantur, *l. 2. §. 5. de aqua & aqua plu. arcend.* vel si quis in fundo proprio aedificaverit aedes, vel effoderit puteum ea intentione, ut sibi principaliter proficiat, licet vicino absque dolo per consequentiam noceat, id legibus permittitur *l. 24. §. fin. ff. de damn. infect.* ratio est, quia nemo cogitur vicini salutem salutem propriae praeferre. *l. 6. C. de servit. & aqua.* cum charitas ordinata incipiat à se ipsa. Verum si quis animo nocendi aliquid fecerit, ut vicino saltem dolose noceat, aliud statuitur; quia malitiis hominum non est indulgendum *l. 38. ff. de rei vindicat.* ne vicinus contra naturalem aequitatem iniquè laedatur.

Vicinus. Quando vicinus à vicino aedes ruinosas habente cautionem de damno infecto non postulavit, si haec ruinosae aedes postea collapsae vicino damnum dederint, ei inde nulla datur actio, nec cogi potest aedium collapsarum Dominus ut rudera tollat, si omnia

Vici-

quæ diruta jacent, pro derelicto habeat. *l. 6. ff. de damn. infect.*
Vicinus regulariter præsumitur scire factum vicini, intellige, si factum sit publicum, quod etiam remotè habitantes scire solent. *c. 7. § seq. X. de presuntionib.* Quod si verò factum vicini sit occultum, tunc vicinus non præsumitur id scire, ne is videatur iniquè scrutari, & indagare aliorum actiones, quas in propriis suis ædibus quisque privatim facit, remotis arbitris vel inspectoribus.

Victor victori in expensas à Judice regulariter non condemnatur, si condemnatus justam litigandi causam habuerit, *l. 13. C. de judic.* in hisce casibus expensæ invicem compensari solent. At si victus fuerit temerarius litigator, expensas solvere cogitur, si victor eas antea in libello suo petiverit, *d. l. 13. §. 6.* Hic probè observandum, si appellans in superiori judicio etiam condemnatur, regulariter in expensas condemnandus est ob præsumtum temerarium litigium; quia in utroque judicio condemnatus est, *l. 78. §. 2. ff. de legat. 2.* At si appellatus in appellationis judicio condemnatur, tunc expensæ regulariter compensantur; ratio est, quia is regulariter justam litigandi causam habere præsumitur, qui sententiam in inferiori judicio latam pro se habet. Excipe, nisi dolus & temeritas litigandi ex actis aperte probetur. Hoc in Camera imperiali hodie observatur.

Vidua intra annum luctus nubens jure civili notatur infamia, *l. 15. C. ex quib. caus. infam. irrogantur § l. 2. C. de secund. nupt.* quia ex priori marito præsumitur gravida; ne turpis quædam confusio fiat seminis vel sanguinis. Vidua etiam contra mariti manes graviter peccat nimia festinatione secundarum nuptiarum, suamque intemperantiam ac lasciviam indicat. In talibus casibus jus Canonicum longè clementius agit, quod ad evitandam delicti (fornicationis vel adulterii) occasionem poenam remittit. *c. pen. § ult. X. de secund. nupt.* idem hodierna comprobatur praxis.

Vim vi repellere, jura concedunt, *l. 3. ff. de just. § jur.* intellige, si quis vim honestè evitare non possit, sed resistit absque vindictæ studio. Nam quod quis ob tutelam corporis sui facit, jure facere intelligitur, cum defensor propriæ salutis in nullo peccasse videatur, *l. 45. §. 5. ff. ad L. Aquil.* Attamen moderamen inculpatæ tutelæ circa violentam aggressionem semper est observandum, quod in tribus consistit, (1) in modo, (2) tempore & (3) in causa. Modum observat,

servat, si armatus armato ob necessariam defensionem & imminens vitæ periculum statim resistat, ne vi iniquè opprimatur. Tempus observat, si vim vi eo tempore, quo periculum vitæ imminet in continenti propulset, si enim postea cessante vi & periculo aggressorem velit armatus aggredi, ei illud impune non licet, quia tunc non ob necessariam defensionem, sed ob vindictam facit. Ideo *in l. 3. §. 9. ff. de vi & vi armat.* dicitur, quod legitima defensio debeat fieri in continenti, durante rixa, flagrante adhuc crimine, nullo actu extraneo interveniente. Causam observat, si ab aggressore in publica via, vel alibi injustè & malitiosè aggrediat, tunc ad se defendendum aggressori masculè resistere licet, si aggressus tutò evadere non possit. *l. 2. C. ad L. Cornel. de ficar.* quib fuga se defendere non modo periculosum, verum etiam ignominiosum est: & quare homini denegandum esset, mala & injurias imminentes quovis honesto modo à se depellere, cum damni & injuriæ propulationem ipsis brutis ad necessariam defensionem jura tribuant. *l. 1. §. 11. ff. si quadrup. pauper. fecisse dicatur.*

Virginitas in thesi & absolutè loquendo non est de substantia matrimonii, ratio est, quia non tantum virgines, verum etiam viduæ, imò meretrices legitime ducuntur uxores; ideo jus Canonicum dicit, qui ducit meretricem, opus facit misericordiz, dum errantem ab erroris semita reducit in virtutis viam, eamque mediante matrimonio pristino honori restituit, *cap. 20. X. desponsalib.* ideo non culpandus est propheta Osee, quod meretricem sibi conjugem sociaverit; sed potius laudandus, quod ex mala bonam fecerit, eamque ad pudicitiam piè converterit, *vid. caus. 32. q. 1. can. ult. § pen.* At virginitas in hypothesis ratione circumstantiarum requiritur ad matrimonii essentiam, si nimirum sponsus sibi eligit virginem in vitæ sociam; quo casu æquum est, ne decipiatur. Ergo si sponsus plenè probare potest, se esse deceptum, sponsam ex alio esse gravidam, cum alius pro ipso gratis coluerit agrum, justè rescinduntur sponsalia, & promissum matrimonium; sibi imputet sponsa, quod contra fidem conjugalem malitiosè egerit, aliumque colonum in præjudicium futuri proprietarii ad agrum suum colendum injustè & turpiter admiserit.

Virgo vi stuprata non censetur corrupta, vel amisisse virginitatem; ratio est, quia virginitas est virtus in animo, & non in corpore
princi-

principaliter constituta, *S. Augustinus de civitate Dei libr. 1. c. 18.*

§ caus. 32. q. 5. can. 6. Idem comprobatur *S. Ambrosius in C. revera. caus. 32. q. 5.* Distinguendum tamen hic censeo inter virginitatem animi & corporis. Virginitas animi propriè dicitur pudicitia, quã non modo virgines, sed & vidua, sive matrona honesta habent, & illa per stuprum violentum neque aufertur, neque diminuitur. Ad hanc *S. Augustinus*, & *S. Ambrosius* p'è respexerunt. Virginitas autem corporis est integritas pudoris & corporis incorrupti, quæ per violentam compressionem indignè amittitur; at tamen corruptione corporis mens invita non polluitur; quoniam nullum delictum absque voluntate committitur; *caus. 32. q. 5. can. 14.* Hinc dicimus quando munda à contagione est anima, corpus non peccat; ob id infamia maculam non incurrit puella per vim stuprata *l. 20. C. ad L. Jul. de adult.* Ob allegatas tamen rationes virgo vi stuprata non potest amplius portare fertum, quia corona hæc est signum virginitatis corporis, non animi. *d. can. 14. caus. 32. q. 5.* alioquin vidua & honesta uxores jure fertum portare possent, quod tamen iis justè denegatur, cum non amplius sint virgines propriè dictæ.

Virtutes non transmittantur à parentibus in liberos cum sanguine & spiritu, sed acquiruntur usu, labore, & disciplina. Alioquin virtuosorum liberi non labore, sed naturâ & spontè varias virtutes, eruditionem &c. tanquam necessarij paternarum virtutum heredes semper possiderent, quod sapissimè fallit, cum Heroum filij sint noxæ; Diu enim juxta Antiquorum assertum res suas laboribus unice vendunt: nucem frangat oportet, qui nucleum esse vult. Ob has rationes probi Christiani virtutes & eruditionem consecuturi, illud ora *§ labora, tunc Deus dat omnia sine mora,* constanter & quotidie urgere debent. Ergo rectè dicitur, quod Majores Posteris, ut universalibus heredibus bona omnia relinquunt, divitias, imagines & memoriam sui præclaram, sed virtutem propriam illis relinquere non possunt; ea sola neque donatur, nec accipitur, aut in heredes gratis transfertur, sed proprio labore, industria, & ingenio acquiritur.

Vis. Quando quis dicitur aliquid per vim fecisse, distinctio probè observanda est, utrum ille hoc per vim publicam, vel per vim privatam fecerit, *l. 152. ff. de R. J.* Vis publica est, quam quis armis committit, ut si quis alterius stabulum, horreum, vel tugurium ar-

matu,

matus malitiosè effringat, vel parietes destruat, vel in aedes alienas armatus irruat, aut vigiles insidiosè vulneret, *t. t. ff. § C. ad L. Jul. de vi public.* Vis privata sine armis committitur, & quidem variis modis; (1) Si quis convocatis hominibus alium sine armis de fundo suo vel possessionibus dejicit, pulsât, verberat, *l. 5. ff. ad L. Jul. de vi privat.* (2) si quis sine armis aliquem ex agro vel possessione sua dejicit *l. 5. ff. d. t.* (3) si creditor ad consequendam suum debitum res sive bona debitoris sine Judicis jussu propriâ autoritate violenter occupat. *l. 1. § 2. ff. ibid.* Poena vis publicæ olim erat deportatio cum bonorum amissione; & poena vis privatæ erat tertiæ partis bonorum, cum honorum, & dignitatum privatione. *§. 8. Inst. de public. judic.* Hodie utriusque criminis poena arbitrio Judicis relinquitur, ut pro delicti commissi qualitate vel relegetur, vel carceri mancipetur, vel ei manus amputetur. Excipe, nisi vis publica in crimen fractæ pacis incidat (der Land's Fried. Bruch) quo casu poenâ est bannum imperiale (die Reichs Acht) quo delinquentis omnia bona publicantur, libertate insuper omnibus hominibus promiscuè concessâ, impunè violandi personam, corpus, & bona banniti. *Da er ist Bogel frey gemacht. Ordin. Camere part. 2. tit. 9. § recess. imp. Wormat. de anno 1521. tit. Die Pöne aller Fried. Brecher.* Hic probè notandum, quod non omnis vis publica sit fracta pax, quamvis ex opposito omnis fracta pax sit vis publica; ratio est, quia vis publica non per quamlibet vim, sed per atrocè saltem malitiosè violatur. Ut autem sciamus, quomodo crimen fractæ pacis propriè committi dicatur, tria requisita probè notanda sunt, (1) ut fiat per vim publicam armatam *Wit getwehretter Hand. recess. imp. de anno 1548. princ.* armati autem dicuntur non tantum qui gladios, tela, hastas, & jacula habent, sed fustes, lapides, vel aliud quo nocere possunt, *l. 3. §. 2. ff. de vi § vi armat.* (2) requiritur præter vim publicam armatam, ut vis sit atrox & major, quàm cui faciliè resisti possit, *l. 1. §. 3. ff. de vi § vi armat. mit getwaltiger Hand:* dum quis collectis & coadunatis hominibus ad alteri nocendum contra reipubl. tranquillitatem pessimè prorumpit *l. 3. ff. ad L. Jul. de vi publ.* & (3) ut quis ex proceresi malo proposito & datâ operâ alios armatos armatus convocet, ad vim atrocem inferendam. *l. 2. §. 2. ff. de vi bonor. raptor.* Hinc pax publica violatur, si quis seditionis causa homines in armis habet, vel

ut ar-

ut arces, domos, aut oppida violenter oppugnet, effringat, expugnet, & diripiat bona; vel incendium cum aliquot armatis malignosè excitet &c. Sic etiam latrones pacem publicam violant, vimque publ. committunt, dum in publicis viis peregrinantes vestibus, pecuniis, aliisque suis rebus sine homicidio spoliant. *constit. crim. art. 12.*

Vitiosum. Difficile est, ut bono peragantur exitu, quæ malo inchoata sunt principio, *caus. 1. q. 1. can. 25.* Ratio est, quod sicut tempus per se non est modus inducendæ vel tollendæ obligationis *l. 44. §. 1. ff. de obligat. & act.* ita solum tempus sine alterius causæ adminiculo actum ab initio invalidum confirmare non valet, *c. 18. de R. J. in 6to.* Hinc si testamentum, contractus, matrimonium, vel sententia Judicis &c. ab initio fuerint vitiosa, temporis tractu non convalescunt, quia actus ab initio fuit vitiosus; juxta regulam juris civilis: quod ab initio vitiosum est, non potest tractu temporis convalescere. *l. 29. ff. de R. J.*

Unio Ecclesiarum discordantium plurima commoda in toto Christianismo secum traheret, si tandem per Dei gratiam speranda esset, ut Catholici, Lutherani, Reformati, Arriani, Photiniani, Anabaptistæ, Judæi &c. ad unam veram Catholicam Religionem plenariè reduci possent, ob concordiam subditorum & civium in republ. tanto melius conservandam. Quanquam diversæ religiones in republica benè constituta tolerari possint ob spem futuræ conversionis; attamen longè melius & salutaris foret, si unus DEUS, unum baptisma, una religio & fides ab omnibus in eadem republ. sincerè coleretur. Hic probè attendendum, quod hodierni Politici juxta præsentem Imperii statum dicant; religionem esse sequelam jurisdictionis, ex qua positione & thesi multa exsurgunt absurda Atheo Doctore Magistro Samuele Puffendorffio, ut religio censeatur ejus, cujus est regio. Ob id religio dicitur anima Reip., quâ sublatâ & respubl. concidit: ea de causa Princeps, Rex vel Cæsar religionem pro principali suo scopo in republ. habere debet, ut DEUS misericors tanto benignius reipubl. benedicat. Hinc fit, quod summus Pontifex ob spem conversionis multos Judæos toleret in ipsa urbe Roma, quos certis anni temporibus contra eorum voluntatem & innatam naturam cogit, concionibus interesse, easque metu coërcitionis auscultare. Eo fine Judæi

Ee e

Romain

Romani novo semper electo Pontifici in ipsius electionis solennitatibus obviam procedere coguntur, & designato Pontifici flexis genibus legem Mosaicam cum maximâ commendatione humillimè offerunt; quibus electus Pontifex publicè respondere solet. Sanctam legem, viri Hebraei, & laudamus & veneramur, utpote quæ ab Omnipotenti DEO per manus Moïsis patribus vestris tradita est: observantiam verò vestram, & vanam interpretationem damnamus atque improbamus; quia Salvatorem, quem adhuc frustra expectatis, Apostolorum fides jam pridem advenisse docet, & prædicat, Dominum JESUM CHRISTUM, qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat DEUS per omnia secula seculorum. Conditiones autem, sub quibus Judæi recipi possunt, sint sequentes, (1) ut à blasphemis, contumeliis & maledictis in DEUM Salvatorem nostrum Christum sibi temperent; (2) ne quid in contemptum religionis, fidèique Christianæ dicant, aut faciant; (3) in cultu divino Christianos non turbent, nec molestiam ullam ipsis creent, sed ut juxta sacrorum Canonum præscriptum Diebus Dominicis vel passionis Christi domi se contineant. (4) usuras immoderatas, aliosque fraudulentos & illicitos contractus non exercent. (5) Res Christianorum clandestinè non suppriment, (6) nec Christianorum quèncquam ad Judæismi superstitionem dolosè alliciant, aut impellant, sed modestè absque aliorum offensione & aperto scandalo in republ. quietè vivant. &c.

Voluntas & propositum delicta distinguunt, l. 53. ff. de furt. ideo voluntas delictum à non delicto, & peccatum à non peccato distinguit. c. 54. X. de sentent excommunicat. quoniam in delictis dolus, malum propositum, nocendi animus, & scientia rei requiritur, quibus cessantibus delictum propriè non est commissum; delicta enim æstimantur affectu & animo agentis s. placuit 7. Inst. de furt. Gl. 3. §. 1. ff. de injur. sic mens peccat, non corpus: quo respectu dixit Cicero pro Milone, non exitus rerum, sed hominum consilia vindicantur. Ob hanc rationem maritus ab adulterio excusatur, si uxoris soror ad decipiendum affinem suum se in lecto ejus pro sorore noctu dolosè collocet, fingatque personam ejus, & maritus cum uxoris sorore quasi cum propria uxore carnaliter dormiat; ratio est, quia maritus non habuit intentionem & propositum violandi thorum conjugale, caus. 34. q. 1. can. 6.

Sic

Sic etiam excusatur tabellarius a furto, qui pecuniam sibi concreditam ipse in itinere ad necessaria vitæ subsidia consumsit animo restituendi, quia non furandi animo alienam pecuniam dolosè contrectavit & alienavit: diversi enim fines diversos operantur effectus. e. g. Deus dedit Filium suum in mortem pro peccatorum nostrorum redemptione, Judas autem pecunia corruptus ipsum pessimè prodidit contra Dei legem. Prima Dei actio est justissima, piissima, & misericordiæ plena, ad genus humanum redimendum; altera verò Judæ actio est pessima, diabolica & crudelitate plena, qui Salvatorem mundi suumque Magistrum ob sordidum lucrum malitosè prodere voluit. Hinc Jcti asserunt, quod præsumptiones, conjecturæ & circumstantiæ facti animum cujusque dolosum, vel non dolosum declarent; *vid. l. 16. ff. de poen. § l. 5. C. de instit. § substit.*

Voluntas coacta etiam est voluntas *l. 21. §. 5. ff. quod metus causa.* intellige, secundum juriscivilis rigorem, e. g. qui me ceu rerum mearum dominum vi aut metu compulit ad eam necessitatem, ut ei res meas tradam, is jure stricto fur non est, quia non planè me invito rem meam contrectat, *l. 14. §. 12. ff. de restit. in integr.* Sed vi aut metu elicit meum consensum. Jure autem prætorio voluntas coacta est nulla; Prætor enim non vult actus civiles & negotia humana habere rata, quæ non à contrahentis libera voluntate & consensu principaliter dependent. Hic jus Canonicum cum jure civili statuit, quod coacta voluntas (intellige si ea sit conditionalis) quoque sit voluntas, e. g. si latro, vel alius minetur alteri, nisi hoc fecerit, morietur; si jam is, cui capitaliter minatus est latro, vivere cupiens metu mortis vult hoc facere, idemq; seriò promittit latroni, ut vitam conservet, utique est voluntas, *caus. 15. q. 1. can. 1.* Contrarium verò statuit jus Canonicum in coactione absoluta; ubi quis in tantum cogitur, ut ejus voluntas nihil quicquam cooperetur manibus forsan pedibusque ligatus, quo casu nec elicitum, nec imperatum emitit quis consensum. Hic sciendum, qui aliquid coactè promittit metu mortis, illud ratione principii extranei urgentis est involuntarium; aut ratione finis, qui est majoris mali evitatio, est voluntarium, quia homo in illa necessitate constitutus minus malum eligit, ut majus effugiat.

Voluntatem quilibet regulariter re adhuc integrâ mutare potest, quia quilibet homo sanæ mentis & perfectæ ætatis ante aliquod nego-

rium civile inchoatum & approbatum, potest hoc facere & omittere pro arbitrio suo; potest inire contractum vel matrimonium; potest eadem quoque negotia negligere & nolle, prout ei placuerit; cum quilibet rerum suarum sit moderator & arbiter. *l. 21. C. mandat.* Verum si ea semel approbaverit, postea impunè recedere nequit: quippe neque contractum semel initum, neque matrimonium semel inchoatum poenitentia sua dissolvere potest, sed quod semel placuit, amplius displicere non debet. *l. 5. C. de oblig. & action.* nam lex voluntatem in negotiis civilibus jam datam certo modo restringit, ut in sponsalibus sive matrimoniis, contractibus, sententia Judicis & aditione hereditatis; in quibus nemo voluntatem semel interpositam in alterius præjudicium mutare potest; qui enim semel fidem dedit sponsæ, vel spontè inivit matrimonium, sanctum illud fœdus contraria voluntate malitiosè frangere nequit *caus. 32. q. 5. can. 17.* nec potest quis altero contrahente invito, à contractu semel perfecto temerè recedere. Quoniam omnia hæc negotia ab initio sunt liberæ voluntatis; ast superveniente contrahentium consensu sunt necessitatis, *d. l. 5. C.* Nec potest Judex sententiam semel latam (undè victori jus est quæsitum) in præjudicium victoris postea liberè revocare, *l. 55. ff. de re judic.* nec is, qui semel adiit hereditatem (undè hæres creditoribus & legatariis tacitè est obligatus) eam iterum licitè repudiare *l. 4. C. de repud. vel abstin. heredit.* Contrarium statuitur in ultima voluntate, sive in materia testamentorum, ubi regula sequens valet. Voluntas hominis ambulatoria est usque ad supremum vitæ exitum. In hiscè casibus testatori licet voluntatem semel in testamento declaratam pro arbitrio quovis tempore liberè revocare; testamentum & legata revocando, vel annihilando *l. 4. ff. de adim. & transferend. legat.* vel abolito priori testamento novum testamentum condendo. &c.

Urbs sumitur vel materialiter vel formaliter. Materialiter ratione ædificiorum & situationis: ita ut muri sint termini & finis urbis. Quo sensu suburbia non sunt partes urbis, sed ejus tantum appendices. Formaliter verò urbs accipitur pro ordinatione & jure; quo sensu & in suburbio habitantes censentur in urbe commorari *l. 2. ff. de verb. signif.* Hic probè observandum, quod urbes, propugnacula, regna & republ. securitatis & communis utilitatis causa

causa condita sint, ut homines in societatem hanc civilem coeuntes, eorumque bona legum armorumque praesidio sint tuta, & ab omni fraude & violentia munita.

Ufucapio est adfectio sive adeptio domini (scil. veri & pleni contra quod non datur restitutio ex capite ignorantiae) per continuationem possessionis tempore lege determinato; quando quis rem alienam bona fide (h. e. opinione alienam non esse) & iusto titulo per tempora lege definita continuo possidet; ut res mobiles per integrum triennium; res immobiles inter praesentes per 10. annos; inter absentes per 20. annos absque interruptione quiete possidet, & sic ei acquiritur dominium rei tanto tempore possessa. Imperator ufucapionem in veri domini praesudicium ideo introduxit, ut mulctet socordem & negligentem dominum, qui tanto tempore passus est, res suas penes alium fuisse, ne rerum dominia semper sint in incerto, & ut aliquis litium reperiat finis. Hic notandum, in materia ufucapionis hodie semper sequimur jus Canonicum, quod generaliter statuit, bonam fidem in ufucapionibus & praescriptionibus semper requiri. *c. ult. X. de praescript.* ratio est, quia omne, quod non est ex fide, peccatum est. Ufucapio hodie aequiparatur praescriptioni, qua quis dominium rei a non domino bona fide (sive opinione rem alienam non esse) & iusto titulo acceptae per continuam possessionem legitime acquirit.

Usura est certa quantitas forti (sive quantitati principaliter debita) accedens in re ejusdem generis; usurae non simpliciter jure Divino sunt prohibita. *Exod. 22. v. 15. Levit. 25. v. 37. Deut. 23 v. 19. Luca. 6. v. 34.* sed saltem usurae mordaces & illae, quae ab egenis & miserabilibus personis sumuntur: ideo jure civili admittuntur usurae moderatae, quae pro diversa personarum & negotiorum qualitate sunt diversae *l. 26. C. de usur.* ut in nautico forere creditori majores usuras accipere licet propter periculum maris *r. ff. de nautic. fen.* Hodie Recessibus imperii quincuntes usuras, hoc est 5. pro centum annuatim petere licet ad facilitanda commercia. *vid. recess. imp. de anno 1548. & 1577. sub titulo von Wucherlischen contract.* Quod si omnis plane usura prohiberetur, rerum commercia valde supprimerentur; quis enim in corrupto hoc saeculo, refrigerata in tantum charitate Christiana alteri mutuo daret pecuniam, si inde nihil commodi speraret; nullus sane: & quid in-

Subduty by ex
pse gbat usura
ae iure Divino li
citas, si fiant ab
ni quam fratri.

super foret injustius, & rationi naturali magis contrarium, quam ut mercator, qui 1000 imperiales mutuò à me accepisset, meâ pecunia 300. vel 400. imperiales lucraretur, totumque hoc lucrum solus sibi retineret; & ego, qui forsân idem vel non nihil minus mea pecunia ipse lucrari potuissem, pro carentia pecuniæ meæ nihil quicquam de lucro participarem; utique talis in tali casu fieret locupletior cum meo damno &c. Jus Canonicum quidem regulariter rejicit usuras, quæ proximo nocent; hinc regulariter distinguit inter usuras quâ tales, & inter eas, quâ interesse damni; illas rejicit Jus Canonicum, has verò admittit; hinc si rem juxta Canonum mentem non nihil altius perpendamus, Canones moderatas usuras non damnant, sed potius approbant.

Usura. Jura civilia prohibent anatocismum, h. e. usuras usurarum; ne usuræ prioris anni forti annumerentur, & sic inde sequenti anno iterum usuræ solvantur. *l. fin. C. de usur.* quia est contra charitatem proximi, usuras in sortem redigere, quod faciunt Judæi. Ideo talis creditor usurarius notatur infamia, *l. 20. C. ex quibus caus. infam. irrogat.*

Ususfructus generaliter consideratus accipitur dupliciter, vel formaliter, vel materialiter; ususfructus formalis non est domini pars, sed servitutis, *l. 25. ff. de V. S.* quod ex definitione constat; ususfructus est jus alienis rebus utendi, fruendi salvâ rerum substantia; cum non ipse Dominus, sed usufructuarius commodum rerum percipiat. Ergo ususfructus non est domini pars, sed saltem inservit usufructuario. Contra ususfructus materialis sive causalis, quem improprie duntaxat vocamus usumfructum, est pars domini *l. 4. ff. de usufruct.* Usumfructum formalem immediate constituit lex vel voluntas domini; lex usumfructum immediate constituit patri in bonis liberorum nō emancipatorum adventitiis vi patriæ potestatis *§. 1. Inst. per quas person. cuiq. acquir.* voluntas domini usumfructum bonorum immediate constituit liberis suis, amicis vel aliis pro arbitrio ad certum tempus, vel ad vitæ dies. Causa efficiens ususfructus est duplex, (1) lex immediate usumfructum deferens patri in bonis liberorum ob patriam potestatem &c. (2) voluntas domini usumfructum alicui ex gratia constituentis per legatum vel inter vivos, *d. §. 1. Inst.* Materia in qua constituitur ususfructus, sunt res mobiles vel immobiles, *§. 2. inst. d. t.*

Forma

Forma consistit in jure percipiendi commoda ad vitæ dies, & obligatione ferendi onera, nam usufructuarius obligatur ad duo præstanda; (1) ut omnem rei, cujus usumfructum percipit, curam in se suscipiat custodiendo, reficiendo (si sumtus sint modici) sartam tectam conservando, damna avertendo, l. 7. C. de usufruct. l. 7. §. 2. ff. d. t. gregem ex foetu supplendo, loco demortuarum arborum alias plantando. (2) tenetur usufructuarius tributa & collectas solvere l. 27. §. 3. ff. d. t. quia commoda & fructus percipit possessor. Quod si verò sumtus ultra fructus se extendant, excessum refundere tenetur proprietarius; usufructus constituitur inter vivos traditione, si is conventionem promissus sit, vel constituitur ipso jure per legata. Unde actio confessoria datur legatario contra heredem ad usumfructum rei consequendum, si heres rem fruendam tradere nolit legatario. Finis & effectus est, quod usufructuario re aliena ad vitæ finem & non ulterius frui liceat. §. 3. Inst. b. t. quia usufructus personæ usufructuarii adhaeret, & ad heredes non transmittitur l. 3. §. fin. ff. b. t.

Uxorem olim in Repub. Rom. non ducens graviter multabatur, veluti ingratus erga naturam. t. C. de infirmam. pœnis cœlibatus. Sic lex Papia severè prohibebat, ne cœlebs heres institutus quicquam ex testamento extranei caperet, nisi intra centum dies à morte testatoris matrimonium iniret. Hæc cœlibum pœna hodiè est sublata; & quidem ob rationabilem causam: nam ubi nullum est delictum, ibi nulla etiam à Magistratu definiri potest pœna, cum virginitas potius favore, quàm pœnâ sit digna; quo statu nihil purius, nihilque sanctius esse potest. Occasionaliter hic quaeritur, quid sentiendum sit de sequenti quaestione, animi recreandi gratia saltem prolata? Utrum melius & tolerabilius sit cornutum vulgò censeri, nec talem revera existere, an talem in quarto modo esse, nec pro tali communiter æstimari? ad hæc congruè respondeo, quamvis viro honesto ob famam conservandam neutrum placeat, si tamen ex hisce duobus malis unum necessariò eligendum esset, moraliter & Theologicè loquendo primum prævaleret; ut ut mundo placentes alterum tutius æstiment: ratio assercionis meæ est, quia plus est, quod est in veritate, quàm quod in opinione; hoc est, veritas opinioni semper præferenda est.

Ergo

Ergo fallant (dum mundus vult decipi) & fallantur contrarium statuentes & filii hujus mundi; cum Deus cordium scrutator optimus ac unicus homines in extremo judicio non secundum perversam & præconceptam mortalium opinionem, sed secundum rei veritatem examinaverit, eorumque actiones verè dijudicaverit &c. Cæterum uxoribus frustra à maritis custodes pudicitiae adjunguntur, si ipsæmet pudicitiam sponte conservare non studeverint; cum nec centoculus Argus earum astutiam & malitiam præcavere suffecerit: tam astutum & fallax animalculum est mulier. Ad quod lepidè alludit Oënus.

*Fœmina nulla bona est, aut si contigerit ulla,
Nescio quo fato res mala facta bona est.*

Ad hoc argumentum urgendum mihi olim in Suecia dixit uxor illustris peraræ formæ; si meum maritum deprehenderem ex quadam conjugii diffidentia nimis anxie in actiones meas inquirentem, utique ei in vindictam studio ignominiosè imponerem cornua. Egregia sanè vindicta, quæ propriam ignominiam & conscientiae vermem progenerat.

Uxor consequitur mariti dignitatem & nobilitatem, licet sit plebeja *l. 8. ff. de Senator. l. 13. C. de dignit.* ratio est, quia uxor mariti radiis coruscat, ejusque conditionem sequitur. *Novell. 105. c. 2. § l. fin. C. de nupt.* item familiam, domicilium, & forum mariti consequitur. *l. 65. ff. de judic. § l. pen. ff. de jurisdic. & per consequens liberi patris, non matris conditionem sequuntur. l. 19. ff. de stat. bom.* Ex his principiis porrò fluit, quod uxor omnia privilegia, & eundem dignitatis statum post mariti fata retineat illæsum, quem vivente marito habuit; ideo opificum viduæ gaudent privilegiis opificum, nisi ob fornicationem supervenientem se collegii privilegii indignas reddiderint. Ex opposito, si uxor nobilis viro ignobili nupserit, nobilitatem amittit, *d. l. 8. ff. de Senator.* Idem de liberis è tali matrimonio natis asseritur; ratio est, quia non mater, sed pater nobilitat. *d. l. 19. ff.*

Uxor & concubina jure civili distinguuntur solâ animi destinatione *l. pen. ff. de concubin.* & nisi dignitate, nihil interest inter uxorem & concubinam, *l. 49. §. 4. ff. de legat. 3.* quia vox uxoris, matrisfamilias & Domine sunt nomina dignitatis & honoris. Contra concubina est nomen voluptatis; quando quis extra matrimonium

nium mulierem diuturnæ cohabitationis & veneris illicitæ causa alit, liberos ex illa non legitimos, sed naturales suscipit &c. In corrupto hoc seculo jam eo pro dolor res devenit, ut quidam Reges & Principes sordidum & illicitum concubinarum amorem, ac amplexus casto conjugali amori longè præferant: exempla multa sunt in promptu; alii cum sint odiosa, & omnibus nota, illa tacite prætereo, ne quosdam Majorum gentium studio offendere videar.

Uxor pro dote restituendâ vel conservandâ à marito fidejussorem exigere nequit; Ratio est, quia fidejussorem expetens videretur marito diffidere, & plus fidei extraneo fidejubenti quàm marito tribuere; cum tamen se suamque vitam marito committat: undè jurgium, rixæ, prævæ suspiciones inter conjuges erumperent; quæ omnia à statu conjugali amovenda sunt, ne conjugia reddantur infelicia.

Uxor ob mariti furtum, vel aliud crimen commissum, excepto adulterio, à marito non separatur, *l. 24. C. de donat. inter virum & uxorem.* quos enim DEUS conjunxit, homo non separet. Ergo sicuti uxor dignitatis mariti est particeps, ita ejus infortunii, *l. 22. §. 7. ff. solut. matrim.*

Uxor ob commissum adulterium privatur dote, *l. 8. §. 4. C. de repud.* quia fidem conjugalem malitiosè fregit. Quod si eam maritus in adulterio deprehensam ex nimio iracundiæ fervore necaverit, non ultimo supplicio, sed mitiori poenâ (in exilium missione) delictum ejus punitur; quia justum dolorem in tam turpi causa temperare non potuit, *l. 4. Cod. de adult.* hoc uxoricidium longè gravius æstimat Jus Canonicum, ut *ex caus. 33. quest. 2. can. 6.* videre licet. Quod si verò maritus quoque concubinam vel meretricem habuerit, dotem uxor ob adulterium non amittit; Ratio est, quia uterque in eodem delicti genere deprehensi sunt. Undè paria delicta mutuâ compensatione tolluntur, *l. 39. ff. solut. matrim.* Interim utriusque conjugis delictum coram DEO non excusatur: quoniam scortatores & adulteri regnum DEI non possidebunt, nisi præviâ poenitentia convertantur.

Fff

Cum

Cum hic titulus Typographi incuriâ sit omisus, cum in fine adjungere volui.

Pares curiæ (sive curtis) aut domus dicuntur convasalli, sive Pares, qui ab eodem Patrono (Imperatore, Rege, vel Principe) feuda dependentia receperunt, quasi ejusdem patroni Clientes, *libr. 1. feud. tit. 11. 18. § 26.* qui feuda sua habent in eodem territorio, in quo beneficium feudi controversi situm est. Hi Pares Curie regulariter sunt Judices, quoties inter Dominum feudi, & vasallum ratione feudi oritur controversia *1. feud. 22. §. 2.* ratio triplex est, quare Pares Curie, & non ordinarius Magistratus in ejusmodi controversiis constituantur Judices. (1) quia Pares curie non præsumuntur aliquid contra juramentum fidelitatis præstitum Domino feudi detracturi; nec convasallo suo, seu consorti nocituri, ne sibi metipsis inde periculum immineat. Altera ratio est, quia Pares Curie sive convasalli melius norunt morem illius curie, quam Judex ordinarius, vel alius. Tertia ratio est, quia Pares curie ideo censentur necessarii, ne quid excogitetur falsitatis in perniciem domini, aliis testibus adductis, corruptis fortè pecunia, odio vel gratia; quæ omnia non sunt suspicanda in Paribus curie, *2. feud. 58. §. item sciendum.* Hic porro quæritur, an non omnes Pares Curie debeant esse ejusdem dignitatis, hoc est, ut omnes sint vel Comites, Barones, Nobiles, Doctores &c. Resp. negando ob sequentes rationes. (1) quia juris est, ut Judex inferior possit inter reum & actorem majoris dignitatis licitè ferre sententiam, *l. 14. ff. de jurisdict.* (2) quia Pares Curie non inde habent nomen & denominationem, quasi eorum par status, qualitas & potestas præcisè esse debeat, hoc est, ut si Vasallus, cum quo de feudo litigatur, sit Comes, vel Baro, ut omnes Pares Curie quoque sint Comites vel Barones; cum & Nobiles, Doctores, vel alii esse possint, modo sint convasalli & ejusdem territorii. Ideo Pares curie dicuntur à paritate fidelitatis, vel quod pares & æquales sint inter se in eo, quod ipsorum res feudales unius domini territorio & Curie, hoc est, domui dominicali subsint, *1. feud. 26. princ. v. testes §. 1. ibi Pares domo domini.* At si vasalli ratione territorii sint disparès, licet unum, eundemque habeant feudorum Dominum, tunc Pares Curie non sunt censendi, e. gr. Si vasalli non in uno territorio habi-

habitent, sed quidam in Curia Francica, & quidam in Svevica aut Bavarica, qui feuda ab eodem Domino recognoscunt, tales non habentur Pares Curia propter Curiarum disparitatem.

*Huic operi meo subnectuntur Septem casus Juridici
juxta Judiciorum praxin & jura saniora decisi in
Theoreticorum favorem.*

Casus (1) Ein vornehmer Studiosus studirte auf einer berühmten Academia, hielte sich jederzeit sehr prächtig in Kleider / liebte das Ballhaus / Wein, Keller und schöne Jungfrauen / womit er viel Geld verdistillirte, Wie ihm nun einmahl sein Wechsel gar zulang ausbliebe / ward er genöthiget einen kostbaren Diamanten-Ring bey dem Fecht-Meister für 120. Reichs-Thaler zu verpfänden / umb seine gewöhnliche exercitia fort zusetzen; Diesen Ring trug der Fecht-Meister täglich am finger / umb sich damit sehen zulassen. Es begab sich aber / daß der Fecht-Meister einmahl auf eine Weil mit einer guten compagnie außer der Stadt geladen ward. Woselbst er nebst andern von einer Partey Raubvögel / oder Soldaten überfallen / und des Ringes beraubet. Nicht lang hernach bekommt der Studiosus einen guten Wechsel von haus / begehret darauf seinen Ring wieder cum oblatione pecuniae mutuatae. Der Fecht-Meister saget / er könne ihm den Ring nicht wieder restituiren / er sey ihm casu fortuito weggenommen / wolte den Ring mit dem geliehenen Gelde gleich aufheben / womit der Studiosus nicht zufrieden. Wird ge-
fragt / quid juris in hoc casu

Decisio. Auf vorgestellten Fall / da nemlich ein vornehmer Studiosus Titius von einem Fecht-Meister Mævio 120. Reichs-Thaler bey verpfändung eines kostbaren Diamanten Rings ad tempus definitum sub certis uluris geliehen / trägt Mævius des Titii herrlichen Ring allezeit am finger um sich damit sehen zulassen. Da er aber einmahl mit guter Gesellschaft lustes halber war aus der Stadt gereiset / und von einer maus Partey Reuter unverhofft überfallen / ist ihm der prächtige Ring weggenommen. Nachdem nun Ticius seinen Wechsel nicht lang hernach bekommt / und Mævio darauf die geliehene 120. Reichs-Thaler wieder bringt / in meinung seinen kostlichen verpfändeten Ring wieder ein zulösen / suchet sich Mævius mit dem casu fortuito zu schügen / vorgebend / er wäre ihm von Soldaten genom-
men /

men / er hette ihn nicht mediante sua culpa verlohren / were also nicht schuldig ihm den Ring wieder zuverschaffen / weil keiner in contractibus, commodato, pignore &c, regulariter ad casum præstandum obligatus were: weil aber Titius den Ring sehr hoch schätzete / den er von seiner liebsten bekommen / so ließ er die Sache vor Gericht gelangen. Worauf dan vor recht erkandt wird / daß zwar dieses ein casus fortuitus zu nennen / allein in sensu improprio; zu mahlen culpa Mævii hunc casum fortuitum conciliavit; Dan hette Mævius diesen verpfandeten Ring zu haufe wol verschlossen ligen lassen / und selbigen nicht zur pracht mit sich auß land genommen / so were er deßen nicht beraubet / ergo latam culpam in eo custodiendo commisit. Wes wegen er mit recht genötiget wird dem Titio æstimationem annuli bey restituierung der 120. Reichs. Thaler nebst den Zinsen völig zu bezahlen. Und dieses von rechts wegen.

Casus (2) Ein bürger Titius hat durch bitte von seinen nachbahren Mævio in der Stadt die freundschaft erlanget / daß er ihm wegen wasser mangel wolle vergönnen / täglich wasser aus seinen brunnen zur notturfft schöpfen zu lassen: Wie nun gedachter Titius diese guthat 20. Jahr von dem Mævio genossen / gerathen si beide in einen streit / worauf Mævius dem Titio alsofort verbeut / er sol nicht mehr in seinen Hof kommen / umb wasser zu schöpfen. Titius allegiret hiergegen præscriptionem, vorgehend / er habe nach verlauf so vielen Jahren servitutem erlanget.

Decisio: Auf ob angeführten Fall / da nemlich Titius von seinen nachbahren Mævio bittweiß erhalten / aus seinen Brunn täglich wasser zu holen / welches er schon 20. Jahr continuirlich gethan / gerathen aber nachgehends in streit / wes halben Mævius dem Titio den Brunnen verbieten läßt. Worauf Titius præscriptionem servitutis allegiret, wird also gefragt / ob Mævius schuldig sey / daß er dem Titio diese servitutem hauriendi aquam in seinen hofe wieder seinen Willen gestate. Hierauf wird vor Recht erkandt / daß weil ad præscriptionem servitutis iederzeit erfordert wird / daß selbige eine geraume Zeit ohne gewalt / nicht heimlich / oder mit bitte gebraucht werde (cum scientia & patientia domini ad præscriptionem servitutis requiratur, & ne vi, nec clam, nec precario fiat &c.) hergegen ist dem Titio durch Bitte nur vergömmet gewesen das Wasser aus seines nachbahren des Mævii Brunnen zu schöpfen. Desfalls kan

fan die præscriptio in hoc casu keine Statt haben; besondern gleich wie Mævius jure dominii nulla servitute circumscripti also fort hette macht gehabt / dem Titio anfänglich nach verlauf 4. Wochen dem brunnen zuverboten / also ist er noch aniego befugt nach verlauf 20 Jahren / daß so bald er dem Titio nach seinem belieben das Wasser schöpfen verbeut / muß er den brunnen meiden. **D. R. W.**

Casus (3) Cajus findet auf den Weg ein Felleisen mit unterschiedenen kostbahren Sachen und 100 Reichs Thaler / läßt selbiges egliche Wochen bey sich unberühret / als sich aber in wehrender Zeit keiner bey ihm desfalls angegeben / hat er die Sachen zu seinen eignen Nutzen angewant / und ein Theil davon verkauft / nicht lang hernach erfähret der eigene Herz dieses gutes Mævius, daß Cajus habe seine verlohrene Sachen und Gelder gefunden / warumb er dan zu ihn komt / und bittet ihn höchlich / er wolle ihm seine verlohrene Sachen wieder geben. Cajus sagte nein / er thäte solches nicht / hette er auf diese güter was zu præcendiren gehabt / so hette er sich ehe bey ihm angegeben / er hette sie lang genug andern zu gefallen verwahret / hette sie nunmehr distrahiret / weil sie nach so langer Zeit weren res pro derelicto habendæ.

Decisio. Auf abgeführten Fall / da nemlich Cajus auf öffentlicher Landstrassen ein Felleisen mit unterschiedenen kostbahren Sachen und 100. Reichs Thaler gefunden / welches er nach verlauf eglicher Wochen erst aufgebrochen / weil keiner sich darum angemeldet / und dar auf die Sachen verkauft; wie nun der Verus rei amissæ Dominus Mævius dieses erfahren / die Sachen von findern wieder begehret / die ihm erfinder Cajus zu wiedergeben recusiret, wird vor Recht erkant / daß weil (1) juris ist / daß dasjenige / was nicht mein ist / einem andern zugehören muß / (2) weil zu præsumiren / daß Mævius die kostbahren Sachen nicht muthwillig weggeworfen / und sie pro derelicto habe halten wollen / und (3) weil dem inventori Cajo auch nichts hilfft / daß er die Sachen egliche Wochen bey sich verwahret / zumahlener omni jure verpflichtet / die gefundene sachen durch den Pfarrerhen von der Tangel öffentlich abkündigen zu lassen / umb dadurch zu vernehmen / ob sich nicht der rechte Herz solte angeben / oder nicht. Weshalben dem Cajo die Sachen nicht können in diesen Fall mit recht zu erkant / und dem vero Domino unbillig aber

kant werden / besondern Cajus ist verpflichtet das Felleisen dem Mævio unverletzt mit allen Sachen und Geldern zu restituiren. *B. R. B.*

Casus (4) Ein Kaufman Cajus muß seiner nahrung halber jährlich auf die Leibziger Messe reisen / komt zu seinem Unglück in der Herberg in einen unsaubern Bett zu liegen, in welchem ein Frangossischer Jouvelier die vorige Nacht gelegen / wird darvon inficiret / nach dem er wieder zu Haus komt / und seine Frau diese gefährliche Krankheit an ihm vernommen / hat sie nicht mehr wollen mit ihm schlaffen gehen / viel weniger ihm das debitum conjugale leisten ; besondern suchet judicialiter, daß sie von ihm geschieden würde ; wird des Fals gefragt / was hierin zu decidiren.

Decisio. Auf vorgestellten Fall / da nemlich der Kaufman Cajus in der Herberg auf der Reise in einen unsaubern Bett zu liegen gekommen / worin ein mensch mit Frangosen inficiret gelegen / wordurch er mit dieser kiebenden Krankheit angesticket / welches seine Frau nach seiner wiederkumft also fort aus allen umständen erfahren / und mit ihm nicht mehr wolte zu Bett gehen / viel weniger ihm das debitum conjugale prästiren / besondern wil sich endlich von ihm scheiden lassen : worüber nach gnauer überlegung ist vor Recht erkant / daß weil die Krankheit dem Cajo per accidens begegnet / und selbige nicht kan das matrimonium dissolviren / da der arme Man præter intentionem absque dolo & culpa zu diesem Unglück gerathen / so kan die dissolutio matrimonii nicht statt haben ; daß die frau aber durante periculossissimo hoc morbo gallico soll und muß mit dem Man zu Bett gehen / und die eheliche Pflicht dem Man leisten / kan ihr solches ob imminens vitæ & salutis periculum mit recht nicht auf erlegt werden / und dieses *B. R. B.*

Casus (5) Ein junger Studiosus Nahmens Mævius auf der Academia N. war bey schönen Jungfrauen wegen seine qualitäten, studiren / lauteuschlage / dangen / scherze / courrisiren &c. sehr angenehm : Diese ward von dem Bürger Titio eine Jungfrau zur Liebsten recommendiret / mit welcher er konte 1 2000. Reichs. Thaler content pro dote bekommen. Weil nun dieser guter Kerrel sein Patrimonium auf Academie zimlich verstudiret / und distilliret / so ward er durch diese gute offerte bewogen die reiche aufgetragene Jungfrau Brigitta zu heyrathen / in meinung dadurch seine fortun zumachen ; Ließ sich darauf mit ihr im Ehegebbniß ein / consummirte matrimonium ; Was geschah : so bald

die

die Hochzeit vorbey war / prärendirte er die 12000. Reichs. Thaler von den Eltern pro dote ad familiae sustentationem zu erlangen / worauf der Jungfrauen / als nummehr keiner Frauen Eltern zur Antwort gaben / sie köndten ihm bey ihren Leben nicht mehr als 500. Rthl. pro dote geben / das übrige hätten sie selber in ihren alter höchst nötig ; sie hätten ohne dem auf ihrer Tochter Ausrüstung / Brautkleider / und Hochzeit so viel spendirt , daß sie nichts mehr zuthun vermöchten ; wie mein guter Mævius , der wenig mehr von seinen patrimonio zum besten und einen guten Tag gewohnet war / dieses mit größten Unwillen von den Eltern veripürete / wolte er das Matrimonium retractiren , vorgehend. Dolus hätte dem Matrimonio causam gegeben / & per consequens er wäre eine so betriegliche Heyrath zu halten nicht schuldig / worum denn gefraget wird / ob des betrögenen Mævii petitum de dissolvendo matrimonio in jure könne admittiret werden / oder nicht ?

Decisio. Auf obbenannten Fall / da nemlich der Bürger Titius dem Studioso Mævio eine Jungfrau Brigitta, unter der Hoffnung eines grossen Brautschages / zu gefrießen / und die Ehe drauff solenniter vollzogen / allein wie der gute Mævius nachgehends erfahren / er sey in seiner guten Meinung splendidè betrogen / indem er für den versprochenen dote 12000. Rthl. nicht mehr als 500. Rthl. nach der Hochzeit könte erlangen / so begehet er dissolutionem Matrimonii. Woranff wird für recht erkant / daß ob zwar in andern contractibus es gebräuchlich und juris , quod contractus semper, quando dolus contractui causam dedit, pro nullis habeantur, solches dennoch in causa matrimonii nullatenus könne Ratt haben; besondern weil allhie in hoc casu nur ein error circa accidentalia matrimonii vorgelauffen / der gang nicht essentiam matrimonii angieng / also wird dem guten Mævio die separatio matrimonii ob promissæ dotis denegationem nullatenus zugelassen : deßfals ihm jure wirdt auferleget / mit der Brigitta als seiner Frauen allezeit ehelich zuleben / und sich von derselben nicht separiren. Und dieses von rechts wegen.

Casus (6) Es leihet ein Kauffmann zu Fortsetzung seines Handels von einen reichen Capitalisten auf gewisse Zeit 1000. Rthl. unter gegebener Handschrift. Wie er diese nach Hauß mit seinen Diener trägt / wird er von Soldaten auf den Weg überfallen / und des Geldes beraubet / worauf er wider betrübt zu den Capitalisten gehet / und beflaget

klaget sich / das Geld sey ihm mit Gewalt genommen / er wolte nicht hoffen / daß er selbiges von ihm wider begehre / weil es sine ejus culpa per casum fortuitum & violentum verlohren. Er wolte ihm dessfalls seine Handschrift wieder geben / oder auch andre 1000. Rthl. zu Fortsetzung seines Handels darlehhen. *Queritur quid Juris in hoc casu?*

- Decisio.** Auf angezogenen Fall / da nemlich ein Kauffmann von einem Capitalisten oder Rentenierer hat 1000. Rthl. ad certum tempus sub uluris geliehen / ehe er aber selbige nach Hause gebracht / und zu seinen Nutzen anwenden können / seind sie ihm auf dem Weg von Soldaten mit Gewalt abgenommen. Weil er nun bey so beschaffnen Dingen die Handschrift wider begehret / oder nochmals 1000. Rthl. haben wollen / so wird vor recht erkant / daß wiewol sonst in allen contracten der casus fortuitus regulariter nicht statdt hat l. 23. ff. de R. J. weil er von keinen Menschen kan verhütet werden / so hats dennoch in mutuo die Beschaffenheit / da der mutuarius alsfort Dominus pecuniae mutuae wird / daß er muß omnem casum fortuitum præstiren, cum res semper pereat suo Domino: weshalb dem Mutuuario wird gerichtlich zu erkant / daß er die 1000. Rthl. soll völig bezahlen / gleich hätte er selbige zu seinen Nutzen angewendet. *W. R. W.*

Casus (7) Ein frischer junger Edelman wird bekandt mit eines alten abgelebten Mannes schöne Ehe-Frau / die sich theils wegen des erwehnten Edelmanns lustige und beliebte humeur, theils umb ihres schwachen Mannes erstarrten Geblüt zu diesen frischen Fiscal-Schreiber machte / worauf die arme / doch vernünftige Frau (so mehr von frischen jungen Kerren hielte / als von melancholischen abgelebten Leuten) ward als eine Ehebrecherin öffentlich angeklaget. Die Frau allegirte hierauf *propriam debilis senis mariti confessionem*, er könnte nicht mehr *coram nobis*. *Queritur quid juris, num causa controversa secundum corpus juris, vel Catharinæ sit decidenda, cum in casu necessitatis leges non habeant locum.*

Decisio. Auf vorgetragenen Fall / da nemlich eines alten abgelebten Mannes junge Haufffrau mit einem frischen und starken jungen Edelmann sich ein wenig zu weit heraus gelassen / weil der Mann gesaget / er könnte ihr ob virium defectum nicht mehr præstanda præstiren; wie sie aber nachgehends als eine Ehebrecherin öffentlich angeklaget /

flaget / hat sie darauf ihres schwachen Mannes Bekantnuß einge-
wendet / worauf vor recht erkundt wird / daß sie zwar in sensu stricti
juris ein adulterium begangen / cum adulterium sit dolosa viola-
tio thori alieni ; aber wenn die Sache juxta æquum & bonum soll
vernünftig examiniret werden / so kan man nicht so rigorosè gehen /
& per consequens poena ordinaria habe in diesen fall kein statt /
weil der armen jungen frischen Frauen ihr fervor sanguinis, & pru-
riens caro grössere argumenta ad juvenis nobilis concubitum ha-
bendum, quàm ad senis debilitati famam conservandam suppediti-
ret. Wiervoll ein jeder vernünftiger Richter billig dahin soll be-
dacht seyn / wie daß er omne matrimonium à sordida libidine & a-
dulterio immaculatum conservire, so muß er ebenmäßiç in Ansehen
der defectuum in matrimonio ratione copulæ existentium den ge-
lindesten Weg gehenda das Verbrechen ratione circumstantiarum
& coactæ intentionis nicht groß / denn wenn ein solches junges muh-
tiges Weibsbild einen frischen unverzagten Mann hätte / der nicht in
bello venero imbellis wäre / würde sie in hoc casu böshafftiger
Weise kein delictum carnis begehen / sondern wie ein züchtiges
Weib sich intra terminos pudicitæ jederzeit secundum leges & ca-
nones gebührend verhalten. Welche circumstantiæ hier billig zu
observiren, und also den glindesten Weg zugehen. ꝛ. muß desfalls
pro arbitrio judicis moderatè gestraffet werden / und das von
Rechts wegen. Omnes hocè casus secundum allegata jura in
præcedentibus sufficienter invenies decisos, si singulos in compe-
tentibus suis titulis inquirere velis. Plures addidissim, & quidem
ad potiores juris materias illustrandas, nisi me prolixitas abster-
ruisset. &c.

*His tandem addo ex meis publicis programmatis
duo, qua ut Academia Rector in Carolina Gothorum Aca-
demia Londini Scaorum anno 1668. publicè intimavi. Verba
sunt sequentia*

Ggg

Per

*Pereximisi & Literatissimis Dominis Studiofis**atatem hic Londini Schanorum degentibus Rector (tunc temporis)**Academiae Carolinae NICOLAUS BECKMANN J. U. D.**& Juris Romani Professor Ordinarius salutem plurimam dicit.*

UTinam omnium Studioforum cordibus paterna illa Ciceronis ad filium adhortatio esset inscripta. Mi Fili, Athenas, tanquam ad mercatum bonarum artium abiisti, inanem redire, & tibi probrosum, & studiis tuis exitiosum foret. Multas enim absque fructu visitare Academias, ampla ingredi auditoria, superba divitum & Magnatum suspensa mente aspicere palatia, optimarum civitatum turres, portas, valla, fossas armamentaria, & exstructa, ad stuporem usque, curiosè examinare propugnacula, per se parum, aut nihil juvat: siquidem ad solidam eruditionem consequendam grata hæc oculorum pabula inverso ordine nihil quicquam conferunt; sed domi indefatigata diligentia & publicè Doctorum & Professorum doctæ prælectiones adjunctâ deinceps peregrinatione omne absolvunt. Ut tales successu temporis cum omnium bonorum applausu condignè evadant, qui Serenissimo & Potentissimo nostro Regi Carolo XI. dulcissimæ Patriæ, & Proximo suo ex voto inservire valent. Liberales quippè artes Rempubl. insigniter juvant, quarum Cultores nobilissimâ hac scientiâ totum illustrant mundum. *Auth. habita. C. ne filius pro patr.* ut sic Galli Academiam haud indignè vocaverint, la fontaine d' Helicon, le havre des Muses, & l'Ocean des sciences. Spretris verò his necessariis expoliendæ mentis requisitis, haud rarò evenire solet, ut multa præclara ingenia amore detestandi otii, luxus, debachationis, & intempestivæ peregrinationis voluntariam sapè perniciem anxie quærant, dum nec arte, nec Marte emergere conantur. Nolo tamen mihi quispiam præter intentionem & proprium meum exemplum hanc affingat mentem, quasi omnem omninò peregrinationem cum imperitis rusticis & domi perpetuò latitantibus damnem, absit. Multum certè utilitatis in Remp. ex ea redundat, si illa tempstivè & prudenter instituat; hoc est, peregrinationem suscepturus ejus sit ætatis, & qualitatis sive eruditionis, ut rerumpublicarum formas, earum virtutes & vitia, mores popolorum, atque varias variorum hominum conversationes & ingenia cū accurato Gauzio, & aliis politico-

ris

risingenii hominibus accuratè observare queat. Contra, qui vel tennerrimæ adhuc sunt ætatis, vel literarum rudes, aut satis tenuiter in literis instructi, quid quæso commodi ex molesta & pretiosa peregrinatione haurire possunt. In hos meritò quadrat vulgare illud: qui trans mare currunt, cœlum non animum mutant. Quapropter ne Studiolorum quisquam spem parentum, cognatorum; vel nostram cum inæstimabili temporis & patrimonii dispendio miserè fallat, omnes & singulos studiorum gratia hic viventes sedulò adhortamur, ut hodiè, qui est 17 Sept. 1668. horâ 2. pomeridianâ in majori templi auditorio conveniant, nominaque sua certis Professorum lectionibus adscribi curent, & sub nostra directione, fideli informatione aliquid re & nomine dignum addiscant; atque sic cum fructu tandem, quibus accepta est peregrinatio, peregrinari incipiant Sicut hac in re singulorum diligentiam & obedientiam percepturi sumus, ita nos ad omnia honesta & posthinc officia quovis tempore paratissimos invenient. Valete. Dabam Londini die 17 Septembris Anno 1668.

RECTOR ACADEMIÆ CAROLINÆ
NICOLAUS BECKMANN,
 Heida-Holsatus J. U. D. & Prof. Ordin. omnibus & singulis
 S. P. D.

S Citum sanè & memorabile est Rabbiorum effatum, quod in tractatu Nachalath avoth allegatur: לכל בעל מלאכה יש להוסיף במלאכתו: hoc est, cujuslibet artificis est, artem suam amplificare. Id si in ullo scientiarum genere, certè injuris Naturæ & Gentium scrutinio accuratiori locum habet. Quod ut ante Grotium à paucissimis excultum fuit, ita proximis abhinc annis cum maximo juris Civilis incremento florere, & felici Clarissimorum Virorum industria, ad exemplum & imitationem istius Magni Viri & paucorum aliorum nitidissimè tractari coeptum est, sic ut pro axiomate hodie circumferatur: nullius Gentis jura Civilia doctè & penitus intelligi posse, nisi ab iis, qui peritia Juris Naturalis præstant. Egregio prorsus Reipublicæ bono! Neque enim sufficit proletaria illa ac perfunctoria LL. Romanarum & aliarum peritia, quibus allegandis transcribendisque eximios sese ICTos venditant: planè ac vellet architectum se profiteri, qui prima ac comuniissima Matheseos rudimenta ignorat. Patet-

cet hoc eo magis, quo diligentius institutum, consilium & prudentiam Legislatoris examinaverimus. Sive enim lex aliqua accuratè explicanda, sive ex argumento legis interpretatio desumenda, ad eam utique perfecta juris Naturalis & Gentium notitia requiritur. Ut frustra sint, qui citra hoc subsidium sacras interpretari leges, aut arduas componere ac decidere controversias forentes animum induxerunt. Id circo Reipubl. nostræ literariæ maximoperè gratulandum, quod S. R. M. in novæ hujus Academiæ splendorem & ornamentum *Virum Consultissimum Dominum Samuelem Puffendorffium* ad jus illud primum & præcipuum publicè profitendum clementissimè vocare voluerit. De cujus Viri laudibus non est quod prolixam in præsens institutam commendationem, cum vino vendibili non opus sit suspensa hedera. Univeritas Heidelbergensis, & scripta publica (quæ quanto in pretio sint, totus Literatorum orbis optimè novit) iaculentum ejus rei testimonium perhibent. Jam quia nihil aliud restat, quàm ut mandato Regio *Celeberrimum hunc Professore* in Academiam nostram ritè, decenterque introducamus, adeoque hic actus nulla re magis celebrari, quàm Clarissimorum in Republ. & Ecclesia Virorum præsentia possit. Quapropter Reverendissimum & Nobilissimum Dominum Episcopum, Illustrissimos & Generosissimos Dominos Procerum & Magnatum filios, Patres Academiæ nostræ Carolinæ conscriptos, Nobiles, Reverendos verbi divini Præcones, Magistratum oppidanum, aliosque ordini literario vel addictos, vel faventes juxta cum nobilissima & doctissima juventute, pro sua quemque dignitatis & honoris prærogativa observanter, officiosè ac sedulò rogatos volo, ut cras horâ octavâ in auditorio templi majore hunc introductionis actum honorifica sua præsentia exornare haud graventur. Quod sicut inter officia non minimum æstimabit universitas, ita pro re natâ studia & officia grata omnibus & singulis singuli pollicemur. Londini Scanorum Anno 1668. die 6. Septembris. Hic probè notandum. Si ullum actum in mea vita durante mea juris professione solemnem in pleno auditorio malè & inutiliter instituerim, utique hic introductionis actus est omnium primus & præcipuus, cujus me adhuc post tot annorum decursum valdè poenitet, quod pestiferum hunc Atheum, verè gentilem Magistrum Samuelem Puffendorffium in Academiam Gothorum Carolinam ut Rector Academiæ cum maximis solennitatibus, ac solenni oratione habitâ introduxerim. Ast quod

quod in eo peccatum est, non mihi, sed Superioribus adscribendum, qui de hoc pestifero semine in Academiam introducto coram Deo respondere coguntur. Quandoquidem ego gentilem hunc Professore verè Atheum non motu proprio, sed jussu Regio in Academiam solenniter introduxi, qui mihi loco gratitudinis post meum è Sueciadiscessum pro suo Monzambaniano ingenio multa mendacia malitiosè affingere voluit; nulla alia de causa, quod ethnica ipsius scripta, & nova detestanda ejus entia Moralia laudare noluerim &c. Quid mirum quod mihi non parcat calumniator, cum nec summis in mundo capitibus, Regibus & Principibus pepercerit in libello suo famoso, quem fictè vocat Severinum de Monzambano Veronensi destatu imperii Germanici; quod scriptum famosum meritò à carnifice publicè concremandum esset, ad autoritatem imperii tanto securius conservandam. In quantum omnes Sacerdotes in tota Suecia & Dania clandestinum Puffendorffiani atheismi venenum unanimi voce detestantur, verbis exprimi nequit. Deus hunc hominem convertat, ne Christianismo nova ac plausibili atheismi sui doctrina amplius noceat.

Jam coronidis loco subnecto sequentem questionem multum ponderis in se complectentem, quam nec Seneca, nec Plato, nec Socrates, aut ullus alius Philosophus sufficientissimè resolvere potuit, quid ergo mirum, si nec ego eandem plenariè resolvere valeam, attamen tentare licet.

Quæritur, An felicitas actionum civilium conjuncta esse possit cum impietate, & an illi, qui Deum in omnibus suis actionibus, quantum in hoc corrupto rerum statu licet, Auctorem ac Ducem sequuntur, citius miseri civiliter fiant, quàm felices? Respond. Mundus quidem vulgò opinatur, creditque, mortalium neminem felicitatem transigere iis, perversæ voluntatis suæ disideria sectantibus; verùm hi miserè fallunt, & falluntur; Quandoquidem nulla sine Deo vera & constans esse potest felicitas: quam assertionem ipsa insuper experientia ac infallibilis omnium temporum testis historia comprobant: illud enim regimen (tam privatam, quam publicum) demum censetur felix, quod ad Dei nutum & voluntatem, seu juxta jus Divinum instituitur: sic Abraham, Moses, Josua, David, Salomon Josaphat, Hiskia, Josia ob pietatem fuère felicissimi: quoniam pietas

& iustitia Regum est pax, & felicitas populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, munimentum gentis, solatium pauperum, hereditas filiorum &c. ut eos meritò insanos, miserosque deprædicem, quibus omnia fortuitò evenire videntur, quos ipse Dei Spiritus refutat Esai. 8. 9. & 10. Deus quippe est, à quo felicitas omnis proficiscitur, & à quo ea impetranda. Is regnorum omnium moderator & arbiter, protector indem & everfor est; dat, aufert, auget, minuitque regna, 1. R. 15. Dei nutu, voluntate & providentia regna stant & cadunt. Deut. 3. 21. imò cujuslibet mortalium tam mundana, quàm æterna salus inde dependet. Nec nobis dubium movet sequens vulgi objectio, *te drget Schicks / ie besser Glück*; h. e. quod malis plerumque bene, & bonis malè sit, de quo Seneca ut ethnicus perquam eleganter differit. Verum licet negari nequeat, impios ut plurimum ad tempus florere, in diem vivere, Democritum cum Puffendorffio agere, in fine tamen miserrimè perire solent; testis est omnium temporum historia, quoniam flagitiorum prosperitas radicibus destituta non est constans, sed inopinatò collabitur. Quod si verò unus vel alter impiorum fortuitò hanc vitam præter meritum splendidè transigat, hoc esse extraordinarium & irregulare, quod regulariter & ordinariè non procedit. Nam regulariter hæc obtinet praxis. Quicumque secundum virtutem & Dei præcepta piè vivit, is ad civilem felicitatem tantam tamen, quanta in hac miseriarum valle pro-cujusque conditione & statu in hominem imperfectum cadere potest) Deo ita volente perventurus est. Ergo à veteribus haud absurde dictum censeo, quemlibet suæ fortunæ esse fabrum: actionum enim civilium principia suo modo in hominum sunt potestate: quatenus iis pro suo arbitrio uti, deque illis disponere mediis ad finem actionum consequendum (hoc est felicitatem) adhibitis desiderat; licet hominum intentio in multis actionibus finem non obtineat. Prout Germanorum indicat proverbium *Es gehen manch em Menschen jährllich sün tausend Reichs, Ehat er anschläge zu rücke*; cum homo sibi talia cõsequenda proponat, quæ Deus pro suo absoluto beneplacito disponit. Sie tandem cooperante Divina gratia illud cum omnium proborum applausu, & ipsius Momi rubore felicissimè finio, quod per multos annos multo cum sudore in maximum cupidæ legum juventutis commodum operosè conscripsi. DEO sit laus honor & gloria in secula seculorum amen.

ERRA.

ERRATA

Quae in absentia Autoris irrepserunt, sub sequentibus paginis & Lineis allegatis inuenies corrigenda.

- P**ag. 8. in lin. 8. post l. 17. pro l. ponendum est magnum C. denotans Codicem pag. 9. in lin. 24. omissa sunt post 9. verba (*actio datur emptori contra venditorem*) sequentia verba ad rem tradendam, & venditori contra emptorem.
- p. 16. in lin. 30. *injurato* pro *inuriato* per errorem ponitur
- p. 43. in antepenult. lin. *expetere* pro *expeteret*
- p. 45. in lin. antepenult. *patres* pro *Parco Curia*
- p. 65. in lin. 4. *diuersa* pro *aduersa*.
- p. 138. in lin. 28. antepenult. non post *vocem dicitur, sed post praestationem euitationis*) claudi debet, ne invertatur sensus.
- p. 144. in lin. 20. *recensentur* pro *consensur*.
- p. 145. in lin. 32. *realibus* pro *regalibus*.
- p. 150. in lin. 11. *fiderit* pro *fecerit*.
- p. 151. in lin. 6. *jubeat* pro *iubet*
- p. 157. in lin. 9. *de v. 5.* pro *de V. S.*
- p. 161. in lin. 18. *vindicandi* pro *vindicati*.
- p. 173. in lin. 7. *trudi* pro *tradi*.
- p. 174. in lin. 24. *hominibus* pro *homini*.
- p. 176. in lin. 27. 55. pro 55.
- p. 177. in lin. 22. ubi 5. pro 4. numero ponitur.
- p. 179. in lin. 5. *alicui* pro *alieni*.
- p. 191. in lin. 4. delenda sunt duo verba, *culpa siue*.
- p. 194. in lin. 19. *judicis* pro *indictis*.
- p. 195. in lin. ult. *expensis* pro *expansis*.
- p. 197. in lin. 10. *inferiorum* pro *infernum*.
- p. 208. in lin. 9. dele *sed;* & in lin. 15. ibidem *malem* pro *malam*.
- p. 213. in lin. 10. *praestari* pro *praestare*.
- p. 217. in lin. 6. numerus 3. omissus est ante vocem *egregii*
- p. 227. in lin. 14. *de conseruatione* pro *consecratione*
- p. 236. in lin. 7. *Constitutiones* pro *institutions*.
- p. 237. in lin. 22. numerus 17. pro 12. ponitur.
ibidem in lin. 24. num. 169. pro 168.
- p. 246. in lin. 9. *item* pro *idem*
ibidem in lin. 30. *perturbatur* pro *perturberetur*.
- p. 253. in lin. 4. à fine *durabant* pro *durabunt*.
- p. 259. in lin. 3. à princip. *permittat* pro *permittant*.
- p. 265. in lin. 14. *pon* pro *non*.
- p. 276. in lin. 4. *emporium* pro *empozia*.

ERRATA.

- P. 278. in lin. penult. *fungularem* pro *singularem*.
P. 283. in lin. 13. *exprobare* pro *exprobrare*.
P. 285. in lin. 1. C. de *saeros* eccles. pro *Sacro S. eccles.*
P. 291. in lin. 4. *fidejubenda* pro *fidejubendo*.
P. 298. in lin. 31. *principio* pro *principio*
P. 302. in lin. 15. *moneta* pro *monete*.
P. 318. in lin. 11. *intellctm* pro *intellectu*.
P. 322. in lin. 15. de *constit. pccus.* pro *constit. princip.*
P. 324. in lin. 29. *qui* pro *quia*.
P. 326. in lin. 2. *quando pro quondam*.
P. 329. in lin. 2. *constet* pro *si constet*.
P. 332. in lin. 9. *vox facere* est *omissa*, *alias sensus est imperfectus*.
P. 351. in lin. 25. *nolo offend.* pro *dum nolo offendere*
P. 358. in lin. 22. *sine pecore* pro *sine pastore*
P. 362. in lin. 3. *conditione* pro *condictione*.
P. 369. in lin. 11. *acceptatio* pro *acceptatio*.

F I N I S

